SZ. A. VAUPSASZOV

VÉSZTERHES UTAKON

EGY CSEKISTA FELJEGYZÉSEI

ZRÍNYI

SZ. A. VAUPSASZOV

VÉSZTERHES UTAKON

Egy csekista feljegyzései

ZRÍNYI KATONAI KIADÓ
KOSSUTH KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 1978

A mű eredeti címe:

С. А. Ваупшасов

НА ТРЕВОЖНЫХ ПЕРЕКРЕСТКАХ

Записки чекиста

Издание 2-е, исправленное

и дополненное

Издательство политической литературы

МОСКВА 1974

Fordította:

BENDA KÁLMÁN

A fordítást az eredetivel egybevetette:

Dr. KOCSIS BERNÁT

ezredes,

a hadtudományok kandidátusa

ISBN 963 326 637 8

ISBN 963 091 108 6

Felelős kiadó a Zrínyi Katonai Kiadó igazgatója

Felelős szerkesztő: Sztana Béla

Műszaki vezető: Darvas Istvan

Műszaki szerkesztő: Mohr Gyula

A védőburkoló és kötésterv Kolosvári Bálint munkája

Készült 22 000 példányban, 35,5 A/5 ív terjedelemben,

az MSZ 5602-67 szabvány szerint

41(1.) — Zi-539-i-7879.

Készült a Zrínyi Nyomdában (77.1196/1-2551), rotációs ofszeteljárással

Felelős vezető: Bolgár Imre vezérigazgató

KÜLÖNÖS SORSÚ EMBER

E könyv szerzőjét, Sztanyiszlav Alekszejevics Vaupsaszovot, ezt a különös sorsú embert több mint harminc éve ismerem.

Litván parasztfiúként gyermekkorától megismerte a cselédek, ifjúi éveiben pedig a vasbetonszerelők nehéz sorsát. A munka és a munkáskörnyezet alakította osztálytudatát. Ez a folyamat a Nagy Októberi Szocialista Forradalom tűzfolyamában zárult le, amikor fiatalemberként belépett a kommunista pártba.

A polgárháborút a frontokon tölti, aktívan részt vesz a nyugat-belorussziai illegális pártmunkában és partizánharcban, a harmincas években pedig önkéntesként a Spanyol Köztársaság védelmére siet. A fehérfinnek elleni harc idején Vaupsaszov egy határőr-zászlóalj, a Nagy Honvédő Háború idején pedig különleges partizánosztag élén áll. A fasiszta Németország szétzúzása után különleges feladatokat végez, többek között Északkelet-Kínában a japán Kvantung-hadsereg maradványainak felszámolásakor, és a Baltikumban, a földalatti nacionalista mozgalom elleni küzdelemben.

A Vörös Hadseregben és az állambiztonsági szerveknél teljesített negyvenéves szolgálatából Vaupsaszov huszonkét évet lövészárkokban, illegalitásban, partizántáborokban, hadjáratokban és ütközetekben töltött.

A rettenthetetlen kommunisták-csekisták dicsőséges seregéhez tartozik, akik a Nagy Honvédő Háború éveiben a párt felhívására az ellenség kezén levő területen tevékenykedtek, különleges feladatokat végeztek és megszervezték a nép partizánharcát a hitlerista betolakodók ellen. Ehhez a sereghez tartozott L. A. Agabekov, N. V. Volkov, Sz. M. Volokityin, I. F. Zolotar, V. A. Karaszev, V. Z. Korzs, N. I. Kuznyecov, P. G. Lopatyin, V. A. Ljagin, D. N. Medvegyev, I. J. Mirkovszkij, N. A. Mihajlasev, V. A. Molodcov, K. P. Orlovszkij,

N. A. Prokopjuk, M. Sz. Prudnyikov, A. M. Rabcevics, D. P. Raszpopov, P. G. Semjakin, N. A. Sihov és mások.

Kis létszámú különleges csoport élén eljutva az ellenség mögöttes területére, szervezői és harci tevékenységük során a tömeges partizánharc, a hitlerista betolakodók elleni földalatti és diverziós harc kiemelkedő vezetőinek bizonyultak.

1942. március 5-én 32 főből álló különleges csoportja élén elindult Moszkvából az ellenség hátába Sztanyiszlav Vaupsaszov is. A helyszínre érve hamarosan szoros kapcsolatokat alakított ki a partizánosztagokkal és a földalatti pártszervekkel. Ez segítségére volt a csekistáknak, hogy ragyogóan teljesítsék a kitűzött feladatokat és eredményesen vegyenek részt az általános partizánharcban. A harc során a különleges csoport 700 harcosból álló partizánosztaggá alakult, amelyhez több mint 400 főt egyesítő 42 földalatti és diverziós csoport tartozott.

Harci tevékenysége során Vaupsaszov különleges osztaga élőerővel, technikai eszközökkel és lőszerrel együtt 187 ellenséges vasúti szállítmányt pusztított el, és nehéz harcokban az ellenség nagyszámú katonáját és tisztjét semmisítette meg. Ehhez nem számítottuk hozzá azt a veszteséget, amelyet az osztaggal összeköttetésben álló, az osztag parancsnokságának utasításai alapján tevékenykedő földalatti és diverziós csoportok okoztak az ellenségnek.

A különleges osztag több mint 52 nagyszabású diverziót szervezett, ebből több mint 40-et Minszkben. Többek között Minszkben robbantást hajtottak végre a titkosszolgálat étkezdéjében.

Vaupsaszov olyan széles körű és tartós kapcsolatokat alakított ki a hitlerista megszállás alatt álló Minszkkel, hogy a minszki földalatti mozgalomban bekövetkezett számos lebukás és a városban uralkodó kíméletlen terror következtében Belorusszia Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottságának javaslatára a párt immár harmadszor megszervezett minszki illegális városi bizottságát Vaupsaszov osztagára építették, és maga Vaupsaszov is tagja lett az illegális városi bizottságnak.

Vaupsaszovnak sokszor kellett farkasszemet néznie a halállal. De átlátva az ellenség szándékait, elkerülte a felállított csapdákat, többször szökött meg börtönből, és a legkegyetlenebb harcokban is megőrizte hidegvérét, határtalan hősiességet mutatott. Féltő gonddal vigyázott embereire, a vár-

ható veszteségek minél nagyobb mérvű csökkentésére törekedett, a harcoknál és az akcióknál előre gondolva az elvonulási lehetőségekre.

Vaupsaszov osztaga a legbiztonságosabb helyen rendezte be a partizánok védelme alatt álló úgynevezett „családi tábort". A tábor asszonyokból, öregekből és gyerekekből állt, a partizánok és az illegális mozgalomban részt vevők családtagjaiból. Valamennyiüket Minszkből és más településekről hozták ki, amikor a partizánokat és a földalatti mozgalom tagjait a lebukás és a családtagokkal szembeni megtorlás veszélye fenyegette.

Sztanyiszlav Vaupsaszov hatalmas tapasztalatokat szerzett a partizánharcban és az illegális tevékenységben. E rendkívül értékes tapasztalatok áthatják egész könyvét. Irigylésre méltó emlékezetével, a levéltári anyagok gondos megválogatásával sikerült jelentős eseményekkel, érdekfeszítő tényekkel és elmélyült megfigyelésekkel teli visszaemlékezéseket alkotnia. Az elbeszélés konkrétságával és meggyőző erejével azt a benyomást kelti bennünk, hogy magunk is részesei vagyunk a letűnt évek legigazibb valóságának, és ennek nemcsak történeti, hanem forradalmi jelentősége is van, mivel az élő, gyakorlati tapasztalatokat nem helyettesítheti semmiféle elmélet, és e tapasztalatokat meg kell ismerniük a nemzeti és társadalmi felszabadulásukért küzdő népek fiatal nemzedékeinek.

Azt hiszem, az olvasók számára emlékezetesek maradnak e könyv lapjai, a hazájukhoz végtelenül ragaszkodó szovjet emberek hősiessége, felejthetetlen hőstetteik, és maguk a néha csak futólag, bár érdekfeszítő események közben bemutatott hősök, akik mindig megőrizték rettenthetetlenségüket és lelkierejüket.

P. K. PONOMARENKO

Belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottságának volt első titkára, altábornagy, a Nagy Honvédő Háború éveiben a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásán a Partizánmozgalom Központi Törzsének parancsnoka

AZ IFJÚSÁG
ÉS AZ ILLEGALITÁS ÉVEI

MÁST AKAROK

Megkeseredett gyermekkor. — A vándorlások szele. A szabad szellemű szerelők. — Az én forradalmam.

Korán kezdtem az elégedetlenkedést. Az öntudatlan tiltakozásra különösebb okom nem volt, látszólag minden kedvezően alakult, nem panaszkodhatom örömtelen vagy nyomorúságos gyermekkorom miatt. Valahogy mégsem volt ínyemre, amit magam körül láttam, de hogy miért, akkor nem nagyon értettem.

Gruzdziai falvában születtem, a kovnói kormányzóság siauliai járásában, és itt töltöttem gyermekéveimet. Családom egy Nariskin nevű nagybirtokosnál cselédeskedett. Ennek a Nariskinnak számtalan birtoka volt a Baltikumban, maga azonban angol felesége lévén Londonban élt és háromévente egyszer családjával együtt elegáns gépkocsiján megjelent, hogy ellenőrizze intézőinek tevékenykedését.

Lengyelországban és Litvániában ezeket a dúsgazdag földbirtokosokat még a feudális időkből mágnásoknak nevezték. Nariskin azonban cseppet sem hasonlított középkori földesúrra, minden jel szerint igazi tőkés vállalkozóra jellemző becsvágyai voltak. A gazdálkodásban korszerű mezőgazdasági technikát és gépesítést alkalmazott, törzsállatokat tenyésztett, jó minőségű vetőmagvakat termelt, minden eszközt megragadott a bérmunka hatékonyabbá tételére.

Litvánia mindig híres volt nagy hozamú mezőgazdaságáról. Nariskinnak birtokai magas nyereséget hoztak, és jövedelmének növelésére törekedve ösztönözte dolgos munkásait. Apám kocsis, majd lovász volt pan Opackinál, az uradalmi intézőnél. Családom a földesúr tulajdonában levő házban élt, tehenet tartott, konyhakertet művelt és baromfit is nevelt. Anyagi szükséget nem szenvedtünk, jól táplálkoztunk, szívesen fogadtunk vendégeket és jól is tartottuk őket.

Több éves munkával apám megtakarított 400 rubelt és arról álmodozott, hogy kis fogadót nyit. Ő maga nem ivott, s azt remélte, hogy így vagyont tud gyűjteni. A család többi

tagja azonban terveit nem nézte jó szemmel. A nővérem határozottan elutasította, hogy részegeket szolgáljon ki egy kocsmában. Én meg egyáltalán nem feleltem meg erre a munkára fiatalságom és nyakasságom miatt.

Anyám a mi oldalunkon állt.

— Hagyj fel a töprengéssel, Alekszej — mondotta. — Minek akarnánk szatócsok lenni. Valahogy megélünk mi a paraszti munkából is.

Apámnak hát le kellett mondania kereskedői terveiről. Bár k tudja, mi táplálta ezeket a terveket, tisztán gazdasági elgondolások vagy más társadalmi helyzet reménye.

Családom a társadalmi hierarchia legalján helyezkedett el: föld nélküli parasztok voltunk, ráadásul még nem is oroszok, hanem idegenek, ahogy a cári Oroszországban a nemzeti kisebbségeket nevezték. Bár anyagi helyzetünk elviselhető volt, az élet egyetlen más területén sem érezhettük magunkat szabad és teljes jogú polgároknak.

Falunkban, mint Litvániában szinte mindenütt, a törzsökös lakosság gyermekeinek nem volt lehetősége, hogy anyanyelvén tanuljon. A cári kormányzat arra törekedett, hogy oroszosítsa a birodalom nemzetiségi vidékeit. A Baltikumban különösen buzgón végezte az oroszosítást, hiszen fel kellett vennie a versenyt a balti népeket németesíteni igyekvő német bárókkal.

Gruzdziaiban orosz nyelven oktató elemi népiskolát nyitottak. Az iskola nem valami széles körű ismereteket nyújtott, viszont kifejezetten nagyhatalmi jellege volt. Az iskolai oktatásnak azonban leszűkítettsége, tendenciózussága és korlátozottsága ellenére volt feltétlenül kedvező oldala is: a fiatal litvánokat megismertette a nagy orosz kultúra alapjaival.

Jogfosztottságunkat minden lépésünknél éreznünk kellett. Súlyosan érintette családunk mindennapi életét is. Pan Opacki, az intéző udvarlásával kezdte üldözni nővéremet, Ludmilát. Ez a cári tartalékos tiszt már jócskán benne járt a korban és ráadásul még ormótlan is volt: hatalmas teste túltáplált, nyaka vörös, orra kékesszürke. A nővérem karcsú, csinos, kékszemű, üde lány volt. Jó ízlése és egész nevelése visszatartotta őt, hogy elfogadja ennek az elnyűtt úriembernek a vonzalmát. Pan Opacki ezt nem tudta felfogni, csak mérgelődött:

— Hát mi ez? Én, a nemes ember, a tiszt felajánlom egy

cseléd lányának, hogy eltartom, ő meg elküld engem a pokolba?! Ki vagyok én, és ki ő!

Úgy határozott, hogy az apján keresztül befolyásolja majd a makacskodó lányt. Hiszen apánk az ő munkása, alárendelt, függőségben levő ember. De ez a szándéka is csődöt mondott. Alekszej Vaupsasz pan Opacki munkása volt ugyan, alárendelt és függő helyzetben levő, de nem volt alázatos, függősége ellenére is megőrizte emberi méltóságát.

— Soha nem voltam és nem leszek kerítő — válaszolt az intézőnek. — Különösen nem a saját lányomé. Ha nem kedveli magát, úgyis kár erőszakoskodnia. Jobb ha békén hagyja őt, és nem keveri magát rossz hírbe a nép előtt.

Ezek után Opacki lefokozta apámat kocsisból lovásszá, de kitenni mégsem merte, nyilván félt, hogy híre megy a dolognak. Hogy megszabadítsák lányukat az öreg szoknyavadász zaklatásaitól, szüleim Ludmilát Rigába küldték, ahol aztán munkába is állt. Az intéző még itt sem hagyta békében, gyakran utazott a városba, mintha valami dolga volna ott, de minden próbálkozása, hogy elcsábítsa nővéremet, kudarcot vallott.

Opacki több évig kerülgette Ludmilát, és ezekben az években az egész család ideges, feszült hangulatban élt, kitéve a gazda tányérnyalója gyűlöletének és az állandó veszélynek, hogy munka és lakás nélkül marad.

Ilyen légkörben telt el gyermekkorom. Kezdetben a felnőtteknek sikerült palástolniuk előttem az aggodalmakat és kellemetlenségeket, amelyeket pan Opacki arcátlan igényei okoztak. De a gyerekszívet nehéz megtéveszteni. Sok mindent nem értettem még a család tényleges helyzetéből, de ösztönösen éreztem a bajokat.

Az intéző családunk bizalmába igyekezett férkőzni, ezért még hozzám is gyakran közeledett. Minden ok nélkül dicsérgetett, elvitt magával vadászni és megpróbált apám ellen hangolni. Mintha csak véletlenül tenné, egyre-másra azt vetette oda nekem:

— Okos fiú vagy, nem az apádra ütöttél.

Számítása azonban hibás volt, nem vett le a lábamról hízelgése, nem akartam elhinni, hogy apám rossz ember, így pan Opacki minden igyekezete, hogy szövetségesévé tegyen, kárba veszett. Sőt egyre jobban gyűlöltem és megvetettem ezt a ravasz, korlátolt és hangoskodó urat, és egy emlékezetes eset után minden kapcsolatot megszakítottam vele.

Alekszej Vaupsasz jó családapa, becsületes és józan ember hírében állt. Egyszer azonban részegen és rendkívül ingerülten ért haza. Segítettem neki a vetkőzésben, mire haragjában hozzám vágta a csizmáját, és darabokra törte a tölgyfa széket.

— Megölöm! — kiabálta apám. — Megölöm ezt a gazember Opackit! Átkozott pan, nem bírom tovább, megölöm!

Hát idáig juttatta apámat az aljas intéző. Csak az a gondolat tartotta vissza Alekszej Vaupsaszt a végső lépéstől, hogy bosszújával családját is tönkreteszi.

Elkeserítő helyzetünkből már gyerekfejjel arra a következtetésre jutottam, hogy a környező világ nem jó hozzánk, hogy az életben a jó mellett ott van a sötét, megmagyarázhatatlan gonoszság is. Így már korán rendkívül érzékennyé váltam az igazságtalanság minden megnyilvánulására.

Az igazságtalanságra néha nagyon hevesen reagáltam. Az elemi iskola utolsó osztályában kellemetlen incidensem volt Volszkij tanítóval. Az órán egyik pajtásom súgott két orosz kislánynak. Jóba voltam a lányokkal, Volszkij ezt tudta, és azt gondolta, hogy én súgok. Dühösen felpattant és lekent nekem egy pofont. Némi gondolkodás után úgy az arcába vágtam, hogy elesett. Az osztályt a váratlan fordulat kuncogásra késztette. A feltápászkodó Volszkij hozzám vágott egy palatáblát. Fürgén kiugrottam az ajtón.

Ez az eset a záróvizsgák előtt történt. A tanító minden végzős után 25 rubel jutalmat kapott. Ez a körülmény segített apámnak és nekem, hogy Volszkijt megbocsátásra késztessük, végül is vizsgára engedtek és bizonyítványt kaptam az iskola elvégzéséről.

Fokozatosan érlelődő tiltakozásom oda vezetett, hogy nem akartam szűkebb hazámban maradni és paraszti munkát végezni. Nekünk cselédfiúknak iskolás korunkban sokszor kellett dolgoznunk az uradalmi földeken. Csak télen tanultunk, nyáron kijártunk a mezőre és majdnem annyit hajladoztunk, mint a felnőttek. Nem is fizették rosszul a kamaszokat, de adhat-e örömet a pénz, amikor a cselédsors mindig is örömtelen és megalázó volt! Minden élettapasztalatom ezt a következtetésemet erősítette meg. Csábító volt a nővérem példája is, aki sikerrel elhelyezkedett a városban és havi 10 rubelt küldött haza. Akkoriban ez nem volt csekélység.

Első utam Rigába vezetett. A nővéremnél telepedtem meg és hozzáláttam munkát keresni. De kinek kell egy semmilyen

városi mesterséghez nem értő fiatal fiú! Miután eredménytelenül próbálkoztam több vállalkozónál, üres kézzel tértem vissza Gruzdziaiba. Mehetnékem azonban nem hagyott alább, és apám is felfigyelt állapotomra. Többször figyelmeztetett:

— Verd ki a fejedből a nagyvárosokat. Semmi jó nincs ott számunkra. Én jártam Amerikában is, és mi hasznom volt belőle! Ludmila sem saját akaratából ment Rigába, rákényszerült. Ülj meg itthon fiam, folytasd a szüleid mesterségét, csak jobb lesz neked.

Nem hallgattam apámra és 1914-ben 15 éves fejjel elutaztam Moszkvába. A nővérem addigra már férjhez ment és Moszkvában lakott. Először ismét nála szálltam meg és munka után néztem. De nekem valót nem tudtak ajánlani. Végül is beálltam kubikosnak. Kimerítő munka volt, még az a jó, hogy megszoktam a fizikai munkát.

Megkezdődött az imperialista háború, az emberek ellenőrzését megszigorították, nekem meg nem is volt útlevelem, bármikor kitoloncolhattak a városból. Megtanácskoztam a munkatársaimmal, hogy mit is tehetek. Azt mondták, meg kell vesztegetni a rendőrségi hivatalnokot, akkor kiállítja nekem az útlevelet. A lefortovói kerületi biztost ajánlották, ott biztos sikerül, nem én leszek az első. Így is tettem: 25 rubelt adtam a rendőrbiztosnak, és megkértem, hogy állítsa ki az okmányt. A megadott időben elmentem az útlevélért, átvettem és belenéztem:

— Nagyságos uram, nem Vaupsaszovnak hívnak. A nevem Vaupsasz. Javítsa ki, legyen szíves.

— Azt akarod, hogy behívassalak katonának? — kérdezte a rendőrbiztos. — Azt hiszed, van valami különbség! Akár Vaupsasz, akár Vaupsaszov — egykutya. Tűnj el innen, vagy mindjárt katonáéknál találod magad!

— Csakhogy, bátyám, még nem értem el a korhatárt!

— Az nekem egykutya, ha a szemem elé kerülsz, behívatlak! De most már elég.

Kicsit orosz divat szerint átkeresztelve jöttem ki tőle, és azóta is ezt a nevet viselem.

Akkoriban már egy vasbetonszerelő artelben dolgoztam (szövetkezeti munkaközösség egy formája). A vasbeton nemrégiben jelent meg Oroszországban, 1912-ben a vasbetonszerelői szakma kiváltságosnak számított, néha heti 30 rubelt is kerestek. A munkát az elhelyezett betonvas súlya szerint számolták el, minél vastagabb volt a vas, annál előnyösebb

volt a munka. Az artel különböző moszkvai vállalatokhoz és Moszkván kívül is elszegődött. Így aztán dolgoztam a Provodnyik üzemben (ma Kujbisev elektrotechnikai üzem), a nyizsnyij—novgorodi kormányzóság nagy építkezésein és Ukrajnában. Mindig nagyüzemi munkáskollektívák közé kerültünk, ami befolyásolta nézeteim fejlődését.

Kezdetben nem voltam az artel teljes jogú tagja. Barátommal, a belorusz Makszim Bortasukkal együtt a vasbetonszerelők mellé segédmunkásnak vettek fel, és mi munka közben megfigyeltük a mesterségüket. Néhány hét elteltével Makszim és én minden lényeges műveletet ugyanúgy el tudtunk végezni, mint tapasztaltabb társaink, de jóval kevesebb pénzt kaptunk. Hogy lehetne velük dűlőre jutni? Megkérdezem az öregeket, azt mondják: be kell lépni az artel tagjai közé. És hogy lehet belépni? Mindenkit meg kell vendégelni, volt a válasz. Derekasan megvendégeltem mindenkit, jóindulatúan fogadták, mert a munkámmal már bizonyítottam a jogomat, hogy az artel tagja legyek, és jelöltségemet elfogadta az egész közösség. Nem sokkal rá ugyanígy teljes jogú vasbetonszerelővé vált Makszim is.

Az artel munkásai nagyra tartották hozzáértésüket, mindig arra törekedtek, hogy megtartassák szerződésünk feltételeit, amelyeket mi szabtunk meg, összetartottak, mindenkivel szemben bátran kiálltak. Mindannyian duzzadtunk az erőtől, hiszen semmiféle gépesítés nem volt, csak kézzel birkóztunk meg a betonvasakkal, leszabtuk őket, meghajlítottuk, kialakítottunk bármilyen kívánt alakzatot. Az előforduló verekedésekben a vasbetonszerelők erős izmaikkal és összetartozásukkal mindig felülkerekedtek. Politikai kérdések akkor még nem nagyon foglalkoztattak minket, s bár nehéz, de szabad és gondtalan életet éltünk. Maguk az események vezettek el minket az osztályharc kérdéseinek sűrűjébe, de csak később.

Az imperialista háború kezdetén, bár még rejtve érlelődött bennem a tiltakozás, még meglehetősen naiv legényke voltam. A hivatalos nagyhatalmi demagógia rövid időre rám is hatással volt, arra gondoltam, hogy önkéntesként a frontra megyek, harcolok „a hitért, a cárért és a hazáért". Honfiúi terveimről beszámoltam nővérem családjának is. Nővérem férje órásmester volt, haladó szellemű ember. Gyorsan lehűtötte bennem a fiatalos lázálmokat. Leleplezte a soviniszta jelszavakat, s alaposan leszedte a keresztvizet a cárról. Életemből vett példákkal megmagyarázta, hogy a cári hatalom

anakronizmus, a népre csak bajt hoz, elnyomja, kíméletlenül kizsákmányolja a dolgozókat, törvényesíti az önkényt, az egyenlőtlenséget, a jogfosztottságot.

— És ezért a cárért szeretnél te harcolni?

— Hát, most már nem annyira . . .

Részletes magyarázatokkal szolgált a hitről és a hazáról is. Nem is volt nehéz meggyőznie a nagyhatalmi propaganda tarthatatlanságáról, hiszen fiatalságom ellenére már belekóstoltam a cselédek és a munkások sorsába, láttam és tudtam, hogyan él Oroszországban a nép, mennyi rossz és igazságtalanság tapasztalható környezetünkben.

A munkások beszélgetései és hangulata a vállalatoknál az építkezéseken, ahol artelünkkel dolgoztam, csak elmélyítették sógorom politikai leckéit és végül is a cárizmus meggyőződéses ellenségévé váltam.

Már jó ideje nem a nővéremnél laktam, hanem szobát béreltem a Preobrazsenkán, egy jószággal üzérkedő kiskereskedő, Roman Petrovics Romanov házában. Szomszédságomban a Balakirev szövőüzem idénymunkásai, nagyrészt tanulatlan és monarchikus beállítottságú emberek laktak összezsúfolva. Beszélgetéseink során egyre gyakrabban szidtam a cárt, heves, kis híján verekedéssé fajuló viták robbantak ki közöttünk. Egyszer még sztrájkra is biztattam őket, amire azt felelték, hogy könnyű az egyedülállóknak gazdái és a hatóságok ellen lázadoznia, de más annak, akinek családja, gyerekei vannak. A februári forradalom után nyilvánosan kijelentettem:

— Ez csak a gyümölcsüket később érlelő idő virágai.

A háztulajdonos, a cár névrokona megértően fogadta beszédeimet és gyakran tanácsolta, hogy legyek tartózkodóbb, mert a takácsok feladhatnak. De senki nem adott fel; viharos idők jártak, közeledett a proletárforradalom.

A politikai indulatok nemcsak Moszkvában forrtak, hanem vidéken is, ahol egy öntöde és kazánüzem építésén dolgoztunk. A munkások forrongtak, s nem aludtak az üzem tulajdonosai sem. A két külföldi főmérnök és egyúttal részvényes, az állami megbízással dolgozó Herman és Perle egyetlen gyűlést sem hagyott ki. Átvéve a szót átkot szórtak az orosz forradalomra, sötét muzsikok lázadásának nevezték, a magántulajdon megingathatatlanságát hirdették, a főnökség iránti engedelmességre hívtak fel.

Demagógiájuk ingerültséget váltott ki a munkásokból. Egyszer a tömeg közül felcsattant a válasz:

— Nem volt elég a vérünkből? Még akartok!

Erre Herman és Perle tajtékozva, kirohanást intézett a „lázadók" ellen, mondván, hogy nem kerülik el a feketelistát, a börtönt és a kényszermunkát. Erre már az én türelmem is elfogyott. Makszim Bortasukkal felkapaszkodtunk az állványzatra, ahonnan a szónokok beszéltek. Különösebb erőfeszítés nélkül megragadtuk a két mérnököt, talicskába tettük és a gyűlés helyeslése közepette legurítottuk őket a pallón. Ezt azonban nem találtuk elégnek. Meg kell mutatni ezeknek az uraknak az igazi helyüket. Hermant és Perlét az építkezés hulladékát befogadó gödörhöz toltuk, s a talicskát megbillentve beborítottuk a gödörbe.

— Vérszopók! Zsarnokok! — kiáltozták feléjük a munkások.

A két rémülettől félholt mérnök kikászálódott a gödörből és csendesen elkotródott.

Másnap reggel a vasbetonszerelők szállására beállított egy bőrsapkás munkás, kihívott engemet és Makszimot. Megdicsért minket bátor fellépésünkért, de azt tanácsolta, hogy minél gyorsabban utazzunk el az építkezésről.

— A hatalom még az ő kezükben van. A háborús idők törvényei alapján nagyon befűthetnek nektek. Tűnjetek el, barátaim, amíg nem késő.

Hallgattunk erre az okos és láthatóan tapasztalt emberre, és elutaztunk Moszkvába. A város tele volt zajos gyűlésekkel, de most már eligazodtam, hogy mi mire megy ki. Rokonszenvem egyértelműbbé vált, többre tartottam azokat a szónokokat, akik a munkások és parasztok hatalmáról, a proletariátus diktatúrájáról beszéltek. Tőlük hallottam először Leninről és forradalmi programjáról, felfigyeltem az „Áprilisi tézisek" megnevezésre.

Pétervárott és Moszkvában lezajlott az októberi forradalom. Nem vettem részt a moszkvai utcákon folyó harcokban, de már világosan tudtam, hol az én helyem a kibontakozó eseményekben, és Makszimmal együtt beléptem a lefortovói kerület vörösgárdista munkáscsapatába.

A munkáscsapat járőrszolgálatot tartott, razziák során ellenforradalmárokat, banditákat, spekulánsokat tartóztatott le. Ekkor vettem részt először fegyveres összecsapásokban, ekkor adtam le az első lövéseket az osztályellenségre. Szemta-

núja lehettem a régi világ eltorzulásának és felbomlásának. E világ gyűlölete véglegesen megérett bennem, a forradalom tudatos harcosává váltam és kész voltam zászlaja alatt utolsó leheletemig küzdeni.

A forradalmi fordulat jogosságát teljesen és feltételek nélkül átéreztem. A forradalom minden elnyomónknak megadta, ami járt nekik, még annak a nyomorult pan Opackinak is. Azt a hírt hallottam róla, hogy Pétervárott a felkelt matrózok lelőtték.

A NYUGATI FRONTON

Gyalogsággal a lovasság ellen. — Politikai tiszti tanfolyam. — Nehéz fiúk. — Derék parancsnokom. — Szilveszteri harc.

A Vörös Hadsereg felállításáról intézkedő dekrétum megjelenése után Makszim Bortasukkal együtt önként beléptünk a 3. önálló moszkvai zászlóaljba. 1918 őszén a 8. lövészhadosztállyal elindultunk a Nyugati Frontra.

Az akkori katonaéletet: a marhavagont a dobkályhával, a híg lencsét a lóhússal már számtalanszor leírták. A frontharcos fejadagját szinte kizárólag a rozslisztből sütött, nem valami tápláló adalékokkal kevert másfél fontnyi kenyér adta. A kenyérporciót reggel osztották ki, s ritkán tartott ki egész napra, a katonák többsége kenyér nélkül vacsorázott. Jó időre elfelejtkeztünk a tea és a cukor ízéről, üres forralt vizet ittunk, csak néha sikerült megédesíteni véletlenül szerzett csipetnyi szaharinnal.

De igaza van a mondásnak, hogy nemcsak kenyérrel él az ember. Szűkölködésünket megnemesítette, mindenért kárpótolt a forró lelkesedés. Mit számított nekünk a vöröskatonák nyomorúságos fejadagja, amikor vérünket az utolsó cseppig készek voltunk feláldozni az átalakult Oroszországért, a szovjethatalomért!

Szmolenszket elhagyva csapataink megérkeztek Beloruszsziába. Most jártam először ezen a vidéken, amellyel később életem jó része összefonódott. Ezredünk a Berezina folyó keleti partján foglalt állást, Boriszovtól 12 kilométerre. A város az ellenség kezén volt. A vörös csapatok a Nyugati Fronton védelmi harcot folytattak, a fehérlengyelekkel és különféle ellenforradalmi bandákkal. Az ellenség létszáma háromszorosa volt a mienknek, és manőverezőképességben óriási fölénnyel rendelkezett, mivel főként lovascsapatai voltak, nekünk pedig csak gyalogosaink.

Ezredünkkel szemben egy lengyel ulánusdandár állomásozott. Ellenfelünk tisztában volt manőverezési fölényével és gyakran ki is használta, merész lovasrohamokat intézett ál-

lásaink ellen, betört a védelem mélységébe és pusztító erejű rajtaütéseket hajtott végre a mögöttes területeken. Egyetlen nap sem múlt el riadó nélkül. A gyalogságnak nehéz felvennie a harcot a lovassággal, de mi ebbe is belejöttünk. Csapataink rendszerint szétszóródtak a településeken, nem alkottak zárt arcvonalat. A klasszikus állóháború ideje elmúlt. Miután a felderítés jelentette, hogy az ulánusok támadásra készülnek, a század vagy zászlóalj elhagyta a települést, hogy a békés lakosságot ne tegye ki veszélynek, megindult az ellenség felé és előnyös védelmi terepszakaszt foglalt el, mindig felhasználva a természetes akadályokat, a szakadékokat, patakokat, ligeteket. Puszta mezőn, nyílt terepen a gyalogság nem tudott volna szembeszállni a lovassággal, és főleg nem tudta volna szétverni akkori nagyon korlátozott tűzeszközeivel.

Védőállásunkat nagyon gyakran úgy alakítottuk ki, hogy csapdát állíthassunk. Számunkra előnyös szakaszon vártuk az ellenséget, gondosan álcáztuk magunkat és felosztottuk a tüzelési szektorokat. Az ellenséges oszlop előőrsét lövés nélkül átengedtük, és amikor a főerők 100—120 méternyire voltak, össztüzet nyitottunk rájuk. A vöröslövészek fegyelmezettsége és kitartása, a tűzcsapásának váratlansága mindig meghozta a sikert.

Néha azonban az ellenségnek is sikerült megkerülnie támpontjainkat és betörnie a hátunkba. A fehérlengyelek mellett ezekben a lovasportyákban különféle bandák is részt vettek. Sok gondot okoztak nekünk Szemenyuk atamán lovasosztagai. Az atamán afféle belorusz Mahno tata volt, rövid bandavezéri pályafutása némileg hasonlított a hírhedt ukrajnai anarchista sorsára.

Szemenyuk a boriszovi járásban született, jómódú középparaszti családból származott, szolgált a cári hadseregben, az imperialista háborúban kitűnt bátorságával. A forradalom után átállt a szovjethatalom oldalára, és járásában a holopenyicsi községi forradalmi bizottság első biztosa lett. Erélyességéért és bátorságáért bárki megirigyelhette, politikailag azonban éretlen maradt, nem felelt meg tisztségének. Természetétől fogva hajlamos volt a végletekre, így hamarosan „baloldali" túlzásokba esett. A községi forradalmi bizottság vezetőjeként ítélet és vizsgálat nélkül a legcsekélyebb vétségekért is agyonlövetett embereket. Az önkényeskedés híre eljutott a járási központba, s kiadták a parancsot, hogy Szemenyukot le kell tartóztatni és Boriszovba kell szállítani. Útközben

Szemenyuk megszökött és elrejtőzött az erdőben. A szökeveny körül különféle kalandorok kezdtek gyülekezni. A párt történetéből tudjuk, milyen gyakran szövetkeznek a szélsőbaloldali elemek a jobboldali erőkkel, hogy aztán teljesen átvegyék álláspontjukat. Ez történt ezzel a volt forradalmi bizottsági, biztossal, Szemenyukkal is: zabolátlan ellenforradalmárrá, leplezetlen fehérgárdista banditává vált.

Mögöttes területünkön a banditák rajtaütéseivel szemben nagyon nehéz volt felvenni a harcot. A Nyugati Front csapatai épp hogy csak fel tudták tartóztatni az arcvonalban a fehérlengyel hadseregek nyomását, a mögöttes terület biztosítására azonban már nem volt erejük. Szemenyuk és kisebb kaliberű társai kihasználták ezt, megtámadták a településeket, lakóikat kifosztották, a párt és a szovjetek tagjait kiirtották, féktelen öldökléseket rendeztek, csúfot űztek a fegyvertelen emberekből, és persze gondosan elkerülték a találkozást a Vörös Hadsereg csapataival. A megtorlás azonban szüntelenül a fehérbandák sarkában volt.

1919 elején Gomelben részt vettem a fehérgárdista zendülés leverésében, amelyet Sztrekopitovij feketeszázas törzskapitány szervezett.

Háborúban az idő lassan telik, sok minden belefér. Gyakran beszélgetett velem századparancsnokunk, a párttag Grigorij Pozdnyakov, volt pétervári lakatos. Könyveket adott nekem olvasásra, magyarázatot fűzött a nehezebben érthető részekhez, szóval politikai oktatást kaptam tőle. Így szerzett ismereteimet én is megosztottam bajtársaimmal, és erre fel is figyeltek. Behívattak a hadosztály politikai osztályára:

— Mit szólnál hozzá, ha elküldenénk a Nyugati Front katonapolitikai tanfolyamára? Politikai vezetőként térnél vissza.

— Sokáig tart a tanulás? — kérdeztem.

— Hat hónapig.

Ezt bizony nagyon hosszúnak találtam. Fél évig könyvekkel vesződni! Hiszen ezalatt a háború is véget érhet. Nem megyek sehová! Ezt meg is mondtam. Erre azzal próbáltak meggyőzni, hogy marad még elég ellenség, jut belőle majd nekem is, de én voltam a makacsabb. Így aztán... hadicselhez folyamodtak.

Ismét hívatnak a politikai osztályra, kezembe nyomnak egy lepecsételt csomagot azzal az utasítással, hogy juttassam el a

front Forradalmi Katonai Tanácsához Szmolenszkbe. Tisztelgek, hátraarcot csinálok és elindulok teljesíteni a parancsot.

Megérkezve Szmolenszkbe átadtam a csomagot Pupko elvtársnak, a front Forradalmi Katonai Tanácsa tagjának. Felnyitotta, átolvasta a kísérőlevelet, és hozzám fordult:

— Elsőnek érkezett. Tegye magát kényelembe, pihenjen.

Megütközve néztem rá.

— Hová érkeztem elsőnek?

— A tanfolyamra. Itt a menetlevele a hadosztálytól, meg a személyi iratai.

Önfejű voltam, megmakacsoltam magam.

— Nem kérek a tanfolyamból! Harcolni akarok. Becsaptak, nem tudtam, hogy mi van a csomagban!

A katonai tanács tagja nyugodtan észretérített:

— Mit kiabál itt, fiatalember? Korom szerint az apja lehetnék, voltam illegalitásban, emigrációban, és még sok helyütt, de ilyen ricsajozást nem hallottam.

— Hibát követtem el — mondottam —, bocsánatát kérem.

— A háború nem ér véget olyan hamar, mint ahogy gondolja — folytatta Pupko elvtárs. — A világkapitalizmus még ki tudja hány keresztes hadjáratot indít ellenünk, és nekünk teljes fegyverzetben kell elébük állnunk. A politikai ismeretek, a bolsevik szó a Vörös Hadsereget összeforrasztó cement, és égetően szükségünk van jól képzett politikai munkásokra. Ha ezek megvannak, hadseregünk még erősebbé válik és bármilyen ellenséget szétver. A maga helye tehát a katonapolitikai tanfolyamon van. Felveszem a hallgatók közé, sok sikert kívánok a tanulásban.

Lehetett-e erre ellenvetés!?

Hadosztályunk még hét embert küldött, megérkeztek a többi alakulattól is, megkezdődött a tanulás.

Eltelt a hat hónap. A tanfolyamot elvégzők megkapták kinevezésüket. Vissza akartam térni a 8. lövészhadosztályhoz, de a 17-hez irányítottak. A hadosztály szinte teljesen a régi cári hadsereg frontkatonáiból állt, akik részt vettek a híres Bruszilov-áttörésben, megedződött, harcképes alakulat volt, de a személyi állományban nagyon kevés volt a párttag.

A 151. ezred egyik századához kerültem politikai vezetőnek. Glotov, az ezredparancsnok oreli fiú volt. a cári hadsereg volt altisztje, bátor és erélyes ember. Először is vele ismerkedtem meg. Az ezredben nem volt komisszár nem tudom miért, talán elesett, talán megbetegedett, így gyakran kellett

érintkeznem Glotovval. Tehetséges parancsnok volt. A frontkatonák körében tekintélynek örvendett, de szerette az italt, így elöljáróival gyakran voltak súrlódásai, ideiglenesen még a tisztségéből is leváltották. A politikai munkásokkal barátilag bánt, megértette, hogy az új hadseregben szükség van rájuk, gondoskodott róluk.

Engem is szívélyesen fogadott, megismertetett a helyzettel, tájékoztatott az ezred katonáiról és parancsnokairól.

— Egészében az embereink nem rosszak, nagyon tapasztalt katonák, tudnak harcolni, de a politikában járatlanok. De itt már, ahogy mondják, az ütőkártyák magánál vannak — mondotta befejezésül —, lásson munkához.

A század katonáinak politikai képzettsége tényleg nem volt magas. De elég gyorsan meg tudtam nyerni a bizalmukat, kezdtek odafigyelni rám, egyre gyakrabban helyeseltek nekem, és egyszer elégedetten bejelentették:

— Most már látjuk, hogy bolsevik vagy és nem kommunista.

— Hát mi a különbség? — kérdeztem csodálkozva.

Kiderült, hogy bolseviknak Lenin híveit nevezték, kommunistának pedig Trockij követőit. Sokat kellett velük fáradoznom, míg végre kezdtek eligazodni a politikai ismeretek alapjaiban.

A hadosztály politikai osztályától utasítást kaptam, hogy hozzak létre a századnál pártsejtet. De kikből szervezzem meg? Erre irányítottam a beszélgetéseket, agitáltam a harcosokat, hogy lépjenek be a pártba. Csendben hallgatnak, figyelemmel, helyeslően bólogatnak. Amikor úgy láttam, hogy véglegesen meggyőztem őket, megkérdeztem, ki akar párttag lenni. Hallgatnak. Megismétlem a kérdést, mire kérdéssel válaszolnak:

— Jól harcolunk a szovjethatalomért, politruk?

— Jól.

— Akkor meg mit akarsz?

— Beléptek a pártba?

Hallgatnak.

Végre az egyik katona, kurszki paraszt, megmagyarázta, hogy miért nem akar belépni a pártba.

— Nézd, politruk, mondjuk, hogy foglyul ejtenek a fehérek. Mit kezdhetnek velem, muzsik vagyok és kész. Arcul ütnek, vagy a puskavesszővel rám húznak, és elkergetnek. De ha meglelik a zsebemben a párttagságit? Már állítanak is a

falhoz, és irány a másvilág. De én még élni szeretnék. A szovjethatalomtól földet kaptunk! A háború után hazatérek, és úgy megdolgozom, csak úgy füstöl majd.

Hát ki tud meggyőzni egy ilyen embert, ha egyszer az egyéni gazdasága mindennél drágább neki.

A véletlen úgy hozta, hogy ez a kurszki gazda tényleg a fehérek fogságába esett. Nem kímélték tőle a puskavesszőt, majdhogy nem lelőtték. Szerencséje, hogy sikerült megszöknie és visszatérhetett a századához. Értesülve a balszerencséjéről, megkérdeztem:

— Na, segített rajtad a pártonkívüliséged?

— Nem segített, politruk. Amilyenek ezek a fehérek, nem néznek azok semmit.

Mivel a fogságban bőven volt része szenvedésben, kijártam neki kétheti szabadságot hazautazásra. Roppantul örült neki és nem győzött köszönetet mondani érte nekem és a századparancsnoknak elutazása előtt és visszatérése után is.

Néhány hónap múlva zászlóaljhoz neveztek ki komisszárnak.

Új tisztségemben közeli barátságba kerültem Joszif Nyehvedovics, zászlóaljparancsnokkal, Nyikolaj Rjabov századparancsnokkal, Pjotr Kurzin és Ivan Zsulega felderítőkkel.

1919 őszén a Nyugati Front csapatai a Berezina—Nyugati-Dvina vonalon helyezkedtek el. Belorusszia egy részét elfoglalta Piłsudski fehérlengyel hadserege, és a fehérlengyelek hátában egyre hevesebben lobbant fel a megszállókkal szembeni népi ellenállás lángja, a belorusz partizánok a Nyugati Front csapataival szorosan együttműködve tevékenykedtek. Télen én is részt vettem a hadsereg és a partizánok parancsnokainak együttes tanácskozásán.

A felszólalók között volt egy velem egyidős, 20 éves legény is, egymástól távol ülő szemekkel, makacs állal, szürke kaukázusi kucsmában. Erős belorusz akcentussal világosan ismertette a katonai és politikai helyzetet a fehérlengyelek hátában, bemutatta a lepeli járásban tevékenykedő osztagának harci cselekményeit. A fiatal parancsnok hozzászólása a tanácskozás minden résztvevőjének tetszését megnyerte.

— Derék legény vagy, Lazar Muho! — fordultak hozzá a szomszédai.

Szerettem volna közelebbről megismerkedni ezzel a partizánvezérrel, és a tanácskozás után odamentem hozzá, nem tudva, hogy egész életre szóló barátságunk első lépését te-

szem meg. A beszélgetés során szívélyesnek és egyszerűnek bizonyult. Teljes neve Lazar Vasziljevics Grinvald-Muho volt. A parancsnoki étkezőben árpakása és sárgarépatea mellett mesélt az életéről, amely sok mindenben hasonlított az enyémre.

Tizenegy éves korától cselédként dolgozott a vityebszki kormányzóságban, majd a távírdánál munkás, később műszaki zászlóaljnál katona lett. A februári forradalom után szülőhelyén, a bocsejkovói járásban részt vett a lakosság bolsevizálásában, a parasztok megválasztották az ő kezdeményezésére megnyitott Népi Ház vezetőjévé.

1918 februárjában belépett a pártba, vörösgárdista osztagokban harcolt Lepel, Usacsi és Polock környékén a német megszállók ellen. A breszt-litovszki békeszerződés megkötékötése után a hadseregben politikai munkát végzett, harcolt a Déli Fronton, légnyomást kapott és visszatért Belorussziába, hogy erőre kapjon. De türelmetlen volt, akárcsak én, és mindössze két hétig lábadozott, bár az orvosok hat hónapot ajánlottak neki. Ismét a szovjetben, a pártban, a hadseregben végzett munka következett, partizánosztag szervezése a fehérlengyelek hátában és merész rajtaütések az ellenség kis helyőrségein, katonai intézményein, törzsein, raktárain és összeköttetésein.

Ez az első találkozás Lazar Grinvald-Muhóval mélyen belém vésődött. Attól a naptól kezdve sokat gondolkodtam róla, a front túlsó oldalán levő elvtársainkról, veszélyekkel teli, bátor harcukról. Még nem sejtettem, hogy sorsukban hamarosan én is osztozni fogok.

Másodszor 1920 nyarán találkoztam Lazar Vasziljeviccsel, a következő évtől pedig már nem az ellenség hátában tevékenykedett, átkerült a Nyugati Front különleges osztályára, a katonai felderítés munkatársa lett, majd csekista, határőr. Sokáig szolgált Belorussziában, így később gyakran találkoztunk és együtt is működtünk.

Lazar Vasziljevics 1938-ban kitüntetéssel elvégezte a Frunze Katonai Akadémiát, a Nagy Honvédő Háború éveiben pedig útjaink némileg elváltak: én partizánokat és az illegális mozgalmat vezettem a megszállók hátában, Grinvald-Muho pedig lövészhadosztály parancsnokaként harcolt az arcvonalon.

1963 januárjában kísértem utolsó útjára sok dicsőséget szerzett bajtársamat, Grinvald-Muho nyugalmazott gárda-

ezredest, számos érdemrend tulajdonosát. Lenyűgöző alakja felejthetetlen maradt számomra, mert egyike volt azoknak, akik nemcsak átsuhannak az élet útján, hanem szilajon, tevékenyen beavatkoznak a sorsunkba, puszta megjelenésükkel, személyiségük varázsával életünkben fordulatot váltanak ki, merész, megalkuvás nélküli döntésre késztetnek. Ez a döntés hamarosan nálam is elkövetkezett. Egyelőre azonban első találkozásom után Lazar Vasziljeviccsel továbbra is a védelmi harcokban vettem részt a Nyugati Fronton.

1919 decemberének végén Oljin parancsnoksága alatt álló századunk Zsartaj faluban állomásozott. Egy helybéli lakos címzés nélküli lepecsételt borítékot adott át nekem. Elolvastam a levelet, amelyet egy lengyel tiszt írt. Gúnyos fordulatokkal a vörös parancsnokság tudomására hozta, hogy ulánusaival Zsartajban akarja ünnepelni a szilvesztert, ezért megparacsolja ennek a „csürhének", hogy jószántából takarodjon ki a faluból.

Megmutattam a levelet Iljinnek. Mindketten sok mindent megértünk a háborúban, elég jól kiismertük a fehérlengyelek magatartását, de ilyen hetyke pimaszsággal először találkoztunk. A századparancsnok felolvasta a tiszt üzenetét a katonáknak, s megkérdezte:

— Megleckéztetjük a pánokat, elvtársak?

— Meg hát! — hangzott fel mindenhonnan. — Csak dugják ide az orrukat, kellemes újévet szerzünk nekik!

Iljinnel hamarosan elindultunk, végigjártuk állásainkat, tűzfészkeinket. A terepviszonyokból arra következtettünk, hogy az ellenséget csak a mocsárig nyúló fenyves oldaláról várhatjuk. A falut délről süppedékes partok között kis patak kerülte meg, nagyon gyors folyású, még a kegyetlen fagyban is csak a szegélyét borította ingatag jégpáncél. A patakon átvezető hídtól nem messze, egy malomban géppuskafészket állítottunk fel. Úgy határoztunk, hogy csapdák egész rendszerét építjük ki a lengyeleknek, a falut halálos kelepcévé alakítjuk az elszemtelenedett ellenség fogadására.

Szilveszterkor a századot rejtve kivontuk Zsartajból. Csak kis csoportnyi vöröskatonát hagytunk a faluban, azzal az utasítással, hogy nyissanak tüzet az ellenségre és úgy vonuljanak vissza az északra fekvő erdőbe, hogy a szomszédos Szelecbe vezető utat elvágják. Az erdőszélen egy szakasz lövészt lesbe állítottunk. Én a katonák egy csoportjával a Zsartajba vezető terelőút mellett helyezkedtem el. Körös-körül

mindent hó borított, így sok munkánkba került amíg megbízható állást készítettünk az állványos géppuskának.

A fagyos éjszakában valószerűtlenül lassan telt az idő. Az ellenség nem mutatkozott, és gondolatban már átkoztuk magunkat, hogy hittünk a levélnek. Már arról álmodoztam, hogy reggelre visszatérve a meleg kunyhókba forró teát szürcsölgetünk majd, hozzá főtt krumplit falatozunk, sőt a háziasszony talán palacsintával is megvendégel az újév alkalmából.

Nem sokkal hajnal előtt azonban hirtelen lövések csattantak az első csoport állásai felől. A lövések hangja távolodott, katonáink tehát a terv szerint maguk után csalták a fehérlengyeleket, a géppuskás kelepcéhez. A géppuskások közel engedték magukhoz az ulánusokat, s csak akkor nyitottak tüzet. Az ellenség azonnal visszafordult, és vágtatva a hídhoz indult. Mihelyt egy tucatnyi átért a túloldalra, a malomból váratlanul géppuskasorozatok kaszálták le őket. A lovasság sorai szinte hihetetlen képet nyújtottak. A lovasok gyorsan száguldó fergetegét nappal sem könnyű visszafordítani, a kora hajnali szürkületben, a gyilkos géppuskatűz alatt, a keskeny hídon pedig egyszerűen lehetetlen lett volna. A kialakult közelharcban az ulánusok egymást taszigálták, lovastól a folyóba hulltak, a jég beszakadt alattuk, lemerültek.

Néhány lovasnak még így is sikerült szétbontakoznia. Végigszáguldottak a falu utcáján, a terelőút felé, ahol a mi géppuskánk fogadta őket. Megismétlődött a pánik, a lökdösődés, a zűrzavar. Nagyon kevés ulánusnak sikerült élve kivágnia magát a faluból.

Zsartaj felett feljött a sápadt téli nap és bevilágította a képet: a lovak és a lovasok tetemét, a paták tiporta, vérrel fröcsköl t havat.

Számomra ez volt az utolsó emlékezetes harc az arcvonalon a polgárháborúban.

Nyehvedovics, a zászlóalj parancsnoka 1920 februárjában megkérdezett, hajlandó vagyok-e vele együtt az ellenség hátába menni és partizánosztagokat szervezni.

Nagyon tiszteltem Nyehvedovicsot, javaslata pedig meghatott.

— Képes leszek rá? Hiszen ott nincs arcvonal, minden egészen más . . .

— Képes leszel. A partizánosztagokban egyszerű falusi fiúk harcolnak. Neked és nekem viszont vannak harci tapasztalataink. Tudsz még valakit javasolni?

Némi gondolkodás után megneveztem Kurzint, Zsulegát és Rjabovot.

Nyehvedovics egyetértett a választásommal, hamarosan mindegyikükkel külön-külön is elbeszélgetett, és már csak a hívásra vártunk, készülődtünk új és kockázatos munkánkra.

Az erkölcsi felkészülést azonban kevésnek találtam, ezért egyre gyakrabban kértem engedélyt a parancsnokságtól, hogy felderítésre mehessek az ellenség közvetlen mögöttes területére. E felderítések egyike során találkoztam utoljára Szemenyuk atamánnal. Pjotr Kurzinnal értesüléseket gyűjtöttünk az ellenség Boriszov irányában elhelyezkedő erődítményeiről, majd visszaindultunk az ezredhez, óvatosan közeledve az arcvonalához. Utunk Szemenyuk szülőfalva, Szeliscse felé vezetett. A falut meg kellett volna kerülnünk, mint minden más települést, Pjotr azonban arra kért, hogy most ne tartsuk be a szabályt. Rendkívüli oka volt rá, nekem pedig nem volt lelkem visszautasítani kérését.

Pjotr régóta szerelmes volt az atamán nővérébe, és a lány is viszonozta érzelmeit. Csak az isten tudja, hogy sikerült megszeretniük egymást, amikor ellentétes táborban, a front más-más oldalán voltak. Annál nagyobb tiszteletet érdemelt ennyire alkalmatlan időben fellángolt mély érzelmük. Természetésen vállaltam a kockázatot és a csapatfelderítési szabályok megsértését, hiszen a bajtársiasság is megkívánja a magáét.

Miután meggyőződtünk, hogy nincs ellenség a közelben, bementünk a faluba. Kurzin felkereste a mátkáját, én pedig elrejtőztem a szomszédos kunyhóban, a Vörös Hadsereggel rokonszenvező szegényparaszti családnál. Megkérdeztem a gazdát:

— Hogy van ez, gyakran hazalátogat az atamán?

— Mikor hogy. A jó fogások után feltétlenül hazaugrik a testőreivel, egy-két napig itt kószál, majd eltűnik.

— És senki semmit nem tud az érkezéséről?

— Senki semmit. Roppant óvatos az atamán.

— Öregszik már Szemenyuk — mondom —, azelőtt merészebb volt.

Ekkor az utcáról lópaták dobogása hallatszott. Nem jó az ördögöt a falra festeni: néhány lovas kíséretében az atamán közeledett a házhoz, ahol a barátom, Pjotr Kurzin tartózkodott. Egy perc múlva a banditák már a kerítésnél ugrottak le a lóról. Gondolkodásra nem volt idő, a sövény mögül egymás

után két gránátot dobtam a lovasok közé. Vakító fények szaggatták szét a sötétséget, a lovak rémülten nyerítettek, a levegőbe leadott lövések csattantak fel, a banditák elvágtattak.

Pjotr pisztollyal a kezében ugrott ki a házból, hozzám futott, és én csak annyit mondtam neki: „Szemenyuk", mindent megértett, a kerteken át gyorsan elhagytuk a falut.

Később megtudtuk, hogy az atamán az eseményről mesélve panaszkodott, milyen nehéz élete van, zúgolódott, hogy ezúttal nem látogathatott haza, „valaki megzavarta". Ez már a belorusz Mahno utolsó panaszai közül való volt. A vörös csapatok 1920-ban támadást indítottak a Nyugati Fronton, s a támadás során Szemenyuk elesett.

SANYARÚ FÖLD

A nép történelmi sorsa. — Hét bőrt egy marok dohányért. — A frontharcosok partizánná válnak. — Az ellenség hátában. — Felveszem az összeköttetést. — Hazafiak családja.

A fiatal szovjetállam nem tartóztathatta fel a világ burzsoáziájának iszonyú nyomását. A burzsoá-földesúri Lengyelország elfoglalta a nyugat-belorussziai földeket és több litvániai körzetet, közöttük Vilno (Vilnius) városát is.

A nemzetközi imperializmus támogatását élvező lengyel földbirtokosok és tőkések hódító politikája következtében Belorusszia sokat szenvedett népét erőszakkal két részre osztották: a keletire, ahol fennmaradt a szovjethatalom, és a nyugatira, ahol a pánok Lengyelországának társadalmi és nemzeti elnyomása érvényesült.

Nyugat-Belorusszia népe nem nyugodott bele a lengyel pánok uralmába és fegyverrel szegült szembe a hódítókkal, még a szovjet—lengyel fronton a hadműveletek befejezése és a rigai békeszerződés megkötése után is. A Vörös Hadseregben sok Nyugat-Belorussziából származó katona szolgált, elsősorban ők kérték a parancsnokságot, a párt vezető szerveit, hogy irányítsák őket a megszállt területen harcoló partizánosztagokhoz. Az önkéntesek között ugyanakkor szép számmal harcoltak kelet-belorussziaiak is, és más népek képviselői, akik internacionalista kötelességüknek érezték, hogy osztálytestvéreiket segítsék felszabadító harcukban.

A megszállt területeken a belorusz lakosság sorsa egyre sanyarúbbá vált. A legjobb földek a földesurak, a gazdagparasztok és az egyházak kezében voltak. A szegényparaszti, sőt a középparaszti rétegek nyomorban éltek, részesbérlőkként a termés harmadáért dolgoztak.

A közszükségleti cikkek monopolárai a mezőgazdasági termékek árához képest mértéktelenül magasak voltak. Egy liter petróleum például 50 groszyba, egy doboz gyufa 10 groszyba, egy kiló só 20 groszyba, nyolcadfont mahorka 70 groszyba, 1 kiló cukor 1 zloty 10 groszyba került, míg 1 pud ke-

nyér 1 zloty 80 groszyba, 1 kiló vaj 80 groszyba, egy tucat tojás 10 groszyba.

Így egy tucat tojásért a paraszt csak egy doboz gyufát vehetett, 1 pud kenyérért és 30 tojásért három nyolcadfont (150 gramm) mahorkát, 1 kiló vajért 1 liter petróleumot és 1,5 kiló sót.

A burzsoá-földesúri kormányzat önkénye szerint kialakított árarányok következtében a belorusz családok milliói még a legszükségesebbet is nélkülözték, szüntelenül koplaltak, kiszolgáltatva a gazdagoknak. Tavaszra, amikor a szegényparasztnak elfogyott a paréjjal és lóherével keverve fogyasztott gabonája, kénytelen volt a földesúrnak vagy a kuláknak esedezni, félzsáknyi rozst kérni kölcsönbe. Aratás idején nemcsak az adósságot kellett teljesen visszafizetni, hanem kamat fejében a gazda földjén néhány napot dolgozni is kellett. Az uzsorakamat a falvakban általánossá vált, súlyos terhet róva a munkától és nélkülözéstől elgyengült emberekre.

A napszámosok nyomorúságos bért kaptak. Aratásnál a női napszám 50—80 groszy volt (5—8 doboz gyufa), a férfi napszám pedig 1,5 zloty (100 gramm mahorka és egy doboz gyufa). A szegényparaszt vagy a zsellér kunyhóját petróleumlámpa helyett szilács világította meg, a gyufát kovakő, tapló és tűzkő helyettesítette. A falvakban lábbeliként főként bocskort használtak, a ruhát háziszőttes vászonból varrták.

A parasztra minden lépésnél bírságok leselkedtek, még felsorolni is nehéz, hányféle adó fojtogatta őt. A befizetésre kéthetes határidőt szabtak, ha késett, a dupláját hajtották be.

A belorusz nép gazdasági, társadalmi és politikai jogfosztottsága a nyugati földeken a lengyel megszállókkal szembeni partizánharcot szült. A dolgozók forradalmi tudatának erősödésére nagy befolyással volt a Belorusz Szovjet Szocialista Köztársaság létezése, amely minden polgára számára megnyitotta a boldog élet lehetőségét.

A fehérlengyelek hátában végzendő illegális katonai munkára kiválasztott katonákat és parancsnokokat 1920 áprilisában Szmolenszkbe hívták, Litvánia és Belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottságához. Tadeusz elvtárs fogadott minket. Igazi nevét nem tudtuk, de ez nem is ránk tartozott.

Először is alaposan megismerkedett csoportunk minden tagjával, részletesen kikérdezett mindenkit: hol született, ki az apja és az anyja, tanulhatott-e, hol és kivel dolgozott, mikor lépett be a Vörös Hadseregbe, milyen harcokban vett

részt, volt-e sebesülése. A párttagokat kifaggatta a pártsejtben végzett munkájukról, politikai tanulmányaikról. Különösen érdekelte őt a nyelvtudás, a litván, belorusz, lengyel nyelvismeret, és igyekezett képet kapni arról, el tudjuk-e képzelni, mi vár ránk az ellenség hátában.

Ezt követően összegyűjtötte a csoportot és tanácsokat adott, hogyan létesítsünk kapcsolatokat és hogyan dolgozzunk az illegalitásban. Kitűzte fő feladatunkat: gyakorlati segítséget kell nyújtanunk a helyi földalatti szervezeteknek, a fehérlengyelek hátában partizáncsoportokat és -osztagokat kell létrehoznunk.

Csoportunk parancsnokává volt zászlóaljparancsnokomat, a belorusz Joszif Nyehvedovicsot, ezt a bátor és tapasztalt harcost, erélyes és képzett párttagot nevezték ki. Az átlagosnál magasabb termetű volt, erős testalkatú, szívós, jól ismerte azt a környéket, ahol tevékenykednünk kellett, mert ezen a vidéken született és élt.

Miután a központi bizottság munkatársa végzett, parancsnokunk barátságosan ránk mosolygott, megnézett mindannyiunkat és megkérdezte:

— Gondolom, elvtársak, a feladat világos? Talán meggondolta magát valaki, nem akar az ellenség hátába menni, hanem a fronton akar maradni? Most mondja meg, amíg nem késő.

Azonban mindannyiunk elhatározása szilárd volt.

— Bennem nem kell kételkedniük — folytatta Nyehvedovics —, én hazamegyek, oda, ahol ma a pánok kegyetlenkednek, ítélkeznek igazak és bűnösök felett, útonálló módjára gyújtogatnak és fosztogatnak. Esküvel fogadtam, hogy boszszút állok ezért, amíg a szívem ver és fegyver van a kezemben.

Családnevünket használva kiszólított minket, bár két legényen kívül kitűnően ismert mindannyiunkat mint alárendeltjeit és zászlóaljbeli bajtársait.

— Pjotr Kurzin a kalapácsökleivel. Rendben. Ivan Zsulega, régi felderítő. Ez is rendben. Te, ha jól tudom, már partizánkodtál a bobrujszki járásban?

— Igen, már partizánkodtam.

— Akkor még jobb. Ennek még hasznát vesszük. Nyikolaj Rjabov, tapasztalt frontharcos, régi bolsevik, bár tiszt volt a cári hadseregben.

Ezt nem vártam. Ki gondolta volna, hogy Rjabov vörösparancsnok volt aranyvállpántos!

— Sztanyiszlav Vaupsaszov. Politikai vezető, zászlóaljkomisszár. Oroszon kívül beszél litvánul, lengyelül és beloruszul. Megállta a helyét az ellenséggel szembeni harcban. Kinevezem helyettesemmé. Világos?

— Világos.

— Ezzel a két elvtárssal pedig először is ismerkedjünk meg.

A két hallgatag legény előlépett, és jelentette:

— Csizsevszkij vörösparancsnok.

— Boguckij vörösparancsnok.

Mindkettő lengyel volt, ami Nyehvedovicsot elégedettséggel töltötte el: megszállt területen egyszerűen pótolhatatlanok azok, akik kitűnően ismerik a nemzeti lelkialkatot, a hagyományokat, az életmódot, az állami intézményeket, a katonaság szokásait.

Egy idő múlva visszatért a központi bizottság képviselője, és megkérdezte:

— Megvolt az ismerkedés, elvtársak? Munkához láttak?

— Természetesen, ennek így kell lennie — válaszolta a csoportparancsnoki szerepben máris otthonosan mozgó Nyehvedovics.

Tadeusz elvtárs rövid beszédet tartott arról, hogy a fiatal szovjetország kimerítő harcot vív az antant által rákényszerített arcvonalakon, és a pártnak nagyon fontos, hogy az ellenség talpa alatt a hátországban is forró legyen a talaj.

— Segítőtársakat feltétlenül találnak maguknak a munkások és a parasztok, a szegényparasztság és a középparasztság körében. Nagyon fontos, hogy mindig résen legyenek, átgondoltan, körültekintően járjanak el, mivel a legparányibb óvatlanság is lebukáshoz és értelmetlen áldozatokhoz vezethet. Ne feledjék, hogy életükre szüksége van a népnek az osztályellenség feletti végleges győzelemhez.

Befejezésül Tadeusz elvtárs Nyehvedovicsot és engem külön szobába hívott és a csoport parancsnokának átadta a titkos jeleket és jelszavakat, amelyekkel felvehetjük a kapcsolatot a párt illegalitásban működő doksici járási bizottságával.

— A központi bizottság utasításait a járási bizottságon keresztül kapják meg. A bizottsággal és a bizottság más képviselőivel személyesen tartsák a kapcsolatot. Senkire ne ru-

házzák át illegális katonai munkájuknak ezt a rendkívül fontos és szigorúan titkos részét. És még egy titkos jel, a helyi hazafias felkelő csoportokkal a kapcsolatra...

Tadeusz elvtárs a szomszédos szobából behívott egy lovasszázad-parancsnokot, a lengyel Sztanyiszlav Zyst. Zys mostohaapja soltys (bíró) volt Pjadony falvában, és illegális munkát végzett.

Részben felkeltette a gyanakvásunkat, hogy egy lengyel falusi bíró illegális mozgalom résztvevője legyen, a lovassági parancsnok azonban biztosított minket, hogy a mostohaapjában tökéletesen bízhatunk, feltétlenül a mi emberünk, hűséges az ügyhöz, és azonnal személyes levelet írt hozzá, azt kérve, hogy mindenben segítsen nekünk. Róla azt közöljük a mostohaapjával, kérte Stanyislav, hogy még mindig illegalitásban van a fehérlengyelek hátában és mihelyt lehetősége lesz rá, felkeresi szülőházát. A konspiráció szabályai ezt így kívánták.

Nyehvedovics a levelet gimnasztyorkája zsebébe süllyesztette, és feltette az utolsó kérdést Tadeusz elvtársnak:

— Hol lépjük át az arcvonalat?

— Három nap múlva Krupki állomáson kell lenniük, onnan indulnak tovább. A helyi elvtársak várják a csoportot, és segítenek átmenni a túloldalra, már értesítettük őket. Sok sikert kívánok, várom a jelentéseket.

Visszatért velünk a csoport többi tagjához, mindenkivel keményen kezet szorított, a szemünkbe nézett, néhány szót mondott útravalóul.

Másnap reggel Nyehvedovics a brigád törzsétől átvette a polgári ruhát, az agitációs irodalmat, a robbanóanyagot, szétosztotta őket a kenyérzsákokba és azt mondotta:

— Hamarosan átöltözünk, nem marad bennünk semmi a vöröskatonából. Parasztok leszünk, és kész. Frontharcosok voltunk, partizánná váltunk, és hogy mi vár ránk, senki nem tudhatja. De szavunkat adtuk a pártnak és ezt szentnek kell tekintenünk, aki pedig meginog...

— Nincs köztünk olyan, parancsnok! — kiáltott fel a kotnyeles Zsulega. — Nem térünk le a választott útról a világforradalom befejezéséig, amíg az utolsó burzsujjal is nem végzünk.

— Zsulega már ilyen — szólt közbe Petya Kurzin —, a harcot csak világméretekben ismeri el. A lengyel pán neki

nem pán, hanem kis semmirekellő. Csak odavág egyet, s már áshatják is a sírját.

— Ha így van, hát lesz még alkalmunk hadakozni — mondta Nyehvedovics.

A beszélgetés hallatán hálás voltam a sorsnak, hogy ilyen társakat adott nekem. Velük tényleg nincs mitől félni, még ha az ördög jön is vasvillával. Majdnem egész nap így tréfálkoztak egymással. Csak a csoport parancsnoka maradt komoly. Megértette a felelősségét és tudta, milyen nehéz új harci feladatba kezdeni.

A halál már első lépéseinknél ott leselkedett ránk. Az arcvonal átlépése is nagy veszélyekkel járt. A lengyel csendőrök és elhárítás ügynökei ellenőrzésük alatt tartottak minden állomást, falucskát, tanyát, átvizsgálták az arra járók, az átutazók iratait. Időnként tömeges razziákat rendeztek, mindenkit feltartóztattak, majd hosszasan és szívósan megkísérelték kiszűrni az őrizetbe vettek közül a földalatti mozgalom tagjait vagy a partizánokat.

Koromsötét, esős éjszakán érkeztünk meg a krupki állomásra, alaposan elfáradtunk és átáztunk. Az alacsony állomásépülettől nem messze várt ránk valaki, de a sötétben nem is vettük észre. Hangtalanul kilépett egy fa mögül, megállította az elöl haladó Joszif Nyehvedovicsot, jelszót váltottak, majd emberünk ismertette utunk hátralevő részét. Sztarin falva mellett kellett átlépnünk az arcvonalat. Át kellett kelnünk a Palik tó túlsó partjára, ott kezdődött a lengyel csapatok kezén levő terület.

Mielőtt elindultunk a tóhoz, vezetőnk azt javasolta, hogy öltözzünk át civilbe és tartsuk kéznél a lengyel iratokat, amit gyorsan meg is tettünk. A zsákokat az egyenruhával nem minden sajnálkozás nélkül az erdőben hagytuk.

A vezető a mocsarakon keresztül a tópartra vitt minket és halkan beszélgetett valamiről egy szakadozott kaftános, sötét körszakállas alakkal. A kaftános vállalkozott arra, hogy csónakon átvisz minket a túlsó partra. A csónakos szüntelenül az övként használt kötelet babrálva bensőségesen elbúcsúzott a vezetőtől. Hamarosan a durván ácsolt ladikban ültünk, hallgattuk az evezők halk csobbanását, a szurokfekete éjt kémleltük. A parthoz közeledve a csónakos félhangon azt mondta:

— Hajnalig várni fogok. Ha valami történik, még vissza tudunk térni. Ha szerencsésen kijutnak, hálát adok az isten-

nek. Hallgassák meg a tanácsomat... A lengyelek körös-körül sokféle akadályt építettek ki, legyenek óvatosak. Isten velük, elvtársak...

— Jó egészséget, öreg.

Igyekezve semmi zajt nem csapni, kiléptünk a csónakból a parti homokra és megindultunk a tanya felé, ahol Nyehvedovics rokonai éltek. Útközben Zsulega váratlanul belecsúszott egy, a sötétben észrevétlen maradt gödörbe. Majd hirtelen dörrenés hallatszott, valahol oldalt szórványos puskalövések csattantak. Kihúztuk Zsulegát, megkerültük a veszélyes helyet és hamarosan leheveredtünk az erdőben, hogy kifújjuk magunkat és körülnézzünk. Az éjszaka továbbra is áthatolhatatlan maradt, aprószemű eső szemerkélt, körös-körül csend. Ezt a földet már az ellenség birtokolja. A mi szülőföldünk ez, szovjet föld, de ma kegyetlen megszállókat fogad be és kérlelhetetlen harc folyik felszabadításáért. Hogy alakul ez a harc?

A harcosok úgy-ahogy elszenderedtek az átnedvesedett, sűrű bokrok tövében, Nyehvedovics pedig elindult a tanyára. Nekem nem jött álom a szememre. Parancsnokunk hajnalban tért vissza, összehúzva magát a nedves, hideg szélben. Az átvirrasztott, veszélyekkel teli éjszaka ellenére frissnek, sőt vidámnak látszott.

— Fel, frontharcosok! — szólt ránk Joszif. — Az utolsó ítéletet is átalusszátok! Harapunk valamit, aztán munkára!

A tábori reggelit követően a még mindig nyirkos erdőben a csoport parancsnokától megkaptam első megbízatásomat.

— Teendőd, Sztanyiszlav, a következő. Figyelj rám. Itt a levél, amelyet a lovassági vörösparancsnok írt a mostohaapjának, Joszif Zysnek, emlékszel? Tégy úgy, mintha az elkószált tehenet keresgélő falusi legény lennél, és juttasd el a levelet a címzetthez. Ha emberekkel találkozol, ne sokat beszélj, inkább tartsd nyitva a füledet. Mindent, amit megtudsz Zystől, jegyezz meg, és jelents nekem. Az első felderítés, az első értesülések számunkra most a legfontosabbak. A levéllel légy óvatos. Ha az ellenség kezébe kerül, tudod jól, hogy te is rosszul jársz, és értékes elvtársunk is elpusztulhat. Nyilvánvaló veszély esetén semmisítsd meg, égesd el. Világos?

— Világos. És a kapcsolat a járási bizottsággal?

— Efelől légy nyugodt.

Búcsút vettem barátaimtól és elindultam, hogy megkeressem Pjadony falvát. Nemhiába mondják, hogy az ismeretlen

út mindig kétszer olyan hosszú. Lassan és óvatosan vágtam át az erdőkön és a mezőkön, igyekezve nem kerülni a helyi lakosok szeme elé, amíg el nem jutottam a Pjadonyba vezető földúthoz. Nem tartottam volna okosnak, hogy azonnal bemenjek a faluba: könnyen kelepcébe eshetek vagy rendőrőrszembe botolhatok. Nyehvedovics figyelmeztetett, hogy ebben a körzetben állomásozik a lengyel hadsereg 24. gyalogezrede, tehát csendőrökön kívül „zolnierz"-ekkel, katonákkal is találkozhatom.

Leheveredtem az erdőben, és a fák alól figyeltem a vidéket. Esteledett, a nap lemenőben volt, megcsapott az alkony hűvössége. Az úton zsákokkal megrakott szekerek haladtak el, kétszer is ráérősen rendőrök lovagoltak el előttem. Semmi gyanúsat és veszélyeset nem tapasztaltam. Mégis kényszerítettem magam, hogy kivárjam a késő estét, és csak akkor, a sötétség leple alatt mentem be a faluba. Kis falu volt, mindössze 30 portával, nem került hát különösebb fáradságomba, hogy az előre megadott jellegzetességek alapján megtaláljam a bíró házát.

A szívem a torkomban dobogott, amikor bekopogtam az ajtón. Széles vállú férfi nyitott ajtót. Kérdően, és meglehetősen komoran végigmért, de sem csodálkozás, sem izgatottság nem látszott rajta.

— Kit keres? — kérdezte.

— A bíró urat... pan Zyst.

— Én vagyok Zys. Kerüljön beljebb, fiatalember, isten hozta nálunk.

Beléptem a házba és megnéztem magamnak a gazdát: az átlagosnál magasabb termetű volt, méltóságteljes megjelenésű, kék kabátja alól cifra lengyel hímzésű fehér ing kandikált ki. Arca nyugodt volt, szeme barátságosan mosolygott, egészében jólelkű, az élettel elégedett emberre hasonlított. Ez kicsit gyanakvóvá tett. Így néznének ki a földalatti mozgalmak résztvevői? Sok mindennel még nem voltam tisztában.

— Milyen ügyben jött? — kérdezte udvariasan, de hivatalos hangsúllyal.

— Üdvözletet hozok Stanyislavtól — válaszoltam, előszedve a borítékot. — És levelet is.

A bíró figyelmesen kétszer is átolvasta a levelet, fürkészően rám nézett, sóhajtott, és behívott a szomszéd szobába.

Ez a szoba kisebb és melegebb volt az elsőnél. Leültünk az

asztalhoz. A házigazda a levelet elégette a kályhában. Hallgatott egy keveset, majd megkérdezte:

— És hol van Stanyiszlav? Miért nem jött ő maga?

Megmagyaráztam, hogy barátaival messze innen az erdőben bujkál, nem kockáztatja, hogy bejöjjön a faluba, nem akarja veszélynek kitenni sem magát, sem a mostohaapját.

— Jól is teszi, hogy nem kockáztat — válaszolta Zys. — Talán még találkozunk. Adja át parancsnokságának, hogy mi sem ülünk ölbe tett kezekkel. Tűrhetetlen szokásokat vezettek be a lengyel pánok. A legjobbkor érkeztek erre a sanyarú földre. Az itteni legényeknek nincsenek megfelelő ismereteik, harci tapasztalataik, nem elég szervezettek.

Elhallgatott, mert a szobába belépett egy szép szőke lány. Zys felém bólintott, és azt mondta:

— Hírt hozott Stasia bátyádtól.

A lány megörült, kérdezni akart valamit, de az apja szemével az ajtóra mutatott.

— Majd... majd... Nézz csak körül, rendben van-e minden.

A lány hallgatva kiment, szorosan bezárva maga mögött az ajtót. Több mint egy órát beszélgettem Zys bíróval. Elmondta, hogy a lengyel hatóságok a beloruszokat és a lengyel szegényparasztokat nem veszik emberszámba. Feltétlen engedelmességre akarják kényszeríteni őket, a településeket gyakran keresik fel büntetőosztagok, kegyetlenül leszámolva az elégedetlenekkel. Az illojalitás leghalványabb gyanújáért is letartóztatják az embereket, megbotoztatják, agyonlövik. A megtorlások áldozatainak vagyonát pedig elkobozzák, tehát egyszerűen elrabolják.

Zys közbevetőleg megkérdezte:

— Azt tudja, hogy lengyel vagyok?

— Tudom — feleltem. — De nem ez a lényeg. Az emberek osztályhelyzetét kell nézni, és nem a származását. Tudja, a Vörös Hadseregben számtalan különböző nemzetiségű harcos van, de soha senkit nem érdekel, ki milyen istent tisztel, mindannyiunknak egy a hite: a forradalom, ezért harcol mindenki, mert ez előbbre való, fontosabb minden másnál.

— Ez rendjén is van — jegyezte meg elégedetten Zys. — A lengyelek sem egyformák. Vannak pánok és földesurak, és itt vagyunk mi, parasztok, vagy ahogy az urak hívnak minket, a barmok.

Joszif Zys elmondta, hogy a megszállt területen népi föld-

alatti fölkelő csoportok alakulnak és működnek erejükhöz mérten. Ő maga is egy ilyen csoport élén áll. Lengyel nemzetisége és bírói tisztsége segítségére van a földalatti munkában, a hatóságok bíznak benne, amit fel is használ a partizánmozgalom érdekében.

Zys tájékoztatása nagyon kecsegtető volt. Csoportunk előtt megnyitotta az aktív tevékenység egyértelmű lehetőségét. A nép támogat minket, tehát igazán teljesíthetjük a központi bizottság utasítását, hogy a megszállók talpa alatt égjen a föld.

Megállapodtunk Zysszel a jelszavakban, a jelek elhelyezésében és abban maradtunk, hogy egy nap múlva felkeres minket az erdőben táborhelyünkön, és részletesebben megtárgyaljuk a közös akciókat.

A falut már régen beborította a nyirkos, süket éjszaka, Zys pedig azt tanácsolta nekem, hogy aludjak egyet hajnalig, hiszen eltévedhetek az ismeretlen terepen. Ekkor azonban az udvaron lódobogás hallatszott és pattogó parancsok. — Nyilván ulánusok — nyugtalankodott Zys.

Beszaladt a szobába lánya és elmondta, hogy az udvarra egy fél szakasznyi ulánus tért be, parancsnokuk azt követeli, hogy a lovak kapjanak abrakot, az emberek kenyeret, szalonnát és tojást, ő pedig meleg vacsorát, egy üveg vodkát és külön szobát.

A házigazda csak széttárta a karját.

— Nincs mit tenni! Ha megpróbálom visszautasítani, rám gyújtják a házat!

A lányának azt mondta:

— Bújtasd el az elvtársat a szénapadláson.

A lány kivitt a szénapadlásra, rám szórt egy nagy csomó szénát, és egy pillanat alatt eltűnt a sötétben. Csak annyit hallottam, hogy megcsörren a padlásfeljárót elzáró retesz.

A bíró és a lánya egész éjszaka vendégelhette házi készleteivel a becsípett ulánusokat, én meg szomorúan és magányosan, gondolatokkal küzdve fagyoskodtam a padláson. Amikor a borús hajnal lassan szétkergette a sötétet és behatolt a szénapadlásra a tetőablakon, az ulánusok lóra ültek és távoztak. Csak ekkor kezdett el kerülgetni az álmosság. De újra megcsörrent a retesz, és Zys lánya félretolva a szénát, halkan szólított:

— Jöjjön ki, elvtárs. Elmentek!

A lány leporolt a vesszősöprűvel, hogy durva gyapjúból ké-

szült kabátomon ne látszódjon, hol töltöttem az éjszakát, levettem a sapkámat, és megfésülködtem. Majd leereszkedtünk.

Joszif Zys mosolyogva megkérdezte:

— Megijedt?

— Egy csöppet sem — felelt a lánya. — Bátor fiú.

A reggeliről lemondtam, mivel igyekeztem még a reggel beállta előtt kijutni a faluból. Elbúcsúztam a házigazdától, a lánya pedig a kertek alatt elkísért az úthoz, megmutatta, merre menjek, s a kora hajnali szürkületben elindultam várakozó társaimhoz.

Életemben először végeztem felderítési feladatot az ellenség hátában, ezért a hangulatom emelkedett volt.

Alig éreztem a lábaimat a fáradtságtól, mire eljutottam a táborunkhoz. Nyehvedovics leültetett a fűre, és türelmesen végighallgatta részletes beszámolómat.

— Zys megbízható ember — bizonygattam. — De mi a vélemény róla a járási bizottságban?

— Jó a vélemény — mondotta Joszif. — Együttműködünk vele és csoportjának tagjaival. A körzetben számos hazafias érzelmű paraszt hajlandó részt venni a dologban. Nekünk az a feladatunk, hogy bevonjuk őket a harci akciókba, a gyakorlatban bizonyítsuk, hogy nemcsak meg kell, hanem meg is lehet verni a megszállókat.

Ezután a parancsnok összegyűjtötte a csoportot és bejelentette, hogy felvettük a kapcsolatot a helyi földalatti mozgalommal, és a napokban megkezdjük a harci akciókat a helyi felkelőkkel közösen.

KISAJÁTÍTÁS, RAJTAÜTÉS ÉS ÚJ UTASÍTÁS

Zys bíró terve. — Vértelen győzelem. — Összecsapás az úton. — Új osztagokat hozunk létre.

Nyehvedovics értesülései az illegális járási pártbizottságtól és az én értesüléseim Joszif Zystől megerősítették a legfontosabbat, amit már Litvánia és Belorusszia Kommunista Pártjának Központi Bizottságában is hallottunk: a nép gyűlöli a megszállókat, készségesen támogatja a földalatti mozgalmat és a partizánokat, és fegyverhez nyúlva egyre aktívabban szembeszáll a betolakodókkal. Az arcvonalon átkelt csoportunk nem érezte magát magányosnak, elszigeteltnek, hanem az ellenséggel céltudatos csatát vívó nagy közösség részének.

Meg kellett erősítenünk és tovább kellett fejlesztenünk kapcsolatunkat a helyi hazafiakkal, a már tevékenykedő csoportokat be kellett vonnunk közös akciókba, új partizáncsoportokat és -osztagokat kellett létrehoznunk. Meg kellett szerveznünk a hírszerzést is, hogy mindenhonnan megkapjuk az információkat a lengyel közigazgatás intézkedéseiről, a hadsereg és a rendőrség alakulatainak helyzetéről, létszámáról, fegyverzetéről. Mindezt csak a helyi lakosság segítségével érhettük el. Ezért várta olyan türelmetlenül az egész csoport Joszif Zys érkezését.

Teltek a napok, de Zys nem jelentkezett.

— Nem és nem — mondta Nyehvedovics. — Csak nem árulták el?

— Nem hiszem — feleltem. — Tapasztaltabb ember annál.

Magamban azt gondoltam: „Nehéz dolog az ellenség hátában harcolni. Nem tudhatod, hol akadtál meg."

Csak a harmadik nap vége felé, amikor már tűrhetetlenné vált a várakozás, a közvetlenül az útnál figyelő Ványa Zsulega ismeretlen embert vett észre és leírásom alapján felismerte Zys bírót. Emberünk ráérősen, magabiztos léptekkel ballagott, lehántolt görcsös botra támaszkodott és figyelmesen nézelődött.

Zsulega szaladt Nyehvedovicshoz, Nyehvedovics felköltött

és hármasban elhelyezkedtünk az út mellett. Semmi kétség, Joszif Zys közeledett. Kimentem elé és örömmel üdvözöltem.

— Jó napot, pan Zys! Ránk talált? Nem tévedt el?

— Jó napot, fiatalember, üdvözöllek! — válaszolta elmosolyodva Zys. — Hogy én eltévedek? A Pjadony körüli erdőket úgy ismerem, mint a tenyeremet. Csak elkéstem, de hát a bírónak nem mindig könnyű eltávoznia a faluból. Vezess hát a tieidhez, ismerkedjünk meg.

Társaim melegen fogadták a földalatti mozgalom régi tagját, majd letelepedtünk a fűre, hogy meghallgassuk elbeszélését. Zys tulajdonképpen elismételte, amit részben már megtudtam tőle, csak annyit tett hozzá, hogy a vezetése alatt álló csoporthoz forradalmi érzelmű parasztok tartoznak a szomszédos Sztajka, Dagyilovicsi és Zarecsje falvakból. Néhány puskájuk és kézigránátjuk is van.

Nyehvedovics, hogy teljesebb képet kapjon a helyzetről, feltett Zysnek néhány kérdést. A bíró részletes választ adott, az élet és az ügy ismeretében világos képet rajzolt a parasztok nyomorúságos gazdasági helyzetéről, politikai, nemzeti és társadalmi jogfosztottságáról. Éppen ez késztette az embereket harcra az elnyomókkal. Minél okosabb a paraszt, annál megbízhatóbb fegyvertárs!

Nyehvedovics is elégedett volt Zysszel, és azt javasolta, hogy minél előbb hajtsunk végre közös akciót.

— A töltényeket megosztjuk — mondotta —, csak előzetesen alapos felderítést kell végezni az ellenségnél.

Joszif Zys a felderítést magára vállalta, nekünk pedig azt tanácsolta, hogy egyelőre ne változtassunk táborhelyet és csak ritkán keressük fel őt éjszaka a faluban információért. Ha érdekes híreket kap, vagy sürgősen közölnie kell velünk valamit, azonnal elküldi az erdőbe hozzánk a lányát, Emíliát.

— Egyezzünk meg abban — mondotta Zys —, ha a lányom színes kendőt tart a kezében, azt jelenti, hogy minden rendben, nyíltan fogadhatják őt. Ha a kendő a fején van, alaposan szaglásszanak körül, és vigyázzanak, hogy senki ne vegyen észre semmit, mert veszély van!

Barátságosan elbúcsúztunk, és Zys elment. Csoportunk sokáig nem tudott megnyugodni, a fiúk egyre újabb haditerveket főztek ki. Rjabov azt mondta, hogy Zys segítségével nagy dolgokat művelhetünk, csak az a baj, hogy kevés a töltény és a gránát.

— Itt senki nem készített elő nekünk lőszerraktárakat — vetette ellene Csizsevszkij —, tehát mindent a tiszt uraktól és a katonáktól kell megszereznünk.

— Csak kerüljünk szembe velük — mondta elgondolkodva Zsulega —, megemlegettetném velük az akasztófákat és a gyújtogatásokat a bobrujszki járásban és másutt.

— Türelem, Vanyusa, türelem! — kiáltott fel Petya Kurzin.

Az időjárás segítségünkre volt, az éjszakák melegebbre fordultak, a tétlenség azonban nyomasztóan nehezedett ránk.

Az úton kétszer is megjelent könnyű kendőcskét lobogtatva a bíró lánya, Emília. Mind a két alkalommal azt közölte a parancsnokkal, az apja kéri, hogy várjunk türelmesen, mivel értesüléseket gyűjt és megbeszéléseket tart, de hogy kivel és miről, ezt a lány nem tudta. Vidáman csevegett velünk, elmondta, mi újság a faluban, kosarából szalonnát, tojást és tejet rakott ki.

A várakozás kezdett kimeríteni minket. A mindig türelmes, nyugodt és gunyoros Petya Kurzin ingerülten kérdezgette a parancsnokot:

— Sokáig lógatjuk még itt a lábunkat?

Megtanácskoztuk a helyzetet Nyehvedoviccsal, és úgy határoztunk, hogy ismét elindulok Pjadonyba. Amikor leszállt az éj, a már ismert úton gyorsan eljutottam a faluhoz.

Megjelenésem nem lepte meg Zyst, csak annyit mondott:

— Belefáradtak a várakozásba? Nincs mit tenni, ebben a dologban türelemre van szükség. Viszont kellemes híreim vannak.

Közölte, hogy kapcsolatba lépett néhány közeli földalatti csoporttal, a maga csoportját pedig harckészültségbe helyezte. Amikor a szomszédos csoportok megtudták, hogy nem messze tőlük az arcvonalon keresztül érkezett osztag található, az emberek tűzbe jöttek, csak úgy égnek a vágytól, hogy közös akciót hajtsunk végre. Van egy terve is.

A közeli falvakban szállásolták be a lengyel hadsereg 24. gyalogezredét. Hírszerzőitől Zys megtudta, hogy május első harmadában a Begoml és Msztyizs közötti úton halad el a hadsereg gazdászati tisztje az ezred tiszti állományának fizetésével. A földalatti munkához, a lőszerek, az élelmiszerek beszerzéséhez, a csendőrök és a hivatalnokok megvesztegetéséhez pénzre van szükség, ezért Zys azt javasolta, hogy üssünk rajta a gazdászati tiszten.

— Kisajátítás? — kérdeztem. — Ezt meg kell gondolni. Hiszen kommunisták vagyunk, partizánok, aligha adhatunk ürügyet a lengyel hatóságoknak arra, hogy útonállóknak nevezzenek minket.

Zys azonban kitartott az álláspontján, s inkább felkerestük a parancsnokunkat, hogy döntse el a vitánkat. Nyehvedovics figyelmesen meghallgatott minket, és azt mondta:

— Zys elvtársnak igaza van. Az ellenségből kell élnünk, az ellenségtől kell elvennünk a fegyvert, az élelmiszert és más anyagi értékeket, többek között a pénzt is. Ez a partizánháború logikája.

A parancsnok úgy határozott, hogy lesállást szervezünk, az őrt és a tisztet lefegyverezzük, de nem öljük meg, a pénzt pedig felosztjuk a legrászorulóbb parasztok között, egy részét magunkhoz véve a földalatti mozgalom céljaira.

— Ez a lengyel pénz nagyon jó szolgálatot tesz nekünk — fejtette ki. — A megszállók és hazug lapjaik ábrázoljanak úgy, ahogy akarnak, mi mégis hasznos dolgot művelünk: a pénzt is megszerezzük és hallatunk is magunkról, nem gondolhatják a pánok, hogy itt ők az urak.

Az első akció megszervezésével a parancsnok engem bízott meg. Megállapodtunk, hogy Zys kijelöli az embereit, összehoz velük, ő maga pedig az akció napján a faluban marad, hogy mindenki lássa és semmivel ne gyanúsíthassák.

Első látásra az ügy egyszerűnek tűnt, de így is átgondolt, aprólékos és gondos előkészítést igényelt. Ki kellett választani a lesállás helyét, meg kellett ismerkedni a fegyveres támadás más csoportokból érkező résztvevőivel, pontosan ki kellett deríteni a pénztárnok elhaladásának napját és óráját.

Mindez néhány napot vett igénybe. A kora májusi éjszakákon belopakodtam Pjadonyba, megismerkedtem a bíró házában a harc résztvevőivel, kikértem a tanácsaikat, hiszen jobban ismerték nálam a vidéket és a megszállók szokásait. Néhány nap múlva összegyűjtöttem az akcióban részt vevő csoportot, és mindenkinek kiadtam az utasítást. A csoport 30 emberből állt, minket is beleértve, Nyehvedovics nélkül. Msztyizstől 16 kilométernyire, Oszovi falva közelében lesbe álltunk, elrejtőzve az útszéli cserjésben, és a tölgyek széles törzse mögött. Puskákkal, vadászfegyverekkel és pisztolyokkal voltunk felfegyverkezve. Nekem, mint parancsnoknak, a karabélyon kívül forgópisztolyom is volt.

Az első nap hiába vártuk a fogatot. Csak a második nap

közepén bukkant fel az úton egy fekete hintó, mögötte két kocsi poroszkált katonákkal. A lovak ráérősen ballagtak, teljes csend honolt, csak néha törte meg távoli kutyaugatás és az erdei madarak futamai. A hintó bakján a kocsis gondtalanul fújta a füstöt, a mellette ülő fegyveres katona pedig szunyókált.

A csoport felkészült a harcra. A körülmények nekünk kedveztek: az ellenséget elringatta a csend és a nyugalom, nem gondolt semmiféle támadásra.

— A katonákra csak végszükségben lövünk — mondottam. — Várják meg, amíg jelt adok.

A pénzszállító menet sietség nélkül közeledett.

Mihelyt a hintó egészen közel ért hozzánk, a levegőbe lőttem és kiugrottam az útra. Mögöttem a többi partizán rávetette magát a kocsikra. Az elképedt katonák semmiféle ellenállást nem tanúsítottak. Egy perc alatt lefegyvereztük őket. A sujtásos uniformist viselő sovány gazdászati tiszt cvikkerét leejtve a rettegéstől remegő kézzel felnyitotta a lábánál álló pénzesládát és imát mormolva keresztet vetett. Ezt látva néhány katona is keresztvetésbe kezdett.

A pénzeskötegeket zsákba helyeztük, majd lengyelül odaszóltam a katonáknak:

— Ne féljetek, legények. Tudjuk, hogy kényszerből szolgáljátok a pánokat, nem bántunk titeket. A tisztek pénzét meg felhasználjuk a nép javára. A pénztárnok úrnak elismervényt adunk, aztán menjetek, ki merre lát.

Csiszevszkij megírta az elismervényt, aláírásként azt írta: „Hazafiak", és parancsot adott a katonáknak és a gazdászati tisztnek, hogy sietség nélkül haladjanak tovább útjukon. A menet sápadtan, hallgatva továbbhaladt.

Különösebb bonyodalmak és áldozatok nélkül hajtottuk tehát végre első akciónkat az ellenség hátában. A résztvevők kitűnően érezték magukat, erőt és elszántságot nyertek a további harchoz.

A pénz egy részét átadtuk Zysnek, aki elővigyázatossági intézkedések mellett felosztotta a különösen nélkülöző parasztoknak, másik részét pedig meghagytuk az osztag pénztárának. A rajtaütés résztvevői egyenként hazatértek falvaikba és gondosan elrejtették a fegyvert.

A táborban Nyehvedovics várt ránk. Részletes jelentést tettünk neki a rajtaütésről és átadtuk neki a pénzt.

Arra számítottunk, hogy a hadsereg gazdászati tisztje elle-

ni támadásunk körzetébe büntetőalakulatokat küldenek. A környező falvakban azonban teljes volt a nyugalom. A lengyel hatóságok valamilyen okból úgy tettek, mintha semmi különös nem történt volna.

Időközben második akciónkat tervezgettük, ezúttal már nagyobb szabású. A növekvő partizáncsoportoknak fegyverre és lőszerre volt szükségük. Zys felderítői megtudták, hogy ugyanazon az úton három nap múlva fogatolt vonatnak (szekéroszlop) kell elhaladnia fegyverszállítmánnyal. Elhatároztuk, hogy megszerezzük a fegyvereket.

Nyehvedovicsot lefoglalta a járási bizottsággal a kapcsolat tartásának nehéz munkája, ezért ennek a rajtaütésnek a lebonyolítását is rám bízta. Zys bíró segítségével összegyűjtöttem 50 felkelőt, és három csoportra osztva őket Gravec falvától északra az erdőben lesbe állítottam. Az akció előkészítésénél figyelembe vettem Nyikolaj Rjabov okos taktikai tanácsait.

Egyre jobban tetszett nekem ez a nyugodt, magabiztos ember, aki a tiszti pályát felcserélte először a vörös parancsnokok nem könnyű sorsával, majd a fáradságos és kockázatos partizánélettel. Maradhatott volna parancsnoki tisztségben a Vörös Hadseregben, ehelyett azonban önként eljött az ellenség hátországába. Itt pedig úgy viselkedett, mintha egész életében csak illegális munkával és partizán-hadviseléssel foglalkozott volna.

Gyakran beszélgettem Rjabovval, megtudtam, hogy nem nemesi, földesúri vagy kereskedői családból származik, hanem munkásfiú. Az első világháború előtt sok mindenről lemondva tanult, arról álmodozott, hogy mérnök lesz, amikor pedig mozgósították a lövészárkokba, érdemeivel tiszti rangot szerzett, de már a forradalom kitörésekor a dolgozó nép oldalára állt, belépett a bolsevikok pártjába és tevékenyen részt vett az ellenforradalom elleni harcban.

Bár lobbanékony és heves természetű volt, mindig tudott uralkodni magán, önmagáról legszívesebben harmadik személyben beszélt és gunyorosan.

— Érted ugye, komisszár, mit akarok mondani. Főparancsnokságig Nyikolaj Rjabov nem vergődött fel. Igaz, Krilenko elvtárs is mindössze zászlós volt a cári hadseregben, s mégis milyen magasra emelkedett. Nyikolaj Rjabovnak azonban nem feltétlenül kell a legmagasabban lennie. Ha pedig jobban megnézzük, legkiemelkedőbb magaslatunk a párt. Te-

hát mindannyian fenn vagyunk, és feltétlenül el kell érnünk a ránk bízott ügy magaslatát. Egyetértesz, komisszár?

— Egyetértek, Kolja.

Leshelyemen fekve az járt az eszemben, hogy is lesz ezúttal, ugyanúgy teljesíteni tudjuk-e a harci feladatot, mint az előzőt? Annyira nemtörődömök lennének a fehérlengyel hatóságok, hogy nem vonták volna le a tanulságot a gazdászati tiszt elleni rajtaütésünkből?

Feltevéseim igazolódtak: a megszállók levonták a tanulságot. Az úton először 12 lovasrendőr jelent meg, saját megnyugtatásukra puskájukból időnként lövéseket adtak le az erdőre az országút mindkét oldalán. Jelt adtam, hogy ne bántsuk őket, hanem engedjük át. Húsz perc múlva egy szakasz katona bukkant fel elegáns tiszt vezetésével. A szakasz szárnyain járőrök haladtak, tekintetükkel az út menti erdőt fürkészték.

— És ha vonat nem lesz? — kérdezte tőlem Rjabov. — Mi meg ezeket átengedjük?

Értesüléseink azonban pontosak voltak, többszörösen ellenőriztük őket, ezért azt válaszoltam Nyikolájnak:

— Minden a legnagyobb rendben van. Ők sem ostobák, óvintézkedéseket tettek, felderítőket és elővédet küldtek maguk elé.

— Igazad van — egyezett bele Rjabov. — Fel kell tételeznünk, hogy a szállítmánynak is erős őrsége lesz.

— Feltétlenül. Annál összehangoltabban és határozottabban kell tevékenykednie mind a három csoportunknak.

Rjabov továbbadta a láncnak: a szállítmány mellett erős őrizettel kell számolni!

Újabb fél óra múlva a kanyarból előbukkantak a szekéroszlop első fogatai. Az élen három tiszt, a szekerek mellett pedig puskájukat lövésre készen tartó katonák tömött lánca. Összesen legalább egy szakasznyi erő. Meglepésre nem nagyon számíthattunk, hiszen a lengyelek felkészültek az azonnali harcra.

Elsütöttem a forgópisztolyt, s a három csoport egyszerre leadta az első célzott sortüzet. A lengyelek a földre vetették magukat és puskáikkal viszonozták a tüzet. Kerepelni kezdett a géppuska is, sorozatai azonban fejünk felett fütyültek el, csak a fák ágait borotválták le.

A partizánok jól álcázták magukat, míg a lengyel katonák kitűnő célpontot nyújtottak az úton. A megrémült lovak han-

gosan nyerítettek, elszaggatták az istrángokat, két szekér felborult, a ládak az árokba szóródtak. Még két sortüzet adtunk le, majd kézigránátokat dobtunk. A robbanások megzavarták az ellenséget, a katonákon pánik lett úrrá, akik még életben maradtak, a puskát és a tölténytáskát eldobva futásnak eredtek.

A harc mindössze 20 percig tartott, az őrséget teljesen szétvertük, s kimentünk az útra, ahol 13 holttest feküdt lengyel egyenruhában. Közülünk négyen sebesültek meg könnyen.

Gazdag zsákmányt ejtettünk: karabélyokat, lőszeresládákat és egy géppuskát. Összeszedtünk mindent és gyorsan visszavonultunk az erdőbe, a felborult szekereket és a még mindig a kocsirudaknál ficánkoló lovakat az úton hagytuk.

— Figyelj csak, komisszár — állított meg hirtelen Rjabov. — Ki kell szabadítani a lovakat, hadd fussanak szét, a szekereket meg fel kell gyújtani.

— Jól van, láss hozzá! — válaszoltam.

Rjabov és néhány ember visszasietett az útra, kifogták a lovakat, a szekerekre szénát szórtak és meggyújtották.

A helyi lelkelők gyorsan szétszéledtek, mi pedig Rjabovval és csoportunk többi tagjával az erdei táborba igyekeztünk. Másnap éjszaka elhatároztam, hogy felkeresem Joszif Zyst. Nyehvedovics nem tett ellenvetést, ő is szerette volna megtudni, milyen visszhangot váltott ki második akciónk. A bíró, mint mindig, szívélyesen fogadott. Tekintetében azonban aggodalmat vettem észre. Kérdezősködésemre ráérősen, minden szót mérlegelve válaszolt. A dolgok komoly fordulatot vettek.

— A környező falvakban már mindenütt jártak büntetőosztagok — mesélte Zys —, házkutatásokat tartottak, néhány parasztot minden ok nélkül letartóztattak és elvittek. Jártak itt Pjadonyban is, kikérdeztek a falu minden lakosáról, de sikerült meggyőznöm a tiszteket, hogy itt mindenki csendben, békében él, és semmi gyanúsat nem tapasztalni nálunk. Félek, hogy a katonák átfésülik az erdőt, akkor viszont nehéz dolguk lesz, el kell menniük, vissza kell húzódniuk a mocsarak közé.

— Tehát azt tanácsolja, hogy változtassunk táborhelyet?

— Nem kell elsietni, de a tartalékbázis hasznos lehet. Ki tudja, mi történhetik!

— A büntetőosztagosok nem vették gyanúba az embereit?

— Isten irgalmas volt. A csoportomból egy Feliksz nevű

legény a karján megsebesült, könyök felett. De alaposan bekötöztük, felhúzott magára két inget és tűrhetően, mintha mi sem történt volna, végzi a dolgát a gazdaságban. Senki még csak nem is sejti, milyen kényes helyzetbe került.

Bejött Emília, amikor meglátott, elpirult, felém nyújtotta kemény kis tenyerét.

— Gratulálok a sikerhez, Sztanyiszlav. A társainak is!

— Köszönöm. Nagyon köszönöm. A sikerhez pedig maguk is hozzájárultak. Derekasan besegítettek nekünk.

A táborban részletesen beszámoltam Nyehvedovicsnak Zys aggodalmairól. Parancsnokunk indokoltnak tartotta őket. De amíg nem volt közvetlen veszély, nem akart táborhelyet változtatni. Jól berendezkedtünk. Mindennel felszerelt, álcázott kunyhókban helyezkedtünk el, éjjel-nappal őröket állítottunk ki. Ráadásul közel volt Pjadony is, ahol hűséges barátunk, Joszif Zys lakott, innen tartottunk állandó kapcsolatot a párt illegális járási bizottságával. A járási bizottság összekötője gyakran megfordult nálunk az erdőben. Mohón hallgattuk a front túlsó oldaláról hozott híreit.

Beköszöntött a nyár, az erdő megtelt a lombok és a felmelegedett tűlevelek illatával. A járásban büntetőosztagok cirkáltak, de az erdő sűrűjébe nem merészkedtek be. Néha csak az útról lövöldöztek a bozótba, majd hazatértek. Olyan benyomást keltettek, hogy jobban félnek tőlünk, mint mi tőlük. Ezért azt javasoltam Nyehvedovicsnak, hogy készítsünk elő rajtaütést Bolsije Szitci helyőrségén, s dolgozzunk ki erre részletes tervet Nyikolaj Rjabov részvételével. Egyébként Rjabov már kétszer is hosszú útra indult, hogy megfelelő helyet keressen tartalékbázisnak. Ezúttal is, mihelyt visszatért, hármasban félrevonultunk, leültünk az átmelegedett földre és megvitattuk a javaslatomat.

— Érdekes elgondolás — kezdte Rjabov — merész vállalkozás volna. Ha azonban rajtaütünk a helyőrségen, legfőbb ideje lesz, hogy új táborhelyre menjünk. Mit szóltok ehhez a helyhez?

Rámutatott egy pontra a térképen.

— A vállalkozást és az áttelepülést egyeztetni kell a járási bizottsággal — jegyezte meg Nyehvedovics.

— Természetesen — helyeselt Rjabov, összehajtva a térképet. — Megvárjuk az összekötőt, vagy Zysen keresztül vesszük fel a kapcsolatot?

— Majd meglátjuk — válaszolta a parancsnok.

Bolsije Szitci helyőrsége félszáz lőfegyverrel felszerelt katonából és csendőrből állt, lőszerraktára is volt, erre kellett rátenni a kezünket, hogy feltöltsük készleteinket. Szinte biztosak voltunk benne, hogy a járási bizottság jóváhagyja elgondolásainkat. Éppen kapóra megjelent Emília is és átadta apja kérését: ma éjszaka a csoport parancsnoka és helyettese jöjjön Pjadonyba.

Megérkezésünkkor Zys házában az ablakokat elsötétítették. A házigazda mint mindig, ezúttal is nyugodt és figyelmes volt. Bevezetett minket a szobába. Már várt ránk a doksicki illegális járási bizottság összekötője. Ezt az alacsony termetű, vörös hajú legényt váll-lapok nélküli, elnyűtt katonaruhájában és napszítta zubbonyában már ismertük. Az összekötő bejelentette, a járási bizottság a központi bizottságtól utasítást kapott, hogy a felkelő csoportok hagyjanak fel a rajtaütésekkel, és mindenkit, aki részt kíván venni a fegyveres harcban, gondosan ellenőrizzenek. Nekünk pedig, Nyehvedovics csoportjának szét kell vállnunk, különböző körzetekbe kell mennünk a szervezési és propagandamunka kibontakoztatására és új illegális felkelő csoportok létrehozására.

Pedig mi nagyon jól átgondoltuk a tervezett akciót, megszoktuk az erdőnket, a járást, a helyi elvtársakat! Most mindent félre kell dobni, útra kell kelni ismeretlen helyre. A központi bizottság utasítását azonban vonakodás nélkül teljesíteni kell. A pártfegyelem mindenekelőtt való.

Emília kikísérte az összekötőt, s mi még sokáig üldögéltünk a házban.

— Kedves Zys elvtárs — mondta szomorúan Nyehvedovics. — Nagyon nehéz elválni: összeszoktunk, megbarátkoztunk. De a parancs az parancs.

— Nekem is nehéz elválni — ismerte be Zys. — Jól kezdtük a munkát, értelmesen, eredménnyel. De akármit teszünk is, a párt többet lát.

Búcsúzóul felidéztük közös akcióinkat, ittunk egy keveset, és megállapodtunk, hogy egyszer még találkozunk.

Az új utasítást társaink is eléggé hűvösen fogadták. Annyira összebarátkoztunk, hogy Petya Kurzin azt javasolta, menjünk együtt az új körzetekbe.

— Nem, Petro — vetette ellen Nyehvedovics —, akármilyen nehéz is, a fegyelmet megtartjuk.

Az utolsó közös órákat töprengő hallgatással töltöttük:

mindannyian felidéztük a múltat és arra gondoltunk, hogy mi vár ránk.

Váratlanul mellettem termett Rjabov.

— Ide hallgass, Sztasz, menjünk együtt. Mégiscsak egy zászlóaljból valók vagyunk, és együtt hajtottuk végre az első partizánakciókat.

— Nos, ha Nyehvedovics nem makacskodik, én csak örülnék neki.

Megnyugtatott minket ez a mindkettőnk számára természetes megoldás, szétoszlottunk a kunyhókba és elaludtunk.

Korán reggel, amikor a nap sugarai átfúrták a fák koronáját és csiripelésbe fogtak az erdei madarak, munkához láttunk. Rövid vita után úgy határoztunk, hogy Nyehvedovics, Zsulega és Kurzin Doksici és Glubokoje körzetébe megy, Csizsevszkij és Boguckij Vilno környékére, mi pedig Rjabovval a gyisznai, mologyecsnoi és volozsini járásba.

— Frontharcosok, ti ketten vagytok, körzet meg három — jegyezte meg Nyehvedovics. — Megbirkóztok velük?

Meg hát — sietett a válasszal Rjabov, örülve, hogy nem választanak szét minket. — Nyikolaj Rjabov főparancsnokságig nem vergődött fel, de három járást csak bejár, különösen ha komisszár halad az élen. Igaz, Sztasz?

— Így van, Kolja.

— Nos, barátaim! — mondta Nyehvedovics. — Mikor látjuk még egymást? . . .

Erre senki nem tudott választ adni. Szétszedtük a kunyhókat, a táborhely minden nyomát eltüntettük, testvériesen megcsókoltuk egymást és elindultunk utunkra.

Én is elindultam Nyikolaj Rjabovval, hogy idénymunkát kereső szegényparasztnak öltözve, hátizsákunkban ácsszerszámokkal járásról járásra vándoroljunk, kapcsolatot keresve a hazafiakkal, illegális csoportokat alakítva és készítve fel a fehérlengyelek hátában a harcra.

Nyikoláj azt javasolta, hogy kezdjük a gyisznai járásban Velikoje Szelóval. Ebben a faluban élt Vlagyimir Antonovics Pugovka, Rjabov katonatársa a cári és a Vörös Hadseregben, aki betegsége miatt leszerelt.

— Biztos vagy benne? — kérdeztem. — Bosszantó volna, ha már az első próbálkozás balul ütne ki.

— A nyakamat teszem rá — nyugtatott meg Rjabov. — Különben is nagyszerű emberek élnek Velikoje Szelóban, legalábbis Pugovka elbeszélései szerint.

— Mindenütt derék emberek vannak — mondtam erre —, de sokan meginognak.

— Aki fél a farkastól...

— Jól van, Kolja. Menjünk!

Amikor eljutottunk Velikoje Szelóba, Nyikoláj kihívta Pugovkát az erdőszélre. Hamarosan megjelent, szikáran, szívósan, bizalmatlanul. Mindössze 28 éves volt, de jóval idősebbnek nézett ki, két háborúval a háta mögött, a mindennapos, nehéz paraszti munkától. Rjabov néhány mondattal eloszlatta aggodalmait, őszinteséget kért tőle.

Vlagyimir leírhatatlan elkeseredéssel beszélt a belorusz lakosság elviselhetetlen sorsáról a pánok igája alatt: az iparcikkek ára magas, az adók kifizethetetlenek, a lengyel közigazgatás önkénye mindennapos, minden elégedetlennel kegyetlenül leszámolnak.

— És hogy viszonyul a lakosság a megszállókhoz? — kérdeztem.

— Hogy viszonyulhatna? — mondta dühvel Vlagyimir. — Minden porcikájával gyűlöli.

— Ebből az következik — folytatta Rjabov —, hogy szervezkedni és cselekedni kell.

— Nem olyan egyszerű.

— Nem egyszerű — egyeztem bele. — De kell! Másképp itt nem lesz élet. Agyonkínozzák a pánok a népet.

— Van nálunk egy legény... — mondta Pugovka. — Ő tervez valamit.

— Miféle legény? — érdeklődtünk azonnal. — Mondd csak, Vologya, éppen ilyen emberek kellenek nekünk.

— Illarion Molcsanov, ő is volt katona és vöröskatona.

— Hogyan és hol találkozhatunk vele?

Vlagyimir Pugovka gondolkodott, és azt válaszolta:

— Alkonyatkor gyertek a házamba. Rendőrség nincs a faluban, a nép összetart, besúgó nem akad köztük.

Pugovka elment, mi meg tanácskoztunk és eldöntöttük, hogy megérdemli a bizalmat, s kiindulhat tőle a többi hazafias érzelmű parasztokhoz vezető szál, akikből megpróbálunk illegális csoportot összekovácsolni.

Kimerített minket a hosszú út, leheveredtünk pihenni a száraz tisztáson, a sötétség beálltával pedig elindultunk Pugovkához. Nagy, tágas háza volt, kétrészes. Az első szobában kemence és asztal, a másikban ágy, fehér függönyök, számos fénykép cifra keretben, az egyiken felismertük Vlagyimirt a

régi hadsereg egyenruhájában. A szekrény, a dívány, a gyári székek mind azt mutatták, hogy a házigazda korántsem szegényparaszt. De nem is élősdi, mindenért maga dolgozott meg keményen. Milyen kérges a keze Vlagyimirnak, és szakasztott olyan szikár, inas feleségének.

Főtt krumplival és savanyútejjel kínáltak minket. Vacsora közben a házban megjelent egy vaskos, az egészségtől majd kicsattanó férfi, telt arcvonásokkal. Kabátot és szürke háziszőttes posztóból készült csizmanadrágot, erős marhabőr csizmát viselt. Üdvözlésül keményen kezet szorított, majd kellemes tenor hangon megszólalt:

— Molcsanov, Illarion Szpiridonovics. Helybéli lakos.

Pugovka felesége behúzta a függönyöket a hálóban és odaszólt nekünk:

— Itt nyugodtan elüldögélhetnek, nem fogok zavarni.

Átmentünk a hálóba. Rögtön a lényegre tértem:

— Azért jöttünk ide, a szülőföldünkre, hogy segítséget nyújtsunk az itteni partizánoknak a nép megszervezésében a megszállók elleni harcra. Nyugat-Belorusszia és Nyugat-Ukrajna egész területén akcióba kezdtek a felkelő osztagok, felgyújtják a földesúri birtokokat, kiirtják a büntetőosztagosokat, a legreakciósabb rendőrségi tisztségviselőket, megvédik a lakosságot a lengyel pánok és nemesek féktelen terrorjától. Nincs messze az idő, amikor a Vörös Hadsereg új támadásba lendül a Nyugati Fronton, erre minden hazafias erőnek fel kell készülnie és támogatnia kell a vörös csapatok csapásait.

Rjabov röpcédulát adott át Molcsanovnak. A röpcédula arra hívott fel, hogy még erősebben ki kell bontakoztatni a népi ellenállást a fehérlengyel hódítókkal szemben. Illarion elolvasta, egy kicsit hallgatott, majd megszólalt:

— Örülök, hogy megjelentek nálunk, elvtársak. Hiszen régi katona vagyok, bár még alig múltam húszéves. Kedves nekem a Vörös Hadsereg, akárcsak a munkás-paraszt hatalom. Nehéz ölbe tett kézzel ülnöm és figyelnem a megszállók tombolását szovjet földön. Harcolni akarok. Sok más falumbéli is ezt akarja. Néhányuknak fegyvere is van. A közeli falvakban is szép számmal akadnak a szabad Belorusszia hívei: Bojarscsinában, Sejkiben, Germanovicsi mezővárosban . . .

A beszélgetés éjfélig folytatódott. Ezen a vidéken lényegében már volt partizánosztag, csak szervezetileg kellett véglegesen kialakítani, jobban fel kellett fegyverezni, ki kellett képezni és ki kellett dolgozni az akciók tervét. Ezzel foglal-

koztunk Velikoje Szeló-i tartózkodásunk következő néhány napján. Rejtjelezve összeállítottam az osztag jegyzékét, parancsnokává Molcsanovot neveztem ki, helyettesévé Pugovkát:

1. Molcsanov Illarion Szpiridonovics, szül. 1897.
2. Pugovka Vlagyimir Antonovics, szül. 1892.
3. Pugovka Mihail Petrovics, szül. 1900.
4. Jevdokimov Pavel Onufrijevics, szül. 1895.
5. Jevdokimov Kuprijan Onufrijevics, szül. 1894.
6. Poljak Viktor Ivanovics, szül. 1892.
7. Brujko Mihail Mihajlovics, szül. 1898.
8. Kozsan Valerjan, Velikoje Szeló-i bíró.
9. Rauda Dmitrij Adamovics, szül. 1889.
10. Szudnyickij Mihail Danyilovics, szül. 1899.
11. Sztoma Viktor Adolfovics, kovács Sejki faluban.
12. Siska Oszip Petrovics, sejki bíró.
13. Donyejko Joszif, Germanovicsi mezőváros bírája.
14. Szergejev Valentyin, szül. 1899.
15. Dubrovszkij Vaszilij, szül. 1898.
16. Sztupelja Pjotr, szül. 1892.

Az utolsó három ember Gyiszna város lakója volt, s az osztag is a gyisznai nevet kapta. Az osztag személyi állománya állandóan bővült, hamarosan már 30 körüli felkelőt számlált. Molcsanov és Pugovka a harcosok között végzett politikai munkát, felhasználva a tőlem és Rjabovtól kapott propagandaanyagokat. Fegyvervásárlásra 2000 rubelt átadtunk a zsákmányolt pénzből a parancsnoknak. Megbíztuk a parancsnokot, hogy készítse fel a partizánokat fegyveres akciókra és várjon utasításainkra összekötőn keresztül, aki azzal a jelszóval jelentkezik: „Üdvözletet hoztam Kozjaniból Vologya bácsitól", amire Molcsanovnak azt kell válaszolnia: „Réges-régen nem láttam őt." Ezek után az összekötő felmutatja egy kettészakított 10 rubeles cári bankó egyik felét, amire Molcsanovnak be kell mutatnia a bankó másik felét.

Elvégezve munkánkat a gyisznai járásban, továbbindultunk. Vlagyimir Pugovka ellátott az útra kenyérrel és szalonnával, az ácsszerszámokat nála hagytuk, most már nem a kocsiutakon jártunk, hanem toronyiránt, térképpel és iránytűvel tájékozódva. Az első sikeren felbuzdulva Koljával elhatároztuk, hogy igyekszünk minél gyorsabban végrehajtani a

párttól kapott felelősségteljes feladatot: beköszöntött a nyár, a Vörös Hadsereg támadása bármelyik nap megindulhatott.

A rendelkezésünkre álló, viszonylag rövid idő alatt Rjabovnak, nekem és Nyehvedovics csoportja többi tagjának minden kijelölt körzetben sikerült létrehoznunk a földalatti felkelő szervezeteket. A vilejkai járásban Alekszej Sztyepanovics Scsebet 50 hazafit gyűjtött össze, az osmjani járásban megbízható emberek csoportjának élén Julian Balis, az illegális pártbizottság titkára állt, a mologyecsnói járásban 60 partizánból álló szakaszt vezetett Filipp Matvejevics Jablonszkij, a volozsini járásban Dmitrij Ivanovics Balasko, aki 1919-ben a helyi szovjet elnöke volt, 30 fegyveres felkelőt gyűjtött össze.

Az új csoportok a lakosság körében agitációt folytattak a megszállók ellen, fegyverrel rajtaütöttek a helyi rendőrőrszobákon és kisebb helyőrségeken, fegyver- és lőszerraktárakat röpítettek a levegőbe, élelmet és jószágot zsákmányoltak a betolakodóktól. Belorusszia földjén egyre erőteljesebben lángolt fel a partizánháború.

Az összekötőktől értesültünk, mi a helyzet Nyehvedovics csoportjának többi tagjánál, őszintén örültünk bajtársaink sikereinek. Hamarosan sikerült viszontlátnunk egymást az előrenyomuló vörös csapatok soraiban.

De soha többé nem láttam sem Zys bírót, sem a bájos Emíliát.

AZ ELHÁRÍTÁS KINYÚJTJA KARMAIT

Fegyvert szállítunk Litvániába. — Letartóztatás. — A megvesztegetett tiszt. — Szökés a részeg csendőröktől. — Szpiridonov ezredes tiszteli a kolcsakistákat. — Az elhárítók sötét játéka. — Váratlan menekvés.

A Vörös Hadsereg 1920 májusában támadásba lendült a Nyugati Fronton. A szovjet csapatok jelentős támogatást kaptak a partizáncsoportoktól és osztagoktól. Lida, Grodno, Bjelszko, Bjelosztok elfoglalása után a csoportok működési területe felszabadult, a fegyveres akciókkal tehát felhagytak. Ekkor találkoztunk mi is Nyehvedovics csoportjának többi tagjával.

A bátor felkelőparancsnok elmondta, milyen lelkesedéssel fogadta Lengyelország dolgozó népe a Vörös Hadsereg csapatainak érkezését. Mindenütt gyűléseket tartottak, Feliksz Dzerzsinszkij, Feliks Kon, Aleksander Zawadzki, e kiemelkedő lengyel kommunisták gyújtó hatású beszédeket mondtak. Amikor a vörös csapatok eljutottak Varsó külvárosáig, a dolgozó tömegek azt remélték, hogy Lengyelország a munkások és parasztok államává válik. Ezeknek az álmoknak azonban nem adatott meg, hogy teljesüljenek. A nemzetközi reakció mindent megtett, hogy az ország a földesurak és a burzsoázia kezén maradjon, és szovjetellenes bástyául szolgáljon.

A Vörös Hadsereg súlyos csapásokat mért a pánok Lengyelországára, Belorussziát megtisztította a betolakodóktól, Litvániában pedig ismét forradalmi helyzet alakult ki. Litvánia és Belorusszia kommunista pártja a litván népet fegyveres felkelésre készítette fel, hogy megszabadítsa Litvániát a külföldi imperialisták és a nemzeti burzsoázia uralmától.

A párt vezetése nagy jelentőséget tulajdonított az 1920 augusztusára kitűzött felkelés katonai előkészítésének. A helyi pártszervezetek támogatására litvánul tudó és katonai képzettséggel rendelkező kommunisták érkeztek Litvániába. Többek között engem is ide irányítottak. Olyan illegális csoport vezetésével bíztak meg, amelynek Vilniusból fegyvereket és lőszert kellett eljuttatnia Kaunasba, a litvániai felkelő csoportok számára.

A csoport megbízható elvtársakból, tapasztalt, az illegális munkában jártas párttagokból állt: a lett Jurgenszonból, a lengyel Metlickijből és régi harcostársamból, Kolja Rjabovból. A társaságból én voltam az egyetlen litván.

Megkapva a feladatot, néhány napig latolgattuk, hogy lesz a legjobb végrehajtani. Nem lesz könnyű a veszélyes szállítmányt eljuttatni Kaunasba: a Lengyelország és Litvánia közötti határt őrizték, az utakon őrjáratok cirkáltak, az állomásokon titkosrendőrök nyüzsögtek, mindenütt razziáztak, ellenőrizték az okmányokat és a csomagokat.

Legelőször is megfelelő, semmiféle gyanút nem keltő szállítóeszközre volt szükségünk. De hol találunk ilyet? Az illegális mozgalom régi, tapasztalt tagja, Jurgenszon azt javasolta:

— Mi lenne, ha a feketepiacon kérdezősködnénk? Hemzsegnek ugyan a semmirekellők, de akadnak becsületes üzletemberek is.

A vilnai feketepiacon mindenféle rendű-rangú üzér és csirkefogó működött, akadt köztük hétpróbás csempész is, megfelelő szállítóeszközzel. Óriási volt a kockázat, mert a társaság nagyon kétes egyénekből állt. Mégis úgy határoztunk, hogy megpróbáljuk, hiszen az idő sürgetett.

Szatócsnak öltözve sokáig kószáltam a lármás tömegben, szemügyre vettem a fuvarosokat, míg végül az egyik megtetszett nekem. Külsőre ijesztő volt: ágrólszakadt, mocskos, torzonborz fekete szakállal. Megtudva, hogy árut akarok eljuttatni Kaunasba, a fuvaros töprengett, barna szemével hunyorgott és tömören megtudakolta:

— Mennyi ugrik érte?

— Mennyit akarsz?

A fuvaros beletúrt a szakállába, és azt dörmögte:

— Ötezer rubelt. Kevesebbért szóba se állnak magával.

Nem kezdtem alkudni, hanem megkérdeztem, miért nem érdekli az áru. Hiszen akármi lehet.

— Akármi, akármi — förmedt rám. — Nem rám tartozik. Én fuvarozok, és kész. Nem ingyen. Aztán isten segedelmével . . .

Mivel úgysem sikerült volna eltitkolni, hogy milyen áruról van szó, azt mondtam, hogy a szállítmány robbanóanyag, fegyver, gránát.

A szakállas a homlokát ráncolta, fészkelődött, már vissza-

kozni akart, de a pénzt meg sajnálta, ezért kitalált magának egy kis mesét:

— Azt én honnan tudhatnám? Mi vagyok én, Jehova? Most láttam őket először. Ha fizetnek érte, akkor én fuvarozok. Tőlem arany is lehet. Van, ami az ő dolguk, van, ami az enyém. Tehát gránát?

— Többek között az is.

— Semmi közöm a maguk gránátjaihoz. Maga fizet, én fuvarozok. Talán kimászunk a csávából, és még meg is köszöni nekem, még vodkára is meghív. Ezek a nagyokosok — megvetően kiköpött, nyilván a rendőrségre és az elhárításra gondolt — tudják a maguk titkait, én meg a magaméit. Meglesz a dolog, főnök.

Azt ajánlotta, szerezzünk a telephelyen szurkot és váltsunk ki a szállítására fuvarlevelet. A fegyvert és a lőszert tegyük dupla fenekű hordóba, és felülre öntsünk szurkot.

— Kinek van kedve összeszurkozni magát — mondotta. — Senki hozzá sem fog nyúlni a hordóikhoz. Ha pedig nagyokosokra akadunk, akik oda is bemásznak, ahova nem kell, azt mondom nekik, hogy semmiről sem tudok. Engem szurokra fogadtak meg, itt a fuvarlevél, azt meg, hogy mi van a hordóban, nem kérdeztem, nincs meg az az utálatos szokásom, hogy mindenbe beleüssem az orromat.

Megtanácskoztam a dolgot a társaimmal. Beleegyeztek az ajánlatba. Lesz ahogy lesz! Strómanokon keresztül a telephelyen vettünk szurkot, s a hatalmas, mocskos hordók fenekére elhelyeztünk 20 forgópisztolyt, 300 kiló trotiltöltetet és 200 „Mills" rendszerű gránátot.

— Most adják meg a címet és számolják le a foglalót — követelte a kocsis. — Maguk úgy utaznak, ahogy akarnak, én meg megyek a magam útján. Bízhatnak bennem, uram, Mojszej még senkit nem csapott be, az árujukat meg, amelyről egyébként semmit nem tudok, egészben és épségben eljuttatom a címzetthez. Úgy segítsen engem isten és minden szent csavargója!

Ésszerű javaslat volt, hát beleegyeztünk. Csomag nélkül, a veszélyes szállítmánytól messze az utunk könnyebb lesz, a fuvaros meg nem szed rá minket. A családja Vilniusban maradt, itt pedig még a Vörös Hadsereg csapatai tartózkodtak, tehát nem szánja rá magát, hogy eláruljon minket.

Az átvevő címe így hangzott: Kaunas, Alleie sugárút, sarki emeletes villa, a ház gazdáját keresni. Itt volt a biztonsági

találkozóhelyünk. A kocsisnak átadtam a pénz egy részét, mire ostorával pattintva elindult a szekeréhez. Mi is megindultunk kerülő úton Litvániába. A demarkációs vonalon, Sirvintos körzetében felmutattuk hamis útlevelünket és Oroszországból menekülő fehér emigránsokként szerencsésen átjutottunk a veszélyes határ menti zónán. Kibéreltünk egy régimódi, nyikorgó, málladozó díszítésű hintót és felkerekedtünk Kaunas felé.

Zavaros, háborús idők jártak. Az utakat ellepték a menekültek: egyesek Kaunasba igyekeztek, mások meg ellenkezőleg, a vidéki városokat, községeket igyekeztek elérni. A számtalan torlódás és igazoltatás nem volt az ínyünkre, ezért elhatároztuk, hogy Ukmergén keresztül megyünk, ahol, úgy hallottuk, viszonylag nyugodtabb a helyzet. Alig jutottunk azonban tisztességes távolságra Sirvintostól, máris megállított minket két vadonatúj nyeregben feszítő litván lovastiszt.

— Állj csak meg, atyafi! Kik vagytok és hova utaztok? — kérdezte egyikük litvánul.

— Emigránsok Oroszországból, tiszt úr — válaszoltam én is litvánul, az előre kialakított meséhez tartva magam. — Kolcsak admirális seregében szolgáltunk, most pedig hazatérünk. Nagyon vágyódunk már az otthonunkba, tiszt úr.

— Mind litvánok vagytok?

— Nem, tiszt uram.

— Mutassák a papírjaikat.

Be kell ismernünk, hogy okmányainkat gondatlanul készíthették el, ráadásul különböző nemzetiségűek is voltunk, valószínűleg ez is gyanakvást keltett a tisztben. Hosszasan, figyelmesen fürkészett minket.

— Mit össze nem hordtok itt — mondta a tiszt. — Valahogy nem hasonlítotok kolcsakista katonákra. Véletlenül nem bolsevikok vagytok? Te meg, tahó — kiáltott rá a kocsisra —, bolsevik komisszároknak segítesz?

— Nagyságos úr — jajveszékelt a kocsis —, hát láthatja szegény kocsis vagyok, minden vagyonom ez a rozzant ló, az asszony, meg egy csapat gyerek. Mi dolgom nekem a politikával meg a bolsevikokkal. Honnan ismerném őket? Szegény kocsis vagyok!

— Majd mi tisztázzuk ezt a dolgot. Fordulj csak meg a hintóddal.

Engedelmeskednünk kellett, követhettük a tiszteket.

A helyzet kedvezőtlen fordulatot vett. Alig léptük át a ha-

tárt, máris litván tisztekbe ütköztünk. Úgy határoztam, megpróbálok szót érteni velük, kiderítem, miféle emberek, és tulajdonképpen mit akarnak velünk. Megkínáltam őket cigarettával, egyikük nem dohányzott, de a masik vett a cigarettámból és élvezettel rágyújtott, még azt is mormolta: „acu" (köszönöm).

Sirvintos mezővároskában a tisztek leadtak minket a csendőrségen. Az ellenőrzés lezárásáig a fogdába kerültünk. A bánatos kocsis bebújt a sarokba, mi pedig hozzáláttunk, hogy megmentsük a nálunk levő pénzt, amit motozásnál egyszerűen elkobozhattak, aztán mehetünk panaszra. A pénz egy részét elrejtettük a csizmánkba és a fehérneműnk alá, egy részét pedig a kocsisra bíztuk, hogy ha lehetősége van rá, adja át ideiglenes megőrzésre sirvintosi rokonainak. Megállapodtunk, hogy a kihallgatásokon semmi esetre sem térünk el a gondosan kiagyalt mesétől. Ellenkező esetben küldetésünk kudarcra van ítélve, ránk pedig börtön vár, ha nem agyonlövetés.

Majd egy napig tartottak a fogdában, anélkül, hogy megmotoztak vagy kihallgattak volna.

— Megfeledkeztek rólunk, vagy szándékosan itt tartanak? — nyugtalankodott Metlickij.

— Dehogy feledkeztek meg — válaszolta Jurgenszon. — Ez a taktikájuk, hogy lelkileg felőröljenek. Hamarosan meglátogatnak minket, s firtatni kezdik, kik s mik vagyunk.

És tényleg, hamarosan megjelent a két tiszt, aki feltartóztatott minket. Mindketten be voltak csípve, fesztelenül viselkedtek, durván tréfálkoztak, nevetgéltek, még almával is megkínáltak. Mindannyian kihallgatásra, gúnyolódásra számítottunk, amikor az egyik tiszt váratlanul megkérdezte:

— Mi a helyzet, fiúk? Biztos megéheztetek?

— Természetesen, tiszt úr — feleltem, megörülve ennek a fordulatnak és lázasan kutatva, hogyan szabadulhatunk ki a markukból.

— Azt persze ne reméljétek, hogy államköltségen tartanak el titeket. Van pénzetek?

— Akad valami, tiszt úr.

— Ez már másképp hangzik. Menjünk a vendéglőbe!

Felélénkültek, még nótázással is próbálkoztak. Megértettük, hogy mit akarnak. A vendéglőben asztalhoz telepedtünk: mi, letartóztatottak ettünk, a tisztek inkább ittak. Egyikük az

italtól egyre búskomorabbá vált, a másik pedig részegségében csúfondárosan vigyorgott és gúnyosan odavetette:

— Hát így állunk, utazó urak. Azt mondják, volt kolcsakisták?... Majd elepednek a papa és a mama után?

De ebből a játékból hamar elege lett, s hozzálátott, hogy módszeresen kikérdezzen minket, mit tudunk a bolsevikok politikájáról, mi most a helyzet Oroszországban, hamar vége lesz-e „ennek az egész fejetlenségnek". Óvatosan válaszolgattam, egyre hangoztatva, hogy a politikához nem is konyítunk, a kolcsakisták mozgósítottak minket, amikor pedig leszereltünk, nem akartunk a Vörös Hadseregbe menni, inkább eltűntünk Szibériába, ahol a vasútnál dolgoztunk, most pedig csak egyet akarunk: nyugodtan élni és dolgozni otthon.

— Igen? — heccelődött a tiszt. — Mondja csak!

Én meg csak folytattam a mesét, de közben résen voltam, mivel a szimatom azt súgta, hogy a sorsunk egyáltalán nem érdekli ezt a tisztet, csak az ürügyet keresi, hogy keressen rajtunk. Így is történt.

A hőségre hivatkozva azt javasoltam a vidámabb tisztnek, hogy menjünk ki a levegőre és szívjunk el egy cigarettát. Mihelyt kiléptünk a helyiségből, azonnal kijózanodott, és halkan, gúnyosan megkérdezte:

— Barátom, maga, úgy látom, akar mondani nekem valamit?

— Pontosan, barátom — feleltem. — Milyen alapon tartóztattak fel minket, sőt még sértegettek is, bolsevik ügynököknek nevezve minket? Remélem, most már meggyőződött ártatlanságunkról. Makulátlanul tiszta emberek vagyunk!

A tiszt csak hallgatott, lerázta a hamut elegáns egyenruhájáról. Én folytattam:

— Most pedig, tiszt úr, számítok magára. Nyilván megteszi nekünk, hogy segít innen elutazni? Tudom, hogy sok a vesződsége... Nagyon örülnék, ha szolgálatára lehetnék...

Ezzel óvatosan belecsúsztattam a markába 2000 német márkát.

A tiszt minden jel szerint csak erre várt. A pénzt nyugodtan elsüllyesztette az oldalzsebébe, és valamivel barátságosabban azt mondta:

— Az ördög se tudja, kik vagytok, bolsevikok vagy egyszerűen csirkefogók. Az útleveletek azonban hamisítvány. Így az őrség a hídon mindenképpen feltartóztatott volna ti-

teket. Adjatok hálát az istennek, hogy velünk találkoztatok, és nem mással, különben . . .

Kifejező kézmozdulattal mutatta, hogy börtön vagy kötél várt volna ránk.

— Köszönöm, tiszt úr — feleltem, nem vitatva értékelését az útlevelünkről. — Számíthatunk a segítségére a továbbiakban?

Megveregette a zsebét, ahová a pénzt tette, és azt ígérte:

— Jól van, csak ne fukarkodjatok. Ukmergében szolgál a legjobb barátom, ő a helyőrség parancsnoka. Megpróbáljuk a segítségével kicserélni az útleveleket. Együtt elmegyünk Ukmergébe, helyezkedjenek el a szállodában, aztán majd meglátjuk. Megegyeztünk, utazó úr? Nos?

Nem láttam át, őszintén beszél-e a tiszt, vagy hazudik. Más kiutunk azonban nem volt: nem szökhettünk meg, hiszen kilátástalan lett volna átjutni útlevél nélkül a katonai ellenőrző posztokon. Úgy határoztam, hogy bele kell mennünk a tiszt javaslatába. Egy kis szerencsével talán megússzuk ezt a játszmát.

Megfogadtuk ugyanazt a kocsist, és útnak indultunk. A két tiszt lovon kísérte a hintónkat. Késő este értünk Ukmergébe. A szállodában a tisztek rendelkezésére elhelyeztek minket.

— Reggel vagy délelőtt benézünk magukért — ígérte a tisztünk. — Ne mozduljanak ki!

Mihelyt egyedül maradtunk a szállodai szobában, azonnal tanácskozni kezdtünk, kiutat keresve a nehéz helyzetből.

— Csak egy éjszakányi haladékunk van — emlékeztetett minket Rjabov. — Egy percet sem vesztegethetünk el. Tervem a következő . . .

Kolja azt javasolta, hogy én a hintóval sietve induljak el Sirvintosba, vegyem át a pénzt, amit a kocsis megőrzésre a rokonainak adott, és reggelre térjek vissza. Metlickijnek pedig bárhogy is el kell jutnia Kaunasba és a titkos találkozóhelyen közölnie kell, hogy fogadják a szekereket a szurkoshordókkal, és próbáljanak meg kihúzni minket valahogyan a bajból. A hintó tulajdonosa életét féltve kérlelni kezdett minket, hogy amíg ő itt van, addig ne meneküljünk.

Ahogy tudtuk, megnyugtattuk őt, nagyobb fizetséget ígértünk, így részben le is csillapodott.

A szeles éjszakában, bőrig hatoló esőben a kocsissal együtt óvatosan elhagytuk a szállodát. Sirvintosba száguldtunk és megálltunk a település szélén.

— Ha valaki kérdi, mondja azt, hogy a kocsisa elment szénáért a lovaknak. Már itt is vagyok.

Hamarosan visszatért és átadta a rokonainál elhelyezett pénzköteget. Javasoltam a kocsisnak, hogy mielőtt visszaindulunk Ukmergébe, frissítsük fel magunkat egy fogadóban. Meg akartam szárítani a ruhámat, meg egy kis meleg teára is vágytam. Ezzel hibát követtem el.

Alig léptem be az út menti kocsmába, megállított a csendőrjárőr felszólítása:

— A papírjait!

Átkozva elővigyázatlanságomat felmutattam hamis útlevelemet.

A csendőr átlapozta az útlevelet és megfellebbezhetetlenül kijelentette:

— Katonaszökevény!

Úgy látszik, éppen ezekben a napokban sorozták be az újoncokat a Litván hadseregbe, a fiatalság azonban nem engedelmeskedett a behívásnak és sok gondot okozott a csendőrségnek. A behívóparancsnak nem engedelmeskedők hamis papírokkal rejtőzködtek.

Nyugalmat erőltetve magamra azt válaszoltam, hogy egyáltalán nem vagyok katonaszökevény, sőt magam is a szökevények összefogdosásában segédkezem. Ezzel arra céloztam, hogy a titkosrendőrséghez tartozom. A csendőr elgondolkodott, és ebben a pillanatban éppen kapóra megjelent a kocsis. Benyitva a kocsmaajtón mindjárt rájött, miről van szó, és jó hangosan, mint egy szolgálaton kívüli katona, jelentette:

— Parancsnok úr! Mindent elvégeztem, ahogy parancsolta.

— Rendben van! — förmedtem rá válaszként, és a csendőrökhöz fordultam:

— Uraim, ha van idejük, igyunk egy pohárkával.

Az invitálásnak egyik csendőr sem tudott ellenállni. A kocsmáros telerakta az asztalt üvegekkel és étellel, közben nekem sikerült odasúgnom a kocsisnak, hogy álljon készen, mivel úgy látszik, el kell szöknünk.

A több kupica tömény pálinka megtette a hatását. A csendőrök észrevehetően kezdtek becsípni. Azt mondtam nekik, hogy kimegyek a vécére, jelenlétem bizonyítására a sapkámat a székemre tettem és siettem az udvarra, ahol türelmetlenül várt a kocsis. A lovak közé csapott, és csak úgy száguldottunk Ukmergébe, nógatott minket a szél, az apró szemű, egyhangú eső és főként a magukhoz tért csendőrök várható

üldözése. Azok azonban nemhogy az üldözésre, hanem még a logikus gondolkodásra is képtelenek voltak. Szerencsésen visszatértünk a városba.

Az egész közjáték még három órát sem vett igénybe. Busásan megfizettem a kocsist, megköszöntem a segítségét, majd visszatértem a szállodába, úgy téve, mintha részegségtől alig állnék a lábamon. Csak hadd bizonyítsa a portás szükség esetén, hogy a vendégük éjszaka korhelykedett.

Reggel Kolja Rjabov kisietett a piacra és vett nekem egy viseltes kalapot. Amikor a tiszt megjelent a szállodában, és elvitt minket a helyőrségparancsnokhoz, a sapka, melyet viseltem, semmiben sem különbözött attól, amelyiket emlékben hagytam a sirvintosi csendőröknek.

A helyőrség parancsnoka, ösztövér fiatal tiszt, komoran meghallgatta magyarázatainkat, majd parancsot adott, hogy őrizet mellett kísérjenek át az elhárításra. A szénánk kezdett rosszul állni, az elhárítók szokásait már ismertem. Megkérdeztem a „tisztünket", aki őreink kíséretében velünk jött: miért nem eresztett minket utunkra a helyőrségparancsnok? Új útlevelet sem adott ki, pedig ígéretet kaptunk rá... A tiszt hallgatott. Talán számára is kellemetlen volt ez az egész história, de a parancsot teljesítenie kellett.

Az elhárítás a város központjában helyezkedett el, téglából épült emeletes villában. Útközben a járókelők utánunk néztek, ki félelemmel, ki meg együttérzően. Mi pedig azt latolgattuk, hogyan szabadulhatunk meg végül is a litván kopóktól? Bízzunk a véletlenben, vagy a tiszt együgyűségében? Nem szabad lebecsülni az ellenséget. Nagyon belejött már a forradalmárok elleni harcba. Nincs más hátra, mint hogy ragaszkodunk a mesénkhez és minél meggyőzőbb érveket sorakoztatunk fel.

Útközben a tiszt váratlanul megállt, és megkérdezte:

— De hiszen, ha jól emlékszem, négyen voltak. Hol a negyedik?

Most vette csak észre Metlickij eltűnését, aki tervünk szerint elindult Kaunasba.

— Jól emlékszik, főhadnagy úr — feleltem neki. — Az a negyedik az úton csatlakozott hozzánk. Nem ismerjük őt, nem közénk való. Reggel azzal búcsúzott tőlünk, hogy bemegy a városba, a piacra, aztán nem jelentkezett. Nem lehetetlen, hogy hamarosan előkerül.

— Vigye el az ördög! — legyintett a tiszt. — Csak minél előbb megszabaduljak maguktól. Elegem van ebből.

Annál jobb, gondoltam magamban; Metlickijnek talán szerencséje lesz és hamarosan megérkezik Kaunasba. Legalább egyikünknek sikerüljön kikerülnie a markukból! Átveszi a szállítmányt, átadja az elvtársainknak, s megpróbál kiszabadítani minket...

Az elhárítás parancsnokának helyetteséhez, Szpiridonov ezredeshez vezettek minket, 40 év körüli, kopaszodó emberhez, kis fekete szakállal. Az ezredes láthatólag nem aludt az éjszaka, vagy mulatott, vagy „dolgozott", a külseje mindenesetre eléggé gyűrött volt, a hangja pedig rekedtes, károgó.

— Most megfogtunk titeket, bolsikáim! — ordított ránk. — Jelentsék, hogy kicsodák!

Kolja Rjabov, ahogy megegyeztünk, hangosan, katonásan jelentette:

— Engedélyt kérek jelenteni, ezredes úr! — csattant a sarka, ahogy egy régi csapattiszthez illik. — Szmulin főhadnagy vagyok, harcoltam a Nyugati Fronton, részt vettem a Bruszilov-áttörésben, majd az ön által is ismert események elsodortak, mint a vihar a levelet. Az apámat lelőtték a bolsevikok, én pedig miután a mindenható könyörületéből megmenekültem, Litvániába emigrálok. Útitársaim is Szovjet-Oroszországból érkező emigránsok.

Ez a jelentés hangsúlyozottan fehérgárdista fordulataival észrevehetően enyhítette Szpiridonov ridegségét.

— Érdekes! — mormolta a fogai közt. — Örülök, hogy egy volt orosz tiszttel találkozhatok. Sorsunk hasonlóan alakult. Én is igaz hitemből szolgáltam a cárt és a hazát, de ott kellett hagynom Pszkovban az otthonomat és át kellett költöznöm ide. Maga is megérti ugye, a szolgálat az szolgálat, mindannyiukat ellenőriznem kell.

— Tökéletesen megértem, ezredes úr! — Rjabov sarka ismét csattant. — Ahogy jónak látja, ezredes úr!

— Holnap reggel 10-ig szabadok lehetnek — engedélyezte kegyesen Szpiridonov. — A papírjaikat pedig tegyék az asztalra.

Elővettük az útleveleket és az asztal sarkára tettük.

— Azt hiszem, nincs értelme, hogy velük vesztegesse az idejét — fordult Szpiridonov a tiszthez, aki idekísért minket. — Írja alá a helyőrségi kísérő levelet, a többit meg bízza ránk.

A tiszt aláírta a kísérő őrség parancsnokától kapott papírt, majd pedig udvariasan elköszönve mindannyian elhagytuk az elhárítás helyettes parancsnokának szobáját. A „tisztünk" valamit motyogott, hogy siet egy ismerős földbirtokos lányának az esküvőjére, tisztelgett és elment. Mi pedig visszatértünk a szállodába, hogy átgondoljuk a helyzetet és határozzunk.

Rjabov kétségkívül kedvező benyomást gyakorolt Szpiridonovra, ez azonban nem jelentette, hogy az elhárítás nem próbál provokálni minket és valahogy megfogni. A megvesztegetett tiszt részben tartotta a szavát, de ebből még nem következett, hogy a továbbiakban is akar vagy tud nekünk segíteni. Az osztályharcban a pénz nem mindenható. Egyetlen kiutunk maradt: a szökés. Az útlevelek azonban Szpiridonov ezredes szobájában maradtak, útlevél nélkül meg egy lépést sem tehetünk. A Kaunasba vezető úton járőrök cirkálnak, folyón is át kell haladni, a hidat pedig éberen őrzik. Egész biztosan csöbörből vödörbe kerülünk. Megtárgyaltunk minden részletet, több szökési variánst is mérlegre tettünk, s arra az egyhangú döntésre jutottunk, hogy tovább játsszuk a megkezdett színjátékot, elővigyázatosak, éberek leszünk, nem ülünk fel semmiféle provokációnak. Ha meg közvetlen veszély fenyeget, együtt szökünk meg és együtt jutunk el Kaunasba.

Elsősorban nem saját sorsunk nyugtalanított, hanem annak az ügynek a sorsa, amelyet a párt ránk bízott. Ez határozta meg további magatartásunkat, amelyhez kitartásra, találékonyságra és önuralomra volt szükség.

Hogy egyénibb színben tűnjünk fel, valószerűbb emigránsokká váljunk, elhatároztuk, hogy újabb faggatózás esetén további terveinkről mesélünk. Rjabov a kaunasi német követség segítségével véglegesen Németországba akar költözni, Jurgenszon pedig a lett követséghez fordul, lett létére a hazájában akar letelepedni. Én mint litván megpróbálok munkát találni valamelyik litvániai városban. Elegünk volt a háborúból, a viszálykodásból, kedvünkre élni akarunk.

Egész nap a szállodában maradtunk, a szobánkban: én külön szobában, Rjabov és Jurgenszon pedig a szomszédos kétágyas szobában. Lefekvéshez készülődve összegyűltünk és még egyszer megállapodtunk, hogy a végsőkig tartjuk magunkat a mesénkhez, még ha agyonlőnek is, és semmi áron nem fedjük fel, hogy az illegális mozgalomhoz tartozunk. Hadd tomboljon az elhárítás!

Lefeküdni azonban nem tudtunk. A szállodába beállított két litván tiszt az elhárításról, és láthatóan potyalakomára pályázva meghívtak minket, hogy menjünk le az étterembe. Két szabadosan viselkedő litván lány is volt velük, rájöhettünk, hogy ezek a leányzók is az elhárítás ügynökei, a rögtönzött vacsora pedig ürügy, hogy leitassanak minket és érdekes értesüléseket szedjenek ki belőlünk, hiszen poharazgatás közben elszólhatjuk magunkat.

Sem én, sem a barátaim nem szerettük az italt, a meghívást azonban kénytelenek voltunk elfogadni, így az egész társaság beült az étterembe. Kiadós iszogatás után a tisztek ajánlgatni kezdték nekünk, hogy lépjünk be önként a litván hadseregbe, a lányok pedig ügyet sem vetve beszélgetésünkre, orosz nótákra zendítettek rá, ami csak még óvatosabbá tett. Bárhová is nézek, mindenütt ellenséges ügynökök, gondoltam. Körülzártak minket ezek a bitangok. Hogyan törhetünk ki a gyűrűjükből?

Késő éjszakáig az étteremben üldögéltünk. A jóllakott tisztek elégedetten figyelték, ahogy kifizetjük a számlát a pincérnek, majd karon fogták vidám társnőiket és jó éjszakát kívánva távoztak.

— Ezek az állatok! — fakadt ki Kolja Rjabov, amikor felmentünk a szobánkba. — Kicsalják a pénzünket, a mi számlánkra zabálnak és vedelnek, hitvány nőket hurcolnak magukkal és csak úgy mellesleg provokatív kérdéseket tesznek fel. Azt hiszik, lépre csalhatnak minket.

— Azt hiszem, az étterem újabb ellenőrzés volt — mondta Jurgenszon. — A lányok pedig nemcsak a hangulatot szolgálták, hanem a további megfigyelést is.

Megtörölte nagy homlokát, és megkérdezte:

— Figyeljetek csak, fiúk, tényleg nem mondtunk semmit? Te például — fordult Nyikolájhoz — azt hiszem bekapcsolódtál, amikor a lányok oroszul énekeltek.

— Bekapcsolódtam — mondta Rjabov. — Na és?

— Jól tette — avatkoztam bele. — Oroszországból jövünk, semmi okunk úgy tenni, mintha nem ismernénk az orosz dalokat. Amikor az egyik lány belekezdett a Marseillaise-be, én is énekelni kezdtem tört franciasággal. A Marseillaise-t az egész világon ismerik. Így hát, Robert, minden rendben volt.

— Bizonyára — mondta Jurgenszon. — Meglátjuk, mit énekel nekünk holnap Szpiridonov ezredes. De most aludjunk, elvtársak. Mindjárt itt a hajnal.

Reggel megjelentünk az ezredes fogadószobájában. A tisztek beszélgetéséből és a hivatalnokok rémült sugdolózásaiból megtudtuk, hogy a városban történt valami. Úgy látszik, éjszaka a házfalakra és a kerítésekre bolsevik röplapokat ragasztottak ki, s most a rendőrség és az elhárítás mindent megtesz, hogy felkutassa a megfoghatatlan helyi illegális mozgalom nyomait.

Kolja Rjabov kifejezően rám nézett, s megértettem, hogy el van ragadtatva ismeretlen harcostársaink éjszakai akciójától. Ez a gyors pillantás nem kerülte el Jurgenszon figyelmét sem, mindhárman elégedettek voltunk és ilyen elégedetten léptünk be Szpiridonov szobájába.

Az ezredes dühödt arccal felugrott, és elvörösödve ordítani kezdett:

— Hol tekeregtek éjszaka? Kivel találkoztak? Mit csináltak?

Ismét Nyikolaj Rjabov lépett előre, és jelentette:

— Kérem, ne izgassa fel magát, ezredes úr. Késő éjszakáig az étteremben ültünk két litván tiszttel és a kíséretükben levő hölgyekkel, az éjszaka többi részét pedig átaludtuk a szobánkban. Ezt könnyen ellenőrizheti. Ha nem tévedek, az említettek mind a beosztottai, ezredes úr.

Szpiridonov nem vette észre a gúnyt Kolja szavaiban, hanem tovább ordítozott.

— Ez alatt meg a barátaik röplapokat ragasztgattak? Ugye? Hogy nevezik ezt?

Meglobogtatott előttünk egy letépett röplapot.

Rjabov sértődötten vállat vont.

— Fölöslegesen gyanúsít minket, ezredes úr. Se ismerősünk, se barátunk nincs itt, ha a munkatársait nem számítjuk. Különben sincs itt semmi keresnivalónk, enélkül is sokáig maradtunk. Ha engedélyezné . . .

— Ne mondjon ellent a rangban maga felett állónak! — harsogta Szpiridonov, lehuppant a karosszékbe és zsebkendőjével megtörölte izzadt homlokát. — Úgy határoztam, hogy vezessék magukat a szállodába, és kutassák át a holmijukat. Igen, igen, kutassák csak át annak rendje és módja szerint. Aztán majd meglátjuk. Távozzanak!

Szobáink átkutatása semmilyen eredménnyel nem járt, az elhárítás munkatársai semmi felforgatásra utalót nem találtak. Ráadásul az a benyomásom alakult ki, hogy a parancsnokságtól eltérően jóhiszeműen fehér emigránsoknak tekin-

tenek minket. A házkutatás során azt tanácsolták, telepedjünk le Ukmergében és vállaljunk munkát, emellett szívesen fecsegtek mindenféle szovjetellenes butaságot.

A házkutatás után ismét Szpiridonov szobájában álltunk. Az ezredesnek már jelentették, hogy nem találtak semmiféle terhelő bizonyítékot.

— Huszonnégy órán belül tűnjenek el innen — mondta komoran, bár már kevésbé dühödten, mint reggel. — Az irodában megkapják az útlevelüket, a megfelelő igazolást, most pedig tűnjenek el a pokolba!

Mindez csodás álomra hasonlított: ezek szerint úgy határoztak, hogy elengednek minket, s bizony nehezünkre esett visszafojtanunk a diadalmas mosolyt.

Az irodában átvett litván nyelvű igazolás úgy szólt, hogy a felsorolt személyeknek joguk van akadálytalanul mozogni Litvánia területén. Az igazolást maga Szpiridonov ezredes írta alá.

Kimondhatatlanul örültünk, hogy végre kimásztunk a nehéz helyzetből, és sietve elhagytuk az elhárítás épületét. De máris beleütköztünk az ismerős tisztbe, aki korábban átvette tőlem a megvesztegetési pénzt.

— Látom az arcukon, hogy jó hangulatban vannak — mondotta.

— Természetesen — feleltem. — A hatóságok meggyőződtek arról, hogy semmi közünk a bolsevikokhoz, és engedélyt adtak a továbbutazásra. Becsületes emigránsok vagyunk.

— Hát ez kitűnő! — kiáltott fel a tiszt. — Ezt az eseményt meg kell ünnepelni, annál is inkább, mert éjszaka én is elutazom kellemes kiküldetésre Berlinbe.

Ki akartam térni a meghívás elől, hivatkoztam az elhárítás utasítására, hogy minél előbb hagyjuk el Ukmergét, a tiszt azonban minderről hallani sem akart:

— Nem baj, nem baj, az időnkbe még belefér. Huszonnégy óra nagy idő, és még teljesen előttünk van. Illően el kell búcsúznunk. A visszautasításukkal megsértenek! Színházba van kedvem menni. — Cinkosan rám kacsintott: — Megérthetik, az állami pénz a kiküldetésre talán elég lesz, de elutazás előtti szórakozásra már nem telik belőle. Berlinben sem lesz a terhemre újabb száz márka. Vagy kétszáz. Vagy ötszáz...

Nem lehetett kitérni, a zsaroló részeg volt, fesztelen és pimasz, ráálltunk hát a dologra. A színházban, a sötét nézőtéren, miközben a színpadon valami képtelen ostobaságot mu-

tattak be, a vöröskomisszárokat szadistákként és emberevőkként ábrázolva, odacsúsztattam a tisztnek egy köteg pénzt, mire elégedetten eltűnt.

— Na hála istennek — sóhajtott Jurgenszon. — Úgy látszik, sikerült minden csirkefogótól megszabadulnunk.

Sajnos tévedett. A szünetben éppen készülődtünk elmenni, amikor odajött hozzánk Szpiridonov helyettese, egy litván, keresztnevén Kazis.

— Örülök, hogy földijeimmel és elvbarátaimmal találkozhatom — kezdte negédesen mosolyogva. Majd litvánul folytatta, hozzám fordulva:

— Mikor indulnak?

— Holnap reggel.

— Búcsúzóul úgy illik... Ugye értik?

— Engedelmével, Szpiridonov ezredes...

— Szpiridonov ezredes magukkal kívánja tölteni a búcsúestet az étteremben. Azt hiszem, ez nem fog túl sokba kerülni.

Kazis rám meredt fakó, jeges szemével. Figyelte, hogyan reagálok.

Majd szétfeszített a méreg. Korrupt, részeges, zsaroló disznók! Vagy még egyszer ellenőrizni akarnak minket? Nem tehetünk egyetlen óvatlan lépést sem, nem engedhetjük meg a legkisebb baklövést sem. Változatlanul az elhárítás markában vagyunk, s bármely pillanatban megfoszthat minket nemcsak a menekvést jelentő igazolástól, hanem a szabadságunktól, sőt az életünktől is. Lesz ami lesz. Meghajoltam, és dühömet elfojtva a legudvariasabban azt válaszoltam:

— Megtiszteltetésnek tartjuk, hogy az estét Szpiridonov ezredes úr társaságában tölthetjük. Remélem, maga sem utasítja vissza meghívásunkat?

— Nem utasítom vissza! — sietett a válasszal Kazis. — Én aztán csak járatos vagyok az itteni konyhában. Idézzük fel ma este a fiatalságunkat, uraim, maga isten is úgy parancsolja, hogy utazás előtt búcsúpoharat ürítsünk.

A tényleges vagy tettetett zabolátlanság álarca alatt veszélyes ellenség rejtőzött. Megértettük, hogy a vendéglői lakomát nem ok nélkül tervelték ki, és az ellenség ravaszságával, alattomosságával és gonoszságával szemben teljes kitartásunkra és éberségünkre szükségünk van. Az éjszaka későbbi eseményei igazolták feltevéseinket az elhárítók titkos szándékairól.

Kazis, aki a családi nevét nem mondta meg, s a keresztnevén szólíttatta magát, elvitt minket a vendéglőbe, ahol külön asztalnál már várt ránk Szpiridonov. Hanyag mozdulattal felszólított minket, hogy üljünk le, és jelt adott a már készen álló pincérnek. Megismétlődött az émelygésig ismert jelenet. Az asztalt telerakták vodkával, konyakkal, borral és mindenféle étellel.

Szpiridonov egymás után hajtotta fel a kupicákat, s csak úgy mellékesen mindenféle fondorlatos kérdést tett fel nekünk: bízunk-e abban, hogy Oroszországban helyreállítják a monarchiát, melyik néz ki jobban, a vörös csillag vagy a kétfejű sas, és így tovább. A válaszainkat úgy fogalmaztuk meg, hogy ínyére legyen az ezredesnek. Amikor pedig, már becsípve, rázendített, hogy „Isten óvd a cárt", Rjabov az ezredes megelégedésére felállt, kihúzta magát és kiadta a vezényszót:

— Uraim! Kérem, hogy ezt a himnuszt állva hallgassák meg!

Mindannyian felálltunk, Kolja pedig eléggé hangosan kísérte Szpiridonovot.

Színjátékunknak ezt a részét nyilván jól adtuk elő. Az ezredes akadozó nyelvvel jó éjt és szerencsés utat kívánt, és támolyogva, a hajbókoló pincérek között elvonult.

Fél óra múlva belefáradt az ivásba Kazis is. Elbúcsúztunk tőle, kifizettük a számlát és felmentünk a szobáinkba, arra számítva, hogy a hosszú út előtt jól kipihenjük magunkat. De az aggodalom, amely éjjel-nappal gyötört minket, nem tágított. Bár csak reggel volna már, bár csak megszabadultunk volna már Szpiridonov ezredes és baljós munkatársai alattomos gyámkodásától. Alighogy megágyaztam, kopogtak az ajtón. A küszöbön Kazis állt és az előző nap a tiszteket kísérő lányok közül az egyik, Kite.

— Még nem alszik? — kérdezte szívélyes mosollyal Kazis. — Nem maradunk sokáig... Hogy tetszett a vacsora az ezredes társaságában?

Folytatni kellett az előadást. Amennyire természetesen csak tudtam, biztosítottam Kazist, hogy a vacsora nagyon tetszett, sőt arra is megkértem, tolmácsolja Szpiridonov ezredesnek köszönetemet a megtiszteltetésért.

Eközben Kazis bejött a szobába és letelepedett a karosszékba. Alaposan a pohár fenekére nézett már, alig állt a lábán. Akkor miért jött ide? Mit akar még tőlem? Talán Kazis vala-

mivel elárulja a szándékait, ha rövid időre eltűnök a szobából. Lehet, hogy szerencsém lesz, meg kell próbálni!

Elnézésüket kértem és arra hivatkozva, megnézem, bezárt-e már a söntés, kijöttem a szobából Nem csuktam be egészen az ajtót, távolodó lépteket mímeltem, valójában azonban az ajtónál maradtam és feszülten figyeltem Kazis és Kite beszélgetését.

— Ma velünk voltak... — dörmögte Kazis. — És az előző estén? Hol csavarogtak ezek a gazemberek?

— Szerintem itt töltötték az éjszakát a szállodában — következett Kite halk válasza.

— Persze, persze... Mégiscsak gyanús alakok... bolsevikok... Pontosan tudjuk.

Meglepetésemre Kite letorkolta őt:

— Ugyan miért bolsevikok! Inkább minden hájjal megkent bűnözők. Valami jól sikerült ügyön megszedték magukat, tele vannak pénzzel, így hát kocsmáról kocsmára járnak.

Percnyi hallgatás után Kite megkérdezte:

— Maga adta ki nekik az igazolást, akkor minek vesztegeti velük még mindig az idejét? Menjenek a pokolba! Elfáradtam, Kazis...

— Ej, csöppségem — folytatta álmos hangon Kazis. — Az a papiros, ugyan. Azért adtuk ki, hogy bolonddá tegyük ezeket a... ezeket a... De mihelyt elindulnak... Elkapjuk őket... Elfáradt! Ő elfáradt!!! Hát Kazis nem fáradt el? Hol a bor? Bort ide!

— Mindjárt hozzák.

Dermedten álltam az ajtó mögött. Kelepcébe kerültünk! Az erőfeszítéseink, a pénz hiábavaló volt. Gyorsan tanácskoznom kellene a többiekkel, itt alszanak a szomszédos szobában. De ha hosszan elmaradok, Kazis gyanút foghat. Az egyetlen kiút, hogy még jobban leitatom a tisztet és valahogy kiteszem a lányt.

A szobába a pincérrel tértem vissza, aki tálcán egy üveg erős bort és ételt hozott. Két-három korty után Kazis annyira berúgott, hogy támolyogva az ágyamhoz vánszorgott, elterült rajta és mindjárt horkolni kezdett. Színlel, vagy tényleg alszik? Minden jel szerint alszik, méghozzá meglehetősen mélyen. Kitére néztem és észrevettem, integet, hogy menjek ki a folyosóra. Némi töprengés után követtem őt. A folyosón gyors suttogásba fogott:

— Természetesen fél tőlem. De kérem, higgyen nekem. A barátja vagyok. Azonnal el kell tűnniük, különben késő lesz!

Elképedtem, hiszen minden okom megvolt rá, hogy Kitét és barátnőjét az elhárítás ügynökének tartsam. De szinte szóról szóra elismételte beszélgetését Kazisszal, amelyet kihallgattam, és még egyszer esdeklőn azt kérte:

— Higgyen nekem... Nem bánja meg, én a segítségükre leszek. A hátsó bejáraton menjenek ki, hogy a portás ne lássa magukat, és elkerülve a hidat gázoljanak át a folyón a túlpartra. Csak így menekülhetnek meg!

Érthetően haboztam. Nincs kizárva az agyafúrt provokáció sem, ezért ellenvetést tettem:

— Miért menekülnénk? Fehér emigránsok vagyunk, nincs mitől félnünk.

— Elvtárs! — Kite izgatottsága őszinte volt. — Elvtárs! Pártunk nevére esküszöm... Ne vesztegesse a drága perceket.

Az illegalitásban dolgozók, a felderítők, a partizánok életében vannak pillanatok, amikor az intuícióra hagyatkozva kell dönteni. Ha nem hiszek Kitének, úgyis elkapnak minket, ha hiszek, esélyünk lehet a menekvésre. Ebben az esetben jobb elébe menni a veszélynek, mint tétlenül bevárni.

Véglegesen Kite utolsó mondata győzött meg:

— Kazisnak altatót adtam...

Döntöttem. Felköltöttem a többieket és kiadtam az utasítást: világot ne gyújtsanak, öltözzenek fel és álljanak készen a szökésre. Majd visszatértem a szobámba, míg a lány a folyosón maradt. Kazis még mindig ugyanabban a pózban feküdt, részeg, mély álomba merülve. Jobb karja lelógott az ágyról, nadrágjának hátsó zsebéből kiesett a browning. A browningot zsebre vágtam, kimentem, elfordítottam a kulcsot és lábujjhegyen megindultam Kite után, mögöttem a többiekkel.

A lány a hátsó kijáraton kivezetett minket az éjszakai sötétségbe boruló udvarra. Az udvaron Kite barátnője várt minket. A sötétben alig tudtam kivenni izgatott arcát.

— Ő majd elvezeti magukat, elvtársak — mondotta Kite. — Ne aggódjanak, ő is a barátjuk. Én meg visszatérek Kazishoz. Így lesz a legjobb.

Kérdezősködésre és töprengésre nem volt idő. A sötét közökön és sikátorokon, elkerülve a rendőrőrszemeket és az útkereszteződéseket, udvarokon haladva át végre kijutottunk a

folyóhoz. Vezetőnk megmutatta a gázlót és szoknyáját megemelve elsőként gázolt a vízbe.

A gázlónál a folyó nem volt mély, néhány perc múlva már elrejtőzhettünk a túlparti erdő bokraiban.

— Maradjnak csöndben — mondotta a lány —, elmegyek, hozok harapnivalót az útra.

Szavai végeztével eltűnt az erdőben.

— Lehet, hogy mindezt csak álmodjuk? — szólalt meg Kolja Rjabov. — Valóságosnak is tűnik, meg nem is.

— Csak türelem, majd meglátjuk! — válaszolta Jurgenszon. — Ha ez a lány a csendőrökért ment, miért hozott volna át minket a gázlón? Kényelmesebben letartóztathattak volna a folyó másik partján vagy még inkább a szállodában.

— A logika tényleg ezt igazolja — egyeztem bele. — Kíváncsi vagyok, mit mond parancsnokainak Kazis, amikor felfedezi, hogy eltűntek a bolsevikok és a browningja? Mulatságos lesz.

— A browningot elveszthette italozás közben — jegyezte meg Rjabov —, ami mentség lesz Kite számára. Ami meg minket illet, csak vágja ki magát, ahogy tudja.

— Szpiridonov majd ellátja a baját — mondotta Robert. — Méghozzá alaposan!

Valahol a fák mögött, a kivehetetlen látóhatáron már sejteni lehetett a közeledő hajnalt. A madarak rákezdtek reggeli csivitelésükre. Hangjukat azonban elnyomta a varjak lármája: kár, kár, kár! Baljós károgásuktól a hideg futkosott a hátunkon, szívünkbe visszalopódzott a korábbi nyugtalanság. Fogunkat összeszorítva vártunk. És nem is hiába. Vezetőnk két frissen sült cipóval és nagy karika kolbásszal tért vissza. Átadva az útravalót, azt mondotta:

— Sok sikert kívánok, elvtársak. Barátainknak mondják el, hogy az ukmergei földalatti mozgalom tagjai mindig a helyükön vannak.

Keményen kezet szorítottunk a lánnyal, megköszöntük a segítségét és elindultunk Kaunasba. Baj nélkül sikerült eljutnunk a városig.

A titkos találkozóhelyen már régóta vártak ránk a helyi párttagok és Metlickij, aki sikeresen átjutott minden ellenőrzésen és megjelenésünkkor éppen azt vitatta meg, hogyan menthetnek ki minket az elhárítás karmaiból. A szurkoshordók rendben megérkeztek: a szakállas fuvaros nem szedett rá minket.

Még frissiben, aznap éjszaka elmeséltük Metlickijnek és új barátainknak, hogyan másztunk ki az ellenség csapdájából. Őszinte hálával emlékeztünk meg a földalatti mozgalomban részt vevő ismeretlen litván lányokról, akik a döntő pillanatban bátran a segítségünkre siettek. Nagyon sajnáltuk, hogy igazi nevüket nem tudtuk, hogy legalább később megkapják jutalmukat a kockázatvállalásért és az önfeláldozásért, a velük együtt harcolóknak nyújtott támogatásért.

A FELKELÉS ELMARAD

A feladatot teljesítettük. — Litván falvakban. — A helyzet változik. — Kimerítő kóborlások. — Merénylet Plehavicius ellen. — A vörös pap.

Kaunas, az akkori litván főváros tele volt kerttel, sétánnyal, parkokkal. A forró, szélcsendes augusztusban a lombok piros és arany színeikben pompáztak. Csoportunk az egyik kis parkban találkozott Litvánia és Belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottságának képviselőjével, Jonasz elvtárssal. A Jonasz mozgalmi neve volt, igazi nevét, mint ez gyakran előfordult, nem ismertük.

Jonasz elvtárs meghallgatta beszámolónkat Vilniustól idáig vezető utunkról, köszönetet mondott a fegyverszállítmányért, és közölte, hogy Metlickij új feladatot kapott, nekünk hármunknak pedig, amíg nem kapunk újabb utasítást, a város különböző részein kell élnünk illegális lakásokban. Panaszkodtunk neki ügyetlenül hamisított okmányainkra, amelyekkel könnyen gyanússá válhatunk és elkaphatnak. Ugyanis a városban hemzsegtek a besúgók, s a rendszer kérlelhetetlen volt, a burzsoá kormány nem sajnálta az erőt és eszközöket, hogy összefogdossa a forradalmárokat. Jonasz elvtárs megígérte, hogy sürgősen kicseréli őket.

A litván elvtársak földalatti szervezete technikailag is kitűnően működött; néhány nap múlva új útlevelet kaptunk. Belőlem a litvániai születésű Sztanyiszlav Malinovszkij lett, társaimból pedig munkanélküli hivatalnokok: Jurgenszonból a lett Valdisz Kruminy, Rjabovból pedig az orosz Vlagyimir Fjodorov.

Ezekben a napokban ismerkedtem meg Kirill Prokofjevics Orlovszkijjal, a földalatti mozgalomba nemrég bekapcsolódott fiatalemberrel, aki máris derekas munkát végzett a nyugatbelorussziai partizánosztagokban. Álnéven élt egy konspiratív lakásban, várta, hogy kiküldjék Litvánia egyik körzetébe felkelés előkészítésére.

Mi hárman is hasonló feladatot kaptunk a párttól. Mindnyájunknak kijelölték a tevékenységi körzetet, ahol fel kellett

vennünk a kapcsolatot a helyi földalatti szervezetekkel, harci csoportokat kellett létrehoznunk, meg kellett tanítanunk őket a fegyverkezelésre és ki kellett jelölnünk a felkelés idején megtámadandó és elfoglalandó létesítményeket.

Az együtt végzett veszélyes munka során nagyon megbarátkoztunk, nem szívesen mondtunk búcsút egymásnak. A pártfegyelem azonban mindenek felett való. Meleg hangulatú búcsúestet rendeztünk, majd reggel elindultunk a kijelölt körzetekbe. Nekem az volt a megbízatásom, hogy a siauliai és a telsiai járásban készítsem elő és irányítsam a felkelést. A telsiai járásba két segítőtársat is küldtek, Bogoljubovot és Petrauskast. Ez a név szerepelt az útlevelükben, valódi nevüket azonban nem tudtam, mint ahogy ők is csak Malinovszkijként ismertek engem.

A siauliai járásban váratlanul segítségemre küldték Kolja Rjabovot, aminek mindketten nagyon örültünk. Csoportunk harmadik tagja azonban örökre elbúcsúzott tőlünk. Jurgenszont Joniski körzetébe irányították.

Illegális vándoréletemnek új lapja kezdődött. Csak a titkos találkozóhelyek és a jelszavak kapcsoltak össze hűséges elvtársaimmal, a hamis útlevél pedig elrejtette a hatóságok elől igazi arcomat. Felsorolni se tudnám, mennyit barangoltam a falvakban és az erdőkben. Bármilyen időben, jóllakottan vagy éhesen, egészségesen vagy betegen, főként gyalogszerrel haladva jutottam el a kijelölt településekre; elsötétített házakban vagy sűrű bozótosban, néha a temetőben találkoztam a csoportok vezetőivel, oktatást tartottam, megalakítottam a katonai bizottságokat és a helyi szovjethatalom jövendő szerveit.

A felkelés előkészítésén a földalatti mozgalom több száz tagja munkálkodott. Megfeszített és kockázatos munkánkban nagy szerepet játszottak az illegális kerületi pártbizottságok titkárai, akik harci szellemet tudtak önteni a kommunisták és szimpatizánsok tömegeibe. Kapcsolatban álltunk megbízható emberekkel az üzemekben, gyárakban, az intézményekben, a vasútnál, sőt még a börtönökben és a tiszti iskolákon is. A felkelés sokoldalú előkészítésének lenini útmutatásait követve nem feledkeztünk meg a széles körű tömegagitációs tevékenységről sem.

Nagyszabású előkészítő tevékenységünket azonban váratlanul be kellett fejeznünk. A legutolsó, döntő intézkedésekre mindössze tíz napot kaptunk. A fegyveres fellépés végleges

időpontját a központi bizottság különleges futárainak kellett közölniük, akiket rendkívül türelmetlenül vártunk már. A futárok a kitűzött időben meg is jelentek, de rossz hírt hoztak. Engem a telsiai járás egyik kis falvában porlepte és fáradt, nyurga legény keresett fel foltozott zekében és vadászcsizmában. Jelszót cseréltünk, majd komoran közölte:

— A központi bizottság megbízásából tudatom, hogy a felkelés elmarad.

Ez a hír derült égből villámcsapásként ért. A fejemhez kaptam, és rátámadtam a hírt hozó legényre:

— Eszednél vagy?!

A hír azonban nem volt téves. Litvánia és Belorusszia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága úgy határozott, hogy elhalasztja a felkelést, mert a Vörös Hadsereg, amelynek segítségére az illegális mozgalom számított, visszavonult Varsó alól és a helyzet gyökeresen megváltozott. A mégoly jól is előkészített fegyveres népi megmozdulásnak ebben a helyzetben semmi esélye nem volt a sikerre, a szovjet csapatok közvetlen támogatása nélkül eleve hatalmas áldozatokra és kudarcra volt ítélve. A párt harci csoportjait fel kellett oszlatni, a fegyvereket gondosan el kellett rejteni, és intézkedéseket kellett tenni a káderek megőrzésére.

A litvániai illegális pártmozgalom és a harci felkelőcsoportok tagjaira nehéz idők következtek. Sok hazafin törvényszerűen kiábrándultság vett erőt, gyakorivá vált a csüggedés, a fegyelem megsértése.

Az ellenforradalom visszavonulásunkat kihasználva azonnal felemelte a fejét, fokozta a megtorlást, a felforgató elemek felkutatását.

A burzsoá nacionalista lapok fékevesztett rágalomhadjáratot indítottak a bolsevikok ellen. A hatóságok felhívásokat tettek közzé, busás jutalmat ígértek azoknak, akik feladják a kommunistákat és segítő társaikat. A reakciós litván kormány arra szólított fel, hogy össze kell szedni azokat, akiknek hamis útlevele van; a hamis útlevelek száma a közzétett adatok szerint meghaladta a kétezret.

Az újságok közleményei nem jártak messze a valóságtól: Litvánia különböző járásaiban számos kommunista tevékenykedett illegális helyzetben, tényleg hamisított okmányokat használva.

A helyzet nagyon nehézzé vált, a felkelést bizonytalan ideig el kellett halasztani. Erőfeszítéseink természetesen nem

voltak hiábavalóak: a munkásosztály és a dolgozó parasztság körében megbízható támaszt hoztunk létre a párt további tevékenységéhez. Az elmaradt felkelés azonban mindenképpen súlyosan érintette Litvánia minden forradalmárát.

A Kaunasba való visszatérés is nagyon nehéznek ígérkezett. Nyugtalanított és nyomasztott, hogy a korábbi forradalmi lelkesedést néhol belenyugvás váltotta fel. Engem is lesújtott ügyünk váratlan fordulata, nem dicsekedhetten jó hangulattal. Ráadásul rám tört a reuma is, az erdőkben és mocsarakban tett hosszú utak, a hideg, nyirkos helyen töltött éjszakák következménye.

Betegségem arra kényszerített, hogy Kretinga körzetében egy eldugott faluban ismerősöknél elrejtőzzem. Ez veszélyes lehetett, mást azonban nem tehettem, mivel a fájdalomtól egy ideig egyáltalán nem tudtam járni.

Bogoljubovnak azt tanácsoltam, hogy egyedül jusson el Kaunasig, vegye át a pártközpont utasításait, és ha engedélyt kap rá, térjen vissza Szovjet-Oroszországba. Bogoljubov leverten búcsúzott tőlem, meggyötörték a legutóbbi napok eseményei és az, hogy ismeretlen helyen kell hagynia engem.

Egy rozoga, régóta nem használt fürdőházban ütöttem fel a szállásomat, éjszakára pedig átmentem, vagyis inkább átcsúszkáltam a valamivel melegebb pajtába. Szinte szünet nélkül ömlött a hideg eső, ami csak fokozta nyavalyámat. A legszörnyűbb a tehetetlenség volt. Veszély esetén nem menekülhettem, tüzelnem kellett volna, amíg futja a töltényeimből, majd az utolsó golyót a halántékomba röpítenem.

A tanya gazdája, egy félig süket öregember mogorván végezte napról napra ugyanazt a házimunkát. Unokái, Petras és Kazis, erőtől duzzadó fiatal legények földalatti szervezetünk tagjai voltak. Nagyapjuk előtt is titkolózva rejtegettek engem, etettek, betakartak szalmával és régi ruhákkal.

A láncon tartott házőrző kutya időnként megérezte, hogy idegen van a házban és a fürdő irányába ugatott. Ez felkeltette az öreg figyelmét is. A szalmán szunyókáltam, amikor feltárult az ajtó és a küszöbön megjelent a borzas nagyapó, kezében bottal. Meglátva engem és a gyorsan előkapott pisztolyt, megdermedt a rémülettől. Minél meggyőzőbben meg kellett magyaráznom neki, hogy az unokái barátja vagyok, ugyanolyan litván szegényparaszt, mint ő, s nem kell tőlem félnie, hiszen kegyetlen betegség gyötör.

— Nem vagy te véletlenül katonaszökevény? — kérdezte.

— Az vagyok — feleltem felkészülve minden eshetőségre, s ezzel váratlanul megnyertem az öreg tetszését.

— Akkor nincs hiba — örült meg. — Magam is katonaszökevény voltam a hajdani orosz—török háborúban. Ez már így van. Kinek van kedve katonazsákot cipelni, legyenek átkozottak.

Most már a ház mindhárom lakója gondoskodott rólam. Az öreg gyógyszereket itatott velem, sőt még elküldte Petrast is tanácsokért a 30 kilométernyire lakó orvoshoz. Az orvos azonban nem volt hajlandó kijönni, azt követelte, hogy szállítsák el hozzá a beteget. Nem kockáztathattam, de a faluban maradnom is veszélyes volt, mivel a falusi szóbeszéd futótűzként terjed: olyan hírek jártak, hogy valahol egy idegen rejtőzködik. Bármikor beállíthatott a rendőrség.

Egy esős éjszakán, 1920 októberének végén, amikor már érezhető volt a tél közeledése, Petras és Kazis kihozott a rejtekhelyről és megindultunk Kaunas felé, abban reménykedve, hogy útközben ismerősöknél éjszakázhatunk. Járni alig tudtam, türelmes barátaim erős karjaiba kellett kapaszkodnom.

Kiabálni tudtam volna az ízületeimet gyötrő elviselhetetlen fájdalomtól, de összeszorítottam a fogamat és bátorítottam a néha végsőkig kimerült legényeket.

Nehéz, hosszú, gyötrelmes volt az utunk. A sötétség beálltával a fiúk többször is otthagytak egy fa alatt, elmentek éjjeli szállást keríteni. De mindenütt visszautasították őket, mert féltek a forradalmárok felkutatásában állatias kíméletlenséget tanúsító rendőrségtől. Csak a harmadik nap reggelén, amikor már kezdtem feladni a reményt és félig elvesztettem az öntudatomat, tért vissza ismét Petras és Kazis egy számomra ismeretlen, magas, még nem öreg, kezében ostort tartó férfi társaságában. Szekérre raktak, pokrócot, bundát terítettek rám és elszállítottak. A ló lassan lépkedett, a szekér nagyokat zökkent az egyenetlen úton, én pedig a nyögéseket magamba fojtva igyekeztem felmelegedni és elaludni.

A szekér végül megállt egy csűrnél, ahová már kikészítették nekem az ágyat és az ennivalót. A tanya gazdája, Jonas, mindjárt megnyerte tetszésemet bátorságával és azzal, hogy kész segíteni a földalatti mozgalom tagjait. Kiderült, hogy ő vezette a helyi földalatti csoportot, még kezdetleges illegális nyomdát is felállított, bolsevik röplapokat és kiáltványokat nyomtatott ki.

— Pihenje ki magát és gyógyuljon meg, Malinovszkij elvtárs — mondotta tompa hangon Jonas —, mihelyt erőre kap, folytathatja az útját.

Jó éjszakát kívánt, kivezette Petrast és Kazist és kiment. De még 15 perc sem telt el, máris visszatért és nyugtalanul közölte, hogy a faluhoz rendőrjárőr közeledik.

— Elnézését kérem, hogy így történt — mondta bocsánatkérően. — De semmiképpen sem kerülhet a rendőrség kezébe.

Egy perc múlva ismét a szekéren feküdtem. Jonas a lovakat hajtotta, a felesége pedig mellém ült, feltámasztotta a fejemet és megigazította a lecsúszó pokrócot. Gondos házigazdáim elrejtettek egy hevenyészett erdei kunyhóban, és megígérték, hogy visszatérnek, mihelyt a rendőrség elhagyja a falut.

A rendőrkopók közelségének gondolata nem hagyott aludni. Az éjszakai neszekre füleltem és izzadó kézzel szorongattam a pisztoly markolatát.

Néhány óra telt el így. Szekérzörgés hallatszott. Felhúztam a pisztolyt. A kunyhónál azonban új barátaim jelentek meg: Jonas és felesége. Jonas elmondta, hogy a rendőrjárőr továbbment, a veszély egyelőre elmúlt, visszatérhetek a faluba.

Jonas igazi barátnak bizonyult. Megbízhatónak, türelmesnek és gondoskodónak. Elérte, hogy ittlétemet a faluban senki ne vegye észre, eljárt az orvoshoz, orvosságot hozott, bedörzsölte fájós lábaimat és általában minden tőle telhetőt megtett. Ugyanilyen szívélyesen bánt velem a felesége is, a férjét félszavakból megértő, nyugodt, szemrevaló asszony. Bőségesen etetett, ápolt, mintha a fia lennék, így gyötrelmeim végre csillapodni kezdtek.

A konspiráció törvényei szerint a földalatti mozgalom tagja nem tartózkodhat sokáig egy helyen. Bármilyen rossz is volt elválni ettől a rendkívüli családtól, ragaszkodtam hozzá, hogy Jonas vigyen át egy másik faluba. Teljesítette a kívánságomat, elvitt egy rokona házába. Itt is megindítóan figyelmesen bántak velem. Hamarosan éreztem, hogy a betegség múlóban van.

Gyakran felkeresett Jonas és a helyi kommunisták, beszélgetéseink jóval éjfél utánig eltartottak. Hevesen megvitattuk a fegyveres felkelés előkészítésével és elhalasztásával összefüggő eseményeket. Beszélgetéseinkből kicsendült a keserűség és a bosszúság is, a helyi elvtársak hangulata azonban ál-

talában nem volt csüggedt, észrevehettem, hogy a párt itt szilárd, harcos forradalmi káderekét nevelt ki.

Mielőtt folytattam volna utamat a litván fővárosba, a helyi kommunisták megkértek, segítsek nekik leszámolni a népi forradalom leggonoszabb ellenségével, a burzsoá hadsereg ezredesével, a hóhér Plehaviciusszal. Akkoriban ott élt a közelben, ziemajti birtokán, fegyveres osztagokat szervezett mindenféle népségből: kulákokból, nacionalistákból, bűnözőkből, véres akciókra készítette fel őket a munkások és parasztok ellen.

Új barátaimmal részletesen megvitattam ezt a feladatot, s kidolgoztuk az ellenforradalom főkolomposa elleni merénylet tervét. Segítőtársként magamhoz vettem Jonast és egy fiatal kommunistát, a környék ismerőjeként ő volt a vezetőnk.

Éjszaka indultunk útnak Kretinga—Palanga körzetében egy kovácsnál szálltunk meg, a helyi földalatti csoport aktív résztvevőjénél. A kovács műhelye mindjárt a folyó partján állt, éppen az országút kanyarulatánál. Mindössze négy kilométernyire voltunk Plehavicius birtokától. Vezetőnk visszatért, mi pedig Jonasszal elhelyezkedtünk a kovács padlásán, és többé nem mutatkoztunk senkinek. Pisztoly volt nálunk, Plehavicius fényképe, a kovács pedig ellátott minket hosszú fanyélre erősített német gránátokkal.

A földalatti mozgalomnak az ezredest szemmel tartó tagjai közölték, hogy vasárnaponként az ezredes söpredékével katonai foglalkozásokat tart, este pedig magányosan tér haza gyalog. Úgy határoztunk, a legjobb az lesz, ha az úton csapdát állítunk neki.

November első vasárnapján kora reggel elrejtőztünk az út mellett, abban bízva, hogy váratlanul rajta üthetünk Plehaviciuson, éppen mikor elindul feketeszázas osztagainak gyülekezési helyére. Eltelt néhány óra, s az ezredes még mindig nem mutatkozott. Déltájban kerékpáron befutott a kovács, és elmondta, hogy az ezredes nincs Palangában, elment valahová. Vissza kellett térnünk a kovácsműhelyhez. Üldögélünk, beszélgetünk, éppen ebédhez készülünk, amikor véletlenül kinéztem az ablakon, és megláttam, hogy a folyó mellett fekete bajuszos férfi sétál, terepszínű angol zubbonyban, kezében lovaglópálcával. Pálcájával a csizma szárát csapkodja, hunyorog a napon.

— Ő az? — kérdezem a kovácstól a biztonság kedvéért.

— Ő — mondja a kovács, és odanyújtja nekem a gránátokat.

Jonasszal egy pillanat alatt kiugrottunk a műhelyből, és meggörnyedve besurrantunk az út menti bokrokba. Útközben megállapodtunk: én dobom a gránátokat, ő pedig pisztollyal leteríti a hóhért.

Lefeküdtünk a földre, kifújtuk magunkat. Derült napunk volt, körös-körül messzire el lehetett látni. Az úton se szekerek, se emberek, leszámítva egy ünneplőbe öltözött asszonyt, aki a partról az útra kijutott Plehaviciusszal szemben haladt. Éppen kettőjük között helyezkedtünk el. Ez a véletlenül arra haladó asszony mindjárt rossz érzést keltett bennem. Nem vagyok babonás, nem hiszek sem 13-as számban, sem fekete macskában, sem istenben, sem ördögben... De ez a csinosan öltözött fiatalasszony nagyon-nagyon rosszkor bukkant fel... A golyó és a gránátszilánk vak jószágok, fütyülnek rá, hogy kit érnek. Ez az ostoba nő, ez az ostoba nő, suttogom alig hallhatóan, ők meg csak közelednek egymáshoz azonos gyorsasággal, s nekünk minden lépésükkel egyre kisebb a lehetőségünk, hogy váratlanul támadjunk a legkedvezőbb távolságból. Már csak 20 méterre van az ezredestől. Próba szerencse! Egymás után elhajítom mind a két gránátot és az árok fenekére tapadok, várom a robbanást. Nincs robbanás! Kinézek az árokból: a gránátok az úton pörögnek, az ezredes meg az út túlsó oldalán a földre vágta magát és tüzet nyitott ránk. Az asszony rémületében fülsiketítő jajveszékelésbe kezdett. A helyzet világos: Jonas izgalmában elvétette a célt, a gránátok nem robbantak fel, Plehavicius és az asszony pedig felverte a környéket, a merénylet tehát kudarcot vallott.

Jonas mindezt előbb megértette, mint én, s belevetette magát a fiatal fák közé, a mocsaras erdőbe. Meggörnyedve utánairamodtam. Plehavicius lövései szerencsére nem értek minket. Jonas fürgébben haladt, nekem pedig, mintha nem lenne elég bajom, a térdemben hirtelen kiújult a gyötrő fájdalom. Barátomat szem elől vesztettem, s az úttól másfél kilométernyire leültem az erdő szegélyén, hogy megvárjam az estét és akkor menjek tovább.

De kipihenni magam nem tudtam. A közelben hangok, lövések csattantak fel, megértettem, hogy hajszát indítottak utánunk. Mit tegyek? Futni nem tudok, fegyverem nincs, legfeljebb megadhatom magam a véres ezredes pribékjeinek!

Egykettőre fasírozottat csinálnak belőlem... A halálos veszély megsúgta a menekvés útját. Az erdő mellett felszántott mező feketéllett, egyre sűrűbb lett az esti sötét, elhatároztam, hogy befekszem egy barázdába és magamra terítem a fekete köpenyemet.

Fekszem, hallgatom az üldözők közelgő lármáját, arra gondolok, hoznak-e magukkal kutyát is. Ha igen, az álcázásom fabatkát sem ér, ha nem, akkor nem vesznek észre. Fekszem a nyirkos földön, a rémület elgyengített, keserű gondolatok járnak át a meghiúsult merényletről, aggódom Jonasért, aki hiába szaladt gyorsan, a csendőrlovak gyorsabbak nála... Főként a gránátokra haragszom. Meg önmagamra. Nem vagyok kezdő a harcban, előre kitalálhattam volna, hogy a gránátok régiek, a világháborúból maradtak, először ki kellett volna próbálni őket, viszont az is igaz, hogy bárhol robbantom fel, felfigyelnek rá... S ráadásul még ez az asszony... Minden kártyánkat megkeverte. Plehavicius emberei ilyen helyzetben nem sajnálták volna az asszonyt sem, mit számít nekik, a forradalomnak azonban nincs szüksége felesleges áldozatokra. Nincs jogunk mások életét kockáztatni, ha pokoli terheket cipelünk, vért ontunk, éppen ezekért az asszonyokért, gyerekekért, öregekért tesszük, boldogságukért küzdünk a rettenetes harcban... A szent ügyet tiszta kézzel kell szolgálni.

Az üldözők már a közelembe értek. Lármáznak, minden bokrot átkutatnak, de kutya nincs velük. Így menekülhettem meg. Elhaladtak mellettem, hamarosan a hangok is elcsitultak. Egy kicsit még fekve maradtam, majd nyögve felálltam, körülnéztem. A vidék ismeretlen, sötétedik, az égen kigyúltak az első csillagok. Sehol semmi, ami a tájékozódásban segíthetne. Merre menjek? Mindig így szokott lenni: az első kudarc magával hozza a másodikat, a harmadikat... Egyetlen menekvés van: össze kell szednem magam és szembe kell néznem a veszéllyel, különben végem. Legyűrtem a térdemben sajgó fájdalmat, a kudarc keserűségét, józanul elgondolkodtam, rekonstruáltam emlékezetemben az utat, amelyen ide jutottam. Megértettem, hogy vissza kell térnem az útra, számomra ez az egyetlen megbízható tájékozódási pont. Nyilván nem az út közepén kell mennem, hanem a szélén, hogy veszély esetén eltűnhessek az út menti bokrokban.

Megkerestem az utat és elindultam a kovácsműhely irányába, emlékezve rá, hogy a műhely az út egy éles kanyarula-

tában van. Csendes, hangtalan éj borult rám. A nap aggodalmai messze szálltak, a fájdalom a lábamban elmúlt, észre se vettem, s már a kovács házánál voltam. Beléptem az udvarra, s hirtelen még a lélegzetem is elakadt. Megtorpantam, még nem értve, miről is van szó. Az udvaron felnyergelt lovak szunyókáltak. Csendőrök! Gyorsan ki innen. A bokrok közé, az erdőbe! Hátam mögé üldözőket képzeltem. Megálltam, füleltem. Mindenütt csend.

Eddig csak Jonasért aggódtam, most már a kovácsért is. Aprólékosan elemeztem minden cselekedetünket az alatt a néhány nap alatt, amíg nála voltunk. Mindenképpen jól dolgoztunk, a kovácsműhelyben nem láthatott minket senki kívülálló. Vállalkozásunkról csak a kovácsnak a közeli faluban lakó barátja tudhatott. Úgy döntöttem, hogy őt keresem most fel.

A házigazda otthon volt, csendőröknek a környéken se híre, se hamva.

— Hogy s mint van az ezredesünk? — kérdezte rögtön.

— A gránátok cserbenhagytak minket — válaszoltam röviden. — Hol a kovács, mi van vele?

— Mihelyt maguk elindultak, hogy végrehajtsák a műveletet, kerékpárra ült, hogy mulatságon vegyen részt az uradalomban, így senki nem foghatja gyanúba . . .

Megkönnyebbülten sóhajtottam fel, de elmondtam, hogy a műhelyben csendőrök vannak.

— Értesíteni kell őt — mondta. — Erről gondoskodom. De itt nem maradhat, a nővérem majd elvezetí, ahol megpihenhet. Igen . . . Sajnálom, hogy ez a zsarnok elkerülte a nép ítéletét. De azt hiszem, ebből tanul valamit. Hadd tudja, hogy a földalatti mozgalom nem alszik, és rosszul fogja végezni, ha nem csillapodik.

A házigazda odahívta nővérét, Broniát. Bronia bevitt a házba, megkínált kenyérrel és tejjel; majd elvezetett a faluba, amelyet testvére megjelölt neki. Éjszakai utunk négy órán át tartott. Sok mindenről beszéltünk útközben, és én megértettem, hogy a felkelés elhalasztása, a tomboló reakció és a forradalmárok üldözése ellenére a litván nép lelke legmélyén őrzi a reményt, hogy élete gyökeresen megváltozik, hogy előbb vagy utóbb a köztársaságban visszaállítják a szovjethatalmat.

A fák alatt épületek látszottak. A lány halkan megkocogtatta az ablakot, beengedtek a házba, és hamarosan úgy alud-

tam a friss, tiszta ágyon, mint akit agyonvertek. Reggelre kelve Broniát már nem találtam. Enni adtak és elvezettek abba a faluba, ahol előzetes megállapodásunk alapján Jonasszal találkoznom kellett. Nagy örömömre Jonas ép és sértetlen maradt sikertelen akciónk után.

Útban Kaunas felé az egyik faluban megbízható embereknél találkoztam Petrauskasszal, helyettesemmel, a telsiai járásban. Találkozásunk örömteli és szomorú is volt egyszerre, elmeséltük egymásnak viszontagságainkat és megállapodtunk, hogy együtt megyünk tovább.

Az akkori bonyolult és ellentmondásos helyzet bővelkedett meglepetésekben. Elvtársaink ajánlására meglehetősen szokatlan családnál szálltunk meg. A ház gazdasszonya, Birute, ez a fiatalos és erélyes asszony az illegális kommunista szervezet tagja volt. A férje pedig igazi szektás volt, teljesen elmerült a vallási misztikában, a felesége dolgaiba nem avatkozott bele. Hogy miként éltek együtt, csak az isten tudhatja. Annyi biztos, hogy a kommunista asszony kettős konspirációt folytatott: az emberek előtt fösvény, pénzéhes gazdaszszonyt játszott, s a férje elől is elrejtette kapcsolatát az illegális mozgalommal. A szektás férj minden további nélkül feladhatta volna a feleségét.

Ugyanekkor még égy előre nem látott esemény történt. Birute házába megérkezett a földalatti mozgalom tapasztalt tagja, Dorosevics volt katolikus pap. Még 1915-ben lemondott egyházi méltóságáról, kapcsolatba lépett a forradalmi földalatti mozgalommal és hol összekötőként, hol vallásellenes agitátorként járta a falvakat. Megtévesztésül, ha a szükség úgy kívánta, papi ruhát öltött magára, és sikerrel félrevezette a rendőrséget és a detektíveket. Birute férjében sem merült fel semmiféle gyanú isten volt szolgájának tényleges tevékenységét illetően.

Dorosevics két lábon járó hírlap volt. Csak úgy ontotta a híreket Szovjet-Oroszországról. A munkás-paraszt hatalom, felszámolva az éhezés, a tífusz, a pusztítások következményeit, az ellenforradalmi elemek szabotázsát, a feketézést és a spekulációt, rátért a békés építés útjára. A párt X. kongresszusa 1920 márciusában a népgazdaság helyreállítására mozgósította a tömegeket. Május 1-én országos kommunista szombatot tartottak.

Dorosevics órákig mesélt, s mi megbabonázva hallgattuk,

gondjaink és aggodalmaink fokozatosan háttérbe szorultak. A szovjetek köztársasága él és harcol!

— De most már elég lesz — szakította félbe saját magát Dorosevics. — Aludjátok ki magatokat, elvtársak, és ne féljetek semmitől. Ha be is toppannak a csendőrök, tudom, hogy kell kitessékelni őket. Bízzatok bennem, különben isten büntetése lesz rajtatok!

Petrauskasszal együtt elmosolyodtunk, lefeküdtünk a csűrben és mély álomba merültünk. Ritkán alhattunk teljes nyugalommal. Amikor bealkonyodott, mindhárman sok sikert és jó egészséget kívántunk a háziasszonynak, köszönetet mondtunk a szállásért és a figyelmességért, s felkerekedtünk Kaunasba.

A vasúti talpfákon lépkedni hosszan tartó, fárasztó és nem is veszélytelen. Bármelyik rendőr figyelmét elkerülhetetlenül felkeltik az ilyen gyalogszerrel utazók. Vonat bőven jár Kaunasba, de a vonaton is nagyon könnyen a rendőrkopókba ütközhetünk, vagy igazoltathatnak minket. Útlevelünk a korábbi okmányoknál sokkal jobb volt, de így is a vesztünket okozhatta, hiszen tökéletes megbízhatóságukért az illegális központ nem kezeskedett. Mégis úgy határoztunk, hogy vonattal megyünk.

Kezdetben minden rendben volt, Kursenai előtt azonban váratlanul megjelent a kocsiban két rendőr, és hozzálátott mindenkit igazoltatni. Egyikük hangosan bejelentette, hogy az útlevelek csak bizonyos sorszámtól bizonyos sorszámig érvényesek, a többit mint hamisítványt elkobozzák.

Akaratlanul is megnéztük útlevelünk számát és mindjárt megértettük, hogy lebuktunk: az érvénytelennek nyilvánítottak közé tartoztak.

— Mit tegyünk? — súgta oda nekem Petrauskas. — Fegyvert használjunk?

A lövöldözés a kocsi tolongásában mindenképpen áldozatokkal járt volna a semmiben nem vétkes utasok között. Ezt nem vállalhattuk.

— Semmi esetre sem — válaszoltam. — Várjunk, talán kivágjuk magunkat.

Csak a véletlen segíthetett rajtunk, aminek esélyét megsokszorozta az önuralom.

A vonat lassan közeledett az állomáshoz, a kocsi előterében megindult a leszállni igyekvő utasok ilyenkor szokásos lökdösődése.

Dorosevics magasra emelte az útlevelét, az emberek szétváltak, utat adtak a „papnak". Mi is a fejünk fölé emeltük az útlevelünket és a „pap" nyomában az ajtóhoz furakodtunk.

— Ezek az útitársaim, uraim — mondta Dorosevics a rendőröknek. — Nézzék meg, legyenek szívesek, az igazolványainkat, teljesen rendben vannak. Isten áldása legyen magukon!

Ez a szóáradat megtette a hatását a rendőrökre. Egyikük legyintett és átengedett minket, bele sem nézett útlevelünkbe. A pap iránti bizalom határtalan volt.

Az állomáson bementünk a restibe, az árusok bódéinál lökdösődtünk, nyugodtan sétálgattunk a peronon, majd visszatértünk a kocsiba. A rendőrök nyomtalanul eltűntek. Minden viszontagság nélkül eljutottunk a litván fővárosig.

Kaunasban mindenekelőtt elhelyeztek minket egy konspiratív lakásban, egy zsidó családnál. A háziasszony idősebb lánya, Riva, ismert operaénekesnő volt, így viszonylag biztonságban érezhettük magunkat.

Felkeresett minket Litvánia Kommunista Pártja Központi Bizottságának képviselője és közölte, hogy a párt vezetősége azt javasolja, térjünk vissza Szovjet-Oroszországba. Csak a megfelelő alkalomra kellett várnunk.

Néhány nap múlva alkalom is adódott. Kelet-Poroszországból akadálytalanul kivonták Gaj lovashadtestét, és elvtársaink, megállapodva a parancsnoksággal, csatlakoztattak minket az alakulathoz. Hamarosan megérkeztünk Szmolenszkbe, és másnap már Litvánia Kommunista Pártja Központi Bizottságának titkárával, Mickiavicius (Kapsukas) elvtárssal beszélgettünk, aki 1918—1919-ben Litvánia első szovjetkormányát vezette.

Vincas Szimanovics hosszasan és szívélyesen elbeszélgetett velünk, meghallgatta beszámolónkat a helyzetről a litván városokban és járásokban, köszönetet mondott munkánkért és a beszélgetés végén azt javasolta, néhány napot pihenjünk, amíg a központi bizottság nem határoz további sorsunkról.

1920 novemberében voltunk.

Amíg Litvániában voltam, nagyon szerettem volna találkozni családommal: apámmal, anyámmal, Ludmila nővéremmel, aki nem sokkal a litvániai ellenforradalmi fordulat előtt Moszkvából átköltözött szülőföldjére. A konspiráció szabályai miatt azonban ezt nem tehettem meg, s kívánságomat egyetlenegyszer sem jeleztem a pártvezetőségnek. Megelé-

gedtem azzal, hogy amikor elhagytam Litvániát, levelet írtam a nővéremnek, röviden tudomására hoztam, hogy élek és egészséges vagyok, átutazóban Litvániában jártam, most visszatérek Oroszországba, s remélem, hogy találkozunk, amikor a Baltikumban ismét szovjethatalom lesz.

Kívánságom húsz év múlva teljesült. Apámat többé nem láthattam, 1923-ban meghalt, de anyámmal és Ludmilával találkoztam. Nővérem elmondotta, hogy megkapta akkori levelemet, de nem nagyon hitt abban, hogy még látni fogjuk egymást.

— Mindig vakmerő voltál, Sztasz, s tényleg meglepő, hogy maradhattál sértetlen ennyi megpróbáltatás után. Úgy látszik, mégiscsak van isten, és meghallgatta szegény anyánk imáját!

— Ami istent illeti, nem értek egyet — válaszoltam —, a szerencsés véletlenben azonban hiszek. Csak ennek köszönhetem, hogy megmaradtam!

ISMÉT NYUGAT-BELORUSSZIA

Második álnevem. — A régi barát, Illarion Molcsanov. — Kifosztással kevert kihallgatás. — Az üldözés elmarad. — A földbirtokos lánya. — A provokátor. — A rigai szerződés és új ütközetek előérzete

Őszintén beismerem, visszatérve Litvániából nagyon szívesen áttértem volna a békés munkára. Az ország hozzálátott a két háború következményeinek felszámolásához, mindenütt munkáskezekre volt szükség. Örömmel tértem volna vissza a vasbetonszerelői szakmához, elutaztam volna bármelyik építkezésre, hogy vasbeton épületeket emeljek, és tanultam volna. Hajlandó lettem volna továbbra is a Vörös Hadseregben szolgálni, ha kell, részt venni a polgárháború utolsó harcaiban, a banditafészkek felszámolásában a szovjetek földjén.

Belorusszia Kommunista Pártjának Központi Bizottságában azonban, ahová rövid pihenés után elmentem, más jövőt szántak nekem. Tapasztalatokat szereztem az illegális munkában és a pártnak éppen ilyen emberekre volt szüksége, hogy kibontakoztathassa a harcot a lengyel pánok kezébe került nyugat-belorusz földeken.

— Ezek szerint visszakerülök az ellenség hátába, a földalatti mozgalomba? — tettem fel a szónoki kérdést, megértve, hogy álmaimat a békés életről, az építőmunkáról vagy a tanulásról fel kell adnom.

— Ezek szerint igen, kedves Vaupsaszov elvtárs — felelte a központi bizottság munkatársa. — Igaz, most nem Vaupsaszovnak hívják, hanem Volozsinovnak.

— Nem lenne jobb, ha a Vörös Hadseregben maradnék?

— A Vörös Hadsereg harcol — mondotta. — Maga is harcolni fog. Nagyon nagy szükség van rá, hogy felőröljük a fehérlengyelek hátországát, partizánháborút indítsunk, amíg meg nem szabadítjuk az ellenségtől az elfoglalt területet. A párt bízik magában, és reméli, hogy ezúttal is kitűnően boldogul a feladatával.

— Köszönöm — válaszoltam. — Igyekszem rászolgálni a bizalomra.

— Mennyi időre van szüksége a felkészüléshez?

— Két-három napra.

— Kitűnő. Addigra meglesznek a jelszavak és a titkos jelek is, s bátran útnak indulhat.

És így ismét az illegális harcos, a lengyel úri osztály hatalma alá került néptömegek agitátorának és szervezőjének veszélyes sorsa várt rám. Gondolatban felidéztem találkozásaimat a régi bajtársakkal és magam elé képzeltem az újakat, a szívélyes beszélgetéseket az erdei kunyhókban vagy eldugott tanyákon. Bár nem könnyű dolog az ellenség hátában harcolni, de micsoda társak veszik körül az embert!

A központi bizottság Nyugat-Belorusszia gyisznai és vilejkai járását jelölte ki nekem. 1920 egyik decemberi napján egy rég nem tisztított és javított kocsiban megérkeztem Polockba. A párt városi bizottságában megismertettek a körzeteimben kialakult helyzettel, még egyszer ellenőrizték a titkos jeleket, én meg megtanultam néhány összekötő nevét és egy hét múlva már a szovjet—lengyel határ mellett voltam. Utamat a gyisznai járásba már a másik oldalon kellett folytatnom.

Kicsit könnyen voltam öltözve: szürke durva gyapjúöltönyt és könnyű bélésű kék kabátot viseltem, lábamon kitaposott cipő, a fejemen meleg sapka. 1920—1921 telén az időjárás változékony volt: hol fagy verte béklyóba a földet, hol pedig olvadás borította be hólével és pocsolyákkal. A helyi lakosok alkalmazkodtak az időjáráshoz és követték szeszélyeit, nekem erre nem volt lehetőségem, védtelen voltam váratlan ingadozásaival szemben. A meleg napokon jó dolgom volt. A lehűléseket azonban már nehezebben viseltem, és elképzeltem, milyen kellemetlen helyzetbe kerülök, és küldetésem is meghiúsul, ha váratlanul az erdőben vagy valami romos csűrben kell éjszakáznom és megint rám akaszkodik a betegség. Így aztán az időjárás arra kényszerített, hogy ésszerűen döntsek. Némi gondolkodás után helyesen oda jutottam ki, hogy megbízható segítőtársra van szükségem a helyi lakosok közül, aki éjszakára biztos embereknél szállást kerít nekem és ugyanakkor összeköttetést teremt a földalatti mozgalom tagjaival.

Nem messze a szovjet—lengyel határtól, a pánok kezén levő területen, Velikoje Szelóban élt régi barátom, a kiegyensúlyozott jellemű és vállalkozó szellemű, a földalatti harcban tapasztalt Illarion Molcsanov. A cári hadsereg volt katonájaként, majd sebesülése után tartalékba helyezett vöröskatonaként a betolakodók megjelenése után jámbor gazdálkodó

paraszt álarcát öltötte fel és a helyi földalatti csoportot vezette.

Felkerestem Molcsanov rokonát, Makar Sinkót, és közvetítésével találkozóra hívtam Illariont. A határ két oldalán fekvő falvak között az átjárás nem okozott különösebb nehézségeket, hiszen egymással szemben, egymástól nem messze rokonok éltek, s már régóta megtalálták a veszélytelen utakat, hogy felkereshessék egymást. Ezért Sinko örömmel ráállt, hogy segít nekem, különben is éppen dolga akadt Velikoje Szelóban.

Öt nap múlva Sinko házában megjelent Molcsanov, vaskosan, kerek arccal, erős munkáskezekkel. Örömmel összecsókolóztunk és mindjárt visszaemlékezésekbe bonyolódtunk: hol és mikor voltunk együtt, hol harcoltunk. Én azonban igyekeztem a beszélgetést minél előbb az engem érdeklő témára terelni: hogyan él a nép a lengyel pánok igája alatt, előfordul-e szembehelyezkedés a hatóságokkal, engedetlenség, esetleg ellenállás?

— Sztasz, hiszen te, most látom, nem vendégségbe érkeztél, hanem dolgod van itt — mosolyodott el Molcsanov.

— Hát igen, nem rokonlátogatóba jöttem.

— Tehát másfajta beszélgetésünk lesz. Ki küldött?

— Nem bízol bennem? Mi van veled, Illarion?

— Bízom. Csakhogy magad is tudod, a mi ügyeinkben résen kell lenni. Nagyon magas árat kérnek ma a hibákért.

— Illarion Szpiridonovics! — váltottam át, amennyire tudtam, hivatalos hangnemre. — Ügyünk közös, megbízatásomat pedig a központi bizottságnál ellenőrizheted. Segítségre van szükségem, emberekre. A túloldalra megyek, érted?

Illarion néhány másodpercig komoran hallgatott, majd megszólalt:

— Mindent értek, Sztasz, bízom benned, és nem fogok előtted titkolózni. Figyelj rám.

Elmesélte, hogy földalatti felkelő csoportot szervezett, a csoport már több rajtaütést hajtott végre a megszállókon Sarkovscsina és Miori körzetében, az egyik rajtaütésnél a lábán megsebesült. Sokáig kellett rejtve feküdnie a sebesülésével, hogy elterelje a hatóságok gyanúját.

— Ha most ismét itt vagy, újból együtt fogunk dolgozni — fejezte be. — Kétes okmányok helyett azonban megbízható papírokra van szükséged, különben gyorsan elkapnak.

— Te nem tudsz nekem ilyen papírokat szerezni? — kérdeztem tőle. — Mondjuk Volozsinov névre.

— Ezt is csak emberek csinálják, Sztasz. Szerzek papírokat. Addig meg, ha szükség van rá, add ki magad Kozjaniból menekültnek.

— Helyes, te jobban tudod. És hogy álltok fegyverrel?

Molcsanov közölte, hogy csoportjának puskái, géppuskája és kézigránátjai vannak. A fegyvereket jól elrejtették, csak arra várnak, hogy eljöjjön az idejük. Illarion nagyon örült az ígéretemnek, hogy szerzünk fegyvert, mindez azt mutatta, hogy a partizánoknak nagy szükségük volt rá.

— Akkor minden rendben! — kiáltott fel. — Hazatérek, megmondom a rokonoknak, hogy ne nyugtalankodjanak, és hozzáláthatunk. Eleget ültünk már ölbe tett kézzel!

Másnap ismét megjelent Sinko házában, vidám volt, teli életörömmel, mintha ünnepre készülne.

Munkához láttunk hát, óvatosan, körültekintően igyekeztünk nem ürügyet adni a kíváncsiságra, hiszen a kíváncsiak között provokátorok is akadhattak.

A szovjet és a lengyel határvonalak között úgynevezett semleges övezet helyezkedett el. Ezen a vidéken több falu is a semleges övezetben terült el. A falvakban hivatalosan semmiféle hatóság nem volt. Még a hetipiacok felett sem gyakorolt senki nyíltan felügyeletet. Parasztgazdákként szánt vásároltunk lóval és lószerszámmal. Makar Sinko segített bevarrni a ló nyakhámjába a térképeket, az ülés alá pedig négy bádogládát rejtettünk el gránátokkal és 15 forgópisztollyal. A szánt megtöltöttük szénával, és a legjámborabb képpel útnak indultunk, hogy kapcsolatba lépjünk a földalatti mozgalom tagjaival. Már utunk elején meggyőződhettünk arról, hogy a lengyel rendőrség és az ulánusok ellenőrzik az utakat, gondosan megnéznek minden arra haladót. Kétszer is megállítottak a járőrök, kifaggattak, hova igyekszünk és mi célból, és ez Molcsanovot némileg nyugtalanná tette. Úgy határozott, hogy kezdetben ne nagyon kockáztassunk.

Már 50 kilométernyi utat megtettünk, s alaposan átfáztunk, amikor Molcsanov hozzám fordult, és azt mondta:

— Figyeli csak, Sztasz, aki vigyáz magára, arra isten is vigyáz. Nem szabad belekeverednünk semmibe. Jobb lesz, ha visszatérünk hozzám, Velikoje Szelóba. Útközben benézünk Sejki falvába, lakik ott egy emberünk, Viktor Sztoma,

a kovács. Emlékezned kell rá a gyisznai osztagból, beszélünk vele az ügyről, hogy ne vesztegessük hiába az időt.

— Akkor kezdjük Sztomával — egyeztem bele az akadályoktól bosszúsan.

Hamarosan behajtottunk Viktor udvarára, de nem sikerült vele eszmecserét folytatnunk. Lódobogás hallatszott, két ulánus kereste a kovácsot, egy egész szakasz lovait meg kellett patkolni.

Viktor csüggedt pillantást vetve ránk bement a műhelybe, mi pedig sietség nélkül elindultunk Velikoje Szelóba, hogy ne hívjuk fel magunkra a lovasok figyelmét.

— Ne bánkódj, Sztasz — mondta Illarion, látva arcomon az elkeseredést. — Lassan járj, tovább érsz. Ismerkedj meg a családommal, egyél, pihenj, én addig elrejtem a szánon levő kincset.

A meleg vacsora után hihetetlen álmosság vett rajtam erőt, de sokáig nem tudtam elaludni, nyugtalanított, hogy a gránátoknak és a forgópisztolyoknak ne legyen baja. Csak miután Illarion a fagytól pirosan visszatért a házba és odasúgta, hogy minden rendben van, senki nem fog belebotlani, fúrtam bele orromat a párnába.

Másnap borús idő volt. Hamar besötétedett. Az ablakra jégvirágok telepedtek, odakint a szél felkavarta a havat, az ablakot zörgette.

— Illarion, a kemencén fogunk heverészni? — kérdeztem halkan.

— Nem — felelte Molcsanov. — Sikerült egy-két helyre benéznem. Most pedig mulatságba megyünk, táncos kedvemben vagyok.

— Mi van veled, mire jó ez?

Molcsanov elmosolyodott és cinkosan rám kacsintott:

— Komoly ember vagy, Sztasz, de nem mindig vagy találékony. Számomra is elviselhetetlen, hogy ne jöjjünk össze a megbízható emberekkel. A tánc csak ürügy, a mulatságon találkozhatunk egy-két emberrel. Érted? Akkor gyerünk!

A tágas parasztportán sok ember gyűlt össze, észrevétlen maradva is szét lehetett köztük nézni és akivel kellett, halkan beszélgetni. Megláttam régi ismerősömet, Vlagyimir Pugovka volt vöröskatonát, a földalatti mozgalom tagját és barátait: Pavel és Kuprijan Jevdokimovot, Viktor Poljakot és Kuhtát. A többiek is annak idején a Vörös Hadseregben szolgáltak,

most pedig gazdálkodtak, elrejtve a hatóságok elől harci múltjukat és a megszállókkal szembeni gyűlöletüket.

A sarokba húzódva beszélgettem a volt vöröskatonákkal. Néhány mondatukból és válaszukból megértettem, hogy készek segíteni azt az ügyet, amely kedvéért idejöttem. Útbar hazafelé Molcsanov elmondta, hogy mind Pugovka, mind a Jevdokimovok, mind Poljak, mind Kuhta a helyi földalatti mozgalom aktív résztvevői, lehet rájuk számítani.

— Nálunk még az üldözés elől is könnyű elrejtőzni — folytatta Molcsanov. — Nézz csak körül. Az egész falu a Gyiszna mellett húzódik, a parton, majdnem a víznél, néhány száz porta, mögöttük pedig sűrű erdő. Aki nem idevalósi, eltéved az erdőben, nem tud kikeveredni belőle. Mi idevalósiak, jól ismerjük a járást, a rendőröknek és a besúgóknak pedig nem nagyon akaródzik a sűrű erdőben sétálgatni. Ne gyötörd magad, Sztasz! Hamarosan megbízható papírokat kapsz, úgy már könnyebb lesz. Élénkebben megy majd a munka is.

Valóban, két-három nap múlva Illarion igazolványt adott át nekem, amely szerint Sztanyiszlav Volozsinov voltam, Kozjani mezőváros polgára és állandó lakója. A lepecsételt igazolványt aláírásával megerősítette a Velikoje Szeló-i bíró, mint kiderült, ő is segítette a földalatti mozgalom tagjait.

Lehetőséget kaptam hát, hogy szabadon mozogjak és megismerkedjem az illegális szervezetek új tagjaival. Hogy elkerüljük Molcsanov apjának felesleges kérdezősködését, két szekérrel gyakran elindultunk az erdőbe, mintha tűzifát gyűjtenénk, amivel az öreg nagyon elégedett volt. Igaz, miután találkoztunk a felkelő csoportok aktivistáival és vezetőivel, közös erővel hozzáláthattunk fát vágni, de mit tehettünk. Viszont a szovarini erdőben és a zarecsniji kiserdőben tartott találkozókon minden alkalommal többen vettek részt.

Gyakran bejártunk Miori mezővárosba, itt is akadtak ugyanis elvbarátaink. Ezeknél az utainknál Molcsanov szüleinek beleegyezésével a legjobb szánba fogtunk be, a járomra felszalagozott csengőket akasztottunk és elterjesztettük, hogy menyasszonyt keresni megyünk. Ez senkit nem lepett meg, hiszen mindketten nőtlenek voltunk, és már abban a korban, amikor asszony után illik nézni. A „leánykéréseken" rendszerint kosarat kaptunk, viszont kapcsolatunk az új felkelő csoportokkal egyre erősebbé vált, aminek mindketten nagyon örültünk.

Egyszer Molcsanovval Sarkovscsina mezővárosba hajtot-

tunk, hogy találkozzunk a földalatti mozgalom résztvevőivel és megálltunk a kocsmában. Váratlanul lovasrendőrök állítottak be, az adót szedték be, és a hadkötelezettség alól kibúvókat keresték. A kocsmába érkező barátaink olyan bőségesen megvendégelték a rendőröket szesszel, hogy tökrészegen az asztal alá buktak, mi pedig közben mindent megbeszéltünk, majd hazatértünk. Előfordult, hogy katonai járőrökkel találkoztunk, ilyenkor Molcsanovnak is, nekem is, minden ékesszólásunkra szükségünk volt, hogy elaltassuk a katonák és a tisztek éberségét.

Molcsanovéknál jól megvoltam, nyugodt helyem volt. De váratlanul hazatért Illarion bátyja, Szemjon, aki a fronton megsebesült és sokáig hányódott a kórházakban. Epés, gyanakvó embernek látszott, s Illarion minden eshetőséggel számolva elhatározta, hogy elvisz egy távoli tanyára, ahol egy barázdák szabdalta, kiszáradt arcú, óhitű öregnél kaptam szállást. Nagy volt a meglepetésem, amikor az öreg néhány nap múlva nekem szegezte a kérdést, mikor akarok hozzálátni az ügyhöz és részesedik-e ő is az üzletből? Kiderült, hogy az óhitű lókötőnek nézett és az volt a szándéka, hogy bekapcsolódik ebbe a jövedelmező tevékenységbe. Egy ideig valahogy kivágtam magam, bizonygattam az öregnek, hogy betegségem miatt nem tudok dolgozni, de az óhitű egyre kitartóbbá vált.

Megkérdeztem, engedélyezi-e az úristen, hogy ilyen távolról sem keresztényi dolgokkal foglalkozzon, mire ravaszul hunyorított, és éneklő hangon azt mondta:

— Isten nagyon messze van... Mindenre nem figyelhet oda... Élni pedig kell. Egy jó kis lovacskából több hónapig elélhetünk.

— De másé az a lovacska!

— Ej, te legény, ne kísértsd az istent... Inkább azt mondd meg, mikor látunk hozzá.

Előbb-utóbb fel kellett szednem a sátorfámat. Egyébként is eljött Molcsanov, és közölte, hogy találkoznom kell a Központ összekötőjével.

Úgy látszott, a tél már kitombolta magát, az enyhébb napok a tavasz kezdetét jelezték. De beütött a márciusi fagy, az utakon jégkéreg képződött, nehéz volt a járás, annál is inkább, mert lábaim az őszi reumatikus rohamok után már nem hallgattak rám annyira. Elengedtem magam mellett letartóztatott parasztok egy csoportját, akiket kísérőik kímélet-

lenül hajszoltak előre puskatussal és kötéllel. Erőt vett rajtam a fáradtság, le akartam térni az útról, hogy megpihenjek, amikor szántalpak csikorgása ütötte meg a fülemet. Fedett utazószán ért utol, ködmönös csendőr trónolt benne. Mellém érve a csendőr fürkészően rám nézett és parancsoló hangon megkérdezte, hová tartok. Nem mondhattam, hogy a Gyiszna felé tartok, mert abba a körzetbe csak engedéllyel lehetett belépni, ezért udvariasan meghajoltam és azt feleltem:

— Cvetyino mezővárosba megyek, engedelmével... Lóvásárlás végett.

A csendőr elégedett volt a válasszal, még azt is felajánlotta, hogy elvisz néhány kilométert, amire én készségesen, ha nem is minden belső nyugtalanság nélkül, ráálltam. Beszédes ember volt, végig hosszadalmas fejtegetésekbe merült a lovak tulajdonságairól és fajtáiról, nagy szakértője volt a témának. A rend őre legnagyobb megelégedésére tíz kilométeren át szállította a földalatti mozgalom tagját. Ha tudta volna!

Búcsút vettünk egymástól, és én elindultam a majorság felé, amelyen át kellett haladnom, hogy eljussak a megbeszélt helyre, egy emeletes ház mellett azonban katonalovakat vettem észre, bosszúságomban még ki is köptem. Itt is csendőrök! Lövés hallatszott! Félreugrottam és a szó szoros értelmében fellöktem egy cselédet, aki a lövésekre fülelt.

— Légy óvatos — figyelmeztetett. — A csendőrök spekulánsokat keresnek, üldözik őket, lövöldöznek... Egyébként te nem vagy spekuláns?

— Nem, nem vagyok az...

További magyarázatokkal nem szolgáltam, megkérdeztem az utat és tovább indultam, de lengyel tisztekbe ütköztem, akik a papírjaimat kérték. Megmutattam az igazolványt, amit a Velikoje Szeló-i bíró írt alá, mégis úgy határoztak, hogy feltartóztatnak. Spekulációval gyanúsítanak, vagy mással?... Már sötétedett, s én szökésre gondoltam, de a hátamhoz pisztolycső nyomódott, s percenként ellentmondást nem tűrő kiáltás hangzott fel:

— Egyenesen! Ne forogjon!

A behavazott kerten keresztül a földbirtokos házába vezettek. Az egyik szobában két katona egy tiszt felügyeletével meztelenre vetkőztetett, a fehérneműmön és a meleg ujjasomon minden varrást szétfejtett, és miután nem találtak semmit, a parancsnok elé állítottak és kimentek. Minden kér-

désre azt válaszoltam, hogy hadifogságban voltam, az oroszországi eseményekről nagyon keveset tudok... Tulajdonképpen jól átgondolt mesét fejtettem ki. De amikor a kihallgatást végző tiszt parancsot adott, hogy vegyem le a csizmámat, s helyette régi, elnyűtt csizmát szórt elém, ellenszegültem.

— Vagy úgy! — förmedt rám fenyegetően a tiszt. — És ha agyonlövünk téged, mint bolsevikot, akkor már egyáltalán nem lesz szükséged csizmára!

Leült az ablakmélyedésbe és nyögve hozzálátott, hogy felhúzza a csizmámat. Nem akart rámenni a lábára, a tiszt hol felállt és ugrándozott, hol meg leült és a csizmaszárat rángatta a fülénél. Eljött a legkedvezőbb pillanat a szökéshez és én azonnal ki is használtam. Ráugrottam a tisztre, a padlóra döntöttem, az elnyűtt csizmával kiütöttem az ablakot és feltépve az ablakkeretet, lehuppantam a hóba. Az éjszakai ködben messzire hangzó pisztoly- és puskalövések dörrentek, de nem indultak az üldözésemre. Felhúztam a viseltes csizmát (nem mehettem mezítláb), a jég hátán óvatosan átkeltem a Nyugati-Dvinán és néhány óra múlva már Makar Sinko házában melegedtem, ahol az összekötő várt rám.

Elmeséltem a kalandomat, az összekötő a fejét ingatta, és csak annyit mondott:

— Szerencséje volt, Volozsinov elvtárs, elkerülte a golyó. Na meg a fejét se vesztette el. Inkább a csizmánkat veszítsük el, mint a fejünket.

Az összekötő átadta a központi bizottság utasításait: bővíteni kell az illegális bolsevik szervezetek hálózatát, tájékoztatni kell őket, milyen az élet Szovjet-Oroszországban és Belorusszia szabad területein, meg kell ismertetni a földalatti mozgalom tagjait a konspirációs módszerekkel. A helyőrségek ellen csak akkor hajtsunk végre támadást, ha a helyzet lehetővé teszi, a veszteségeket és kudarcokat el kell kerülni, a provokátoroktól óvakodjunk, az újságokat és a röpcédulákat ugyanúgy őrizzük, mint a fegyvereket, csak kézről kézre terjesszük őket, megbízható embereken keresztül. A találkozás a központi bizottság összekötőjével új erőt, energiát öntött belém, emlékeztetett a földalatti és partizánmozgalom elsődleges feladataira az ellenség hátában.

És most hová menjek? Hol találok fedelet a fejem fölé? Az öregnél, aki lólopással kíván foglalkozni? Nem, az öreg veszélyes lehet. Keressek új menedéket? Ez nem is olyan egyszerű.

A lakosságot megfélemlítette a rendőrterror, és veszélnyek sem tehettem ki őket. Az erdőben kivert kutyaként nélkülöznék, fedél nem lenne a fejem felett, meleg ruhám sincs. Nem maradt más hátra, mint hogy visszatérjek régi barátomhoz, Illarion Molcsanovhoz.

Érkezésem nem lepte meg, megölelt és odasúgta:

— Szemjon bátyámtól ne félj. Mindent megbeszéltem vele.

— Nagyszerű. Kicsit megmelegszem, aztán elmondom, mi újság.

Folytattuk Molcsanovval a közös munkát, megvizsgáltuk és kiképeztük a földalatti mozgalom résztvevőit, óvatos agitációt folytattunk a parasztok között, szerveztük őket a harcra a szovjethatalomért, a lengyel betolakodók ellen. Szinte mindenütt megértéssel fogadtak minket és készek voltak segíteni nekünk, bár előfordult, hogy közönyösek vagy bizalmatlanok voltak, ilyenkor gyorsan kitessékeltek, s útravalóul azt mondták:

— Mit tehetünk az ő erejükkel szemben. Isten tűrt, és nekünk is tűrést parancsolt. Az életünket csak leéljük valahogy maguk nélkül is.

Érthető volt számunkra ez a felfogás: a betolakodók megtorlása a lakosság egy részét megfélemlítette, különben sem mindenki szánta rá magát, hogy harcoljon, különösen illegális körülmények között. Ezekből az esetekből azonban azt a következtetést vontuk le: még szívósabban és kitartóbban kell dolgozni a tömegek közt, le kell küzdeni az apátiát és a csüggedést, s minden erre alkalmas embert be kell vonni az aktív tevékenységbe.

Kellemes meglepetések is értek, néha onnan jött a segítség, ahonnan egyáltalán nem lehetett volna várni.

Egyszer Molcsanovval megérkeztünk Zamosje falvába, és a bírótól, aki a mi emberünk volt, megtudtuk, hogy az egyik közeli falucskában lakodalom lesz. A vendégek felsorolásánál a bíró a földalatti mozgalom néhány tagjának nevét is említette. Úgy határoztunk, hogy elmegyünk az ünnepségre. A lakodalomban szokás szerint folyt a tánc, az éneklés, a mulatozás. Letelepedtem egy félreeső helyen és figyeltem a tarka és lármás sürgés-forgást. A következő táncnál mellém ült egy kimerült lány, Okszana néven bemutatkozott, és hirtelen megkérdezte:

— Hogy állnak az ügyek, elvtárs? Mi hír van Oroszországból?

Belefogtam, hogy valami érthetetlent mondjak, a szép, szőke, csinosan öltözött Okszana pedig szomorúan csóválta a fejét, és suttogva folytatta:

— Az elvtársa vagyok. Ne féljen tőlem!

— Ki maga? — kérdeztem.

— Idevalósi vagyok. Apám nyugalmazott ezredes, földbirtokos, Ovlaszi uradalom gazdája.

— Mit keres itt, maga, egy földbirtokos és ezredes lánya az egyszerű parasztok között?

— Hiszen mindig velük vagyok. Jobban ismernek, mint magát.

A legények közül valaki felkérte a következő táncra, majd két-három perc múlva Okszana ismét mellém ült.

— Nagyon szeretnék segíteni magának. — mondotta. — De hogy miként, azt nem tudom. Nálunk biztonságban lakhatna, de mit gondolnának szüleim és a szomszédok? A menyasszony lány fiatal férfit rejteget, micsoda csemege ez a sugdolózáshoz!

— Jó családnál lakom — válaszoltam. — Egyáltalán nincs szükségem menedékre.

— Mégis nagyon sajnálom, hogy nem rejthetem el magát nálunk. De vacsorára meghívom!

Intett Molcsanovnak és hármasban elhagytuk a lármás vigalmat, elindultunk a földbirtokos házához. Előreengedtük a lányt, s én odasúgtam Illarionnak:

— Bizonyos vagy benne, hogy ez a lány a mi emberünk?

— Tökéletesen, Sztasz. Okszana tagja a földalatti szervezetünknek.

Megkönnyebbültem, de azért néhány lépéssel lemaradva ismét megkérdeztem Molcsanovot:

— De hogy lehet ez, mégiscsak földbirtokos lánya!

— Na és? Nagyon hasznos és megbízható ember.

— És miért hallgattál róla?

— Meglepetésnek szántam. Ez a lány számunkra valóságos kincs. Őrá aztán senki nem gyanakszik!

Okszana anyja barátságosan fogadott, vacsorát ajánlott fel, majd magunkra hagyott. Ezt felhasználva a lány tájékoztatott minket a helyi illegális csoport helyzetéről és nagyon értékes információkat is közölt. Julian, a falusi hegedűs, aki az esküvőn is játszott, a rendőrség ügynöke, mindenféleképpen óvakodni kell tőle. A glubokojei elhárítás fokozottan érdeklődik a környező falvak iránt, megpróbálja kipuhatolni és

felderíteni a hazafias szervezeteket. Sőt, Okszana teljesen megbízható forrásból megtudta, a rendőrség parancsot kapott, kutassa fel, hol tartózkodik Volozsinov és azonnal tartóztassa le. Tehát ők sem ülnek tétlenül. Kiszagolták!

Illarion láthatóan elkomorult.

— Okszana nem beszél hiába — mondotta. — Köszönjük. Téged, Sztasz, máshol kell elrejteni . . .

Visszafelé Velikoje Szelóba különböző falvakban találkoztunk a gyisznai földalatti osztag tagjaival, Oszip Siskával, Valerjan Kozsannal, Joszif Donyejkóval, és mindannyian megerősítették Okszana értesüléseit. Tehát valamelyik földalatti csoportba, amelyekkel összejöttem, provokátor hatolt be. Ő adott fel engem. Most el kell tűnnöm. Illarion nagy nehezen új útlevelet szerzett nekem és elvezetett az erdőbe, ahol előre berendezett földkunyhó várt. Különösen megbízható embereken keresztül tartottam fenn a kapcsolataimat, ők láttak el élelemmel és hírekkel, tőlem pedig utasításokat kaptak. Szerencsére melegebbre fordult az idő, beköszöntött a tavasz, egyáltalán nem volt rossz a földkunyhóban lakni.

Szovjet-Oroszország és Lengyelország 1921. március 18-án Rigában békeszerződést kötött. A békeszerződés értelmében azok a belorusz területek, amelyeket a pánok elfoglaltak, a mai breszti és grodnói terület, valamint a minszki és a vityebszki terület egy része a lengyel burzsoá államhoz kerültek.

A rigai szerződés valóságos tragédiát jelentett a belorusz nép számára. A belorusz föld élő testét két részre: keletire és nyugatira vágta szét, és majdnem húsz évig határőrséggel és szuronyokkal választotta el Nyugat-Belorusszia dolgozóit az erős és boldog szovjet államhoz tartozó édestestvéreiktől.

A lengyel betolakodók uralma alá került 4 millió 600 ezer belorusz és 112 000 négyzetkilométernyi terület.

Belorusszia népi költője, Janka Kupala így énekelte meg ezt a szerződést:

Mit csak a sors szeszélye
Dühében kiötölhet:
Rigában kettévágták
A szép belorusz földet.
Ismét a sas a jelkép —
És pánok járma éget,
Bilincs csörgése táplál
Jajszót és gyűlölséget.

Ugyanilyen helyzetben volt a nép Nyugat-Ukrajnában is, ez a terület is a lengyel földbirtokosok és tőkések uralma alá került.

A lengyel kormányzat Nyugat-Belorussziát mezőgazdasági függvénynek, nyersanyagszállítónak és olcsó munkaerő szolgáltatónak tekintette. Nyugat-Belorusszia természeti kincsével, az erdőkkel rablógazdálkodást folytattak, a kitermelt fát pedig külföldi monopolistáknak árusították ki.

A nyugat-belorussziai földbirtokviszonyokat a nagybirtokok uralma és a parasztság földínsége jellemezte. 1921-ben a 3500 nagybirtokos kezén 4 millió hektár föld volt. A legnagyobb mágnások: a Radziwillek, a Potockik, a Sapiegek és a Tyszkiewiczek több tízezer hektáros uradalmakkal rendelkeztek. A 370 000 szegény- és középparaszti gazdaságra mindössze 2 millió hektár föld jutott, ezen belül 54 127 család gazdasága nem haladta meg az egy hektárt.

1921-től 1930-ig a nyugat-belorussziai földeken mintegy 5000 embert telepítettek le. Legnagyobb részük Piłsudski légióinak volt tisztjeiből és altisztjeiből, az 1919—1920-as lengyel—szovjet hadjárat résztvevőiből került ki. Elszórtan a megszállt területeken 15—45 hektárnyi juttatott földet kaptak a lengyel kormányzat ellenforradalmi támaszaként, a burzsoá-földesúri rendszer hűséges kiszolgálóiként.

A rigai szerződés keserűséggel töltötte el a nép szívét. Nyugat-Belorusszia szabadságszerető fiai egyre elszántabban léptek fel fegyverrel a kézben a megszállók ellen.

1921 májusáig maradtam az erdőben. Ezalatt minden földalatti csoportunk megerősödött, mind Germanovicsi mezővárosban, mind Bojarscsinában, mind pedig Velikoje Szelóban. Gyiszna városában a konspiráció szabályait megtartva erős csoport alakult ki, amellyel Okszanán keresztül tartottam a kapcsolatot.

A felkelő csoportok fokozták az agitációs és propagandamunkát a lakosság körében, az illegálisan Szmolenszkből érkező bolsevik röpcédulákat terjesztettek lengyel, belorusz és orosz nyelven. A földalatti mozgalom fegyvereket halmozott fel, gyakorolta használatukat.

A csoportok vezetői illegális találkozóhelyeken rendszeresen összejöttek valamelyik faluban vagy az erdőben és kitűzték a közeljövőre terveiket. A szabad Belorusszia és Szovjet-Oroszország léte megerősítette reményüket, hogy megszabadultak a pánok igájától. Addig is végezni kellett az aprólé-

kos hétköznapi munkát, bár a forrófejűek többször kardoskodtak a fegyveres felkelés minél gyorsabb előkészítése mellett. Kénytelen voltam megmagyarázni, hogy az átfogó harc feltételei még nem értek meg, ez a harc elkerülhetetlenül kudarchoz és felesleges áldozatokhoz vezetne, meg kell őrizni türelmünket és belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottságának utasításait kell követnünk.

— Minden jel szerint — mondogattam — hamarosan erélyesebb akciókra térünk rá.

Határozott előérzet élt bennem, hogy a hazafiakra nagy dolgok várnak, és nem is tévedtem.

FEGYVERBARÁTOK

Filipp Jablonszkij és a többiek. — A felderítő halála. — A gyáva pan Wladyslaw. — Ítélet a zsarnok felett. — Rajtaütés a helyőrségen. — A kémek kivégzése. — Orlovszkij osztagában. — Tízmilliárd Mucha fejéért. — A vasúti akció.

Új feladatomat 1921 májusának elején kaptam meg a párttól. Elhagytam erdei menedékemet, elbúcsúztam Illarion Molcsanovtól és a helyi földalatti mozgalom más vezetőitől és elindultam az osmjani járásba. Fel kellett keresnem a volzsini és a vilejkai járást is.

Két nap alatt 70 kilométert tettem meg, és eljutottam Olonyecbe. Ebben a faluban élt bajtársam, Filipp Jablonszkij. Melegen üdvözöltük egymást, majd elhelyezett a csűrben, enni adott, reggel pedig tájékoztatott a helyzetről.

Megtudtam, hogy Filipp négy falu parasztából felkelőcsoportot szervezett, a csoport agitációs és tömegmunkát folytatott a lakosság körében és sikeresen szembeszállt a fiatalság behívásával a lengyel hadseregbe. A hazafiak fegyveres felkelésre készülődtek, s amikor a szovjet kormány tárgyalásokat kezdett Lengyelországgal a békeszerződés megkötéséről, a földalatti mozgalom tagjai beszüntették az aktív tevékenységet, és egyelőre elrejtették a fegyvereket.

— Úgy látszik, ismét elő kell szedni őket — mondottam.

— Mit mondasz! Ez már derék! De mikor, mikor?! — kiáltott fel Filipp, akit időnként magával ragadott a szevedélyes és csillapíthatatlan szilajság.

— Hamarosan, kedves barátom. Addig is foglalkozzunk a szervezési kérdésekkel. Össze tudod hívni tanácskozásra a partizánvezetőket?

— Össze hát, Sztasz. Nem tart sokáig, a kapcsolatot kiépítettük.

— Akkor láss hozzá!

Jablonszkij görnyedt alakja végigsuhant a falun. Keskeny arcán leplezetlen öröm csillogott. Filipp azonban nem volt újonc az illegális munkában, felkeresett két-három összekötőt, az összekötők elindultak a megadott címekre, Jab-

lonszkij pedig visszatért, s folytatta mindennapi paraszti munkáját.

A tanácskozást az erdőben tartottuk. A helyi felkelők vezetői általában nemrég töltötték le szolgálatukat a Vörös Hadseregben, s hazatérve szülőföldjükön megszállókat találtak. De nem tudtak belenyugodni a lengyel pánok önkényébe, s elsőkként léptek a partizánok közé.

A tanácskozás részletesen megvitatta a környező járások helyzetét, a földalatti mozgalom felkészültségét a fegyveres akciókra, majd a felkelő csoportok parancsnokaivá kinevezte Mologyecsno körzetébe Vaszilij Filippovics Rakot, Vilejki körzetébe Alekszej Scsebetet, az osmjani járásba pedig Filipp Matvejevics Jablonszkijt. E terület hazafias erőinek vezetésében Jablonszkij lett az állandó helyettesem.

Utam következő állomása Szolenoje volt. Ebben a faluban élt az illegális mozgalomban részt vevő Dmitrij Ivanovics Balasko. Végzettségére tanító volt ugyan, de a pánok Lengyelországában nem taníthatott, gazdálkodott, nyomorgott, s apránként összegyűjtött maga körül minden elégedetlent. Balasko sokakat felsorolt, akik megértek a fegyveres harcra, s megismertetett egy fiatal partizánnal, Pjotr Iodával.

— Rendíthetetlen harcos lesz belőle — mondotta Dmitrij Ivanovics. — Majd meglátod.

Megadtam az utasításokat Balaskónak, majd felkerekedtem Tucsinóba, ahol egy másik volt felkelő vezető személy élt, Konsztantyin Nyikolajevics Takusevics. Még 1920-ban létrehozott csoportja ismét élénk tevékenységet fejtett ki. Nagy figyelmet fordítottak az agitációra, beszéltek a parasztoknak a Nagy Októberi Forradalom jelentőségéről, Szovjet-Oroszország dolgozóinak megváltozott életéről. Takusevics harci gyakorlatokat tartott embereinek, sok falusi fiatalt nyert meg a partizánmozgalomnak.

Az erdei gyűlésen nagy örömmel szemléltem meg Konsztantyin legényeit. Kitűnő benyomást tettek rám. Beszéltem nekik a partizánmozgalom feladatairól, elmondtam, hogy tevékenységünk sokrétű, s minden felkelőnek hozzáértő agitátornak, tapasztalt konspirátornak, bátor, fegyelmezett harcosnak kell lenni. Arra buzdítottam őket, hogy fokozzák a fegyveres szembeszegülést a lengyel pánokkal.

A gyűlés után számba vettük a fegyvereket és a lőszert. Kiderült, hogy Takusevics csoportjának nagyon-nagyon kevés fegyvere van.

— Egyetlen megoldás van — mondottam —, az ellenségtől kell fegyvert szerezni.

Néhány napra rá a partizánok rajtaütöttek a megszállókon, s szereztek néhány puskát, pisztolyt és gránátot.

— Ez csak a kezdet, Sztasz — biztosított Konsztantyin. — Hamarosan még erősebbek leszünk.

Így is történt. Összegyűjtöttem a környező falvak felkelőit és az erdőbe vonultam velük. Az osztag magva állandó tábort alakított ki az erdőben, a tartalék pedig lakóhelyén tartózkodott, és szükség esetén összekötőkön keresztül mozgósítottuk őket az akciókra. Összesen 300 emberünk volt, így osztagunk a legnagyobbak közé tartozott Nyugat-Belorussziában.

Az erdőbe húzódott Konsztantyin Takusevics, Alekszej Narkevics, a merész felderítő, Filipp Jablonszkij, Pjotr Ioda, a fiatal partizán, a Dzik fivérek, tapasztalt illegális harcosok, Mihail Lapityko, Filipp Litvinkovics és több tucat más hazafi.

A lengyel hatóságok kitartóan vadásztak a partizánvezetőkre. A csendőrök a nyomára jutottak Filipp Jablonszkijnak, és szülőfalvában, Olonyecben elfogták őt. A parasztok azonnal értesítették a partizánosztagot, és Filipp kiszabadítására kiküldtünk egy csoportot: Pavel Mejszakot, Mihail Lapitykót, Ivan Jablonszkijt és még néhány embert. A csoport lesbe állt az úton, amelyen Filipp Jablonszkijt az őröknek be kellett kísérniük. Hamarosan fel is bukkant a kanyar mögül, összeverve, vérrel borítva. Előtte és mögötte két-két csendőr. A partizánok tüzet nyitottak a kísérőkre. Egy csendőr elesett, a többi megfutamodott. A kiszabadított Filippet az erdei táborba vezették, hamarosan felgyógyult és folytatta a harcot a gyűlölt betolakodókkal szemben.

A partizánharc eredményessége nagymértékben attól függ, hogyan működik a felderítés. Nekünk minden településen, minden vasútállomáson voltak embereink. Ezt azonban kevésnek találtam: megbíztam Konsztantyin Takusevicset, kerítsen egy megbízható legényt, akit beépíthetünk a lengyel rendőrségbe. Takusevics sokáig dolgozott ezen a feladaton, s végül bejelentette, hogy megtalálta, akire szükségünk van.

Emberünket Vaszilij Tyimoskónak hívták, Szemernyiki falvába való volt. Elhelyeztük őt a rendőrségnél. Vaszilij teljesítette utasításainkat, be tudott férkőzni a főnökség bizalmába, hamarosan ki is nevezték a gorodoki rendőrség helyettes parancsnokává. Így aztán hozzájuthattunk a lengyel ható-

ságok titkos okmányaihoz, előre értesültünk a felkelőkkel szembeni büntetőakciók terveiről.

Egy ízben Tyimosko a partizánok elleni harcról Mologyecsnóban megtartott tanácskozás után szinte azonnal osztagunkhoz sietett. Elmesélte, hogy összehívták a novogrudi, a volozsini, a mologyecsnoi, a vilejkai vajdaságok képviselőit, a járási rendőrségi kerületek parancsnokait és más tisztségviselőket. A tájékoztatót egy varsói hivatalnok tartotta, minden jel szerint az elhárítás egyik vezetője. Ahogy elmondta, a partizánmozgalom egész Nyugat-Belorussziára kiterjed. Különösen erős osztagok tevékenykednek a Poleszjében, a vilejkai és a novogrudi járásban. Nemcsak a belorusz lakosság támogatja őket, hanem a lengyel dolgozók is. A rendőrségi vezető azt követelte a tanácskozás résztvevőitől, hogy bármilyen eszközzel vessenek véget a nép ellenállásának.

Vaszilij a varsói úr zárszava után azonnal az osztaghoz akart száguldani, de aztán úgy határozott, hogy meghallgatja a tájékoztatón részt vevő magas rangú rendőrök beszélgetését. Amikor a tanácskozás befejeződött, többen közülük a vendéglőbe indultak, hogy erőt gyűjtsenek a hazatéréshez. Tyimosko velük ment. Egy asztalnál ült a radoskovicsi elhárítás parancsnokával, Wladyslawval, a volozsini rendőrség parancsnokával, Lopatinskival és a varsói titkosrendőrség munkatársával, pan Franciszekkel.

Ebéd közben pan Wladyslaw szitkozódott a leghangosabban. Átkokat szórt a partizánokra, szidta a rendőrség lassúságát.

— Parancsot adtam rá, hogy Adamovciban és Tucsinóban tartóztassák le Narkevics, Sziszun, Takusevics bolsevik vezéreket, és mit gondolnak, mi történt? A rendőrök elkéstek, a kommunisták elfutottak az erdőbe. A rendőrparancsnoknak kilátásba helyeztem, hogy börtönbe csukatom, a banditákra pedig fejenként 10 000 zloty jutalmat tűztem ki. Ha belepusztulok is, kiirtom a partizánokat a járásomban!

Alekszej Narkevics és Filipp Jablonszkij erre azt mondták:

— Csak vodka mellett bátor ez a pan Wladyslaw.

Hamarosan kiderült, hogy igazuk van.

A partizánok felderítése vakmerően dolgozott. De ellenségeink sem tétlenkedtek. Sikerült leleplezniük a bátor Vaszilij Tyimoskót. Kínzókamrába vetették, s hóhérai végeztek vele.

Az osztag megesküdött, hogy bosszút áll a fiatal hősért. Egymás után ütöttünk rajta a rendőrség és a csendőrség leg-

gonoszabb tisztjein. Amikor az olehnovicsi állomásra vezető úton állítottunk csapdát, pan Wladyslaw esett bele: lefegyvereztük és fogságba ejtettük őt.

A partizánok közé kerülve a kérkedő tiszt ugyancsak megszeppent. Takusevics így fordult hozzá:

— Maga hát az a pan Wladyslaw, aki a vendéglőben azzal fenyegetőzött, hogy eltörli a partizánokat a föld színéről?

Wladyslaw reszketett a félelemtől. A felesége könyörögni kezdett, hogy engedjük el őket, s azt bizonygatta, hogy örökre elutaznak Belorussziából, a férje otthagyja a rendőrséget, visszavonul a politikai élettől és soha többé senkinek nem csinál rosszat. Megkérdeztem a tisztet:

— Igaz ez? Megígéri?

— Persze, persze, partizán úr! — dadogta pan Wladyslaw.

— Rendben van. Megbízunk a becsületszavában.

— Az Úrjézusra esküszöm, hogy azonnal benyújtom a lemondásomat!

— Nézze, ha megszegi az esküjét, a golyónk mindenütt megtalálja! Gondolkozzon csak el ezen, lesz ideje rá, mert távozásunk után csak két órával mozdulhat el innen.

Elrejtőztünk az erdőben, pan Wladyslawot és a feleségét pedig az útnál hagytuk.

Egy hét múlva a felderítés jelentette, hogy családostul elutazott Radoskovicsiből; soha többé nem találkoztunk vele a lengyel rendőrség névjegyzékeiben.

A megszállók elleni harc egyre elkeseredettebbé vált. Brutális leszámolásokkal és mindenféle cselfogással válaszoltak. 1921 késő őszén a rendőrség egy Tolocsko nevű provokátort küldött Illarion Molcsanovhoz. Tolocsko a miori járás Lozovnyiki falva közelében titkos találkozóra hívta bajtársunkat, és több lövéssel leterítette. A partizánok sokáig keresték a gyilkost, hogy bosszút álljanak rajta, de az elhárítás ügyesen fedezte ügynökét, ismeretlen helyre rejtve.

A szabadságszerető nép és legjobb fiai elleni terror fokozódott. A reakció erőre kapott és támadásba lendült a hazafiak ellen. Rátértünk az ellenállás legaktívabb formájára, a fegyveres harcra. Hiába ölte meg az ellenség vezetőinket, mi továbbra is rátámadtunk a leghírhedtebb ellenforradalmárokra.

Az osztag elhatározta, hogy ítélkezik a parasztok véreskezű hóhéra, a vilejkai járás iljai kerületében élő Wisniewski földbirtokos felett. Az ítélet kimondása előtt többször is figyelmeztettük levélben, felszólítottuk, hogy bánjon emberségé-

sen a cselédjeivel, ne működjön együtt a rendőrséggel és ne adja fel az elégedetleneket. Ez a féktelen és erőszakos kizsákmányoló azonban nem hallgatott az érveinkre, így hát csak magára vethetett.

Akciónkat gondosan megterveztük. Öten indultunk el a földesúr birtokára, Wiszniewkába: Filipp Latvinkovics, Adam Dzik, Filipp Jablonszkij, Ivan Remejko és én. Rendőri ruhába bújtunk és délre megérkeztünk a majorsághoz. A környék csendes és néptelen volt. Behatoltunk a lakatlannak látszó házba. Az ebédlőben cifra öltözékű szobalány fogadott minket. Azt mondtuk neki, hogy a körzeti rendőrparancsnokságtól jövünk, pan Wiszniewskit akarjuk látni.

Néhány perc múlva pirospozsgásan, kövéren, őszülő bajszával megjelent Wiszniewski. Minden további nélkül bejelentettem neki:

— Pan Wiszniewski, azért jöttünk, hogy végrehajtsuk a nép ítéletét.

A földbirtokos azonnal elsápadt, hiszen tudta, hogy ítélkeztek felette, már régen tudomására hoztuk.

— Bocsássanak meg nekem! — kiáltotta. — Jóváteszem a bűnömet.

— Erre lett volna elég ideje — felelt meg neki Ványa Remejko —, most már késő.

— Könyörüljenek rajtam!

— Hallgasson. A kivégzés nyilvános lesz, hogy a nép lássa, ez nem gyilkosság, hanem a földbirtokos fölötti törvényes ítélet végrehajtása.

Megvártuk az estét, amikor a földekről visszatértek a cselédek, és előttük hajtottuk végre az ítéletet. Az uradalmat elhagyva levelet hagytunk hátra:

„Pan Wiszniewskit a belorusz partizánok végezték ki, mert kegyetlenül bánt a lakossággal. Aki az ő útján jár, az ugyanígy fogja végezni."

Éppen ekkor, 1922 augusztusában értesültünk, hogy az iljai járás Spakovscsina uradalmában, Borowski földbirtokosnál a pánok tanácskozásra gyűlnek össze. Meg akartuk tudni, miről tanácskoznak a nép elnyomói, így elhatároztuk, hogy felkeressük őket. Az osztag nyolcfős különítményt alakított. A tanácskozáson a három Dzik fivér: Adam, Pjotr és Mihail, a két Litvinkovics fivér: Filipp és Adam, Ivan Remejko, Danyiil Popkovics és én ütöttünk rajta. Mindannyian ismét beöltöztünk rendőrnek.

Váratlanul jelentünk meg a tanácskozás színhelyén. A pánok az egészből semmit sem értettek, fel kellett világosítanom őket:

— Szép jó estét, panowie, partizánok vagyunk.

Felugráltak a helyükről, és megdermedtek. Állva hallgatták végig a beszédemet. Tudomásukra hoztam, hogy bánjanak emberségesen a parasztokkal, ne próbáljanak hét bőrt lenyúzni róluk, ne zsarnokoskodjanak velük, s ne űzzenek csúfot belőlük. Aki nem hallgat erre a tanácsra, azt súlyosan megbüntetjük. A bűnhődés utoléri azokat is, akik kiadják a hatóságoknak a forradalmi beállítottságú parasztokat.

— Csak próbáljanak meg nem hallgatni a szavunkra — mondottam befejezésül. — Gondolom, mindannyian ismerik pan Wiszniewski sorsát?

A teremben leírhatatlan lárma támadt. Az uraságok versengve esküdöztek, hogy észben tartják és megfogadják a partizánok tanácsait.

Dolgunkat elvégezve távoztunk.

A környéket bejárta a felkelők merész támadásainak híre, a nép felvillanyozódott, a pánok pedig lehiggadtak, senki nem akart közülük osztozni Wiszniewka gazdájának sorsában.

Úgy döntöttünk, hogy 1922-t nagyszabású akcióval zárjuk le: Ilja járási központban szétverjük a lengyel helyőrséget. Az akciót gondos felderítéssel készítettük elő. A felderítést a három Dzik fivér végezte. A testvérek az osztagon belül kisebb családi alegységet alkottak. A középső testvér, a bátor, hidegvérű, gyors felfogású Adam vezette őket, aki lovasfelderítőként szolgált a Vörös Hadseregben. A legidősebb, Mihail a nap bármely órájában és bármilyen időjárási viszonyok között kitűnően tájékozódott a terepen, mesterien bánt a pisztollyal és negyven éve ellenére fáradhatatlan volt a menetekben. A 19 éves Pjotr sem akart elmaradni testvérei mögött, ügyes és bátor harcosnak bizonyult.

A fivérek jelentették, hogy a helyőrség 30 rendőrből áll, fegyverzetük két golyószóró, puskák, pisztolyok és gránátok. Mint minden partizánakciónál, most is nagyon fontos volt a meglepés. Két csoportra oszlottunk, és a sötétség beálltával megindítottuk a támadást. Filipp Jablonszkij csoportja elfoglalta a járási közigazgatás székházát, a postát és a távírdát, hogy senki ne hívhasson erősítést a megszállóknak. Én az embereimmel a rendőrőrszobát rohamoztam meg: puskából, géppuskából tüzet nyitottunk és gránátokat dobtunk az őrszo-

bára. A rendőrök még magukhoz sem tértek, máris néhányan elestek közülük, a többiek pedig szétszaladtak.

A járási közigazgatás székházában elégettük az adóhátralékosok jegyzékét, és hadizsákmányként magunkkal vittük a rendőrség szinte teljes fegyverzetét és a lovakat. Az osztaghoz már saját fogatainkon tértünk vissza.

Az iljai rajtaütés erős visszhangot keltett, különösen az osmjani, a vilejkai és a volozsini járásban. A földbirtokosok és a telepesek kezdtek enyhébben bánni a belorusz lakossággal, mert féltek a partizánok büntető akcióitól.

A lengyel kormányzat 1923 tavaszától hozzálátott a nyugat-belorussziai rendőrség megerősítéséhez. A titkosrendőrség koldusnak, menekültnek, csavargónak álcázva tucatjával küldte a falvakba a besúgókat. Megtanultuk felismerni őket, és a lakosság figyelmét is felhívtuk az elhárítás módszereire. A parasztok is kezdték felismerni a rendőrspicliket, és ők is tájékoztattak minket felbukkanásukról. A hatóságok semmiféle intézkedése nem tudta lelohasztani a népi ellenállás lángját. A fegyveres partizánakciók folytatódtak.

Egy májusi napon találkozóra hívott a radoskovicsi földalatti csoport parancsnoka, Viktor Zalesszkij. Ebben a csoportban többek között lengyel dolgozók is tevékenykedtek. Örültem, hogy találkozhatom az eddig csak hírből ismert Viktorral. Zalesszkij közölte, hogy másnap délben az olehnovicsi állomásra vivő úton haladt el az elhárítás Lipov nevű munkatársa, aki azzal vált hírhedtté, hogy az illegális pártba provokátorokat épített be. Zalesszkij azt javasolta, hogy fogjuk el ezt a tisztet. Egyetértettem a tervével.

Mindkét osztagból kijelöltünk néhány embert, és lesbe állítottuk őket a Radoskovicsi és Krasznoje közötti úton. Déltájban sárga hintó bukkant fel, bakján egy katonával. A hintóban egy tiszt ült egy hölgy kíséretében. Amikor a fogat mellénk ért, karabéllyal a kezemben kiugrottam az útra, és azt kiáltottam:

— Ręcy do góry! (Kezeket fel!)

Adam Dzik leszállította a tisztet a hintóból, és lefegyverezte.

Kiderült, hogy nem Lipovot fogtuk el, hanem a Radoskovicsi büntetőosztag parancsnokát, Kucharski főhadnagyot, aki többször nyilvánosan dicsekedett azzal, hogy kiirtja a partizánokat és kinevette pan Wladyslawot, mert megijedt a hazafiak bosszújától és feladta foglalkozását.

A főhadnagyhoz léptem, és megkérdeztem:

— Maga, azt hiszem, ki akart irtani minket, tiszt úr?

— Az istenért, ne lőjenek le! Szavamat adom, hogy visszavonulok és örökre eltűnök Nyugat-Belorussziából.

— Na és a pan Wladysław feletti gúnyolódás?

— Higgyenek nekem, ostoba voltam, fogalmam sem volt a lehetőségeikről. Megtartom a szavamat!

A főhadnagy felesége is könyörögni kezdett, hogy ne öljük meg a férjét, azt mondta, apró gyerekeik vannak. Meghallgattam őket, és azt mondtam:

— Ön, Kucharski rászolgált az agyonlövésre, és ha nem tartja meg a szavát, ezt bármikor megtehetjük. Most pedig engedjük el őt, hadd menjen az útjára.

Viktor Zalesszkij és a többiek először nem értettek egyet a döntésemmel, de megmagyaráztam nekik, fontosabb, hogy emberségeseknek tartsanak minket, minthogy agyonlőjünk egy főhadnagyot. Ha pedig becsap minket, úgyis pórul jár. Kucharski azonban nem csapott be minket, akárcsak elődje, pan Wladyslaw. A főhadnagy megvált állásától és elhagyta a belorusz földet.

Ellenségeink eltávolításának ezt a módját is felhasználtuk a harc számos más eljárásával együtt. És számos tiszt és közrendőr hagyott fel ekkor szégyenletes foglalkozásával és kezdte becsületes munkával keresni kenyerét. A spiclik és provokátorok azonban nem számíthattak a könyörületünkre. Közreműködésükkel tartóztatta le a rendőrség legütőképesebb földalatti csoportjaink parancsnokait, Szergej Radkevicset és Alekszej Scsebetet, a tevékeny partizánok közül pedig Piszkurt, Manykovszkijt, Aszanovicsot, Volszkijt, Ivarovszkijt és Pjotr Dziket. Mindent megtettünk, hogy bajtársainkat megmentsük a lebukástól, egyeseket illegalitásba vonultattunk, másokat az erdőbe küldtünk, a hazafiak családját pedig elköltöztettük más járásokban lakó rokonokhoz és ismerősökhöz. Ugyanakkor még éberebben figyeltük a környéken felbukkanó gyanús embereket.

Az elfogott csoportparancsnok testvére, Vlagyimir Scsebet megtudta, hogy Sztyesici falvában egy fickó a partizánok után érdeklődött. Vlagyimir egy bajtársával, Pjotr Milasevszkijjel, mintha csak véletlenül tennék, felkeresték azt a portát, ahol az ismeretlen tartózkodott. Elbeszélgettek egymással. Az ismeretlen Kosztyukovicsként mutatkozott be, közölte,

hogy belorusz, a lengyel hadseregből szökött meg, s gyűlöli a megszállókat.

— Szívvel-lélekkel gyűlöli őket? — kérdezte Vlagyimir.

— Bármiféle diverzióra hajlandó vagyok, amit a partizánok rám bíznak — válaszolta Kosztyukovics.

A két barát meghívta az ismeretlent az erdőbe. Összegyűltek a partizánok, megmotozták Kosztyukovicsot, röplapokat és más feljegyzéseket találtak nála. Szövegük alapján a röplapok csak a rendőrségtől származhattak. A tagadás értelmetlen lett volna, a provokátor beismerte, hogy Vilejkában elvégezte az elhárítás egyhónapos tanfolyamát, s azt a feladatot kapta, lépjen be a partizánosztagba, nyerje meg az emberek bizalmát és aztán mindenkit adjon ki a rendőrségnek.

Tíz nappal később Dmitrij Balasko értesített, hogy csoportja Bombali falva közelében az országúton feltartóztatott egy Zsilinszkij nevű férfit. Fegyverét elvették.

— Hozzátok őt ide — kértem. Voltak bizonyos értesüléseim egy lengyel kémről, ellenőriznem kellett őket. Sokkal jelentősebb emberről volt szó, mint az, akit Sztyesiciben tartóztattunk le.

A kihallgatás több napig tartott. Zsilinszkij hol tréfákkal igyekezett kitérni, hol meg becsmérelt minket. Makacsul ragaszkodott a történetéhez:

— A Vörös Hadseregben szolgáltam, a fronton is voltam, a fehérlengyelek ellen harcoltam. Most a becsületes beloruszokat segítem az ellenség háta mögötti küzdelemben.

— Tehát hazafi? — kérdeztem tőle, mikor már kihozott a sodromból a pimasz hazudozás.

— Maga szerint talán nem? — felelte szemrebbenés nélkül.

— Járt Kelet-Belorussziában?

— Jártam.

— Nem ismeri véletlenül az erdészeti népbiztosság megbízottját Igumene városában?

Erre a kérdésre a fogoly nem számított. Hiszen nemrégiben még ő maga volt ez a megbízott! Tapasztalt hírszerzőként sokáig rejtőzött Szovjet-Belorussziában különböző neveken, és amikor a csekisták a nyomára jutottak, a méltó büntetés elől visszaszökött lengyel megbízóihoz.

Hírszerzésünk 1923 őszén jelentette, hogy a lengyel pánok megerősítik a nyugat-belorussziai helyőrségeket, a városokban és a nagyobb falvakban pedig a rendőrség támogatá-

sára csapatokat vonnak össze. Tisztában voltunk a készülődés céljával: a hatóságok elhatározták, hogy nagyszabású büntetőhadjáratot indítanak a partizánok ellen.

A hazafias erőknek, még mielőtt a büntetőosztagok megindulnak a felkelők erdei táborai ellen, javítaniuk kellett együttműködésüket, ki kellett építeniük a kapcsolatokat, hogy eredményesebben verhessék vissza az ellenség csapásait. Elhatároztam, hogy kapcsolatba lépek azzal a nagy partizánosztaggal, amely már több éve harcolt a Poleszjén a tehetséges, rettenthetetlen partizánvezér, Kirill Prokofjevics Orlovszkij parancsnoksága alatt.

Szeptember 15-én tizenöt fős partizáncsoport élén elhagytam a táborunkat. A parancsnokságot átadtam Konsztantyin Takusevicsnek. Velem tartott Filipp és Ivan Jablonszkij, Ivan Remejko, Mihail Uszik, Mihail és Adam Dzik, Konsztantyin és Anton Abanovics, Leonyid Csarnij, Danyiil Popkovics, Mihail Lapityko, Adam és Filipp Litvinkovics és Alekszandr Melguj. Mindannyian alaposan kitapasztalták már a partizánháború fortélyait, ismerték a terepet és váratlan támadáskor soha sem vesztették el a fejüket.

Négynapi élelmet vittünk magunkkal, fegyverzetként pedig puskákat, két golyószórót és gránátokat. Az út azonban a vártnál tovább tartott. Az utakon nem mutatkozhattunk, mert mindenütt lengyel járőrök cirkáltak, az esőzések feláztatták a környéket és utunk sokszor a nehezen járható mocsarakon keresztül vezetett.

Igyekezni kellett, ezért nemcsak nappal mentünk, hanem éjszaka is, és öt nap alatt több mint 120 kilométert tettünk meg. Végül is Gancevicsi állomástól nem messze az erdőben beleütköztünk Orlovszkij osztagának őrjáratába. Bár bizalmatlanul fogadtak minket, kérésemre mégis útnak indítottak egy embert, hogy tegyen rólunk jelentést a parancsnoknak.

Hamarosan megjelent a tisztáson fegyverrel a vállán egy fiatal legény, és vidáman elmosolyodva felkiáltott:

— Hát te vagy az, Sztasz elvtárs!

Ezt a legényt már régóta ismertem, Ivan Romancsuknak hívták. Mögötte felbukkant Kirill Orlovszkij is, mindjárt felismert és majd összeroppantott férfias ölelésével. Megismerte a helyettesemet, Filipp Jablonszkijt is.

— Ez aztán az öröm — mondta vidáman Orlovszkij. — Jó hogy eljöttetek, barátaim... De miért állunk itt? Menjünk

a parancsnoki földkunyhómba. Valahogy nagy most a vendégjárás nálam.

— Tehát nem mi vagyunk az elsők? — kérdeztem.

— Nem vagytok az elsők, de nem is vagytok az utolsók.

Az éppen szolgálatban nem levő és megbízatást nem teljesítő partizánokon kívül Orlovszkij táborában voltak helyettesei is, Vaszilij Zaharovics Korzs, Alekszandr Markovics Rabcevics, Borisz Levcsenya, Szemjon Ragyuk és mások.

Megindult a beszélgetés, kikérdeztük egymást az akciókról, a mindennapi életről. Volt mit mesélnünk, így vidám és élénk beszélgetésbe merültünk. A zsákmányolt élelmiszerekből Kirill Prokofjevics pompás reggelivel lepett meg minket.

Orlovszkij már négy éve harcolt ezen a vidéken, régi poleszjeinek tartotta magát, emlékezetből sorolta fel az akciókat és a résztvevőket. Beszélt a lakossághoz fűződő kapcsolatairól, elmondta, hogy a falusi bírók lemondanak tisztségükről, mert félnek a partizánoktól, ezért a partizánok parancsnokának személyesen kell bírót kineveznie az emberei közül, a parasztok megtagadják az adófizetést, a gyáva hivatalnokok pedig nem merik rászánni magukat, hogy megjelenjenek a falvakban. Én sem maradtam adós, elmeséltem Kirillnek a helyőrségek és a pánok elleni támadásainkat, a földbirtokosok „átnevelését" és a besúgók kiirtását.

Orlovszkij táborában ismerkedtem meg Mucha-Michalski partizánnal és eddigi életével. A lengyel hadsereg egyik lovasezredében szolgált zászlósi rangban. A hadsereg regulája azonban nem volt az ínyére, gyakran voltak összeütközései a tisztekkel, számtalan fegyelmi büntetést kellett eltűrnie. Egy letartóztatással és hadbírósággal fenyegető nagyobb incidens után Mucha-Michalski elkötött egy katonalovat és az erdőbe rejtőzött. Kóbor életre adta a fejét. Orlovszkij osztagának harcosai rábukkantak erre a furcsa magányos lázadóra és a parancsnokhoz vitték. Kirill Prokofjevics hosszú és bensőséges beszélgetés után felajánlotta a volt zászlósnak, hogy csatlakozzon az osztaghoz és harcoljon velük azok ellen, akik elnyomják a lengyel és a belorusz népet. Mucha-Michalski ráállt a dologra. A harcban bátor és találékony volt, kezdett eligazodni a politikában, és büszke volt rá, hogy fontos forradalmi események résztvevője.

Az értelmes lengyel fiatalemberből kitűnő partizán vált. A hatóságok olyan híreket terjesztettek, hogy az erdőkben csak orosz és belorusz „banditák" tevékenykednek, és ellenük

Joszif Nyehvedovics, a Vörös Hadsereg zászlóaljparancsnoka, a földalatti mozgalom vezetője Nyugat-Belorusszia doksicki járásában a fehérlengyelek mögöttes területén és a helyettese, Sztanyiszlav Vaupsaszov (balrol jobbra). A felvétel 1927-ben készült

Dmitrij Ivanovics Balasko, 1919-ben a volozsini járási végrehajtó bizottság elnöke, majd egy felkelő csoport parancsnoka ugyanabban a járásban

Filipp Matvejevics Jablonszkij, felkelő osztag parancsnoka a mologyecsnói járásban (1920—1925). A felvétel 1926-ban készült

Konsztantyin Nyikolajevics Takusevics, földalatti csoport vezetője a vilejkai járásban (1920—1924). A felvétel 1964-ben készült

I. K. Loginovics (Pavel Korcsik). Lengyelország és Nyugat-Belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottságának vezető munkatársa. A felvétel 1934-ben készült

Sz. A. Mertyensz (Sztyefan Szkulszkij), Lengyelország és Nyugat-Belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottságának vezető munkatársa. A felvétel 1934-ben készült

Alekszej Narkevics, földalatti felkelőcsoport parancsnoka és felderítő. A felvétel 1925-ben készült

Adam Szemjonovics Kacsorovszkij (Szlavinszkij), Lengyelország és Nyugat-Belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottsága Irodájának tagja. A felvétel 1934-ben készült

Kirill Prokofjevics Orlovszkij, a fehérlengyelek mögöttes területén működő felkelő osztag parancsnoka. Később a Szovjetunió hőse és a Szocialista Munka hőse. A felvétel 1950-ben készült

Adam Nyikanorovics Dzik, illegális csoport parancsnoka a fehérlengyelek mögöttes területén. A felvétel 1925-ben készült

Vaszilij Zaharovics Korzs, K. P. Orlovszkij helyettese 1920—1925-ben (középen); Alekszandr Markovics Rabcevics, törzsfőnök K. P. Orlovszkij osztagában (balról); Ivan Nyikolajevics Banov, felderítő (jobbról). Később mindhárman a Szovjetunió hősei

uszították a lengyel lakosságot. Orlovszkij erre azt kezdte terjeszteni, hogy a támadásokat, a helyőrségek elleni rajtaütéseket és a többi akciót a megfoghatatlan és mindenütt jelenlevő volt lengyel zászlós, Mucha-Michalski hajtja végre osztagával.

Felkeltette az érdeklődésemet Orlovszkijnak ez a fogása és kíváncsian vettem szemügyre az osztag névleges parancsnokát. Magas termetű, cingár, szőke legény volt, ellenző nélküli katonasapkát, zubbonyt és nagyon bő lovaglónadrágot viselt. Karcsú derekán és a vállán szíjak, rajtuk pisztolytáska forgópisztollyal és huszárkard. Egész külsejével elütött a többi partizántól: a ruhájával, lengyel akcentusával, lágy tájszólásával, és főként kicsiny és hegyes orrára ültetett bonyolult csíptetőjével.

Azon gondolkoztam, hogy Kirill leleményét még jobban ki kellett használni. És ha nem egy, hanem két vagy több osztag harcol „Mucha-Michalski" fedőnév alatt? Ez csak még jobban félrevezetné és megtévesztené a pánokat.

Megtanácskoztam a dolgot Orlovszkijjal, és elhatároztam, hogy én is a volt zászlós nevét fogom használni. Hadd gondolják csak a pánok, hogy egy szempillantás alatt képes több száz versztet megtenni, és reszkessenek még a nevétől is! Később cselfogásunkat más osztagok parancsnokai is felhasználták. A hatás óriási volt: Mucha-Michalskit a lengyel jelentések a legveszedelmesebb politikai bűnözőként emlegették, aki szinte természetfelettien mozgékony.

Másfél év sem telt el, a lengyel kormányzat villámokat szórt. Piłsudski miniszterelnök az egész rendőrséget és csendőrséget mozgósította. Az alábbi, eredetileg lengyel nyelvű okmányt az Államvédelmi Bizottság levéltárából kaptam 1973-ban:

„Másolat: Sürgős! Szigorúan titkos.

LENGYEL VAJDASÁGI ELNÖKSÉG A 11 31
9/V—1924.
Tárgy:
Jutalom kitűzése Mucha-Michalski elfogásáért. Sztolin város elöljárójának (saját kezébe).

A belügyminisztérium előterjesztése alapján a miniszter-tanács elnöke 10 milliárd márka jutalmat tűzött ki Mucha-Michalski bandita elfogásáért, és 5 milliárd márkáig terjedő jutalmat helyezett kiáltásba annak, aki megfelelő tájékoztatást ad a rendőrségnek és elősegíti a bandita elfogását.

A jutalom megilleti a belügyi és a nyomozati szervek munkatársait is, ha önállóan vagy Mucha-Michalski elleni közös szervezett akcióban elérik a kitűzött célt.

A fentiekről sürgősen értesítse, elöljáró úr, az alárendelt rendőri szerveket és a hírszerzői ügynöki hálózatot.

A Mucha-Michalski bandájának és magának Muchának az elfogására kidolgozott részletes tervről sürgősen tájékoztasson. A banda elleni akciókat haladéktalanul meg kell indítani minden rendelkezésre álló erővel.

Kedvező eredmények esetén terjessze fel a vajdaságnak a jutalomra kijelölteket, soroljon fel mindenkit, aki részt vett Mucha-Michalski elfogásában, a jutalmazásra szánt pénzt pedig ossza fel. A kijelölt összeget ezt követően azonnal eljuttatjuk az elöljáró úrnak.

Az ügy nagyon fontosnak tekintendő. Az akció lefolyásáról nyújtson be pontos jelentést a vajdának.

Az eredetivel megegyezik:

Żymirski."

Roppant érdekes bizonyítéka ez annak, mennyire hatásos volt az Orlovszkijjal közösen kialakított elgondolásunk, milyen gyümölcsöző lehet a rugalmas partizántaktika és milyen nagy károkat okoztak a lengyel pánoknak a felkelő osztagok.

Néhány megjegyzést fűzök a bemutatott okmányhoz, hogy az események hordereje világosabb legyen. A burzsoá-földesúri Lengyelország kilenc katonai körzetre, úgynevezett vajdaságokra oszlott. A vajdák katonai és elhárítási utasításait gyakran a közigazgatási és rendőri funkciókat egyesítő polgári járási és városi elöljárók hajtották végre.

A sürgönyben említett város, Sztolin környékén is tevékenykedett Kirill Prokofjevics osztaga. Nem kétséges, hogy ezt a sürgönyt megkapták a közigazgatási szervek a volozsini járásban is, ahol elsősorban az én osztagom harcolt, és Nyugat-Belorusszia más körzeteiben is, ahová portyáink során eljutottunk, és azokban a járásokban is, ahol az ellenség

végleges félrevezetésére Mucha-Michalski nevét időnként felhasználó barátaink küzdöttek.

Milyen eredményt hozott Piłsudski próbálkozása, hogy nagy összeg kilátásba helyezésével ejtse fogságba Mucha-Michalskit? A kormány kopói számára siralmas volt az eredmény: sem Mucha-Michalski zászlóst, sem egyetlen, az ő nevében akciókat végrehajtó parancsnokot nem sikerült elfognia az ellenségnek. Az osztályharcban a pénz nem mindenható. Ez most is bebizonyosult. A miniszterelnök és talpnyalói kétségbeesett vállalkozása teljes kudarccal végződött. Kirill Orlovszkij és jómagam továbbra is Mucha-Michalski nevét használtuk és változatlanul érzékeny csapásokat mértünk az ellenségre.

Néhány napot töltöttünk Orlovszkij táborában. Eközben történt, hogy a felderítők jelentették a parancsnoknak, Budi és Baranovicsi állomások körzetében a vasúti szárnyvonalon a lengyel csapatok őszi gyakorlatain részt vevő főtiszteket szállító vonat fog elhaladni. Azt javasoltam Kirillnek, hogy tartóztassuk fel a vonatot és fegyverezzük le a tiszteket. Beleegyezett:

— Miért ne próbálnánk meg! Talán szerencsével járunk?

A vakmerő akció végrehajtásához átadtam mindenkit, aki velem jött. Orlovszkij összegyűjtötte 17 legbátrabb emberét, köztük Vaszilij Korzsot és Mucha-Michalskit. Gránátokkal, öt golyószóróval fegyvereztük fel magunkat, a kenyérzsákokat megraktuk élelemmel és útnak indultunk.

Hajnalban az egyesített osztag Budi vasúti kitérőállomástól nem messzire egy kis erdőben gyülekezett. Egész nap lesben ültünk, este pedig az egyhangú őszi esőben átvágtunk az állomásépülethez. Az állomásról harmonikán kísért énekhangok szűrődtek ki. Kiderült, hogy az állomásfőnök, egy idős bajszos vasutas házában vigasságra összegyűlt az ifjúság. A fiatalokat figyelmeztettük, hogy senki ne jöjjön ki a házból, majd ellenőriztük a menetrendet.

A megjelenésünktől megrémült vasutas elmondta, hogy hamarosan befut az expressz, de itt nem áll meg. Erre a partizánok a javításhoz kikészített talpfákkal torlaszt emeltek a pályára, majd a töltés két oldalán lesbe álltak.

Nem kellett sokat várni. Felmorajlottak a sínek, megvillantak a mozdony fényei. Kirill Prokofjevics, mint egy vérbeli vasutas, a sötétben vörös lámpával jelzéseket adott le, figyelmeztette a mozdonyvezetőt, hogy lassítson és álljon meg.

Az éjszaka csendjét a vonat öblös füttye hasította fel: a mozdonyon észrevették és megértették a vészjelzést. Az expressz lefékezett, könnyedén begördült az állomásra és gőzpamacsokat pöfögve megállt. A hálókocsik ablakából fényfoltok vetődtek a földre: az utasok már felriadtak.

A továbbiakban minden tervünk szerint történt. Két partizán felugrott a mozdonyvezető fülkéjébe és kiadta az utasítást, hogy nem szabad az indítókarokhoz nyúlni, a többiek pedig a vasúti kocsikba siettek. Az éjszakai csendben erőteljes hang csendült fel:

— Panowie! A vonatot körülvették Mucha-Michalski osztagának felkelői. Őrizzék meg a nyugalmukat és ne nyúljanak a fegyverükhöz. Ha egyetlen lövés is eldördül, a felkelők golyószóróból tüzet nyitnak és gránátokat dobnak a kocsikra.

Az akció tervével összhangban ezt követte a második parancs:

— Az őrség és a tisztek adják át a fegyverüket... Garantáljuk mindenki teljes személyi sértetlenségét. Megértették?

Rövid hallgatás után valaki felkiáltott:

— Rozumiemy! (Megértettük!)

Orlovszkij harcosai körülzárták a vonatot, én pedig az embereimmel végigjártam a kocsikat. A tisztek és az expressz őrei ellenállás nélkül átadták fegyverüket. A postakocsiban elkoboztuk a pénzesláda tartalmát és a levelezést. Mucha-Michalski lengyelül elismervényt állított ki, beleírta, hogy a vonatot a parancsnoksága alatt álló felkelők tartóztatták fel, a pénzt a dolgozó nép szükségleteire elkobozták, a magánlevelezést pedig a címzettek két-három napon belül megkapják postán.

Egyetlen lövés sem dördült el. Az egész akció még 30 percig sem tartott.

Elhagyva a kocsikat megszakítottuk a távíró-összeköttetést és megparancsoltuk a vasutasoknak, hogy két órán át ne mozduljanak innen. Mi pedig magunkhoz vettük a zsákmányt: a fegyvereket, a postát és a pénzt, a Poleszje süppedékes mocsarain és nádasain keresztül száraz helyre jutottunk és rövid pihenő után megindultunk Orlovszkij táborába.

Másnap mindenütt jelenlevő hírszerzőink jelentették, hogy reggel páncélvonat gördült be az állomásra, ágyúkkal és géppuskákkal tűz alá vette a környező erdőket. Ezek a gyors pánok legalább nyolc órát késtek.

Amikor visszatértünk a táborba, Mucha-Michalski partizán elegánsan összecsapta a bokáját, engedélyt kért Orlovszkijtól a pihenésre, majd anélkül, hogy szíját, pisztolytáskáját és kardját letette volna, lefeküdt a kunyhójában.

— Nos, pan Mucha-Michalski? — kérdezett meg mosolyogva Kirill Prokofjevics. — Hogy tetszett az elmúlt éjszaka?

— Dobrze, pan Mucha-Michalski — válaszoltam neki ugyanabban a hangnemben. — Kellemes éjszakánk volt. Minél több ilyen legyen!

Egy nap múlva elbúcsúztunk, és elindultunk a bázisunkra.

MEGHÖKKENTŐ CSAPÁSOK

A partizánok taktikája: a meglepetés. — Keserű veszteségek. — Szemet szemért! — Rendőrruhában. — A sztolbci akció.

Amíg én barátaimmal Orlovszkijnál jártam, a világban fontos események történtek. 1923 szeptemberében összeült Lengyelország Kommunista Pártjának második kongresszusa a nyugat-belorussziai pártbizottságok képviselőinek részvételével. A küldöttek megvitatták a politikai élet legfontosabb kérdéseit, tisztázták a nemzeti és a parasztkérdést. A kongresszus mindkét kérdésben a lenini álláspontot tette magáévá: a nemzetek önrendelkezési joga és a nagybirtokok megváltás nélküli felosztása mellett foglalt állást.

Fontos döntés született arról is, hogy Lengyelország Kommunista Pártja keretében területi kommunista szervezeteket állítanak fel: Nyugat-Belorusszia Kommunista Pártját és Nyugat-Ukrajna Kommunista Pártját.

Október végén Vilniusban a párt valamennyi nyugat-belorussziai körzetének: a bjelosztoki, a breszti és a vilejkai körzetnek a küldöttei és Lengyelország Kommunista Pártja Központi Bizottságának képviselői illegális konferenciát tartottak. A konferencia határozatot hozott Nyugat-Belorusszia egységes kommunista pártjának felállításáról, s megválasztotta a párt központi bizottságát. A központi bizottság titkára lett I. Loginovics (Pavel Korcsik), Sz. Mertensz (Sztefan Szkulszkij), Sz. Miller (Slemka) és A. Koncsevszkij (Vladek).

Nyugat-Belorusszia Kommunista Pártjának megalakítása elősegítette a gyűlölt megszállási rendszer, a nemzeti és a társadalmi elnyomás elleni népi harc fokozását. Még sűrűbben lángoltak fel a majorságok és rendőrlaktanyák, félelmetesebbé és kényelmetlenebbé vált a lengyel pánok helyzete a haragtól izzó nyugat-belorussziai földön. Az egész megszállott terület partizánjaival egységben megsokszorozta az ellenségre mért csapásait a mi osztagunk is.

Következő akciónkat a parancsnokság egy decemberi reggelen vitatta meg. Meghallgattuk Konsztantyin Takusevics és

Alekszej Narkevics jelentését, akik felderítést végeztek Gorodok mezővárosban. A gorodoki helyőrség 25 rendőrből és 7 lovascsendőrből állt, golyószórókkal, puskákkal és gránátokkal voltak felfegyverezve. A családos csendőröknek és rendőröknek a településen lakásuk volt, az utóbbi időben azonban a laktanyában éjszakáztak, mert az egyre gyakoribbá váló partizántámadások miatt a mezővárosban kihirdették az ostromállapotot. Este 8 óra után a település lakói nem mehettek ki az utcára, a helyőrségi laktanyában 24 órás őrszolgálatot tartottak, a sötétség beálltával járőr cirkált. A rendőrök telefonon összeköttetésben voltak az Use és Hozseve falvában állomásozó helyőrségekkel. A tisztek és néhány polgári hivatalnok pisztolyt hordtak. A felderítők megvizsgálták, honnan közelíthető meg a mezőváros.

Úgy határoztunk, hogy 30 fős csoporttal és 3 golyószóróval indítunk támadást a gorodoki helyőrség ellen. Arra számítottunk, hogy egy óra elegendő lesz az ellenség szétveréséhez, okmányok és zsákmány szerzéséhez.

December 20-án a partizánok csoportja elhagyta a tábort. Fagyos, hófúvásos nap volt, hosszú út állt előttünk és nehéz volt a járás. Különösen nehéz dolga volt Konsztantyin Abanovicsnak, aki nemrég tüdőgyulladáson esett át. Állandó köhögési inger gyötörte. Hogy el ne árulja a csoportot, a kabát ujját tömte a szájába.

Hét órán át meneteltünk a mezővárosig a hólepte mezőkön, a hó tetőtől talpig beborított, terepszínű köpenyt aggatott ránk. Könnyű szán ért utol minket. Fel kellett tartóztatnunk. A szánon a gorodoki járás elöljárója utazott, lefegyvereztük őt és az akció befejezéséig őrizet alá vettük. Az elöljáró megőrizte a nyugalmát, kérdéseinkre készséggel válaszolt. Viktor Zalesszkij, Alekszandr Sziszun és Vlagyimir Scsebet igénybe vette a szánját, hogy gyorsabban eljussanak Gorodokba és ártalmatlanná tegyék az őrséget.

Az embereket három csoportra osztottam. Az első csoport Filipp Litvinkovics vezetése alatt lesbe állt a Mologyecsno felőli úton. Filipp Jablonszkijnak a második csoporttal el kellett foglalnia a postát és a távírdát. A harmadikat, a 20 fős rohamcsoportot én vezettem rohamra a laktanya és a helyőrség törzse ellen.

Megismétlődött mindaz, ami korábbi támadásainkkor történt: puskából és golyószórókból tüzet nyitottunk, gránátokat dobtunk, mire az ellenség szétszaladt. Éjjel 2-kor a rend-

őrőrszobánál zsákmányolt 8 szánnal elhagytuk a mezővárost, magunkkal víve az ellenség géppuskáit, puskáit, lőszerét és a lengyel hatóságok okmányait.

A hóvihar még mindig tombolt, de ezzel most már a kezünkre játszott, mert eltüntette a nyomainkat. Ilyen időben semmiféle üldözés nem fenyegette a partizánokat, így aztán reggelre nyugodtan visszatértünk bázisunkra.

Eljött az ideje, hogy összekötőt küldjünk Vilniusba, a párt központjához tájékoztatásért és utasításokért. A küldetésre Alekszej Narkevicset választottuk. Narkevics tehetséges felderítő volt, kitűnő adottságai voltak ehhez a munkához, nemhiába nevezték őt az osztagban őstehetségnek. A dolgozó nép fia volt, s kitűnt képzettségével, nagy műveltségével, nagyszerű képességeivel. Kitűnően ismerte Lengyelország történetét, nemzeti hagyományait, a lengyelek életmódját, lelki alkatát. A felderítő tevékenységben mindennek felbecsülhetetlen értéke volt, segített a legkockázatosabb megbízatások teljesítésében is.

Vilniusból Narkevics sok újsággal és a párt útmutatásaival tért meg. A párt ismét éberségre szólított fel minket, mert a titkosrendőrség fáradhatatlanul igyekezett provokátorokat beépíteni a partizánosztagokba. Mindannyiunkat megrázott a hír, milyen kegyetlen büntetést szabtak ki a hatóságok letartóztatott bajtársainkra. A járási bíróság Szergej Radkevicset 12 évi, Alekszej Scsebetet 10 évi, Mark Piszkurt és Pjotr Dziket pedig 8 évi fegyházra ítélte. Narkevics csak annyi segítséget tudott nyújtani a raboknak, hogy megszervezte, juttassanak el nekik élelmet, ruhát és pénzt.

Nem sokkal korábban a lengyel elhárítás kínzókamrába vetette a földalatti mozgalom egyik tagját, Ivan Gavrilovics Jancevicset. Az eszméletlenségig verték, izzó vassal sütögették, a hazafi azonban senkit nem adott ki. Bizonyítékok hiányában szabadon engedték, de még évekig súlyos beteg maradt.

A lesújtó hírek nemcsak megráztak minket, hanem jogos haraggal is eltöltöttek. Mindig bosszút álltunk a megszállókon megölt és börtönbe vetett bajtársainkért. Az osztag elhatározta, hogy a hatóságok újabb embertelen akciójára olyan választ ad, amit sokáig nem felejtenek el.

Az akció színterének a volozsini járást választottuk ki, és 1924 nyarán összeállítottuk a tervet Visnyeva mezőváros helyőrségének szétverésére. Felderítésre Dmitrij Balaskot és

Akim Bubnyevicset küldtük ki. Három napig nem tértek vissza, s már arra gondoltam, hogy újabb felderítőket küldök ki, a negyedik éjszaka azonban végre mindketten beállítottak fáradtan, elcsigázottan, de kimerítő információkkal.

Értesüléseikből világossá vált, hogy az akciót nem lehet elhalasztani, bár az osztag létszáma nem volt teljes: Filipp Jablonszkij erős csoport élén az osmjani járásban tevékenykedett. Felmérve az erőket úgy határoztam, hogy elegen leszünk. A partizánok nagyon ritkán számítanak számbeli fölényükre, fő fegyverük a meglepés, a rugalmas manőverezés és a határtalan bátorság.

Július közepén, amikor elindítottuk az akciót, a naliboki erdőben táboroztunk. Bombaliban, az erdőszélen pihenőt tartottunk; Dmitrij Balaskóval pontosítottam a terv különböző részleteit: mindenekelőtt megszakítjuk a helyőrség összeköttetését Bogdanovo állomással és Volozsin városával, majd ártalmatlanná tesszük az őröket és megtámadjuk a fő erőket.

A július 19-re virradó éjszaka értük el a mezővárost, elvágtuk a távbeszélő- és a távíródrótokat. Egy gazda éppen szénát fuvarozott hazafelé, megállítottuk őt és felültettük a szekerére Pjotr Iodát és Mihail Scserbacevicset. A szekérrel behajtottak a városkába és a géppuskával lesbe álltak. Hat partizán elindult ártalmatlanná tenni az őröket és húsz percre rá én is útnak indultam Visnyeva központjába a csoport fő erőivel.

Az utca két oldalán haladtunk, mintha csak sétálnánk. A városban még nem mindenki tért nyugovóra.

A helyőrség törzsénél már vártak ránk az őröket lefegyverző társaink. A foglyok megmutatták, hol laknak a családos rendőrök. A laktanyát, a törzset és ezeket a házakat körülvettük. Azt az utasítást adtam, hogy a magánházakra ne lőjünk és ne dobjunk gránátot, ne okozzunk kárt a békés lakosságnak. Csak a rendőröket kell megsemmisíteni, kicsalva őket az udvarra vagy az utcára.

A helyőrség törzse rácsos ablaku nagy faépületben helyezkedett el. Az épület melletti házikóban lakott a helyőrség parancsnoka. Elhatároztam, hogy megpróbáljuk harc nélkül elfogni a helyőrséget, és a parancsnokkal kezdjük. Az egyik letartóztatott rendőrt felszólítottuk, hívja ki a parancsnokot az utcára, azzal, hogy sürgős küldeménye érkezett. A szerencsétlen rendőr azonban annyira meg volt rémülve, hogy nem tudta tisztességesen elvégezni a feladatot. Először a parancs-

nok felesége, majd maga a parancsnok is gyanút fogott, hogy valami nincs rendben. Beavatkoztam a rosszul sikerült rendezésbe, és odakiáltottam:

— Jöjjön ki!

— Mindjárt jövök — válaszolta a parancsnok, s egy perc múlva az ablakból karabélyból három lövés dördült.

„Tűz"-et kellett vezényelnem. A partizánok tűz alá vették a parancsnok házát, a törzset és a laktanyát. A rendőrök fehérneműben ugráltak ki az utcára és a szomszédos rozsföldeken kerestek menedéket a halál elől.

A templom tornyában baljósan rázendített a harang. Kénytelenek voltunk hosszú géppuskasorozatot leadni a harangtoronyra. Semmi szükségünk nem volt segélykérő jelzésekre.

A harangzúgás és a gyorsan pergő harc zaja felébresztette a városka lakóit: kijöttek házukból, s mi elhatároztuk, hogy gyűlésre hívjuk össze őket. Viktor Zalesszkij beszélt. Ismertette a partizánharc céljait, felhívta a lakosságot, hogy segítse a hazafiakat. Hajnalban elhagytuk Visnyevát.

De az osztag portyája ezzel még nem ért véget. A városkától tíz kilométerre, Zsergyeliben feküdt az angol—francia koncesszió tulajdonában levő fűrészüzem. Ide tartottunk, s reggel tíz körül meg is érkeztünk az üzembe. Több mint száz munkás sietett elő a fogadásunkra, gyűlés alakult ki.

Elmondtam a munkásoknak, hogy kik vagyunk és kik ellen harcolunk. Figyelmeztettem a vezetőséget, hogy ne sanyargassa a munkásokat, emlékeztettem Wisniewki földbirtokosra, akit kegyetlenségéért agyonlőttünk.

Az üzemet nem dúltuk fel, mert több százan munka nélkül maradtak volna. Az üzem pénztárát azonban elkoboztuk a partizánháború céljaira.

A munkások ebédlőjében megreggeliztünk, köszönetet mondtunk a szívélyes fogadtatásért és tovább indultunk. Az Iszlocsa és a Berezina között éppen folyt a szénakaszálás, a réteken mindenütt parasztok szorgoskodtak. Lóháton két helyi lakos nyargalt utánunk, a volozsini helyőrség parancsnoka, Lopatinski küldte őket, hogy megtudja, kik vagyunk.

— És hol van a parancsnok? — kérdeztem.

— Arra felé, a domb mögött — volt a válasz.

Lopatinskit legalább félszázadnyi rendőr kísérte. Lóról szálltunk, és védelmi állást foglaltunk. Látva a fegyveres összekoccanást, a parasztok szétszaladtak a rétekről.

A partizánok közelről nyitottak tüzet. Az üldözők nem szá-

mítottak ilyen erős ellenállásra, így inkább visszavonultak. Előnytelen lett volna hosszadalmas nyílt harcba belemennünk, hiszen Lopatinski leköthetett volna minket és kivárhatta volna az erősítést, ezért az összecsapás színhelyétől 8 kilométernyire vezettem az osztagot és pihenőt rendeltem el.

A partizánok megitatták és a sűrű cserjésbe vezették a lovakat. Az út mellett váratlan támadás esetére géppuskákat állítottunk fel. Aszanovics felmászott egy kiszáradt fára, hogy szemmel tartsa a környéket. Nemsokára jelezte, hogy lovascsapat közeledik. Meghallva a paták dobogását az útról, a lovaink szívélyesen felnyerítettek és elárulták tartózkodási helyünket.

A rendőrök leszálltak a lovakról, és hozzáláttak, hogy körülvegyék a magaslatunkat. A bokrok mögül kúsztak elő, állandóan tüzelve, osztagunk azonban egyelőre nem válaszolt. A helyzet súlyossá vált. Alekszej Narkevics meg is kérdezte tőlem:

— Egy perc és itt vannak. Együtt maradjunk, vagy szétszóródjunk az erdőben?

— Várjuk ki a végét — válaszoltam.

A támadók felegyenesedtek, és karabélyukat előretartva rohamra indultak. Ekkor adtam ki a parancsot:

— Tűz!

A rendőrök egy része visszafordult, a többiek azonban továbbra is felénk igyekeztek. Parancsot adtam az ellentámadásra. A magaslaton felharsant a „hurrá", rárohantunk a támadókra, felmorzsoltuk és szétszórtuk őket. A halottak között rábukkantunk Lopatinski tetemére is, a partizánok golyója a szívébe hatolt.

Nekünk is voltak veszteségeink. Elesett nagyszerű bajtársunk, Akim Bubnyevics. A harcmezőn temettük el őt, és megesküdtünk, hogy bosszút állunk érte.

Az összecsapás során fegyvereken és lőszeren kívül az osztag 30 katonalovat is zsákmányolt. A lovak nyergére köpenyek, zabbal és élelemmel megtöltött zsákok voltak akasztva. Bőven felszerelkeztünk rendőrségi egyenruhával, így magától adódott a megoldás: mivel az összecsapásból elmenekült rendőrök sietve riadót vernek, erősítést hívnak, a legokosabb, ha átöltözünk az ellenség egyenruhájába. Így nagyobb lesz a valószínűsége, hogy élve visszajutunk a bázisra. Át is öltöztünk.

Én Lopatinski egyenruháját és köpenyét vettem magamra,

a partizánok felültek a zsákmányolt lovakra és az osztag útnak indult. Tíz kilométerrel arrébb, egy útkereszteződésnél lovasokat vettünk észre.

— Nem jó az ördögöt a falra festeni! — jegyezte meg Dmitrij Balasko. — Támadjunk rájuk menetből, bosszuljuk meg Akimot.

— Nem bírunk velük — feleltem az elesett harcos legjobb barátjának. — Többen vannak, a lovaik is pihentek. A roham elől kitérnek, majd bekerítenek, ránk rohannak, üldözni fognak, s az osztag elpusztul.

— Sztanyiszlavnak igaza van — lépett közbe Narkevics. — Más taktika kell itt. Ki kell használni, hogy rendőrruha van rajtunk.

Így is tettünk. Nyugodtan megközelítettük a lengyeleket, akik közéjük tartozónak véltek minket, majd váratlanul puska- és géppuskatüzet zúdítottunk rájuk. Az ellenség sietve szétszóródott, mi pedig vágtában áthaladtunk az útkereszteződésen és elrejtőztünk. Nem üldöztek minket. A táborba visszaérve Filipp Jablonszkij csoportja fogadott minket. Jablonszkij jelentette, hogy emberei szétverték a Zsogyiski városkából érkezett büntetőosztagot és felderítették az osmjani helyőrség elleni támadás lehetőségeit.

Az erdei táborban a partizánokat kétnapos pihenő várta. Az osztag parancsnoksága a felderítési adatok birtokában hozzálátott a következő akciók kidolgozásához, de előre nem látott körülmények miatt terveinket félre kellett tenni.

Késő éjjel a naliboki erdőben nyúzott, borostás ember bukkant fel lábszártekercsben, váll-lap nélküli elnyűtt katonazubbonyban és régi köpenyben. Koromsötétben haladt előre az évszázados fák között, inkább ösztönösen érezve meg az utat, mint tényleges tájékozódási pontok alapján. Két és fél órányi járás után a szolgálaton kívüli katona ráérősre fogta a lépteit, és várt, hogy rákiáltsanak. Jól számított: a tábor már közel volt.

— Állj — hangzott fel halkan a bokrok közül.

Megállt, várva a további utasításokat és kérdéseket.

— Fegyvert le!

— Nincs fegyverem — válaszolta a katona.

— Ki vagy? — kérdezték szigorúan a bokrok közül.

— Üdvözletet hozok Jantól Vilejkából — mondta a katona.

— Pani Jadwiga köszöntötte őt — vágta rá az őr, és tovább

rendelkezett: — Jefrem, vezesd a barátunkat a parancsnokhoz.

A csupasz ajkú Jefrem karabéllyal a kezében a katona elé lépett, és a táborba vezette őt. A táborban kihűlt tábortűz és sült krumpli szaga terjengett. A parancsnoki kunyhónál Jefrem lehajolt, bedugta a fejét, és odaszólt nekem:

— Parancsnok elvtárs, ébresztő!

Egy pillanat alatt felébredtem.

— Valamilyen katona keresi magát Jantól Vilejkából.

— Ide vele, Jefrem!

A kunyhómban egy tőkén gyertya pislákolt, a hepehupás szénaágyat ócska pokróc borította, a sarokban forgópisztoly és mauser feküdt.

— Ülj le, Anton — mondtam a belépő legénynek a pokrócra mutatva, és hozzáláttam cigarettát sodorni.

Anton leült, kinyújtotta a lábát és megkönnyebbülten felsóhajtott. A gyertyalángról rágyújtottam, és felkészültem, hogy meghallgassam a jövevényt. Éjszakai vendégünk rendkívül fontos híreket hozott. Osztagomat nagyon felelősségteljes és roppantul nehéz akcióval bízták meg.

Amikor Anton befejezte a mondanivalóját és hátradőlt a posztótakarón, kiterítettem a térképet és töprengésbe merültem. Látva, hogy az összekötő elbóbiskolt, kimentem, s hoztam néhány szem sült krumplit, egy darab rozskenyeret, sót és fél köcsög aludttejet.

— Egyél, igyál. Hosszú az út visszafelé. Én meg hozzálátok a végrehajtáshoz.

Kimentem a kunyhóból, felköltöttem helyettesemet, Filipp Jablonszkijt és ismertettem a feladatot. Filipp azonnal tűzbe jött.

— Sztasz! Ez óriási! Rohammal bevesszük a várost!

— A városra nincs szükségünk, Filipp. Az a feladatunk, hogy a politikai foglyokat kiszabadítsuk. A börtönt vesszük be rohammal.

— Nagyon helyes! Eleget rohasztottak már minket a kínzókamrákban. Szabadságot kommunista elvtársainknak!

— Filipp, s ha most eltekintünk a jelszavaktól, akkor hogy lássunk hozzá? Vedd figyelembe, hogy a város tele van rendőrökkel és csendőrökkel, ráadásul a külvárosban állomásozik a 26. ulánusezred. Most nemcsak vakmerő, hanem okos akciót kell végeznünk.

— Kezdjük a felderítéssel, mint máskor. Jó lesz, Sztasz?

— Jó lesz, Filipp.

— Reggel felderítőink útnak indultak Sztolbci járási székhelyre. Egyhetes figyelmes vizsgálódással és óvatos kérdezősködéssel megállapították a katonaság, a rendőrség, a csendőrség létszámát és fegyverzetét, az őrök elhelyezkedését és az őrségváltási időpontokat, az utcák és a közök megvilágításának erősségét. Figyelmüket azonban elsősorban a börtönre összpontosították, ahol a földalatti mozgalom aktív résztvevői várták a bírósági tárgyalást és az ítéletet, közöttük Nyugat-Belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottságának vezető munkatársai, I. K. Loginovics (Pavel Korcsik) és Sz. A. Mertyensz (Sztefan Szkulszkij). Felderítették a börtön belső elrendezését, megtudták, melyik cellában vannak a párt aktivistái.

A felderítés adataira támaszkodva az osztag parancsnoksága a kommunisták kiszabadítására részletes tervet dolgozhatott ki. Mint minden jól átgondolt partizánakcióban, a taktika most is a pszichológiára épült. A lengyel megszállók Sztolbciban otthonosan és biztonságosan érezték magukat. Járási székhely elleni támadásra eddig még nem volt példa, tehát a váratlan éjszakai rajtaütés és a jól irányzott, lendületes akció demoralizálja az ellenfelet, pánikot és zavart kelt. Mire az ellenség magához tér, az akció már véget is ér a börtön elfoglalásával és a visszavonulással a naliboki erdőbe.

A siker a meglepéstől és a lendületességtől függött, és nem kellett bevetni az egész osztagot, sőt városi harcban minél kisebbek a rohamcsoportok, annál mozgékonyabbak. A parancsnokság 58 embert választott ki a támadásra és három nagyjából azonos részre osztotta őket. Az első csoport Adam Dzik vezetése alatt lezárja a Novo-Szverzsenyből, Sztolbci külvárosából, az ulánusezred elhelyezési körletéből a városba vezető utat. A második csoport, élén Filipp Jablonszkijjal megtámadja az egyazon épületben elhelyezkedő rendőrkapitányságot és elöljáróságot. A harmadik csoportot az osztag parancsnoka először a vasútállomásra viszi, ahol megsemmisítik a rendőröket és a csendőröket, majd a börtön mellett elhelyezkedő laktanyába, és végül megrohamozzák a börtönt és kiszabadítják a letartóztatottakat.

Az augusztus 4-re virradó éjjel a csoportok egyenként behatoltak Sztolbciba. Tizennyolc emberemmel a kijelölt helyen találkoztam Alekszej Narkevics és Pjotr Ioda felderítőkkel. Egy hetet töltöttek a városban, ellenőrizték a korábbi ér-

tesüléseket, és kiegészítésül közölték, hogy a börtön egész területét és a hozzá csatlakozó őrszobát és laktanyát erős fényszórók világítják meg, ezenkívül az őrség állványos géppuskával is rendelkezik. Köszönetet mondtam nekik és bejelentettem a partizánoknak, hogy a felderítés új adatai mindenkitől még összehangoltabb és villámgyors cselekvést követelnek. A legkisebb késlekedés is veszteségeket okozhat és kudarcra ítélheti az akciót.

A csoport rövid szökelléssel haladt előre és már az állomás közelében járt, amikor a rendőrőrszobáról kilépett egy álmos őr és fülelni kezdett az éjszakai csendben. Jeladásomra Filipp Litvinkovics és Ivan Remejko a háta mögé lopódzott, zsákot vetett a fejére és szíjakkal megkötözte. A zsebében pisztolyt találtunk. Ártalmatlanná téve a rendőrt, rárontottunk az állomásra. Az állomás kis létszámú rendőrőrsét néhány perc alatt szétvertük. A távírászoknak megparancsoltuk, hogy kapcsolják ki a berendezéseket, ne vegyenek át és ne továbbítsanak semmiféle sürgönyt. A nagyobb nyomaték kedvéért megmutattuk nekik fegyverünket, majd a berendezéseket épségben hagyva elmentünk. Mint később kiderült, ez hiba volt.

A laktanya 200 méternyire volt az állomástól. Amikor futásban a laktanyához értünk, a rendőrkapitányság felől és az elővárosba vezető útról lövöldözést hallottunk. Ez az utóbbi meglepett minket: hogyan küldhettek az ulánusok ilyen gyorsan erősítést Novo-Szverzsenyből! De töprengésre nem volt idő, a csoport megrohamozta a laktanyát, gránátot dobott az ablakokba, a menekülőkre pedig puskákkal és golyószóróval tüzet nyitott.

A laktanya üvegezett verandáján megláttam egy tisztet. A telefonkagylóhoz nyúlt és tárcsázni kezdett. No — gondoltam magamban —, a beszélgetésből nem lesz semmi. Beleeresztettem néhány golyót a mauserből, de nem bukott fel. Mi az ördög! Narkevics sietett a segítségemre.

— De hisz megölted! Karosszékben ül, azért nem esik el.

Embereim már szétverték a börtön őrségét. A katonák ellenállása megtört, berontottunk a börtönbe, készen arra, hogy a folyosókon is harcba keveredjünk és betörjük a cellák ajtaját. Az épület azonban kihalt volt, a kulcsokat széthajigálták: a felügyelők megrémültek és elmenekültek. Néhány másodperc alatt kinyitottuk a cellákat és minden foglyot kiszabadítottunk. Alig sikerült túlharsognom örömteli lármájukat.

— Itt van Korcsik és Szkulszkij elvtárs?

— Itt vagyunk! Itt vagyunk! — rikoltották felém, maguk sem tudván, hihetnek-e a történtekben. — Ki szabadít ki minket? — kérdezték.

— Mucha-Michalski osztaga! — adtam meg a választ, és tovább rendelkeztem: — Mindenki hagyja el az épületet! Visszatérünk a bázisra!

Három tucatnyi volt fogoly hagyta el velünk a börtönt.

A város utcáin folytatódott a harc. Jablonszkij és Dzik partizánjai visszaverték a rendőröket és az ulánusokat. Amikor az ellenség utolsó támadása kifulladt, a csoportok egy helyen gyülekeztek és szervezetten igyekeztek kivonulni Sztolbciból. Egyszer az elővárosból friss ulánusszázad nyargalt elő. A harcosok a földre vetették magukat, puska- és géppuskaössztűzzel fogadták a lovasokat. A lovak felágaskodtak, ledobták sebesült gazdájukat, a lovaskatonáknak olyan érzésük támadt, hogy egy egész lövészzászlóaljjal kerültek szembe. Az életben maradt ulánusok visszafordultak. A partizánok négy sebesült bajtársunkat lóra tették, átkeltek a Nyemanon és bevették magukat az erdőbe.

Déltájban utolértek minket az üldözésünkre küldött lovasok. De támadásukat visszavertük, s éjszaka már a Baranyij Bor erdőben tértünk pihenőre.

Partizánbázisunkon a naliboki erdőben beszámoltam Pavel Korcsiknak és Sztefan Szkulszkijnak az osztag tevékenységéről, a környező vidék politikai helyzetéről. Kiszabadított elvtársaink köszönetet mondtak harcosainknak a kitűnően végrehajtott akcióért és részt vettek az akció elemzésében. Az elemzés során kiderítetük, miért kapott olyan gyorsan segítséget a város helyőrsége: a távírászok hívtak erősítést, amikor sértetlen berendezéseikkel magukra hagytuk őket. Szerencse, hogy ez a mulasztás nem terelte az eseményeket más mederbe. A partizánok csapása megsemmisítő volt, hősiességük pedig határtalan.

Jól álcázott hírszerzőink eddigre már közölték Sztolbciból, hogy a partizántámadás után néhány órával a városba reguláris katonai alakulatok érkeztek: gyalogság, tüzérség és páncélautósok. A járásban bevezették az ostromállapotot. A sztolbci akció visszhangja bejárta egész Lengyelországot. A kellemes hírek között azonban akadt egy elkeserítő részlet is. A harc sietségében senki nem vette észre, hogy Pjotr Ioda, a bátor felderítő súlyosan megsebesült. Az ulánusok elkapták őt, megverték és puskatussal hajszolták végig az utcákon.

Alig tudta a lábát mozgatni, teste felpuffadt, vér borította, a munkásnép részvevő pillantásai és tompa morgása kísérte. A megszállók katonai bírósága Iodát halálra ítélte.

Hosszú éveken át halottnak hittem Pjotrot. A partizánok nem tudták, hogy az ítéletet életfogytiglani kényszermunkára változtatták. 1939-ben a Nyugat-Ukrajnát és Nyugat-Belorussziát felszabadító Vörös Hadsereg nyitotta meg a fegyház kapuit a dicsőséges harcos előtt. Tizenöt évig raboskodott.

Szinte véletlenül találkoztam Pjotr Iodával, amikor 1957-ben bejártam a hajdani harcok színterét. Az idő beezüstözte a fejét, mélyráncokat vésett bátor arcára, a partizánok felderítője észrevehetően megöregedett, de amennyire erejéből tellett, még mindig dolgozott a kolhozban.

Az akcióban Iodán kívül különösen kitűnt Filipp Jablonszkij, Adam és Mihail Dzik, Dmitrij Balasko, Alekszej Narkevics, Viktor Zalesszkij, Konsztantyin Lapkovszkij, Danyiil Popkovics, Leonyid Csarnij, Mihail Uszik, Ivan Remejko, Konsztantyin Abanovics, Szergej Radkevics, Aszonovics, Litvinkovics, Konsztantyin Lapityko és Szofron Makarevics. Kivétel nélkül mindenki kiváló harcosként végezte a dolgát.

Ellenségeink magatartása ezzel éppen ellentétes volt. Már a háború után a zsákmányolt levéltárak okmányai között rábukkantam a IX. lengyel katonai körzet törzséhez küldött jelentésre. A jelentést rögtön a sztolbci akció után fogalmazták, 1924. augusztus 4-én. Érdekes, hogy az ellenség a ténylegesnek majdnem kétszeresére felnagyította erőinket: az okmány szerint száz partizán intézett támadást a város ellen.

A szerző azt írja, hogy a támadók csoportokra oszlottak és majdnem egyidejűleg vették tűz alá „géppuskákból és puskákból az elöljáróságot, a rendőrkapitányságot, a városi rendőrőrszobát, a piacot és a pályaudvart". Az események részletes leírására törekszik, miközben megpróbálja meghamisítani a tényeket, leplezni a megrettent helyőrség fejvesztettségét. És amikor a rendőrök „bátorságát" akarja bemutatni, anélkül, hogy tisztában lenne vele, nagyon rossz szolgálatot tesz a rend őreinek. Azt írja például: „Szewczyk rendőr a földre esett és halottnak tettette magát" — ahelyett, hogy fegyveresen szembeszállt volna velünk. „Az istállóban három rendőr tartózkodott, ketten elrejtőztek a szénába, a harmadik pedig a partizánok követelésére kivezetett két rendőrlovat." Ugyanígy viselkedtek a börtönőrök: amikor harcosaink betörtek hozzájuk „Jan Noga, az ügyeletes rendőr a folyosón

az ajtó mögé rejtőzött" és végighallgatta, hogyan szabadították ki a partizánok a cellákból a foglyokat.

Jóval a sztolbci összecsapás után megtudtam még egy rendkívül lényeges részletet: kiderült, hogy akciónkat a távolból a párt egyik kiemelkedő személyisége, Nyugat-Belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottsága irodájának tagja, Adam Szemjonovics Kacsorovszkij (Szlavinszkij) irányította. Ő gondolta ki az akciót, figyelmesen nyomon követte az előkészítést, majd velünk együtt örült a sikernek, és köszöntötte a központi bizottság kiszabadított tagjait, Loginovicsot és Mertyenszet.

MINDANNYIUNK SZABADSÁGÁÉRT!

A párt dicső fia, Adam Szlavinszkij. — Feliksz Dzerzsinszkij izzó vágyálma. — Az 1. lengyel Vörös Hadsereg. — A felkelők soraiban. — A „kommunista" pap.

A húszas évek második felében számtalanszor találkoztam Adam Szemjonovics Szlavinszkijjal Minszkben. Akkoriban Belorusszia Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottsága Politikai Bizottságának tagja és Nyugat-Belorusszia Kommunista Pártjának képviselője, Belorusszia Kommunista (bolsevik) Pártja minszki körzeti bizottságának titkára volt, kiterjedt, megfeszített pártmunkát végzett.

Negyvenöt éves volt, 1885-ös születésű. Bár még alig járt benne a korban, mindig nagyon idős embernek láttam. Ehhez a benyomáshoz nyilván hozzájárult, hogy a hivatásos forradalmár, a bátor illegális harcos, a polgárháború hős komisszárja nehéz, veszélyekkel teli élet volt a háta mögött.

Közepes termetű volt, alkatra sovány, szakállt és bajuszt viselt, őszbe csavarodó sűrű haját hátrafelé fésülte. Gyakran láttam őt úgy, ahogy az akkori fényképek ábrázolják: sujtásos katonai gimnasztyorkában, mellén a harcokban kiérdemelt Vörös Zászló Renddel. Érces, határozott hangon beszélt, a pihenés ritka perceiben szívesen tréfálkozott és nevetett. Járás közben sebesült lábára sántított.

Mint a nyugat-belorussziai partizánharc résztvevője keltettem fel az érdeklődését, többször is visszatért a sztolbci akció elemzésére, dicsérte az akciót átgondoltságáért, a katonapolitikai, az operatív taktikai és a pszichológiai tényezők figyelembevételéért. Forró szavakkal nyilatkozott a járási székhely elleni támadás minden résztvevőjéről, és nagy örömmel vette tudomásul, hogy a bátor támadók között volt régi bajtársa, Ivan Remejko is. 1919 őszén Adam Szemjonovics az 52. hadosztály komisszárjaként a Radoskovicsi melletti harcokban súlyosan megsebesült. Ivan Remejko vöröskatona, nem törődve a fogság és a halál veszélyével, a golyózáporban odavágtatott a vértócsában fetrengő komisszárhoz, felemelte nyergébe, és a lengyel ulánusok orra elől magával

vitte őt. Önfeláldozó tettéért Remejko Vörös Zászló Rendet kapott.

Adam Szemjonovics a lengyel kommunisták dicső csapatához tartozott, akik Szovjet-Oroszországban életüket a munkás-paraszt hatalom megszilárdításának szentelték. Gyakran emlegette, hogy az októberi forradalom nemzetközi mind tartalmában, mind pedig történelmi hatásában.

— Ítéld meg magad — mondotta. — Te litván vagy, én lengyel, s mindketten Belorussziában dolgozunk. Miért? Mert a proletárok számára a történelmi események osztályszemlélete a lényeg, a szűkkeblű nacionalizmus teljesen idegen tőlük. Oroszországban a nagy szocialisa forradalomban a sokrnemzetiségű orosz birodalom minden népe részt vett, a forradalomért csehek, szlovákok, magyarok, osztrákok, szerbek, horvátok, németek, franciák, koreaiak, kínaiak, finnek, amerikaiak is küzdöttek. Talán nem is tudtam mindenkit felsorolni. És a külföldi munkások támogatása országukon belül, a világ minden elnyomottjának szolidaritása?! Képzeld csak el: micsoda hatalmas, magasztos képe ez a dolgozó emberek elméjét és szívét megejtő világméretű forradalmi fordulatnak!

Nem szívesen beszélt viszont saját szerepéről a forradalmi eseményekben. De néhány elbeszéléséből és közbeszólásából, és az őt jól ismerők elbeszéléseiből világosan kirajzolódott előttem életútja.

Adam Szemjonovics valódi családi neve Kacsorovszkij. Volhiniai munkáscsaládban született és maga is fiatalon munkás lett. Varsóban 1907-ben belépett a lengyel és litván királyság szociáldemokratáinak szervezetébe, a cári titkosrendőrség kétszer letartóztatta. 1912-től Petrográdon él, különböző üzemekben dolgozik lakatosként, a bolsevik párt megbízásából agitációs és propagandatevékenységet végez a lengyel munkások között.

A februári forradalom idején a vörösgárda egyik osztagának parancsnokává választják, harcosaival részt vesz Petrográdon a Varsói pályaudvar elfoglalásában. Amikor kitör az októberi forradalom, Adam Szemjonovics osztaga élén a forradalmi Petrográdhoz vezető utakat védi, harcol Pulkovónál, Krasznoje Szelónál és Gatcsinánál.

A párt 1918 elején Belorussziába küldi Kacsorovszkijt, állami és politikai munkára. Amikor februárban megjelennek a német megszálló csapatok, a belorusz kommunisták illegali-

tásba vonulnak. Kacsorovszkij tagja lesz a minszki földalatti pártbizottságnak és felveszi a Szlavinszkij fedőnevet. Mint ez a forradalmárok között gyakorta előfordult, a fedőnév második családi nevévé vált.

Az illegalitásban nehéz volt a munka, hasznára váltak Adam Szemjonovicsnak az ügyes konspirátorként, az illegális tevékenység okos és rugalmas mestereként szerzett korábbi tapasztalatai. Fedőfoglalkozásként a gépészséget választotta, a boriszovi járásban, és agitációt kezdett a parasztok között.

— Tudod, Sztanyiszlav — mesélte —, a parasztok először gyanakodva, bizalmatlanul fogadtak. De hamarosan kezdtek visszatérni a lengyel földbirtokosok és a német szuronyok árnyékában el akarták szedni a parasztoktól az októberi forradalom során elkobzott birtokukat. A falu hangulata teljesen megváltozott, a pártmunka egyenesbe került. Maga az élet mutatta meg a parasztoknak a szovjethatalom és a földesúri elnyomás közötti kiáltó ellentétet!

Adam Szemjonovics több pártsejtet szervezett a falvakban, megalakította az illegális begomli járási bizottságot. Ő elnökölt az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt első illegális járási konferenciáján július 15-én Minszkben. Hetvenöt sejt küldöttei voltak jelen, meghallgatták a beszámolókat, határozatokat hoztak. A konferencia megválasztotta a párt minszki illegális körzeti bizottságát, s a bizottság Szlavinszkijt bízta meg a parasztok közötti munka vezetésével. Az illegális belorusz körzeti bizottságok tevékenységét az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt területi bizottsága irányította Szmolenszkből. Augusztusban Szmolenszkben ült össze Belorusszia és Litvánia megszállt körzetei bolsevikjainak területi konferenciája, s a konferencia küldöttei között ott volt Adam Szemjonovics, a vitákban is felszólalt. Tagja lett Litvánia és Belorusszia kommunista szervezetei területi bizottságának, szeptemberben részt vett az illegális pártszervezetek Moszkvában Jakov Mihajlovics Szverdlov elnökletével megtartott tanácskozásán. Majd visszatért a megszállt Minszkbe, találkozott a litvániai illegális bolsevik mozgalom képviselőivel, közös akciókat tervezett velük.

— És ekkor kezdődtek a forró napok — emlékezett vissza Adam Szemjonovics. — Németországban 1918 őszén kitört a forradalom... Így történhetett meg, hogy a még mindig német megszállás alatt levő Minszkben visszaállítottuk a szovjethatalmat. A német hadsereg kénytelen volt elismerni a

minszki szovjetet. December 10-én pedig Belorusszia fővárosába szovjet csapatok vonultak be... A fellélegzés csak néhány hétig tartott, a következő év februárjában már ránk támadt a burzsoá-földesúri Lengyelország.

Az antant e hadjáratának visszaverésében nem csekély szerepet játszottak a forradalmi beállítottságú lengyelek, Vlagyimir Iljics Lenin történelmi útmutatását követték: „... Lengyelország szabadsága lehetetlen Oroszország szabadsága nélkül."

A lengyel kommunisták honfitársaikkal töltötték fel a Vörös Hadsereg nyugati hadosztályát, amely később az 52. lövészhadoszály nevet kapta. 1919 februárjától megsebesüléséig a hadosztály komisszárja Szlavinszkij volt. Felépülése után a párt Litvánia és Belorusszia Kommunista Pártjának Központi Bizottságában az illegális munkával foglalkozó iroda szervezési osztályának vezetőjévé nevezte ki.

Azóta Adam Szemjonovics sok felelősségteljes tisztséget töltött be, többször beválasztották a vezető párt- és tanácsi szervekbe. 1922-ben a szovjetek első össz-szövetségi kongresszusán tagja volt a belorusz delegációnak és a többi küldöttel együtt Belorusszia képviselőjeként aláírta a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének megalakulását bejelentő okmányokat.

Adam Szemjonoviccsal folytatott beszélgetéseim a bolsevizmus iskoláját, a forradalmi harc leckéit jelentették számomra. Nagyon sokat tudott és szívesen mesélt elvtársairól, a lengyel kommunistákról.

Nagy lelkesedéssel beszélt Szlavinszkij Lenin kiemelkedő harcostársáról, az ellenforradalom, a szabotázs és a banditizmus elleni harcra alakult összoroszországi rendkívüli bizottság, a Cseka első elnökéről, Szovjet-Oroszország népgazdaságának kiváló irányítójáról, Feliksz Edmundovics Dzerzsinszkijről.

Lázas tevékenységet végzett Feliksz Edmundovics Dzerzsinszkij 1920 nyarán, amikor a Vörös Hadsereg Lengyelország felé nyomult. Ő vezette az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Lengyel Bizottságát. Tagja volt a bizottságnak Julian Marchlewski, Feliksz Kon, Josif Unszlicht, Edward Pruchniak. Nagy számban mozgosították a lengyel kommunistákat a Nyugati és a Délnyugati Front harcoló hadseregébe. A lengyel nép legjobb fiai ezrével indultak harcba Piłsudski fehérlégiói ellen. A lengyel bizottságot áthelyezték Moszkvá-

ból először Szmolenszkbe, majd Minszkbe, Mologyecsnóba, Lidába, Vilnába.

Július végén a Nyugati Front csapatai Lengyelország területére léptek, s elfoglalták Bjelosztokot. A felszabadított területeken megalakult Lengyelország ideiglenes forradalmi bizottsága a kommunista mozgalom kiemelkedő személyiségének, Julian Marchlewskinek a vezetésével. Dzerzsinszkij a front minden eseményéről azonnal tájékoztatta Lenint. A proletárforradalom vezére figyelmesen követte a Vörös Hadsereg sikereit, irányította az augusztus első napjaiban Bjelosztokba áthelyezett lengyel bizottság és ideiglenes forradalmi bizottság munkáját. Augusztus közepére Lengyelország keleti tartományaiban több mint 60 forradalmi bizottság alakult.

— Feliksz Edmundovics fő gondja — mesélte nekem Szlavinszkij — a lengyel Vörös Hadsereg megalakítása volt. Augusztus első hamradában táviratozott erről Leninnek, számtalanszor emlékeztette a feladatra harcostársait. Bjelosztokban megindult a forradalmi lengyel hadsereg 1. gyalogezredének szervezése, a sajtóban közzétették az önkéntesek jegyzékét, megindult a parancsnoki állomány képzése . . .

— És ön mivel foglalkozott ebben az időben? — kérdeztem Adam Szemjonovicsot.

— Amivel mindig is foglalkoztam, Sztanyiszlav. A párt megbízatásait hajtottam végre. 1920 májusától az 57. lövészhadosztály politikai osztályát vezettem. A hadosztályban, akárcsak az 52-ben, sok lengyel harcolt. Részt vettünk a harcokban Recsicánál, Mozirnál, majd bevonultunk Grodnóba. Megalakítottuk a grodnói forradalmi katonai bizottságot, s a párt engem bízott meg a vezetésével. A forradalmi katonai bizottság irányította a kormányzóság minden járásában a szovjeteket és a forradalmi bizottságokat. Rengeteg munkánk volt . . . A dolgozók gyűlései, a Vörös Hadsereg személyi állományának feltöltése, élelmiszer-begyűjtés, harc a gazdasági összeomlás ellen; a kormányzóság öt évig volt megszállás alatt, először a német csapatok foglalták el, majd a fehérlengyelek. Megszerveztük a kormányzóság népgazdasági tanácsát, hozzáláttunk az ipar helyreállításához. A város és a falu kulturális újjászületésének elősegítésén fáradoztunk . . . De eltértem a tárgytól. Hiszen Feliksz Edmundovicsról beszélgettünk.

És folytatta, komótosan és kimerítően, felidézte a közelmúlt izgalmas eseményeit.

Auguszus 15-én a Nyugati Front parancsnoka, M. N. Tuhacsevszkij és a front Forradalmi Katonai Tanácsának tagja, I. S. Unszlicht parancsot adott ki az 1. lengyel Vörös Hadsereg megszervezéséről. A hadsereg parancsnokává a 2. lövészhadosztály parancsnokát, R. Longevet nevezték ki, politikai helyettesévé pedig Sz. Budkevicset. A hadsereg törzse Minszkbe települt. A forradalmi érzelmű lengyelek önkéntesen léptek be a hadseregbe, és különleges fogadalmat tettek, amelyet az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottságának Lengyel Irodája és az ideiglenes lengyel forradalmi bizottság hagyott jóvá. Az 1. lengyel Vörös Hadsereghez vezényelték a többi alakulat lengyel nemzetiségű parancsnokait. Bobrujszkban megindultak az egyesített lengyel vörösparancsnoki tanfolyamok, több mint ezren vettek rajtuk részt.

Az 1. lengyel Vörös Hadsereg szervezői között volt a tehetséges katonai vezető, Karol Swierciewski, akivel később a nemzeti-forradalmi háború idején Spanyolországban találkoztam.

A lengyel vörösalakulatok szervezése azonban félbeszakadt. A szovjet csapatok kénytelenek voltak visszavonulni Varsó alól, következett a rigai békeszerződés, Nyugat-Ukrajna és Nyugat-Belorusszia földje Lengyelországhoz került. Feliksz Dzerzsinszkij és kiváló fegyvertársai izzó vágyálma, a Lengyel Szovjet Szocialista Köztársaság nem vált valóra. De negyedszázad múlva az európai fasizmust szétzúzó országunk támogatásával megjelent az új, népi Lengyelország. Ez a Lengyelország gyarapodik, fejlődik, az egész világ előtt bizonyítva a szocialista rendszer hatalmas fölényét a burzsoá-földesúri rendszerrel szemben.

A lengyel és a nemzetközi munkásmozgalom már említett kiemelkedő személyiségei mellett a Szovjetunióban élt és dolgozott Stanislaw Bobinski, Julian Leszczynski (Lenszkij), Kazimierz Cychowski, Marcy Grzegorzewski (Gzselscsak), Stefan Geltman és más kiváló kommunisták, Lengyelország dicső fiai.

A lengyel forradalmárok tevékenyen részt vettek az 1920 és 1925 közötti partizánharcban Nyugat-Belorusszia területén. Meséltem Adam Szemjonovicsnak azokról, akikkel váll váll mellett küzdöttem.

Beszéltem Csizsevszkij és Boguckij vörösparancsnokokról, Stanislaw Zysről, aki levelet adott át nekünk a mostohaapjának, Pjadony soltysének, Josif Zysnek, az illegális mozgalom nagyszerű harcosának, partizánosztagunk hűséges barátjának. Meleg szavakkal emlékeztem vissza a bíró gondoskodó, bátor lányára, Emíliára. Lengyel volt Illarion Molcsanov osztagának egyik harcosa, Germanovicsi mezőváros bírája, Joszif Donyejko is. Lengyel kommunista volt Metlickij is, bátor társam az 1920-as litvániai megbízatásban, aki ki tudott bújni az elhárítás markából, eljutott Kaunasba és átvette a kátrányos-hordóban útnak indított fegyvereket. Igaz, ez csak a fedőneve volt, a valódi nevét soha nem tudtam meg, de minden erejét a proletárforradalom ügyének áldozta.

Egyébként Boguckij vörösparancsnok is tevékeny résztvevője volt a litvániai fegyveres felkelés előkésztésének, tagja volt a felkelés törzsének, és a törzs többi munkatársával együtt hatalmas munkát végzett.

Adam Szemjonovics figyelmesen hallgatta elbeszélésemet, s amikor eljutottam Okszana, a földbirtokos lány történetéhez, aki éppen időben figyelmeztetett a készülő letartóztatásra, Szlavinszkij félbeszakított:

— Hát ez az, Sztanyiszlav! Mekkora fordulatot hoz még a kiváltságos osztályok képviselőinek gondolataiban is a munkások és a parasztok forradalma. Egy ezredes lánya, az elkényeztetett kisasszony földalatti kommunista szervezet tagja! Ez pompás, Sztanyiszlav!

Elmondtam, hogy az akkori partizánmozgalomban több lengyel osztag is részt vett, megneveztem a radoskovicsi földalatti csoportot, amelyet Viktor Zalesszkij vezetett. Ez a csoport számos bátor akciót hajtott végre. Harcosai többek között részt vettek az én embereim oldalán a radoskovicsi büntetőosztag parancsnokának, Kucharski főhadnagynak az elfogásában.

A lengyel hadsereg zászlósáról, Mucha-Michalskiról nem is kellett mesélnem. Adam Szemjonovics mindent tudott mind a volt tisztről, mind Orlovszkijjal közös taktikai fogásunkról, hogy az ellenség megtévesztésére felhasználtuk Mucha-Michalski nevét. Igaz, akkor még nem volt a kezünkben a lengyel elhárítás titkos okmánya, nem tudtunk a mindenütt jelenlevő partizán elfogásáért kilátásba helyezett díjról . . .

Példákkal erősíthettem meg Szlavinszkijnak azt a gondolatát, hogy a proletárforradalom hatással van az uralkodó osz-

tályok és az értelmiség egyes képviselőire. Felidéztem Darosevics litván katolikus plébánost, a „vörös papot", aki lemondott tisztségéről, vallásellenes propagandával és földalatti tevékenységgel foglalkozott, és a vilejkai járás dolginovi egyházközsége lengyel papjának rendkívül érdekes esetét.

Először 1922-ben találkoztunk, amikor partizánjaim az országúton megállítottak egy távolsági autóbuszt, amelyen kereskedők, tisztek és az a pap utazott. Kiadtuk a parancsot:

— Adják át a fegyvert, a pénzt és az értékeket! Az ellenállás értelmetlen!

Az elsápadt foglyok teljesítették a parancsot. Csak a pap makacskodott:

— Kérem, uraim, ne vegyék el a pénzemet. Nekem még el kell jutnom Varsóig . . .

Filipp Jablonszkij tréfára vette a dolgot:

— Szentatyám, minek magának az erszény! Az első városkában tart egy istentiszteletet vagy egy szívhez szóló szentbeszédet, és a hívők annyit gyűjtenek magának, hogy Párizsig utazhat belőle, nemhogy Varsóig.

Mindannyian elmosolyodtunk, s nem vettük el a pap pénzét. Az elfogott autóbuszt utasaival együtt továbbengedtük, senkihez sem nyúltunk. A lengyel elhárítás azonban elhatározta, hogy ezt az akciót felhasználja a nyugat-belorussziai felkelők befeketítésére. A titkosrendőrség felfigyelt a dolginovi papra. Tudták, hogy a lakosság bízik a katolikus papokban és kiszínezett tanúbizonyságot kértek tőle „a banditák kegyetlenkedéseiről", hogy közzétegyék.

Válaszai azonban csodálkozást és méltatlankodást váltottak ki Piłsudski kopóiból. A dolginovi pap ugyanis azt mondta nekik:

— Méltóságos uraim, akiket maguk banditáknak neveznek, azok egyáltalán nem banditák. Hát így viselkednek az útonállók? Ezek udvariasak, fegyelmezettek, szervezettek. Egyetlen hajunk szála sem görbült meg. Senkit nem bántalmaztak, nem vertek és nem öltek meg. Amit a gazdagoktól elvesznek, azt a szegényeknek adják. Nem, ezek egyáltalán nem banditák! Az kétségtelen, hogy ez szervezet, de hogy katonai-e vagy politikai, azt nem tudom. Jól öltözöttek, jól fel vannak fegyverkezve, gondosan borotválkoznak. Húsz és huszonöt év közöttiek, és semmi nem utal arra, hogy züllött emberek, bűnöző elemek lennének. Találkozásunk nagyon kedvező benyomást tett rám!

Akármennyit győzködtek vele, nem változtatta meg a vallomását, így az elhárítás nem tudott mihez kezdeni. A dolginovi pap azonban nem elégedett meg a szóbeli nyilatkozatokkal, a partizánokról alkotott véleményét közzétette a Wilenski Kurier folyóiratban is. Az akkori Lengyelország a polgári demokrácia csenevész hajtásaival kérkedett, s ez a paradoxon teljesen megfelelt az akkori idők szellemének.

A pap fellépése a Wilenski Kurier révén a földalatti mozgalomban is ismertté vált. Tudakozódtam róla, s megtudtam, hogy 1920-ban, amikor a szovjet csapatok elfoglalták a vilejkai járást, a 16. hadsereg különleges osztálya tévedésből letartóztatta a papot, s azzal gyanúsította, hogy az ellenség hírszerzésének munkatársa. De az egyházközség egész lakossága a védelmére kelt, kijelentve, hogy a pap nem működött együtt a fehérlengyelekkel, hogy „a mi emberünk, védelmezett minket a földbirtokosok önkényével szemben". A papot szabadon engedték.

A dolginovi pap történetének csak az első felét meséltem el Adam Szlavinszkijnak. A történet második felét sajnos már nem hallhatta.

Kitört a második világháború. Lengyelországot 1939-ben megszállták a német fasiszta betolakodók. Az idős pap továbbra is ellátta tisztét a templomban, s mindennap másfél kilométernyit gyalogolt a templomig. Valamelyik hívő azt tanácsolta neki, szerezzen egy szamarat, s azon tegye meg az utat házától a templomig és vissza.

— Ugyan hol találok ma szamarat? — válaszolta a pap nagy hangon. — A németek minden szamarat kineveztek elöljárónak!

Válaszát nem vették tőle jó néven. A megszállók hamarosan lefogták, és csak szerencséjével, na és egyházközsége tagjainak segítségével menekült meg a haláltábortól.

1957-ben, amikor bejártam a hajdani harcok színterét, eljutottam a dolginovi egyházközségbe is. Érdeklődtem, hol találom meg a papot.

— A kommunista papot keresi? — tisztázták a helybéliek.

— Miért volna kommunista — mondtam én. — Isten szolgája!

— Párttagsági könyve tényleg nincs — válaszolták nekem —, de minden jel szerint kommunista. Jó ember a papunk.

Örömmel hallottam ezt a véleményt régi ismerősömről. Felkerestem őt. felidéztem találkozásunkat.

— Nahát, nahát! Most kezdem megismerni! — mondotta. — Látom, még életben van. És aranycsillag ragyog az egyenruháján, ezredesi váll-lapja van. Gratulálok, méltóságos uram!

Kiderült, hogy a pap utolsó napjait töltötte az egyházközségben. Nagyon megöregedett már, nyugalomba készült vonulni.

— Itt akarok meghalni a hazámban, Lengyelországban — osztotta meg velem gondjait. — Előbb azonban a Vatikánba utazom; addig nem nyugszom, míg kihallgatásra nem mehetek a pápához, és el nem mondok neki mindent, ami több évtizedes egyházi szolgálatom alatt felgyűlt bennem. Azt akarom, hogy a pápa tudja az igazságot a kommunistákról. Igazságot, fényt és boldogságot hoznak a népnek.

Meghatottak az öreg ember szavai. Lám, mivé teszi az élet az embereket!

JOBB IDŐKRE VÁRVA

A partizánokat rejtő erdő körülzárása. — A vajda nyugdíjazását kéri. — A megtorlás. — Még visszatérünk!

A húszéves megszállás alatt soha nem csillapodott a lengyel földbirtokosokkal és tőkésekkel szembeni népi ellenállás. Én 1920-tól 1925-ig vettem részt az ellenállásban, s mindvégig el voltam ragadtatva a jogaikért, az igazságosságért szent harcra felkelt hazafiak kitartásától, bátorságától, hősiességétől.

A sztolbci akció után, amely a nyugat-belorussziai partizánháború történetének legnagyobb akciója volt, a felkelők ellen harcoló hadtest parancsnoka, Rydz-Śmigly tábornok jelentette Piłsudski főhadiszállására, hogy nincs elegendő ereje a partizánok felszámolására, s a partizánokat Nyugat-Belorusszia minden lakosa támogatja. A megszállt területen földhöz juttatott lengyel telepesek közül sokan otthagyták birtokukat és elutaztak. Nyomukban elmenekült néhány hivatalnok, vállalkozó, földbirtokos is.

Osztagunk örömmel vette tudomásul az ellenség táborában támadt riadalmat és intézkedéseket tett, hogy megőrizze erejét a későbbi összecsapásokra. Egy időre átköltöztünk a rudnyiki erdőbe, állandó táborunktól száz kilométernyire. Innen küldött a parancsnokság összekötőket Varsóba, Lengyelország Kommunista Pártjának Központi Bizottságához és Vilniusba.

Az összekötők új utasításokkal és lengyel polgári lapokkal tértek vissza. A lapokban a következőket olvashattuk:

„Az erdőkben több százan rejtőznek, és felhívásaikban azt állítják, hogy politikai harcot folytatnak, céljuk a lengyel megszállás felszámolása a belorusz vidéken. Az asszonyok hordanak nekik élelmet az erdőbe. Ebből látszik, hogy a rendőrség nem boldogulhat ezzel a mozgalommal. Az egyetlen megoldás: katonasággal kell megszállni ezeket az erdőket."

„Ha néhány éven belül nincs változás, a keleti végeken (a keleti tartományokban) általános fegyveres felkelésre számíthatunk. Ha nem fojtjuk vérbe, megfoszt minket több tarto-

mánytól. Sürgősen fel kell számolni minden bandát. Meg kell találni azokat, akik a lakosságból segítik őket, és mindenkivel gyorsan és kíméletlenül le kell számolni. Minden kezdeményezésre akasztófával kell válaszolni. A belorusz lakosságot olyan rettegésben kell tartani, hogy a vér megfagyjon az ereiben."

A bértollnokok írásai félreérthetetlenül a forradalmi mozgalom megfojtására szólították fel a kormányt. A pártszervekben összekötőinket figyelmeztették, hogy készüljünk fel könyörtelen megtorló akciókra és éberen figyeljük az ellenség mozgolódását. Az osztag parancsnoksága elhatározta, hogy a környéken megerősíti felderítő tevékenységét és fokozottabban von be segítőket a helyi lakosok közül.

A felderítők hamarosan közölték, hogy Benyakovci, Jasuki, Rudnyiki és Alkenaki falvában büntetőosztagok jelentek meg. Ellenőriztük a helyzetet a térképen, s meggyőződtünk róla, hogy az ellenség gyűrűbe akarja fogni a rudnyiki erdőt.

— Körülzárnak minket — mondta Jablonszkij.

Én kiigazítottam:

— Az erdő körülzárásához túlságosan nagy erőkre lenne szükség. De támadni támadnak. Éjszaka ellenőrizd az őrszemeket.

Az éjszaka ugyan nyugalom volt, reggel azonban lövések hallatszottak. Befutott Narkevics, a felderítő csoport parancsnoka, és jelentette, hogy a büntetőosztag 150 gyalogosa rudnyiki körzetében átkelt a Mercsanka folyón és behatolt az erdőbe. A felderítők tüzet nyitottak az elővédre és visszavonultak.

A táborban parancsok hangzottak el. Az osztag kedvező védőállást foglalt és várta az ellenséget. A géppuskafészkeket úgy helyeztük el, hogy pont tüzet nyithassunk a támadókra. Amikor az ellenség megjelent és közelebb hatolt, a partizánok a bokrok és fák védelme mögül lekaszálták a támadó láncokat. Az ellenség megfutamodott, hátrahagyva a halottakat és sebesülteket.

Az összecsapás szerencsés kimenetele ellenére tisztában voltunk vele, hogy ráfizethetünk, ha a rudnyiki erdőben maradunk, ezért gyorsan tábort bontottunk és visszatértünk korábbi bázisunkra, a naliboki erdőbe.

A zsergyeli fűrészüzemben 1924 őszén sztrájk robbant ki. Az osztagunkból kikerült földalatti csoport Dmitrij Balasko

vezetésével jelentős előkészítő munkát végzett, s a sztrájkolók szilárdan tartották magukat.

Alapvető követelésük a bérek emelése volt. A sztrájkbizottságban vezető szerephez jutottak a földalatti csoport tagjai, Mihail Scserbacevics és Mihail Urbanovics. A bizottság ismertette a munkáskollektíva követeléseit az üzemvezetővel. Meg akarta győzni őt, hogy a munkás nem tud megélni napi keresetéből, amely csak egy kiló kenyérre és egy falat heringre elég. Az üzemvezető dühbe gurult és megtagadta a követelések teljesítését. Fő érve az volt:

— Vegyék tudomásul, hogy itt nem szovjetek vannak, ez Lengyelország!

Majd kihívta Volozsinból a lovasrendőrséget. A lovasrendőrök körülvették az üzemet, s letartóztatták a sztrájk vezetőit.

Az üzemvezető azonban ettől megijedt. Tanult az elnyomó pánokkal szembeni aktív népi ellenállás számos példájából. Hamarosan mérlegelni kezdte a helyzetet. „Megértette", hogy a munkásokat nem lehet megtorlásokkal lecsendesíteni, tiltakozásukban csak továbbmennek, s nem kerülhetők el a még nagyobb kellemetlenségek, ezért elhatározta, hogy inkább teljesíti a sztrájkolók követeléseit.

A sikeren felbuzdulva földalatti csoportjaink Sztyepan Paran és Mihail Lapityko vezetésével sztrájkot szerveztek az osmjani járásban, Zaszkevicsiben a téglagyárban és a szmorgonyi fűrészüzemben.

Sok eredményes akciót hajtott végre Kirill Orlovszkij barátom osztaga is.

Szeptemberben a hírszerzés jelentette, hogy a lengyel rendőrség parancsot kapott a Pinszk és Lunyinyec közötti vasúti szakasz fokozott őrzésére, mert szeptember 24-én különvonatával erre halad el Downarowicz, az új poleszjei vajda. Orlovszkij elhatározta, hogy személyesen megismerkedik ezzel a lengyel zsarnokkal.

Magához vett 40 harcost és lesbe állt Lovcsa állomásnál. A vajda vonatját a jól bevált gyakorlat szerint megtévesztő zászlójelzésekkel megállították. A partizánok körülvették a szerelvényt, lecsatolták a mozdonyt, fölrobbantották a vágányokat, lefegyverezték az őrséget és az utasokat. Downarowiczon kívül a vonaton tartózkodott Mensowicz, a XIV. rendőri körzet parancsnoka, Lozinski püspök és Wislouch szenátor.

Kirill Prokofjevics kimerítő beszélgetést folytatott a vajdával. Mikor megtudta, hogy partizánokkal áll szemben, Downarowicz színt váltott. Akármennyire is nemesi gyűlölet égett bennük a felkelők iránt, ebben a helyzetben minden pán egyformán megrémült és kegyelemért könyörgött. Az új poleszjei vajda sem bizonyult különbnek kollégiáinál, siránkozva fordult Orlovszkijhoz:

— Pán partizán, kérem vegye figyelembe, hogy megparancsoltam a tisztjeimnek, ne álljanak ellent és adják át a fegyverüket. Kímélje meg az életemet, és én azonnal kérem a nyugdíjazásomat.

— Szilárd az elhatározása, vajda úr?

— Persze, persze, parancsnok úr! Lengyel nemesi szavamra.

— Akkor kérje azonnal! — mondotta Orlovszkij, s megparancsolta harcosainak, hogy vezessék Downarowiczot az állomás távírójához.

A vajda táviratozott Varsóba, visszatért a szalonkocsiba és bemutatta Kirillnek a másolatot.

— Ne felejtse el, méltóságos uram — közölte vele Orlovszkij —, ha megszegi az ígéretét, azt nem ússza meg szárazon.

Ezekkel a szavakkal Orlovszkij elhagyta a vonatot. A partizánok összeszedték a zsákmányolt fegyvert, pénzt, hivatali levelezést és elrejtőztek az erdőben.

Az akciót kegyetlen megtorlás követte, de Kirill Prokofjevicsnek nem tudtak a nyomára jutni.

Hasonló akciót hajtottak végre 1924 novemberében Lesznaja állomás közelében a baranovicsi járás partizánjai. Megállították a vonatot, lefegyvereztek hat tisztet, néhány tiszthelyettest és tisztest, 12 katonát és 2 rendőrt. A hatóságok nagy létszámú rendőri és katonai erőit mozgósították üldözésükre, lezártak minden utat, körülvették az erdőt, ahol a hazafiak rejtőztek. A bátor harcosok azonban Zaleszje falva mellett átvágták magukat az ellenséges gyűrűn. A vonat elleni támadás 16 résztvevője a november 13-ra virradó éjszaka az üldözéstől elgyötörten pihenni tért Nagornaja Csesznovka falvában. Itt lepték meg őket álmukban az ulánusok.

A megrémült és elállatiasodott pánok bírósága — az életben maradt 8 fő felett — gyorsan ítélkezett. Négy embert: Hariton Kravcsukot, Ivan Sztrukovot, Nyikolaj Ananykot és Ivan Firmacsukot kivégezték. További négyet: Adam Sopnot,

Alekszej Lasukot, Fjodor Makarovicsot és Nyikolaj Lavcsukot életfogytiglani fegyházra ítéltek.

A nyugat-belorussziai partizánmozgalomban 1925-ben apály következett. Ennek sok oka volt, mind politikai, mind szervezeti okok. A nép széles tömegei nem álltak készen a fegyveres felkelésre, hiányzott a munkások és a parasztok szilárd szövetsége, a megszállt területeken kirobbanó forradalmi megmozdulások nem fonódtak össze a lengyel proletariátus harcával. Nyugat-Belorusszia Kommunista Pártja nem figyelt fel azonnal a megváltozott helyzetre, késve tért át új taktikára. A párt munkájában és a népi ellenállás irányításában nagy károkat okoztak a szakadárok és a provokátorok.

A lengyel kormány kihasználta a felszabadító mozgalom hibáit, s könyörtelen támadásra indult a forradalmi szervezetek ellen. 1925 áprilisában csak a novogrudi vajdaságban a földalatti harcosok, a partizánok és segítőik közül 1400-at tartóztattak le. Nyugat-Belorusszia egész földjén a terror, a büntetőexpedíciók, a békés lakosság ellen irányuló leszámolások hulláma söpört végig.

A partizánok azonban nem tartoztak az ijedősek közé. Osztagunk még így is folytatta harci tevékenységét. Áprilisban elhatároztuk, hogy Osmjaniban szétverjük a rendőrséget. Ez lett volna második rajtaütésünk egy járási székhelyen, és itt is kiszabadítottuk volna a politikai foglyokat a börtönből.

Már befejeztem a terv kidolgozását, amikor a földkunyhómba beállított két elvtársunk. Egyikük, Nyikolaj Rak az osztagunkhoz tartozott, a másik pedig, Nyikolaj Vrublevszkij, összekötő volt Vilnában. Már régóta tartottuk a kapcsolatot Vrublevszkijjel, de még soha nem fordult meg a táborunkban. Tehát rendkívül fontos ügyben kellett jönnie. A pártközpont küldöttje komoly, sőt komor volt.

— Be kell fejezni a partizánkodást, Volozsinov — mondotta. — Itt van Nyugat-Belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottságának levele minden partizánosztaghoz.

Nyugtalansággal és értetlenséggel telve vettem át a felém nyújtott okmányt. A központi bizottság arra hívott fel minket, hogy vessünk véget a harc partizánmódszereinek, és minden erőnket összpontosítsuk a parasztok közötti szervezési tömegmunkára.

— Hogy értsük ezt, Vrublevszkij elvtárs?

— Megmondom, barátaim. Új taktikára térünk át. Ha úgy

folytatjuk, ahogy eddig, elpusztítjuk embereinket és ártunk a párt ügyének.

— De hát értsd meg, te nagyokos — folytattam —, már megterveztük a következő akciót: a járási központ elleni támadást, a politikai foglyok kiszabadítását. Nem mondhatunk le hirtelen mindenről.

— Le kell mondani. Ez a központi bizottság utasítása.

Magamon kívül voltam. Mennyi időt töltöttem az erdőkben, a harcban, és most mindez odavan.

— Ide figyelj, Vrublevszkij, engedélyezd ezt az utolsó akciót, csak aztán oszlassuk fel az osztagot.

— Nem engedélyezhetem, nincs rá felhatalmazásom. Teljesítsd a párt utasításait.

Akkor éreztem valami ilyesmit, amikor öt évvel korábban Litvániában lefújták a fegyveres felkelést. Ésszel beláttam, hogy így kell tenni, hogy a párt tudja, hogy kell eljárni egy-egy helyzetben, a lelkem azonban nem nyugodott bele.

Én és Filipp Jablonszkij egész éjszaka beszélgettünk Nyikolaj Vrublevszkijjel. Vrublevszkij tapasztalt, elméletileg jól képzett pártmunkás volt, elmesélte, milyen nehezen és késlekedve jutott el a központi bizottság az új taktika kialakításához, és mennyire fontosak, időszerűek a pártnak ezek a döntései.

Mind nekem, mind Filippnek számtalan kérdésünk volt Vrublevszkijhez. Az egyik legnehezebb az volt: mihez kezdjenek ezután a már régóta és végérvényesen illegalitásba vonult partizánok? Falujukba nem térhetnek vissza, lefogja őket a titkosrendőrség és kíméletlenül leszámol velük. Az erdőben sem maradhatnak, hiszen az osztag feloszlik. Mit tegyenek?

— Erre is gondolt a központi bizottság — válaszolta az összekötő. — Az emberek egy részének a párt szerez pénzt, okmányokat, más körzetekbe kell utazniuk, s továbbra is illegalitásban, más néven fognak élni. A partizánaktíva, az osztagok és a csoportok parancsnokai átmennek a határon Szovjet-Belorussziába.

— Ej, Nyikoláj elvtárs — vetette a szemére Filipp Jablonszkij —, nem ilyen hírrel vártuk magát.

— Azt hiszed, nekünk könnyű? Látjuk, hogy az igazi nehézségek még csak most jönnek, de egy párttag nem lógatja a fejét, akármi történjék is.

— Mindent megértek — válaszolta Filipp —, 1918 óta párttag vagyok. De a szívem mégiscsak fáj.

Egyébként maga Vrublevszkij is nehezen fogadta az eseményeknek ezt a fordulatát.

Nyikolaj elutazása után nekem és Jablonszkijnak felvilágosító munkát kellett végeznünk a partizánok, a földalatti mozgalom tagjai között. Nehéz feladat volt, hiszen mi magunk sem békéltünk még meg az új taktikával, és olyan embereket kellett meggyőznünk, akik szívvel-lélekkel a fegyveres harcnak szentelték magukat.

Júniusban utolsó gyűlésünkön még egyszer elismételtem a központi bizottság útmutatását, hogy a partizánmozgalom nem szabadíthatja meg Nyugat-Belorussziát a pánok igájától, a felszabadulás csak akkor vívható ki, ha egész Lengyelországban megdől a burzsoá-földesúri rendszer, s köszönetet mondtam mindenkinek bátorságáért, hűségéért, rettenthetetlenségéért.

— A felszabadult népek soha nem felejtik el hőstetteiteket, drága elvtársaim! — mondottam befejezésül.

Nem tapsoltak meg. Gondolatban mindenki a történteket és további sorsát forgatta komoran a fejében. Fejünk felett búcsúzóan zúgott a partizánok erdeje, a távolból kakukkszó hallatszott. Kosztya Abanovics halkan és szomorúan rázendített:

Felhő felhő hátán,
A tenger csupa árny.
Mondd el, min mélázol,
Mondd el, kapitány.

Az osztag feloszlása után a harcosok sorsa úgy alakult, ahogy Vrublevszkij mondta: egy részük szülőhelyétől távol telepedett le, másik részük pedig átment Szovjet-Belorussziába. Én az utóbbiak közé tartoztam.

A SPANYOL KÖZTÁRSASÁGÉRT

AZONNALI DÖNTÉS

Békés napok. — A spanyol falangisták lázadása. — A Moszkva—Párizs vasúti kocsiban. — A provokátorok olcsó fogásai.

Egy ideig Minszkben maradtam. Bajtársaim előtt, akárcsak előttem, a front, az illegalitás és a partizánháború hosszú évei után először nyíltak meg a békés élet csábító távlatai a szabad szovjet hazában. Először azt sem tudtuk, hova nézzünk. Mivel foglalkozzunk, mibe kapcsolódjunk bele? Minden út nyitva állt előttünk, s egyik vonzóbb volt a másiknál.

Bajtársaimmal, Kirill Orlovszkijjal, Ivan Romancsukkal és Szofron Makareviccsel alaposan meghánytuk-vetettük elképzeléseinket. Fokozatosan arra a következtetésre jutottunk, hogy legjobb lesz mindannyiunknak tanulásra gondolnunk. Proletár származásúak voltunk, korán munkába álltunk, majd harcoltunk, 25 év alatt (ennyi volt az átlagos életkorunk) sok rosszban volt részünk, de tanulni amúgy igaziból egyikünk sem tanulhatott. A hatalom most a mienk, munkás-paraszt hatalom, miért ne használnánk ki csodálatos vívmányát, mindenkinek azt a jogát, hogy művelt emberré váljon!

— Tanuljunk, fiúk, azonnal tanuljunk — erősítgette a legidősebb közülünk, Szofron Makarevics. Bár már 30 éves volt. s 1918 óta a párt tagja, a legerősebben éppen ő vonzódott az ismeretekhez.

— Rendben van. Tanuljunk. De hol? — kérdezte a mindig azonnali cselekvésre hajló Orlovszkij.

Idősebb elvtársaink a pártszervektől azt tanácsolták. hogy valamelyik moszkvai főiskolára iratkozzunk be.

— Okos tanács — hagyta rá Ivan Romancsuk. — Ha már tanulunk, akkor csakis Moszkvában.

— Moszkvai csak egy van közöttünk — kezdte boncolgatni a kérdést Orlovszkij — Sztanyiszlav. Küldjük hát őt előre felderítésre, aztán mindannyian utazzunk a fővárosba.

Nekem már csak el kellett fogadnom a döntést. Elutaztam Moszkvába, tájékozódtam az oktatási intézményekről, s végül a nyugati ismeretek pártfőiskoláját választottam. Értesítet-

tem a többieket Minszkben, hogy jöhetnek, és mind a négyen elkezdtük az előkészítő tanfolyamot. Hamarosan kiderült azonban, hogy a körülmények miatt le kell mondanom a tanulásról. Fejenként 18 rubel ösztöndíjat kaptunk. Ebből a pénzből rokonok és más jövedelmi forrás híján nehéz lett volna megélni. Rokonaim vagy más hozzám közelállók ebben az időben nem éltek Szovjet-Oroszországban. Szüleim és a nővérem a férjével a Baltikumban lakott. Csak önmagamra számíthattam. Barátaim is ugyanilyen helyzetben voltak és nagyon nagy kedvük volt a tanuláshoz. Ilyen körülmények között úgy határoztam, hogy munkába állok, és az első időkben némi anyagi támogatást nyújtok nekik. Az elvtársiasság törvényeit mindig többre tartottam személyes boldogulásomnál.

A párt központi bizottsága a Gumitrösztnél helyezett el a gazdasági osztály vezetőjének havi 125 rubel fizetéssel. Társaim azonban ragaszkodtak hozzá, hogy ne hagyjak fel a tanulás gondolatával, s iratkozzam be a Pokrovszkij nevét viselő munkásfakultásra. Így is cselekedtem. Nem könnyű egyszerre két dologgal foglalkozni, a nehézségektől azonban nem féltem.

Visszakerülve Moszkvába nem halasztottam el felkeresni volt házigazdámat, Roman Petrovics Romanovot. Őszintén örült a találkozásunknak, sokáig hallgatta elbeszéléseimet a frontról és kalandjaimról az ellenség hátában, el volt ragadtatva a hazafiak hőstetteitől.

— Helyesen tettétek akkor Makszimmal együtt — mondotta Romanov —, hogy beléptetek a Vörös Hadseregbe. Felismertétek, hol az igazság, még ha fiatalok is voltatok.

Néhány évig semmit nem tudtam Bortasukról, és csak találgattam, hol lehet és mi történhetett vele. 1925-ben azonban összefutottam vele Moszkvában: erős, egészséges volt, katonai egyenruhát viselt.

— Még mindig katona vagy Makszimka?

— A határőrség főiskoláján tanulok!

Kiderült, hogy miután a fronton elváltunk és én elutaztam a katonapolitikai tanfolyamra, Makszim a hadsereg különleges osztályán kezdett dolgozni, megszerette a csekista hivatást és elhatározta, hogy életét ennek szenteli.

A húszas évek végén a sors ismét elszakított minket egymástól, és azóta nem tudom, mi lett munkás- és katonaéveim barátjával.

Mindössze két évig tanulhattam a munkásfakultáson. Ismét a Vörös Hadseregbe kerültem, katonai tanintézetben tanultam tovább és 1929 végén visszatértem Belorussziába. Néhány évig szolgáltam a köztársaságban, amellyel oly régen és erősen összekötöttem a sorsomat. Majd ismét Moszkvába kerültem. Családos ember lettem, két fiút neveltem, a fiúknak a híres forradalmárok tiszteletére feleségemmel, Anna Szidorovnával a Feliksz és a Marat nevet adtuk.

Hamarosan felidézhettem az építkezéseken töltött fiatal éveimet, mert építésvezető lettem a Moszkva—Volga-csatorna építésén. Nagy hasznomra voltak korábbi tapasztalataim, különösen a vasbeton ismerete volt a segítségemre. A vezetésem alatt álló kollektíva gyakran lett első a munkaversenyben. Az eredményes munkáért mindannyian jelentős pénzjutalmakat is kaptunk. Békés életem érdekesen, változatosan alakult, munka volt bőven, és mindig lekötött, erkölcsi megelégedéssel töltött el.

A világban azonban nyugtalan idők jártak akkoriban. Olaszországban és Németországban hatalomra jutott a fasizmus. Mussolini hódító háborút kezdett Abesszíniában. Hitler világuralmi terveket dédelgetett. Spanyolországban 1936 nyarán fasiszta lázadás tört ki. A demokratikus erők világszerte felléptek Franco tábornoknak és az európai fasizmusnak a spanyol köztársaság elleni támadásával szemben, ezrével indultak útnak az önkéntesek, hogy segítséget nyújtsanak a forradalmi spanyol népnek.

A Szovjetunió sokrétűen támogatta a köztársasági Spanyolországot. A fekete-tengeri és a balti-tengeri kikötőkből fegyverrel és lőszerrel, élelemmel és gyógyszerrel megrakott hajók indultak nehéz, kockázatos útra. Később az interveciósok és a lázadók bombázása és tüzérségi tüze alól kimentett több ezer spanyol gyerek talált otthonra a szovjet embereknél. Sok szovjet önkéntes utazott Spanyolországba, hogy fegyverrel a kézben vagy katonai tanácsadóként nyújtson segítséget a harcoló népnek. Az építkezésen rendkívül békés ügyekkel foglalkoztam, így aztán különösebben nem is töprengtem a nemzetközi eseményeken. 1937-ben azonban váratlanul megkérdeztek, elmennék-e a spanyolországi háborúba. Elhatározásom pillanatok alatt megérett. Csak azt tisztáztam, hogy milyen minőségben.

— A profiljába vágó munkára — hangzott a válasz.

— Mit kell tennem ennek érdekében?

— Kérvényt kell benyújtani, ez minden.

Készülődtem tehát a távoli útra. A felkészülés több hónapig tartott. Körülvettem magam könyvekkel, a spanyol nyelvet tanultam, ismerkedtem az ország földrajzával, történelmével és kultúrájával.

Esős őszi este volt, amikor feleségem, a gyerekek és néhány barátom kikísért a Belorusz pályaudvarra. Zsebemben vadonatúj diplomáciai útlevél lapult, Sztanyiszlav Alekszejevics Dubovszkij névre kiállítva. Felhangzott a harmadik figyelmeztetés, elbúcsúztam mindenkitől és felszálltam a vasúti kocsiba.

A vonat átszelte a határt és megérkezett az 1924 nyara óta számomra annyira emlékezetes Sztolbci lengyel állomásra.

A határig egyedül voltam a fülkében, időnként olvastam, nagyrészt azonban az ismerős belorusz erdőket néztem az ablakból és felidéztem a múltat. Különösen tisztán merültek fel bennem a hajdani események, amikor a vonat megállt Sztolbciban. Kipillantottam az annyira ismert állomásra. Az állomás persze már másképpen nézett ki, mint azon az emlékezetes éjszakán: tiszta volt, békés és álmos. Az épületeket nemrég festették, a peronon illedelmesen sétálgattak az utasok, a csendőrök, a félhomályban vasutasok tűntek fel. Senki nem törődött velem, és semmi különös nem történt, ha csak az nem, hogy két új utas jelent meg a fülkében: egy orosz nő és egy 7 vagy 8 év körüli szokatlanul fejlett és közlékeny fiú.

Útitársnőm egy szovjet diplomata felesége volt, először utazott külföldre, Brüsszelbe. Minden új volt számára, és különösen idegesítette, hogy a kielégíthetetlen Vova csak úgy ontotta magából a legkülönfélébb kérdéseket.

— Anyu, miért hasonlítanak a hordárok a rendőrökre?

— És miért van a rendőröknek ilyen négyszögletes sapkájuk?

Az anyja nem győzött válaszolgatni neki, így a fiú hamarosan hozzám fordult.

— Bácsi, és miért ezüstös rajtuk minden, mintha télapók lennének?

— Ez a paszomány, Vova. A lengyel csendőröknek ilyen az egyenruhájuk.

— Csendőrök? — vágott közbe a tudni vágyó gyerek. — Akkor ellenségek, és a rendőrök is!

— Elhallgatsz már végre! — kiáltott rá az anyja.

Vova elcsendesedett, de nem sokáig.

Baranovicsiban egy negyedik utas szállt be a fülkébe. Hosszú lovassági köpenyt, sarkantyús csizmát és sas formájú kokárdával díszített katonai zubbonyt viselt. Udvariasan elnézést kért a zavarásért és leült az ülés legszélére. Vova azonnal nekitámadt:

— A bácsi lengyel csendőr?

Az anyja megdermedt. Az utas azonban kedvesen rámosolygott a fiúra, és jó oroszsággal azt válaszolta:

— Nem, nem vagyok csendőr.

— És a nyelvünket honnan ismeri? — jött a következő kérdés.

— Sokáig éltem Oroszországban.

— És miért utazott el? Itt jobb magának?

— Igen. Ha nincs ellene kifogása, asszonyom, leveszem a köpenyem.

— Csak tessék.

Az új utas levette a köpenyt, és a köpeny alól hosszú fekete reverenda tűnt elő.

— Akkor a bácsi pópa! — kiáltott fel csodálkozva Vova.

— Eltaláltad, tényleg pap vagyok, Lengyelországban így nevezik a lelkészeket.

— És miért van köpenye?

— Katonai pap vagyok. Ezred-lelkész.

— Hát ez muris! — mondta a kisfiú. — A Vörös Hadseregben nincs ám pópa.

A papnak nem volt ínyére ez a harcos kis istentagadó, elkomorodott, fogta a köpenyét és a sapkáját, majd átment egy másik fülkébe.

— Megkapta a magáét! — mondotta hirtelen haraggal az asszony. Szidni kezdte a fiát a tapintatlan kérdésekért, de kénytelen volt elhallgatni. A fülkében új utas jelent meg, egy alacsony férfi meleg kabátban és sapkával. Csönd fogadta, csak a kerekek zakatolása hallatszott, és a pohárban csörrent meg a kanál.

Belemélyedtem a könyvembe, de nem az olvasás kötött le, inkább azt próbáltam kitalálni, hogy a pap fellépése véletlen volt-e, vagy a lengyel elhárítás szándékos fogása. Töprengéseimet az új utas szakította meg, aki épp olyan tökéletesen beszélt oroszul.

— Maga, úgy látom, orosz — mondotta. — Nagyon örü-

lök, hogy földivel találkozhatok. Engedje meg, hogy bemutatkozzam. Viktor Alekszandrovics Bereznyak.

— Nagyon örvendek — válaszoltam. — Dubovszkij.

Útitársunk bő lére eresztett elbeszéléséből megtudhattuk, hogy építész, korábban Kijevben élt, de 17-ben, amikor megkezdődtek az „ismert események", Lengyelországba emigrált.

— Megérthetik, nem jó idegenben élni, de mit tehettem, a körülmények kényszerítettek rá . . . De — kiáltott fel — ma is éppúgy szeretem Oroszországot és mindig örülök, ha oroszokkal beszélgethetek!

A diplomatafeleség és én már nem mondhattuk el ugyanezt magunkról. Semmi kedvünk nem volt beszélgetni ezzel a fehér emigránssal, már csak azért sem, mert semmi vonzó nem volt benne, elavult fordulatai, nyárspolgári nézetei és beállítottsága szürke, középszerű egyéniségről árulkodott.

Nem titkoltuk ellenszenvünket. Az asszony Vovával foglalkozott, halkan magyarázott neki valamit, én pedig tüntetően az ablak felé fordultam, érzékeltetve, hogy nincs kedvem beszélgetni. De ő egy pillanatig sem mutatta, hogy észrevette a fagyos hangulatot. Szolgálatkészen francia cigarettával kínálgatott, orosz cigarettát kért tőlem és bizalmaskodó hangnemben folytatta:

— Jólesik végre feltárni a lelkemet! Remélem, megértenek. Emigráns! Már maga a szó is bántóan cseng. Tudja meg, hogy még mindeddig nem vettem fel a lengyel állampolgárságot, remélem, engedélyezik, hogy visszatérjek a hazámba. Igaz — bánatosan legyintett — eddigi három kérvényemre három elutasítást kaptam. Nevetséges! Hát ellensége vagyok én a megújult Oroszországnak? Nem, addig írogatom a kérvényeket, amíg csak nem kapom meg az engedélyt. Mit gondol, elérem amit akarok?

Felfigyeltem arra, hogy az „építésznél", akárcsak a papnál, nem volt sem csomag, sem táska. Ez az apróság figyelmessé tett. A kis spiclik gyakran végzik gondatlanul a munkájukat. A kérdésekre azonban felelnem kellett, hogy ne keltsem fel a gyanakvását, így a lehető legnyugodtabban az mondtam:

— Nem kizárt, hogy eléri. Sok becsületes emigráns tért vissza a Szovjetunióba. Minden a kérelmező személyiségétől függ.

Az „építész" hevesen bizonygatni kezdte, hogy apolitikus,

ártalmatlan ember, és hirtelen, az addigiakkal minden logikai kapcsolat nélkül azt kérdezte:

— Maga ugye diplomata?

— Nem, téved. Mérnök vagyok.

Ezekkel a szavakkal kimentem a fülkéből, és az ablaknak támaszkodva rágyújtottam, néztem az elsuhanó mezőket és megállóhelyeket. Két perc sem telt el, máris megszólalt mellettem ugyanaz a behízelgő hang:

— Nem zavarom? Ezer bocsánat...

— Van elég hely — válaszoltam nem valami szívélyesen, mert e kedves úriember tolakodása kezdett komolyan felbosszantani.

Rágyújtott ő is, majd mintha csak mellékesen mondaná, elkezdte:

— Ugye nincs kifogása ellene, hogy velem ebédeljen az étkezőkocsiban? Ha rosszul áll valutával, legyen a vendégem.

— Köszönöm, de még nem vagyok éhes.

— Igazán ne zavartassa magát, Dubovszkij úr.

— Eszem ágában sincs.

— Akkor mi a baj, számíthat rám. Elvégre a magunk urai vagyunk!

— Ön téved. Nekem ugyanis nincs szándékomban magával ebédelni.

— De én ragaszkodom hozzá!

Az arcátlan ügynököcske egészen elszemtelenedett, ki is hozott a sodromból. A cigarettámat belenyomtam a hamutálcába, és hangosan azt mondtam:

— Figyeljen rám, uram... Nem emlékszem már a kitalált orosz nevére... Tűnjön el, mégpedig azonnal, hiszen a provokációkon kívül más holmija úgy sincs. Ha nem párolog el most rögtön, kihívom a rendőrséget és panaszt teszek, hogy a vonaton diplomáciai útlevéllel utazó embereket zaklat. Ezért az otromba munkáért a gazdái nem fogják megdicsérni. Elfogadja a feltételeimet, vagy inkább magyarázkodni akar a hatóságoknak?

A provokátor elsápadt. Összehúzott, gyűlölködő szemét nem véve le rólam a kocsi ajtajához hátrált, és az átjárókon keresztül bement a másik kocsiba.

Több kopót nem küldtek hozzám, bár az út további része sem volt háborítatlan. Lengyelországot elhagyva a fasiszta Németország területére kerültünk. A pályaudvarok peron-

jain horogkeresztes zászlók, rohamosztagosok és gestapósok komor egyenruhái tarkállottak.

Az útnak ezen a szakaszán is mindenféle kelletmetlenség leselkedett rám. Tisztában voltam vele, milyen leplezetlenül gyűlölik a német fasiszták a Szovjetuniót, jól ismertem Canaris tengernagy és Himmler ügynökeinek módszereit és ezért résen voltam.

Vovára azonban nem ragadt át a felnőttek hangulata, továbbra is önmaga maradt. A lengyel—német határon, amikor a fülkébe bejöttek a katonaruhát viselő hitlerista útlevélellenőrök, kihívóan felkiáltott:

— Bácsi, de hiszen ezek fasiszták?

Az egyik tiszt, úgy látszik, megértette a kisfiú szavait, mert szúrósan összeráncolta a szemöldökét, és rendkívül aprólékosan kezdte végezni az ellenőrzést.

Felmutattam az útlevelemet.

Az útlevelet nagyon gondosan, hibátlanul állították ki, a tiszt mégis felszólított hogy kövessem őt az irodába. Az irodában leplezetlen rosszindulattal kijelentette, hogy az útlevelemben nincs feltüntetve a szám, ezért az állomáson kell maradnom, amíg tisztázzák az ügyemet. Megértettem, hogy újabb provokáció van készülőben. Visszafojtottam ingerültségemet, felütöttem az útlevél utolsó oldalát, ahol a szám volt, és megmutattam a tisztnek, hogy tévedett.

— Tiszt úr, itt az útlevél száma, maga is meggyőződhet róla.

A hitlerista tettetett csodálkozással meredt az útlevél utolsó oldalára, németül szitkozódott, de kénytelen volt elengedni. A provokáció összeomlott. Visszatérve a fülkébe, megnyugtattam aggódó útitársamat, aki azt hitte, hogy letartóztattak. Az elcsendesedett Vova szerényen üldögélt a sarokban.

Belgiumban, Liège-ben búcsúztam el tőlük.

Szerencsésen eljutottam Párizsig, felkerestem a Szovjetunió külképviseletét, és megtudtam, hogy néhány napot várnom kell, amíg tovább indulhatok. A szabad időt felhasználtam, hogy megismerkedjem a francia fővárossal és nevezetességeivel. A követség egyik munkatársa volt az idegenvezetőm, megnéztük a Szajna-partot, a Quai d'Orsay pályaudvar földalatti peronját, a Louvre-t, a Raspail bulvárt, a Bastille teret, a Père Lachaise-t, a kommünárok temetőjét és sok más helyet.

Párizs megnyerte a tetszésemet. Bájával, tisztaságával, eleganciájával, lakói pedig szívélyességükkel és jóindulatukkal. És milyen derűs emberek a franciák!

A lármás, zajos, csillogó reklámokkal teli Párizsból vonattal utaztam Perpignan határállomásig. A városban elkábított az álmos csend és a néptelen utcák. A kisvendéglők teraszán vendégek szunyókáltak, ráérősen ballagtak a zöldséggel megrakott nehéz szekerek, néha felhangzott az öszvérek elnyújtott, fájdalmas bőgése.

A francia—spanyol határ mintegy 500 kilométer hosszúságban húzódik. Perpignan közelében indul, a tengerpart szegélyén, érinti a parányi Andorra Köztársaságot, átszeli a Keleti- és a Nagy-Pireneusok hófödte csúcsait és simán ereszkedik le a Kis-Pireneusok zöld lankáiig.

Egészen közel voltam utam végcéljához. Katalónia fővárosába, Barcelonába kellett eljutnom. A határtól autóbusz járt Barcelonába, és az öreg autóbuszon hamarosan szerencsésen eljutottam célomhoz.

A SZABADSÁG LOVAGJAI

Önkéntestársaim. — Artur Szprogisz sorsa. — Walter tábornok elbeszélése. — Partizánok lesznek! — Harcostársam.

A nemzeti-forradalmi háború már több mint egy éve folyt Spanyolországban. A köztársaságiak Madridot védelmezték, elhárították a fővárosra leselkedő veszélyt, elfoglalták Teruelt, több győztes csatát vívtak más irányokban is. Érkezésemkor az arcvonal már megmerevedett, észak—déli irányban húzódott, két részre vágva az országot. A keleti rész a köztársaságiak, a nyugati pedig a lázadók és az interven-ciósok kezén volt.

Barcelonát méltán nevezik a Földközi-tenger gyöngyének. Gyönyörű város, pompás régi épületekkel, leírhatatlanul szép, pálmák szegélyezte sétányokkal, több kilométeres sugárutakkal és a környező tengerparton fényűző villákkal. Amikor megérkeztem, a tenger és a városnegyedek felett kék ég ragyogott, és körös-körül minden déliesen ragyogó, életörömmel teli, szép volt. Az utcákon barna bőrű, fekete hajú, temperamentumos tömeg nyüzsgött.

Jártam az elővárosokban is, a gyárak, hajógyártó üzemek, dokkok, villamoskocsiszínek, nyomdák hazájában. Itt a város már nem pompázott gyöngyszemként, a komor árnyalatok uralkodtak, festői lakóházak helyett komfort nélküli és gyakran rozzant, sűrűn lakott nyomortanyákkal találkoztam. A fiatal Spanyol Köztársaság nem tudta felszámolni a társadalmi végleteket, fennállása alatt mindvégig a háború volt a fő gondja.

Barcelonában sok korábban érkezett szovjet önkéntessel találkoztam. Kitörő örömmel üdvözöltem a változatlanul fiatal és szilaj Kirill Prokofjevics Orlovszkijt.

— Kicsi a világ, Sztanyiszlav! — mondotta, mikor megöleltük egymást. Hányszor elváltunk már, de az útjaink mindig találkoznak. Hát nincsenek csodák!

— Ha jobban megnézzük, Kirill, nem csoda ez. A mi ko-

runkban ennek így is kell történnie. Az idő törvényei egybeesnek a személyiség útjaival.

— Igen, igen, Sztanyiszlav! Így hát mi ketten egész életünkben együtt haladunk.

Kirill Orlovszkij és a másik önkéntes, Makszim Kocsegarov már bizonyos időt töltött Spanyolországban és részletesen megismerkedett a front és a hátország helyzetével. Mindketten buzgón hozzáláttak, hogy megismertessenek a helyzettel.

— Mondd csak — kérdezték —, észrevetted, mennyiféle zászlót tűztek ki mindenfelé?

— Akkor láthattad a Spanyol Köztársaság és Katalónia Autonóm Tartomány lobogóit. A vörös zászlók a kommunistáké és a szocialistáké, a vörös-feketék az anarchistáké. Itt, barátom, többpártrendszer van, az itteni szabályokhoz még hozzá kell szoknod. Nem olyan egyszerű ez.

— Igyekszem megszokni, akárhová kerülök is.

— Rendetlenség és zűrzavar jócskán akad, de a nép szabadságot akar és elszántan harcol. A spanyol kommunisták derék emberek. A kommunista párt a köztársaság reménysége és a harc legjobb szervezője. Ellenség viszont sok van, működik az ötödik hadoszlop, talán még te is megismerkedsz a módszereivel.

Társaim megosztották velem itteni értesüléseiket, amiért nagyon hálás voltam nekik.

Másnap Makszim Kocsegarovval elutaztam Valenciába, a köztársasági kormány akkori tartózkodási helyére. Valencia felhőkarcolóiról és szép házairól volt nevezetes. Már az első este bombázásba kerültünk. A fasiszta repülőgépek nemcsak a kikötőt, a katonai és ipari létesítményeket bombázták, hanem a békés lakónegyedeket is. A város lakói az utcára szaladtak, szerény holmijukat: székeket, edényeket, vánkosokat, pokrócokat cipeltek vagy toltak kiskocsin, elrejtőztek az óvóhelyeken, a tüzeket oltották.

Az arcvonalon pedig folyt a harc. Reggel a rikkancsok mindenütt harsogták a legújabb eseményeket. A Castelar téren izgatott tömeg gyűlt össze, az örömhírt vitatták meg: a köztársaságiak visszaverték a Madrid elleni újabb támadást. Itt is, ott is felharsant a rövid, erélyes jelszó:

— No pasaran! (Nem törnek át!)

Valenciában további két nyugat-belorussziai bajtársammal találkoztam: Alekszandr Markovics Rabceviccsel és Nyikon Grigorjevics Kovalenkóval. Tényleg kicsi a világ! Ké-

sőbb találkoztam más régi barátaimmal, Vaszilij Zaharovics Korzzsal, Nyikolaj Arhipovics Prokopjukkal, Artur Karlovics Szprogisszal is.

Rabcevics, Kovalenko és Korzs a húszas években Kirill Orlovszkij osztagában harcoltak. Prokopjuk, ez az edzett régi harcos főként Ukrajnában küzdött, de a harmincas években gyakran találkoztunk különböző összejöveteleken, tanácskozásokon, közös hadgyakorlatokon vettünk részt.

Artur Szprogisz lett lövész a polgárháború éveiben az Első Moszkvai Géppuskás Tanfolyam hallgatója volt, és többször is őrt állt a 27-es őrhelyen, Vlagyimir Iljics Lenin kremlbeli lakásánál. Visszaemlékezéseiben így írja le találkozásait a vezérrel:

„Egyszer állok az őrhelyemen, akkor még 16 éves legénykeként, a hallgatók közül a legfiatalabbként. Tele voltam szigorúsággal és méltósággal. A háromvonásos puska a feltűzött és jól kiköszörült szuronnyal jóval magasabb volt, mint az őr.

Közeledik Lenin. Üdvözölt, megállt, és kikérdezett, hová valósi vagyok, hogy kerültem a géppuskás tanfolyamra, tanultam-e korábban valahol. Majd bement a lakásba. Hamarosan kijött, kis csomagot helyezett az ablakpárkányra, és azt mondta:

— Amikor leváltanak, vedd magadhoz . . .

A csomagban szendvics volt: két szelet fekete kenyér lekvárral. A húszas évek csemegéje.

A hallgatóknak nagyon tetszett Vlagyimir Iljicsnek az a szokása, hogy kezet fog az őrrel. Aztán a Kreml parancsnoka, Peterszon nyilván felolvasta a népbiztosok tanácsa elnökének az őrszolgálati szabályzat megfelelő pontját, amely megtiltja, hogy így érintkezzenek az őrökkel. Ezentúl Vlagyimir Iljics csak biccentéssel üdvözölt.

Ezekben az években néhányszor hallhattam Lenint a Komintern kongresszusán a Nagy Színházban, ahol mi hallgatók adtuk a belső őrséget. A vezér szenvedélyes hite a forradalom erőiben, a nép erőiben átragadt ránk, fiatalokra is, összeforrasztotta sorainkat, segítségünkre volt, hogy még öntudatosabban és meggyőződésesebben harcoljunk a közös ügyért."

Artur Karlovics nem vett részt a nyugat-belorussziai földalatti mozgalomban, abban az időben a határon szolgált. A harmincas években ismerkedtem meg vele Szovjet-Belorusz-

sziában, ahol Orlovszkijjal, Korzzsal és más elvtársainkkal a jövendő partizánháborúra készülődtünk.

Szprogisz majdnem egy évvel előttem érkezett Spanyolországba, és azt az elhatározását, hogy ide jön, épp úgy mint én, egy pillanat alatt hozta meg. A nyugati határról Moszkván keresztül üdülni utazott. A fővárosban megkérdezték, akar-e segíteni a Spanyol Köztársaságnak, amire azonnal igenlő választ adott, és másnap már Artur Karlovics folytatta útját a Fekete-tengerhez, de nem pihenés végett, hanem hogy hajóra üljön és elinduljon a távoli partokra.

Másfél évig harcolt a Pireneusi-félszigeten. A különleges csapatok tanácsadójává nevezték ki, Szprogisz azonban e feladat mellett, felderítő osztagot is vezetett és közvetlenül részt vett a harccselekményekben. Az osztag a guadalajarai arcvonalon harcoló 11. nemzetközi brigád állományába tartozott.

Szprogisz felderítői felrobbantották az ellenség egyik lőszergyárát, kisiklattak vagy húsz csapatszállító szerelvényt, rajtaütöttek a fasiszták mögöttes területein, „nyelvet" és titkos okmányokat zsákmányoltak. Spanyol földön végrehajtott hőstetteiért Artur Karlovicst Lenin-renddel és Vörös Zászló Renddel tüntették ki.

Spanyolországban megismerkedtem és jó barátságot kötöttem Lengyelország nemzeti hősével, Karol Swierciewskivel (Walter tábornokkal). A 35. hadosztály parancsnoka volt, és én minden lehetőséget kihasználtam, hogy meglátogassam a vendégszerető katonai vezetőt. Volt miről beszélnünk: ő lengyelországi volt, én litvániai, szomszédok voltunk.

Walter tábornok kitűnő megjelenésű volt, erős, sovány, őszülő fejét kopaszra borotválta. Világos szeméhez, szigorú és értelmes arcához jól állt a köztársasági egyenruha. Orosz nyelven beszélgettünk.

Karol Swierciewski elmondta életrajzát. Eszerint 1897-ben született lengyel munkáscsaládban, korán megismerte a szükséget és az éhezést. Az első világháború kezdetén Oroszországba települt azzal a gyárral együtt, ahol dolgozott. 1917-ben belépett a Vörös Gárdába, részt vett a polgárháborúban. Később elvégezte a Frunze Katonai Akadémiát. Amikor kitört a Franco-lázadás, az elsők között jelentkezett önkéntesnek és már 1936-ban megérkezett a Pireneusi-félszigetre. Először egy dandár volt a parancsnoksága alatt, most pedig egy hadosztály.

Közös ismerősökre is akadtunk, sok érdekeset tudtam meg tőle a lengyelországi önkéntesek részvételéről a spanyol háborúban. Létszámban a franciák után a második helyen álltak. Több mint 5000 lengyel, ukrán, belorusz és zsidó érkezett Spanyolországba Swierciewski hazájából. Többségükben kommunisták és ifjúkommunisták voltak, de voltak közöttük szocialisták, parasztpártiak, pártonkívüliek is. Mindannyian a dolgozó osztályokból: a munkások, földművesek, értelmiség közül kerültek ki.

Az önkénteseknek rendkívül nehéz volt eljutniuk Lengyelországból a Pireneusokon túlra. A lengyel kormányzat kíméletlenül üldözte a köztársasági Spanyolország híveit, s különösen azokat, akik fegyverrel a kézben akartak harcolni érte. Akiknek sikerült kijutniuk, azokat megfosztották a lengyel állampolgárságtól, akiket pedig a határ átlépésekor feltartóztattak, két, sőt három év börtönre ítélték. Az internacionalisták azonban minden akadályt leküzdve elhagyták az országot és harcba indultak „a ti és a mi szabadságunkért", ahogy azt a lengyel szabadságharcosoknak még a múlt században meghirdetett jelszava parancsolta.

A lengyelországi önkéntesek első csoportjaiból megalakult a Jaroslaw Dąbrowski zászlóalj, majd a Palafox zászlóalj (a zászlóalj egy spanyol tábornok, a Napóleon elleni háború hőse nevét vette fel), az Adam Mickiewicz zászlóalj, a Tarasz Sevcsenko ukrán és belorusz század és a Naftali Botwin zsidó század (a század egy kommunista ifjúmunkás nevét vette fel, akit a lengyel rendőrség egy provokátor megöléséért agyonlőtt). Egy év múlva az első lengyel zászlóalj bázisán megalakult a Dąbrowski nevét viselő 13. nemzetközi brigád, parancsnoka először Józef Strzelczyk volt, majd Karol Swierciewski.

Walter tábornok elmondta, hogy Madrid alatt hősi halált halt a nyugat-belorussziai kommunista ifjúsági szövetség központi bizottságának titkára, Nyikolaj Dvornyikov (Sz. Tamasevics). Összeszorult a szívem, hiszen az elesett Dvornyikovot még a nyugat-belorussziai földalatti mozgalomból ismertem. Megindított, amikor megtudtam, hogy a nyugat-belorussziai dolgozók pénzzel segítik a spanyol köztársaságiakat. Nagyon jól tudtam, milyen nyomorúságosan élnek a nyugat-belorussziai falvakban, és mégis népszerűvé vált „Az első learatott kévét a spanyol gyerekek és a spanyol nép támogatására" jelszó. Azok az emberek, akik saját gyerekük

nek alig tudtak enni adni, utolsó filléreiket az internacionalista szolidaritásra áldozták! A Grodno környéki munkások és parasztok az elsők között gyűjtöttek össze 801 zlotyt. A máról holnapra élő poleszjei parasztok 349 zlotyt küldtek. Szavakkal aligha jellemezhető önfeláldozásuk és nagylelkűségük! Lengyelország Kommunista Pártja Központi Bizottságának titkársága 1937 augusztusában bejelentette, hogy a Spanyol Köztársaság támogatására indított gyűjtésben Varsó és a belorusz falvak állnak az első helyen.

A hősies munkásszolidaritás ereje még nyilvánvalóbbá vált előttem, amikor Karol Swierciewski elmesélte, hogy még a lengyel politikai foglyok is pénzzel támogatják Spanyolország harcoló népét. A sieradzi börtön foglyai például elhatározták, hogy elküldik a köztársaságiaknak a Nemzetközi Vörös Segélytől fél hónapra kapott összeget. Ilyenek hát a kommunisták, az illegális mozgalom tagjai, akik még fogságukban is az igaz ügy méltó harcosai maradnak.

Walter tábornok megnevezett még néhány nyugat-belorussziai önkéntest: G. Dua (Bogen) vezető pártmunkást, aki a 13. brigád komisszárja lett, P. Butykót, V.. Rozenstejnt, I. Grigulevicset. Elmondtam neki, hogy rajtam kívül a húszas évek nyugat-belorussziai partizánosztagainak más résztvevői is harcolnak Spanyolországban: Orlovszkij, Korzs, Rabcevics, Kovalenko.

— Hallottam, hallottam — felelte a tábornok. — Kitűnő társaság gyűlt össze.

Miután megismerkedtem bajtársaimmal, munkához láttam. Partizánakciókat csak kisebb, szétszórt csoportok végeztek, a köztársasági parancsnokság pedig fokozni akarta a háborút az ellenség hátában. Igaz, odáig soha nem jutott el, hogy partizánosztagokat és -magasabbegységeket helyezzen el az ellenség területén, viszont erősebb csapásokat akart mérni az ellenségre az arcvonalon átdobott, majd visszatérő alegységekkel.

Mielőtt azonban teljesen a partizánháború ügyeinek és kérdéseinek szenteltem volna magam, fel kellett keresnem elöljáróimat.

A Spanyol Köztársasággal kötött megállapodás alapján és internacionalista kötelességét teljesítve a szovjet kormány katonai tanácsadókból álló csoportot küldött Spanyolországba. A csoport vezetője ekkor Grigorij Mihajlovics Stern (Grigorovics) hadtestparancsnok volt, aki később nagy érde-

meket szerzett a Haszan-tónál és Halhin-Golnál lezajlott összecsapásokban. A spanyolok csak az orosz tábornokként emlegették őt. A barátságos, karcsú, katonás megjelenésű Grigorovics általában a Keleti Front törzsénél tartózkodott. Szívélyesen fogadott, részletesen kikérdezett katonai pályafutásomról. Majd elmondta: néhány korábban érkezett és a partizánháborúban jártas elvtársunk olyan gyakorlatot alakított ki, hogy az elfogott foglyokat nem a csapatok törzséhez irányítják, hanem közvetlen Barcelonába szállítják. Barcelonában hosszasan kihallgatják őket, a vallomásokat jegyzőkönyvbe veszik, és csak ezután, nagy késéssel küldik el a jegyzőkönyv másolatát a harcoló alakulatokhoz.

— Így nem sokra jutunk ezekkel az elkésett információkkal — mondta Grigorovics. — Az arcvonalon a helyzet szédítő gyorsasággal változik, és e meglepő ráérősség következtében fontos értesülések gyakran kárba vesznek. Új „nyelveket" kell szerezni, újra meg kell tudni, az ellenség milyen alakulatai helyezkednek el az arcvonal egy-egy szakaszán, mekkora a létszámuk, milyen a fegyverzetük, milyen a hangulatuk és így tovább. Tudja, Dubovszkij elvtárs, mennyire hátráltatja ez a konkrét időszerű feladatok meghatározását.

— Igyekszem megváltoztatni az eddigi rendet, Grigorovics elvtárs. A foglyokat azonnal ki fogjuk hallgatni, a megszerzett értesüléseket pedig azonnal eljuttatjuk személyesen önhöz.

— Így már helyes lesz — mondotta Grigorij Mihajlovics. — Egyébként állandóan a csapatoknál fog tartózkodni, spanyolok, internacionalisták között. Az európai fül számára megszokottabb nevet kell felvennie. Nevezzük magát Alfred elvtársnak. Megfelelő lesz?

— Nincs ellene kifogásom. Ha Alfred, legyen Alfred.

— Most pedig, Alfred elvtárs, bemutatom a köztársasági hadsereg parancsnokának, Miaja tábornoknak, mint katonai szakértőt. Azelőtt pedig maga, mondjuk ezredes volt az orosz cári hadseregben.

— Ugyan, miféle cári ezredes lehettem volna? Az életkoromból nem telik ki.

— Nem baj. Nem fog feltűnni! — mosolyodott el Grigorovics.

Miaja tábornok felállt az asztaltól, és kezet nyújtott. Magas termetű, pirospozsgás és teljesen kopasz öregúr volt,

petyhüdt arcbőrrel, tekintélyes szarukeretes szemüvege mögött megfáradt szemekkel. Nem nagyon hasonlított katonára, inkább tábornoki egyenruhába bújtatott békés civilre emlékeztetett.

Amikor fogadott, nyilván tökéletesen elfoglalták súlyos gondjai, mert Grigorovics minden magyarázatára ugyanazt válaszolgatta:

— Muy bien. Muy bien! (Nagyon helyes!)

Az akkori köztársasági partizánalakulatok kisebb önálló alegységeket alkottak, nem volt központosított irányításuk, a csapatok vagy magasabbegységek parancsnokainak voltak alárendelve.

Még aznap kineveztek a Keleti Front partizánosztagaihoz tanácsadónak, s a kinevezés megerősítésére megbízólevelet is kaptam Miaja tábornok aláírásával. Jogot kaptam arra, hogy új partizáncsoportokat és osztagokat állítsak fel, kiképezzem, irányítsam és átdobjam őket az arcvonalon az ellenség hátába, visszafelé fogadjam őket, és gondoskodjam a szükséges fegyverzetről és felszerelésről.

Számomra ez nem volt újdonság. Először is megismerkedtem a jövendő partizánokkal. Ezeknek a bátor, önfeláldozó spanyol fiataloknak volt egy hiányosságuk: nem volt semmiféle katonai tapasztalatuk és hiányzott belőlük az ésszerű óvatosság, viszont tele voltak naivitással és hévvel. Az alapoktól kellett kezdeni, mert sok katona még azt sem tudta, hogy mit kell tennie és hogyan, milyen kötelezettségeket kell teljesítenie az ellenség hátában.

Örömmel tanultak, és mindegyikük azt igyekezett bizonyítani, hogy éppen ő lesz a leghasznosabb a köztársaságnak. Az internacionalisták: németek, lengyelek, franciák higgadtabbak körültekintőbbek voltak.

Már a kiképzés során nagyon jó benyomást tettek rám a harcosok, s ezt első akcióikkal csak megerősítették. Önként indultak el a legveszélyesebb szakaszokra és vállalkoztak a legkockázatosabb feladatok végrehajtására is.

Felkészítettem néhány felderítő és diverziós partizáncsoportot és a Keleti (Aragóniai) Front parancsnokságán jóváhagyott terv szerint Huesca körzetében átdobtam őket az arcvonalon. Az átdobás nem mindig ment simán. Egyszer egy 120 fős osztagot irányítottam az ellenség mögöttes területére. Az osztagnak az volt a feladata, hogy szakítsa meg az ellenség összeköttetési vonalait, utakat aknázzon alá, hajtson végre di-

verziókat, keltsen pánikot, és szerezzen különböző értesüléseket. Az arcvonal két sziklás magaslat között húzódott. A köztársaságiak kezén levő hegyről észrevétlenül le kellett ereszkedni egy zöldellő völgybe, majd fel kellett mászni egy másik hegyre és el kellett jutni Huescától délre a francóisták mélységébe.

Az osztag parancsnoka, a spanyol P. százados, aki szinte kérkedett bátorságával, elhatározta, hogy az átkelést nappal hajtja végre. Bajtársam és tolmácsom, Pavel Naumenko révén azt tanácsoltam a századosnak, hogy várja ki az estét, mert az ellenség észreveszi a csoportosulást, majd a katonák mozgását és meghiúsítja az akciót. A százados öntelten azt válaszolta, hogy ezen az arcvonalszakaszon már régóta nem volt lövöldözés, így nincs mitől félni. Ellenvetésem, hogy a háborúban nem szabad az ellenség könnyelműségére és ostobaságára számítani, a századosra semmilyen hatással nem volt. Mit tehettem ezek után?

Jól van, gondoltam, csináld, ha már ilyen makacs vagy. Az osztag harcosai vállukon a robbanóanyaggal telt ládákkal, az élelmiszeres és lőszeres zsákokkal megindultak lefelé a magaslatról. Én is velük mentem. Az első vonalig kellett kísérnem a partizánokat. A hegytetőről szabad szemmel is látni lehetett az ellenség védelmi vonalát, a híradók vezetékeit, az őrszemeket. A partizánokat természetesen észrevették és tüzet nyitottak rájuk. A hegyek felmorajlottak, mintha csak váratlan földcsuszamlás indult volna meg. A francóisták 75 milliméteres ágyúkkal lőttek. Az osztag a földre vetette magát, a lövedékek a közelében robbantak, repeszek süvítettek el körülöttünk, kő és föld szóródott a fejünkre.

Az erős tüzérségi tűz késő estig tartott. A partizánokat a köves szurdokok mentették meg, ahová sikerült gyorsan behúzódniuk. Azt tanácsoltam a harcosoknak, hogy oszoljanak szét, feküdjenek a földre és ne moccanjanak. Az osztag parancsnoka már nem látszott olyan magabiztosnak, a lövöldözés idején bűntudatosan hol rám, hol Pavel Naumenkóra pislogott. Nem messze tőlünk a robbanásoktól megsüketült és a földhöz lapuló harcosok időnként kurta mondatokat váltottak egymással, amelyeket Naumenko így fordított:

— A századosukat kárhoztatják. Azt mondják, Alfred elvtársra kellett volna hallgatni.

— A tudásért meg kell szenvedni, de meglesz majd a haszna — válaszoltam.

Éjszaka elhagytuk a baljós magaslat lejtőjét és visszavonultunk az arcvonal mögé. A helybeli lakosok közül kikerült vezető segítségével csak a második éjszaka kelt át az osztag szerencsésen az arcvonalon és nyolc napig tartózkodott az ellenség mögöttes területén. Ez alatt a partizánok a Huesca—Zaragoza és a Zaragoza—Toledo úton trotillal felrobbantottak 15 francóista katonákkal és tisztekkel megrakott gépkocsit, lesből lelőttek több mint 50 zendülőt, elfogtak három jelentést továbbító motorkerékpárost és visszatérve magukkal hoztak 6 foglyot, köztük 2 fasiszta tisztet. Az osztagnak nem volt vesztesége.

Grigorovics tábornok utasításait követve a foglyokat és az ellenséges területen zsákmányolt okmányokat: hadműveleti térképeket, jelentéseket, a katonák igazolványait és magánleveleit azonnal elküldtem a front törzséhez, ahol nagyon meg voltak elégedve az akcióval.

Az akkori Keleti (korábban Aragóniainak nevezett) Fronthoz a Keleti és a Mozgó Hadsereg, a 21. és 13. hadtest tartozott. Másnap reggel felkeresett minket a Keleti Hadsereg parancsnoka, Posas tábornok, gratulált az akció résztvevőinek, és úgy rendelkezett, hogy az osztag tagjai jutalmat és rövid pihenőt kapjanak.

Nekem is volt okom az elégedettségre, mert ettől kezdve minket, partizánokat a magasabb törzsekben kezdtek komoly erőnek tekinteni, szoros kapcsolatunk alakult ki a hadsereg magas rangú tisztjeivel, létrejött az együttműködés a tábori csapatokkal.

De elégedett voltam azért is, mert a spanyol partizánok fokozatosan megszokták, hogy hallgassanak a tanácsaimra, kezdtek elővigyázatossá válni, ügyeltek a rejtőzésre, az álcázásra és megtanultak éjszaka tevékenykedni. Amikor természetes bátorságuk kiegészült a katonai renddel, szervezettséggel, a szigorú fegyelemmel és a kiképzés eredményeivel, igazi felderítőkké és diverzánsokká váltak.

A spanyol partizánokkal végzett munkám során nagy segítségemre volt Pavel Ivanovics Naumenko francia kommunista, a köztársasági hadsereg önkéntese. Pavel megismerkedésünk napján elmondta életének történetét. Ukrajnában született, a poltavai kormányzóságban 1896-ban. Behívták a cári hadseregbe, tüzérnek, és előléptették altiszté. Az első világháború alatt az orosz expedíciós hadtest kötelékében Párizsba került. Később itt lépett be a kommunista pártba.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után Poincaré francia kormánya igyekezett az orosz expedíciós hadtest katonáit és tisztjeit megnyerni Vrangel báró fehér hadserege számára. Az orosz sorkatonák többsége nem volt hajlandó a fehérgárdisták mellé állni. Erre a franciák repülőgépekkel bombázták az orosz táborokat, sok embert letartóztattak. Francia kommunista barátai tanácsára Naumenko, hogy elkerülje a megtorlást, Spanyolországba emigrált, és nagy nehezen elhelyezkedett a szakmájában, ékszerészként.

Saját maga számára is észrevétlenül a jó megjelenésű fiatal ukrán alkalmazkodott a spanyolországi élethez és gyökeret eresztett az itteni talajba. Spanyol lányt vett el, lányuk született, kialakult a családi fészek. Pavel azonban nem vette fel a spanyol állampolgárságot, kényszerű emigrációja során soha nem adta fel azt az álmát, hogy visszatérjen a hazájába.

Amikor megindult a nemzeti-forradalmi háború, Naumenko beállt az önkéntesek közé. Mivel tudott franciául, spanyolul, katalánul és oroszul, a parancsnokság kinevezte tolmácsnak a szovjet katonai tanácsadók mellé. Hosszú hónapokig dolgoztunk együtt, és nemcsak tolmácsi funkciókat végzett, hanem valósággal a helyettesemmé vált.

Pavel Naumenko bátran járt át az ellenség mögöttes területére, rajtaütéseket és diverziókat hajtott végre, elvégezte a felelősségteljes parancsnoki feladatokat. Megszerettem őt bátorságáért és egyenességéért, fáradhatatlanságáért és gyors felfogásáért. Kettesben sok mindenen mentünk keresztül, többször kerültünk nehéz helyzetbe. Egyszer a fasiszta repülőgépek kíméletlen bombatámadást indítottak Barbastro körzete ellen. Mindkettőnket betemetett a föld. A robbanástól süketen elvesztettük az eszméletünket. Én tértem először magamhoz, összeszedtem az erőmet és kiástam a homok és kavics alól Pavelt. Mikor kivonszoltam őt a veszélyes övezetből, magához tért, kinyitotta a szemét, mindent megértett és kicserepesedett ajkával azt suttogta:

— Köszönöm, testvér!

A harcokban, az akciókban mindig egymás mellett voltunk, a pihenés óráiban pedig Pavel Ivanovics a spanyolok életéről beszélt nekem, segített eligazodni jellemükben, szokásaikban. Megbíztam a harcosokról és a parancsnokokról alkotott véleményében. Pavel kitartóan gyakoroltatta velem a spanyol beszédet, hogy hamarabb belejöjjek. Közben elmondta leghőbb vágyát: vissza akart térni a Szovjetunióba.

A NEHÉZSÉGEK ELLENÉRE

A fasiszta intervenció. — Nem könnyű a hadtudomány ... — Egy diverzió története. — A kommunisták tömörítik a népet.

Kicsit otthonosabbá válva új környezetemben kezdtem megérteni a Spanyol Köztársaság védőinek lelki nagyságát. Harcukat alig leküzdhető, fojtogató nehézségek között vívták. A nehézségek részben külső, nemzetköziek voltak, részben pedig belső, a társadalom politikai és szociális szerkezetének sajátosságaiból, a nemzeti hagyományokból, lelkületből, életmódból következtek.

A nemzetközi reakció leghírhedtebb erőit vetette be a szabadságszerető spanyol nép ellen. A fasiszta államok nyílt intervenciót indítottak a köztársaságiak ellen, a többi nagy tőkésállam: az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország pedig az úgynevezett benemavatkozási politika álláspontjára helyezkedett, ami valójában közvetlen cinkosságot jelentett a falangista lázadók táborával.

A lázadók fő erejét a marokkói csapatok és az idegenlégió alakulatai adták. A spanyol hadiflottával azonban nem lehetett átdobni őket Afrikából az európai kontinensre, mivel az a törvényes kormány oldalán állt. Ismét csak Németország és Olaszország nyújtott segítséget: csapatszállító repülőgépeket küldtek Spanyol-Marokkóba, amelyek átszállították a francóistákat az ország déli részébe.

A francóista csapatokat a legkorszerűbb nehéz- és könnyűharckocsikkal, tüzérséggel, géppuskákkal, vadász- és bombázó repülőgépekkel szerelték fel.

A fasiszta és a „semleges" országok ellátták a falangistákat a harckocsikhoz szükséges üzemanyaggal, és hadihajóikat a spanyol partokhoz küldték. Az imperialista államok a zendülőknek nyújtott sokoldalú segítségüket külsőleg néha naivul, sőt furcsán álcázták.

A hitleri Németország például „svéd petróleumfőző" ártatlan feliratot viselő dobozokban vadonatúj bombavető-célzó-

készülékeket küldött Spanyolországba, amelyeket a Zeiss-cég állított elő.

Hitler legelszántabb haramiáit küldte Franco segítségére, többek között a kegyetlenkedéseiről hírhedtté vált Condor-légiót, és nem titkolta azt a szándékát, hogy a német csapatokat a spanyol háború frontjainak kitűnő gyakorlóterén próbálja ki. A fasiszta Németország különböző fegyvernemeinek 25 000 katonáját és tisztjét tüntették ki a Spanyol Köztársaság elleni háború aktív résztvevőiként az ebből az alkalomból alapított érdemrend arany, ezüst vagy bronz fokozatával. Ha ehhez még hozzászámítjuk mindazokat, akiket nem tüntettek ki, nagyon nagy számot kapunk. Mussolini is legalább 150 000 intervenciót bocsátott Franco rendelkezésére.

A szinte hihetetlenül súlyos nemzetközi nehézségekhez hozzáadódtak a belső eredetű hiányosságok. A legnagyobb baj az volt, hogy a köztársaság jól kiképzett, korszerűen felszerelt reguláris hadsereg nélkül kényszerült felvenni a harcot. Nem volt tapasztalt parancsnoki állomány, a köztársasági fegyveres erők a harc során alakultak ki, és ez elkerülhetetlenül érződött a hadviselés sajátosságain is.

Kezdetben a Keleti Fronton sok minden megdöbbentett, felháborított és elkeserített. 1937 közepéig a 280 kilométeres arcvonalon elképesztő nyugalom honolt. A köztársaságiak oldalán az arcvonalat főként anarchista befolyás alatt álló csapatok védték. Az állásokban az ellenséget kihívóan és a katonák harciasságának bizonyságaként büszkén lengedeztek a vörös-fekete zászlók. Az anarchia lobogói alatt azonban idilli élet folyt. A csapatoknál szerettek aludni, kártyázgatni, énekelgetni, gitárt vagy mandolint pengetni. De küzdeni, igazi harcokba bocsátkozni az anarchistáknak nem volt nagyon nagy kedvük. Megszokottá vált, hogy a katonák és a tisztek mindkét oldalról átlépték az arcvonalat, hogy meglátogassák rokonaikat és ismerőseiket.

A zendülők ezt a be nem jelentett fegyvernyugvást és általános kedélyességet felhasználták saját céljaikra. Az egyik ellenséges törzstiszt gyakran felkereste a rokonait, akik Arjanianban, jóval a köztársasági vonalak mögött éltek. Útjaira nem figyelt fel sem a köztársasági parancsnokság, sem a polgári hatóságok. A rokonlátogatások célja csak később vált érthetővé, amikor kémjelentésekkel feltartóztatták. Nyilvánvaló anekdotaként fogadtuk azt a tényt is, hogy az ellenfelek a semleges övezetben futballmérkőzéseket rendeztek számos

szurkolót gyűjtve össze, majd a mérkőzések után szétoszlottak az állásaikba.

Az anarchista csapatok harci tétlensége, rendkívüli nemtörődömsége és az éberség hiánya a szovjet és más külföldi önkéntesekből indokolt szemrehányásokat váltottak ki. A front parancsnoksága azonban nem figyelt oda ezekre a szemrehányásokra, akárcsak a többi okos javaslatra. Például állhatatosan azt tanácsoltuk, tanítsák meg a katonákat lövészárkot ásni. Azt válaszolták: a lövészárok ellentétes a spanyol jellemmel, a köztársasági hadsereg katonájának nincs másra szüksége, mint takaróra és hegyes terepre. Nagyon érződött a hozzá nem értés, a háború szigorú követelményeinek tisztán nem látása.

Az ellenfelek békés kapcsolatait megtörte a zaragozai hadművelet. A hadműveletet a Keleti Frontra Madrid alól átdobott erős köztársasági csapatok hajtották végre. Az anarchisták azonban most is igyekeztek minél kevésbé belekeveredni a harcokba.

A Keleti Front megélénküléséhez hozzájárult, hogy 1937 novemberében a köztársasági kormány átköltözött Valenciából Barcelonába. Mégis a következő év márciusáig a frontot lanyhaság és határozatlanság jellemezte. Katonai tanácsadóink javaslatai ellenére a parancsnokság nem használta fel a szélcsendet, hogy megfelelő védelmi létesítményeket hozzon létre. Így kiépített lövészárkok továbbra sem voltak, a katonák földből és kőből, homokból felhúzott fedezékekben helyezkedtek el. Ezek puska- és géppuskatűzzel szemben még védelmet nyújtottak, de tüzérségi vagy légitámadás ellen már nem.

Harckészségével szembeszökően kiemelkedett a Menendez ezredes parancsnoksága alatt álló Mozgó Hadsereg. Az ezredes mellett mindig ott volt tanácsadónk, Rogyion Jakovlevics Malinovszkij (Malino ezredes). De ez a hadsereg is szüntelenül váratlan akadályokba és nehézségekbe ütközött. A csapatok átcsoportosításánál például a tartalékba helyezett 34. gyalogoshadosztály helyét a 30. hadosztálynak kellett volna elfoglalnia. A 30. hadosztály azonban különböző ürügyekkel nem jelent meg a kijelölt szakaszon. Nyilván itt is az anarchisták befolyása érvényesült, akik megszokták meleg fészküket és nem akaródzott nekik kivonulni belőle.

A köztársasági tábor helyzetét kitűnően ismerő francóisták

támadásba lendültek és a fáradt 34. hadosztályt rendkívül nehéz helyzetbe hozták.

A Mozgó Hadsereg aktivitása nagyrészt azzal magyarázható, hogy harcképes csapatokkal, kezdeményező parancsnokokkal rendelkezett, akik tényleg küzdeni akartak a fasisztá ellen. Maga Menendez, bár nem volt kommunista, kapcsolatban volt a kommunista párt képviselőivel, bátran és határozottan lépett fel. Sajnos csapatai erősen kimerültek a terueli harcok alatt, erősítést pedig alig kapott.

Az arcvonal északi szakaszát a francia határig elfoglaló Keleti Hadsereg viszont csak néhány viszonylag harcképes egységgel rendelkezett. A csapatok törzsei tele voltak minden szervezettséget, sőt a legelemibb fegyelmezettséget is nélkülöző anarchista elemekkel. Ez nagyon elkeserítette Menendez ezredest és a hadműveleti osztály vezetőjét, Francisco Ciutatót, de gyakorlatilag semmit nem tudtak tenni.

A felderítő és diverziós partizáncsoportoknak a Keleti Fronton sok dolga akadt. Arra törekedtem, hogy az akciókat összekapcsoljam a tábori csapatok konkrét igényeivel, és ezzel hozzájáruljak a köztársasági hadsereg sikeréhez. Ugyanakkor a front parancsnoksága is fokozottabban bevonta a partizánokat a nagy ütközetek előkészítésébe.

A csapatok feladata az volt, hogy a fasisztákat vágják el a Pireneusoktól, törjék át a zendülők arcvonalát Zaragoza és Huesca között és foglalják el a Navarra tartományt védelmező két várost.

A hadműveleteket megnehezítette a hegyekkel borított, erősen átszeldelt terep. A köztársasági tüzérség Wickers típusú 150 milliméteres gyorstüzelő ágyúkkal, spanyol gyártmányú Schneider hegyilövegekkel és 75 milliméteres francia lövegekkel volt felszerelve. De az ellenség tüzérsége is eléggé erős volt, nehéztüzérséggel és páncélosalakulatokkal is rendelkeztek. Mindkét fél fegyverzete Mauser-rendszerű puskákból, géppuskákból, kézigránátokból állt, és néhány felderítő repülőgépük is volt.

A partizánalakulatok (a partizánalakulatoknál kizárólag szovjet önkéntesek dolgoztak tanácsadóként) azt a feladatot kapták, hogy mérjenek csapásokat az ellenség mögöttes területére. 1937 decemberének első felében a Keleti Front északi részén elhatároztuk, hogy felderítő és diverziós csoportot dobunk át a francóisták hátába. A csoport német internacionalistákból állt, akik már többször jártak az arcvonal túlsó

oldalán, és minden feladatot mindig pontosan és eredményesen hajtottak végre.

A csoport parancsnoka a kommunista Kurt volt. Megismertettem őt a kiválasztott vezetővel, egy öreg, de még jó erőben levő pásztorral, aki készséggel vállalta a megbízatást. Kurt azonban kis híján majdnem mindent elrontott. Pisztolytáskájából elővette pisztolyát, a vezető orra alá nyomta, és tört spanyolsággal sokatmondóan közölte vele:

— Ha csak néhány méternyire is eltávolodsz tőlem, golyót röpítek a tarkódba.

Az öreg rémülten visszahőkölt, mire Kurt hozzátette:

— Bizony, ez a törvény nálunk, guerilleróknál. Úgyhogy vigyázz!

Erre a bemutatkozásra az elkeseredett és vérig sértett pásztor kijelentette, hogy visszautasítja a megbízatást, nem vezeti át a csoportot.

— Becsületes spanyol vagyok — mondotta. — A politikába nem avatkozom be, de tudom, hogy mit tartogatnak a fasiszták, ezért álltam rá, hogy segítsek maguknak. De ha nem bíznak bennem, sőt pisztollyal fenyegetnek, menjenek csak egyedül.

Egy ilyen „apróság", a spanyol paraszt lelki alkatának nem ismerése és a felesleges gorombaság veszélyeztethette volna az előre eltervezett vállalkozást. Hosszan és nyugodtan elbeszélgettem az öreggel, meggyőztem őt, hogy segítenie kell a spanyol dolgozó nép érdekeit védő internacionalistákat. Kurt is belátta, hogy hibázott, bocsánatot kért a pásztortól, eldugta a pisztolyt, és megígérte, hogy ez többé nem ismétlődik meg. Az öreg spanyol felsóhajtott és ezután beleegyezett hogy mégis átvezeti a csoportot.

Kurt csoportja mindössze húsz emberből állt, golyószóróval, puskákkal, gránátokkal, pisztolyokkal volt felfegyverezve és hat darab 3 kilós trotiltöltetet vitt magával. Posztóruha volt rajtuk, alpargata (kenderből font könnyű félcipő), gyapjúpulóver és sötétkék svájcisapka. A csoport felszerelését meleg takarók és négynapi élelem egészítette ki.

Kurt azt a feladatot kapta, hogy aknázza alá a Huesca és Jaca közötti utat, kedvező feltételek esetén szervezzen lesállást magányos gépkocsik és motorkerékpáros futárok ellen, gyűjtsön értesüléseket az ellenséges csapatok elhelyezkedéséről ezen az arcvonalszakaszon.

Négy napig feszülten vártuk Kurt és emberei visszatérését.

Ilyen esetekben mindig szerettem volna az ellenség hátába küldött csoporttal együtt lenni, mindent a saját szememmel látni, mindenben részt venni. De mint katonai tanácsadó nem léphettem át az arcvonalat. Nemcsak én, hanem a többi tanácsadó is terhesnek érezte ezt a tilalmat és időnként, amikor nem volt más megoldás, kénytelenek voltunk meg is szegni.

A megbeszélt időre a német önkéntesek csoportja megérkezett a bázisra. A fáradt és borostás Kurt részletesen jelentette, hogy az úton telepített aknákon felrobbant hat gépkocsi a zendülő csapatok katonáival és tisztjeivel, lesből megsemmisítettek további 12 németet és felgyújtottak egy tehergépkocsit. Átadta az elesett francóisták okmányait és elém vezettetett két hadifoglyot. Majd jelentette az ellenséges tábor helyzetét, a francóista csapatok elhelyezkedését. A csoport értesüléseit azonnal továbbítottam Grigorovics tábornoknak.

1937 májusában megváltozott a spanyol köztársasági kormány összetétele. Largo Caballerot, a miniszterelnököt és hadügyminisztert leváltották, helyét Juan Negrín foglalta el.

Az új kormányfő hozzálátott, hogy végrehajtsa a győzelem programját, amelyet Spanyolország Kommunista Pártja dolgozott ki. A program többek között előirányozta a reguláris néphadsereg felállítását, a védelemről a támadó hadműveletekre való áttérést, az intervenicósok teljes kiűzését, a fasiszta lázadás felszámolását, népi demokratikus köztársaság megalakítását.

De Juan Negrín sem jutott sokkal tovább elődjénél. A hadszíntér helyzete továbbra is súlyos maradt, a lázadók és az intervenciósok elfoglalták egész Észak-Spanyolországot, a Baszkföldet és Astúriát, a köztársaságiak területi veszteségeket szenvedtek, a francóisták helyzete javult.

Igaz, a köztársasági kormány még fontos bázisokkal rendelkezett, jelentős embertartalékokkal és gazdasági erőforrásokkal, de az élelmiszerek és a fegyverek készletei katasztrofálisan csökkentek. Míg a nemzetközi munkásosztály legjobb fiai, az internacionalista harcosok vérüket hullatták a szabadságért és a demokráciáért, a hangos közhelyekkel és képmutató együttérzéssel dobálózó nemzetközi imperializmus folytatta szennyes machinációit. A „Benemavatkozási bizottsággal" takarózva Anglia, Franciaország és a többi tőkésállam kormánya Hitler, Mussolini és Franco kezére játszva semmi-

lyen lépést nem tett a Spanyol Köztársaság végleges megfojtása ellen.

A különböző országok ténylegesen demokratikus szervezeteinek szétforgácsolt és nem elegendő támogatása nem tudta fedezni a harcoló nép igényeit. Az intervenciósokat és a lázadókat ugyanakkor bőségesen ellátták korszerű fegyverekkel, felszereléssel és élelemmel. A spanyol népben és hadseregében azonban a mindenfelől ránehezedő nyomás ellenére sem csillapodott a francóistákkal szembeni kiirthatatlan gyűlölet, a vágy, hogy a fasizmus teljes legyőzéséig folytassák a harcot.

A PARTIZÁNHADTEST

A köztársaság ütőerői. — Partizánok kiképzése. — A szojvet emberek iránti szeretet. — A hitvány grófi. — A jelszó: győzelem!

A súlyos hadi helyzet sürgetően megkövetelte az ellenség mögöttes területén végrehajtott harctevékenység bővítését. A köztársasági parancsnokság arra az elhatározásra jutott, hogy a szétforgácsolt kis csoportok helyett egységes partizán-magasabbegységet állít fel. Az elgondolást támogatta a nép felszabadító harcában fontos szerepet játszó kommunista párt központi bizottsága is. Dolores Ibarruri levélben szólította fel a kiemelkedő kommunista katonai vezetőket, Enrique Listert és Juan Modestót, hogy támogassák ezt a hasznos kezdeményezést bocsássanak rendelkezésre bevált, harcedzett spanyol önkénteseket és internacionalistákat.

A partizánhadtest parancsnokává a Spanyol Kommunista Párt tapasztalt harcosát, U. elvtársat nevezték ki. Annak idején sokáig harcolt illegalitásban, a reakciós rendszer háromszor halálra ítélte, emigrációba kényszerült. Katonai főtanácsadónak osztottak be mellé, és együtt láttunk hozzá, hogy feltöltsük a 14-nek elnevezett hadtest csapatait. A hadtestnek kezdetben hét dandárból kellett állnia, dandáronként három zászlóaljjal, majd a dandárokból hat, egyenként 3000 fős hadosztály alakult. Szerettük volna, ha magasabbegységünkben csak kommunisták és ifjúkommunisták harcolnak, de a spanyol helyzetet ismerve ez lehetetlen volt, tekintettel kellett lenni a több pártrendszer sajátosságaira, és más pártok tagjait, többek között anarchistákat is fel kellett venni a hadtestbe.

Az anarchisták tarkabarka társulatot alkottak. Néha ugyanolyan derekasan verekedtek, mint a többiek és magasra tartották katonai becsületüket. Életüket különleges törvények szerint rendezték be. Az anyagi ellátottságban az anarchisták csapataikon belül az egyenlősdi elvét érvényesítették. A pénzben és élelemben kapott ellátmányt összeadták, majd egyenlően felosztották a harcosok és a tisztek kö-

zött, függetlenül a rangtól és a beosztástól. Az anarchista párt tagjainak többsége, a párt legjobb tagjai becsületes, a köztársasághoz hű emberek voltak. Sokan mutatkoztak be jó oldalukról a partizánhadtestben is.

A személyi állományt mégis főként kommunista önkéntesekkel és az Ötödik ezred veteránjaival töltöttük el Az Ötödik ezred, a Madrid, Guadalajara, Brunete és Belchite alatti nehéz ütközetek aktív résztvevője a köztársasági hadsereg fő ütőereje volt.

Az Ötödik ezred azokból a kis rohamcsapatokból nőtt ki, amelyeket a kommunista párt szervezett a guadarramai arcvonalon zajló harcok idején. Ide gyűjtötték össze a legjobb, a legbátrabb, bár katonai dolgokban tapasztalatlan madridi munkásokat. Hátországbeli kiképzésre és gyakorlatozásra nem volt idő, a gyakorlatot a szó szoros értelmében mindenki a harc során szerezte meg. Kitartásukkal, bátorságukkal, öntudatosságukkal és a köztársaság iránti feltétlen hűségükkel a köztársasági hadsereg legharcképesebb katonáivá váltak.

Az Ötödik ezred hamarosan az új csapatok szervezésének bázisává vált. Az ezred laktanyái összegyűjtötték a haladó spanyol hazafiakat, katonai és politikai képzést adtak nekik, majd az arcvonalra küldték őket. Az Ötödik ezredben kiképzett harcosok voltak a legkitartóbbak és a köztársaság iránt a leghűségesebbek. Saját kezdeményezésükre bevezették azt az íratlan törvényt, hogy ha valaki meghátrál, megfutamodik az ellenség elől, a bajtársának, a szomszédjának joga van fegyverrel végezni a gyávával és árulóval külön felszólítás vagy figyelmeztetés nélkül. Később ez az idők követelte szigorú törvény a mi alakulatunknál is érvényesült.

A partizánhadtestbe felvett önkéntesnek politikailag képzettnek, egészségesnek és fizikailag ellenállónak kellett lennie.

A lázadók kezén levő tartományokból is érkeztek önkéntesek a hadtestbe: baszkföldi bányászok, astúriai parasztok. A nemzetközi brigádok sok harcosa lépett be sorainkba. Mind égtek a vágytól, hogy szétzúzzák a fasisztákat, megtanulják a partizánháború művészetét.

Különösen szervezettek és elszántak voltak a baszkok. Akárcsak az astúriaiak, jóval érzékenyebbek voltak, mint a kasztíliaiak és az andalúziaiak, de a nehéz helyzetekben nem csüggedtek el olyan gyorsan, nem voltak annyira érzékenyek

az időjárás szeszélyeire, higgadtság és kitartás jellemezte őket.

A partizánhadtest a köztársasági hadseregben különleges helyzetet élvezett. Személyi állományának dupla fejadag és dupla illetmény járt. Ezzel figyelembe vették a szolgálat rendkívül nehéz feltételeit és kifejezésre juttatták a kockázatos partizánakciók megbecsülését.

Amikor a hadtest felállítása befejeződött, a vezérkar utasítása értelmében a csapatokat elosztottuk a frontok között. Három dandár, két kommunista és egy anarchista Katalóniába került, a Keleti Frontra. Négy vegyes összetételű dandár a Központi és a Déli Fronton tevékenykedett, szorosan együttműködve az andalúziai és az extremadurai hadsereggel.

A 14. hadtestbe belépő katonák többségét ki kellett képezni, mert vagy semmiféle katonai kiképzésben nem volt még részük, vagy nem ismerték a partizánháború módszereit. Ezért a partizánhadtest két különleges iskolát állított fel Barcelonában és Valenciában. Az iskolai program arra az elvre épült: „Azt kell megtanulni, amire a harcban szükség lesz." Az iskolákban tehát mesterlövészek, robbantó-aknászok, géppuskások, rádiósok, felderítők, páncélvadászok kaptak gyakorlati kiképzést. A hallgatóknak tökéletesen el kellett sajátítaniuk az ellenség mögöttes területén végzett ténykedéseket, a katonai tereptant, az azimut szerinti tájékozódást és az álcázást.

Sok erőt és energiát fektetett a partizánok képzésébe Zsan Andrejevics Ozol szovjet önkéntes, a barcelonai iskola vezetője. Ozol elvtárs 1917 óta a párt tagja, a polgárháború aktív résztvevője, több idegen nyelv, köztük a spanyol tökéletes ismerője az Ernst Thälmann nemzetközi brigádban harcolt, és tapasztalt harcosnak bizonyult. A kiképzéshez jobb oktatót és jobb szervezőt nem lehetett volna találni.

Magas, kissé testes, rendkívül erélyes, állhatatos, erős akaratú ember volt. Zsan Andrejevics gazdag ismeretek birtokában tanította és gyakorlatoztatta a hallgatókat. Iskolájából számos állhatatos és rátermett partizán került ki, akik jól beváltak az ellenség hátában is.

Értékes munkát végzett ugyanabban az iskolában egy másik szovjet önkéntes is, aki Spanyolországba André néven érkezett. Az orosz tanácsadók egyszerűbben Andrejnek hívták. A szakmájára nézve mérnök Andrej Fjodorovics Zvjagin ki-

tűnően ismerte a felforgató és diverziós tevékenység minden módját, és felülmúlhatatlan mestere volt a különféle aknák, repeszaknák és robbanószerkezetek készítésének. A cári hadseregnek ez a szófukar, fegyelmezett volt tisztje, amikor a különböző nemzetiségű hallgatókat oktatta, gyakran ismételte nekik:

— Itt nemcsak Spanyolországért harcolnak, hanem a saját hazájukért is.

A másik, a valenciai különleges iskola vezetőjének, Anguito őrnagy spanyol kommunistának munkájához állandó támogatást nyújtott U. elvtárs, a partizánhadtest parancsnoka. Ez az iskola is sok embert készített fel az ellenség hátában megvívandó harcra.

A spanyol kormány őrnagyi címet adományozott nekem, a köztársasági hadsereg egyenruháját hordtam és teljesen elmerültem a partizánhadtest felállításával járó gondokban. Meglátogattam az iskolákat, felkerestem minden dandárt és más tanácsadókkal együtt tanítottam a sorállományt és a tiszteket a felforgatás és a diverzió mesterségére, részt vettem a hadműveleti tervek kidolgozásában, partizáncsoportok és -osztagok átdobásában ellenséges csapatok hátába.

— Alfred elvtárs nagyon keveset tartózkodik a hadtest törzsében — mondogatták a törzs munkatársai.

Tényleg csak akkor néztem be a törzshöz, amikor a konkrét feladatokat kellett tisztázni, össze kellett hangolni a készülő akciókat és ki kellett választani az operatív részlegek parancsnokait, olyanokat, akik nem vesztik el a fejüket az ellenség hátában és nem teszik ki felesleges veszélynek embereiket.

Egyre gyakrabban kaptuk feladatainkat közvetlenül a köztársasági hadsereg vezérkarától. Akcióink a hadműveletek egész szempontjából is jelentőssé váltak. Ez a nagy felelősség a 14. hadtest parancsnokságától és tanácsadóitól teljes odaadást követelt.

Katonáinkban hamarosan kialakultak a partizántulajdonságok. A partizán fő jellemzői az igénytelenség, bármilyen nehézség elviselésének képessége, a mérlegelt kockázatvállalás, az önuralom, hidegvér megőrzése, az elővigyázatosság, a példamutató hősiesség. Az ellenséges vonalak mögött végrehajtott merész akciók száma egyre nőtt, az ellenségnek nagy veszteségeket okoztak a partizánok rajtaütései és di-

verziói, a zsákmányolt okmányokból és a foglyoktól pedig nagyon értékes értesülésekhez jutottunk.

Nem sokkal a hadtest megalakulása után átdobtam egy osztagot Huescától délre az ellenség hátába P. százados parancsnoksága alatt. A partizánok néhány nap alatt lesből felrobbantották a falangisták kilenc tehergépkocsiját, lerombóltak egy hidat, több mint száz ellenséges katonát tettek harcképtelenné.

A partizánhadtest a köztársasági hadsereg jelentős erejévé vált. A kis alegységeknek az arcvonalon túli elszórt portyázásai helyett szervezett háború indult az ellenség hátában, amelybe nemcsak kis felderítő és diverziós csoportok kapcsolódtak be, hanem zászlóaljak, sőt dandárok is. Később már két dandárral is hajtottunk végre harcselekményeket.

A hadtest arcvonalakon túli akcióiban nőttek fel és értek be a partizánparancsnokok. Ügyes és tapasztalt parancsnoknak bizonyult Kurt elvtárs, a német kommunista. Vele közelebbről is megismerkedtem.

Németországban a legnagyobb kohászati üzemekben dolgozott művezetőként, és nem is keresett rosszul. A Gestapo titkos besúgói viszont a megbízhatatlanok közé sorolták őt. Letartóztatták, de sikerült jámbor embernek tettetnie magát, és elérte, hogy kiengedjék.

— Visszatért az üzembe? — kérdeztem. — Még mit nem, tudja, milyen szokásokat vezetett be Hitler? A családommal együtt Franciaországba szöktem, mivel nagyon jól tudtam, hogy másodszori letartóztatásom csak rosszul végződhet. Ezeket a fanatikusokat kétszer nem lehet átejteni.

— Hogyan helyezkedett el Franciaországban?

— Jó helyet találtam: napi 50 frankot kerestem. De már tudtam, hogy mi az a fasizmus, és ezért amikor meghallottam, hogy kitört Franco lázadása, Spanyolországba utaztam.

— Nem volt meg mindene Franciaországban? — kíváncsiskodtam. — Miért váltotta fel a nyugodt, gondtalan életet a katonai élettel?

— Mit tehettem, Alfred elvtárs? Ha mi, munkások félreállunk, a fasiszta járvány nagyon gyorsan elterjed az egész kontinensen. A fasizmussal nem jó tréfálni. Ha így folytatja, a ma még békés Franciaországot is megfertőzi, és akkor aztán családostul együtt pórul járok.

— És mi van a családjával?

— Két gyerekem van — sóhajtott fel Kurt. — Remek fiúk,

sajnáltam, hogy apa nélkül maradtak. De csak legyenek türelemmel. Őértük jöttem ide, hogy soha ne kelljen óvóhelyeken bujkálniuk.

— Mit szólt a felesége, amikor elhatározta, hogy önkéntes lesz?

— Derék asszony a feleségem. Öntudatos munkásasszony. Igaz egy kicsit sírdogált, sóhajtozott ugyan, de aztán azt mondta: „Ha úgy látod jónak, menj csak és harcolj a fasisztákkal. Miattam ne aggódj, valahogy megleszek. Csak magadra vigyázz."

— Hát vigyázok is — mosolyodott el Kurt, lezárva a beszélgetést —, partizánnak jelentkeztem, kockázatos feladatokat végzek. Itt belül azonban — a szívére mutatott — nyugodt vagyok. A lelkiismeretem tiszta.

A spanyol harcosok és az internacionalista önkéntesek önfeláldozása határtalan volt. A drámai helyzetekben bővelkedő háború megedzette a lelküket, határtalan gyűlöletet ébresztett bennük a szabadság, a boldogság, az emberség ellenségei iránt.

Sok katonát a lelke mélyéig felkavart egy háromgyerekes spanyol özvegy sorsa. Férjét megölték a fasiszták, a házát felgyújtották, ő maga is csak csodával határos módon tudott megmenekülni, két gyerekét a Szovjetunióba küldte, és legkisebb fiával együtt csatlakozott a 75. partizánhadosztályhoz, a konyhán dolgozott, mosott és varrt a katonákra. Dolgos volt és hallgatag, csak néha kérdezte meg, hamarosan szétverjük-e az átkozott fasisztákat.

Még nagyobb hatással volt a partizánokra egy másik eset. Nyolc spanyol asszony állított be a táborhelyünkre Sierra és Luna falvakból. A településüket elfoglaló fasiszták minden fiatal lányt és asszonyt megerőszakoltak, az idősebbeket pedig kopaszra nyírták. A félig romba döntött szülőfalujukból elmenekült asszonyok nem rejtették el lenyírt fejüket, szemükben gyűlölet izzott.

A haj a spanyol nő fő ékessége, bármilyen korú és társadalmi helyzetű legyen is. A spanyol asszonyok a frizurájukat hosszan és gondosan ápolják, igyekeznek túlszárnyalni egymást. A gondozatlan hajat szégyennek tekintik. Partizántáborunkban ezek a lenyírt asszonyok a fasiszta kegyetlenkedések élő és jogos bosszúra ösztönző bizonyságai voltak.

— Nem készültünk rá, hogy elhagyjuk az otthonunkat — mondta az egyik asszony. — A fasiszták tettek minket ka-

tonává. És mindaddig vállvetve harcolunk magukkal, amíg hajunk nem nő a vállunkig, és amíg a fasiszták nem tűnnek el földünkről.

A spanyol nép hálásan fogadta a Szovjetunió és az egész haladó emberiség támogatását. Az internacionalistákat mindenütt gondoskodással és szeretettel vették körül, magasra értékelték a köztársaságért vívott harcban szerzett érdemeiket.

Az egyik partizán, egy Pedro nevű volt astúriai bányász elnézegetve megkérgesedett, kemény bütykökkel borított tenyerét, elgondolkodva azt mondta:

— Szeretjük nehéz munkánkat, családunkat, földünket. Ezért kell most csákány és lapát helyett puskát és kézigránátot tartani a kezünkben. Micsoda szerencse, hogy a világ legkülönbözőbb országaiból a segítségünkre siettek, még olyan országokból is, melyekről eddig nem is hallottam. Köszönöm nekik. És különösen köszönöm maguknak, oroszoknak, szovjeteknek. Maguk a forradalom emberei, boldog új világot építenek. És most a mi Spanyolországunkért harcolnak. Maga például, camarado, miért van itt velünk? Azért, mert erre tanította Lenin . . .

Leírhatatlan lelkesedéssel kétszer is megismételte Lenin nevét és hozzálátott, hogy kiterítse a pokrócát: a következő akció előtt egy keveset aludni is kellett.

Az arcvonal egyik oldalán nemes érzelmekkel teli, igaz ügyet védelmező emberek álltak, a másik oldalon pedig a gondolkodó lény szánalmas karikatúrái, akiket megmérgezett a fasiszta propaganda, megfertőztek a burzsoá világ legmegvetendőbb előítéletei. A két szemben álló tábor kiáltó ellentétéről többször is meggyőződhettem.

Milyen feltűnően elütöttek a köztársasági spanyoloktól és a nemzetközi brigádok harcosaitól a fogságba ejtett lázadók! Egyszer a partizánok halálra rémült, rettenetesen szánalmas, magas termetű, fekete hajú francóista századost vezettek elém kihallgatásra. Útban a partizánok bázisára a fasiszta pimaszul kijelentette, hogy ő nemesember, tiszt, belőle senki nem szed ki egy szót sem. Mihelyt elém került, és megkérdeztem a nevét, rémülten és szolgalelkűen azt hebegte:

— Alfredo Monzon, señor . . . Monzon százados . . . Gróf . . . sajnos, csak névrokona vagyok annak a Monzonnak, aki benne volt a Népfrontban.

— Miért sajnos?

— Mert megkímélnék az életemet.
— Nagyon szeretne élni?
— Jaj, señor! Természetesen! Hiszen olyan fiatal vagyok!
— Akkor miért indult háborúba a saját népe ellen?
Tanácstalanul hadonászott és letörölte izzadó homlokát. Látva, hogy nem készülnek agyonlőni őt, felkiáltott:
— Hiszen gróf vagyok! A magam útját kell járnom!
De mindjárt észbe is kapott:
— Csak most kerültem a hadseregbe, és semmi rosszat nem tettem. Könyörüljenek meg rajtam. Mindent elmondok, amit csak tudok. Nemesi becsületszavamra!
Megvetésen kívül mi mást válthatott volna ki a partizánokból ennek a spanyol grófnak a megalázó magatartása.
A hadtest állománya azonban nagyon jól tudta, hogy az olasz és német fasiszták támogatásával éppen ezek a grófok harcoltak, olykor nem is rosszul, bízva győzelmükben és a köztársaság könyörtelen megsemmisítésében.
Ami a francóista hadsereg kíméletlen fegyelemnek alávetett sorkatonáit illeti, nagy részük az agyonlövés fenyegetésére indult a harcba és sokan reménykedtek abban, hogy a köztársaságiak szétverése után valamiféle kiváltságot kapnak majd. A tényleges hadsereg reakciós tisztjeinek drillje volt a kiképzésük, s bár a legkorszerűbb haditechnikai eszközökkel fegyverezték fel őket, politikailag elvakultak voltak, szinte nem is tudták, ki áll mögöttük, milyen erők hajtják őket a háborúba és minek a nevében hullajtják vérüket.
Különösen kegyetlenek és fanatikusak voltak a mórok, akiket a lázadók a legfontosabb arcvonalszakaszon vetettek be. Franco tábornok 1936-ban az úgynevezett Spanyol-Marokkó főkormányzója volt, és ezt a területet támaszpontként használta fel a köztársaság elleni fasiszta lázadáshoz és a német—olasz intervencióhoz. A megvásárolható marokkói feudális urak különleges csapatokat állítottak fel, és azzal hajtották őket harcba, hogy „meg kell védeni az iszlámot a hitetlen köztársaságiaktól".
De előfordult, hogy az ellenség soraiban is felismerték a háború igazi célját, és a francóista hadsereg katonái, a mórok adandó alkalommal megadták magukat vagy átszöktek a köztársaságiak oldalára.
Egyszer egy fogságba esett mórt kellett kihallgatnom. Vörös fezben, nyaka köré tekert fehér sállal, sötét, földszínű burnuszban állt előttem, a feltett kérdésekre egyetlen értel-

mes választ sem adott, tenyereit széttárta, mintha imádkozna, szemét az ég felé emelte. Nagy nehezen sikerült megtudni valamit tőle arról, hogy a marokkói katonák felemelt illetményt kapnak, de hogy ki ellen harcolnak, azt nem tudta. Azzal viszont nagyon is tisztában volt, hogy a marokkói csapatokat szorosan követik a válogatott falangista osztagok, a marokkóiakra irányított géppuskákkal. Nincs hát hová futni, vagy előre kell menni, vagy szívósan védekezni kell. A fogoly azt is elmondta, hogy a móroknak mindenféle jót ígértek az elfoglalt településeken: ékszereket, bort, nőket.

Így hajtották hát a vágóhídra a marokkói csapatokat törzsi főnökeik és a fasiszta tisztek. Jelenlétüket az arcvonal valamelyik szakaszán rendszerint imákkal váltakozó vad üvöltéseik és csatakiáltásaik árulták el.

A partizánok sok más meglepő „nyelvet" is hoztak hozzám. Ezek mindegyikétől a köztársaság számára valamilyen értékes értesüléseket tudtunk meg.

A 14. partizánhadtest felállítása a köztársasági parancsnokság fontos és időszerű intézkedése volt. Sajnos a parancsnokság ennél nem ment tovább az ellenség mögöttes területén folytatott harc kibontakoztatásában. A katonai tanácsadók, sőt a kommunista spanyol tisztek többször is hangoztatták, hogy át kell térni partizánosztagok és magasabbegységek szétszórására az ellenséges területen, második frontot kell szervezni Franco hátában. A javaslatokra azonban nem jött kedvező válasz.

A köztársasági kormány vereségében természetesen a fő szerepet a nemzetközi reakció egyesített erői játszották. A spanyolországi háború azonban másképp is alakulhatott volna, ha a hadászat és a harcászat szabályainak megtartásával folytatják.

Egyébként a lázadóknak az a próbálkozása, hogy saját partizánmozgalmat szervezzenek a köztársasági hadsereg hátában, teljes kudarcot vallott. A lakosság nem támogatta a falangistákat, népi támogatás nélkül pedig a partizánok még nagyon rövid ideig sem tudják tartani magukat. Ennek ellenére a besúgókból, diverzánsokból, terroristákból álló fasiszta ötödik hadoszlop aktívan tevékenykedett a köztársasági területen már a lázadás első napjaiban is, és sok vesződséget okozott a kormány biztonsági szolgálatának.

HARC AZ ELLENSÉG ÜGYNÖKEIVEL

A darázsfészkek felszámolása. — Spanyolország nagyszerű lánya. — A rezidens lebukása.

Az „ötödik hadoszlop" kifejezés a spanyol népi-forradalmi háború elején jelent meg és vált közhasználatúvá, amikor a lázadók Madridot akarták elfoglalni. Franco tábornok bejelentette, hogy a város ellen négy hadoszlop vonul fel, az ötödik pedig belülről támadja. A köztársasági csapatok hátában tevékenykedő, a károkozás minden eszközét felhasználó nagyszámú ügynökére gondolt. A főváros elleni támadás ugyan összeomlott, az „ötödik hadoszlop" kifejezés azonban fennmaradt.

Fennmaradtak az ellenséges ügynökök is. A köztársasági elhárítás sikeresen felvette velük a harcot, de teljesen felszámolni őket nem tudta. Az ötödik hadoszlop megszervezésében vezető szerepet játszott a fasiszta államok: Németország és Olaszország hírszerzése. A német és olasz hírszerzők saját országukban gyűjtötték össze a haladó erők elleni harcok tapasztalatait, és magukkal hozták őket Spanyolország sokat szenvedett földjére, a titkos eszközök egész fegyvertárát bevetették a köztársaság szabadságszerető népe ellen.

Az országban számtalan ellenséges hírszerző működött. A köztársasági biztonsági hivatal, a Seguridad tanácsadóként engem is bevont az ellenük folyó munkába, ugyanakkor továbbra is a partizánhadtest főtanácsadója maradtam, váltogatva ezt a két egyformán felelősségteljes és nehéz tevékenységet. A spanyol elhárítókkal és a szovjet önkéntesekkel együtt gyakran kockázatos feladatokat is végeznünk kellett, hogy ártatlmatlanná tegyük a fasiszta kémeket. Néha kézitusáig is ment a dolog, a hírszerzők nem szívesen tették le a fegyvert és féltek megadni magukat, mert tudták, hogy a felbőszült nép bírósága nem lesz kíméletes velük. A szédítő hegyi utakon lezajlott éjszakai hajszákban, az ellenséges ügynökök elleni véres csetepatékban kitűnő munkát végzett Nyikon Grigorjevics Kovalenko, ez a gépkocsivezetéshez is mes-

terien értő katonai tanácsadó. A részvételével végrehajtott akciók mindig célratörőek, összehangoltak, eredményesek voltak, ha mellettem volt, mindig biztonságban éreztem magam.

Az ellenséges ügynöki hálózat a Spanyol Kommunista Párt élvonalbeli személyiségeire fente a fogát, fizikailag meg akarta semmisíteni a kommunista vezetőket, a nép szeretteit. Ezért a központi bizottság és a barcelonai városi bizottság még egy feladattal megbízott: gondoskodnom kellett Dolores Ibarruri, Vicente Uribe és Pedro Checa, a politikai bizottság tagjai biztonságáról. Mindent meg kellett tenni, hogy ne fenyegesse őket álnok támadás, orvlövész golyója.

Bizony nem volt ez könnyű feladat az akkori zűrzavaros helyzetben, hát még ismerve La Pasionaria mozgékonyságát, aki a veszéllyel nem törődve szüntelenül a városokat és a falvakat járta, felkereste a csapatokat, gyakran tartott beszédet sok ember előtt.

Egy alkalommal például Seguridadnak tudomására jutott, hogy Berlinből és Rómából érkezett parancsra az ötödik hadoszlop terroristái akciót kezdenek a forradalmi nép legnépszerűbb vezetői ellen. Rejtjelzett távirattal egy időre visszarendeltek az arcvonalról és Barcelonában kellett maradnom, hogy segítséget nyújtsak a biztonsági szerveknek.

A partizánhadtest Barcelona környékén elhelyezett különleges iskolájának hallgatói közül kiválasztottunk 20 kommunista vagy a szocialista ifjúsági szövetséghez tartozó tiszthelyettest és tisztet, s mindannyiukat nagyon gondosan felkészítettük. Majd kapcsolatba léptem Uribe és Checa elvtársakkal és családtagjaikkal, megvizsgáltam lakásuk elhelyezését, a szomszédok jellemét és politikai beállítottságát, megállapodtam a jelszavakban és az állandó kapcsolattartás módszereiben. Mindent gyorsan, operatíven kellett intézni, ahogy ezt az akkori zűrzavaros helyzet megkövetelte. Lakásukon megszerveztük az őrizet tagjainak 24 órás ügyeletét.

Csak ezután indultam el a párt városi bizottságának képviselőivel és állandó kísérő tolmácsommal, Naumenkóval a kommunista párt központi bizottságának épületébe a Paseo de Garcia utcába.

La Pasionariát némileg meglepte a megjelenésünk és a látogatásunk céljáról adott magyarázataink, sőt ellenvetésekkel próbálkozott: mire valók ezek az elővigyázatossági intézkedések, nem tartozik az ijedősek közé, a nép ismeri őt...

— A nép ismeri magát, Dolores elvtársnő — válaszoltam. — De az ötödik hadoszlop is legalább annyira ismeri. Életéről el kell számolnia a köztársaságnak. A párt megbízott minket az őrizetével, és önnek mint kommunistának kötelessége megtartani a pártfegyelmet.

Az indulatos Ibarruri szélesen elmosolyodott, és beleegyezését adta.

— Hát, Alfred elvtárs, ha ez elkerülhetetlen, mit tegyek magával. Lásson hozzá!

Alaposan szemügyre vettem a központi bizottság helyiségeit, majd megkértem Dolores Ibarrurit, bocsássa az őrizet rendelkezésére a dolgozószobájával szomszédos helyiséget, s legyen közvetlen telefonkapcsolatunk a dolgozószobájával és a várossal. Teljesítette a kérésemet.

Még egy kérésem volt hozzá: tudtom és a őrizet tagjainak kísérete nélkül sehová ne távozzon a központi bizottság épületéből.

— De hiszen ez szinte letartóztatás! — kiáltott fel La Pasionaria. — A szabadságom korlátozása!

— De Dolores elvtársnő — mondottam —, bármilyen szomorú is, ez elkerülhetetlen. Szigorú utasítást kaptam, hogy sehová ne engedjem egyedül. Tiszt vagyok, megszoktam, hogy alávessem magam a parancsnak és nekem minden körülmények között teljesítenem kell a parancsot. Bocsásson meg nekünk.

Ezzel le is zártuk az ügyet. Meg kell mondanom, hogy Ibarruri elvtársnő pontosan teljesítette az őrizet igényeit: útjairól mindig előre értesített, közölte utazásainak időzítését és útvonalát, bejelentette, hol és mikor szerepel a nyilvánosság előtt, milyen helyiségben. Ez a közvetlen kapcsolat és feladataink megértése lehetővé tette számunkra, hogy gondoskodjunk védelméről, akárcsak a központi bizottság más vezető munkatársainak védelméről is.

Az országban élesedett a helyzet, az ötödik hadoszlop ügynökei arcátlanul és provokatívan léptek fel, nőtt a Spanyol Kommunista Párt tekintélyének aláásására törekvő kapitulánsok száma. Előttünk ismeretlen illegális lakásokon a terroristák gonosz merényletek tervein dolgoztak. A lázadók és az intervenciósok repülőgépei gyakran bombázták a várost. Ebben a helyzetben az őrizet megszabta szabályok legkisebb megsértése is szomorúan végződhetett. La Pasionaria útjainak biztosítása minden erőnket igénybe vette. A nép nagyszerű

lányának biztonságáért viselt hatalmas felelősségünk erőnk teljes megfeszítésére ösztönzött minket, és az ellenséges ügynökök nem mertek kezet emelni rá.

Egyszer azonban La Pasionaria elvtársnő enyhén szólva mégiscsak felültetett minket. 1938 júniusában Barcelonába érkezett az amerikai vöröskereszt küldöttsége. A látogatás híre gyorsan elterjedt a városban, és a forradalom ellenségei felhasználták az amerikaiak megérkezését, hogy bemocskolják a szemükben és a város polgárainak szemében a köztársaságot, és különösen a nép legjobb képviselőit, a kommunistákat. Aggasztó helyzet alakult ki. Résen kellett lennünk. Egyszer csak 11 órakor felfedeztük, hogy Ibarruri elvtársnő eltűnt a dolgozószobájából. Riadóztattam az őrséget, és megparancsoltam, azonnal derítsék ki, hol van.

Számtalan feltételezés villant meg a fejemben, drága volt minden perc. Nehéz lenne elmondani, mit éltem akkor át.

A központi bizottság munkatársai megmondták, hogy a város főterén gyűlés lesz és talán ott kell keresni a „szökevényt". Két személygépkocsin az őrizet tagjaival késlekedés nélkül a térhez hajtottunk és megrémültünk: a teret elárasztotta a tömeg, de olyan sűrűn, hogy lehetetlennek látszott átverekedni magunkat rajta. Ibarruri elvtársnő pedig rögtönzött emelvényen beszélt, szavai, melyeket a tömeg gyakran megismételt, messzire elhangzottak.

— Gyorsan körülvenni az emelvényt és résen lenni — adtam ki a parancsot az őrizet tagjainak. — Előre!

A gyűlés résztvevői között nagy nehezen elvergődtünk az emelvényig és körülvettük a szónokot, szemmel tartva a legközelebb állókat. Idegeink pattanásig feszültek, ha terrorista bukkant volna fel, nagyon csúnya véget ért volna. Az ötödik hadoszlop ügynökei azonban tudták, hogy a nép a rajongásig szereti La Pasionariát, és nem kockáztatták meg, hogy ilyen tömegben támadjanak rá.

A gyűlés szerencsésen befejeződött, az őrizet Ibarrurival együtt teljes létszámban visszatért a központi bizottság épületébe. Itt elmondtam neki neheztelésemet. Először tréfásan bizonygatta az ártatlanságát, ő átcsöngetett hozzám, de nem talált a helyemen, de aztán beismerte, hogy felültetett minket, és megígérte, hogy ezentúl fegyelmezettebb lesz. A szenvedélyes Dolores megtartotta a szavát, ezután soha nem tett ki minket ilyen megpróbáltatásnak.

Különösen tevékenyek voltak a köztársasági területen a

német hírszerzők. A Seguridad fiatal munkatársai még tapasztalatlanok voltak, nem mindig ismerték fel a kereskedőnek, kereskedelmi utazónak vagy újságírónak álcázott rendkívül veszélyes ellenséges felderítőket. Erőmhöz mérten segítettem a biztonsági hivatal munkatársainak az operatív munka megszervezésében, embereinknek az ellenséges ügynöki hálózatba való beépítésében.

A németek egyik veszélyes ügynöke, Otto Kirchner Cobard néven élt Madridban, feleségével együtt argentin állampolgárként. A külföldi útleveleken kívül régiségkereskedéssel álcázta magát, különböző műkincseket, képeket, szobrokat, porcelánokat adtak és vettek. A kémhálózat tapasztalt vezetőjét nem volt olyan egyszerű tetten érni. Rendkívül óvatos volt, még titkos személyi testőrséget is tartott.

Azt javasoltam a köztársasági biztonsági szolgálatnak, hogy az ügynököt keresse fel inkognitóban az elhárítás egyik munkatársa. Ennek megfelelően egy fiatal spanyol tiszt, Sanchez Ortiz dologtalan arányifjúnak öltözve felkereste az üzlet tulajdonosát, s elmondta, hogy lengyel, pan Kobieckinek hívják, és értékes vásznai vannak.

— Tudja, senor, sürgősen Buenos Airesbe kell repülnöm a rokonokhoz, de nincs egy vasam se — bizonygatta a vásárlónak a „lengyel". — Rendkívül nagyra tartom a gyűjteményemet, mégis kénytelen vagyok eladni egy gyönyörű Degas-t . . .

Pan Kobiecki külseje elég ékesszólóan árulkodott arról, hol herdálhatta el a pénzét: pofacsontján hanyagul bepúderozott kék folt, nyakán karmolások . . . A minden hájjal megkent hírszerző felült a fiatal elhárító játékának. Ezt elősegítette, hogy a Seguridadnak sikerült a nyomára jutnia a hétpróbás kém és központja közötti kapcsolattartás útjainak. Az egyik összeköttetés Argentínán keresztül vezetett. Az argentin főváros említése felébreszthette volna Cobard gyanakvását, de Sanchez Ortiz ragyogóan játszotta a szerepét, a rezidens besétált a csapdába.

Persze nem azonnal. Először elment megnézni a képet, meggyőződött róla, hogy valódi, alkudozott, megvette. Néhány nap múlva ismét felkereste pan Kobieckit azzal az ürüggyel, hogy megnézi a többi képet is, majd argentin ismerőseire terelte a beszélgetést és megkérdezte, nem adna-e át nekik a „lengyel" megérkezésekor néhány spanyolországi emléket. Pan Kobiecki azt válaszolta:

— Szíves örömest, señor, de óhatatlanul elhagyom őket. Családi örökség nálam a szórakozottság. Még mindig nem kaptam meg a kiutazási vízumot, mert állandóan megfeledkezem mindenféle igazolásról. Elegem van már ebből, inkább igyunk egyet.

A borocska mellett Cobard végleg meggyőződött, hogy a „lengyelnek" hihet, az meg beadta a derekát, beleegyezett, hogy eljuttatja Buenos Airesbe az emléktárgyakat.

A Sanchez Ortiz hadnagynak átadott csecsebecséket megvizsgálták a szakértők. Rejtjelezett jelentéseket találtak bennük a Spanyol Köztársaság fegyveres erőiről, gazdasági helyzetéről, és megtalálták azoknak az ügynököknek a fedőnevét, címét és jelszavát is, akiken keresztül a rezidens a központtal akarta tartani a kapcsolatot.

Cobardot és ugyancsak hivatásos kém feleségét letartóztatták. Kihallgatásukkor beismerték bűnös tevékenységüket, megnevezték bűntársaikat. A köztársasági elhárítás leleplezte ennek a hálózatnak minden ügynökét, és bíróilag felelősségre vonta őket.

Több ilyen akciót is irányítottam. Előttem nőttek fel a spanyol elhárítás káderei. Tehetséges tisztek, köztük Ortiz kitűnően helytálltak az ötödik hadoszlop elleni harc láthatatlan arcvonalán és nagyszerű eredményeket értek el munkájukban.

KUDARCOK GYŰRŰJÉBEN

A köztársaság városokat ad fel. — Malino tanácsadó javaslatai. — Az Ebro hősei. — Bosszantó visszavonulás. — A főparancsnokság késlekedése.

Az arcvonalon folytatódott az elkeseredett harc, és a 14. partizánhadtest közvetlenül is részt vett sok hadműveletben. Mint korábban is, felderítőkből és diverzánsokból álló osztagokat irányítottunk az ellenség mögöttes területére, és az első vonalakban fogadtuk őket. A partizánok legtöbbször győzelmesen tértek vissza, jelentős veszteségeket okoztak a fasisztáknak. De a néphadseregnek korántsem minden magasabbegységénél állt így a helyzet.

A köztársasági parancsnokság nem volt elég állhatatos, határozott, rugalmas és kitartó a kidolgozott tervek végrehajtásában. Katonai erejét és a tartalékokat nem eléggé hatékonyan és nem a megfelelő időben használta fel. Ezt a keserű igazságot megerősítheti bármelyik akkor Spanyolországban tartózkodó szovjet önkéntes. Be kellett avatkozni és menet közben kellett kiigazítani a hibákat, betömni a réseket ott, ahol úgy látszott, hogy semmiféle tanácsra nincs szükség, mert minden teljesen világos.

Amikor Naumenkóval megérkeztünk Walter tábornok 35. hadosztályához, a hadosztályparancsnok a védelem megszervezésével volt elfoglalva. A 35. hadosztály 13. és 15. nemzetközi brigádja fogta fel egy marokkói lövészhadtest és lovasságának csapását. A helyzet katasztrofálisan súlyossá vált. Kiderült, hogy az ellenséges lovasság egy nagy csoportja könnyű harckocsik kíséretében megpróbálja bekeríteni a hadosztályt. Csak tüzérséggel lehetett feltartóztatni az ellenséget. Walter kiment a tarackos üteg állásába és maga irányította a tüzet. Az első pontosan célzott lövések után a marokkói lovasság felbomlott és visszafordult.

A veszély azonban még nem múlt el. Walter észrevette, hogy a köztársasági gyalogság egy csoportja egy hegyi ösvényen visszafelé özönlik, tájékozódás céljából hozzájuk küldte a segédtisztjét. A segédtiszt hamarosan jelentette, hogy a

dandárparancsnok vezetésével a 153. dandár vegyes osztaga vonul vissza. A visszavonulók többsége anarchista.

A tábornok magához rendelte a dandárparancsnokot, és erélyesen felszólította:

— Mi ez már megint? Miért vonulnak vissza parancs nélkül? Állítsa meg az osztagot! Egy lépést se hátráljanak!

A dandárparancsnok nagyon meg volt zavarodva, nyilván nem egészen értette, hogy mit akarnak tőle. Walter még egyszer megparancsolta neki, hogy foglaljanak védőállást a magaslatokon és fedezzék az egyetlen utat.

A dandárparancsnok, végighallgatva, ahogy Walter lengyelül, oroszul és spanyolul szenvedélyesen szidja az anarchistákat, végre magához tért, futásban visszatért az osztagához és a magaslatokhoz vezette.

Estére a 35. hadosztály mégis kénytelen volt elhagyni Leserát, éjszaka pedig visszavonult Abaleta del Arzabispóba. Visszavonult a 21. hadtest is. A hadtest 34. hadosztályát a félig bekerítésben vívott harcok a végsőkig kimerítették. Csak a második napon sikerült a hegyi ösvényeken öszvérháton egy kis kenyeret és katonánként egy tucatnyi töltényt eljuttatni hozzájuk. A szomszédos 70. és 27. hadosztály is meghátrált a francóisták nyomása alatt.

Nekem Naumenkóval Lerida városon keresztül — mely Katalónia kapuja volt — ki kellett jutnom északra. A város környékén nyomult előre az ellenség navarrai, aragóniai és marokkói hadteste. A köztársasági csapatokhoz képest hatszoros volt a túlerejük.

A Segre folyón át vezető egyetlen hidat már aláaknázták, és bármelyik percben felrobbanthatták, mivel a keleti hadsereg arcvonalát áttörték, a köztársasági csapatok megkezdték az általános visszavonulást. Ezen kellett nekünk is átjutnunk.

— Próbáljuk meg — mondtam a sofőrnek. — Taposs a gázra!

Az erős tüzérségi tűz közepette átszáguldottunk a hídon és alig értünk át, hátunk mögött éles dörgés hallatszott, fájdalmas zúgást keltve a fülünkben. Hátrafordultunk. A kecses, boltíves leridai híd a magasba emelkedett, kettétörött és méltóságteljesen a vízbe hullott. Fejünk felett a levegőt hasítva deformálódott fémdarabok süvítettek el.

Robert, a gépkocsivezető olyan sebességre kapcsolt, hogy a

az emberek átadására a köztársasági hadsereg más csapatainak feltöltése végett.

Rojo tábornok bejelentette, hogy a főparancsnokság döntése alapján a Maestraegói Frontot (ez volt az áttört front spanyol neve) felszámolják. Az Ebrótól délre az egész védelmi szakaszt átveszi a harcképes Mozgó Hadsereg. A mozgó tartalék hadtest kialakítása végett Rojo parancsot adott a központi hadsereg, a levantei, az extremadurai és az andalúziai hadsereg parancsnokságának, hogy azonnal készüljenek fel egy-egy gyalogoshadosztály átdobására.

A tanácskozáson a Mozgó Hadsereg orosz tanácsadója, Malino ezredes, Antonio őrnagy szavai szerint, azt hangoztatta, hogy ezek az erők nem lesznek elegendők. Azt javasolta, hogy az ellenség támadását erős szárnycsapással állítsák meg. Az elgondolás végrehajtásához erős csoportosítást kellett volna szervezni, amire a lehetőség megvolt. Csak a Központi Frontról három érintetlen hadosztályt ki lehetett volna vonni. Malino azt tanácsolta, hogy a csapást legelőnyösebb Gelza-Escatron körzetéből kibontatkoztatni Hijar, Abalete del Arzabispo, Munieza irányában. Így az ellenségnek a Caspe-Alcaniz vonalra kijutott hadteste és más csapattestei az összeomlás szélére kerülnek. Hijar körzetének, az ellenség hátában az egyetlen fontos közlekedési csomópontnak az elfoglalása pedig megbénítaná az ellenség további előrenyomulását.

Rojo tábornok azonban csüggedten azt válaszolta:

— Nagyon is megértem magát, Malino ezredes. Nagyra értékelem merész tervét. De értsen meg engem is . . .

Bizonytalanul legyintett a kezével. Hogy ez mit akart jelenteni, soha nem derült ki.

Az ellenséges előretörés következményeit a partizáncsapatok is megérezték, ellátásuk sokkal rosszabbá vált.

Walter hadosztályához befutott egy, a francóista vonalak mögül visszatért partizándandár összekötője, felhívta a törzset és arra kért, hogy azonnal menjek ki hozzájuk.

Packard személygépkocsin a hadosztály táborához hajtottunk. A visszatért partizándandár parancsnoka, Sz. elvtárs jelentette, hogy az előrenyomuló lázadó hadsereg hátában minimális veszteségekkel minden feladatot végrehajtottak, a katonák azonban lőszer és élelem nélkül maradtak. A legsürgősebben erélyesen intézkednem kellett, hogy bajtársaink ne maradjanak súlyos helyzetben. A szükséges élelmiszer és lőszer hamarosan már úton volt. A dandárnak nem kellett is-

kocsi felugrott és kacsázni kezdett. Akaratlanul is vállon ragadtam Robertet, mire azt mondta:

— Alfred elvtárs! Hiszen maga parancsolta, hogy adjak gázt. Hát én annyira rákapcsoltam, hogy most nem tudok megállni. Az volt az érzésem, hogy a híd a csomagtartónkba esik.

Megtörölte izzadt arcát, és megkérdezte:

— És most hová?

— Barcelonába. Csak óvatosabban, testvér.

A 14. partizánhadtest törzsénél megtaláltuk Antonio őrnagyot, a törzsfőnököt, s összeölelkeztünk.

— Mi újság nálatok? — érdeklődtem. — Hogy éltek?

— Lehetne vidámabban is — sóhajtott fel Antonio. — Hallgasd csak meg.

Elmesélte, hogy Alcaniz közelében ott volt az arcvonalon március 12-én, amikor a hadműveleti csoport tisztjeivel megérkezett Vicente Rojo vezérkari főnök. Rojo tábornokot szomorú kép fogadta. A 12. hadseregközvetlen hadtest gyakorlatilag már nem létezett, maradványai rendezetlenül vonultak vissza kelet felé. A köztársaság hőse címet kiérdemelt Lister tábornok 11. hadosztálya késve érkezett a lázadók áttörésének helyére, mert nem kapott elegendő szállítóeszközt. A spanyol katonai vezetőknek megvolt az a rossz szokásuk, hogy nem voltak hajlandók gépkocsikat kölcsönözni szomszédjaiknak, még akkor sem, ha ettől a csapatátcsoportosítástól függött az egész arcvonal sikere.

Alcanizban március 14-én géppuskák szólaltak meg: az ötödik hadoszlop elfoglalta az erődöt, és tűz alá vette a város utcáit. Nyugatról és délről olasz gépesített gyalogság nyomult a város felé páncélosok kíséretében. A városban elképesztő pánik tört ki. A 18. hadtest visszavonuló csapatai, élükön Heredia ezredessel, kelet felé menekültek, a törzstisztek jelentős része pedig megadta magát a lázadóknak. Reggelre az olasz csapatok bevonultak a teljesen kiürített Alcanizba.

Antonio őrnagy beszámolt arról a tanácskozásról is, amelyet Rojo tábornok tartott a keleti és a Mozgó Hadsereg parancsnoki állományával 1938. március 16-án.

A katonák és a parancsnokok nyíltan azt beszélték, hogy lehetetlen a további ellenállás, ezért Rojo haragosan rátámadt Posas tábornokra, a keleti hadsereg parancsnokára, parancsot adott a 12. és a 18. hadtest maradványainak feloszlatására,

mét átlépnie az arcvonalat, mivel az ellenség előrenyomulása következtében akarva-akaratlanul a hátába kerültünk. Mit lehetett még tenni? Tanácsomra a partizánok folytatták az ellenség összeköttetési vonalainak megszakítását, az utak aláaknázását, csapatszállító járműveket, páncélosokat, lövegeket robbantottak fel, elvágták a telefon- és távíróvezetékeket, bekapcsolódtak az ellenséges csapatok hírhálózatába, és felderítési információkat gyűjtöttek, tűzrajtaütéseket hajtottak végre a lázadó és intervenciós csapatok gyülekezőhelyein.

Ezúttal két napot töltöttünk az ellenséges területen. Rengeteg volt a gond. Az arcvonal mögött töltött első napon váratlanul felfedeztem, hogy a partizándandár egyik zászlóalja elfoglalt egy nemesi kúriát, kényelmesen betelepedett és nyugodtan, békésen pihent. Előkerítettem a zászlóalj parancsnokát, és megkérdeztem:

— Elvtárs, miféle üdülőhely ez itt az ellenség hátában?

— Hogyhogy a hátában? — válaszolja a tiszt. — Pihenőn vagyunk a saját vonalaink mögött!

Kiderült, a zászlóalj nem is sejtette, hogy a köztársaságiak visszavonultak és így most az ellenség kezén levő területen van, tehát be kell tartania a partizánháború minden szabályát, nem vonulhat el semmiféle úri lakba.

A zászlóalj parancsnoka gyorsan riadóztatta katonáit és fedett helyre vonult velük. Zászlóalja még ugyanazon a napon több akciót hajtott végre az ellenség összeköttetéseinek megszakítására.

Közöltem Sz. dandárparancsnokkal, hogy a parancsnokokat és a személyi állományt tájékoztatni kell az arcvonalon kialakult helyzetről. Különben könnyen a francóisták karmai közé kerülhetnek!

Egészében azonban a 14. hadtest nagyszerűen helytállt számos összecsapásban.

A népi-forradalmi háború egyik legjelentősebb vállalkozása volt az ebrói átkelés. Az átkelés során a partizánok példát mutattak bátorságból és önfeláldozásból.

Amikor Franco csapatainak és az intervenciósoknak sikerült kijutniuk a Földközi-tenger partjára, a köztársasági hadsereg parancsnoki állománya és a kormány tagjai körében defetista hangulat kezdett elterjedni. Már arról beszéltek, hogy minden elveszett, a további ellenállás értelmetlen. Ezek a magas állású pánikkeltők azonban lebecsülték a spanyol nép harckészségét és hősiességét. A spanyol nép nem kívánta

letenni a fegyvert a fasiszták előtt. Rendkívül népszerűvé vált ezekben a napokban Dolores Ibarruri szárnyaló mondása: „Jobb állva meghalni, mint térden állva élni." A köztársaságiak tényleg élethalálharcot vívtak.

1938 júliusának második felében minden arcvonalat bejárta az a hír, amely még azokat is felrázta, akik a köztársaság közeli bukására számítottak. A Juan Modesto és Enrique Lister népi hadvezérek vezetése alatt álló csapatok elérték a lehetetlent: kierőszakolták az átkelést az Ebrón, ezzel nemcsak ezen a szakaszon hiúsítva meg a lázadók terveit, hanem a háború egész menetét tekintve is.

Merész átkelésével Spanyolország egyik legnagyobb folyóján, a köztársasági hadsereg szétzúzta az ellenség rohamcsapatait, és több mint 300 négyzetkilométernyi területet foglalt el tőlük a jobb parton. A csapatokat elsősorban éjszaka dobták át pontonhidakon. Ott voltam az átkelésnél, és láttam, milyen lelkesedéssel foglalták el a néphadsereg csapatai a hídfőállást. Az olasz repülőgépek szüntelenül bombázták a pontonokat, a fapadozatot vörösre festette a halottak és sebesültek vére. A köztársaságiak rohamát azonban nem sikerült feltartóztatni.

Könyörtelen harc indult meg, és e harc során a néphadsereg visszanyerte támadó lendületét. A francóisták és az intervenciósok jelentős veszteségeket szenvedve több mint négy hónapig próbálkoztak a Lister és Modesto ütötte rés betömésével. Az ellenség hatalmas mennyiségű katonát és technikát vont össze az Ebro körzetében, és e technikával a köztársasági csapatok szinte semmi egyenértékűt nem tudtak szembeállítani.

E csata során az intervenciósok először alkalmaztak tüzérségi tűzhengert, ami lehetetlenné tette a köztársasági csapatok további előrenyomulását. Ellencsapásra Modesto és Lister csapatainak nem volt lehetőségük, így kénytelenek voltak fokozatosan kiüríteni a hídfőállást. Három egész hónapig tartották magukat, ami önmagában is hőstett volt.

Az ebrói támadás előestéjén a köztársasági hadsereg vezérkara megbízta a partizánhadtestet, hogy dobjon át a lázadók hátába két dandárt, a dandárok végezzenek felderítést, vágják el az ellenség összeköttetési vonalait, hajtsanak végre diverziókat és keltsenek pánikot.

A hadtest parancsnokával és törzsfőnökével együtt nagyon gondosan felkészítettük a dandárokat e feladat végrehajtásá-

ra. Már néhány nappal a partizánok átdobása után a Zaragozát Leridával összekötő úton francóista katonákkal és tisztekkel megrakott járművek repültek a levegőbe. Néhány partizánszázad éjszakánként erős tűzrajtaütéseket hajtott végre a Huesca és Fraga közötti úton csapatokat és lőszert szállító gépkocsioszlopokon.

Az ellenség mögöttes területének egyetlen nyugodt órája sem volt. Felgyújtott gépkocsik, tönkretett lövegek és a halottak tucatjai jelezték a partizánok egységeinek és alegységeinek útját. A telefon- és távíró-összeköttetésük állandóan megszakadt.

A helyzet szó szerint percenként változott, azonnal új döntéseket kellett hozni és gondoskodni gyakorlati végrehajtásukról. Mint mindig, a partizánoknak most is a tábori csapatokkal szorosan együttműködve kellett harcolniuk.

Az ebrói hadműveletet jól előkészítették, és meglepetésszerűen hajtották végre. Az első csapások majdnem teljesen váratlanul érték a fasisztákat. De a köztársasági parancsnokság határozatlansága, képtelensége a kezdeti siker elmélyítésére lehetővé tette a lázadóknak, hogy bevessék tartalékaikat és nemcsak a támadás eredményeit csökkentsék, hanem a jobb parton visszaállítsák a korábbi helyzetet is.

Ebben a csatában nagyon derekasan helytállt a Dąbrowski nevét viselő 13. nemzetközi brigád. A brigád tagjai az elsők között keltek át az Ebrón és kitartóan küzdöttek nyolc napig pihenő nélkül. A köztársasági Spanyolország kormánya méltóan értékelte a Dąbrowski-brigád helytállását, a brigádot határtalan lelkesedéséért és állhatatosságáért a legmagasabb katonai kitüntetéssel, „A Hősiességért" érdemrenddel tüntette ki.

Ugyanilyen bátran küzdött a néphadsereg sok más magasabbegysége is. A lázadók és az intervenciósok összpontosított támadásának azonban a köztársaságiak már nem tudtak ellenállni. Az ebrói csata végéhez közeledett. A köztársasági hadsereg vezérkara parancsot adott a visszavonulásra. A katonák telve fájdalommal és elkeseredéssel, sötét, komor hangulatban hagyták el a terepet, amelyet nemrég súlyos, véres harcokban hódítottak el és visszatértek az Ebro bal partjára. Mennyi erőfeszítés, mennyi fiatal élet — és mind hiába!

És ekkor újabb fájdalmas hír szorította össze szívüket: Negrin, a köztársaság miniszterelnöke bejelentette elhatáro-

zását, hogy visszavonja az arcvonalról a nemzetközi brigádokat, amelyek ekkor a világ számos országából 6000 edzett, kipróbált harcost tömörítettek. Megértettük, hogy a spanyol kormány döntését a nemzetközi helyzet nyomására hozta, nem akart ürügyet adni az imperialista országoknak, elsősorban Franciaországnak és Angliának, hogy a lázadó Franco tábornokot és klikkjét hadviselő félnek tekintse. Ebben az esetben Franco jóval nagyobb katonai támogatást kapott volna a fasiszta hatalmaktól, ami meggyorsította volna a néphadsereg vereségét. Megértettük ezt, de ettől még nem lett könnyebb a helyzetünk, mert a nemzetközi brigádok kivonása az arcvonalról a front meggyengülését jelentette. Hazatértek a köztársasági csapatok soraiban harcoló szovjet önkéntesek is. Csak a katonai tanácsadók maradtak Spanyolországban, köztük én is.

Miután a kormány csapatai visszavonultak az Ebro bal partjára, utasítást kaptam, hogy repüljek a francóisták által elvágott területre, Valenciába és Madridba. A törzsekben a köztársaságnak ezt az elszigetelt részét központi-déli övezetnek nevezték. Felmérve az utazás veszélyeit, úgy határoztam, hogy barátom és tolmácsom, Naumenko nélkül repülök és siettem elbúcsúzni tőle és családjától. Pavel felesége, Mercedes azonban, amikor megtudta, hogy miről van szó, a spanyol vérmérséklet utánozhatatlan hevességével váratlanul rám rontott. Zűrzavaros és szenvedélyes, heves taglejtésekkel kísért kirohanásából annyit vettem ki, hogy szégyellni fogja, ha férje, Pavel Naumenko ilyen nehéz pillanatban elhagyja Alfredot, megfeledkezve arról, hogy Alfred Moszkvából eljött idáig, hogy megvédje a spanyol népet a fasisztáktól.

Maga Naumenko is elégedett volt felesége reagálásával, és engedélyt kért, hogy elkísérhessen.

1938 novemberének első napjaiban Pavellel együtt helyet foglaltam egy utasszállító Douglasben, amelyet a köztársaságiak gúnyosan „tragacsnak" kereszteltek el. Az éjszaka leple alatt a repülőgép a Földközi-tenger felől megkerülte a francóisták kezén levő partvidéket és hajnalban leszállt Valencia repülőterén.

A repülőtéren kitörő örömmel fogadtak minket a partizánhadtest tisztjei és U. hadtestparancsnok, majd elvittek a Metropol Szállóba. Fesztelen beszélgetés során ismertették velünk a központi-déli övezet helyzetét. Az övezet 140 000 négyzetkilométernyi területet foglalt el, lakossága a francóis-

ták elől elmenekültekkel együtt meghaladta a 9 milliót. Madrid, Valencia, Albacete, Murcia, Cartagena, Almeria és a többi város kész volt a végső győzelemig küzdeni. A Földközitenger partvidékének a köztársaságiak kezén levő szakasza több mint 750 kilométeres volt. A köztársaságnak lehetősége volt a hadsereg és a flotta együttműködésének megszervezésére.

Ezek az értesülések biztatóak voltak, de a háború kimenetele aggodalommal töltött el mindenkit, mert az arcvonalakon egymást érték a kudarcok.

Egyelőre azonban fel kellett készülni az ellenséges vonalak mögötti újabb akciókra. Először is ismét megfelelő emberekre volt szükség. Hiszen az internacionalisták a mi hadtestünket is elhagyták. Meglátogattuk a valenciai különleges iskolát, megismerkedtünk a személyi állománnyal és kiképzésével. Majd már Madridban az Alfonzo Szállóban találkoztunk a Központi Front főtanácsadójával, Mihail Sztyepanovics Sumilov (Silov) dandárparancsnokkal, aki ezt a tisztséget a hazatért Sterntől vette át.

Mihail Sztyepanovics kiegészítette a hadtest tisztjeitől kapott értesüléseinket. Elmondta, hogy a köztársasági csapatok létszáma 700—800 ezer fő, bár a mozgósítási lehetőségek még korántsincsenek kimerítve. A hadiflotta ereje is nagyobb a lázadók flottájáénál.

Ezeket a kellemes híreket keserű tájékoztatás követte, hogy a köztársaság miért nem tud fordulatot elérni a hadműveletekben. Kevés a fegyverzet, például, mindössze 70 harckocsi és 95 repülőgép áll rendelkezésre. Bár a madridi, albacetei és alicantei üzemek már gyártanak fegyvereket, ez még mindig kevés. Élelem is csak szűkösen van. Ebben a helyzetben a sikeres harchoz fáradhatatlan szervezési tevékenységre, vasakaratra, ésszerű parancsokra és a parancsok vonakodás nélküli végrehajtására van szükség.

A fegyveres erők főparancsnoka továbbra is Miaja tábornok maradt. Silov elvtárs elengedhetetlennek tartotta, hogy ismét jelentkezzem nála, mert hamarosan újabb hadműveletek várhatók. Második látogatásom a főparancsnoknál nagyon hasznos volt: Miaja tábornok hangjából kicsendülő reménykedéssel elmondta, hogy hamarosan a köztársasági hadsereg támadása várható a Központi Fronton, ezért a partizánoknak fel kell készülniük az ellenséges vonalak mögötti portyákra. Ez a hír örömmel töltött el.

A támadást 1938 decemberének elejére tűzték ki. A vezérkar arra számított, hogy sikeres hadműveleteivel Extremadurában, Andalúziában és a Földközi-tenger partján a köztársaság oldalára billentheti a háború mérlegét. A lázadók és intervenciósok déli frontjának veszélyeztetésére a vezérkar előirányozta a szárazföldi csapatok és a flotta együttműködését: a flotta parancsot kapott, hogy Motril körzetében szállítson partra deszantcsapatokat december 8-a és 11-e között. A deszantcsapatok partraszállása után kellett következnie a döntő támadásnak Extremadurában Zafra irányában, hogy elvágják a Sevilla és Badajoz közötti utat, és így a fasiszták kezére került területet két részre szakítsák.

Átgondolt, messzire tekintő terv volt ez, mely a 14. partizánhadtest alakulatainak is különleges szerepet szánt. Parancsot kaptunk, hogy december 5-én dobjunk át a fasiszta vonalak mögé két dandárt, és a dandárok a partraszállás övezetében és a köztársasági támadás előkészítésére Malaga és Cordoba körzetében tevékenykedjenek. A szokásos feladatokat kellett végeznünk: az utak aláaknázását, a telefon- és távíró-összeköttetés megszakítását, a francóisták gépkocsioszlopai elleni rajtaütéseket.

Megfelelően elláttuk és felfegyvereztük a katonákat, majd a megjelölt időben átdobtunk az ellenség területére két dandárt 3500 emberrel. Örömmel töltött el, hogy a partizánok bizakodó hangulatban voltak, mind harcba vágytak. a katonák arra számítottak, hogy végre nagy támadás indul és a fasisztáknak befűtenek. Ezeknek a rózsaszín reményeknek azonban nem adatott meg a teljesülés. A szervezetlenség, a nemtörődömség és a határozatlanság meghiúsította a jól kitervelt hadműveletet.

A köztársaság hadihajói fedélzetükön a deszantcsapatokkal kifutottak a tengerre, de hamarosan visszatértek cartagenai támaszpontjukra, anélkül, hogy feladatukat teljesítették volna. Miért? Erre a kérdésre a flotta parancsnoka, Luis Ubieta tengernagy kitérő választ adott, arra hivatkozott, hogy pontatlan, nem eléggé konkrét parancsot kapott. Előttünk viszont világossá vált, hogy a flotta parancsnoksága az ötödik hadoszlop direktívait követi.

Most már egymást követték a meglepetések. Az extremadurai támadás kezdetét 1938. december 18-ra tűzték ki. A támadás kitűzött napjára a csapatok elfoglalták megindulási állásaikat és csak a parancsot várták az előrenyomulásra. És

ebben a feszült pillanatban a vezérkar minden látható ok nélkül megváltoztatta az aprólékosan kidolgozott eredeti elgondolást és elhatározta, hogy Granada irányában mér csapást.

Még a katonai dolgokban járatlanok számára is világos, mit jelent a terv váratlan megváltoztatása közvetlenül a harc előtt. A rossz utakon az egész hadsereget át kellett dobni egy másik arcvonalra. Az átcsoportosítás kimerítette a katonákat, megfosztotta a köztársaságiakat azoktól az előnyöktől, amelyek a meglepetésből származhattak volna.

A csapatok tehát ismét felvonultak, ezúttal a Granada elleni támadásra, a vezérkar azonban másodszor is elhalasztotta a támadást, és lemondva a központi irányításról a központi-déli övezet parancsnokságára bízta, hogy önállóan határozza meg a csapás irányát. Az övezet meglepett törzse elhatározta, hogy Extremadura felé támad, ami ismét csak a csapatok nehézkes, fárasztó és zűrzavart okozó átdobásával járt. Az indokolatlan átcsoportosítások miatt a támadás december 18-a helyett csak 1939. január 5-én indult meg.

A partizánhadtest tisztjei és tanácsadói csüggedten figyelték a felső vezetők kapkodását. Hiszen dandárjaink 1938 decembere óta fáradságot nem ismerve aktívan tevékenykedtek a francóista csapatok hátában, nagy veszteségeket okozva és pánikot keltve, kedvező feltételeket teremtve a csapatok támadásához. A francóisták és az intervenciósok kihasználták az elhúzódó fegyvernyugvást, és nagy erőket vetettek be a partizánok ellen. Dandárjainkat veszteségek érték, lőszerük és élelmük elfogyott, kénytelenek voltak visszatérni a bázisaikra.

A partizánhadtest sok felelősségteljes harci feladatot teljesített az ellenség hátában. De sokkal többet is tehetett volna, ha mindig tényleges rendeltetésének megfelelően használják fel és nem kényszerül arra, hogy a tábori csapatokkal együtt részt vegyen az arcvonal hadműveleteiben. Előfordult, hogy mihelyt kitettem a lábamat, valamelyik katonai vezető máris leváltotta a pihenőn levő partizándandárt és bedobta a védelem megerősítésére. Mennyi energiába került, hogy bebizonyítsuk, a partizánok helye az arcvonalnak nem ezen, hanem a túloldalán van!

Erőfeszítéseink és áldozataink nem hozták meg a kívánt eredményeket. A 14. partizánhadtest katonái és parancsnokai mégis méltó módon teljesítették forradalmi kötelességüket, bátran harcoltak a köztársaságért.

A KATASZTRÓFA KÜSZÖBÉN

A kommunista párt önfeláldozása. — Az érlelődő hitszegés. — Az internacionalisták távozása. — A köpönyegforgatók hatalomra törnek. — Árulás Madridban.

1939 első hónapjaiban a spanyol nép nemzeti-forradalmi háborúja a növekvő nyomás ellenére folytatódott. Az állandó túlfeszített idegállapot, az élelmiszerhiány, a tömeges bombázások temészetesen befolyásolták a dolgozó tömegek közérzetét. A fáradtság érződött mind a néphadsereg katonáin, mind a polgári lakosságon. Katalónia elfoglalásával a lázadók nagyon nehéz helyzetbe hozták a köztársaságot. Elvesztette a legfontosabb iparvidékeket: Barcelonát, Tarragonát, Reust, a még fennhatósága alatt élő lakosság száma is megcsappant.

A helyzetet súlyosbította a kormánykörökben lábrakapott defetista hangulat és az ötödik hadoszlop fondorlatai. Az ötödik hadoszlop majdnem nyíltan működött és közvetlenül vagy közvetve azok is támogatták, akiknek a leginkább el kellett volna fojtani az ellenség minden mesterkedését.

A hadseregnek és a népnek szilárd, meg nem alkuvó vezetésre lett volna szüksége, ehelyett azonban gyakori volt a fejvesztettség és a tehetetlenség.

A kormány február 11-én Negrin miniszterelnökkel az élén visszatért a központi-déli övezetbe Franciaországból, ahová korábban a katalóniai hadsereggel együtt visszavonult. Az övezetben teljes rend uralkodott, a legszigorúbb fegyelmet érvényesítették. Madrid megingathatatlanul tartotta magát, állhatatosan tűrte az éhezést, a hideget és a tüzérségi tüzet. A kormány visszatérésével a tömegek felélénkültek, erélyes intézkedéseket vártak a vezetőktől. A nép reményei azonban nem igazolódtak be. A kormány riasztóan passzív maradt, semmit nem tett, hogy elhárítsa az ellenforradalmi fordulatot, amelyet a defetisták az ötödik hadoszloppal szövetkezve apránként, tervszerűen készítettek elő.

Ebben az időben határozott harci programmal lépett fel Spanyolország Kommunista Pártja. A Madridban megtartott

Pavel Ivanovics Naumenko, a spanyol köztársasági hadsereg partizánhadtestének parancsnoka mellé beosztott tanácsadó tolmácsa. A felvétel 1938-ban készült

Mihail Sztyepanovics Sumilov vezérezredes, a Szovjetunió hőse. A felvétel 1955-ben készült

Zsan Andrejevics Ozol, a spanyol köztársasági hadsereg partizánhadteste különleges iskolájának vezetője

Mihail Fjodorovics Orlov, az NKVD különleges rendeltetésű önálló gépkocsizó lövészdandárjának parancsnoka. A felvétel 1947-ben készült

Nyikon Grigorjevics Kovalenko önkéntes, a partizánhadtest felderítője

A spanyol nemzeti-forradalmi háborúban részt vevő szovjet önkéntesek egy csoportja a Szovjetunióba való visszatérésük előtt. A felvétel 1939-ben készült.

tömeggyűlésen Dolores Ibarruri kiemelte a köztársaság katonáinak és tisztjeinek hősiességét, őszintén felrajzolta a további harc nehézségeit, és megjelölte a nép legsürgősebb feladatait: mozgósítani kell mindenkit, aki fegyverre fogható, szilárd tartalékcsapatokat kell szervezni, védelmi vonalakat kell építeni, meg kell szilárdítani minden antifasiszta erő egységét és véglegesen szét kell zúzni az ellenség ügynöki hálózatát.

A gyűlés résztvevői lélegzetüket visszafojtva hallgatták Dolores Ibarruri szenvedélyes beszédét. Hangos helyeslésekkel fogadták zárószavait:

— Gondoljatok arra, hogy az egész világ Spanyolországra figyel most, erre a földarabra, amely területében kicsiny, de hősiességében és önfeláldozásában nagy, abban a reményben, hogy itt gyúl ki az a fáklya, amely megvilágítja az utat a fasizmus rabságában sínylődő népek felszabadításához...

A kommunista párt egyértelmű, konstruktív álláspontja ellen senki nem mert nyíltan fellépni, még a titkos ellenség sem. A Népfront tanácskozása Madridban még határozatot is hozott, hogy minden eszközzel támogatni kell az ellenséggel szembeni harcot. A kormány azonban nem nyúlt ezekhez az eszközökhöz. Negrin miniszterelnök visszahúzódott Elda városába, gyakorlatilag távol tartotta magát az ügyektől, nem akart senkivel sem találkozni, semmit nem tett. Nyomott hangulata kapóra jött a defetistáknak és az összeesküvőknek.

Az ellenforradalmi fordulatot a hatalommal felruházottak jelentős csoportja készítette elő, vezetőjük a Madridot védő központi hadsereg parancsnoka, Segismund Casado ezredes és a 4. hadsereg közvetlenjeinek parancsnoka, az anarchista Zipriano Mera ezredes volt. Együttműködött velük a jobboldali szocialisák vezére, Julian Basteiro is. Ez a hármas és cinkosaik megbénították a kormány tevékenységét, intrikákat szőttek, kommunistaellenes kampányt folytattak, előkészítették Madrid gyalázatos átadását a lázadóknak és a köztársaság teljes kapitulációját. Az olyan kiemelkedő parancsnokok, mint Modesto és Lister, nem kaptak új megbízatást, és gyakorlatilag távol tartották őket a tényleges parancsnoki munkától.

A kormánykörökben lábra kapott árulás tág tevékenységi teret nyitott az ötödik hadoszlopnak. Állami szolgálatban és hadseregben felelős tisztségeket betöltő személyeket viszont

csak Miaja tábornok személyes aláírásával ellátott paranccsal lehetett letartóztatni. Egyszer például a cartagenai biztonsági hivatal munkatársai leleplezték az ötödik hadoszlopnak X fedőnéven tevékenykedő vezetőjét. Az elhárítás munkatársai Miaja tábornok elé terjesztették anyagaikat és kérték a letartóztatási parancs aláírását.

— Ugyan, ugyan! Semmi esetre sem! — mondotta a tábornok.

Ekkor én magam fordultam ezzel a kéréssel Miajához. Megkerestem őt Valencia mellett, torrentói villájában, ismét elé raktam az X ellen szóló bizonyítékokat. A tábornok váratlanul megenyhült és azt mondta, személyesen ellenőrzi az X elleni vádak helytállóságát.

— Jöjjön el hozzám holnap reggel — fejezte be udvariasan főparancsnok —, és megadom a választ.

Másnap Miaja tábornok azzal fogadott:

— Na látja, igazam volt. X teljesen ártatlan.

Meglepődve megkérdeztem, mire alapozza a tábornok a véleményét. Miaja vagy végtelen naivsággal, vagy burkolt kétszínűséggel így válaszolt:

— Ezt az embert régóta ismerem, együtt nőttünk fel, együtt tanultunk. Amikor megkérdeztem őt, hogy miért lép kapcsolatba összeesküvőkkel, tiszta szívéből biztosított, hogy ezek csak ráérő emberek kitalálásai. És tiszti becsületszavát adta nekem.

— De hát mit érnek a szavai, amikor nekünk tények vannak a kezünkben! — ellenkeztem.

— De mondja Alfred őrnagy, tulajdonképpen, miért magának kell hinnem és nem a régi barátomnak?

Itt nem volt mit tenni! Elkeseredetten távoztam Miajától, nem kaptam aláírást a letartóztatási parancsra. A biztonsági hivatal tanácsomra továbbra is szemmel tartotta X-et, és bár késve, de mégis letartóztatta őt. Kiderült, hogy Cartagenában és Madridban ellenforradalmárokból álló kiterjedt csoport vezetője. Késedelmes letartóztatásával lehetőséget kapott, hogy tovább szervezze az ügynöki hálózatot és jelentős kárt okozzon a népi hadseregnek.

A köztársasági elhárítók elég gyakran kerültek ilyen helyzetbe. A biztonsági szolgálat keze lényegében meg volt kötve, a köztársaság pedig védtelen volt az egyre erősödő titkos háborúban.

Ekkoriban hagyták el Spanyolországot az utoljára maradt

internacionalista vezetők. Éppen ebben az időben találkoztam és beszélgettem Palmiro Togliattival, a nemzetközi kommunista mozgalom későbbi kiemelkedő személyiségével.

— Nehéz itt most maguknak, nagyon nehéz — mondotta Togliatti. — Lehet, hogy még nehezebb lesz. Már az sem zárható ki, hogy a falangisták és gazdáik időlegesen felülkerekednek. A forradalmár számára azonban az a legfontosabb, hogy soha ne veszítse el szellemi frisseségét és hitét annak az ügynek az igazságában, amelyért harcol. A nemzetközi proletariátus legjobb képviselőinek Spanyolországban kiömlött vére meg fogja hozni a csíráit. Majd meglátja. camarado Alfred, emlékezzen majd vissza arra, mit mondtam.

A fiatal, barna bőrű, fekete hajú Togliatti fel-alá sétált a szobában, és így folytatta:

— Túl sok kedvezőtlen feltétel folyt itt össze egyetlen zavaros áradattá. És mégis küzdeni kell. Egyszerűen nem találom a helyemet, ha arra gondolok, hogy el kell utaznom. De mit tehetek! Nincs jogom szembeszállni a spanyol kormánnyal. Ez ártana a közös ügynek. A kormány rákényszerült erre a lépésre Az viszont, hogy a nemzetközi brigádok távozásával a köztársasági erők meggyengültek, az ellenség pedig csak nyert, vitathatatlan tény!

Hirtelen megkérdezte:

— És maga személy szerint mihez akar fogni a továbbiakban?

— Az utolsó lehetőségig dolgozni fogok. Mint a többi katonai tanácsadó is.

— De az események menetét előre látja?

— Természetesen. Tragédia előtt állunk.

— Igen, kedves Alfred elvtárs — mondotta bensőségesen Togliatti —, emlékezzen vissza rá, a forradalmat időlegesen meg lehet fojtani, de a forradalmat szülő gyökereket, a munkásosztályt és élcsapatát, a kommunista pártot nem lehet megsemmisíteni. Erre nem képes sem Franco, sem Casado, sem Hitler, sem Mussolini . . .

Nagyon nehéz helyzetben volt akkor. Spanyolországból el kellett utaznia, hazájába nem térhetett vissza, és nem tudta, meddig kell még emigrációban élnie, távol a fasiszták bemocskolta szeretett Olaszországától. Segítettem Togliattinak megbízható külföldi útlevelet kiváltani, 300 dollárt kölcsönöztem neki, majd melegen elbúcsúztunk egymástól, abban

a reményben, hogy Párizsban vagy Moszkvában még találkozunk.

A többi önkéntessel együtt Franciaországba készült utazni legközelebbi munkatársam, Pavel Naumenko is. Nem felejtettem el azt a vágyát, hogy vissza akar térni a hazájába. Tanácsot kértem diplomáciai munkatársainktól, akik elmagyarázták, hogy kérvényt kell benyújtani a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének, egyedül ez a szerv illetékes ezekben a kérdésekben. Közbenjártam, hogy családjával együtt kapjon szovjet állampolgárságot. És amikor megkezdődött a nemzetközi brigádok tagjainak távozása, a legjobbkor megjött a távirat Moszkvából, hogy a kérést teljesítették. Ebből az alkalomból Pavel és Mercedes házában valóságos ünnepséget rendeztünk. Azt sem tudták, hogyan köszönjék ezt meg nekem. Én azt mondtam, a szovjethatalomnak kell köszönetet mondaniuk, amely tekintetbe vette Naumenko érdemeit a kommunista és a munkásmozgalomban, a spanyolországi háborúban.

A családot párizsi követségünkön várták a szovjet útlevelek.

— Párizsig, barátaim, valahogy még el kell jutni, mondottam. — Megbízható értesüléseim szerint a francia kormány különleges táborokba internálja a Spanyolországból érkező önkénteseket.

Pavel nem törődött a figyelmeztetésemmel, a hetedik mennyországban érezte magát.

— Ej, Alfreduska — válaszolta —, én most mindenre fütyülhetek!

Amikor Pavel, Mercedes és a kislányuk, Isabel elutazott magányosan éreztem magam. A köztársaságot a katasztrófa fenyegette, és mindez együtt nem volt alkalmas arra, hogy jó hangulatra derítsen. De a helyemen maradtam, továbbra is minden erőmmel dolgoztam és kész voltam arra, hogy a végsőkig osztozzam a spanyol nép sorsában.

A lázadók és az intervenciósok elleni háború folytatásához a hadsereg vezetését szilárd és megbízható kezekbe kellett adni. A kommunista párt javasolta Negrin miniszterelnöknek, hogy váltsák le az erélytelen, tehetetlen Miaját és a nagyon is kétes Casadót. Negrin azonban hű maradt önmagához és halogató taktikájához: nem volt hajlandó leváltani Miaját és Casadót, arra hivatkozva, hogy ez bonyodalmakat

okozhat a hadseregben és megnehezítheti a harcot az ellenséggel.

A francóisták tökéletesen tisztában voltak a köztársaság ügyeivel, s miután meggyőződtek Negrin bátortalaságáról és Miaja semmittevéséről, elhatározták, hogy siettetik az eseményeket. Casado kihasználta a madridi helyőrség parancsnokaként élvezett jogait és az ötödik hadoszlop sugalmazására megindította első támadását a tömegeket a fasizmus elleni harcra szervező fő politikai erő, a kommunista párt ellen. Február 27-én betiltotta a Mundo Obrerónak, az ország legnépszerűbb lapjának, a Spanyol Kommunista Párt Központi Bizottsága orgánumának kiadását és terjesztését. Ugyancsak Casado parancsára Madridban megindult a kommunisták letartóztatása, hogy gyengítsék befolyásukat a háború menetére, felbomlasszák a Népfrontot, majd miután így szabaddá vált a kezük, fordulatot hajtsanak végre és átadják a köztársaság területét a falangistáknak és a német—olasz intervenciósoknak.

Mindenkinek tisztában kellett lennie azzal, hogy haladéktalanul le kell tartóztatni Casadót! De erre senki nem szánta rá magát. Sőt március 1-én, szó szerint a háború tragikus lezárásának előestéjén Negrin a központi-déli övezet főparancsnokságának ülésén továbbra is arról szónokolt, hogy a harc folytatásán kívül nincs más megoldás, mert minden próbálkozás, hogy elfogadható békefeltételeket érjenek el, sikertelen volt. Kapituláns nyíltságát az magyarázta, hogy a tanácskozás résztvevőinek többsége egyetértett Casadóval és arra törekedett, hogy azonnal kössenek békét, teljesítve Franco feltételeit.

Ahelyett, hogy letartóztatta volna Casadót és véget vetett volna felforgató tevékenységének, Negrin március 2-án rendeletileg kinevezte őt a szárazföldi hadsereg törzsfőnökének. A Casadóval azonos nézeteket valló Matallanát pedig a fegyveres erők vezérkari főnökévé nevezték ki. Miaja tábornok új megbízatást kapott: ő lett a szárazföldi, tengeri és légierők főfelügyelője.

Természetesen ez a játék a tisztségviselők áthelyezésével, s főleg a hadsereg feletti hatalom átadása a defetistáknak és az összeesküvőknek csak meggyorsította a köztársaság vereségét. Igaz, új megbízatást kaptak a legendás kommunista katonai vezetők is: Modesto ezredest tábornokká léptették elő és Casado helyére kinevezték a központi hadsereg parancsnoká-

nak, Lister az andalúziai hadsereg élére került, Francisco Galan pedig a cartagenai haditengerészeti támaszpont parancsnoka lett.

A kommunisták kinevezését fontos parancsnoki tisztségekbe az összeesküvők leplezetlen elégedetlenséggel fogadták, mert tudták, hogy a fő veszély a kommunista párt oldaláról fenyegeti őket. A spanyol kommunisták a háború alatt határozottan és bátran tevékenykedtek, védelmezték a nép alapvető érdekeit. Így aztán érthetetlen okokból, valószínűleg Casado és cinkosai nyomására Negrin miniszterelnök sokáig tartóztatta magánál az új tisztségekbe kinevezett kommunistákat, úgyhogy tisztségüket csak névleg vették át, valójában már nem befolyásolhatták az egyre baljósabbá váló eseményeket.

Március 4-re több megbeszélést tűztem ki az ötödik hadoszlop elleni harcról, s a megbeszélésekre legkésőbb délelőtt 10 óráig Cartagenába kellett érnem. A Pavel helyére lépett tolmácsnővel korán reggel gépkocsival útnak indultam Valenciából. Már úton voltunk, amikor elromlott a motor, a megbeszélésekről le kellett mondanom, s elhatároztam, hogy nem vesztegetve az időt, visszafordulok. Csak késő este jutottunk el Valenciába. Üzenet várt rám, hogy a központi-déli övezet főtanácsadója, Silov többször is érdeklődött utánam és azt kérte, hogy azonnal lépjek vele kapcsolatba. Azonnal felhívtam Mihail Sztyepanovicsot, aki megörülve a hangomnak elmondta, hogy már mindenki összegyűlt nála, csak rám várnak.

— Jöjjön azonnal, egy percet se vesztegessen! — zárta le Silov.

— Rendben. Megyek!

Silov szállása Valencia közelében volt, az Amparo nevu majorban, az út nagyon rövid ideig tartott. Útközben valami meglepett és felkeltette a gyanakvásomat. Vasárnap este volt, de Valencia utcái nem voltak kivilágítva, kihaltnak, elhagyatottnak látszottak. Máskor ebben az időben zajos tömeg töltötte meg a járdákat, az ívlámpák vidám fényt árasztottak, a reklámtáblák a szivárvány minden színében pompáztak, mindenütt zene harsogott. Most csak kisebb csoportokkal találkoztunk. Eltérő öltözékű emberekkel, vállukon puskával. Hamarosan megtudtam, hogy az ötödik hadoszlop osztagainak őrjárataival találkoztunk. Bizony nagyot fordult a helyzet!

Mihail Sztyepanovicsnál vagy negyvenen gyűltek össze, nagyobbrészt katonai tanácsadók. A jelenlevők arcáról azonnal le lehetett olvasni, hogy valami nagyon kellemetlen történt. Itt volt Dolores Ibarruri is. Nagyon kimerültnek és csüggedtnek látszott. Fekete hajából tisztán és szomorúan villantak elő az ősz fürtök.

A hírek valóban tragikusak voltak. Hosszú és hősies ellenállás után Madrid elesett. Az áruló Casado befolyása alatt álló alakulatok fellázadtak és megtagadták az engedelmességet a köztársasági parancsnokságnak.

A helyzet azonnal katasztrofálissá vált.

A KÖZTÁRSASÁG VERESÉGE

A bátor Dolores. — Leszámolással fenyegetnek minket. — Agyonlövetésre ítélve. — Merénylet. — Házi őrizet Afrikában. — Hazai partok felé.

Az amparói villából azonnal felvettem a kapcsolatot a partizánhadtest parancsnokával. U. elvtárs közölte, hogy már bevonultak Valenciába az áruló Casadót támogató csapatok és az ötödik hadoszlop osztagai. A hadtestparancsnok be akarta dobni ellenük egyik hadosztályát, és a különleges iskola hallgatóit, hogy visszafoglalja a várost.

Tájékoztatásáról rögtön beszámoltam Dolores Ibarrurinak. Ibarruri szomorúan és fáradtan azt mondta:

— Nem, erre nincs szükség. A köztársaságot már nem lehet megmenteni, hiábavalóak lennének az áldozatok. Meg kell óvni az embereinket, megtettek mindent, ami tőlük telt. Adja át legyen szíves a véleményemet a hadtestparancsnoknak.

Ismét felhívtam telefonon U. elvtársat, elmondtam, mit gondol terveiről La Pasionaria, és azt tanácsoltam neki, jusson ki a repülőtérre, hogy elszállíthassák a Szovjetunióba. A javaslatomat visszautasította.

— Köszönöm, Alfred barátom. Erre egyelőre nincs szükség. Előre számoltam mindennel. Gondoskodni kell Dolores biztonságáról! Hallod?

La Pasionaria, Domingo Giron, a központi bizottság tagja és más elvtársak kíséretében Amparóból Murciába utazott és egy ideig a város környékén tartózkodott El Palmira (Pálmaliget) néven.

Casado eközben viharos tevékenységet fejtett ki. Március 6-án beszédet tartott a rádióban, szennyes rágalommal árasztva el a Szovjetuniót és a szovjet önkénteseket, és pimaszul azt állítva, hogy Spanyolországban Moszkva parancsára folyik a vér. De még ezzel sem elégedett meg. A kikötők és a repülőterek ellenőrzésére hívott fel, hogy a „spanyol tragédiáért felelősek ne menekülhessenek el". Bármilyen provokatív és arcátlan kijelentéseket is tett Casado, nagyon jól tel-

lett tudnia, hogy a nemzetközi brigádok még 1938 őszén elhagyták Spanyolországot, ahogy azt a Negrin-kormány kívánta, a Spanyolország szabadságáért önfeláldozóan harcoló szovjet harckocsizók, pilóták, tengerészek és más önkéntesek pedig már régóta nem vettek közvetlenül részt az arcvonalon folyó harcokban. Az áruló tehát csak ránk, a köztársaság utolsó napjaiig Spanyolország meggyötört földjén maradó néhány tucatnyi katonai tanácsadóra és tolmácsra gondolt. De mi mást is várhattunk volna a köpönyegfordítótól.

Mindenképpen el kellett utaznunk. A spanyol néppel szembeni kötelezettségünket a végsőkig teljesítettük, most pedig meg kellett próbálnunk elhagyni az országot az árulók mesterkedései ellenére.

Március 7-én hajnalban egy páncélautó és a partizánhadtest katonái fedezetében a katonai tanácsadók utolsó csoportja is elhagyta Amparót és elindult az Albacete melletti Bonete falu közelében előre kialakított kis tábori repülőtérre. A repülőtérre hamarosan leereszkedett egy kétmotoros francia repülőgép. A pilóta és a szerelő a Francia Kommunista Párt tagja volt, a párizsi szovjet képviselőkkel való megállapodás alapján ők jöttek el értünk.

Ezen a napon a repülőgép nyolc embert vett fel: J. Budagova, J. Korszik tolmácsnőket és hat beteg tanácsadót. A Földközi-tenger felett az afrikai partokra szállította őket, Oran kikötővárosba, az akkor francia gyarmati uralom alatt álló Algéria területére.

Várva, hogy ránk kerüljön a sor, Sumilov, én és tolmácsunk Elda városka mellett egy kis faluban találkoztunk a köztársaság volt miniszterelnökével, Negrinnel és arra kértük, hogy bocsásson rendelkezésünkre két Douglast. Negrin zavartan csak annyit mondott, hogy most már semmiféle hatalma nincs, minden, amit értünk tehet az, hogy köszönetet mond szolgálatainkért. Hát ez volt a köszönet! Azért a volt miniszterelnök mégiscsak írt néhány ajánló sort az Albacete melletti légi támaszpont parancsnokához, Cascon ezredeshez. A szívélyes ajánlólevélből azonban nem sok hasznunk volt: a támaszponton már egyetlen repülőgép sem maradt.

Beszélgetésünk közben belépett Negrin segédtisztje és jelentette, hogy a lázadók elfoglalták Albacetét, sietni kell a repülőtérre, ahol a volt kormányfőt repülőgép várja. Negrin sietve kezet nyújtott és majdnem futva indult gépkocsijához.

Rögtönzött repülőterünkön néhány köztársasági katona

segítségével két spanyol mérnök serénykedett. Mindannyian türelmetlenül vártuk a repülők következő fordulóját. Azonban váratlanul befutott egy tehergépkocsi Casado fellázadt csapatainak katonáival, s a katonákat vezető tiszt átadta a fő áruló parancsát, hogy le kell zárni a repülőteret, nekünk pedig meg kell jelennünk a junta törzsénél.

Az új spanyol juntát névlegesen a nép és a hadsereg körében bizonyos tekintélynek örvendő Miaja tábornok vezette. Az összeesküvők éppen ezért állították őt erre a posztra, bár Miaja a valóságban Valencia mellett, tarrentói villájában tartózkodott és többé egyáltalán nem vett részt a politikai eseményekben.

A junta tagjai voltak elnökként és honvédelmi tanácsadóként Miaja tábornok, külügyi tanácsadóként a jobboldali szocialista Casado, belügyi tanácsadóként Vanceslao Carillo és más jelentéktelen figurák, akik úgy határoztak, hogy inkább Franco tábornokra tesznek. A junta egész tevékenységét ténylegesen az áruló Casado irányította.

Megkapva a junta parancsát, hogy jelenjünk meg a törzsnél, megkértük a tisztet, adja át a lázadók vezéreinek, hogy estére feltétlenül ott leszünk. Ez hadicsel volt. Még csak az hiányzott, hogy önként jelentkezzünk az árulóknál, hogy leszámolhassanak velünk. Sötétedéskor észrevétlenül a hegyekbe mentünk és reggelre találtunk is új leszállópályát, ahonnan folytatódhatott a szovjet önkéntesek elszállítása francia repülőgépeken.

A nagydarab, testes, örökké piros arcú Sumilov öblös basszusán azzal a javaslattal állt elő:

— Talán ha megkérjük Casadót, segít nekünk? Mi a véleménye, Dubovszkij?

— Nem, Mihail Sztyepanovics — vetettem ellene —, semmi esetre sem érdemes így tenni. Casado ellenségünk, csak felfedjük magunkat és veszélybe sodorjuk a még ittlevőket.

Sumilov azonban nyilván abban reménykedett, hogy Casadóban maradt még egy szemernyi tisztesség. A közeli vasúti bakterházból a tolmács segítségével felhívta Casadót, és megkérte, segítsen nekünk. Az áruló minden teketória nélkül azt válaszolta, hajlandó segíteni azzal a feltétellel, hogy a katonai főtanácsadó utazzon Madridba, és a rádióban szólítsa fel a juntával szembeszegülő köztársaságiakat fegyverletételre.

Casado hatalma Madridban március 6-án veszélybe került: Ascanio kommunista alezredes a 8. tartalék hadosztállyal a

főváros felé vonult, és a központi hadsereg 1. és 2. hadtestének parancsnokai, a kommunista Barcelo és Bueno is elindította Madrid felé csapatainak egy részét. Hát ezeket a hazafiakat akarta Casado ártalmatlanná tenni a Szovjetunió tanácsadói révén.

Sumilov igyekezett udvariasan megértetni Casadóval, hogy kormányunk utasításai értelmében a tanácsadóknak nincs joguk beavatkozni Spanyolország belügyeibe és még kevésbé adhatnak ki akármiféle parancsot is. A hisztérikus és önhitt áruló hallani sem akarta az érveket, csak a magáét fújta és azzal fenyegetőzött, hogy mindannyiunkat letartóztat és agyonlövet.

Mihail Sztyepanovics diplomatikus fellépése tehát eredménytelen maradt. A továbbiakban próbálkozása még súlyosbította is helyzetünket.

Közben a francia repülők folytatták tevékenységüket. Három nap alatt 24 embert szállítottak el Oranba. Mi Sumilovval még mindig a sorunkra vártunk. És ekkor váratlan meglepetés ért minket: Moszkvából Mihail Sztyepanovics nevére és Vorosilov elvtárs aláírásával három rejtjelezett rádiótávirat érkezett. Az első távirat szerint Stern (Grigorovics) hadtestparancsnok levélben kérte Miaja tábornokot, hogy segítse elszállításunkat. A második táviratból megtudhattuk, hogy ha közöljük pontos koordinátáinkat, Párizsból két Douglast küldenek értünk, amiről párizsi követünk, Szuric most tárgyal a francia kormánnyal. A harmadik távirat azt javasolta, próbáljuk meg a szovjet állampolgárokat eljuttatni a francia légitársaság alicantei repülőterére, ahol máris vár rájuk két személyszállító repülőgép.

De a tartózkodási helyünkről tudomást szerzett Casado sem vesztegette az idejét. Parancsára 17 szovjet önkéntest feltartóztattak és az alicantei városparancsnokságra kísértek. Sumilovval együtt elhatároztuk, hogy nem húzzuk tovább az időt, hanem felhasználva a francia repülőgép utolsó fordulóját Oranba repülünk Sumilovon és rajtam kívül Juhanov repülési tanácsadó, A. I. Ivanov tüzérségi tanácsadó, F. J. Ziborov őrnagy, M. J. Zsuravszkij százados és még néhányan összesen kilenc ember szállt be a gép szűk utasfülkéjébe.

A városparancsnokságra szállított társaink sorsa azonban annyira nyugtalanított minket, hogy elhatároztuk, útba ejtjük Alicantét is, és kiderítjük, hogy mi van velük. Váratla-

nul azonban 3000 méter magasságban mindkét motor szinte egyidejűleg felmondta a szolgálatot. Jeges veríték ütött ki a hátamon. Mennyit harcoltam a polgárháború lövészárkaiban, Nyugat-Belorusszia erdeiben, a spanyol fennsíkokon, mindig elkerültek a golyók és a lövedékek, és most ilyen értelmetlenül, bosszantóan kell elpusztulnom, amikor ennyire közeli a hazatérés órája!

A francia pilóták kitűnően értették a mesterségüket: mindent megtettek, hogy a repülőgép le tudjon szállni, és ügyes siklórepüléssel földet is értünk, vagyis inkább befúródtunk egy szőlőskert kellős közepébe. A gépet erős robbanás rázta meg, a rögzítékeikről leszakadt motorok messzire elrepültek. Szinte mindannyian megúsztuk kisebb zúzódásokkal, a két pilóta sérülései azonban már súlyosabbak voltak, tolmácsnőmnek pedig eltörött a karja.

A kényszerleszállást az árulók kezén levő területen hajtottuk végre. A lázadó csapatokhoz tartozó katonák és tisztek siettek a katasztrófa színhelyére. A sebesült pilótákat és a tolmácsnőt kórházba küldték, minket pedig erős kísérettel Alicantébe szállítottak és hozzácsaptak korábban letartóztatott társainkhoz.

Sikerült kideríteniink, hogy a felszállópályát kiszolgáló szakemberek be akarták bizonyítani az árulóknak hűségüket. A repülőbenzint nagy adag vízzel felhígították, ezért mondták fel a szolgálatot a motorok menet közben.

Alicantében két nap alatt jó néhány kellemetlen és nyugtalanító órát éltünk át. A francia pilótákkal együtt gyakran kihallgattak és zsaroltak minket, arra igyekeztek rávenni, hogy lépjünk fel Casado juntája mellett. Ezt természetesen erélyesen elutasítottuk. Erre bejelentették, hogy mindannyiunkat kivégeznek. A leghatározottabban tiltakoztunk, és kijelentettük, hogy a készülő bűncselekményért a juntát fogja terhelni a felelősség a Szovjetunió és az egész világ előtt. Ezután a fejünk felett függő veszély mintha enyhülni kezdett volna. Befutott Madridból az engedély, hogy engedjenek el minket Aranba.

A junta nyilván telefonon vagy rádión adott szóbeli parancsot az alicantei városi parancsnoknak, hogy tartóztasson le és végeztessen ki minket. Írásbeli utasítás nem volt a kezében, ugyanakkor Madridban a helyzet ezekben a napokban Casadóra nézve nem a legkedvezőbben alakult. Casado a Pénzügyminisztérium pincéjében vesztegelt, mindenfelől

körülvették a köztársasághoz hű maradt csapatok. Ezért nem merte az alicantei városparancsnok vállalni a felelősséget a szovjet tanácsadók sorsáért és végrehajtani az árulók vezérének parancsát.

Felszállási engedélyünk története valószínűleg a következő. Amikor Sumilovval kiharcoltuk, hogy beszélhessünk a városparancsnokkal, közölte velünk, hogy utasítást kért Madridból. Üzenete feltehetően nem került a lázadó vezér kezébe.

A táviratot a junta valamilyen másodrangú hivatalnoka kapta meg, aki nem tudta, hogy Casado mit határozott rólunk. Így aztán sietve válaszolt: „Engedélyezni az oroszok felszállását a formalitások betartásával."

Ha csak egy-két napot késik a válasszal, sorsunk egészen másképp alakulhatott volna. Casado március 12-én a 4. anarchista hadtest csapataira támaszkodva megszilárdította a hatalmát Madridban.

Tisztában voltam vele, hogy tolmácsnőnket nem hagyhatjuk a köztársaság árulóinak kezében, ezért jó előre felkerestem őt a kórházban, és bár a gyógyulástól még messze volt, elvittem őt a többiekhez. Nagyon örült, hogy ismét az övéi között lehet.

A helyi rendőrség parancsnoka vitt ki minket a repülőtérre, aki, úgy látszik, titokban együtt érzett velünk, de ezt környezete előtt nem mutatta, félt, hogy kegyvesztett lesz a lázadóknál. A gépkocsi volánjánál ülve különböző elvont témákról csevegett velünk, és közben mellesleg megkérdezte:

— Milyen benyomást visznek magukkal Spanyolországról?

Én válaszoltam neki:

— Spanyolország gyönyörű. A spanyol nép pedig dolgos, bátor, nagyszerű.

— De hisz a Népfront nem tudta megőrizni a köztársaságot... És magukkal sem valami jól bántak... Mit fognak ezek után gondolni a spanyolokról?

— A kormányok váltakoznak — válaszoltam —, de a nép marad. Mi reménykedni fogunk a spanyolok jobb jövőjében.

Nem tudom, hogyan fogadta szavaimat beszélgető társam, mert ebben a pillanatban megérkeztünk a repülőtérre.

A repülőtér francia vezetője szívélyesen fogadott minket, vacsorával is megkínált, de helyettese, egy spanyol fasiszta nem titkolta ellenségességét, sőt az asztalnál azt a fenyegető megjegyzést tette:

— Kár, hogy hallal nem tudunk szolgálni! De holnap néhányuk kóstolhat majd egy kis friss halacskát.

Célzása nagyon is átlátszó volt: a Földközi-tenger felett repülve számíthattunk az árulók meglepetéseire. Ezért figyelmeztettem a francia pilótákat, hogy maradjanak a repülőgépnél és gondosan tartsák szemmel a karbantartókat.

Az arcátlan árulónak pedig azt mondtam:

— Nem jó kárörvendeni nehéz helyzetben levő embereken. Maga még fiatal, előtte van az élet, még sok minden megtörténhet magával. Csak kerüljön egyszer maga bajba, eszébe jut még ez a vacsora és ízetlen tréfája.

Válaszként gonoszul felhorkant és torz mosoly ült ki az arcára.

Indulásig carabinerók (spanyol határőrök) őriztek minket, akik éppen olyan ellenségesek voltak velünk szemben. Beszélgetésükből ilyen megjegyzéseket sikerült elkapnom:

— Kár elengedni őket...

— Végezni kellene velük...

— Mindnek golyót a homlokába, és kész!

Az éjszakát egy tönkrement, kerekek nélküli autóbuszban töltöttük a fegyveres carabinerók gyűrűjében. Alvásról szó sem lehetett. Rendkívül türelmetlenül vártuk a hajnalt. A hajnal csigalassúsággal köszöntött be, mintha csak meg akarná hosszabbítani megpróbáltatásainkat. Végre a látóhatár világosodni kezdett, s meghallottuk az őrök ingerült kiáltásait:

— Ne aludjanak! Siessenek! Induljanak, amíg nem késő!

Sumilovval és a tolmáccsal bepréselődtem a kis tengeri repülőgép fülkéjébe. Felbőgött a motor, néhány perc múlva azonban a gép ezüstös színe sárgába ment át: az olajtartály levált, az olaj elárasztotta a motorház fedelét és a gép törzsét. A pilóta elsápadt és kikapcsolta a motort. Különösebb repülési szakértelem nélkül is rájöhettünk, hogy valaki szándékosan befűrészelte az olajtartályt. Mindjárt eszembe jutott a fasiszta ifjonc pimasz vigyora. Ezt a meglepetést tartogatták hát nekünk az árulók. Elvetemültségük azonban túlbuzgóságra ragadtatta őket, túl erősen befűrészelték a tartályt. Ha a tenger fölött válik le, megkóstolhattuk volna a friss halat...

Sumilovval a gép mellé álltunk és senkit nem engedtünk a repülőhöz a carabinerók és a repülőtéri személyzet közül. Míg mi őrködtünk, a francia pilóta kijavította a hibát. Nem

messze tőlünk egy heverőn a rendőrfőnök üldögélt, a fejét fogta és együttérzéssel figyelte, hogy mi történik.

Ahhoz nem volt ereje, hogy segítsen, de őszintén átélte viszontagságainkat. Nagy barna szemében fájdalom tükröződött.

Végre a levegőben vagyunk és Oran felé tartunk. A motor kifogástalanul működik. Mindannyiunk tekintetében öröm csillog. A pilóta arca nyugodt. Mégiscsak kiszabadultunk!

A franciák Oranban kitettek minket, majd most már három géppel visszaindultak Alicantébe, és március 12-én estére csoportunk minden tagja szerencsésen csatlakozott hozzánk. Szívélyesen köszönetet mondtunk a pilótáknak testvéri segítségükért és készülődni kezdtünk Marseille-be, hogy Franciaországon keresztül folytassuk utunkat a Szovjetunióba. A francia—afrikai rendőrbiztos azonban alaposan elvette a kedvünket, amikor kijelentette:

— Elutazásukra nincs engedély, ezért nem engedhetem el magukat.

Újabb akadály elé kerültünk hát! Hiába hivatkoztunk arra, hogy korábban érkezett honfitársaink szabadon elhagyhatták Orant. A rendőrbiztos azt mondta, parancsot kapott, hogy tartson minket házi őrizetben, amíg külön utasítást nem kap.

A párizsi szovjet követség rendszeresen küldött nekünk pénzt, így gondtalanul élhettünk. A város legjobb szállodájában helyeztek el minket. A szálloda éttermében kapott étkezésre sem panaszkodhattunk, türelmesen vártuk, hogy döntsenek a sorsunkról. A helyi polgári lapban provokatív írás jelent meg, hogy szovjet mérnökök érkeztek, akik hírszerzési célokból érdeklődnek Afrika iránt. Jót nevettünk a nyomorult firkászok arcátlan hazugságán, és nagyon szerettük volna az igazat megtudni az időszerű eseményekről. Valaki a csoportunkból kiderítette, hogy Oranban szovjet lapok is kaphatók. Milyen örömmel vetettük magunkat rájuk! Megszépítették hosszú kényszerű tétlenségünket az afrikai parton.

A házi őrizet egyik nyomasztó napján interurbán telefonhívást kaptam.

— Halló! Monsieur Alfred? Franciaország hívja.

Azt gondoltam, a követségről hívnak, kellemes híreik vannak. A kagylóban ismerős hang csendült fel:

— Halló! Alfred, Alfreduska!

— Te vagy az, Pavel?

— De még mennyire. Az internáló táborból hívlak, Franciaországban ugyanis internáltak.

— Hogyhogy az internáló táborból beszélsz, ne tréfálj!

— Becsületszavamra, Alfred! Az osztálytestvérek elrendezték a beszélgetést. Ismét szögesdrót mögé kerültem, mint a polgárháború éveiben. Hogy mitévő legyek, nem tudom.

— Ide figyelj, Pavel, de hogy tudtál rám találni itt az isten háta mögött, pláne Afrikában?

— Hát az osztálytestvérek segítettek.

— Akkor, Pavel, azonnal lépj kapcsolatba párizsi követségünkkel. Te most már szovjet állampolgár vagy, és a szovjethatalom segít majd, hogy kiszabadulj a táborból. Érted? Engem meg többször ne hívj, én is házi őrizetben vagyok, és nem tudom, hogy mikor engednek ki.

— Megértettem, Alfred. De hogyan lépjek kapcsolatba a követséggel?

— Hát mire valók az osztálytestvérek?

— Értem, értem! Nagyon köszönöm, testvérem!

— Otthon majd találkozunk!

— Minél előbb, barátom!

A beszélgetés felzaklatott. Mennyi megpróbáltatásban lehet része egy ilyen embernek! Alaposan kijutott Naumenkónak az első világháborúban, majd utána a táborokban, a francia emigrációban, a spanyol háborúban, most pedig már szovjet állampolgárként a francia reakciósok szeszélyéből szögesdrót mögött gyötrődik. És itt vannak a csoportbeli társaim, katonai tanácsadók és tolmácsok, mennyi rosszban volt részük már Spanyolországban és korábban, és a bajok csak nem akarnak megszűnni.

Harminchat napot töltöttünk Oranban házi őrizetben, amíg kormányunk ki nem szabadított. Egy amerikai hajóval érkeztünk Marseille-be.

Párizsban megtudtam, hogy Pavel Naumenko kiszabadult a táborból, útlevelet kapott és családjával együtt már elindult Moszkvába. Megkönnyebbültem.

A követség munkatársai elmondták, hogy Afrikába való távozásunk után Franco valósággal tüzet okádott. Nem tudta megbocsátani az alicantei hatóságoknak, hogy élve kiengedtek minket a markukból. A szocialista Léon Blum vezetése alatt álló francia kormány is kimutatta ellenségességét a zendülők elől elmenekült szovjet önkéntesekkel szemben. A kimentésünkben részt vevő repülőket megfosztotta katonai

rangjuktól és francia állampolgárságuktól. Kíméletlenül megbüntették őket! A szovjet követség elszámolt a pilótákkal és megtérítette a Spanyol Köztársaság árulóinak diverziója miatt Alicante mellett tönkrement repülőgép értékét.

A párizsi szállodában jelezték, hogy két látogató keresett fel. Ugyan kik lehetnek, gondoltam. Kiderült, hogy Palmiro Togliatti az, egy társával. Vidám és friss volt. A köztársasági Spanyolország veresége ellenére derűlátóan ítélte meg a forradalmi mozgalom távlatait Európában. Elmeséltem, hogyan menekültünk meg az árulók kezébe került területről.

— Önöknek is kijutott a szenvedésből — mondta együttérzően.

Búcsúzásnál elővette a pénztárcáját, és azt mondta:

— Adósa vagyok, Alfred elvtárs. Nagyon köszönöm a segítségét. Salud!

— Salud, camarado — válaszoltam én is spanyolul.

Párizsba érkezésünk után tíz nappal Le Havre-ba utaztunk, és fölszálltunk az Uljanovszk szovjet hajóra. Alig indultunk el, máris megálltunk egy kis kikötőben. Itt szállt fel a hajóra Dolores Ibarruri. Veszélyes lett volna valamelyik nagy kikötőben beszállnia, elvtársai jogosan feltételezhették, hogy a francia hatóságok a fasiszták kedvében járva letartóztatják őt és átadják Francónak, hogy számoljon le vele. La-Pasionaria inkognitóban utazott a Szovjetunióba, de hamarosan az egész hajó megismerte őt, a népszerűsége óriási volt.

Az Uljanovszk 1939. május 19-én befutott Kronstadtba.

VESZÉLYBEN A HAZA

A NAGY HÁBORÚ ELŐESTÉJÉN

Az utolsó pihenő. — Összecsapások a hóban. — Tapasztalatgyűjtés. — Külföldi kiküldetés. — Felderítés a kikötőben. — A barna Európán keresztül.

Hazatérve Spanyolországból egy ideig pihentem, hogy ismét hozzászokjam a békés élethez, a zajos és megszépült fővároshoz, a nyugodt hétköznapokhoz.

Szabadságomat feleségemmel, Anna Szidorovnával Leningrád mellett töltöttem. Boldogan, önfeledten pihentünk, mintha csak tudtuk volna, hogy egyhamar nem lesz alkalmunk így tétlenkedni a békés ég alatt. Sem én, sem a feleségem, sem a többi nyaraló nem sejtette, hogy a gyönyörű város, amely mellett gondtalanul töltjük napjainkat, néhány hónap múlva már a front övezetében lesz.

Miután visszatértem Moszkvába, az NKVD egyik csoportfőnökségén kezdtem dolgozni. Szabad időmet a családommal töltöttem, jártam a számomra olyan kedves moszkvai utcákat, gyönyörködtem a fővárosi ragyogásban és a hatalmas város forgatagában, felidéztem a spanyol háború közelmúltbeli eseményeit és azokat a nagyszerű embereket, akikkel egy sorban küzdöttem.

A pihenő nem tartott sokáig. Akárcsak sok más hivatásos katonatársamé, az én sorsom is úgy alakult, hogy elmondhattam volna magamról Ernest Hemingway egyik kedvelt hősének szavaival: „Fél évszázadnyi hadüzenet nélküli háború áll előttünk, és én a teljes időre leszerződtem."

A háborús tűzfészkek, az úgynevezett helyi háborúk fellángolása után 1939 őszén kitört a második világháború. A háború határaink közelében folyt, és nem lehetett kétséges, hogy a szovjet népnek előbb vagy utóbb fegyverrel a kézben kell megvédenie a szocializmust.

A nemzetközi imperializmus már többször próbára tette határaink szilárdságát. A Haszan-tónál és a Halhin-Gol folyónál lezajlott csaták kézzelfoghatóan bebizonyították katonai erőnket. Az agresszorok azonban ezt kevésnek tartották, új-

ra próbálkoztak, ezúttal a Szovjetunió északnyugati határánál. 1939 novemberében megindult a finn hadjárat.

Az élet azonnal háborús színezetet vett föl. Hamarosan megtudtam, hogy nekem is részt kell vennem ebben a háborúban, az azonban csak később derült ki, hogy milyen minőségben. A népbiztosságtól két hónapon át nem kaptam új megbízatást, és végül is meghallgatták kívánságomat, hogy közvetlenül is részt vehessek a harci cselekményekben: a Karéliai földszorosra küldtek egy határőrzászlóalj parancsnokaként.

Békeidőben a határőrök a határokat védelmezik, háború idején pedig harcolnak. Régóta ez volt a szokás a szovjet határőrcsapatoknál, amelyeket általában bevált, különösen kitartó, kitűnően kiképzett emberekkel töltöttek fel.

A háború, bár rövid ideig tartott, nehéz és véres volt. A földrajzi adottságok kimerítették katonáinkat és parancsnokainkat. A mély hó, a negyven fokos hidegek, a metsző szél megnehezítette a harcot, s megnehezítette az életet is.

Az ellenség jobban felkészült az ilyen éghajlati viszonyok között vívandó harcokra. Jól kiépített, mélységben tagolt, megerősített terepen védekezett, felhasználva a számos vasbetonból épített és páncélkupolával fedett tartós tüzelőállást. A védelemhez mindig kisebb erő kell, mint a támadáshoz. Az ellenség olyan terepen harcolt, amelyet kitűnően ismert. Jó fizikai kondícióban volt, megedződött és fanatikussá is tették.

A Vörös Hadsereg csapatai ennek ellenére egyik csapást a másik után mérték a fehérfinnekre, módszeresen megsemmisítették támpontjaikat és előrenyomultak az ellenséges terület mélységébe. Az okos és alattomos ellenség azonban az elfoglalt területeken számtalan lövészekből és géppisztolyosokból álló alegységet, egész sítalpas zászlóaljakat hagyott hátra azzal a feladattal, hogy dezorganizálják a csapataink mögöttes területének működését, szakítsák meg az összeköttetéseket, intézzenek támadásokat a katonai kórházak, a törzsek, a raktárak ellen. A könnyű, mozgékony csapatok valóságos mesterei voltak a „kis" háborúnak és sok gondot okoztak parancsnokságunknak.

A diverziós osztagokkal a határőr-zászlóaljak és a Belügyi Népbiztosság más csapatai vették fel a harcot. Mi a harcoló hadsereg hátában tevékenykedtünk, őriztük a bekötőutakat, a hírközlési vonalakat, az arcvonal mögötti létesítménye-

ket, felderítettük, összefogdostuk, megsemmisítettük az ellenség sítalpas katonáit. Nem segített rajtuk, hogy kiképzéssel, sportolással jól felkészítették őket, de nem segített rajtuk természetes alkalmazkodásuk sem a zord északi viszonyokhoz, sem pedig automata fegyverük, célszerű egyenruhájuk, fanatikus nacionalizmusuk. Többször előfordult, hogy amikor a zászlóaljat rohamra indítottam, a fehérfinnek megfutamodtak, fegyvereiket, felszerelésüket elhajították, nem fogadták el a közelharcot. Nyilván jól a fejükbe vésték, hogy az orosz szuronyrohamnál nincs retteneteseb.

A legnagyobb veszélyt a magányos finn géppisztolyosok és mesterlövészek jelentették. Fehér álcázóköpenyükben megtelepedtek a fákon és tökéletesen egybeolvadtak a hóval lepett fatörzsekkel és ágakkal. A szovjet harcosok „kakukkoknak" nevezték el őket, nyilván mert mindig egyedül bukkantak fel és a fákon szerettek tartózkodni. A „kakukkoknak" az volt a feladata, hogy harcképtelenné tegyék a parancsnoki állományt. A parancsnokok és a politikai munkások ugyan hamarosan már nem hordtak messzire látszó ismertetőjeleket, a „kakukkoknak" azonban mégiscsak sikerült felismerni őket pisztolytáskájukról, vállszíjukról, parancsnoki bundájukról és ilyenkor aztán biztos kézzel lőttek. Egy percre sem volt szabad levenniük az álcázóköpenyt, hogy ne váljanak ki a harcosok közül.

A határőrök igyekeztek megóvni parancsnokaikat, állandóan szemmel tartották őket, sőt gyakran testükkel nyújtottak fedezéket az ellenség tüzével szemben.

A titokzatos, elmosódott északi táj sok más meglepetést is tartogatott számunkra, és ezek közül a legveszélyesebbek talán az aknák voltak. Az ellenség követlenül a hóba telepítette őket, a katonáknak szinte mindig aknakeresőt kellett használniuk. A háború néhány hónapja alatt több tucat aknamezőt tettünk ártalmatlanná, gondoskodva ezzel saját biztonságunkról és az arcvonal felé haladó tábori csapatok veszteségeinek elkerüléséről.

Funkcióink közé tartozott az is, hogy a Vörös Hadsereg csapatainak vezetői legyünk. Gyakran vezette a legelső vonalaig csapatainkat Alekszandr Fjodorovics Kozlov századparancsnok, ez a hivatásos határőr, ügyes és bátor harcos. Alegységével többször ütött rajta a tanyákon vagy kis falvakban állomásozó fehérfinn őrségeken, foglyokat és zsákmányt szerzett. Kitűnően értett a környező terep felderítéséhez, raj-

taütéseket szervezett az ellenséges diverziós csoportok gyülekezési körleteiben. A finn hadjáratért a kormány Vörös Zászló Renddel tüntette ki. Később a Nagy Honvédő Háború vérzivataros éveiben is találkoztam vele.

A zászlóalj személyi állománya jól felkészült a karéliai földszoros természeti adottságai között végzendő harctevékenységre. Sok határőr már korábban is szolgált ezen a vidéken, fizikailag rendkívül edzettek voltak, kitűnő erkölcsi tulajdonságokkal rendelkeztek. Akárcsak a Belügyi Népbiztossághoz tartozó többi csapat személyi állománya, mi is egyhangúlag lemondtunk a harctéri fejadaghoz járó alkoholról. Katonáinkban nem kellett alkohollal fokozni a harci szellemet, mert anélkül is magas szintű volt. Mindannyian melegen öltözködtünk, bázisunkon meleg fedezékek vártak ránk, rendszeresen kaptunk forró italt, sokat mozogtunk, és semmiféle fagytól nem féltünk.

Nekem a többieknél nehezebb volt. Idősebb is voltam és az egészségem sem volt valami fényes: időnként súlyosbodott krónikus légcsőhurutom, amelyet még a húszas években szereztem a mocsaras nyugat-belorussziai erdőkben. A fagyos levegőben, különösen pedig erős szélben nehéz volt a légzés, az ember arcát jégkéreg borította be és úgy fájt, mintha tüzzel égetnék. De mindig arra törekedtem, hogy ne lássák rajtam, mennyire gyenge és beteg vagyok, a pihenés perceiben tréfálkoztam, nevetgéltem, elrejtve állapotomat. A jó kedélyű, nevetésre mindig kész katonák szívesen bekapcsolódtak a tréfálkozásba, és nem vették észre, milyen nehezére esik ez a parancsnokuknak.

Szerettem az alárendeltjeimet, atyaian gondoskodtam róluk. Nemegyszer mentettek meg a biztos pusztulástól, és egymás között koromért, jó kedélyemért és örökös zúzmarásságomért Télapónak hívtak. Nem haragudtam ezért az elnevezésért. Bár még alig voltam túl a negyvenen, a húszéves fiúkhoz képest átéltekben, élettapasztalataimban tényleg öreg voltam.

Remek fiúk vettek körül a háborúban. Jól emlékszem többek között Ivan Szergejevics Szidorov törzsőrmesterre, aki különösen a vállalkozásra kijelölt csoportokban és a „kakukkok" felszámolásában tűnt ki. A zászlóalj általában kis alegységekre osztva tevékenykedett elhelyezési körletének tíz kilométeres sugarú körzetében. Hiszen az ellenség sem ezredeket vagy hadosztályokat állított ki velünk szemben, csak

kisebb osztagokat. sőt magános diverzánsokat. Ezért szétoszlottunk különböző irányokban és rendet teremtettünk a veszélyeztetett szakaszokon. A vállalkozásban részt vevő csoportok gyakran hoztak magukkal „nyelveket", kihallgatásuk segítségünkre volt a diverzánsok darázsfészkeinek felderítésében és pontos meghatározásában. A „kakukkokat" fokozott megfigyeléssel és hadicsellel mértük be. Az volt a lényeg, hogy megállapítsuk a mesterlövész tartózkodási helyét, a fáról leszedni őt már nem volt különösebben nehéz.

Rendszerint derékig hóban kellett mozognunk, a hideg és a szél megdermesztette a fegyverolajat. Ha véletlenül csupasz kézzel megérintettük a fegyverek fémjét, bőrünk azonnal hozzátapadt és cafatokban jött le. A fagyban nehéz volt elsősegélyben részesíteni a sebesülteket: ha a vérzést sikerült is elállítani, az összefagyástól gyakran nem lehetett megmenteni őket.

Soha nem felejtem el a fronton töltött karéliai éjszakákat, amikor a felderítő és őrszolgálat letétele után a katonák összegyűltek a tábortűznél, hogy meghallgassák a század mókamesterét, a határőrcsapatok afféle Vaszja Tyorkinját. Nevetnek, felidézik a szívükhöz közel álló helyeket, szeretteiket, felolvassák az otthonról kapott leveleket, majd nótára gyújtanak. Szinte nem is ők kezdik a dalt, hanem magától kap szárnyra a katonaszívekben, kitör a szabadba és felcsendül az emberek fejét súroló hófödte fenyőágak alatt.

Indulókat nem énekeltek, az meneteléshez való. Pihenőben a szívből könnyebben fakad a régi népdal.

A sziget mögül az árral
A széles folyó habjain —

kezdi az előénekes ráérősen, érzéssel és szívhez szólóan. Az erős, kissé meghűlt és rekedtes hangok pedig bekapcsolódnak:

Előtűnnek a kozákok
Sztyenyka Razin csónakjain

Alekszandr Kozlov századparancsnok félrevonultan önfeledten hallgatja a dalt, sovány barna arca felragyog, szemét ábrándos köd fátyolozza be. A századparancsnok volgai, a Sztyenyka Razinról és a boldogtalan perzsa hercegnőről szóló hősi ének a sajátja, személyes kincse.

A szárnyaló orosz dal hetykesége és szilajsága, a dalban felmagasztalt szent férfibarátság megfogja a fiúk lelkét. A tábortűz egyenlőtlen fényfoltokat vet a kurszki, novgorodi, poltavai legények egyszerű, jeges szélben fürdő arcára, melegség áraszt el mindenkit, megenyhül az állandó száraz feszültség.

A zászlóaljparancsnoknak a háborúban kevés a szabad ideje, mindig rengeteg a tennivalója, most mégis szakítok néhány percet, egy fenyő mellől hallgatom az embereket. A táborra ráborul a felhők lepte sötét ég, éjszakára elül a szél, egy ág sem rezdül az erdőben. Ha egyetlen pillanatra is, de az embernek az az érzése, hogy nincs háború, nincs vér, nincsenek sírok a fagyos földben, csak jó emberek vannak, akik nem tudni miért, hirtelen itt találták magukat a szikrázó téli erdőben és most a dalban felidézik, ami számukra a legkedvesebb, ami a legközelebb áll hozzájuk... Gondolatokba merülünk, önfeledten hallgatunk, amikor valahol a közelben váratlanul mintha varrógép csattogása hangzana fel: ta-ta-ta! Gránátsűvítés és mennydörgő robaj a válasz! A finnek rajtaütöttek az őrségen. A nótát mintha elvágták volna, parancsszó csattan:

— Fegyverbe!

És egy szakasz vagy akár egy század eltűnik a fagyos ködben, hogy kitessékelje a hívatlan éjszakai vendégeket. A zászlóaljnak gyakran bonyolult, kusza helyzetben kell cselekednie, teljesen önállóan, a hadsereg többi részétől függetlenül, saját kockázatára. A kitartó, bátor és leleményes személyi állomány azonban mindig becsülettel teljesítette a harci feladatot.

A finn hadjáratban hadseregünk számottevő harci tapasztalatokra tett szert, a gyakorlatban is megtanulta a megerősített védelem felmorzsolásának, az ellenség diverziós csoportjai elleni harcnak a tudományát és sok mást.

Én magam is gazdag tanulságokkal tértem meg a szovjet—finn háborúból. Magam sem tudtam, hogy a húszas és a harmincas években felkészültem a negyvenes évek könyörtelen és véres összecsapásaira, amikor eldőlt, hogy fennmarad-e a szovjetország, vagy nem.

Kétségtelenül szerencsém volt, hogy a Nagy Honvédő Háborúban már nem zöldfülű újoncként, hanem sok rosszat megélt harcedzett katonaként, illegális harcosként, felderítőként, partizánként és parancsnokként vettem részt. És nem

Jergenyij Ivanovics Mirkovszkij, különleges osztag parancsnoka, a Szovjetunió hőse

Nyikolaj Arhipovics Prokopjuk, a Szovjetunió hőse, nyugalmazott ezredes. A felvétel 1950-ben készült

Georgij Szemjonovics Morozkin, Gradov különleges osztagának első komisszárja. A felvétel 1941-ben készült

Alekszej Grigorjevics Lunykov, Gradov különleges osztagának első törzsfőnöke. A felvétel 1943-ban készült

Dmitrij Alekszandrovics Menysikov, Gradov különleges osztagának felderítőfőnöke. A felvétel 1955-ben készült

Ivan Matvejevics Tyimcsuk, a „Bosszúálló" partizánosztag komisszárja

Vera Zaharovna Horuzsaja, a földalatti mozgalom harcosa, partizán, a Szovjetunió hőse. A felvétel 1932-ben készült

Ivan Leonovics Szacunkevics, a „Leszámolás" partizánosztag parancsnoka

Partizánparancsnokok egy csoportja. Ülő sor (balról jobbra): Sz. Sz. Manykovics, Sz. A. Vaupsaszov, P. V. Cservinszkij, P. K. Ponomarenko, a Partizánmozgalom Központi Törzsének volt parancsnoka, P. J. Krivonoszov, P. P. Versigora. Álló sor: F. G. Markov, G. M. Linykov, A. V. Zsdanovics, I. M. Kardovics, P. K. Ignatov. A felvétel 1946-ban készült

Konsztantyin Prokofjevics Szermjazsko, Gradov különleges osztaga pártszervezetének titkára

Szavelij Konsztantyinovics Lescsenya (Szaveljev), a minszki illegális városi pártbizottság titkára

Mihail Petrovics Gurinovics, Gradov különleges osztagának felderítője

Konsztantyin Illarionovics Murasko, földalatti diverziós csoport vezetője Minszkben

Georgij Nyikolajevics Krasznyitszkij, földalatti diverziós csoport vezetője Minszkben

Vaszilisza Vasziljevna Gurinovics, a földalatti mozgalom résztvevője, a különleges osztag összekötője

Mihail Mihajlovics Maurin, a különleges osztag helyettes századparancsnoka (középen) bajtársai között

Georgij Nyikolajevics Maskov, a minszki illegális városi pártbizottság titkára

Alekszandr Gyemjanovics Szakevics, a „Minszki Bolsevik" illegális lap szerkesztője

Raisza Alekszejevna Volcsek, a földalatti mozgalom harcosa, diverziók résztvevője

Valentyina Mihajlovna Szermjazsko, a különleges osztag felderítője és robbantója

Oleg Martinovics Folitar, földalatti diverziós csoport résztvevője. A felvétel 1951-ben készült

Uljana Nyikolajevna Kozlova, a földalatti mozgalom tagja, diverziók résztvevője

én egyedül voltam felvértezve harci tapasztalatokkal, hanem sok szovjet ember. Sok más fontos tényező mellett kétségkívül ez is a segítségünkre volt, hogy a XX. század első felének legsúlyosabb történelmi konfliktusát a mi javunkra döntsük el.

Sokféle súlyos megpróbáltatás volt osztályrésze nemzedékemnek, soraink erősen megritkultak, de vígaszt nyújt az a meggyőződés. nemhiába hoztunk áldozatokat, a mi nemzedékünk, és a minket követő nemzedékek vére váltotta meg a szovjet nép és bolygónk más népei mai békés életét. Semmi nem szépítheti meg úgy a sorsunkat, mint a becsülettel teljesített kötelesség tudata.

A finn hadjárat győzelmes befejezése után nem szabadság várt rám, új megbízatást kaptam, átadtam a zászlóaljat, elbúcsúztam bajtársaimtól és útipoggyásszal a kezemben nekivágtam az idő sűrű fátyla mögé rejtőző jövőnek.

A háború egyre közelebb lopózott határainkhoz. Nagyon elbizakodottnak kellett lenni ahhoz, hogy valaki ne vegye észre fenyegető előjeleit. A baljós valóság a hitlerista rablók tisztességes szándékainak minden illúzióját eloszlatta.

Másfél évet töltöttem a tőkés Európában, különleges feladatokat teljesítve.

Többek között hosszú ideig tartózkodtam az egyik szomszédos államban, amelynek németbarát irányvonala egyre nyilvánvalóbbá vált. Kifelé a legbarátságosabb képet mutatták: biztosítottak minket jószomszédi érzelmeikről, a hátunk mögött pedig már fenték a kést.

Hogy ne hívjam fel magamra az ellenséges elhárítás figyelmét, a központ utasítását követve tengeren jutottam el a szomszédos államig, vonatra szálltam és észak felől érkeztem meg az országba, amelyben dolgoznom kellett.

Szürkéskék egyenruhát viselő, jól ismert jelvényekkel ékesített német repülőkkel utaztam együtt. Nem lehetett kétséges, hogy a szomszédos államban a hitlerista légierőhöz tartozó csapatokat vontak össze.

Munkatársammal, Alekszej Alekszejeviccsel 1941. május 1-én elutaztam az egyik kikötővárosba. Ellenőriznünk kellett, hogy milyen rakományok futnak be a kikötőbe és mi a rendeltetésük.

Komor, ködös reggelre ébredtünk. Súlyos teherként nyomta szívünket a nyugtalanság, de útközben nem mulasztottuk el, hogy keserűen tréfálkozzunk azon, miként kell ün-

nepelnünk a vidám május 1-ét. Otthon ebben az órában mindenki a díszszemlére, a felvonulásra, az ünnepségekre készülődött. Mindenfelé vidám muzsika csendül fel, körös-körül örömteli élénkség, és csak kevesen tudják, milyen komor felhők gyülekeznek az égen.

Megérkeztünk a tengerpartra, szállodai szobát béreltünk. Alekszej Alekszejevics a szálláson maradt és lefeküdt aludni (jó oka volt arra, hogy ne mutatkozzon forgalmas helyeken), én pedig villamosra szálltam és elindultam a kikötőbe.

A sűrű reggeli ködben a villamos lassan vánszorgott. A megállókban jöttek-mentek az utasok. Ez az egyhangúság valósággal elringatott. Az ablakból a tisztára sepert városi utcákat nézegettem, figyeltem az ébredő város illedelmes, kimért életét és már nem is fordítottam figyelmet a villamos többi utasára. Pedig időközben szinte mindenki leszállt. Az egyik állomáson a villamost rendőrök töltötték meg. Bárhova néztem, mindenütt kardszíjak, egyenruhagombok villantak meg, jól táplált arcok ragyogtak.

Nagyon kényelmetlenül kezdtem érezni magam. „Nocsak — gondoltam magamban. — Darázsfészekbe csöppent a csekista."

Teljesen közönyös képpel, mintha mi sem történt volna, mintha mindennap rendőrökkel zsúfolt villamoson utaznék hírszerzési feladataim végzésére, kinézegettem az ablakon, még ásítottam is, készen arra, hogy megjátsszam az ismeretlen városban eltévedt jámbor polgárt. Lassacskán végleg megnyugodtam. A villamos ráérősen és csörömpölve folytatta útját már a kikötő területén. „Hova készülnek ezek ilyen korán és miért vannak ilyen sokan?"

Kabátba és sapkába bújtatott, a gombok, pisztolyok és paszományok között elvesző civil alakom semmiféle hatással nem volt a rend őreire. Egyszerűen észre sem vettek. Vagy talán maguk közül valónak gondoltak? Esetleg munkába utazó kikötői alkalmazottnak véltek?

Akárhogy is volt, a villamos szerencsésen elérte a kikötő területét. Csak most értettem meg, mit keresnek itt egykedvű útitársaim: a kikötőt a rendőrség lezárta. A mi villamosunkat minden további nélkül átengedték: saját embereiket szállította. Ha tudták volna, hogy ki furakodott be közéjük!

Váratlan útitársaim a kordon megerősítésére érkeztek a kikötőbe. A kikötőben tehát valami rendkívüli és titokzatos esemény készülődik. Fesztelenül és otthonosan szálltam le a

kocsiról és elindultam a móló felé. Ügyet sem vetettek rám, nyilván mert a rendőröket szállító villamossal érkeztem. A tengert köd borította, a rakpartok azonban tele voltak emberrel.

Ésszerűtlen lett volna, ha kimegyek a mólóra: egy ismeretlen ember megjelenése a kikötői munkások és alkalmazottak között nem maradt volna észrevétlen. Körülnéztem és megláttam a közelben a vámhivatal kis emeletes épületét, amely ebben az órában teljesen elhagyatott volt. Bementem az épületbe, felmentem az emeletre és kerestem egy tengerre néző ablakot, ahonnan mindent megfigyelhettem, ami a rakpartokon történik.

A köd hamarosan feloszlott. A mólónál német szállítóhajók kötöttek ki, német voltuk kiderült az oldalukon jól kivehető elnevezésből. Azonnal megindult a hajók kirakodása a rakpart mellé állított vasúti kocsikba. A fedélzeten megjelentek a hitlerista katonák szürkészöld figurái. Gyorsan, szervezetten folyt a munka, alig győztem megszámolni és emlékezetembe vésni a különféle harci eszközök mennyiségét. Harckocsikat, repülőgépeket, különböző űrméretű és rendeltetésű tüzérségi lövegeket láttam. Ha egy szerelvény megtelt, újat állítottak a helyére. Hágcsókon puskával, géppisztollyal, géppuskával felfegyverzett katonák szálltak le a hajókról. Egyik alegységet a másik után tették partra . . .

A hat szállítmánnyal számításaim szerint egy hadosztálynyi jól felszerelt katonaság érkezett. Egyezményes jelekkel egy cigarettásdobozra felírtam a hajók nevét, minden mást az emlékezetemben raktároztam el. Most már minél előbb el kellett jutnom a rádióadóhoz, hogy átadjam a rejtjelzőnek a központnak szóló jelentésemet, de a rejtjelző és a rádióadó egy másik városban volt, a kijutást pedig a kikötőből megnehezítette a rendőrkordon.

A közhit szerint nincs rosszabb, mint várni és halogatni. A hírszerző munkájában azonban szinte nincs olyan feladat, amelynél nem kellene várni és halogatni. A kapkodás óvatlansághoz vezet, az óvatlanság pedig kudarcra ítélheti az akciót. Nehezen tudnám megmondani, mire van inkább szüksége a hírszerzőnek: merészségre vagy türelemre. Talán a kettő szerves ötvözetére.

Ezen a május 1-én, bár rendkívül nagy kísértést éreztem, hogy valahogy átcsússzak a kordonon, elhatároztam, hogy

megvárom a sötétséget és csak az éjszaka leple alatt hagyom el a kikötő területét.

Lassan múlt az idő. Rám tört az álmosság és az éhség, de szó sem lehetett arról, hogy lazítsak, még inkább hogy megpihenjek eldugott zugomban: ügyelnem kellett, nehogy belebotoljak valakibe az alkalmazottak közül, ugyanakkor a rendőrkordont is szemmel kellett tartanom, nehogy elszalasszam a pillanatot, amikor feloldják. A feladat első részének sikeres teljesítése erőt és reményt adott, hogy második részét is ugyanilyen hibátlanul teljesítsem.

Este a rendőrkordont visszavonták, a kikötőben ismét megindult a normális élet. Akadálytalanul elhagytam a kikötőt, eljutottam a pályaudvarra, vonatra ültem és hamarosan továbbítottam a jelentést Moszkvába. Amikor visszatértem a tengerparti városba és felmentem a szállodai szobába, társam, Alekszej Alekszejevics még mindig mélyen aludt. Európában a távolságok kisebbek az oroszországiaknál, ezért sikerült ilyen gyorsan elintéznem mindent.

Felköltöttem Alekszej Alakszejevicset, s minden jót kívántam neki május 1-e és a feladat elvégzése alkalmából. Megörült a sikeremnek és azt mondta:

— Akkor öregem kellemesen töltöttük el május 1-ét?

— Kellemesebben már nem is tudtuk volna. Különösen te! Elmosolyodott.

— Borúra derű. Egész évre kialudtam magam. Köszönöm, Jakov!

Akkor éppen Jakov Ivanovicsnak neveztek, ez már a hatodik fedőnevem volt.

Vidáman, emelkedett ünnepi hangulatban indultunk „haza". Az akció sikere szinte elfeledtette velünk értesüléseink drámai tartalmát. Pedig alig két hónapnyira voltunk a háborútól.

A háború kezdete a hazától távol lepett meg. Sok országban jártam, láttam, hogy válik az illemtudó Európa egyetlen nagy katonai táborrá. Nagyon puskaporos volt a levegő. Mindenütt fekete és barna egyenruhák és fasiszta horogkeresztek.

A földrész szabadságszerető népei azonban már felkeltek a megszállók elleni harcra. Különösen jól érződött ez Jugoszláviában. A hitleristákat komolyan nyugtalanították a partizánok akciói, akik szüntelenül rajtaütöttek intézményeiken és összeköttetéseiken. Kapcsolatba léptem az ellenálláshoz

közelálló emberekkel, még hívtak is, hogy menjek el egy partizánosztag parancsnokának.

— A hegyekben — mesélték a jugoszlávok — sok osztag tevékenykedik. De kevéssé értenek a hadviseléshez, kevés a képzett parancsnok. Ön tapasztalt tiszt, a mi orosz testvérünk, magát nagy örömmel fogadnák!

Éppen hazafelé tartottam. Egy semleges országon kellett áthaladnom, amely azonban váratlanul csatlakozhatott a fasiszta tömbhöz, akkor pedig nem tudtam volna elszabadulni külföldről. Számoltam az események ilyen fordulatával, és elhatároztam, hogy ha Európában maradok, haladéktalanul beállok a jugoszláv partizánokhoz. A szovjet földre hitszegően betört ellenség gyűlölete fegyverbe, kegyetlen, kíméletlen harcra szólított.

Egyelőre azonban, miután teljesítettem minden megbízatásomat, kiestem az eseményekből, tranzitutassá és külső megfigyelővé váltam. Nem irigylésre méltó, bántó szerep ez, különösen háborúban.

Az étkezőkocsiban ettem. Az étkezőkocsit egy visszataszító vörös hajú német nő irányította, afféle piszkos gumiköténytyt viselő formátlan hústorony. Az étel, amit felszolgált, pocsék volt. Egyszer kikeltem magamból, és azt követeltem, hogy most már adjon valami tisztességes ennivalót. Egy éppen ott tartózkodó hitlerista tiszt vörös hajú honfitársnőjének védelmére hidegen azt mondta:

— Háború van, nincs kenyér, nincs élelem.

Válaszul rámutattam a lakosságtól összerablott élelmiszerrel megrakott szerelvényekre. A német nem tudott mit válaszolni, csak haragosan nézett rám. Bizonyos lényeges körülmények megvédtek a letartóztatás és a leleplezés lehetőségétől, csak ezért engedhettem meg magamnak ezt az incidenst. Életem azonban nem volt biztosítva a véletlenek ellen a fasiszták kezén levő Európában.

Egyszer ebéd után erős fájdalmat éreztem a gyomromban, vérhányás jött rám, a hőmérsékletem 40 fokra ugrott fel. Jugoszláv orvost hívtak hozzám, aki súlyos mérgezést állapított meg, orvosi segítségben részesített és mellesleg azt is elmondta, hogy csak erős szervezetem mentett meg a haláltól. Nem fogadta el tőlem a felkínált százdollárost, mintha csak kitalálta volna, hogy ki vagyok. A németek észrevették, hogy a jugoszláv orvos rokonszenvet érez irántam, ezért többet nem kereshetett fel.

Helyette német katonaorvosok jelentek meg, akiket először lovaskatonáknak néztem, mert sarkantyút viseltek. A fasiszták megvizsgáltak, érdeklődtek a közérzetemről, kétszínűen sóhajtoztak és otthagytak egy kis doboz tablettát, persze nem vettem be, hanem kidobtam a vécébe. Ki tudhatja, mi jár ezeknek a hitlerista orvosoknak a fejében, nekem pedig szükségem van az életemre, haza akarok térni és be akarok állni a harcoló nép sorai közé.

Láttam a hitlerista Berlint, az egész felfegyverzett fasiszta Németországot, a katonai sikerektől mámoros, fennhéjázó, önelégült nácikat, és leküzdhetetlen undort ébresztettek bennem. Az elnyomott, de meg nem alázkodott népekkel pedig forrón együtt éreztem. Gondolataim és érzéseim azonban elsősorban ott jártak, ahol hazám sorsa forgott kockán. Sem korábban, sem később nem éreztem ilyen erősen, hogy elszakíthatatlanul kötődöm szülőföldemhez. De még több száz kilométernyi út volt hátra.

Csak 1941 őszén tértem vissza Moszkvába.

A NYOLCADIK FEDŐNÉV

Új feladat. — Vaupsaszovból Gradov lesz. — A főváros védelme. — Kudarc Voronyezs mellett. — Különleges osztagot szervezek. — Hangtalan eskü a mauzóleumnál.

A fővárosra nem lehetett ráismerni. Az első háborús szeptember teljesen átalakította, ahogy a katonai egyenruha átalakítja az embereket.

A város színskáláján most a terepszín volt túlsúlyban. A légvédelmi ágyúk és géppuskák csövei, a harcosok gimnasztyorkája, a katonai tehergépkocsik, harckocsik és páncélgépkocsik frontvárosi színeket kölcsönöztek neki. A lerombolt és megsérült épületek, a bombatölcsérek, a keresztül-kasul ragasztgatott ablakok, a légizár léggömbjei a fasiszta légierő támadásairól tanúskodtak. A Moszkva szegélyén elhelyezett páncélelhárító csapdák, harckocsiakasztók és egyéb mozgatható fémakadályok, homokzsákból épített barikádok minden jelentésnél jobban mutatták, hogy az ellenség közel van, hogy az ország szívét halálos veszély közelítette meg.

A pályaudvarról egyenesen a Belügyi Népbiztosságra mentem, hogy beszámoljak arról, amit végeztem és új feladatot kapjak. A beszámoló nem vett igénybe hosszú időt, a népbiztosság vezetői már értesültek külföldi tartózkodásom eredményeiről. Grigorjev tábornok, a csoportfőnök köszönetet mondott eddigi tevékenységemért és rátért az időszerű feladatokra.

— Hol akarsz harcolni? — kérdezte. — Ukrajnában vagy Belorussziában?

A beszélgetés során megtudtam, hogy a munkát az ellenség hátában kell végeznem. Belorussziát választottam. Fél életem Belorussziához kötődött. A polgárháborúban két évig harcoltam Belorussziában a nyugati fronton, öt évet töltöttem a nyugat-belorussziai partizánosztagoknál, majd a tanulás után 1929 elején Minszkbe helyeztek, itt és más belorusz városokban szolgáltam a harmincas évek közepéig.

Grigorjev tábornoknak mindezt tudnia kellett személyi lapomból.

— Emlékszem, emlékszem — mondta —, hiszen te már szinte tősgyökeres belorusznak számítasz. Nagyszerű. Nem egyedül mész Belorussziába vagy másodmagaddal, hanem 80 főből álló felderítő és diverziós operatív osztag élén. Pihenj egy napot, aztán utazz el Moszkva környékére, ahol a párt központi bizottságának megbízásából az ellenség hátába küldendő embereket képezzük ki. Vedd szemügyre az embereket, alakítsd meg az osztagot és készülj fel az átdobásra.

— Értettem, tábornok elvtárs. És mondja, hogy áll általában a partizánmozgalom Belorussziában?

— A rendelkezésemre álló értesülések szerint a belorusz nép minden körzetben és területen felkelt, hogy harcoljon a megszállókkal. A betolakodók elleni népi háborút Belorusszia Kommunista Pártja, Központi Bizottsága, a Központi Bizottság első titkára, Pantyelejmon Kondratyevics Ponomarenko vezeti. Tavaly a belorusz kommunisták 437 osztagot, szervező és diverziós csoportot küldtek a fasiszták hátába, összesen több mint 7200 embert. Mindenütt partizánosztagok, illegális szervezetek alakulnak, földalatti párt- és Komszomol-bizottságok dolgoznak. 1941 júliusától a terület déli körzetei alkotják a párt minszki földalatti területi bizottságának bázisát. Minszkben földalatti városi bizottság működik. A megszállás első napjai óta harcol egy partizánosztag élén húszas és harmincas évekbeli bajtársatok, Vaszilij Zaharovics Korzs . . .

Nagyon érdekes volt, amit a tábornok elmondott, de a legjobban az fogott meg, amit régi harcostársamról, Vaszilij Korzsról megtudtam. Korzzsal, Kirill Orlovszkijjal és Alekszandr Rabcevicccsel váll váll mellett harcoltunk annak idején. A harmincas évek első felébe részt vettünk Belorusszia területén a partizánosztagok felkészítésében. Akkoriban a legfelső katonai vezetés nem zárta ki imperialista betolakodók betörését a szovjet földre és bölcs előrelátással sok határ menti köztársaságban és területen előkészítette a partizánharc kibontakozásához szükséges bázist. A Belorusz Köztársaságban hat osztag alakult: a minszki, a boriszovi, a szlucki, a bobrujszki, a moziri és a polocki. Az osztagok létszámát 300—500 főben állapították meg, minden osztagnak megvolt a törzse, amely az osztag parancsnokából, helyettesből, politikai helyettesből, a törzsfőnökből, a felderítőfőnökből és az osztag parancsnokának hadtáphelyettesből állt.

Az osztagok harcosai és parancsnokai a párt tagjaiból és tagjelöltjeiből, komszomolistákból, a polgárháború résztve-

vőiből kerültek ki. A személyi állományt különleges iskolákban felkészítették a partizánharc módszereire. Az iskolák robbantó-aknászokat, géppuskásokat, mesterlövészeket, ejtőernyősöket és rádiósokat képeztek.

Ezeken a fő alakulatokon kívül az ellenség hátában folytatandó harcra a városokban és a nagy vasúti csomópontokban földalatti diverziós csoportokat hoztak létre és képeztek ki.

A belorussziai erdőkben minden partizánosztag számára fegyver- és lőszerraktárat létesítettek. Gondosan becsomagolt trotiltölteteket, gyújtószerkezeteket és gyújtózsinórt, töltényeket, gránátokat, 50 000 puskát és 150 golyószórót ástak el mélyen a földbe. Ezeket a raktárakat természetesen nem a partizánosztagok kezdeti létszámához méretezték, hanem viharos növekedésükre számítva háború és ellenséges megszállás esetén.

Orlovszkijt, Korzsot, Rabcevicset és engem neveztek ki négy belorusz osztag parancsnokának, s mi az osztagok személyi állományával tevékenyen készülődtünk potenciális ellenségeink esetleges katonai kalandjaira.

A parancsnokság 1932-ben Moszkva mellett titkos harcászati gyakorlatot tartott, ejtőernyős alakulatok ledobásával az „ellenség" hátában. Az ejtőernyős osztagot nekem kellett vezetnem.

A hadgyakorlaton a különleges rendeltetésű hadosztály, a határőr főiskola, a moszkvai katonai körzet akadémiái és tanintézetei vettek részt. A hadgyakorlatokat megtekintették a polgárháború ismert hadvezérei, Vorosilov és Bugyonnij.

A partizánharc előkészítése rendkívül szervezetten, tartalmasan és körültekintően folyt. Társaimmal együtt nem sajnáltuk az erőt, az időt s önmagunkat az előkészületekkel összefüggő védelmi intézkedések példás végrehajtására.

Így aztán teljesen értetlenül fogadtuk a munka leállítását. A harmincas évek végén, a szó szoros értelmében a második világháború előestéjén a partizánosztagokat feloszlatták, a fegyver- és lőszerraktárakat kiürítették. E döntés hibás volta teljesen nyilvánvalóvá vált 1941-ben, a német fasiszta agresszió megindulásával; számunkra, az intézkedés résztvevői számára azonban már a döntés megszületésekor világos volt, hogy csökkenti országunk védelmi képességét.

A háború előtti években az idegen területen megvívandó, kevés áldozattal járó háború doktrínája kerekedett felül. Ez a doktrína, amely a konkrét történelmi helyzettől eltekintett,

határozottan támadó, győzelmes jellegű volt. A valóság próbáját azonban nem állta ki, már a Nagy Honvédő Háború első napjaiban összeomlott.

Nem akarom azt állítani, hogy az előre megalakított, jól kiképzett és felszerelt partizánalakulatok gyökeresen megváltoztathatta volna a háború menetét a mi javunkra. Ez természetesen utópia lenne. A leninizmus azt tanítja, hogy a partizánerők csak kisegítők, csak hozzájárulnak az ország alapvető fegyveres erőinek sikeréhez.

A hat belorusz osztag az ellenség háta mögötti akcióival nyilván nem tudta volna megállítani a Moszkva felé előrenyomuló erős német hadsereg-csoportosítást. De az előrenyomulást le tudta volna lassítani! A partizánok és a földalatti mozgalom már a hitleri betörés első heteiben megbéníthatta volna az ellenség összeköttetéseit, dezorganizálhatta volna mögöttes területét, második frontot nyithatott volna az ellenség hátában. A belorussziai partizánmozgalom gyorsabban túljuthatott volna a szervezés, a felszerelés, a tapasztalatszerzés szakaszán, és már a háború első évében olyan lendületesen dolgozhatott volna, mint 1943-ban és 1944-ben.

Természetesen mindez nem került szóba a csoportfőnökkel folytatott beszélgetésem során: ki volt számítva az ideje, 24 órás szolgálatban dolgozott és csak néha tudott időt szakítani, hogy a dolgozószobája melletti helyiségben aludjon egy kicsit.

— Vegyél fel az osztagba rádiósokat, orvost, tolmácsot. Feltétlenül minszkieket és a minszki területre valókat válassz ki, könnyebben tudsz majd kapcsolatba lépni a helyi lakossággal, a partizánokkal, a földalatti mozgalom tagjaival és a földalatti pártszervekkel. A neved ezentúl . . . — a tábornok elgondolkodott új, ezúttal már nyolcadik fedőnevemen. — Hát akkor Vaupsaszov őrnagy ezentúl Vinogradov őrnagy lesz — javasolta. — Szerény és dallamos név. Jó lesz?

— Nem lehetne rövidebb, tábornok elvtárs? Hogy a rejtjelzőknek ne kelljen minden alkalommal fölösleges jeleket beiktatni a rádiótáviratokba. Négy szótag, tíz betű, mégiscsak sok.

— Hát legyen rövidebb! — egyezett bele a csoportfőnök. Vágjuk ketté, és vegyük ugyanennek a névnek alkoholmentes variánsát: Gradov. Rövid, de komoly név: Gradov őrnagy! Mi a véleménye?

— Most már egyetértek, tábornok elvtárs.

— Akkor indulj, Gradov őrnagy, én pedig rendelek neked

okmányokat erre a névre. Engem a jelentéseidben nevezz egyszerűen és családiasan „Grigorij elvtársnak".

Álmatlanságtól vörös szemeivel kedvesen rám mosolygott. Okos arcán súlyos, halálos fáradtság ült, és én az európai bolyongások után rám szakadt kimerültségen és belső feszültségen keresztül először éreztem meg, milyen felmérhetetlen súly nehezedett honfitársaim vállára a háború kitörése óta. Én is égtem a tettvágytól. 1917 óta egész felnőtt, öntudatos életemben szüntelenül hadiállapotban voltam a régi világgal. A ritka pihenőket új harci feladatok követték, és most eljött a döntő, a legelkeseredettebb összecsapás ideje. A hivatásos hírszerzők és katonák megértik akkori állapotomat, türelmetlen sóvárgásomat a veszély, a kockázat, a siker után.

— Sok sikert, Sztanyiszlav Alekszejevics!

A tábornok kezet szorított velem, mondott még néhány vidám és biztató szót, miközben szemében bánat és aggodalom bujkált.

A városparancsnokságon új személyi fegyvert kaptam, egy sötétbarna tölgyfa pisztolytáskába bújtatott nehéz mausert és hozzá 150 töltényt. Felcsatoltam a polgári ruha fölé, de nagyon furcsa látványt nyújtottam. Inkább levettem, újságpapírba csavartam és a töltényekkel együtt beraktam az Európából magammal hozott csomagba. A polgári kabátot már csak egy napig fogom hordani, de hogy mennyi időt fogok eltölteni a messzehordó mauser társaságában, azt senki nem tudta.

A népbiztosságról haza indultam, a Varszonofjevszkij pereulokra. Az ajtóban sokáig sikertelenül csöngettem. Végül is kinézett a szomszédasszony, átadta a kulcsokat és elmondta, hogy a feleségemet a kisebbik fiammal, Marattal keletre szállították, a nagyobbik fiam, Feliksz pedig az iskolával együtt a rjazani területen van.

Hát ez a csekista élete. Hosszú hónapokig vagy évekig bolyong az ember távol a családjától, álmodozik a találkozásról, az otthon melegéről, a gyermek mosolyáról, gyöngédségről, hazatérve pedig üresen kongó lakást talál... Keserűséggel telve léptem be a lakásba. Minden a helyén volt, az útra láthatóan csak a legszükségesebbet vitték magukkal, de a gyermekhangok és az asszony gondos keze nélkül a lakás élettelenné vált. Az asztalon levél feküdt. Anna Szidorovna sietősen rótt sorokkal közölte, amit már tudtam, de a legfontosabb, feleségem és idősebbik fiam címe nem szerepelt a le-

vélben. Ők maguk sem tudták, hová utaznak, hol lesznek, mikor térnek vissza. A címüket ugyan biztos megírják, méghozzá ide, moszkvai lakásunkra, azt azonban nem tudhatom, hogy itt leszek-e még akkor, hiszen osztagommal hamarosan az ellenség hátába megyek, és új időszámítás következik számomra, amelyben már semmi nem lesz a sorsomban oly ritka nyugodt évek békés kényelméből.

Lődörögtem az üres lakásban, levertem a port fiam könyveiről, elővettem bőröndömből a mausert, szétszedtem, letöröltem róla a tárolóskor rákent fölösleges zsírt, leolajoztam, beleraktam az ugyancsak megtisztított tárat, s lefeküdtem aludni. Annyira fáradt voltam, hogy nem jött álom a szememre. Véget nem érően tolultak elő emlékeim családomról, társaimról, a spanyolországi háborúról, az európai országokról, a belorussziai földalatti mozgalomról és isten tudja még miről.

Már korán reggel talpon voltam, frissen borotválva, vállszíjjal, tábori egyenruhában, jobb csípőmön a mauserral. Előző napi mélabús hangulatomból csak némi tompa fájdalmat éreztem a szívem mélyén. Személyes élményeim háttérbe szorultak, átadták a helyet más természetű gondoknak. Hozzáláttam a Grigorjev tábornoktól kapott feladat végrehajtásához.

A 80 fős osztagot nagyon hamar megalakítottam. Már megtárgyaltuk, hány repülőgépre van szükségünk, hogy átdobjanak az arcvonal túloldalára, melyik repülőgépen legyen a parancsnok, hogyan gyűljünk össze a földet érés után és miként kerülhető el, hogy a pilóták eltévesszék a partizánok jelzéseit. A súlyosbodó hadi helyzet azonban megváltoztatta terveinket. Megindult a nagyszabású moszkvai csata, az ország minden erejével a fővárost védte. Osztagunkat beolvasztották a Belügyi Népbiztosság önálló gépkocsizó lövészdandára 2. ezredének létszám feletti 4. zászlóaljába. A dandár parancsnoka Mihail Fjodorovics Orlov ezredes volt. Engem zászlóaljparancsnok-helyettesnek neveztek ki. A zászlóaljparancsnoki tisztet Nyikolaj Arhipovics Prokopjuk, ma a Szovjetunió hőse töltötte be, akivel a harmincas években együtt készítettük elő a partizánháborút és együtt jártunk Spanyolországban is.

Dandárunk valahogy a spanyol köztársasági hadsereg ötödik ezredére emlékeztetett engem. Mindkettőnek változó volt az állománya, csak az ötödik ezred nagy alakulatokat hozott

létre, a dandár pedig kisebb hadműveleti diverziós csoportokat, sőt gyakran magányos harcosokat dobtunk át az ellenség mögöttes területére, a harci feladat tartalmától függően. Fő célunk a mélységi felderítés, a partizánmozgalom segítése és a földalatti szervezetek létrehozása volt. Néha teljesen felkészületlen emberek érkeztek hozzánk, s mi készítettük fel őket a fontos tevékenységekre: a fegyverkezelésre, a térképismeretre, a robbantási tudnivalókra, az ejtőernyős ugrásra, a fegyver nélküli önvédelemre, a rádiózásra, a rejtjelezésre, gépkocsi és motorkerékpár vezetésére. Nagy figyelmet fordítottunk a harcosok katonapolitikai nevelésére. Felkészítettük őket az ideiglenesen megszállt területek lakossága körében végzendő agitációs és propagandamunkára.

A dandár magvát a csekisták és a határőrök adták. A párt központi bizottsága 1500 kommunista önkéntest küldött hozzánk és csaknem ugyanannyi komszomolistát irányított a dandárhoz a Komszomol központi bizottsága is. A testnevelési főiskoláról a dandárhoz került diákok és oktatók között sok híres sportember is volt: a könnyűatléta Znamenszkij fivérek, Nyikolaj Satov súlyemelő, Ljubov Kulakova, a Szovjetunió síbajnoka, Nyikolaj Koroljev bokszoló, Ali Iszajev diszkoszvető. Alakulatainknál harcolt önkéntesként Szemjon Gudzenko, aki a háború után költőként vált ismertté.

Harcosaink országunk sok népét képviselték. Emellett a dandárba spanyolok, bolgárok, németek, magyarok, csehek, osztrákok, lengyelek is beléptek. Néhányuk már szerzett tapasztalatokat a fasizmus elleni harcban, egy részük hazájukban a barikádokon, mások pedig Spanyolországban a nemzetközi alakulatok katonájaként és tisztjeként. A fiatal fiúk és a korábbi háborúk veteránjai mellett a dandárban 500 komszomolista lány is szolgált, kitűnően végezték feladataikat mint rádiósok, egészségügyiek, rejtjelezők, robbantó diverzánsok, az ellenség hátába is átdobtuk őket, ahol kitűnően végrehajtották a parancsnokság megbízatásait.

A különleges rendeltetésű önálló gépkocsizó lövészdandár csapatai 1941. november 7-én részt vettek a Vörös téren a történelmi díszszemlén. Innen más csapatokkal együtt a Moszkva melletti arcvonal előretolt állásaiba mentek, példát mutatva kitartásból és hősiességből.

A moszkvai csata idején a Nyugati Front haditanácsa nagymértékben felhasználta aknászainkat, mesterlövészeinket és sízőinket. A dandár harcosai elaknásították a harckocsiveszé-

lyes irányokat, felkutatták az ellenséges ejtőernyősöket, többször érintkezésbe kerültek az előrenyomuló hitleristákkal és veszteségeket okoztak nekik mind nyílt harcban, mind közvetlenül az ellenség hátában, torlaszokat és különböző műszaki zárakat építettek ki, hidakat és más fontos létesítményeket robbantottak fel. A felderítő és diverziós csoportok átdobását az ellenség mélységébe ideiglenesen leállítottuk, a dandár alegységeinek ugyanis nagyon sok tennivalója volt a főváros védelmének veszélyes szakaszain.

Amikor Moszkva alatt bekövetkezett a régóta várt fordulat és a Vörös Hadsereg támadásba ment át, Prokopjukot és engem a Délnyugati Frontra küldtek, Voronyezsbe, hogy készítsünk fel és küldjünk az ellenség hátába két sítalpas határőrökből álló csoportot. Német katonai raktárakat kellett felrobbantaniuk, üzemanyagraktárakat kellett felgyújtaniuk, ezzel is csökkentve a fasiszta csapatok harcképességét.

A front különleges osztályára támaszkodva magas szintű előkészítést végeztünk. A diverzió végrehajtására kijelölt harcosok válogatottan tapasztalt, harcedzett katonák voltak, akiknek sok rosszban volt részük visszavonulásunk napjaiban és hónapjaiban. Égtek a tettvágytól, a haza dicsőségét szolgáló hőstettekre szomjúhoztak. A tervezett akció azonban nem sikerült.

Azon a reggelen, amikor sítalpasaink elindultak az ellenség hátába, csapataink is megkezdték a támadást és a harckocsikkal előrenyomuló csapataink utolérték őket. Majd felültették a harckocsik páncélzatára és a lehető legtovább vitték őket. Harcosaink ismét felcsatolták a sítalpakat és megindultak céljuk felé, de az előretörő csapatok újból utolérték őket. Így aztán határőreink nem tudták teljesíteni a feladatot: az előretörő csapatok minduntalan megelőzték őket, s már nem volt szükség a raktárak megsemmisítésére, mert mindenestül a Vörös Hadsereg kezébe kerültek.

Nem sokkal ezután Voronyezsből visszahívtak a fővárosba. Grigorjev tábornokot az az elgondolás foglalkoztatta, amelyet visszatérésem napján fejtett ki. Ezúttal már a rég várt felkiáltással fogadott:

— Itt az idő!

Az idő múlásával azonban az előirányzott feladat megváltozott, így megváltozott az osztag létszáma is. Most 30 embert kellett összeszednem. Lövészekre és géppisztolyosokra már nem volt szükség, elegendő van belőlük az ellenség há-

tában a partizánok között. Az osztagba csak felderítő és diverziós szakértőket kellett felvenni, s az osztagnak legalább felét parancsnokoknak kellett alkotnia, akik szükség esetén partizánalegységek élére állhatnak. Tehát nem egyszerű harcoló csoport lesz a vezetésem alatt, hanem válogatott, különleges osztag.

A 4. zászlóaljhoz tartozó korábbi osztagból eddigre már semmi sem maradt. Fél év alatt az emberek szétszóródtak más alegységekbe, más feladatot kaptak, volt aki megsebesült vagy elesett. Mindent elölről kellett kezdeni. Azonnal számtalan önkéntes jelentkezett, a legmegbízhatóbbakat, a legharciasabbakat és a fizikailag legerősebbeket kellett kiválasztani közülük. Az elsők között néhány harcedzett határőrt vettem fel az osztagba, akik a háború első hónapjaiban Bjelosztoktól vonultak vissza. Közkatonának csak beloruszokat vettem fel, a minszki területről származókat, akik jól ismerték a terepet és segítségemre lehettek a kapcsolatok kialakításában a lakossággal.

A személyi állomány összeállítását Georgij Szemjonovics Morozkinnal, az osztagomhoz már kinevezett politikai helyettessel együtt végeztem. Morozkin hivatásos csekista volt, főiskolai végzettséggel és jelentős gyakorlattal. Akkoriban még nem érte el a negyvenet, ösztövér volt, mozgékony és nagyon fogékony. Egy szobában laktunk a Moszkva-szállóban, együtt étkeztünk, a közös gondok és feszültségek közepette hamar megbarátkoztunk. Illegális fedőneve Jegor volt.

A törzsfőnök Alekszej Grigorjevics Lunykov (Losz) százados lett, a polgárháború résztvevője a Távol-Keleten, határőr, aki már korábban is gyakran került kényes helyzetekbe, és szenvedélyes tajgai vadászként kitűnően ismerte az erdei élet törvényeit. Magas termetű, mosolygós, őszülő halántékú ember volt. A háborúról, melyben fiatalon vett részt, a határ menti fegyveres konfliktusokról nem szívesen beszélt, viszont annál nagyobb szeretettel és hozzáértéssel mesélt a vadászatról.

Az osztag felderítőfőnöke és különleges osztályának vezetője, Dmitrij Alekszandrovics Menysikov főhadnagy is korábban egy távol-keleti határőrsön szolgált, földije volt Losznak és ugyanabban az évben, 1903-ban születtek mindketten. A szovjet határok védelmében mutatott hősiességéért kétszer is kitüntették, egyszer Vörös Zászló Renddel. Menysikov magas volt, izmos, pirospozsgás és pisze orrú.

A fiatal tábori felcser, az ukrán Ivan Szemjonovics Lavrik részt vett a moszkvai csatában és csak nemrég gyógyult fel sebesüléséből. Az arca hosszúkás, fekete hajához meglepő módon kék szem társult. Szigorú, jó megjelenésű, vállalkozó szellemű, általában idősebbnek néz ki koránál.

Tolmácsnak egy öles termetű 35 éves osztrákot, Karl Antonovics Dobricgofert, 1934 óta a kommunista párt tagját vettem magam mellé. Egész családja aktívan részt vett a forradalmi harcban, 1934-ben, a bécsi munkásság felkelése idején Bécs florisdorfi munkásnegyedének barikádjain harcoltak. A felkelés leverése után Karl Antonovics a Szovjetunióba emigrált, autógyári művezetőként dolgozott, s már a háború első napjaiban önként belépett a Vörös Hadseregbe. Spanyolországban találkoztam a bátyjával, Anton Antonoviccsal, az egyik nemzetközi brigád vezetőjével. Karl a Dub (Tölgy) fedőnevet viselte, teljes összhangban erőteljes, hatalmas testalkatával.

Két rádiósa volt az osztagnak, Alekszandr Alekszandrovics Liszenko (Pik), főiskolai végzettségű és különleges felderítői kiképzésben is részesült másodosztályi katonai technikus, egy Karlhoz méltó nehézsúlyú óriás és a kerek arcú, széles vállú, vörös hajú Mihail Karpovics Gluskov.

A beloruszok közé tartozott Vikentyij Martinovics Kiskov és Ivan Vikentyevics Rozum, aki a háború előtt az NKVD csapatainál szolgált. Nyikolaj Fjodorovics Vajgyilevics, határőr hadnagy, Kuzma Nyikolajevics Boriszenok, Nyikolaj Mihajlovics Kiharenok politikai tiszt, az osztag első pártszervezője, Nyikolaj Andrejevics Larcsenko alhadnagy, lovas felderítőink későbbi parancsnoka, és Nyikolaj Mihajlovics Gyenyiszevics szakaszvezető.

Osztagunkhoz tartozott még a fasiszta agresszió első napjai óta harcoló Alekszej Szemjonovics Mihajlovszkij, határőr törzsőrmester, aki immár másodszor ment az ellenség hátába; a háború első hónapjaiban mutatott hősiességéért Vörös Csillag Renddel kitüntetett Nyikolaj Mihajlovics Malev határőr szakaszvezető, aki pedig már háromszor tört ki bekerítésből, magával vive az állványos géppuskát is. Alakulatunknál szolgált a sok mindenen átment Fjodor Vasziljevics Nazarov szakaszvezető, ez a bátor és harcedzett katona, Alekszej Grigorjevics Nyikolajev politikai tiszt és Jakov Kuzmics Vorobjev törzsőrmester, egy szeplős és élénk, jó kedélyű fiatalember.

Az arcvonal átlépésekor parancsnokaik beleegyezésével a különleges osztagnál maradt két felderítő: Anatolij Pavlovics Csernov és Ivan Nyikiforovics Leonyenko, akikkel az ellenség mögöttes területére való átdobásunkat megelőző napokban sikerült megbarátkoznunk.

Összesen 32-en voltunk, szinte mindannyian kommunisták és komszomolisták, nyolcunkat tüntették már ki, a harcosok átlagos életkora 20—25 év volt.

Géppisztolyokkal, puskákkal, golyószóróval, mauserokkal, TT-pisztolyokkal, harci késekkel fegyvereztük fel magunkat. Nem vittünk magunkkal sem aknavetőt, sem állványos vagy nagy űrméretű géppuskát, mert sítalpakon léptük át az arcvonalat, mindent a hátunkon kellett vinnünk, az osztag harcképessége pedig elsősorban mozgékonyságától függött, a nehéz fegyverek csak terhünkre lettek volna hosszú utunkon. Viszont mindannyian vettünk magunkhoz kézi- és páncéltörő gránátot. Én magam a gránátokon kívül géppisztollyal, mauserral és TT-pisztollyal fegyverkeztem fel. Két rádió adó-vevő készüléket kaptunk áramfejlesztővel és megfelelő mennyiségű robbanóanyagot.

Meleg ruhát kaptunk: gyapjúból készült parancsnoki egyenruhát, vatelinnel bélelt zekét, meleg fehérneműt, pulóvert, vattanadrágot, lélekmelegítőt, kis vörös csillaggal díszített füles sapkát. Legfelülre rövid bundát és fehér álcázólepelt húztunk, a zsákok fenekén pedig ott lapult a nyári pamut egyenruha. Nemezcsizmára nem volt szükségünk, hiszen közel volt már a március, a nap melegebben sütött, közeledett a tavasz, inkább csizmát vittünk magunkkal.

Az osztag élelmiszer-sűrítményeket, konzerveket, alkoholt, orvosságokat és tetvek elleni port vételezett, a porról azonban a használatban kiderült, hogy hatása éppen ellentétes a kívánatossal, ezért hamarosan kiszórtuk. 5000 márkát kaptam, a felét német márkában, a másik felét pedig a megszállt területen forgalomban levő márkában, az út során és a helyszínre érkezéskor felmerülő kiadásokra.

Az utolsó napokat töltöttük Moszkvában. Lakásomat a Varszonofjevszkij pereulokon még az előző évben lebombázták, idegenként szállodában laktam. Idősebbik fiamat, Felikszet sikerült felkutatnom és gyermekotthonba küldenem, de Anna Szidorovna címét még mindig nem tudtam, és a háború végéig nem is sikerült megtudnom. A háború megkavarta az

emberek sorsát, számtalan családot szórt szét, sokunkat tett magányossá.

Személyi vagyonommal nem kellett vesződnöm, mivel vagyonom nem volt, ha csak nem számítjuk személyi mauseremet az erős tölgyfa táskában.

Indulás előtt búcsúbeszélgetésre hívott a népbiztosságra Grigorjev tábornok.

Reggel felé rendelt magához. A főváros felett sápadt téli hajnal lebegett, az utcák néptelenek voltak, és én úgy éreztem magam, mint aki farkasszemet néz az ismeretlennel. Magam elé képzeltem a behavazott végtelen utat, a fagyott erdőkön és mocsarakon végigsüvöltő szelet, a megbúvó hitlerista járőröket, a félhomályból elővillanó ellenséges fegyvereket.

A fasiszták kezén levő, véráztatta, letarolt, de fejet nem hajtó Belorusszia várt rám. Értesüléseink szerint a Moszkva alatti győzelem után a köztársaság egész területén új erővel bontakozott ki a megszállókkal szembeni össznépi ellenállás. A partizánosztagok érzékeny csapásokat mértek az ellenség mögöttes területére.

Régi barátom, Vaszilij Zaharovics Korzs sokoldalú személyiség volt. Mint később Kirill Prokofjevics Orlovszkij is, egyesítette magában a proletárforradalom két oldalát: a harcot és az alkotást. Részt vett a polgárháborúban és a nyugat-belorussziai földalatti mozgalomban, harcolt Spanyolországban, békeidőben pedig a mezőgazdasággal foglalkozott nagy szeretettel és hozzáértéssel. Most osztaga élén Korzs valahol a pinszki területen harcolt.

Korzs osztagához tartozott a belorusz nép nagyszerű lánya, Vera Zaharovna Horuzsaja, akit még mint a nyugat-belorussziai földalatti forradalmi mozgalom résztvevőjét és hősét ismertem. Sokévi harc, börtön és hányódás állt már a háta mögött. Férjével, Szergej Gavrilovics Kornyilovval együtt lépett az osztagba. Mindketten végsőkig teljesítették hazafias kötelességüket és a fasiszta szörnyetegek kezétől pusztultak el.

Az ellenség mögöttes területén folyó partizánháború egyre szervezettebbé vált. Belorusszia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága 1942-ben is folytatta a párt aktíváinak átküldését a megszállt területre a földalatti mozgalom és a partizánosztagok megerősítése végett. Tevékenységüket 1942 márciusától a BK(b)P Központi Bizottságának a kalinyini terület

Sejno falvában elhelyezkedő északnyugati operatív csoportja koordinálta és irányította. A csoport élén G. B. Ejgyinov, a központi bizottság titkára állt. Később május 30-án a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása mellett megalakult a Partizánmozgalom Központi Törzse, amelyet P. K. Ponomarenko, Belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottságának első titkára irányított. A pártnak és a kormánynak ezek az intézkedései megmutatták, milyen nagy jelentőséget tulajdonítottak a hitlerista betolakodókkal szembeni népi ellenállásnak, az ellenséggel az arcvonal túlsó oldalán folyó harcban.

Örökre emlékezetes marad számomra találkozásom a kiemelkedő partizánparancsnokkal, Dmitrij Nyikolajevics Medvegyevvel. Ő a brjanszki területen harcolt, ahol a körülmények némileg eltértek a belorussziaiaktól, mégis nagyon érdekes volt számomra elbeszéléseit hallgatni. Dmitrij Nyikolajevics, akit már régóta ismertem, amikor megtudta, hogy néhány nap múlva osztagom útnak indul, szívéből kívánt nekem és bajtársaimnak sok katonaszerencsét.

— Sztanyiszlav! — mondta Medvegyev. — Vigyázz ám! Nem könnyű dolog a fasiszták hátában harcolni, az ellenség ravasz, agyafúrt és nagyon kegyetlen. Keményebb korábbi ellenségeinknél. De mindig az lebegjen előtted, hogy milyen nagy segítséget nyújtotok a Vörös Hadseregnek!

Sok hasznosat tudtam meg ettől a régi csekistától az ellenség hátában folyó háborúról, amikor megosztotta velem eddigi tapasztalatait. Hasznos tanácsokat adott, többek között arról, hogyan vegyem fel a kapcsolatot a helyi lakossággal.

A partizánmozgalom sajátossága éppen az, hogy nem egyes emberek vagy elkülönülő fegyveres csoportok harcolnak az ellenséggel, hanem az egész öntudatos lakosság. Ebből merítik osztagaink rendkívüli erejüket, elpusztíthatatlanságukat, szívósságukat. Nem ismernek elháríthatatlan akadályokat, megoldhatatlan kérdéseket, megsemmisíthetetlen erődítményeket.

Találkozásom Medvegyevvel csak fokozta türelmetlenségemet.

Utolsó beszélgetésem a csoportfőnökkel két hadseregtábornok jelenlétében zajlott le.

— Gradov őrnagy — mutatott be Grigorjev.

Vaupsaszov többé nem létezett, még a vezérkar felelős fel-

derítő munkatársai, bajtársaink és állandó munkatársaink számára sem. Ez volt a szabály.

Az ismeretlen tábornokok kíváncsian méregettek, mintha csak azt mondanák: „Lássuk csak, mire lesz majd képes ez a nagyágyú." Végtelenül kimerült voltam, s míg a három tábornok az akció koncepciójáról és általános feladatairól beszélgetett, elszunyókáltam a kényelmes bőrfotelben. De amikor a vállalkozás konkrét részletei kerültek szóba, felriadtam és meghallottam az egyik hadseregtábornok hozzám intézett szavait:

— Ha az osztag felével eljut Minszkbe, a Szovjetunió hőse lesz.

— De miért a felével? — tiltakoztam.

— Vegye figyelembe, hogy mekkora utat kell megtenniük: mégiscsak 800 kilométert. Meg az időjárási viszonyokat is; az idei tél nagyon szigorú, lassan itt a március, mégis soha nem látott csikorgó fagy van, és az előrejelzések sem biztatóak. A fagy tehát elkerülhetetlenül megritkítja sorainkat. Főként azonban az ellenség kezén levő területen fognak mozogni, az összecsapásokban tekintélyes veszteségeik lesznek.

Hevesen ellene vetettem:

— Nem értek egyet a személyi állomány felének elvesztésével és ily módon nem is szeretnék a Szovjetunió hőse lenni. Úgy gondolom, hogy minimális áldozatokkal, sokkal kevesebb veszteséggel vezetem el az osztagomat.

A tábornokok mosolyogtak.

— Az őrnagy hangulata harcias — mondták. — De vegye figyelembe, hogy veszteségek nélkül nem megy a dolog. Készüljön fel a legrosszabbra is.

Természetesen én is tisztában voltam vele, hogy a fasisztáknak mélységében végrehajtandó menet nem vasárnapi séta lesz a moszkvai körutakon. Korábbi tapasztalataim, az emberek gondos kiválogatása és a különleges osztag aprólékos előkészítése, az útirány ügyes kialakítása azonban feljogosított arra a reményre, hogy elképzeléseim beválnak. Elmondtam a tábornokoknak, hogy el fogjuk kerülni a nagy településeket, a forgalmas útvonalakat, megkerüljük az ellenséges helyőrségeket és igyekszünk elkerülni a fegyveres összecsapásokat. Állandó kapcsolatunk a lakossággal segítségünkre lesz, hogy a legveszélytelenebb utat válasszuk. És amikor eljutunk bázisunkra, a minszki terület logojszki járásába, akkor

bontakoztatjuk majd ki az igazi akciókat. Ekkor a csoportfőnök félbeszakított:

— Csak minél kevesebb partizánkodást! Most a dolog negatív oldalára gondolok. Osztagának a népi háború egyik szervezési központjává kell válnia, amely kommunista tudatosságot, katonai pontosságot és vasfegyelmet biztosít a partizánmozgalomnak. Használja fel minden erejét és eszközét, hogy felszámolja az ösztönösség maradványait a partizánok között. Mindent az illegális párttal összefogva hajtson végre, hangolja össze vele a tevékenységét, a felderítést, a diverziókat, a harci, szervezési, propagandatevékenységet.

Emlékeztetett arra, hogy kapcsolatba lépve az illegális mozgalom tagjaival és a partizánokkal osztagomnak új földalatti és partizáncsapatok kialakításával kell foglalkoznia Minszkben és környékén, a fontos vasúti csomópontokon, szüntelenül felderítést kell folytatnia, közölnie kell a központtal a hitlerista csapatok elhelyezkedését, létszámát, fegyverzetét és mozgását. Grigorij a hadseregtábornokok felé intett, és azt mondta:

— A vezérkari elvtársak hálásak lesznek minden értesülésért. Ez a mindennapi kenyerük, erre is támaszkodva tervezik a háborút.

A hadseregtábornokok helyeslőleg hallgattak.

Kétnapnyi pihenőt kértem, mert az osztag tagjai alaposan kifáradtak, és nagy út állt előttük. A pihenőt engedélyezték, majd mindhárman melegen elbúcsúztak tőlem.

— Viszontlátásra a győzelem után!

Grigorij elvtárs töprengő arccal kísért ki. Hány embert indított már útnak nehéz megbízatással és hányat veszített már el ebben a minden eddiginél kegyetlenebb háborúban.

A következő két nap jól kialudtam magam, elintéztem, amit még kellett. A második nap elteltével Morozkin politikai helyettessel feladtuk szobánkat a Moszkva Szállóban, magunkhoz vettük fegyvereinket, a kenyérzsákokat és elindultunk az osztag szállására, a Belorusz pályaudvar közelébe.

A harcosok már talpon voltak, teljes készültségben, türelmetlenül és izgatottan. Az osztag két tehergépkocsival a Vörös térre ment. A Kreml falainál megálltunk, leszálltunk a járművekről, rágyújtottunk, mindenkit lefoglaltak gondolatai egyéni és közös ügyeinkről. Beszédet vagy gyűlést nem tartottunk, minden világos, érthető és meghatározott volt. Ismét

felkapaszkodtunk a gépjárművekre és megindultunk a kalinyini területre.

Néhány óra múlva megérkeztünk Toropec városába. A város zajos és füstös volt: az ellenséges légierő bombázta a város lakónegyedeit. Felcsatoltuk a sítalpakat és megindultunk nyugat felé, az arcvonalhoz. Egyre kisebb szabad szovjet föld maradt előttünk, egyre közelebb került a nyugtalanító ismeretlenség.

MEGÉRKEZÉS A MINSZKI ÖVEZETBE

A hóvihar eltünteti a sínyomokat. — Ellenpropaganda és rádió-összeköttetés. — A körülzártak. — Az árulók jutalma. — Az első harc a büntetőosztagokkal. — A „Harc" osztag. — Partizánálarcot öltve.

Hamarosan eljutottunk a 227. szibériai sítalpas zászlóalj elhelyezési körletébe. A zászlóaljnál már vártak minket, a zászlóaljparancsnok közölte, hogy az osztag a legkönnyebben Szobakino falva körzetében lépheti át az arcvonalat, ahol Rizsov főhadnagy foglalt védőállást 60 harcossal. Szürkületkor útnak indultunk. A szibériaiak közül két felderítő, I. N. Leonyenko és A. P. Csernov kísért minket. Maga a zászlóaljparancsnok is sokáig együtt jött az osztaggal, mintha nem akarna elbúcsúzni tőlünk. Tudta, hogy veszélyes és komoly dologra vállalkozunk, kicsit nyilván irigyelt is minket.

Szobakinóban a felderítők bemutattak Rizsovnak és átadták a zászlóaljparancsnok megbízatását: gondoskodnia kell átkelésünkről az arcvonalon. Rizsov azonban lebeszélt minket arról, hogy ezen az éjszakán menjünk át a túloldalra.

— Holdfényes éjszaka van, elvtársak! A németek könnyen felfedezhetik a sínyomokat, az üldözésükre indulnak, és partizánfeladatuk végzésének már az első napja is rosszul végződik. Várják ki a felhős időt, a havazást.

A faluban kellett éjszakáznunk. Napközben sítalpas német katonák megpróbáltak betörni Szobakinóba. Rizsov harcosai visszaverték a támadást. Az egész nap kimerítő várakozással telt el.

Estére megindult a havazás, hóvihar kíséretében. Az osztag fehér álcázólepelbe bújt és a sötétség leple alatt elhagyta a falut. Az oszlop élén Rizsov haladt a küldönccel, s mi hosszú láncot alkotva, felpakolva követtük őt. A síbotokra támaszkodva igyekeztünk nem szem elől veszteni az előttünk haladót: ebben a havas összevisszaságban könnyen eltévedhetünk. Attól azonban nem kellett félnünk, hogy a németek felfedeznek minket. Az arcvonal nem volt tömör, és a szibériaiak jól ismerték azokat a szakaszokat, ahol két ellenséges csapat

csatlakozásánál rések voltak. Egy ilyen résen vezetett minket át Rizsov főhadnagy.

Három kilométernyi út után megállt, és azt mondta:

— Álljunk meg, fiúk! Az arcvonaltól már két kilométernyire vagyunk, a németek hátában. Búcsúzzunk el. Legyetek továbbra is óvatosak, előttünk az ellenség második és harmadik védőöve, nehogy a törzsek őrségébe ütközzetek. Jó szerencsét, elvtársak!

Rizsov és a küldönc visszafordult, mi pedig iránytűvel és térképpel megindultunk délnyugatnak, a pszkovi területen keresztül Belorusszia felé. A két sítalpas felderítő, akiket a 227. zászlóalj parancsnoka osztott be mellénk, velünk maradt. Szívesen befogadtuk őket magunk közé, erős, szívós, bátor fiúk voltak, gyorsan megbarátkoztak az osztag harcosaival és parancsnokaival, és égtek a vágytól, hogy részt vegyenek a partizánháborúban. Így személyi állományunk már az út első napján két emberrel bővült.

Egész éjjel megállás nélkül mentünk a kihalt erdős terepen, öt embert előreküldve felderítőnek és megszervezve az oszlop oldalbiztosítását is. A hóvihar betemette a sínyomokat, segítségünkre volt, hogy rejtve kelhessünk át. Az osztag szótlanul haladt. A szél süvítésén kívül csak a havon csúszó sítalpak könnyű sercegése hallatszott. Nem csörrent meg egyetlen csajka, egyetlen fegyver sem, a parancsokat a harcosok halkan adták tovább egymásnak végig az oszlop mentén.

Hajnalra eljutottunk a nyeveli körzet Kajka falvába. A behavazott kunyhók mély hallgatással fogadtak. Egyetlen kutya sem kezdett ugatni. Később megtudtuk, hogy a megszállók a falvakban lelövöldöztek minden kutyát. Ezt taktikai meggondolásokból tették, hogy a büntetőosztagok észrevétlenül hatolhassanak be a településekre és meglepetésszerűen, sikerrel üthessenek rajta a partizánokon. Nem lehetett kellemes életük a fasisztáknak a megszállt szovjet földön, ha még a kutyák ellen is totális háborút kellett indítaniuk!

Bár még nagyon korán volt, néhol már befűtötték a kemencét. A felderítés jelentette, hogy a faluban nincsenek németek. A falu messze volt a műúttól, így nem kellett váratlan támadástól tartanunk, mert a hitleristák gyalogosan nagyobb utakra nem vállalkoztak, mindig gépkocsin mozogtak, a behavazott földutak viszont gépkocsival járhatatlanok voltak. Így biztonságban voltunk.

Kajkában nappalra megszálltunk. Még Moszkvában úgy

határoztunk, hogy éjszaka mozgunk, nappal pedig az erdőben vagy a falvakban megpihenünk. A falu határába őröket állítottunk. Az őrök azt a parancsot kapták, hogy a faluba érkezőket beengedhetik, de a faluból ne engedjenek ki senkit. Ezzel az intézkedéssel biztosítottuk magunkat az ellenséges kémek és informátorok ellen, ha akadnak ilyenek, és megpróbálják felderíteni az osztag szálláshelyét, hogy jelentsék a legközelebbi német parancsnokságnak.

A falu lakói bizalmatlanul fogadtak. Bizalmatlanságukat azonban hamarosan csodálkozás váltotta fel. Hazájuktól elvágva, idegen hódítók igája alá kerülve régóta nem találkoztak szovjet katonákkal, nem tudtak semmit a világról, semmiféle szavahihető információt nem kaptak az arcvonal helyzetéről. A német propaganda a megszállt területeken a legképtelenebb rémhíreket terjesztette: a Vörös Hadsereget szétverték, Moszkva és Leningrád elesett, a szovjethatalomnak hamarosan befellegzik.

A falu legtágasabb házába gyűlésre hívtuk össze a felnőtt lakosságot. Főként asszonyok, öregek és rokkantak jelentek meg. Munkaképes férfi a megszállt területen alig akadt, mind a hadseregben vagy a partizánok között volt. Az összegyűltekhez Morozkin komisszár és én beszéltünk. Ismertettük a helyzetet a frontokon, a német csapatok vereségét Moszkva alatt, a hátország hősies munkáját. Külön is kitértünk a partizánmozgalom kérdéseire, ismertettük a párt irányelveit az ellenséggel szembeni össznépi ellenállás megszervezéséről, felhívtuk őket a német közigazgatás minden intézkedésének szabotálására, a szembeszállásra a hitleri „új renddel".

Nagy figyelemmel hallgattak minket. Látszott, hogy a lakosság szomjazik minden emberi igaz szóra.

Később minden faluban, ahol nappal pihenőt tartottunk, összehívtuk a lakosságot ilyen gyűlésekre, beszélgetésekre. A propagandában és agitációban az osztag minden harcosa és parancsnoka részt vett. A lakosok között terjesztettük a magunkkal hozott újságokat, röplapokat, Lenin-képeket.

Áthaladva a pszkovi terület nyeveli járásán, eljutottunk a Belorusz Köztársaság határához. Utunk Polocktól és Lepeltől keletre vezetett, majd nyugat felé fordultunk és északról közelítettük meg a logojszki járást, ahol bázisunkat ki kellett építenünk. Logojszk 30 kilométerre van Minszktől, de a belorusz fővároshoz közelebb nem volt alkalmas hely, mert a vá-

ros körüli terep általában kopár, partizántábornak alkalmatlan és veszélyes.

Utunk több hétig tartott, napi 55—65 kilométert tettünk meg. Mozgásunkat úgy szerveztük, hogy szállásunkról szürkületkor szánokon indultunk el, amelyeket a lakosság szívesen a rendelkezésünkre bocsátott, éjfélig szánon haladtunk, majd felcsatoltuk a sítalpakat és hajnalig mentünk.

Nem mindig sikerült településeken tartani pihenőt. Néha a közelben nem akadt egyetlen falu sem. Előfordult, hogy a célba vett faluban fasiszta helyőrség állomásozott. Ilyenkor az osztag az erdőben pihent, még tábortüzet se mindig gyújtottunk, ha az ellenség a közelben volt. A harcosok az éjszakai menet és a kiadós reggeli után mélyen aludtak, elringatta őket a belorusz erdők zúgása, a szél süvítése. Betemette őket a hó, csak kis fehér halmoknak látszottak. Egyszer a létszámellenőrzésnél egy ember hiányzott, törtük a fejünket, hová tűnhetett? Emlékeztünk rá, hogy reggel még az osztagban volt. Utasítást adtam, hogy gondosan vizsgálják meg a táborhely egész területét. Meg is került az eltűnt harcos: egy fenyő alatt hóval betemetve mélyen és édesdeden aludt, mint a medve a barlangjában.

Mindennap kimerítő jelentést állítottam össze a központnak, közöltem Grigorij elvtárssal útvonalunkat, táborhelyünket, kapcsolatainkat a lakossággal, az ellenséges helyőrségek elhelyezését és a csapatmozgásokat, az ideiglenes német kézben levő terület politikai hangulatát.

A megszállt területek lakossága túlnyomó többségében hű maradt a szovjethatalomhoz és türelmetlenül várta, hogy megszabaduljon a fasiszta rabságból. De akadtak árulók is, a néptől teljesen idegen bűnözők, volt kulákok és fehérgárdisták, akik a hitlerista betolakodók zsoldjába álltak.

Egyik Moszkvába küldött üzenetem a csapatuktól elszakadtakkal foglalkozott. Szinte minden faluban találkoztunk ilyenekkel és mindannyiszor kénytelenek voltunk elgondolkodni azoknak a harcosoknak és parancsnokoknak a sorsán, akik a körülmények nyomására megszállt területen rekedtek.

A volt harcosokkal és parancsnokokkal folytatott beszélgetésekben bajtársaimmal együtt azt javasoltuk nekik, hogy álljanak be a partizánok közé, hozzanak létre új osztagokat, szervezzék meg a megszállókkal szembeni általános fegyveres ellenállást.

Nem is kell mondanom, a leszakadtak közül sokan azt kér-

ték, hogy vegyük fel őket különleges osztagunkba. De mekkora értéke lett volna egy véletlenül felbukkant emberekből összeállított osztagnak, akiknek alig lett volna fegyverük és nem értettek volna az ellenség háta mögött különleges feltételek között végzendő akciókhoz? A kérések túlnyomó többségét el kellett utasítanunk, de a megítélésünk szerint legmegbízhatóbb és leghasznosabb embereket felvettük az osztagba. Rendeltetési helyünkhöz közeledve az osztag már 50 főből állt.

Voltak, akiket egyszerűen nem lehetett visszautasítani. Közéjük tartozott például az uráli Ivan Andrejevics Ljubimov főhadnagy. Amikor meglátta az osztagunkat, megtudakolta, hogy ki a parancsnok, odajött hozzám, mesélt magáról és nemhogy kért volna, hanem követelte:

— Vegyél be, őrnagy. Nem tudok tovább ölbe tett kézzel ülni. Vegyél be!

Lelkesen, meggyőzően, szívósan folytatta a rábeszélést, nem tudtam ellenállni neki. Felvettem őt az osztagba és nem tévedtem: Ljubimov hozzáértően, bátran harcolt, kitüntetéseket kapott, később párttag is lett.

Egyszer a harcosaim egy felnőttet és egy fiút tartóztattak fel. A férfi öntudatosan, sőt kihívóan viselkedett, nem kívánt válaszolni a kérdéseinkre. A civakodás során a harcosok majdnem agyonlőtték.

— Biztos policáj vagy kém! — jelentették nekem.

A férfi csak annyit mondott:

— Hagyjanak pihenni, reggel mindent elmondok.

— Megszökik, becsap minket . . .

— Nyugalom, fiúk — mondtam. — Őrizzétek reggelig, hadd aludjon rá egyet.

És valóban, reggel a letartóztatott közölte, hogy őrnagy, a távolsági bombázó légierő pilótája, s az ellenséges terület felett lelőtték. Megpróbál eljutni a mieinkhez. Bizonyításul rejtekhelyéről egy csomagot húzott elő és megmutatta a tartalmát, a gimnasztyorkáját, katonai okmányokat. két érdemrendet. Hát ennyire volt kém! Ez az eset megtanította a fiatalokat, hogy ne legyenek meggondolatlanok, türelemmel és objektíven bogozzák ki az emberi sorsokat.

Az őrnagyot felvettük az osztagba és 1942 decemberéig harcolt velünk, amikor repülőn Moszkvába küldtük, hogy visszatérhessen a légierőhöz és a levegőben folytathassa a harcot a gyűlölt ellenséggel.

Hosszú utunkon Minszkig sokféle találkozásunk volt.

Korán reggel, derült, hideg időben közeledett az osztag a lepeli járásban Zamosje falvához. Menysikov felderítőfőnök három emberrel óvatosan behatolt a faluba. Betelepedtek egy elhagyott csűrbe és megfigyelésbe kezdtek. Az utcán hamarosan megjelentek a falu lakói, németek a jelek szerint nem voltak a környéken. Felderítőink azonban nem siették el a következtetéseket. Váratlanul beállított a csűrbe egy kamasz. Meglátva az álcázólepelbe bújt ismeretlen fegyvereseket, megrémült, és el akart szaladni, embereink azonban feltartóztatták.

— Ne ijedj meg, kislegény — mondta Menysikov. — Hozzátok tartozunk, partizánok vagyunk. — Megmutatta a fiúnak sapkáján a vörös csillagot. A fiú megnyugodott és elmondta, hogy az anyjával és a nagyapjával él, az apja pedig a Vörös Hadseregben harcol.

Eközben a kunyhóból magas termetű, jó erőben levő öregember lépett ki. A fiú felélénkült, és odasúgta nekünk:

— Ott a nagyapó. Derék ember, ki nem állhatja a németeket, el akar menni partizánnak.

— Hívd őt ide — mondta a fiúnak Menysikov. — De rólunk egy szót se szólj, fedezzen fel minket ő maga.

A fiú elszaladt és a nagyapjával jött vissza. Az öreg először nyugtalankodott, de amikor meggyőződött arról, hogy szovjet katonákkal találkozott, felbátorodott és elmondta, hogy a napokban öt rendőr és egy német őrmester érkezett a faluba. Letartóztattak két kolhoztagot és azzal fenyegetőznek, hogy a fiatalokat mind Németországba küldik. Majd elbeszélését megszakítva az unokájához fordult:

— Szaladj be a faluba és tudd meg, hol éjszakáztak ma ezek a bitangok. De csak óvatosan, partizánmódra!

A fiú elszaladt, az öreg pedig kérlelni kezdte a felderítőket, hogy irtsák ki az árulókat, szabadítsák meg a parasztokat csúfolódásaiktól. Menysikov ellene vetette:

— Ha ezeket kiirtjuk, a németek másokat küldenek helyettük.

Az öreg azonban nem adta meg magát.

— Az istenre kérem magukat, elvtársak! Megkeserítik az életünket. Ha mások jönnek, azokat is elintézzük. Elfogyott a türelmünk!

Visszaért a fiú és elmondta, hogy a rendőrök tegnap egész nap részegeskedtek, most egy emeletes házban alszanak, pus-

kával és golyószóróval vannak felfegyverkezve, a ház udvarán két befogott szán áll.

A felderítők hozzám fordultak. hogy is legyen? Elgondolkodtam. A rajtaütés riaszthatja a megszállókat, az osztag nyomába vetik magukat, nekünk pedig minél előbb el kell jutnunk Minszk körzetébe. De az sem jó, ha ez a söpredék büntetlen marad, különösen, mivel az öreg kérését a falu minden lakója támogatta.

Megtanácskoztam a dolgot Morozkin komisszárral és Lunykov törzsfőnökkel, és úgy határoztunk, hogy végzünk a csúszó-mászókkal. Öt embert vettem magamhoz, az öreg az unokájával elkísért minket az emeletes házhoz. Az ajtót bezárták, nem lehetett hangtalanul behatolni a házba.

Körülvettük az épületet. Ivan Rozum bedörömbölt az ajtón. A bennlevők felriadtak. Azt kiáltotta feléjük:

— Körül vannak véve! Adják meg magukat!

Választ nem kaptunk. Csak most kezdtek magukhoz térni az előző napi italozásból és a meglepetésből. Rozum minden erejét megfeszítve felrántotta az ajtót, az ajtó kitárult és abban a pillanatban lövés hallatszott. A vállán megsebesült Rozum félreugrott. Az ajtó bevágódott, az ablakból tüzet nyitott ránk a golyószóró.

Bevágtam az ablakon egy kézigránátot. A tüzelés abbamaradt, az ablakon kiugrott egy rendőr és megpróbált elinalni. A daliás Karl Dobricgofer megragadta az árulót, és úgy nyakon vágta, hogy kiejtette a puskát a kezéből.

A házban maradottak folytatták a tüzelést. Még egy gránátot dobtam az ablakra, ezúttal páncéltörőt. Fülsiketítő robbanás hallatszott, a ház mintha ugrott volna egyet, majd az emelet a tetővel együtt leroskadt, az emeletes ház helyén földszintes maradt. Az épület lángot vetett, a bennmaradottak a tűzben lelték halálukat.

Dobricgofer hozzám kísérte az elfogott szökevényt. A motozás során megtaláltuk a jegyzetfüzetét és néhány német márka is a kezünkbe akadt.

— Ezekért adtad el a lelkedet? — kérdezte tőle gúnyosan Morozkin komisszár, és a pénzt a földre szórta.

Átlapoztam a jegyzetfüzetet és felolvastam: „Tegnap elfogtunk három partizánt, egyikük megszökött. Este ittunk, ma pokolian fáj a fejem. Italt kell szereznünk. De honnan?"

A harcosok végrehajtották a nép akaratát, és az osztag továbbindult, a falu hálás népe a falu határáig kísérte.

Útközben zajlott le első találkozásunk a belorusz partizánokkal is. Menysikov felderítőfőnök és helyettese, Fjodor Nazarov vette észre őket: ketten voltak, polgári ruhát viselő, felfegyverzett legények. Amíg Menysikov megfelelő távolságról megszólította őket, én is megérkeztem a többiekkel. Parancsot adtam, hogy mindenki maradjon a helyén, a partizánokhoz léptem és azt mondtam:

— Hozzátok tartozunk, szovjetek vagyunk. Nevezzétek meg magatokat!

Némi habozás után a magas, fekete hajú legény előrelépett, és jelentette:

— Grigorij Lozobejev partizán.

— Tyimofej Jaszjucsenyja partizán — mutatkozott be a másik.

— Gradov őrnagy, a különleges osztag parancsnoka. Moszkvából érkeztünk.

Felmutattam a megbízólevelemet, a népbiztosságon kapott keskeny és vékony papírlapot, amely feltüntette, hogy ki vagyok és mi a megbízatásom.

Kezet szorítottunk, megöleltük egymást, vidám beszélgetés indult meg.

Így ismerkedtünk meg Dolganov hadnagy osztagának partizánjaival.

Lozobejev és Jaszjucsenyja megbízatásról tértek vissza a begomli járás erdőiben elhelyezkedő táborukba. Meghívtak minket magukhoz, s mi elfogadtuk a meghívást: szoros kapcsolatot kellett kialakítanunk a belorusz hazafiakkal, és így kezdetnek megismerkedhetünk legalább egy partizánosztaggal és a parancsnokával.

Április 8-a volt, a végtelennek tűnő tél meghátrált a tavaszi nap rohama előtt, a fagyot, a hóviharokat felváltották az új évszak kellemetlenségei. A Berezina ingoványos mocsarain kellett átkelnünk, és ez semmivel nem volt könnyebb, mint a mély hóban haladni. A szokatlan terep teljesen kimerített minket. 18 kilométert tettünk meg, míg végül elgyötörten, sárosan egy tisztásra értünk. A tisztásról látni lehetett Uborki falvát. A katonák előre élvezve a rég várt pihenést, feléélénkültek, jókedvre derültek. Megállítottam az osztagot, és megkérdeztem Lozobejevet:

— Nincsenek megszállók a faluban?

— Ide nem merik betenni a lábukat — válaszolta magabiztosan a partizán.

Én azonban vén rókaként jól tudtam, hogy az ellenség gyakran agyafúrtabb és okosabb, mint mi gondoljuk róla. Minden eshetőséggel számolva felderítőket küldtem előre. Nem is hiába, mert a felderítők már a falu széléről jelzést adtak, hogy a faluban németek vannak és gyorsan visszatértek az osztaghoz.

Természetesen az ellenség is megszervezte a járőrszolgálatot, és járőrei felfedeztek minket. Parancsot adtam, hogy húzódjunk vissza és az erdőszélen foglaljunk állást. A faluból egy századnyi fasiszta osztag indult meg felénk. Távcsövemen felismertem karjukon a hitlerista jelzéseket: SS-ek voltak.

— Nyilván büntetőosztag — mondtam a komisszárnak.

Végignéztem a harcosokon: mindannyian telve vannak feszültséggel, komolyak. Rendelkeztem:

— Csak parancsra tüzet nyitni!

Az ellenség nyilván úgy vélte, hogy kevesen és rosszul felfegyverzettek vagyunk. Felegyenesedve indultak rohamra, mintha csak nehéz vasalt csizmáikkal akarnának széttiporni minket. A lánc előtt egy hórihorgas SS szökellt tiszti köpenyben. Hadonászott a karjaival és folyvást kiáltozott valamit. Nehéz sisakjuk alatt már tisztán látszott izzadt arcuk.

— Banditák, adjátok meg magatokat! — kiáltotta a tiszt.

Mi hallgattunk, a fasiszták egyre közeledtek. Géppisztolyával Nyikolaj Malev szakaszvezető feküdt mellettem. Amikor a tiszt ismét kiáltott, jelzésemre leterítette őt. Az elesett parancsnok mellett haladó fasiszta géppuskás is a földre akarta vetni magát, de Malev őt is lelőtte.

Az SS-ek semmit nem értettek: két embert vesztettek, de a mi oldalunkról csak egyetlen géppisztolyból lőttek, tehát az erőnk mégiscsak kicsi. Egy ideig a földhöz lapultak és a fákra lövöldöztek, majd a lánc ismét felemelkedett és „Add meg magad!" üvöltéssel az osztag felé vetette magát. A támadók már csak 20 méternyire voltak, amikor kiadtam a parancsot:

— Tűz!

Minden géppisztoly, puska és az osztag golyószórója is tüzet nyitott. A golyózápor valósággal visszadobta a támadókat, az elesetteket és a sebesülteket hátrahagyva lóhalálában visszatértek a faluba. Tanulságos leckét adtunk a fasisztáknak, milyen káros az elbizakodottság. Ezzel a rövid összecsapással egyúttal be is mutatkoztunk Belorussziába érkezésünk alkalmából. Hadd tudják a megszállók, hogy egyre forróbb lesz a talpuk alatt a szovjet föld!

Szétverve a támadókat, visszavonultunk az erdő sűrűjébe és letelepedtünk a tágas tisztáson. A tavaszi nap beragyogta a tisztást meleg sugaraival, lábunk alatt cuppogott a víz. A harcosok valósággal felvillanyozódtak, hangosan tárgyalták az első nyílt összecsapás részleteit. Nyikolaj Malev a figyelem középpontjában állt: az ő biztos keze nagyban hozzájárult, hogy a harc ilyen sikeres volt. Emlékeztettem Lozobejevet, mennyire elsiette a választ a kérdésre, hogy vannak-e megszállók a faluban.

— Kicsit melléfogtam — mondta zavartan.

— Ez a „kicsit" mindkettőjüknek az életébe kerülhetett volna, ha nem találkoznak az osztagunkkal.

— Valóban, őrnagy elvtárs! — kiáltott fel a társánál nem sokkal öregebb és tapasztaltabb Jaszjucsenyja.

Miután a tisztáson kipihentük magunkat és megszáritkoztunk, három irányból bevonultunk Uborkiba. A falu lakói szívélyesen és ámultan fogadtak minket. Első ízben voltak tanúi annak, hogy az SS-eket méltóképpen fogadják, s azt is közölték, hogy a büntetőosztagot Boriszovból küldték ki. Az összecsapásban elesett az osztag két vaskereszttel kitüntetett parancsnoka, mintegy tíz katonája, négyen pedig megsebesültek. Rémületükben a fasiszták a reguláris hadsereg ejtőernyős deszantjának néztek minket, nyolc fogatot rekviráltak a parasztoktól és lélekszakadva elhajtottak Boriszov irányában. Most biztos azt jelentik a parancsnokságuknak, hogy egy egész ejtőernyős zászlóaljjal csaptak össze. A németeknek szokásuk volt, hogy felnagyítsák a belorusz partizánok létszámát, a tényleges számnak általában a kétszeresét adták meg. Ők maguk sem mindig hittek fantáziájukban, megértették, hogy nem a számbeli fölény, hanem a hozzáértés miatt szenvednek vereséget, de előnyösebb volt nekik, ha ezekkel a túlzásokkal magyarázzák meg Berlinnek az erdei háborúban elszenvedett vereségeiket és kudarcaikat. Ezekkel a fortélyokkal a helyi hitlerista közigazgatás azt is elérte, hogy további csapatkontingenseket kapjon a büntető akciókhoz.

A faluban gyorsan erőt gyűjtöttünk és továbbindultunk, hogy találkozzunk Dolganov hadnagy partizánosztagával.

Ezen a napon, 1942. április 8-án levetettük a fehér álcázólepleket. Már nem volt rájuk szükségünk, mert a hó elolvadt, a Vörös Hadsereg szokásos terepszínű egyenruháját hordtuk, sapkánkon vörös csillaggal, a zubbony hajtókáján tábori parolival.

... Dolganov osztagának bázisa nem volt nagyon kényelmesen berendezett. Durva földkunyhókból, kezdetleges tűzhelyekből állt. Az álcázásra azonban ügyeltek, az őrséget és a járőrszolgálatot jól megszervezték.

Maga Szergej Dolganov karcsú fiatalember volt, éles arcvonásokkal. Bekerítés következtében elszakadt a csapatától, nem tudott belenyugodni a tétlenségbe, kis osztagot szervezett, másfél tucatnyi emberrel, kisebb diverziós és harci akciókat hajtott végre. Felkészült parancsnok volt, jól beletanult a partizánháború sajátosságaiba.

Dolganov megismertetett minket egy nagyon érdekes és számunkra fontos emberrel, aki az ő táborában volt: a BK(b)P szmolevicsi járási bizottsága volt titkárával, Ivan Joszifovics Jaszinoviccsal, egy sovány, szőke belorusszal. Tavaly nyáron Belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottságának megbízásából átkelt az arcvonalon az ellenség hátába és hozzálátott földalatti és partizáncsoportok szervezéséhez. Jaszinovics jól ismerte a helyzetet a begomli járásban és elmondta nekünk, hogy a környéken hét partizáncsoport tevékenykedik. A csoportok azonban szétforgácsoltak és kis létszámúak, 5—15 emberből állnak.

— Így aztán — folytatta és széttárt ujjakkal kinyújtotta a kezét — nincs ütőképes ököl.

— Világos — válaszoltam. — Egyesíteni kell őket. Magát, Ivan Joszifovics, a párt megbízta, kezdje hát maga. Mi pedig segítünk, hiszen nekünk is van megbízatásunk: új harcképes osztagokat kell létrehoznunk.

— Jó gondolat — bólintott Jaszinovics. — Először azonban meg kell győzni az embereket, meg kell nekik magyarázni a nagy osztagok előnyeit. Sok parancsnoknak az a meggyőződése, hogy a kis csoportokkal végrehajtott akciók a népi háború legalkalmasabb formáját alkotják. Azt mondják, így könnyebb kitérni az üldözés elől, elrejtőzni.

— Itt az ideje, hogy megváltoztassuk a partizánvezetők harcászati nézeteit — mondottam. — A védelmi műveletekről egyre határozottabban át kell térni a támadó akciókra. Ehhez pedig súlyos öklök kellenek.

Megállapodtunk, hogy össze kell hívni a kis partizáncsoportokat gyűlésre. Dolganov szétküldte összekötőit a járás különböző területeire, és harmadnapra több tucat ember érkezett a táborba: a begomli erdőkben tevékenykedő minden partizán ott volt.

Jaszinovics tartott beszédet nekik, a párt minszki földalatti területi bizottságának meghatalmazottjaként azt javasolta, hogy vessenek véget a kisipari módszereknek, a szétforgácsoltságnak és a nem túl hatékony akcióknak, hozzanak létre egységes partizánosztagot. Az elgondolást nem mindenki fogadta tetszéssel. Néhány parancsnok sokáig makacskodott, védte a korábbi szervezeti formákat és a régi harci módszereket.

— Az ellenségre mért csapásainknak erősebbekké, érezhetőbbekké kell válniuk, ez pedig egyesítés nélkül nem megy — fejtettem ki beszédemben.

Az érvek nem maradtak hatás nélkül, hiszen lobogott bennük a megszállókkal szembeni gyűlölet, és arra törekedtek, hogy minél nagyobb kárt okozzanak nekik. A gyűlés az egyesített osztag megalakítására szavazott.

Rövid, fenyegető nevet gondoltunk ki neki: „Harc." Az osztag parancsnoka Dolganov, komisszárja Jaszinovics lett. Az alakulat 80 partizánt fogott össze, mind a hét korábbi csoportot és erős, harcképes alegység lett belőle.

Gratuláltam a partizánoknak az egyesüléshez, sikeres harcot kívántam nekik. Majd megkértem Mihail Gluskov rádióst, hogy lépjen kapcsolatba a központtal és értesítse őket a „Harc" osztag megalakulásáról. Moszkva üdvözölte a partizánokat, tevékeny, sikeres akciókat kívánt. Amikor felolvastam Grigorij elvtárs megfejtett táviratát, Dolganovon, Jaszinovicson és harcosaikon megindultság vett erőt. Moszkva hangja biztossá tette őket erejükben, segítségükre volt, hogy a harcoló nép részének érezzék magukat, leküzdjék az elszigeteltség akaratlan érzését.

Néhány napot töltöttünk a „Harc" osztagnál, a partizánok kiképzésével foglalkoztunk. Lunykov százados patronálta a most megalakult diverziós csoportokat: elmagyarázta és megmutatta, hogyan kell bánni a trotillal és a robbantószerkezetekkel. Majd néhány emberrel útra kelt a vasúthoz, ott álcázták magukat, és mihelyt lehetőségük nyílt, felrobbantottak egy fasiszta szerelvényt. Én megosztottam a parancsnokokkal az ellenség mögöttes területén folytatott harcban szerzett tapasztalataimat, tanácsokat adtam, miként végezzék a felderítést, hogyan tévesszék meg az ellenséget, tervezzék és hajtsák végre a vállalkozásokat, térjenek ki az üldözés elől, tüntessék el a nyomokat, hogyan válasszák ki a káderekt, hogyan szervezzék meg a bázisokat és táborokat.

Jó barátokként váltunk el Dolganov és Jaszinovics osztagától, elhatároztuk, hogy továbbra is fenntartjuk a kapcsolatot és összehangoljuk akcióinkat.

Nem sokkal előbb a lepeli járás Lukasevo falvában találkoztunk egy, a bekerítésből kicsúszott, de a mieinkhez eljutni nem tudó zászlóaljkomisszárral, Trofim Grigorjevics Sirjakovval. Szenvedélyesen vágyott arra, hogy harcolhasson a fasiszták ellen. Segítségére voltunk, hogy hazafiakból csoportot szervezzen, elláttuk fegyverrel és bevezettük őt a partizánhadviselés módszereibe.

Az új osztagok szervezése azonban nem mindig ment simán. Ugyanabban a begomli járásban, ahol a „Harc" osztag megalakult, megismerkedtünk a nyolcadik partizáncsoporttal is. A csoport élén álló ember Ivanov, politikai vezetőnek nevezte magát. Hogy valójában ki volt, nem sikerült megállapítani, mert okmányai nem voltak és nem találtunk senkit, aki egy alakulatnál szolgált volna vele. Öltözéke elhanyagolt, ő maga borostás, mosdatlan, fegyelmezetlen volt. Nehéz volt elhinni, hogy a reguláris Vörös Hadseregben szolgált. Csoportja vele együtt öt partizánból állt. Még mielőtt megismerkedtünk volna „Ivanov politikai vezetővel", eljutottak hozzánk a helyi lakosok panaszai, hogy ő és emberei förtelmesen viselkednek:

— Miféle partizánok ezek! Közönséges rablók, csak a ládákban kotorásznak.

Ellenőrizni kellett ezeket a panaszokat és általában tisztázni kellett, mi legyen ennek a csapataiktól elszakított katonákból álló csoportnak a sorsa. Találkoztam „Ivanov politikai vezetővel", és javasoltam neki, hogy lépjen be a „Harc" osztagba, mire élesen, hajthatatlanul azt válaszolta:

— Nem akarok csatlakozni!

— De miért? Az egyesülés a partizánmozgalom érdekeit szolgálja. A párt irányelveket adott ki erről. Ha a párt szava neked nem parancs, miért nevezed magad politikai vezetőnek?

— Itt az erdőben a magam gazdája vagyok — válaszolta Ivanov, és azt kezdte bizonygatni, hogy a kisebb csoport könnyebben boldogul.

A „politikai vezető" minden jel szerint anarchizmusra és banditaságra hajló atamán volt. A környékbeli partizánok fosztogatásaiért már kétszer agyonlövésre ítélték, de nem tudták elkapni őt, mert ravasz volt és fürge. Emlékeztettem

őt a korábbi szomorú tényekre, és biztosítottam, hogy különleges osztagunk megérkezésével vége a betyárkodásnak a partizánháborúban, ezúttal vagy aláveti magát a fegyelemnek, vagy a törvény teljes szigorával felelősségre vonjuk.

— És ti hogyan látjátok a jövőtöket? — kérdeztem Ivanov csoportjának harcosaitól.

Emberei zavarba jöttek, látszott, hogy a vezérnek volt tekintélye közöttük. Csak annyit válaszoltak:

— Azt tesszük, amit a parancsnok mond.

Nem vesztettem el a reményt, hogy a csoportot a helyes útra tudom téríteni, és meggyőztem „Ivanov politikai vezetőt", hogy vesse alá magát a fegyelemnek és kezdjen céltudatos akciókba a megszállók ellen. Kezdetnek azt a megbízatást kapta, hogy robbantson fel egy hidat a műúton, ahol német gépkocsioszlopok jártak.

A csoport elindult, és két napig nem jelentkezett. Végül a harcosaim a lakosság segítségével felkutatták és hozzám vezették őket. Mind az öten részegek voltak, zsebükből pálinkásüvegek kandikáltak ki.

— Tegyenek jelentést a feladat elvégzéséről! — adtam ki a parancsot a „politikai vezetőnek".

— Nem tartozom beszámolással! — válaszolta nyersen Ivanov.

Embereim lefegyverezték és őrizetbe vették az álpartizánokat. A vizsgálat kiderítette, hogy „Ivanov politikai vezetőnek" és embereinek eszük ágában sem volt a megbízatás teljesítése. A trotilt elrejtették a mohába, maguk pedig elindultak a legközelebbi faluba, hogy a kamrákban kotorásszanak és pálinkát szerezzenek. Két napig részegeskedtek és még folytatni akarták a mulatozást, ha nem bukkannak rájuk a keresésükre kiküldött harcosok.

A kép világossá vált. Nem partizáncsoport volt ez, hanem felfegyverzett bűnöző banda. További sorsát könnyű volt előre látni: a parasztok fosztogatásáról hamarosan áttért volna a nyílt árulásra, a rendőrség szolgálatára. Az ellenség mögöttes területén, az idegen betörés elleni könyörtelen harcban csak egy döntés lehetett: az egész csoportot agyonlövésre ítéltük. Két fiatal legénynél, volt komszomolistáknál, akik őszintén megbánták vétkeiket, az ítéletet felfüggesztettük, felvettük őket a „Harc" osztagba próbaidőre.

A helyi lakosság körében egyetértéssel fogadott ítéletet végrehajtottuk.

PARTIZÁNOK TAVASZA

A különleges osztag első veszteségei. — Voronyanszkij és Tyimcsuk. — Tizenkét teherszállító ejtőernyő. — Moszkva erős keze.

A begomli erdőkből délnek fordultunk. Indulásunk előtt a népbiztosságon több titkos címet vettem át, és ellenőriznem kellett, melyek használhatók még fel, melyek váltak valamilyen okból időszerűtlenné. Kicsit előreszaladva elmondom, hogy a címek felét fel tudtuk használni, s még hasznunkra is voltak felderítési és diverziós akcióink során.

Vezetőnknek Tyimofej Jaszjucsenyja partizán ajánlkozott. Útközben az osztagnak át kellett szelnie a Minszk és Moszkva közötti műutat és vasutat. Ezen a vidéken sok német fasiszta csapat összpontosult. A vasútvonalakat az ellenség különösen éberen őrizte. Míg a műutat az osztag gyorsan és zajtalanul maga mögött hagyta, a Zsogyino állomás melletti vasúti átjárónál minden másképpen alakult.

Dmitrij Menysikov szokás szerint az élen haladó felderítő csoportjával a vasúti pályatesten hitlerista őrökbe ütközött. Az őrség riadót fúvatott, és tüzet nyitott. A felderítőknek még így is sikerült átjutniuk a túlsó oldalra. A kitérőállomás körüli házakból újabb német katonák ugrottak elő és járőreik segítségére siettek. Elhatároztam, hogy fegyverrel törünk át és a felderítők után küldtem az Alekszej Grigorjevics Nyikolajev politikai vezető, volt határőr, harcias és lelemények parancsnok vezetése alatt álló csoportot. Amikor csoportja előrement, kiadtam a vezényszót:

— Tűz! Rohamra! — és megindítottam a vasúti töltésre az osztag fő erőit.

A pályatest túloldalán lapuló ellenség sűrű géppisztolytűzzel fogadott minket, amikor felhangzott a támadásunk sorsát eldöntő kiáltás:

— Dub megsebesült!

Súlyos sebesülttel a vállunkon semmi esélyünk nem volt arra, hogy szerencsésen átkeljünk a vasútvonalon. Kockáztattuk volna nemcsak az ő életét, hanem azokét is, akik támo-

gatják. Ezért kiadtam a parancsot, hogy visszavonulunk az erdőbe. Hamarosan visszatért Nyikolajev politikai vezető csoportja is, Menysikov felderítői pedig leszakadtak rólunk és továbbmentek. Egy ideig semmit nem tudtunk róluk.

Orvosunk, Ivan Szemjonovics Lavrik megvizsgálta Dobricgofert, és megállapította, hogy keresztüllőtték a mellét és a lábán is megsebesült. Sebesülése súlyos volt. Dub nem maradhatott az osztagnál. Elvittük őt kijelölt bázisunk, a logojszki járás határáig, és sorsát Zahar Alekszejevics Akulics erdészre bíztuk. Moszkvában azt a tanácsot kaptam Dmitrij Nyikolajevics Medvegyevtől, hogy ne bízzam az erdészekben és az erdőkerülőkben: a fasiszták elsősorban őket szervezték be informátornak. Más megoldás azonban nem volt, kockáztatnunk kellett.

Akulics először nem akarta elrejteni a sebesültet, arra hivatkozott, hogy gyakorta járnak nála hitleristák. Azt válaszoltam neki, hogy nem is a házában kell elrejtenie harcosunkat. Okosabb lesz, ha egy erdei kunyhóban helyezi el, minél messzebb az utaktól.

— Létezéséről önön kívül senkinek nem szabad tudnia — mondtam neki —, még a feleségének és a gyerekeinek sem.

— De hisz jó élelemre van szüksége, azt meg honnan vegyem?

— Vegyen a faluban — és átadtam Akulicsnak néhány száz német márkát az osztag pénzéből. — Gondoskodjon tejről, tojásról, vitaminokról. És ne feledje el, a megszállók ahogy jöttek, úgy el is mennek, a szovjethatalom pedig örök, és ha elárulja, a föld alatt is megleljük és eltapossuk, mint egy utolsó férget!

Az erdész fogadkozott, hogy teljesíti a megbízatást. Egy eldugott helyen kényelmes földkunyhót építettünk, elláttuk Dubot élelemmel, orvossággal, sebkötöző anyaggal. Lavrik elmondta a sebesültnek és ápolójának, hogyan végezzék a gyógyítást. A fájdalomtól sápadt Dobricgofer halványan elmosolyodott, köszönetet mondott. Géppisztolyát és mauserjét átadta a többieknek, csak egypár gránátot tartott meg.

— Ha nácik állítanak be, velem együtt a levegőbe röpülnek — magyarázta.

— Nem állítanak be, Karl Antonovics — nyugtattam meg őt. — Egy-két hónap múlva magunkhoz veszünk, és tovább pusztítod majd a fasisztákat.

Az erdésznek meghagytam, hogy a gyógyulási idő után

adja át Dobricgofert a jelszóval jelentkező embereknek. Akulics megtanulta a jelszót és megígérte, hogy pontosan teljesít minden utasítást. Elbúcsúztunk bajtársunktól és az erdésztől.

— Rot Front! — hangzott fel a földkunyhóban a német és osztrák antifasiszták hagyományos üdvözlése.

Április végén megérkeztünk célunkhoz, a logojszki járásba. Ahogy a tábornokoknak a népbiztosságon megígértem, az osztag csekély veszteségekkel jutott el idáig: egyetlen halottunk sem volt, csak két sebesültünk. Egyikük, Ivan Rozum csak könnyen sebesült meg a vállán és csatasorban maradt. Betegség és fagyás miatt senki nem dőlt ki. Szerencsére nem váltak be tehát azok a komor prognózisok, hogy amíg eljutunk az ellenség mélységébe, súlyos veszteségeink lesznek. Sőt, a csapatjuktól elszakadtak, a helyi párt- és tanácsi munkások révén az osztag kétharmadával megnőtt, létszáma elérte az 50 főt. Mivel az új embereket nagyon szigorúan megválogattuk és ellenőriztük, az osztag harcképessége az út során nemhogy nem csökkent, hanem nőtt.

Moszkva megkapta rádiótáviratomat, amelyben ismertettem a menet eredményeit.

A tavasz derekán jártunk. A melegen sütő nap eltüntette a piszkosbarna hó maradványait, felszáradtak a rétek, a sekély lápok. Az olesnyiki erdőben, ahol földkunyhóinkat berendeztük, friss volt a levegő, a belorussziai természet napról napra szebbé, barátságosabbá vált.

A harcosoknak kétnapi pihenőt adtunk, az osztag parancsnoksága pedig hozzálátott az akciók megtervezéséhez. Fő célunk továbbra is a néhány tucat kilométernyire, gépkocsin egy óra járásra levő Minszk maradt. A belorusz fővárost kitűnően ismertem még a háború előtti időkből. Szép város volt, most azonban romokban hevert. A helyi pártszervekkel összefogva Minszkben a földalatti csoportok szerteágazó hálózatát kellett kialakítanunk, széles körű felderítő és diverziós programot kellett végrehajtanunk.

Érthető hát, hogy nagyon érdekeltek minket a környező erdős vidékek. A minszki övezetben a partizánmozgalom mindjárt a megszállók betörése után jelentkezett, már 1941 nyarán és őszén. A felfegyverzett hazafiak szinte minden német helyőrségen rajtaütöttek és bénították a fasiszta intézmények tevékenységét. A bőrét mentő ellenség visszahúzódott a nagy településekre. Meg kellett szerveznünk az együttműködést a környező erdők partizánjaival. Nem véletlenül

vettünk fel az osztagba belorussziai születésű harcosokat. Miután első bázisunkon berendezkedtünk, kiküldtük a cservenszki és a szmolevicsi járásba Nyikolaj Gyenyiszevicset és Ivan Rozumot, a puhovicsi járásba Nyikolaj Larcsenkót, a rugyenszki járásba Kuzma Boriszenokot, a zaszlavli járásba pedig Nyikolaj Vajgyilevicset, hogy vegyék fel a kapcsolatot a partizánokkal és a földalatti mozgalom tagjaival. Mind azon a vidéken születtek, ahová az osztag küldte őket.

Először éjszakánként hagytuk el a tábort. Szemmel tartottuk a műutakat és a földutakat, igyekeztünk megállapítani, mozognak-e az utakon ellenséges csapatok. Felkerestük a falvakat is, hogy megtudjuk, állomásozik-e bennük fasiszta helyőrség, járnak-e ott hitleristák.

A tagbaszakadt, szeplős, örökké jó kedélyű Jakov Kuzmics Vorobjev törzsőrmester először öltött magára közülünk leírhatatlan undorral rendőri egyenruhát, bement Olesnyiki falvába és vakmerően rendőrként mutatkozott be az elöljárónak.

— Értesüléseket kérünk az erdei banditákról! — követelte a törzsőrmester.

Az elöljáró, aki egy pillanatig sem kételkedett a „policáj" valódiságában, elmondta, hogy valahol az erdőben tényleg bujkálnak vörösök, nyilván szovjet ejtőernyősök. Néhányan közülük a faluban is jártak, ráförmedtek, hogy szabotálja a megszállók rendelkezéseit, rejtse el előlük az élelmet és ne sanyargassa a lakosságot, mert különben halál fia.

Vorobjev hírei megörvendeztettek minket.

Beköszöntött május 1-e. Az ünnepet Olesnyikiben töltöttük. Gyűlésre hívtuk össze a lakosságot, beszédeket tartottunk, ismertettük az arcvonalak helyzetét, a nemzetközi helyzetet, felszólítottuk a parasztokat, hogy minden eszközzel segítsék az ellenség hátában folyó harcot. A falu lakói meghatódtak, szerény ebéddel: tejjel, főtt krumplival kínálták meg az osztagot, majd ebéd után együtt dúdolták velünk a jól ismert dalokat: „Völgyvidéken és hegygerincen át" stb. Majakovszkij, Jeszenyin, Szimonov verseit szavaltuk, táncoltunk. Vorobjev törzsőrmester hetykén ropta a csicsotkát.

Késő este oszlottunk szét a portákon, fáradtan, elégedetten, vidáman. Mégiscsak volt ünnep, megtartottuk a mi szovjet ünnepünket a fasiszták mélységében, a hősies Belorusszia meggyötört földjén!

Hajnali 4-kor az őr közölte velem, hogy a falu közelében

géppuskából sorozatot adtak le. Riadóztattam az osztagot. Úgy határoztam, hogy nem vesszük fel a harcot, mert az éjszakai sötétségben nehéz volt felmérni az ellenség erejét. Megkezdtük a visszavonulást. De még nem ért vissza Vorobjev törzsőrmester és két másik harcos, akik valamilyen gazdasági ügyet intéztek el. Amíg vártunk rájuk, tüzet raktunk az erdőben, felszárítottuk magunkról a harmatot, és úgy határoztunk, hogy nemcsak itt reggelizünk, hanem ideiglenesen tábort is ütünk.

Hozzáláttunk a kunyhók felállításához, Lunykov törzsfőnök és Liszenko rádiós pedig elindult, hogy megfelelő helyet találjanak a rádió adó-vevő készüléknek.

Egy dombra felkapaszkodva a szomszédos domb tetején a szovjet ejtőernyősök egyenruháját viselő őrt vettek észre. Jól tudták, hogy az utóbbi időben ebben a körzetben nem dobtak le ejtőernyősöket, Moszkva erről értesített volna minket. Lunykov lefeküdt és figyelni kezdte az őrt, Liszenko pedig futott hozzám. Átvéve a jelentést én is felmentem a dombra, éppen ekkor csatlakozott az őrhöz két társa, ugyancsak a mi ejtőernyős egyenruhánkban. Mikor észrevettek, tüzet nyitottak ránk. Most már minden világos volt: átöltözött büntetőosztagosok!

Kiadtam a parancsot, hogy nem válaszolunk az ellenségnek, hanem visszavonulunk. Egy pillanat alatt eloltottuk a tüzet, összeszedtük a felszerelésünket, felkerekedtünk és eltűntünk egy kis fenyőerdőben, ahol utasítást adtam:

— Lefeküdni a földre, nem beszélgetni, gránátokat előkészíteni!

A lövöldözés közeledett és erősödött. A golyók a fejünk felett fütyültek. Mindannyian álmosak és éhesek voltunk, de aludni és enni nem lehetett: az Olesnyikibe gépkocsin érkező hitleristák ereje jóval felülmúlta a miénket, az összecsapásban nagy veszteségeket szenvedtünk volna.

Az osztagra azonban nem sikerült rábukkanniuk. Estére csillapodott a lövöldözés, az éjszaka beköszöntével pedig elhagytuk a körülzárt övezetet.

... Május folyamán rendszeresen értesültem a földalatti mozgalom és a partizánok tevékenységéről. Összekötőink segítségével a minszki övezetben megtartottuk az első partizánkonferenciát.

A szmolevicsi járásba küldött Ivan Viktorovics Rozum kapcsolatot alakított ki a később „Leszámolás" nevet felvevő és

Ivan Leonovics Szacunkevics pártmunkás irányítása alatt álló partizánosztaggal. Összekötőnk ezután úgy határozott, hogy felkeresi a környéken élő rokonait, de nem járt el elég óvatosan. A falusi rendőrök elfogták Ivánt, megállapították a személyazonosságát. A falu közepén akasztófát ácsoltattak és elindultak, hogy utolsó útjára kísérjék a bátor harcost. De amíg a nyilvános kivégzés előkészületei folytak, a helyi lakosok értesítették Szacunkevics osztagát. Szacunkevicsék, hogy kiszabadítsák Rozumot, rajtaütöttek a rendőrökön. A váratlan, lendületes támadás ragyogó sikerrel járt, bár a lövöldözésben Rozum súlyosan megsebesült. Gyógyulásáig a partizántáborban maradt. Sokáig betegeskedett, és végleges gyógyulása érdekében decemberben kénytelen voltam őt repülőgépen Moszkvába szállítani.

Türelmetlenül vártuk, hogy visszatérjen Vorobjev törzsőrmesternek a zaszlavli járásba küldött csoportja, és a korábban a partizánokkal a kapcsolat felvételére ugyanoda útnak indult Nyikolaj Fjodorovics Vajgyilevics határőr hadnagy csoportja. A két csoport csak május utolsó harmadában tért vissza, és a következőkről számolt be.

Vorobjev csoportja hamar rátalált a zaszlavli erdőben Vajgyilevicsre, akinek sikerült kisebb osztagot szerveznie, s máris kisiklatott két ellenséges szerelvényt. Vorobjev átadta neki utasításaimat, a robbanóanyagot, és készült visszatérni az osztaghoz, Vajgyilevics pedig harci csoportjával a naliboki erdőben akart elrejtőzni.

Május 22-én délután az erdőben váratlanul géppisztolyok csattantak fel, és a járőrök jelentették, hogy három irányból büntetőosztagosok közelednek. A parancsnokok a mocsáron keresztül — a gyűrűt bezáró ellenség tüze alatt — az erdő mélyébe vezették a partizánokat. A harc itt is folytatódott. Vajgyilevics elesett. A parancsnokságot Vorobjev vette át.

— Előre! A hazáért! — kiáltotta.

A partizánok kézigránátokat dobva a büntetőosztagosokra, áttörték a bekerítést és eltávolodtak üldözőiktől. Robbanógolyók süvítettek a nyomukba, de az erdőben nem okoztak nagy kárt, mert a levelek súrlódásától is felrobbantak.

A partizánok már 150 méternyire elszakadtak a fasisztáktól, amikor Vorobjev váratlanul megsebesült. Robbanógolyó fúródott az oldalába, sebe halálos volt.

— Előre! — adta ki a parancsot. — Menjetek tovább! — Fedezlek titeket, kommunistaként halok meg.

A partizánok eltávolodtak.

Ljubimov hadnagy látta, hogy két SS Vorobjevhez rohan, fölé hajol és egyszer csak a levegőbe röpül. A hős partizán utolsó mozdulatával gránátot robbantott fel.

... Egy májusi napon a hajnali szürkületben a különleges osztag furcsa emberekbe ütközött a bozótban. A földre vetették magukat, závárzat kattant. A legtisztább orosz nyelven vezényszavak hangzottak fel:

— Első szakasz! Második szakasz! Géppuskák, harchoz!

Mi is felkészültünk az összecsapásra. A vezényszavakról ítélve legalább egy fél századnyi jól felfegyverzett katona állt velünk szemben. De miért beszélnek oroszul? Ismét provokációról van szó? Átkiáltottunk, hogy tisztázzuk a helyzetet.

Kiderült, hogy a mieink! Vaszja bácsi és Voronyanszkij őrnagy partizánosztagának felderítői. Vlagyimir Romanov felderítőfőnök hat katonával bevetésre indult, büntetőosztagosoknak nézett minket, felkészült a támadás visszaverésére és a parancsokat a fasiszták megfélemlítésére úgy adta ki, hogy szándékosan felnagyította az erőket.

— Nem ijedt meg egy egész osztagtól? — kérdeztem tőle.

— Hogyne ijedtem volna meg — felelte Romanov —, a háború ijesztő dolog. De nem szoktam hagyni, hogy a rémület úrrá legyen rajtam!

Nagyon megtetszett nekem ez a leleményes, bátor legény.

Tanácskozás után a felderítőkkel együtt megindultunk az osztagukhoz.

A táborhoz közeledve felbukkant egy középtermetű, széles vállú férfi, figyelmesen szemügyre vett minket és felszólított, hogy mutassam fel a megbízólevelemet. Meggyőződve róla, hogy Moszkvából érkezett különleges osztag áll előtte, megnevezte magát:

— Voronkov, a különleges osztály főnöke.

Vaszja bácsi osztaga volt a legnagyobb azok közül, amelyekkel eddig találkoztunk, még különleges osztályt is állított fel.

A táborban megismerkedtem az osztag parancsnokával és komisszárjával. Mindkettőjükről a legjobb benyomásokat alkottam.

Vaszilij Trofimovics Voronyanszkijt, a Vörös Hadsereg hivatásos tisztjét bekerítették, így rekedt az ellenség mögöttes területén. Az arcvonal eltávolodott kelet felé, de ő nem csüg-

gedt el, nem esett kétségbe. 1941 szeptemberében kapcsolatot talált a partizánokkal és hamarosan egy osztag parancsnoka lett, az osztag nőtt, erősödött, találkozásunkkor már 150 főből állt.

Az osztag komisszárja, Ivan Matvejevics Tyimcsuk Belorusszia ama dicsőséges fiai közé tartozott, akiket a párt a megszállt területen hagyott, hogy szervezzék meg a fasiszta rendszerrel szembeni népi ellenállást. Tyimcsuk a betolakodók megjelenésének első napjaitól részt vett a partizánháborúban. 1942 decemberétől 1943 szeptemberéig egyidejűleg a BK(b)P logojszki illegális járási bizottságának a titkára is volt, majd az Első Antifasiszta Partizándandár komisszárja lett. Odaadásáért, hősiességéért és a partizánmozgalom fejlesztésében szerzett különleges érdemeiért Tyimcsuk a Szovjetunió hőse lett.

Voronyanszkij és Tyimcsuk osztagának velejét a harc kemény iskoláját a minszki földalatti mozgalomban kijárt hazafiak alkották.

A még nem öreg, nagy, okos arcú, könnyedén összehunyorított szemű Ivan Matvejevics átengedte a parancsnoknak a harci helyzet részleteinek ismertetését, ő maga csak néha szólt közbe tömör válaszokkal, kiegészítésekkel. Kiderült, hogy a közelben tevékenykedik Asztasenok és Lunyin osztaga. Azonnal összekötőket küldtem ki hozzájuk. A bajtársak családja bővült.

— Mennyire volt sikeres május? — kérdeztem Voronyanszkijt.

— Dolgozgatunk — válaszolta szerényen Vaszja bácsi —, verekszünk, robbantunk. Mint mindig.

— Vaszja bácsi osztaga, nem rossz elnevezés — jegyeztem meg. — Rokonszenves, mondhatnám bensőséges. És ha másik elnevezést gondolnánk ki, valami fenyegetőbbet, támadóbbat?

— Mit javasol? — rezzent fel Tyimcsuk.

— Dolganov osztagának a neve „Harc", ezé az osztagé legyen „Bosszúálló".

— Hát, nem is rossz név! — kiáltott fel Voronyanszkij.

— Megfelel — egyezett bele Tyimcsuk.

A többi partizán is jóváhagyta a nevet. Liszenko és Gluskov rádiósok újabb rejtjelezett táviratot küldtek a központba az új osztagról, amellyel megszerveztük az együttműködést, és több napot töltöttünk együtt.

Egy héttel Voronyanszkij bázisára érkezésünk után Gluskov rádiós szaladt be a kunyhómba, és lelkendezve újságolta:

— Moszkva értesített... ma éjszaka... repülőgép jön!

— Halkabban, barátom — nyugtattam meg őt és átolvastam a rádiótáviratot. Tényleg izgalmas hír volt. Gyorsan felöltöztem és kiléptem a kunyhóból.

Felkelőben volt a nap, a fák levelein harmatcseppek csillogtak, tolakodóan dongtak a szúnyogok. A partizántábor még nem ébredezett.

Siettem Voronyanszkij sátrához. A „Bosszúálló" parancsnoka kezét feje alá téve aludt. Fekete haja sűrű tincsekben napbarnított homlokába hullott. Sajnáltam őt felkölteni, keveset és ritkán pihenhetett, de Grigorij elvtárs rádiótáviratában nagyon fontos híreket közölt. Mennyit dolgoztunk, hogy felkészüljünk a Nagyföldről érkező repülőgépek fogadására, és most végre itt az első! Megráztam Voronyanszkijt:

— Vaszilij Trofimovics, talpra!

Összerezzent, résnyire nyitotta a szemét, haját félresöpörte a homlokából, felugrott.

— Jó reggelt, erdei vitéz! — mondtam, azzal odanyújtottam neki a központ értesítését. Voronyanszkij elolvasta, és felvidult.

— Jó reggelt, Sztanyiszlav Alekszejevics! Gondol ám ránk Moszkva!

Azonnal kiosztottuk a feladatokat a partizáncsoportnak és a különleges osztag katonáinak: sietni kell a plescsenyici járásba, Krescsanka falvához, ahol a leszállópályát berendeztük, erős őrizettel kell körülvenni, a környékre járőröket kell kiküldeni, hogy a büntetőosztagok váratlan támadással ne zavarhassanak meg.

A felsorakozott partizánoknak és csekistáknak azt mondtam:

— Fél óra múlva legyenek menetkészek. Vegyenek magukhoz lőszert és kétnapi élelmet.

Az emberek gyorsan elkészültek, felderítőket küldtünk ki, majd egy 40 fős csoport Voronyanszkij, Lunykov, Tyimcsuk és az én vezetésemmel elhagyta a tábort.

Délre elértük a leszállópályát. A környező falvak gondos átfésülése után meggyőződtünk arról, hogy nincs a közelben ellenség. A leszállópálya helyét ügyesen választottuk meg: három oldalról járhatatlan mocsarak szegélyezték, a negyedik oldalról pedig erdő. A leszállópályától két kilométernyire, a

várható csapás irányában lesbe álltunk. A szomszédos Krescsankába járőrt küldtünk.

— Minden a legnagyobb rendben! — örvendezett törzsfőnököm, Lunykov. — Hitleristáknak nyoma sincs a környéken. Illendően fogadjuk a moszkvai sólymokat.

Esteledett. A mocsár fölött tejfehér köd lebegett, sűrű fátyolba burkolva a borókabokrokat. A leszállópályán a partizánok a központtal előre megállapodott mértani alakzatban máglyákat állítottak fel, előkészítették a petróleumos üvegeket és várták a parancsomat.

Gluskov bekapcsolta a rádióadót, feltette a fülhallgatót. Félóra múlva megfejtett üzenetet adott át: „Készek-e a repülőgép fogadására? Grigorij." — „Készen vagyunk, várunk. Gradov", — írtam máris a választ. Gluskov gyorsan elvégezte a rejtjelzést, erélyesen kopogtatta a rádiótávíró billentyűit. A számcsoportok felröppentek az éterbe. A közelben levők megmeredtek az ünnepélyes, ájtatos várakozásban.

Éjfélkor motorzúgás hallatszott. „A mi gépünk!" — mondogatták a harcosok és a parancsnokok. A lágyabb, egyenletesebb motorzúgás alapján a szovjet repülőgépeket meg tudtuk különböztetni a fasiszta gépektől.

— Máglyákat meggyújtani! — hangzott fel a parancs.

A leszállópályán fellobbantak a téglalap alakban elhelyezett fényes máglyák. A tüzeket meglátva a pilóta ereszkedni kezdett. A partizánok, kinek milyen sapkája volt, azzal integetett a repülőknek. A repülőgép barátságos zúgással elsuhant a fejünk felett, majd visszafordult, ismét a leszállópálya fölé ért. Mindannyian észrevettük, hogy a gépről fehér pamacsok válnak le. A repülő üdvözlésre lendítette szárnyait és megindult keletre.

Az égből 12 teherszállító ejtőernyő ereszkedett lefelé hatalmas zsákokkal. A harcosok a földre nyomták és összehajtották az ejtőernyőket, lecsatolták a zsákokat.

Nehéz volt a visszaút a táborba, el kellett kerülni egy nagy települést, Krajszkot, szekeret pedig nem használhattunk. A magunkkal hozott lovakra kellett két-két zsákot felszíjaznunk. A leszállópálya közelében erős fedezőcsoportot hagytunk hátra, mert a repülőgép megjelenése felkelthette a megszállók figyelmét, és tavasszal tehergépkocsiaikon és páncélozott szállító járműveiken jóval gyorsabban mozogtak, mint télen.

Az út a táborig eseménytelen volt, amit az akció gondos

előkészítésének köszönhettünk. A táborhelyen senki nem aludt. Vártak ránk. Összesereglettek a fogadásunkra, a zsákokat tapogatták és boldogan nézték, ahogy Lunykov késével elvágja a zsinegeket. Az egyik zsákból egy papírlapot húzott ki: a ledobott szállítmány jegyzékét. A jegyzék örömteli felkiáltások közepette kézről kézre járt. Csak trotilból 150 kiló! A zsákokból előkerültek az alaposan bezsírozott golyószórók és géppisztolyok, a tölténnyel megrakott ólomládák, a géppisztolytárak, a rádió adó-vevő készülékek áramfejlesztői, a dohány, a pisztolyok, a gránátok, a propagandairodalom, többek között a moszkvai újságok minden megjelent példánya. Moszkva mindent elküldött, amire szükségünk volt, ami csak a háborúhoz kellett.

Még mindig az ajándékokban gyönyörködtünk, amikor reggel rádiótávirat érkezett azzal az utasítással, hogy készüljünk fel a második repülőgép fogadására! Az eredei táborban egyébről sem folyt a beszélgetés, csak a Nagyföld küldeményeiről. Lehetetlen elmondani, mennyi rendkívüli erkölcsi erőt merítettünk a távoli vörös csillagos főváros gondoskodó figyelméből.

A második repülőgépet Dolganov és Jaszinovics partizánjainak csoportjával fogadtuk, akik a „Harc" osztagot nemrég közös táborunkba vezették.

Így már 1942 májusának első harmadában megbízható légihíd alakult ki Moszkva és osztagaink között. A partizánháború folyamán a különleges osztagnak összesen hét leszállópályája volt a minszki övezet különböző területein. A repülőgépek éjszakánként érkeztek a kitűzött célpont fölé és máglyáink alapján tájékozódtak, amelyeket hol rombusz alakban, hol háromszögben, hol téglalap alakban vagy négyzetesen helyeztünk el, attól függően, hogy miként állapodtunk meg a népbiztossággal, később pedig a Partizánmozgalom Központi Törzsével. A repülőgépek csak akkor szálltak le, ha sebesülteket vagy foglyokat kellett az arcvonal mögé küldeni, az esetek többségében azonban csak a szállítmányt dobták le. Az állandó légi kapcsolat a Nagyfölddel az ellenség hátában folyó harc sikerének egyik döntő tényezője volt.

MINSZKI HÍRSZERZŐINK

A le nem győzött város. — Öten eltűnnek. — Az ügyes Nasztya. — Romok és tűzvészek között. — A földalatti csoportok parancsnokai. — Diverziók.

A helyi partizánerőkkel kialakított szoros kapcsolat segítségére volt különleges osztagunknak, hogy végrehajtsa következő operatív feladatát: felvegye a kapcsolatot a földalatti mozgalommal Belorusszia fővárosában.

E kapcsolatok fontossága nyilvánvaló volt. A megszállók Minszkben helyeztek el számtalan katonai és közigazgatási intézményt, különféle hivatalokat, parancsnokságokat, elöljáróságokat. A város a „Közép" hadseregcsoport fő hátországi központja volt, itt összpontosultak a tartalékok, ide vonták vissza pihenőre és átszervezésre az arcvonalon megtépázott csapatokat. Végül pedig itt volt a központja a vasúti felügyelőségnek és a repülő-magasabbegységeknek.

A városközpontnak a bombázások ellenére épen maradt nagy épületeiben helyezkedett el a megszállt Belorussziát irányító főbiztosság élén Wilhelm von Kubéval, a Führer egyik legközelebbi cinkostársával. Tevékenységében a neki alárendelt intézmények egész rendszerére támaszkodott, többek között az Abwehr, a biztonsági rendőrség és az SD, a csendőrség, a Sonderkommandók és a helyi árulókból toborzott rendőrség mértéktelenül felduzzasztott apparátusára.

Az állandó katonai helyőrség Minszkben mindössze 5000 katonából állt, valójában azonban az egész város tele volt német csapatokkal. A megszállók elárasztottak minden épen maradt házat, teret és utcát. Éjjel-nappal küldöncök sürögtek-forogtak, dübörögve száguldoztak a motorkerékpárok és a törzsek gépkocsijai, az úttesteken SS-járőrök cirkáltak, benéztek a kapualjakba, megállították a járókelőket, ellenőrizték az okmányokat és megmotozták őket. Egymást követték a razziák, a kivégzések, akasztások.

A földalatti mozgalom tagjainak élete Belorusszia fővárosában hihetetlenül nehéz és veszélyes volt, hatalmas veszteségeket szenvedtek, mégis kitartóan folytatták a harcot szülő-

földjük szabadságáért. Az idegen betörés elleni véres háborúban a hősök között is hősök voltak ők, mindenkinél nehezebb volt a sorsuk. A partizánok mégiscsak bajtársak között voltak, együtt hajtották végre a harci feladatokat, együtt viselték el az erdei tábori élet megszámlálhatatlan nehézségét. A földalatti mozgalom tagjai általában magányosan dolgoztak, az ellenség között, minden lépésükhöz fizikai és erkölcsi erőik rendkívüli megfeszítésére volt szükség, a halál minden percben ott függött a fejük felett, és amikor a fasiszták karmai közé kerültek, egyetlen szó nélkül haltak meg az SD pincéiben vagy az akasztófán, a történelem számára gyakran ismeretlenül. De meggyőződésem, hogy az évek múlásával megismerjük a minszki földalatti mozgalom minden hősének és mártírjának nevét és a haza lerója tiszteletét dicsőséges fiainak és lányainak, akik nem viseltek egyenruhát, gyakran fegyverük sem volt, de igazi élvonalbeli harcosok voltak.

A behatolás az elfoglalt városba komoly töprengésre késztetett mind engem, mind partizántársaimat. Egyelőre semmilyen értesülésünk nem volt a városra érvényes szabályokról, még azt sem tudtuk, milyen személyi okmányokat adnak ki, nem láttuk a legújabb hitlerista igazolványokat, bizonyítványokat, Ausweisokat (személyi igazolványokat), bélyegzőket. A bélyegzőt a fasiszta járőrök különös gonddal vizsgálták meg. Ha csak egy kicsit is eltért az eredetitől, ez a hírszerző lebukását, a biztos pusztulást jelentette.

Voronyanszkij, Tyimcsuk, Lunykov és én beszélgettünk erről a partizánokkal és a különleges osztag harcosaival. Bármelyikük kész volt e kockázatos feladat végrehajtására, ami ismét csak megmutatta embereink rendkívüli hazafiúi erényeit. Az önkénteseket azonban gondosan kiválogattuk, olyanokat küldtünk, akiknek Minszkben rokonaik vagy ismerőseik voltak és könnyen el tudtak igazodni.

A különleges rendeltetésű osztagból Nyikolaj Kuharenok politikai vezetőt, pártszervezőt és Mihail Gurinovics különleges megbízottat, a „Bosszúálló" osztagból pedig Makszim Voronkovot, a különleges osztály vezetőjét, Vlagyimir Romanovot, az egykori partizánfelderítőt és Nasztya Bogdanova komszomolistát választottuk.

Nyikolaj Kuharenok nemcsak bátor harcos volt, hanem hozzáértő pártszervező is. Utunk alatt az ellenség hátában és a megszállt területen végrehajtott első akcióink idején sokat

tett a harcosok politikai nevelése, a kollektíva összekovácsolása érdekében.

Mihail Gurinovics Belorussziában született, jól ismerte szülőföldjét, főiskolát végzett, a háború előtt két évvel lépett be a pártba. Különleges osztagunkba 1942 áprilisában lépett be és olyan ragyogóan tevékenykedett, hogy beválasztották a pártszervezet vezetőségébe.

Makszim Jakovlevics Voronkovot, legidősebb felderítőnket még 1932-ben vették fel a pártba. A fasiszta megszállás első napjaitól illegalitásba vonult, 1941 decemberében lépett be Voronyanszkij partizánosztagába. Később parancsnoka beleegyezésével átlépett a különleges osztagba mint tapasztalt operatív munkatárs.

Vlagyimir Romanov nem volt más, mint az a vakmerő partizán, akinek a csoportjával egyszer a hajnali szürkületben összefutottunk, és hat harcosának úgy adta ki a parancsokat, mintha egy egész lövész alegységet vezetne.

Nasztya Bogdanovát, ezt a törékeny fiatal lányt először furcsa jelenségnek találtam egy partizántáborban.

— Ide hallgass — mondtam Voronyanszkijnak —, ennek a lánynak nem itt lenne a helye, hanem valami táncmulatságon vagy úttörőgyűlésen.

— Tévedsz — válaszolta Voronyanszkij. — Nasztya harcra termett lány. Nyolc fasiszta van a számláján! A harcban valóságos Jeanne d'Arc.

Ezután már tiszteletet éreztem iránta. Amikor felvettük őt az ötös csoportba, felkiáltott:

— Még szerencse, hogy épségben megmaradt a minszki igazolványom!

— Nagyszerű! — örült meg Tyimcsuk. — Talán másnál is maradt megfelelő okmány?

A többi négy elkeseredetten legyintett. Tyimcsuk, Morozkin és én visszavonultunk, hogy elkészítsük a felderítők iratait. A zarecsjei kerületi elöljáróságon végrehajtott rajtaütésünk során zsákmányolt kitöltetlen igazolványok, bélyegzők és pecsétek éppen kapóra jöttek. Nasztya számára igazolást állítottunk ki, hogy szabadon elhagyhatja Minszket és visszatérhet a városba, és biztonság kedvéért még a személyazonossági igazolványát is lebélyegeztük. Az igazat megvallva nem voltunk teljesen meggyőződve arról, hogy fortélyaink megóvják Bogdanovát a veszélytől: a fasiszták megváltoztathatták a kijárási engedély formáját vagy szövegét, számunkra isme-

retlen kiegészítéseket iktathattak be az okmányokba. De mi mást tehettünk? A hírszerzés mindig kockázattal jár, és még a legmesteribben rögtönzött okmányokhoz is elengedhetetlen a merészség, a határozottság, az átalakulás képessége.

Nagy reményeket fűztünk a csoporthoz. Kuharenok a háború előtt Minszkben dolgozott a vasútnál, az anyja most is a városban él. Voronkovnak a városban maradt a nővére, Anna, Gurinovicsnak pedig a felesége, Vera Zajceva. Nasztya Bogdanova nagyon alkalmas lehetett arra, hogy felvegye a kapcsolatot a felderítő rokonaival, hiszen mi sem természetesebb, mint hogy egy asszonyhoz beállít az ismerőse, hosszasan elbeszélgetnek, s néha a vendég barátnőjénél is éjszakázik. Az ilyenfajta események nem keltenek gyanút. Ha azonban egy férfi jelenik meg valahol, felfigyelnek rá, mert lehet csapatától elszakadt katona, szökött hadifogoly, az illegális mozgalom tagja vagy partizán.

Mielőtt a hírszerzők elhagyták volna a tábort, gondosan felkészítettem őket a biztonsági rendszabályokból, mert teljes egészében ezek megtartásától függött az akció sikere. Kuharenokkal közöltem néhány emberünknek a címét abból a jegyzékből, amelyet a népbiztosságon kaptam. Fel kellett keresnie ezeket az elvtársakat, ha még megvoltak, meg kellett velük állapodnia a találkozásról, a jelszavakról és továbbítania kellett nekik a megbízatást: kezdjék a munkát.

Az öt minszki felderítővel együtt indult el a különleges osztagtól Kuzma Boriszenok és Nyikolaj Larcsenko alhadnagy. Ők a rugyenszki és a puhovicsi járásba tartottak, Minszktől délkeletre, és kapcsolatba kellett lépniük a helyi hazafiakkal.

Nem minden izgalom nélkül engedtük útjukra embereinket. A megszállók okmányaival csak Nasztya rendelkezett, a többiek Ausweis helyett pisztolyokat és gránátokat dugtak a zsebükbe. Bogdanovát figyelmeztettük: ha okmányai gyanakvást keltenek, hivatkozzon csak a kerületi elöljáróság és a helyi rendőrség zavarosfejűire. Mondja azt, hogy örökké részegek, ráadásul a németet is alig értik meg, úgyhogy ő nem tehet semmiről. Még egy tanácsot adtunk a felderítőknek: amikor Nasztyának ellenőrzik az okmányait, minél tovább matasson a zsebeiben és a zsákjába szórt burgonya és hagyma között, hogy elvonja az őrszem figyelmét és így mögötte haladó társai irányt változtathassanak és elkerülhessék az ellenőrzést.

A felderítők kimentek a műútra. Az úton fasiszta gépkocsik és páncélozott járművek haladtak el. Bajtársaink, hogy ne keltsék fel a hitleristák figyelmét, úgy tettek, mintha már régóta hozzászoktak volna a német járművekhez és a megszállók közelségéhez. Nasztya elöl ment, a többiek hatan pedig bizonyos távolságból követték, időnként eltűntek az út menti ligetekben. Lassan alkonyodott, a gépkocsikon már bekapcsolták a tompított fényszórókat. Nasztyát megállította egy SS-járőr, amelyet polgári ruhás tolmács kísért. Az altiszt kérte a személyi igazolványt és a kijárási engedélyt. Bogdanova néhány percig kotorászott a zsákjában, a barátai közben észrevétlenül lefordultak az útról és oldalról megkerülték az ellenőrző állomást.

A járőr tagjai és a németül, oroszul és beloruszul tökéletesen beszélő tolmács sokáig forgatták a kezükben zseblámpájuk fényében az igazolványt és az engedélyt. De nyilván semmi gyanúsat nem találtak bennük, mert visszaadták az okmányokat és azt javasolták a lánynak, hogy igyekezzen, mert hamarosan kezdődik a kijárási tilalom. A tolmács nyájaskodva figyelmeztette felderítőnket:

— Aztán vigyázz, kislány... A németek szeretik, aki szép és fiatal.

Nasztya kacéran azt válaszolta:

— Ugyan! Miféle szépség vagyok én!

Fél kilométernyi út után utolérték őt a többiek, elégedetten, hogy az első találkozás az SS-ekkel mindannyiuk számára szerencsésen végződött. A heves vérmérsékletű Vlagyimir Romanov azt mondta:

— Ha letartóztattak volna, a bokrokból rájuk rontottunk volna és lelőttük volna őket, mint a kutyákat.

— Na, Vologyecska — válaszolta Nasztya Bogdanova —, veled akár Berlinig is elmennék!

Minszktől 12 kilométerre, Papernya falvánál a csoport az utasításoknak megfelelően szétoszlott. Boriszenok és Larcsenko kelet felé indult, hogy azután északról közelítsék meg a megjelölt járásokat. Voronkov és Gurinovics régi ismerőseiknél maradtak, a „Papernya" tőzegtelepen dolgozó Vaszilij Molcsannál és feleségénél, Marijánál, a műszaki egyetem volt hallgatóinál, hogy később az ő segítségükkel jussanak be a városba. Kuharenok, Nasztya és Romanov folytatták útjukat, és hamarosan minden viszontagság nélkül már a város utcáin jártak.

Nyikolaj Kuharenok azt javasolta a többieknek, hogy menjenek el az anyjához.

— Még csak ez hiányzik — mondta Romanov —, a fia a partizánok között van, a házat figyelik!

Kuharenok nem értett vele egyet:

— Egy lélek sem tudja, hogy az erdőben vagyok, még az anyám sem. A háború elején felültem a vonatra, azóta se tértem vissza. Ez minden.

Békeidőben Nyikoláj mozdonyvezető volt, így eltűnése természetesnek tűnt.

— Ráadásul már itt az este, senki nem vesz észre minket!

Sikerült meggyőznie a többieket. Kihalt utcácskákon és átjáróudvarokon elvezette barátait az anyja házához, de amikor odaértek, elment a kedvük. A ház helyén üresség tátongott, üszkös gerendák, törmelék hányódott. Társai vigasztalták Nyikolájt, azt mondták, ez még nem jelenti, hogy az édesanyja elpusztult, sok minden történhetett... Megtanácskozták a helyzetet és úgy határoztak, hogy másodszor is szétoszlanak, s megállapodtak, hogy mikor és hol találkoznak: Romanov elindult az ismerőseihez, Nasztya a Sztorozsevki negyedben lakó rokonaihoz, Nyikolaj pedig a háború előtti barátaihoz, akiknek tudniuk kellett az anyja sorsáról.

És valóban, Kuharenok megtalálta az anyját. Nem volt otthon, amikor a házát lebombázták, csak a romokat gyászolhatta meg, és egyúttal Nyikolájt is elsiratta, akit már halottnak hitt. Az öregasszonyt a család régi barátja, Mihail Galko vette magához.

Nem lehet visszaadni az anya és a fiú találkozását. Nyikoláj anyját az lepte meg a legjobban, hogy Kolja ugyanolyan maradt, amilyen volt, fiatal, kerek képű, orcáján kisfiús gödröcskékkel. A háború és a partizánélet szenvedései nem hagytak rajta nyomot.

Reggel a három felderítő a megbeszélt helyen találkozott és megállapodott, hogy Kuharenok és Romanov felkeresik a tőlem kapott címeket, Nasztya pedig találkozik Voronkov nővérével, Annával és Gurinovics feleségével, Vera Geraszimovnával.

Másnap reggel Nasztya közölte, hogy felkereste mind a két asszonyt. Kapcsolatban vannak földalatti csoportokkal és bármilyen feladat teljesítésére hajlandók. Vera Zajceva nagyon szeretné látni a férjét.

— Megszervezzük — ígérte Romanov és kedvesen rámosolygott Nasztyára.

A Moszkvában kapott címeken vagy nem volt már senki, mert az emberek már rég a frontra mentek, vagy az SD figyelte őket. Új állandó hálózatot kellett szervezni.

Hamarosan megjelent a városban Voronkov és Gurinovics is. Voronkovnak sikerült találkoznia régi barátjával, Kuzma Lavrentyevics Matuzovval. Matuzov annak idején a belorusz műszaki egyetemen végzett, már a háború első napjaiban a fronton volt, súlyosan megsebesült és fogságba esett, de szerencsésen megszökött és eljutott szülővárosába, Minszkbe. Megkereste a családját és a leleplezéstől félve önként jelentkezett a városparancsnokságon, úgy állítva be, hogy elégedetlen a szovjethatalommal. Hittek neki és megtették a városi elöljáróság alkalmazottjává. De a hazafiakkal nem volt semmiféle kapcsolata, és ez nagyon nyomasztotta, mert így egyszerűen árulónak érezte magát. Roppantul megörült, amikor Voronkov felkereste: leghőbb vágya volt, hogy részt vegyen a betolakodókkal szembeni népi ellenállásban.

Kuzma Lavrentyevics valóságos kincs volt a számunkra, mert rajta keresztül hozzáférhettünk a városi elöljáróság irataihoz és titkaihoz. Abban is segített, hogy megoldjuk az összekötők okmányainak dolgát.

A Vörös Hadsereg volt katonáit felkutató felderítőink figyelmét felkeltette a csapatától elszakadt Georgij Krasznyitszkij hivatásos tiszt. Kuharenok anyja látásból ismerte őt.

A bekerítés után Krasznyitszkijnak sikerült eljutnia Minszkbe és mérnökként elhelyezkednie a vasúti javítóműhelyben. A megszállóknak szükségük volt a szakemberekre, ezért szemet hunytak az új mérnök múltja felett. A gyár parancsnoka, Fricke SS ezredes ki akarta puhatolni Krasznyitszkij érzelmeit, s megkérdezte tőle, mi a véleménye a német hadseregnek a keleti arcvonalon aratott győzelmeiről. Georgij kitérően válaszolt:

— A politika nem érdekel, ezredes úr.

A parancsnoknak ennyi elég volt. Felderítőink azonban kiderítették, hogy a volt tiszt becsületes ember maradt. Kuharenok anyja segítségével Nasztya megismerkedett vele és összehozta őt Gurinoviccsal. Gurinovics megbízta Krasznyitszkijt, hogy szervezzen az üzemben földalatti diverziós csoportot. Figyelmeztette, hogy a feladatot sietség nélkül, átgondoltan, elővigyázatosan hajtsa végre. A konspirációs ta-

pasztalatok hiánya, az esztelen vakmerőség sok minszki földalatti csoport lebukásához vezetett.

— Gondosan válogassa meg az embereket, ha csak ez feltétlenül nem szükséges, ne ismertesse meg őket egymással — magyarázta neki Gurinovics. — És várja meg az utasításainkat.

Így Minszkben új földalatti hálózat volt kialakulóban, amely hamarosan súlyos csapásokat mért a megszállókra. Felderítőink több tucat bátor hazafit találtak a városban, akik készek voltak a veszélyes munkára. Minden korosztályban akadtak ilyenek. Nyikolaj Kuharenok anyja, hajlott kora és betegsége ellenére bátran teljesítette fia és barátai megbízatásait. Az SD ügynökei és a rendőrség ügyet sem vetett az öregasszonyra, aki nyugodtan nyakába vette a várost, felkereste a megadott címeket, átadta és átvette az információkat.

Két hét elteltével a Minszkbe küldött felderítők szerencsésen visszatértek a táborba. Nagy kő esett le a szívünkről: embereink is életben maradtak, az ügy is jó úton haladt. A mindennapos nyugtalanságban és gondokban valósággal eggyé forrtam minden bajtársammal, közös, elszakíthatatlan testvériség részének éreztem magam.

A táborba visszatértek fáradtnak, elcsigázottnak néztek ki, de a hangulatuk kitűnő volt. Felderítőink maguk is megértették, hogy életük kockáztatásával az ellenség hátában elvégzendő feladatok egyik legfontosabbikát hajtották végre.

Nem akart vége szakadni a beszélgetéseknek, kérdezősködésnek, mindenki átélte belépésünket a harc új szakaszába, amikor aktív akcióink színhelyévé vált Belorusszi fővárosa is.

Jóval később értesültünk a különleges osztag harcosának, Kuzma Boriszenoknak a sorsáról, aki 1942 májusában a minszki felderítők csoportjával hagyta el a tábort. Minszktől délkeletre, a rugyenszki járásba tartott, ennek a járásnak volt a szülötte. A rugyenszki járásban kapcsolatba kellett lépnie a helyi partizánokkal, útközben teljesítenie kellett megbízatásomat, fel kellett keresnie a belorusz fővárostól 6 kilométernyire délre elhelyezkedő Gatovo falvát és meg kellett keresnie a falu tanácsának elnökét, az illegalitásba vonult Maszlikót. Maszliko címét is Moszkvában kaptam.

Gatovo határába érve Boriszenok két napon át figyelte Maszliko házát, amíg meg nem győződött róla, hogy a házigazda nincs ott, a ház teljesen lakatlan. Később sikerült kideríteni, hogy a németek Maszlikót agyonlőtték. De akkor

Kuzma ezt még nem tudta, elhatározta, hogy behatol a faluba és felderítést végez. A falu szegélyén összeütközött egy helyi rendőrrel és futásnak eredt. Az áruló néhányszor utána lőtt és a lábán megsebesítette. Az éles fájdalom ellenére Boriszenok kijátszotta az üldözőt és elrejtőzött az erdőben. Itt találtak rá a 2. minszki dandár partizánjai.

Amikor Kuzma felgyógyult, a párt minszki községi kerületi bizottságához irányították. Hamis igazolványt készítettek neki. Az igazolvány szerint Bargyilovka falvának volt a lakója, ami kapóra jött Boriszenoknak, mert tényleg Bargyilovkában született. A szükséges aláírásokkal és pecsétekkel hitelesített igazolvány birtokában Kuzma a kerületi bizottság megbízásából többször járt Minszkben. Régi barátaival találkozott, hűséges hazafiakkal: Pjotr Baranov vagonjavítóval, Franc Novickij és Pjotr Bacsilo vasúti rádiótávírászokkal.

Boriszenok földalatti diverziós csoportot szervezett belőlük és munkához látott. A partizánok körzetéből maga juttatta el a városba az újságokat, röplapokat, aknákat, trotiltölteteket, az életveszélyt is vállalva kelt át szállítmányaival a fasiszta kordonokon.

Hamarosan alkalom nyílott az első diverzióra. Pjotr Bacsilo parancsot kapott a hitlerista közigazgatástól, hogy a tiszti étkezdébe vezesse be a rádiót. A Kuzmától átvett óraszerkezetes aknát Pjotr a szerszámosládájába rejtette. A földalatti mozgalom két tagja, a szerelő és „segítőtársa" bement az étkezdébe, a szerszámosládát letették egy üres asztalra és hozzáláttak megmérni a távolságot az ajtók és a rádió jövendő helye között, mintha azt akarnák megállapítani, hogy milyen hosszú vezetéket kell lefektetniük. Majd néhány szót váltottak, kimentek az ajtón és gyorsan elrejtőztek a vasúti híd mögött.

Ebédidő volt, az étkezdét megtöltötték a német tisztek. Hirtelen füst-, tűz- és törmelékoszlop emelkedett a magasba, a detonáció kitörte az állomásépület ablakait.

A második diverziót Boriszenok Franc Novickijjal hajtotta végre. Behatoltak a vasúti fűtőházba és mágneses aknát rögzítettek az egyik mozdonyhoz. Egy óra múlva a mozdony felrobbant, az SS-őrség pedig hiába igyekezett elfogni a tetteseket, már rég nyomuk veszett. Miután Kuzma és Franc ezzel a módszerrel még négy mozdonyt felrobbantott, a fűtőházban hosszú ideig leállt a munka.

A párt minszki községi kerületi bizottságának megbízásából Boriszenok kapcsolatba lépett Joszif Bucevics villanytelepi munkással, robbanóanyagot adott át neki, és Bucevics tönkretette a villanytelepet, a megszállók áramszolgáltatás nélkül maradtak.

Kuzma Boriszenok földalatti csoportja számos hőstettet hajtott végre. A fasiszták kitartóan vadásztak a vakmerő diverzánsokra és végül sikerült provokátort küldeniük hozzájuk. A Gestapo és az SD kínzókamráiban a csoport tagjai bátran viselkedtek, nem adtak ki senkit. A hitlerista bíróság meghozta ítéletét: „A fentiek alapján . . . 1. Novickij Francot, 2. Baranov Pjotrot és 3. Bacsilo Pjotrot fizikailag meg kell semmisíteni, agyon kell lőni."

A csoport parancsnoka a letartóztatások idején nem volt a városban, így elkerülte a leszámolást. Kuzma Nyikolajevics Boriszenok ma Minszkben él.

A tábort azon a napon elhagyó felderítők közül a hetedik, Nyikolaj Larcsenko alhadnagy kapcsolatba lépett a 2. minszki partizándandárral, és a dandárnál maradt, amíg a különleges osztag a puhovicsi járásba nem érkezett.

ERDEI KONFERENCIÁK

Menysikov visszatérése. — Nyolc osztag nevet kap. — Ponomarenko tábornok rádiótáviratai. — Két nézőpont.

Júniusban nagy öröm ért minket: másfél hónapnyi távollét után visszatért hozzánk a felderítőfőnök, Dmitrij Menysikov főhadnagy, és öt harcosa. Menysikovék akkor szakadtak el az osztag fő erőitől, amikor sikertelenül megpróbáltunk átkelni a Minszk—Moszkva vasútvonalon. Mind a hatan megszakállasodtak, lerongyolódtak, hihetetlenül elfáradtak, de a hangulatuk jó volt, amire meg is volt az okuk.

— Őrnagy elvtárs, kérek engedélyt jelenteni . . . — kezdte Menysikov.

— Álljatok kényelmesen — mondtam neki. — Üdvözöllek benneteket.

Megöleltük egymást, utasítást adtam, hogy a legjobb falatokból készítsenek ebédet a felderítőknek, s csak miután a fiúk jóllaktak, ültem le Dmitrijjel a saját készítésű tölgyfa padra.

— Mondd hát el, hol jártatok, mit láttatok — mondtam neki.

Elbeszéléséből a következőket tudtam meg.

Különleges osztagunkat keresve a minszki erdőkben kóboroltak, és megismerkedtek Ivan Leonovics Szacunkevics partizánjaival, akik később megmentették az akasztófától harcosunkat, Rozumot. Szacunkevicsék osztaga kicsi volt, húsz főből állt és nemrég alakult. Az erdei harcosok először bizalmatlanul méregették felderítőink német mauserjeit, de aztán gyanakvásuk eltűnt, és az új bajtársak elragadtatva hallgatták az elbeszéléseket. Moszkváról, a szovjet hátországról, a megszállt Belorussziában megtett utunkról és a németek kezén levő területen végrehajtott első akcióinkról.

Nem sokkal a megismerkedés után Menysikov csoportja Szacunkevics embereivel együtt rajtaütött a klejnyiki rendőrőrsön, és egyúttal lerombolta a hitleri hadseregnek dolgozó helyi olajüzemet is. Felderítőink derekasan harcoltak, a par-

tizánok megértették, hogy tapasztalt és bátor harcosokkal van dolguk. Május közepén Szacunkevics partizánjai találkoztak Nyikolaj Gyerban osztagával és meséltek neki Moszkva küldötteiről. Különleges osztagunk híre elterjedt a környező erdőkben. A berezinói, a cservenyi és a szmolevicsi járásban tevékenykedő partizáncsoportok és -osztagok kapcsolatba akartak lépni a moszkvaiakkal. Menysikov megismerkedett Nyikolaj Gyerbannal, majd Malev és Nazarov tiszthelyettesek felkeresték Tyimofej Kuszkov hadnagy osztagát, Ivan Kuznyecov, Ivanyenko-Lihoj csoportját és más partizáncsoportokat. Szacunkevics és Menysikov a három járás partizánvezetőit tanácskozásra hívta össze. A tanácskozáson beszámoltak a különleges osztagról, elmondták, hogy a különleges osztag köré tömörülnek a partizánalakulatok, hogy a moszkvaiak bázisán tartózkodik a párt minszki földalatti területi bizottságának megbízottja, Ivan Joszifovics Jaszinovics. Ezek a hírek örömmel töltötték el a partizánokat. Javaslatok születtek, hogy minden osztagból és csoportból küldöttek keressék fel Jaszinovicsot és Gradovot az együttműködés megszervezése végett.

— Meglátja, Sztanyiszlav Alekszejevics — fejezte be elbeszélését Dmitrij Menysikov —, hamarosan beállítanak az erdei Csapajevek és Scsorszok.

— Köszönöm, Dmitrij Alekszandrovics — szorítottam meg a felderítőfőnök erős kezét. — Nem vesztegetted az időt, amíg távol voltál az osztagtól. És hogyan harcolnak az ellenség ellen e három járás partizánjai?

— Nagyszerűen, Sztanyiszlav Alekszejevics! A csoportok és az osztagok nem nagyok, legfeljebb 20 fősek, de kitűnően verekednek. A német helyőrségek és a közigazgatás állandó ostromállapotban él. Büntetőosztagokat küldenek ki az erdők átfésülésére, a partizánok pedig tűzzel fogadják őket, veszteségeket okoznak nekik, majd eltűnnek. Egyszerűen megfoghatatlanok, félelmetes legények!

Így maguknak a felfegyverzett hazafiaknak a kezdeményezésére 1942. június 17-én táborunkban megkezdődött az első partizánkonferencia.

A meleg időnek megfelelően nyári táborunk volt, fenyőágakból épített, terepszínű ejtőernyővel borított kunyhókban laktunk. A kunyhók alját frissen kaszált illatos fű borította, jó alvás esett rajta a harci vállalkozások és a fárasztó menetelések után. A konyha és a raktárak fölé áttetsző gyantától

ragacsos fenyődeszkából védőtetőt építettünk. A berendezés spártai volt, egyszerű, komor, s rendkívül egészséges. A parancsnokság ösztönözte a fizikai gyakorlatokat és általában a szervezet edzését, mivel a satnyaság nem felelt meg munkánk feltételeinek és feladatainknak.

A konferencia küldötteit (az osztagok és csoportok általában a parancsnokok helyetteseit küldték el) szabad téren helyeztük el, egy árnyas réten. Elégedetten tekintettem végig új fegyvertársainkon. Szakállas nem volt köztük. A partizánok már csak azért is előnyben részesítették a borotvált arcot, hogy ne legyen különös ismertetőjelük és ne keltsék fel a megszállók figyelmét, akik a szakállról könnyen felismerhették volna a partizánt. Mindnek volt borotvakészlete, emellett az erdei táborokban borbélyműhelyek is működtek. Arcra a legkülönfélébbek voltak, fiatalok és öregek, jóképűek és kevésbé azok, de mind napbarnította, széltől cserzett, és minden arcon határozottság, bátorság, a szent cél megszállottsága ült.

Eszembe jutott, hogy amikor első felderítő csoportunkat Minszkbe küldtük, milyen váratlan nehézségbe ütköztünk. Nasztya Bogdanova született színjátszó volt, a férfiak azonban még nem tanulták meg, hogy más alakot öltsenek, és bizony rémülten láttuk, hogy mindannyiuknak kétségbeejtően büszke, bátor arca van. Hát ilyenek az elnyomott szlávok! A fasiszták csak az arckifejezésükért agyonlőhették őket! Sokáig kellett gyakorlatoztatni a felderítőket, el kellett érni, hogy kialakítsák magukban az engedelmesség, megfélemlítettség, alázatosság álarcát és magukra öltsék, valahányszor szükség van rá. Nem volt könnyű feladat: hogyan tüntethető el az emberek külső megjelenéséből az, ami egész belsőjüket megtölti.

A konferencia küldötteinek öltözete tarka volt. A Vörös Hadseregnek az ellenség hátában maradt parancsnokai megőrizték az egyenruha néhány darabját: a gimnasztyorkát, a pilótkát, a csillagokat. A többiek polgári kabátot, inget, sapkát hordtak, néhányan zsákmányolt szürkészöld Wehrmacht-egyenruhát, sőt fekete SS-zubbonyt húztak magukra. A partizánok nem szerették a német egyenruhát, nemcsak erkölcsi okokból, hanem gyakorlati meggondolásokból sem: veszélyt hozhatott rájuk, ha más osztaghoz tartozó bajtársaikkal találkoztak, mert minden további nélkül ellenségnek nézhették és gondolkodás nélkül lelőhették őket. Ugyanilyen kockázatos volt, előzetes figyelmeztetés nélkül, zsákmányolt gépko-

csin áthaladni a szomszédok területén: nagyon könnyen hozzájuk vághattak egy-két gránátot. Az erdei háború hozzászoktatta a hazafiakat a gyors döntésekhez és a lendületes akciókhoz, az ellenséggel szemben pedig emésztő gyűlölet lángolt bennük. Jó szolgálatot tett viszont az ellenséges egyenruha az ellenséggel való találkozáskor: amíg kiigazodik, hogy kivel is van dolga, váratlanul rá lehet támadni, vagy ellenkezőleg, vissza lehet vonulni a harci feladattól és az erőviszonyoktól függően.

A leggyakrabban azonban szükségből hordták, mert nem volt másuk. Nagy divat volt a zsákmányolt csizma, néha azonban bocskort húztak, amikor már nem volt más. Az erdei háborúnak ezen az első nyarán egy ideig én magam is bocskorban jártam, amíg nem jutottam hozzá fasiszta csizmához, mert a sajátomat a hosszú téli úton és a tavaszi sárban teljesen elnyűttem.

A partizánok sapkáját a hadseregben szokásos csillag vagy piros szalag ékesítette. Ezek a szalagok engem mindig országunk miniatűr lobogójára emlékeztettek. Viselőik mindenesetre igazán rendkívüli emberek voltak.

Röviden, rátermetten szólaltak fel, nem hangoztatták sikereiket és nem rejtették el hibáikat. Mellőzték a közhelyeket, minden szó konkrét és felelős volt, vérrel megfizetett, a hazafiak élete, a haza sorsa állt mögötte.

A parancsnokok megosztották harci tapasztalataikat, megállapodtak az együttműködésben, megvitatták a partizánháború fejlődési távlatait a Minszktől északkeletre fekvő övezetben. Ezúttal úgy határoztunk, hogy a kiscsoportokat nem egyesítjük nagyobb alegységekbe, hanem arra törekszünk, hogy minden csoport különféle operatív feladatok elvégzésére képes nagy osztaggá bővüljön. Felosztottuk az osztagok tevékenységi területeit és főcsapásainak irányait. Egyhangúlag úgy döntöttünk, hogy fokozzuk a diverziós tevékenységet a vasutakon és a műutakon, gyakrabban ütünk rajta az ellenséges helyőrségeken és a megszállók intézményein, és kíméletlenül megsemmisítjük őket.

A partizáncsoportok kibővülésére számítva a konferencia megadta nekik az osztag elnevezést és jól hangzó névvel ruházta fel őket. Övezetünkben a legelső osztag, Nyikolaj Prokofjevics Pokrovszkij osztaga 1942 júniusában 200 körüli harcosból állt. Az osztag a „Belorusszia" nevet kapta. Szacunkevics osztaga lett a „Leszámolás", Kuszkové a „Legyőz-

hetetlen", Ivanyenko—Lihojé az „Igazság", Gyerbané a „Bolsevik", Morjaké a „Szikra", Berezsnijé a „Komszomolista", Gyerugáé pedig a „Kommunista". Nem fűzök megjegyzéseket az elnevezésekhez, hiszen önmagukért beszélnek, tükröződnek bennük a felkelt nép reményei, törekvései, eszményei.

A különleges osztag rádiósai rejtjelezett üzenetet küldtek Moszkvába azzal a kéréssel, hogy hagyják jóvá a konferencia határozatait és kezeljenek minden osztagot önálló harci egységként. Amikor bejelentettem, hogy hazánk fővárosa már tud a most nevet kapott osztagokról, sok küldött szemében könny csillant meg.

A küldöttek javaslatára a minszki északkeleti övezetben végrehajtandó akciók koordinálására katonai tanácsot választottunk. A tanács tagja lett Sz. A. Gradov őrnagy (elnök), V. T. Voronyanszkij őrnagy (az elnök helyettese), I. M. Tyimcsuk, Sz. N. Dolganov hadnagy, I. I. Jaszinovics.

Ezt követően a küldöttek „szakképzettségük emelésével" foglalkoztak. Lunykov százados megtekintésre kirakta a fűre a diverzió különféle technikai eszközeit és néhány szemléltető órát tartott. Készleteinkből minden küldöttnek adtunk trotiltölteteket, gyutacsokat és gyújtózsinórokat. A felszerelést a zsákjukba téve a partizánparancsnokok köszönetet mondtak a különleges osztagnak, és így tréfálkoztak:

— A konferenciának ezeket az anyagait minél előbb a fasiszták tudomására kell hozni!

Mindenkinek kitűnő volt a hangulata, a küldötteket csak úgy feszítette a vágy, hogy újabb veszélyes akciókat kezdjenek.

Az első konferencia két napig tartott, s úgy határoztunk, hogy a következőt egy hónap múlva tartjuk. Új bajtársainkat csekistáim és Voronyanszkij osztaga elkísérte a legtávolabbi járőrökig. Menysikov főhadnagyot, Nyikolajev politikai vezetőt, Kridun főhadnagyot, Gyenyiszevics és Kisko harcost a szmolevicsi, berezinói járásba küldtem, hogy a helyszínen segítsék társainkat.

Különösen nagy munkát végzett az osztagoknál Dmitrij Menysikov. Először a „Bolsevik" és a „Legyőzhetetlen" osztagot kereste fel, diverziós csoportokat szervezett és kiképezte őket. Ezután Nyikolaj Pokrovszkij osztagát, a „Belorussziát" kellett felkeresnie és el kellett vezetnie a mi ak-

cióink övezetébe, Minszk alá. Ezzel erős partizáncsoportosítást vontunk össze egy helyre.

Végrehajtva az első partizánkonferencia határozatait. az erdei harcosok fokozták csapásaikat a megszállókra. A „Legyőzhetetlen" osztag június 29-én Turin falvában, Marjina Gorka városától északkeletre rajtaütött a rendőrségen, mire a rendőrök szétszaladtak. A „Harc" osztag Boriszov és Zsogyino között kisiklatott egy fasiszta szerelvényt, megrongálva a mozdonyt és a kilenc katonákkal és tisztekkel megrakott vagont. A különleges osztag harcosai, Borisz Pavlenko és Anatolij Sesko júniusban négy szerelvényt robbantottak föl, több mint 450 hitleristát és néhány a frontra tartó repülőgépet semmisítve meg.

A különleges osztagban kitűnő robbantóvá vált Ivan Andrejevics Ljubimov hadnagy, az a csapatától elszakadt tiszt, aki a szó szoros értelmében kényszerített minket, hogy vegyük be az osztagba. Ljubimov csökönyös uráli legény volt. Sokszor került nehéz helyzetbe. tanúja volt feledhetetlen bajtársaink, Vajgyilevics és Vorobjev pusztulásának. Minszk és Szmolevicsi között Ljubimov hadnagy diverzáns csoportjával két szerelvényt tett tönkre élőerővel és technikával együtt.

Ugyanilyen sikert ért el G. M. Mackevics politikai vezető csoportja a Szmolevicsi és Zsogyino közötti vasútvonalon. Mackevicset áprilisban vettük fel a különleges rendeltetésű osztagba, korábban a 38. harckocsi-hadosztályban harcolt, bekerítették, sikerült kitörnie és a front felé igyekezve az ellenség hátában folytatta a harcot. Később Mackevics még nyolc szerelvényt robbantott fel, majd a századparancsnok politikai helyetteseként tevékenykedett az osztagban, ő vezette a párttörténeti kört, beválasztották a párbizottságba. Felkereste Akulics erdészt és elhozta a felgyógyult Karl Dobricgofert. Szívélyesen fogadtuk a bátor internacionalistát, az egész különleges rendeltetésű osztag gratulált neki visszatéréséhez.

A második partizánkonferencia 1942. július 14-én kezdődött Valentyinovo falva mellett, ahol új leszállópályát rendeztünk be. A küldöttek megérkezése előtt négy repülőgépnyi szállítmányt vettünk át. Négy egymást követő éjszaka gyulladtak ki a máglyák, az ötödik repülőgépről azonban lemondtak, attól félve, hogy a gyakori járatok felkeltik az ellenség figyelmét és pilótáinkat tűzzel fogadja majd. A motorok zúgása, a máglyák és a mozgolódás Valentyinovo körze-

tében nyilván gyanút keltett a megszállókban. Nem véletlenül próbált beférkőzni a táborunkba egy alak, akit sajnos nem sikerült elkapni. Az események megerősítve aggodalmainkat, eléggé kedvezőtlen fordulatot vettek. Ez azonban már a konferencia után történt.

Míg az első konferencián a küldöttek a „Harc"-ot és a „Bosszúálló"-t is számítva tíz partizánosztagot képviseltek, addig a második konferenciára a minszki északkeleti övezet 23 osztagának képviselői gyűltek össze. Ezek az osztagok összesen 3500 harcost számláltak. A reguláris hadsereg mértékével mérve ez nem nagy létszám, egy lövészezrednek felel meg. Az ellenség hátában azonban nagy és veszedelmes erő, a fasiszták, hogy felvehessék vele a harcot, több ezredet, legalább egy gyalogoshadosztályt kénytelenek kivonni a frontról!

Korántsem minden belorussziai partizán tudta, hogy a párt központi bizottságának és az Állami Védelmi Bizottságnak a határozata alapján megalakult a Partizánmozgalom Központi Törzse, ezért a konferenciát megnyitva ezt külön is bejelentettem. A reagálás váratlan volt: a küldöttek „hurrát" kiáltottak. Lunykov százados nyugtalankodott, integetett a kezével.

— Halkabban, elvtársak, halkabban! Ne felejtsék el, hol vagyunk!

A kiáltozás elcsendesült, de egyetértésük jeléül sokan felugrottak és némán megrázták fejük fölött puskájukat és géppisztolyukat. Lunykov megnyugodott, de újabb járőröket küldött ki a tábor környékére. A küldöttek izgatottsága azonban hamarosan lecsillapodott. Bajtársaim érzései érthetőek voltak. A szabad szovjet földtől hosszú hónapok óta elvágott, a halállal napról napra szembenéző partizánok számára ez a hír rendkívül sokat jelentett. Elismerése volt ez a partizánháború hatalmas jelentőségének, megnövekedett szerepének abban a harcban, amelyet a szovjet nép az idegen betörés ellen folytatott. Bemutattam a konferencia résztvevőinek a megfejtett moszkvai rádiótáviratokat, amelyeken most már két aláírás szerepelt: Grigorijé és Pantyelejmon Kondratyevics Ponomarenkóé. Különösen lelkesítően hatott, hogy a Központi Törzset ez a kiemelkedő belorussziai pártmunkás vezette, akit a köztársaságban jól ismertek. Kinevezését sokan egyáltalán nem tartották véletlennek.

A mi különleges rendeltetésű osztagunk vált összekötő láncszemmé a Központi Törzs és a partizánosztagok között. A

környező osztagok rajtunk keresztül kapták a lőszert, felszerelést, fegyvereket, mi továbbítottuk az irányelveket és az utasításokat. A rejtjelezett üzenetek kezdetben két aláírással érkeztek, majd csak Ponomarenko aláírásával. Aggódni kezdtem, hiszen a kódot csak Grigorjev tábornok ismeri. Felvillant bennem az a gondolat, nem a hitlerista elhárítás provokál-e, amelynek valamilyen ismeretlen módon sikerült megszereznie a szigorúan titkos rejtjelzést? Ettől a feltevéstől még a hideg veríték is kiütött rajtam. Megkézdeztem Moszkvát, és azonnal megnyugtató választ kaptam: „A kódot közöltem Ponomarenkóval. Grigorij." Nagyon megkönnyebbültem!

Állandó kapcsolatot tartottam Pantyelejmon Kondratyeviccsel, ő szabta meg feladatainkat, jó tanácsokat, józan ajánlásokat kaptam tőle. A Központi Törzs vezetője legalább annyira ismerte Minszket, környékét és egész Belorussziát, mint én, ezért rádiótáviratai mindig pontosak, konkrétak, reálisak voltak.

A második partizánkonferencián ugyanazokat a kérdéseket vitattuk meg, mint az elsőn, de jóval több figyelmet fordítottunk az osztagok személyi állománya között végzendő párt- és politikai munkára. A különleges osztag komisszárja, Georgij Szemjonovics Morozkin javaslatokat tett a küldötteknek, hogyan tevékenykedhetnek jobban és hatékonyabban az osztagok pártszervezetei az adott feltételek között. Beszédét hatásosan fejezte be: előhúzott egy moszkvai újságokkal és röplapokkal megrakott zsákot és az anyagot kiosztotta a partizánok képviselői között. Nehéz képet adni arról, milyen elragadtatással vetették rá magukat a küldöttek az újságokra és olvasták el őket ott helyben. A párt sajtója mindennapi kenyerük, cselekvési vezérfonaluk volt.

Akárcsak korábban, most is részletes jelentést küldtem a központnak a konferenciáról. Meg kell mondanom, hogy elég hűvösen fogadták beszámolómat. A népbiztosság vezetői nem értettek egyet a munkának ezzel a formájával, úgy okoskodva: háború van, a demokratikus formákra nincsen szükség, elég az adminisztratív eszközök alkalmazása, a parancsok végrehajtása. Még a háború után is értek szemrehányások: miért hívtam össze konferenciákat, miféle újítás, partizánosdi ez! Még a mai napig sem látta be minden illetékes a partizánkonferenciák célszerűségét.

Az értékelés e téren nagyrészt a nézőponttól függ. Más

tevékenységünket távolról szemlélni, és megint más belekerülni az akkori konkrét helyzetbe a megszállt területen, tekintetbe venni a partizánalakulatok sajátos vonásait. Az ellenség mögöttes területén működő osztagok nem a honvédelmi népbiztosság mozgósítási terve alapján szerveződtek, hanem a kommunisták vezette néptömegek kezdeményezésére, a lehető legdemokratikusabb módon. A parancsnokokat és a komisszárokat általában választották, s nem felülről nevezték ki. Parancsnokok és komisszárok a leggyakrabban hivatásos katonák, párt- és szovjet munkatársak lettek, olyan emberek, akik nem szavaikkal, nemcsak szolgálati beosztásukkal vívták ki tekintélyüket, hanem tetteikkel, kockázatos harcokban és portyákban.

A munka demokratikus formái törvényszerűen ennél is tovább léptek, partizánkonferenciák összehívásáig és katonai tanács választásáig. Nem volt ebben semmi természetellenes, sőt minden ésszerű, logikus volt, ami a partizánmozgalomnak csak a javára vált.

A kétkedőket emlékeztetem arra a vitathatatlan igazságra, hogy az élet, a valóság nagyon gyakran kiigazítja az a priori elképzeléseket. Különösen áll ez a valóság annyira összetett területére, mint az ellenség hátában folytatott háború!

JÚLIUSI ÜTKÖZET

Aktív védelem. — Csatajelenetek. — Kitörés a bekerítésből. — Az elmaradt találkozás.

Alig fejeződött be a második konferencia (a küldötteknek még nem volt idejük szétoszlani), s máris kénytelenek voltunk felvenni a harcot. Mi is történt?

1942. július 15-én forró nap köszöntött ránk, az embernek kedve lett volna leheveredni a bokrok árnyékába a simogatóan meleg földre. Voronyanszkij, Tyimcsuk és én a konferenciáról beszélgettünk, ebédhez készülődtünk. Az étkezésről azonban le kellett mondanom: vágtában megérkezett a „Bosszúálló" osztag felderítőfőnöke, Vlagyimir Romanov. Leugrott a nyeregből, s izgatottan elmondta, hogy Valengyinovóba 25 nagy tehergépkocsi érkezett német katonákkal. A fasiszták tisztek parancsnoksága alatt megindultak leszállópályánk felé, ahová négy egymást követő éjszaka a Nagyföldről érkezett repülőgépek ledobták szállítmányaikat.

Erélyes intézkedésekre volt szükség. Kérdésemre, hogy mekkora az ellenség létszáma, Romanov azt válaszolta:

— Pontosan meg nem tudom mondani. De azt hiszem, több mint ötszázan gyülekeznek.

Voronyinszkij és Tyimcsuk felállt az asztaltól. Arcuk láthatóan elkomorult. Súlyos volt a helyzet: előttünk erdő, mögötte német helyőrséggel, hátunk mögött az Ilja folyó. Nincs hová visszavonulni.

— Mit tegyünk? — fordultak hozzám társaim.

— Aktív védelmet szervezünk — válaszoltam.

Mindannyiunk számára világos volt, hogy harc nélkül nem lehetséges visszavonulni. Parancsot adtunk osztagaink törzsfőnökeinek, Lunykovnak és Szereginnek, hogy riadóztassák a harcosokat, figyelmeztessék Szergej Dolganov szomszédos osztagát, a „Harc"-ot. Az erdőszélre további megfigyelőket küldtünk. Kiadtuk a parancsot, hogy elsőként ne nyissanak tüzet, igyekezzenek minél tovább észrevétlenek maradni.

Amikor Dolganov és Jaszinovics partizánjaikkal megérkez-

tek, összeszámoltuk erőinket: a „Harc" osztagban 70 fő, a „Bosszúálló"-ban 80, a mi osztagunkban a küldöttekkel együtt 90, és 38 abban az ukrán szakaszban, amely a nacionalista alakulatoktól nemrég állt át a hazafiakhoz. Összesen 278 ember.

— Kevéske — mondta Voronyanszkij. — Bár nemcsak a számok számítanak!

Az előretolt figyelőállásokból befutó katonák jelentették, hogy az erdőt körülzárták. Az SS-ek a falutól két oszlopban nyomultak előre, félkörbe fogva a leszállópályát. Minden perc drága volt. A lehető leggyorsabban el kellett foglalni a védőállást. Ha legalább azt tudnánk, ismeretes-e a németek előtt, hogy hol vagyunk? Az informátorok csak hozzávetőlegesen tájékoztathatták erről a németeket. De repülőgépeket is fogadtunk, bemérhették a szállítmány ledobásának helyét és erre támaszkodva meghatározhatták, hogy hol vagyunk. Viszont az ellenség nem tudhatja, hogy mekkora az erőnk. A személyi állomány létszámát, a fegyverzetet, a lőszerrel és felszereléssel való ellátottságot a legnagyobb titokban tartottuk, az ellenséges felderítés itt tehetetlen volt.

Kicserélve ezeket a meggondolásokat Morozkinnal, Tyimcsukkal és Voronyanszkijjal a katonai tanács elnökeként megbíztam a harc irányításával Voronyanszkij őrnagyot.

Voronyanszkij kiadta a parancsot:

— Védőállást elfoglalni a leszállópálya szegélyén!

A partizánok azonnal körkörös védőállást foglaltak. Mindenki tudta a helyét, a leszállópálya védelmi tervét előre elkészítettük. A balszárnyat az ukránok védték Ciganko v hadnagy parancsnoksága alatt.

A parancsnoki állásba befutottak a felderítők.

— Egyenesen a leszállópályának tartanak! — jelentették.

— Minél közelebb engedni őket — adta tovább a lánc a parancsot.

Még néhány perc telt el. Az SS-ek kiegyenesedve haladtak, vadonatúj egyenruhában, karjukon fasiszta jelzésekkel, vállukon géppisztollyal és golyószóróval. A partizánok láncában teljes a csend. Az idegek pattanásig feszülnek.

A leszállópálya közepével szemben az erdőből néhány percre felbukkantak a németek, majd ismét eltűntek.

— Körül akarják zárni a leszállópályát — súgta nekem Voronyanszkij, s kiadta a parancsot, hogy Dolganov osztagával menjen át a jobbszárnyra, Szeregin pedig a balszárnyra.

A partizánok kúszva elfoglalták a helyüket. És valóban, hamarosan a leszállópálya mindkét oldalán felbukkant az ellenség. Már jól kivehetők a telt, komor arcok. Most már egészen közel értek. Szökellve haladnak előre, a földhöz lapulva, a fenyők törzse mögé rejtőzve. A jobbszárnyon már csak 25 méternyire vannak.

Ránéztem a mellettem fekvő Lunykovra. Nyugodt és komor, tekintetét az ellenség láncára szegezi. A százados mögött szerényen meghúzódik Karl Antonovics. Erősen figyel, sőt tekintete kissé elgondolkodó.

Hirtelen felhangzott Voronyanszkij hangja:

— A fasiszta csőcselékre! A hazáért! Tűz!

Hangját elnyelte a sortűz dörrenése. Egymást támogatva ropogtak a golyószórók, géppisztolyok és puskák, rákezdte a „Harc" osztag zászlóalj-aknavetője is. A láncon végigfutott a partizánoknál nagyon ritka parancs: „Nem kell sajnálni a töltényt."

Az első sortüzektől az ellenség megingott, és megállt.

— Tűz! — kiáltotta ismét Voronyanszkij, és az ellenség sorain ismét golyózápor söpört végig.

A lőporfüst szürke függönyt vont elénk, néhány másodpercig semmit nem láttunk. De a könnyű szellő felkapta a füstöt, s láttuk, hogy a németek egy része halálos sebet kapva elesett, mások pedig nyögve a bokrok közé kúsznak.

Azon a részen, ahol az ukrán szakasz helyezkedett el, hirtelen elhallgattak a géppisztolyok. Nyugtalankodni kezdtünk: „Árulás történt?" De ebben a pillanatban befutott Cigankov küldönce.

— A hátukba kerülünk — jelentette gyorsan, s már fordult is vissza.

A fasiszták magukhoz tértek, átcsoportosították erőiket és erős tüzet nyitottak ránk. Fejünk fölött golyók fütyültek, kénytelenek voltunk a földhöz lapulni. Az SS-ek hol kúszva, hol rövid szökellésekkel közeledtek, menet közben tüzelve. Hirtelen, mintha parancsszóra történne, egy pillanatra minden elcsendesedett. A szokatlan csendtől a fülem is csöngött. De mindez csak egy másodpercig tartott. A hitleristák rohamra indultak.

Odafutott hozzám a megizzadt, lőportól kormos Voronyanszkij. A balszárnyra igyekezett.

— Adjunk még nekik! — kiáltotta, és a földre vetette magát.

A büntetőosztagosok szüntelenül tüzelve közeledtek. Tisztán látszott eltorzult arcuk. Védelmünk most hallgatott. A németek már 40 lépésnyire sem voltak.

— Gránátot előkészíteni! — hangzott fel a német géppisztolyok ropogása közepette Voronyanszkij hangja.

Most vettem észre, hogy az ellenség hátában megjelentek az ukrán partizánok. A vastag fenyők mögül golyózáport zúdítottak az SS-ekre.

— Derék legények — örültem meg. — Ez aztán a manőver!

A hátulról jött váratlan csapás megzavarta a németeket. Szórványosan viszonozva a tüzet kúszva megindultak vissza. Sűrűn robbantak közöttük gránátjaink. A lőporfüst ismét függönyt vont elénk. Jobbról Morozkin komisszár hangja hallatszott:

— A hazáért! Előre!

A fasiszták nem tudták feltartóztatni támadásunkat, hátrálni kezdtek, visszavonulás közben levetették magukat a terep emelkedései mögé és ismét tüzet nyitottak, de újabb rohamot már nem indítottak. A harc másfél óráig tartott. A német parancsnok egymás után lőtte fel a különböző színű rakétákat.

— Segítséget kérnek — mondtam Voronyanszkijnak.

— Vissza kell vonulnunk. Mi a véleményed? — válaszolta.

Odajött hozzánk Dolganov, a ruhája csupa föld volt.

— Vannak sebesültjeitek? — kérdezte, nehezen mozgatva kiszáradt ajkait.

Voronyanszkijjal tagadóan ráztuk a fejünket.

— Az ördög vigye el, nálam négyen megsebesültek.

Rövid tanácskozás után úgy határoztunk, hogy visszavonulunk. Visszatértünk a táborba. Fel akartuk frissíteni magunkat a harc után, és a konyha körül gyülekeztünk.

A szakácsunk, Vologya nem volt sehol, az üstök alatt alig parázslott a szén.

A közelben három elesett németre bukkantunk, a bokrok közé vérnyom vezetett. Partizánjaink felkapták géppisztolyukat és követték a nyomot. Nem messzire egy negyedik halott németre bukkantak, őrvezetői egyenruhában. Ez nyilván Vologya műve volt.

— De hol van ő maga? — nyugtalankodott Voronyanszkij.

A szakács eltűnt.

Lavrik bekötözte a sebesülteket. Szerencsére mind könnyen sebesült meg, s tudott mozogni.

El kell vonulnunk innen, mielőtt az ellenség másodszor is támad. De hová menjünk? Előttünk az SS-ek helyezkedtek el, hátunk mögött pedig az Ilija folyó ember magasságú csalánnal borított süppedékes partjaival.

— Át kell kelnünk az Iliján — mondtam Voronyanszkijnak és Tyimcsuknak, a térképet nézegetve —, nincs más megoldás.

Voronyanszkij és Tyimcsuk egyetértettek velem.

A partizánoknak majdnem a fele távol volt. Még a harc kezdete előtt kiküldtük őket diverziós feladatokra, így nem tudhatták, hogy a németek megtámadták a tábort. Az ilyen esetekre gondolva gondoskodtunk titkos ellenőrző pontokról, ha a bázist veszély fenyegette, az ellenőrző pontokon jelzéseket helyeztünk el. A felderítők és diverzánsok előre kijelölt útvonalon indultak el az akcióra, visszatérve pedig először az ellenőrző állomást keresték fel, csak azután közelítették meg a tábort. Jeleznünk kellett a veszélyt, nehogy visszatérő bajtársaink a fasiszták markába kerüljenek. Egy ellenőrző állomásra osztagunkból küldtem harcosokat, a többit pedig a „Bosszúálló" partizánjai keresték fel. Feladatuk teljesítése után a fő erőket Rudnyi falva közelében az erdőben kellett bevárniuk.

Később, miután már visszavonultunk az Ilija mögé, a három felsorakozott osztag előtt köszönetet mondtam az ukrán szakasznak a nehéz harcban tanúsított bátorságukért és leleményességükért.

Alkonyodott. A nap vörös sugarai megvilágították a leszállópálya szegélyén falként magasodó karcsú fenyők csúcsát. Az erdőben néma csönd honolt, még elképzelni is nehéz volt, hogy ezen a helyen nemrég még elkeseredett harc folyt és tombolt a halál. A parancsnokok tisztában voltak vele, hogy ez a háborítatlan nyugalom megtévesztő és átmeneti: az erősítést bevárva az ellenség ismét támadásra indul.

Az Ilija süppedékes partján nyugat felé vonultunk. Lábunk az ingoványos talajt dagasztotta, ránk nehezedett az átnedvesedett ruha, arcunkat és kezünket égetően marta a csalán. Dolganov osztaga haladt az élen, Dolganovékat a mi osztagunk követte. Lunykov százados vezetésével erős csoport kísérte a két rádió adó-vevő készüléket. A sebesültek a mi osztagunkkal jöttek, az oszlopot pedig a „Bosszúálló" partizánjai zárták.

Nedves, félhomályos erdőbe értünk. Erősen füleltünk, de

egy hang sem hallatszott, csak a mocsárban vartyogtak elragadtatottan a békák, a bozótban pedig szentjánosbogarak villantak fel. Úgy határoztunk, hogy itt kelünk át az Iliján. A bozótot félrehajtva elsőként a „Harc" osztag parancsnoka, Szergej Dolganov gázolt be a vízbe, s mögötte a többiek. A fegyvert és a zsákokat fejünk fölé tartva óvatosan haladtunk előre. A rádiósok és kísérőik rendkívüli gonddal vitték a rádióállomásokat. Az átkelés után megállás nélkül folytattuk utunkat. Csizmánkban cuppogott a víz, az átázott ruha zavaróan hozzátapadt a testünkhöz. Csak egy óra múlva, száraz helyre jutva tartottunk pihenőt.

— A leggyorsabban vegyék fel az összeköttetést Moszkvával — mondtam Liszenko technikusnak, aki Gluskovval együtt azonnal hozzálátott, hogy beállítsa az adó-vevő készüléket. A partizánok segítettek kifeszíteni az antennát. Sátorlap alá bújva zseblámpám fényénél rövid üzenetet írtam: „Ma nem tudjuk a repülőgépet fogadni. A leszállópályán harcot folytattunk egy büntetőosztaggal. Veszteségünk nincs, csak könnyű sebesültjeink vannak. Hamarosan újabb üzenetet küldünk."

Liszenko kódolta a rádiótáviratot, majd bemászott a sátorlap alá, bekapcsolta a készüléket, s nyomogatni kezdte a billentyűket. Az üzenetet leadva átállt vételre, figyelmesen feljegyzett mindent, és hamarosan meg is fejtette a központ válaszát. A választ fölolvastam a partizánoknak: „Óvják meg a személyi állományt. Vonuljanak vissza a legbiztonságosabb körzetbe. További értesítésükig nem küldünk repülőgépet."

Az erdő északi részében, Kremenyec falva környékén megfelelő táborhelyet találtunk, minden irányban erős járőröket és felderítő csoportokat küldtünk ki. Leonyenko néhány harcossal elindult Valentyinovo falvába. A többi partizán körkörös védelmet foglalt.

A sötétség beálltával visszatértek a felderítők és jelentették, hogy hitleristák érkeztek a környező településekre: Batrakiba, Putyilovóba, Trubacsiba, Januskovicsiba, Parszukiba, Sztajkiba és Kremenyecbe.

Késő éjjel befutottak az ellenőrző állomásokra küldött emberek és Leonyenko csoportja. Magukkal hozták szakácsunkat, a sebesült Vologya Sztaszint és elmondták, hogy a hitleristák a leszállópályán és a környező erdőkben összeszedik a halottaikat és a sebesültjeiket és a teherautóval elszállítják őket.

A parancsnokok tanácskozása egyhangúlag úgy határozott, hogy amíg nem kapunk pontos adatokat az ellenségről, a helyünkön maradunk.

Tüzet nem gyújtottunk. A fenyőgallyakból sebtiben felállított kunyhóban Lavrik átkötözte a sebesült szakácsot, aki vállán robbanógolyótól súlyos sérülést szenvedett. Vologya máskor pirospozsgás arca most sárga volt, mint a viasz. Sok vért vesztett.

— Hol találtatok rá? — kérdeztem a mellettem álló Leonyenkótól.

— Teljesen véletlenül fedeztük fel — válaszolta. — A bokrok között haladtunk előre, és hirtelen a leszállópályától nem messze zajra lettünk figyelmesek: közelebb kúsztunk, és láttuk, hogy az SS-ek gépkocsira rakják katonáik holttestét. Nagy kerülővel kijutottunk egy tisztásra, ahol egy vesszőt gyűjtögető öregemberre bukkantunk. Ő mesélte el nekünk, hogy Valentyinovo tele van németekkel.

Majd visszatérve, a fűben vérnyomokat fedeztünk fel, és óvatosan követtük őket, azt gondolva, hogy sebesült németre bukkanunk. A parti bokrok között meg is láttunk egy fekvő alakot. Azt hittük, hogy halott, de felnyögött... Mikor megfordítottuk, felismertük a szakácsot. Vérrel borított válla szétszaggatott inggel volt átkötve. Meg akarta ragadni a géppisztolyát, de annyira legyengült, hogy nem tudta felemelni. Embereim vizet hoztak, megitatták a sebesültet, lemosták az arcát. Vologya kinyitotta a szemét és megismert minket. „Barátaim, ne hagyjatok itt" — suttogta alig hallhatóan és ismételten elvesztette eszméletét.

Lavrik gondoskodóan egész éjjel Vologya mellett maradt. Reggelre a sebesült jobban érezte magát, és elhaló hangon elmondta, hogy mi történt.

Mikor a három osztag partizánjai megkezdték a harcot, a szakács munkatársai is puskát ragadtak és a harc színhelyére siettek. Vologya egyedül maradt a rotyogó borscs mellett. A bokrok levelei hirtelen zizegni kezdtek, a szakács elugrott a tűztől és a földre vetette magát. Hat német lépett ki a tisztásra. Géppisztolyából Vologya beléjük eresztett egy sorozatot. Hárman közülük azonnal összeestek, a többiek a földre vetették magukat. Vologya leadott még két sorozatot, amikor fájdalom hasított a vállába. Összeszedve minden erejét késével felhasította az ingét, nagy kínnal bekötötte magát és elvesztette az eszméletét. Amikor magához tért, körös-körül

már sötét volt. A fűbe és a bokrokba kapaszkodva a folyó felé kúszott. A torka kiszáradt, gyötörte a szomjúság, elviselhetetlen fájdalom kínozta a vállát. Kifújta magát, nagy nehezen talpra állt és géppisztolyát maga után vonszolva elindult. Szomjúság kínozta, de még mielőtt eljutott volna a partra, ismét elvesztette az eszméletét. Itt találtak rá felderítőink.

Hajnalban összeült a katonai tanács. Tüzet még mindig nem gyújthattunk.

— Sokáig nem maradhatunk itt — kezdtem. — Táborhelyünk ellenséges helyőrségek gyűrűjében fekszik. A megszállók friss erőket vonnak össze és megsemmisítenek minket.

— Ez rendben van, de hogy jutunk tovább? Sebesültjeink vannak. Mihelyt behatolunk a mocsarak közé, lelövöldöznek minket, mint a foglyokat — mondta komoran Dolganov.

— Te mit tanácsolsz? — kérdezte Voronyanszkij.

— Reggel alaposan fel kell deríteni a terepet, meg kell találni az ellenség gyenge pontját és harccal ki kell törni a bekerítésből.

A javaslat jól illett ehhez az erélyes, lelkes hadnagyhoz.

— A kitörést délután hajtjuk végre — mondtam bajtársaimnak. — Ebben az időben a németek az éjszakai szolgálatra készülődnek és a házakban kuksolnak.

Az ellenség akciói nem tudták megzavarni terveink végrehajtását.

Megérkeztek a felderítőink Januskovicsi falvából és elmondták, hogy több mint kétszáz SS indult el az erdőbe. Dolganovval és Voronyanszkijjal már korábban megállapodtunk. hogy mihelyt kitörtünk a lezárt körzetből, az osztagok elválnak: ők a begomli járásba mennek, mi pedig a küldöttekkel a szmolevicsi járásba, hogy minél közelebb legyünk a belorusz fővároshoz, de nagy létszámunkkal ne keltsük fel a megszállók figyelmét.

A németek ismét közeledtek. Az aknák nem messze tőlünk robbantak. Kivárva a kedvező pillanatot Voronyanszkij osztaga váratlanul rárontott az ellenségre és azonnal el is vonult. Korábbi táborunk helyén egyre erősödött a lövöldözés. Hamarosan hangos üvöltés harsant fel: az ellenség rohamra indult az üres tábor ellen.

— Előre! — adtam ki a parancsot, és a két osztag, a miénk és a „Bosszúálló" elvonult észak felé, a „Harc" pedig hátramaradt, hogy fedezze a visszavonulást. Az ellenség két alegysége között csúsztunk át.

— Trubacsi falvát már elhagytuk. Most elmegyünk Mihajlovicsiig és pihenőt tartunk. Pihenés után pedig búcsút mondunk egymásnak — mondtam nem minden szomorúság nélkül parancsnoktársaimnak.

Amikor eljött az elválás órája, hosszan és meghatottan kezet szorítottunk és rövid jó kívánságokat váltottunk:

— Jó szerencsét!...

— A mielőbbi viszontlátásra!...

Karl Dobricgofer felemelte összeszorított öklét, kihúzta hatalmas termetét, és háromszor megismételte:

— Rot Front!...

Mint később kiderült, a fasiszták az összecsapásban halottakban és sebesültekben több mint 120 katonát és tisztet vesztettek. Így végződött az SS-ekkel 1942. július 15-én és 16-án vívott harcunk.

Ez a harc jól jellemzi a védelmi jellegű partizánakciókat mind a harcászati módozataiban, mind eredményeiben. A megszállók többszörös számbeli fölényben voltak. A szokásos frontális harc tehát számunkra előnytelen lett volna, mi nem a számbeli fölényre számítottunk, hanem kihasználtuk előnyeinket: a mozgékonyságot, a lendületes manőverezést, a terep jobb ismeretét, szoros kapcsolatunkat a lakossággal, a kitűnően megszervezett felderítést. Tulajdonképpen normális partizánháborút folytattunk.

A lakosságnak a megszállókkal szembeni elkeseredett ellenállása megkönnyítette az egyes osztagok akcióit, hozzájárult ahhoz, hogy a feladatokat kisebb áldozatokkal hajtsák végre. Az ellenség mögöttes területén vívott harcok ennek ellenére hihetetlenül nehezek voltak, mert ebben a háborúban az ellenség erős, kitünően felfegyverzett, változatos technikai eszközökkel felszerelt, alattomos, az ellenállás fészkeinek felszámolásában tapasztalt, könyörtelen, álnok, fegyelmezett volt, fanatikusan hitt a faji felsőbbrendűség és a világuralom fantazmagóriáiban. Mindez csak még jobban kidomborítja a szovjet partizánoknak nemcsak erkölcsi és politikai fölényét, tömeges hősiességét, hanem szakmai hozzáértését is, hiszen utánozhatatlan művészettel zúzták szét az ellenséget, minimális veszteségeket szenvedve, ahogy ez többek között a Valentyinovo melletti júliusi összecsapásban is történt.

Ugyanakkor, amikor harcosaimmal és a második partizánkonferencia küldötteivel az egyik irányban átléptem a

Moszkva—Minszk vasútvonalat és műutat, Nyikolaj Pokrovszkij is átkelt a Moszkva—Minszk vasútvonalon osztagával, a „Belorussziá"-val és Dmitrij Menysikov csoportjával, csak ellenkező irányban.

Az átkelést partizánjaink fegyveresen hajtották végre, szerencsére veszteségek nélkül. Másnap a megrémült fasiszták fecsegő talpnyalóik révén olyan híreket terjesztettek, hogy a reguláris Vörös Hadsereg csapatai jártak erre. A vasúti forgalom egy teljes napig szünetelt.

Szuhoj Osztrov falvában összekötőink közölték Menysikovval és Pokrovszkijjal, hogy Gradov osztaga elindult a szmolevicsi járásba. A felderítés kiegészítette és megerősítette ezeket az értesüléseket. Pokrovszkij először úgy határozott, hogy visszafordul hozzánk, de aztán megváltoztatta a szándékát, mivel a helyzet fenyegető volt. Nem akart számára kedvezőtlen helyzetben harcba bocsátkozni a fasisztákkal, akik hozzáláttak a helyőrségek megerősítéséhez, ezért letett a csatlakozásról. Így a különleges osztag és a „Belorusszia" tervezett találkozás meghiúsult a megerősített büntetőexpedíciók miatt.

Pokrovszkij osztaga gondos előkészítés után megindult Jalovic falva felé. A partizánok nehezen, de átvergődtek az ingoványos mocsáron és sikerült átcsúszniuk a vasúti pályatesten anélkül, hogy összeütköztek volna a hitleristákkal. A Peszocsnoje-tó közelében Pokrovszkij találkozott Gyerban osztagával, a „Bolsevik"-kel, de nem állt meg, hanem folytatta az utat a Palik-tó körzetébe, és a továbbiakban itt tevékenykedett.

ÉLETHALÁLHARC

A betolakodók véres tettei. — Az SD ügynökének leleplezése. — Egyesülés a „Legyőzhetetlen"-nel. — Az illegális mozgalom megélénkül. — Rejtekhely a robbanóanyagnak.

1942 nyara hozott bizonyos sikereket a német hadseregnek. Miután Moszkvát frontális csapással nem sikerült elfoglalniuk, a hitleristák elhatározták, hogy délkeletről, Sztálingrádon keresztül megkerülik. Ugyanakkor rendkívül nagymértékben fokozták nyomásukat déli irányban, teljesen megszállták a Donyec-medencét, ősszel elfoglalták Rosztovot, Krasznodart, Majkopot, megközelítették Ordzsonikidzét, kijutottak a Kaukázus előhegyeihez, Novorosszijszkhoz, és megindították a harcot a Kaukázus fő vonulatának szorosaiért.

Akárcsak az előző évben, hazánk felett ismét viharfelhők tornyosultak. Minden arcvonalon nehéz, véres harcok folytak, az ellenség hátában pedig a partizánok fokozták akcióikat, hogy minél nagyobb károkat okozzanak a fasisztáknak és ezzel is segítsék a Vörös Hadsereget.

A partizánok akciói és az illegális mozgalom tevékenysége azonban könyörtelen megtorlásra késztették a németeket, akik gyakran a megszállt területek védtelen lakosságára vetették rá magukat. Különösen kegyetlen vérengzést hajtottak végre a hitlerista hóhérok 1942. július 28-án. Ezen a napon megszervezték a szovjet állampolgárok tömeges kivégzését a minszki gettóban, a négynapos mészárlás 25 000 életet követelt. A város rettegéssel figyelte, hogyan indulnak útnak a halálraítéltekkel megrakott gépkocsik a trosztyinyeci és a tucsinkai haláltáborokba. A megszállás idején a hitlerista háborús bűnösök Minszkben és környékén 400 000 honfitársunkat semmisítették meg.

Iszonyatosan számoltak le a megszállók a fejet nem hajtó falvakkal. A büntetőexpedíciók során az SS-ek felgyújtották a parasztok házait, agyonlőtték a férfiakat, a nőket és a gyerekeket. A büntetőosztagok útját mindenütt üszkös romok és a kivégzettek közös sírjai jelölték.

A fasiszta elhárítás, az Abwehr, a biztonsági rendőrség és

az SD, hogy behatoljon a földalatti és a partizánmozgalomba, ördögi furfangokat alkalmazott. A hitlerista kopóknak 1942-ben kétszer is sikerült súlyos csapást mérnie a Belorusszia fővárosában illegálisan dolgozó hazafiakra. Márciusban a földalatti mozgalom 404 tagját tartóztatták le, 28-at felakasztottak, 250-et pedig agyonlőttek közülük. A vasútnál tevékenykedő diverziós és terrorista csoportok elleni fasiszta akció 126 letartóztatással és újabb kivégzésekkel ért véget.

Még véresebb csapást mért az ellenség a minszki illegális pártra szeptemberben és októberben. Az őszi lebukások után az illegális városi központ Minszken belül nem alakult újjá, hanem a földalatti mozgalom vezetését a partizánok osztagaira és dandárjaira építették. Ez lehetővé tette a földalatti mozgalom és a partizánok tevékenységének rugalmasabb koordinálását és összekapcsolását, és jóval nagyobb mértékben biztosította a vezető pártszervek, a népi ellenállás kiemelkedő alakjai sértetlenségét.

Az a földalatti hálózat, amelyet a különleges rendeltetésű osztag szervezett meg Belorusszia fővárosában és a vasúti csomópontokban, nem állt kapcsolatban a háború elején létrehozott illegális csoportokkal. A konspiráció szigorú törvényei értelmében el kellett különülnünk tőlük, mivel a két büntetőhadjárat nem múlhatott el nyomtalanul a minszki hazafias szervezetekre nézve. Ezekbe a szervezetekbe minden valószínűség szerint provokátorok furakodtak be. Az illegális mozgalom le nem tartóztatott korábbi tagjait a hitlerista spiclik bizonyára titokban szemmel tartották, afféle csalétekül szolgáltak a tapasztalatlan összeesküvők és a forrófejűek számára. Korábbi tapasztalataim alapján jutottam erre a következtetésre és az új hálózat kialakításánál ehhez tartottam magam.

Azoknak, akik különleges osztagunk irányításával tevékenykedtek a földalatti mozgalomban, sokszor sikerült elkerülniük a lebukást, bár természetesen a pusztulással szemben ők sem voltak teljesen biztosítva. Kíméletlen harc folyt, minden lépésnél kockáztatni kellett, a veszteségek néha egyszerűen elkerülhetetlenek voltak. Ne felejtsük el, hogy a világ egyik legerősebb titkosszolgálatával álltunk szemben, amely a hazafias erők felszámolásában hatalmas tapasztalatokra tett szert mind saját országában, mind Európa megszállt országaiban.

Az Abwehr fasiszta elhárítói 1942 júliusában letartóztatták

földalatti csoportunk parancsnokát, Leon Antonovics Jankovszkijt. Az ellenség táborában dolgozott a begomli járásban, Fjodorki község polgármestereként. A becsületes és hazájához feltétlenül hű Jankovszkij ügyes mesét terjesztett el arról, hogy volt kulák, aki a szovjethatalom miatt sokat szenvedett. Fjodorkiban élő rokonai megerősítették ezt a kitalált történetet. A megszállók hittek neki, és közigazgatási tisztséget kapott. Tisztségének leple alatt ez a merész földalatti harcos hazafiakból csoportot kovácsolt össze és illegális munkát folytatott. Menedéket adott bekerített katonáknak, élelemmel látta el a partizánokat, szabotálta a német szervek rendelkezéseit, megvédte a lakosságot a jószág és a gabona rekvirálásaitól. A vallatás során Leon Antonovics semmit nem mondott el, senkit nem adott ki, és igazi hősként halt meg a fasiszták akasztófáján.

A hitlerista kémek állhatatosan szimatoltak osztagunk után. Felderítőink egyre-másra jelentették, hogy a falvakban ismeretlenek jelennek meg, és azután tudakozódnak, hogy állhatnának be a partizánok közé. Az egyik ilyen kíváncsiskodót harcosaink Szuhoj Osztrov falvában feltartóztatták és bázisunkra kísérték.

Útközben sikertelenül szökést kísérelt meg.

— Miért akarsz meglépni? — kérdezte tőle Szermjazsko politikai vezető. — Magad akartál beállni partizánnak, most meg kereket oldanál?

A letartóztatott levegő után kapkodott, nyugtalankodott, majd mikor kicsit lecsillapult, így magyarázkodott:

— Kik vagytok ti? És ha nem partizánok vagytok, és az egész csak provokáció?

— Micsoda csodabogár vagy — mondták a harcosok. — A provokátorok nem kísérnének az erdőbe, hanem a járási központban átadnának a parancsnokságon és birodalmi pálinkát üríténének a lelked üdvéért.

Alig tettek meg egy kilométert, mint a nyúl, ismét a bokrok közé ugrott. De ezúttal sem volt szerencséje. A felderítők megkötözték a kezét és így hozták őt elém.

— Beszélgessen el vele, őrnagy elvtárs — mondta Konsztantyin Szermjazsko. — Lehet, hogy nem is ellenség, de egy rendes ember mi az ördögnek akarna megszökni a partizánok felderítőitől?

Megnéztem magamnak a letartóztatottat. Zömök, kicsit elhízott férfi volt vastag és rövid nyakkal, kabátja alól kilátszik

a lenvászon ing, lábán sárcipő ragyog. Első látásra átlagos falusi legénynek néz ki. A szemét nem emeli fel, csak egyszer nézett fel rám, és rögtön le is sütötte a tekintetét.

— Oldjátok ki a kezét — mondtam a felderítőknek.

Azonnal végrehajtották a parancsot. A legény elhessegette a szúnyogokat arcáról, megdörzsölte elzsibbadt karját és hozzám lépett, nyilván megértette, hogy én vagyok a parancsnok.

— Miért kötöztek meg engem? — kezdett hozzá. — Szovjet ember vagyok. Harcolni akarok a megszállók ellen.

— Miért próbált menekülni? — tettem fel a kérdést.

— Nem ismerem magukat. És ha nem partizánok, s az egész provokáció — dörmögte betanult leckéjét a letartóztatott.

Azt állította, hogy német fogságban volt, és két hónappal ezelőtt megszökött.

— Melyik táborban volt?

— Minszkben, a Sirokaja ulicán.

— Hol rejtőzködött a szökés után?

— Először az erdőben, majd Radzevicsiben, Jejparovicsiben, utoljára pedig Szuhoj Osztrovban. Partizánokat kerestem, be akartam lépni egy osztagba . . .

Bár az elbeszélés igaz is lehetett, a letartóztatott mégis gyanúsnak tűnt. Meghallgattam a mondókáját és azt gondoltam, hogy minden állítását gondosan ellenőrizni kell. Éppen akkor haladt el mellettünk a kimosott fehérneművel Nasztya Bogdanova. Meglátva az ismeretlent, közelebb jött.

— Becsületszavamra, ugyanaz! — suttogta a lány.

A letartóztatott elfehéredett, és elfordult.

— Hogyhogy ugyanaz? — érdeklődtem.

— A német tolmács! — felelte Naszyta. — Ő ellenőrizte az irataimat, amikor Minszkbe mentem.

— Nem tévedsz? — kételkedtem.

— Hadd nézzem meg közelebbről — kérte a lány. — Nem ismersz meg, te fasiszta pribék?

— Nem ismerem — mondta a letartóztatott.

— Ő az! — kiáltott fel Nasztya. — Komszomol-szavamra, ő az!

— Milyen feladattal küldték? — tértem át kertelés nélkül.

Hallgatott, mire megismételtem a kérdésemet, a felderítők pedig rászegezték a géppisztolyt.

— Eresszenek el — jajdult fel a legény, ártatlan vagyok!

— Ki küldte, milyen feladattal?!
— A minszki SD — nyögte ki nagy nehezen.
— A feladata?!
— A falvakban meg kellett figyelnem, hogy kihez járnak partizánok. Fel kellett derítenem a partizánok táborát, az erőiket...
— Sok értesülést adott át az SD-nek?
— Még semmit .. Csak most kezdtem...
— Kivel kell közölni az értesüléseket?
— Logojszkban... A helyőrség parancsnokával...
Kikérdeztem, ki a helyőrség parancsnoka Logojszkban, hány hitlerista és rendőr van a városban, milyen a fegyverzetük. A spicli életét igyekezve menteni részletesen válaszolt mindenre. Felírtam, amit elmondott, majd hívattam Voronyanszkijt és Tyimcsukot.
— Ismerkedjetek meg — mondtam nekik. — A minszki SD ügynöke. Mit tegyünk?
— Le kell lőni az árulót — szólalt meg utálkozva Voronyanszkij.
Szavait meghallva a spicli váratlanul kitépte magát az őrizők kezéből és a bokrok közé ugrott, de a puskaagy erős ütése a földre terítette.
A júliusi harcok után a különleges osztag elvált a „Harc" és a „Bosszúálló" partizánosztagoktól és Minszket keletről megkerülve délebbre települt, a cservenyi járásba. De nem maradtunk sokáig egyedül. A magas, karcsú, mindig frissen borotvált, jó megjelenésű Tyimofej Ivanovics Kuszkov hadnagy vezetésével csatlakozott hozzánk a „Legyőzhetetlen" osztag. Az osztag kipróbált harcosokból állt, akiket a háború elején bekerítettek, de megőrizték erkölcsi tartásukat és a szovjet harcosok minden jellemzőjét.
Nagyon jól együtt tudtunk működni a „Legyőzhetetlen" osztaggal. Tyimofej Ivanoviccsal együtt arra gondoltunk, hogy a két osztagot össze kellene olvasztani. Szándékunkat közöltük Moszkvával, és a Partizánmozgalom Központi Törzsének főnöke, Ponomarenko nekem rendelte alá Kuszkov osztagát. Megmutattam a hadnagynak a rádiótáviratot, és megkérdeztem, hogyan fogadja, hogy a helyettesem lesz.
— Őrnagy elvtárs — jelentette Kuszkov —, nem tisztségek és rangok kedvéért vagyunk itt. Készen állok bármilyen új kötelezettség teljesítésére.

— Hogy az embereid se bánkódjanak — mondtam —, a te osztagod nevét fogjuk felvenni.

— Egyetértek, Sztanyiszlav Alekszejevics — válaszolta Kuszkov.

— Remélem, megérdemeljük a „Legyőzhetetlen" nevet?

— Feltétlenül megérdemeljük!

Az egyesüléssel osztagunk létszáma 200 főre emelkedett. Harcképes, fegyelmezett, mozgékony osztag volt, így figyelmemet nyugodt szívvel átállíthattam a fő célra: Minszkre. Felderítőink több mint egy hónapja nem találkoztak az illegalitásban küzdő Kuzma Matuzovval és Georgij Krasznyitszkijjal, semmilyen értesülésünk nem volt, hogy mi van velük, feltöltötték-e a diverziós csoportokat megbízható emberekkel.

Morozkin, Kuszkov, Lunykov és én összegyűltünk a törzs kunyhójában, behívtuk Gurinovics és Voronkov különleges megbízottakat is. Azonnal megértették, hogy mi vár rájuk, vidáman vizsgálgatták az igazi nevükre kiállított hamis igazolványokat, tréfálkoztak.

Mihail Petrovics Gurinovicsnak nagyon megtetszett, hogy az igazolvány szerint lakatos.

— Soha nem voltam ugyan lakatos, de azért jó így. A munkásosztály a legnagyobb osztály a világon.

— Te csak ne örülj, Misa — mondtam neki. — Az okmányok hamisítványok, még ha a nyomtatványok valódiak is. Légy végtelenül óvatos, vedd fel a kényszer szülte munkás alakját és ügyelj minden szavadra.

A hamis igazolványok mellé ráadásnak a felderítők magukhoz vettek egy-egy gránátot és két-két pisztolyt. Mindannyian jól tudtuk, hogy mi vár az ellenség kezébe kerülő partizánra.

Mivel az osztag felderítőinek minszki portyái hatalmas kockázattal jártak, megbíztam Voronkovot és Gurinovicsot, hogy a város lakói közül válasszanak ki összekötőket.

A helyi lakosság már régóta rendelkezett szabályos német igazolványokkal, engedélyt kérhetett, hogy élelmiszerért vidékre utazzon és ezzel a megtámadhatatlan ürüggyel lehetővé vált, hogy felvegye a kapcsolatot a földalatti csoportokkal.

Az osztag parancsnoksága nem titkolta, mennyire veszélyes a feladat. Komolyan figyelmeztettem a felderítőket:

— Első alkalommal, barátaim, ugyancsak szerencsétek volt. Azóta azonban a partizánok sokat ártottak a fasisztáknak. Az ellenség felbőszült és nagyon valószínű, hogy az el-

lenőrzést mindenütt még jobban megszigorították. Az sincs kizárva, hogy a városon belül is szigorították a szabályokat. A legjobban azonban a magukat szovjet hazafiaknak kiadó provokátoroktól óvakodjatok. Emlékeztek a Szuhoj Osztrov-i kémre? Az SD-nek és az Abwehrnek hozzáértően kidolgozott mesékkel előálló titkos ügynökei veszélyesebbek a fekete egyenruhát és a sapkán halálfejet hordó SS-eknél. Erről soha ne feledkezzetek meg.

— Ne aggódjon, Sztanyiszlav Alekszejevics — mondták a felderítők. — A fasiszták gonoszak és alattomosak, de mi sem most bújtunk ki a tojásból.

Gurinovics és Voronkov átöltözött viseltes polgári ruhába. Morozkin komisszár azt javasolta:

— Rejtsetek a fehérneműtök alá néhány példányt a Pravdából. Ez lesz a legjobb ajándék a minszki elvtársaknak.

A felderítők követték a tanácsot. Azt már szilárdan elhatározták előre, hogy motozásig semmiképpen nem hagyják menni a dolgokat. Búcsúzásul keményen megszorították a kezünket és eltűntek az égerfák között.

Minszket még szigorúbban őrizték, de Voronkovnak és Gurinovicsnak sikerült elkerülnie minden ellenőrző állomást és a hitlerista járőröket is. Az éjszaka leple alatt bejutottak a városba és felkeresték Annát, Voronkov nővérét. Anna elrejtette őket a padláson, reggel pedig elhozta hozzájuk először Gurinovics feleségét, majd Kuzma Matuzovot.

Matuzov jelentette, hogy teljesítette a különleges osztagtól kapott megbízatást: földalatti csoportot szervezett régi ismerőseiből, teljesen megbízható emberekből. A csoporthoz tartozott Jefrem Fjodorovics Iszajev, Szenyica uradalom intézője, ahol a megszüntetett állami gazdaságba német földbirtokos telepedett be, és a csoport parancsnokának szomszédja, Ivan Voronyics szenyicai lakos.

— A feleségem, Darja Nyikolajevna is tagja a csoportnak.

— És mit sikerült eddig végezni? — kérdezte Gurinovics.

— Egyelőre nem sokat. Letépjük a fasiszta röpiratokat és rendeleteket, a lakosság körében hazafias információkat terjesztünk. Iszajev ismeretséget kötött ellenséges tisztekkel, hogy katonai értesüléseket szerezzen tőlük. Igaz, hogy nagyobbrészt hadbiztosok, de mégiscsak jól tájékozott emberek és részegen egyet s mást kifecsegnek. Felírtam néhány értesülést...

Voronkov és Gurinovics elolvasta Matuzov jelentését:

„Új páncélosezred érkezett. A város szélén két nagy egyenruha és lőszerraktár van. Megnyílt a tiszti kaszinó. A piacon néhány katona titokban pisztolyokat árusít. A repülőgépről ledobott szovjet röplapokat a lakosság azonnal összeszedte, a rendőrség kezébe csak jelentéktelen mennyiség került."

— Köszönjük — mondta Gurinovics. — Még hasznát vesszük.

— A csoport tagjai ismerik egymást? — kérdezte Voronkov.

— Persze — hangzott Matuzov válasza. — Hiszen mind régi barátok vagyunk.

— Ez nincs rendjén — mondotta Voronkov. — Megszeged a konspiráció szabályait.

— Na tessék — keseredett el Matuzov. — Mit tegyek, Makszim? És a feleségemmel, Darjával megszakítsam az ismeretséget?

A felderítők elmosolyodtak, majd Voronkov megjegyezte:

— A feleség feleség marad, a barátok pedig barátok. A csoport új tagjait azonban semmi esetre se ismertesd meg az egész csoporttal.

Egyedül téged ismerjenek, vagy azt, aki bevonta őket az illegális munkába. Ez a szabály, Kuzma, és nem a mi feladatunk, hogy megváltoztassuk. Hallottál a minszki illegális mozgalomban bekövetkezett lebukásokról?

— Hát persze.

— Akkor vigyázz az emberekre, na és magadra is. Elpusztulni nagyon egyszerű, győzni már sokkal nehezebb.

— Elég lesz, Makszim — avatkozott be Gurinovics. — Itt minden világos. Megértetted, Kuzma?

— Meg, Misa.

— A jól indított munkáért — mondotta Gurinovics — az osztag parancsnoksága Pravdával jutalmaz meg.

Elővette a lap néhány példányát és vidáman átnyújtotta Matuzovnak. Matuzov még arról is megfeledkezett, hogy köszönetet mondjon, rávetette magát az ajándékra és az első betűtől az utolsóig végigolvasta . . .

A következő találkozást Georgij Nyikolajevics Krasznyitszkijjal Matuzov lakásán tartották, aki a városi elöljáróság hivatalnokaként a németek szemében egyelőre gyanún felül állt. Krasznyitszkij is jó hírekkel örvendeztette meg felderítőinket.

A vasúti javítóműhelybe, ahol Krasznyitszkij technológus

mérnökként dolgozott, egyre-másra érkeztek a partizánok sikeres diverzióiról tanúskodó rendelések: a tönkretett mozdonyok, megrongált vasúti kocsik, közöttük tiszti kocsik is, a szétrombolt hajtányok. A fasiszták hajtányokról ellenőrizték a vasúti pályát és gyakran futottak aknára.

A munkások igyekeztek minden eszközzel szabotálni a megbízások elvégzését. A német művezetők nem tudtak mindent szemmel tartani, a hazafiak a hátuk mögött tönkretették az alkatrészeket. Egyszer Krasznyitszkij észrevette, hogy az egyik esztergályos, Grigorij Podobjed befűrészelt néhány gyűrűt, majd a szereléshez kikészített alkatrészek közé rakta őket. A mérnök odament a fiúhoz, fürkészően ránézett. Az esztergályos Krasznyitszkijt árulónak tartva bosszúsan elfordult. Krasznyitszkij erre azt mondta neki:

— Szóval, Podobjed elvtárs, üzemzavart akar okozni? Sok ilyen gyűrűt készített ki a szereléshez?

Az esztergályos egy cseppet sem rémült meg, gyűlölködve nézett a mérnökre és azt felelte:

— Nem számoltam hányat. Maga meg besúgással akar mellékkeresethez jutni?

— Nem — válaszolta Krasznyitszkij — nem akarok. Jól teszed, amit teszel, csináld csak továbbra is így. De tartsd észben, hogy rajtam kívül a műhelyben megjelenhet Fricke üzemvezető is, az az átkozott Lemke pedig mindenütt szabotázs után szaglászik. Légy óvatos. Világos?

— Világos ... — sziszegte bizalmatlanul Podobjed.

Krasznyitszkij ezután még többször beszélgetett Grigorijjal, aki nemsokára belépett a földalatti csoportba. Tanácsára a csoport vezetője puhatolózott Viszlouh esztergályosnál és Glinszkij művezetőnél. Hamarosan mindkettő a csoport tagja lett.

— És hogyan tevékenykedtek? — kérdezte Gurinovics és Voronkov. — Nincs-e lebukási veszély?

— Valószínűleg nincs — válaszolta Krasznyitszkij. — A műveletek elosztását igyekszünk úgy megkavarni, hogy még a német isten sem igazodik ki rajta.

A felderítők elismeréssel fogadták, hogy a mérnök nem sietett mindenkit felvenni a csoportba, hanem csak a feltétlenül megbízható embereket.

Miután feladatuk első részét teljesítették, Voronkov és Gurinovics hozzálátott az összekötők kiválasztásához. Anna, Makszim Jakovlevics nővére jelöltségét különösebb töpren-

gés nélkül elfogadták: minden tekintetben megfelelt a veszélyes és felelősségteljes munkára. A felderítők rögtön megszabták a feladatkörét is: Anna tartja majd a kapcsolatot Matuzov csoportjával.

A vasúti javítóműhelyben tevékenykedő földalatti csoport összekötője Galina Kiricsek lett, egy fiatalasszony, akinek a férje a Vörös Hadseregben volt parancsnok. A háború elején Galja néhány hónapos fiával Minszkben rekedt, alkalmi keresetekből tartotta el magát: padlót mosott, takarítást vállalt német tiszteknél és a megszállók közigazgatásának hivatalnokainál, s közben a betolakodók elleni harcról ábrándozott. Krasznyitszkij bevonta őt az illegális tevékenységbe. Kitűnő munkatársnak bizonyult, s még a kisfia, Vitya is akaratlanul anyja segítőtársává vált: a karjában gyereket hordozó asszony nem keltett gyanút a fasiszta kopókban, ügyesen átsiklott minden ellenőrzésen.

Gurinovics és Voronkov ezt a jelöltséget is jóváhagyta, s közölték Krasznyitszkijjal, milyen jelszóval és milyen címen jelentkezzen Kiricsek a cservenyi járásban.

A felderítők adatokat gyűjtöttek a minszki helyőrségről és a város helyzetéről. Távozásuk előtt a csoportparancsnokkal együtt elhatározták, hogy a földalatti mozgalomnak át kell térnie aktívabb tevékenységre. A nagyszabású diverziókhoz azonban robbanóanyag is kell. De hogy szállítsanak Minszkbe robbanóanyagot, és hol tárolják.

Gurinovics a város szegélyén fekvő házát ajánlotta. A ház udvarán kis csűr állt, itt alakították ki a felderítők a rejtekhelyet.

Már csak a trotil eljuttatását kellett megoldani.

Ezen már az osztag parancsnokságának kellett eltöprengenie, amikor tíz nap múlva a felderítők szerencsésen visszatértek a bázisra és beszámoltak róla, hogy mit végeztek.

A KÉT KONSZTANTYIN

A diverziós csoportok parancsnokai. — Új taktika. — A diverzánsok lesben. — Füst és láng. — A kommunisták bizalma. — Összetűzés a büntetőosztagosokkal.

A háború elején mindkettőjük a németek gyűrűjébe került s mindketten a megszállt területen léptek be az osztagunkba. A minszki területről származó Konsztantyin Prokofjevics Szermjazsko politikai vezető, forró vérmérsékletű volt, gyorsan tűzbe jött, harsányan és nagy hévvel beszélt. Vele született hajlama volt a politikai munkára, minden szabad percét azzal töltötte, hogy különböző témákról elbeszélgetett a harcosokkal, érdekelték őt az emberek, gondoskodott róluk, és kérdéseire ugyanolyan szívélyes rokonszenvvel válaszoltak. Az osztag komszomolistái őt választották meg szervezetük titkárává. Az aktivisták segítségével szovjet irodalmat küldött Minszkbe, Sztolbciba, Boriszovba és más városokba is, ahol hitlerista helyőrségek helyezkedtek el. Ő vezette az osztag párttörténeti szakkörét, politikai tájékoztató munkát végzett a lakosság körében, vitaesteket rendezett, megszervezte a fiatalság szabad idejét. És eközben napról napra részt vett a veszélyes, fegyveres harcban is.

Konsztantyin Fjodorovics Uszolcev hadnagy a tyumenyi területen született. Húszéves korára, 1941 májusában fejezte be a szverdlovi gyalogostiszti iskolát és 11 társával együtt a nyugati különleges katonai körzetben kezdte meg a szolgálatot. A háború első napjaiban bekerítésbe került, majd belépett egy partizánosztagba. Uszolcev Szermjazskóhoz hasonlóan középtermetű és kék szemű volt, de nyugodt, kiegyensúlyozott jellemű. Az egyesített „Legyőzhetetlen" osztagban századparancsnok lett és nagy kedvvel végezte feladatát. Harcosai szüntelenül fejlesztették gyakorlottságukat, katonai ismereteiket, kiemelkedően fegyelmezettek és katonás fellépésűek voltak.

Lunykov, Mackevics, Dobricgofer, Ljubimov nyomába lépve a két Konsztantyin kiismerte a robbantás minden csínjátbínját és diverziós csoportokat vezetett. Osztagunk 1942 ta-

vaszán, nyarán és őszén rendszeresen rajtaütött az ellenséges szerelvényeken a Mologyecsno—Minszk, Minszk—Boriszov, Minszk—Oszipovicsi és Minszk—Sztolbci szakaszokon.

Több tucat kilométernyi vasúti pályatest állandó tevékenységi területünkké vált. Hol itt, hol ott hajtottunk végre robbantást, néha több napra is megakasztva a forgalmat.

Az ellenség különböző intézkedésekkel próbálkozott, hogy felszámolja a partizánok vasutakon folytatott tevékenységét, de célját nem tudta elérni. A világ egyetlen hadseregének sincs elegendő ereje ahhoz, hogy a hátországban a vasútvonalakat megközelíthetetlenné tegye. Ha pedig akadnak őrizetlenül hagyott szakaszok, ezeket a partizánok feltétlenül felrobbantják. Az őrizet sem jelent mindig biztos védelmet. Ha kicsi a létszáma, erősítést pedig csak messziről kaphat, a partizánok minden további nélkül végeznek vele, és csak aztán hajtják végre fő feladatukat.

A vasút ellenőrzésünk alatt álló szakaszain a vonatok sebességét óránkénti 20 kilométer alá csökkentették. Ezzel azt akarták elérni, hogy ha a szerelvény aknára fut, minél kevesebb vasúti kocsi menjen tönkre. Ha nagy a sebesség, legalább a szerelvény fele kisiklik, ha kicsi, csak a mozdony és négy-hat vasúti kocsi.

A fasiszták, egyébként teljes joggal, különösen féltek az éjszakától, s ezért azt eszelték ki, hogy éjszaka a pályatesten a helyi lakosság mozgósításával tüzeket gyújtottak. A környező falvakban „tűzrakási" kötelezettséget vezettek be, Kicsiket és nagyokat egyaránt kihajtottak a tűz táplálására. Furcsa módon nem alkalmaztak velük szemben megtorlást, ha azon a szakaszon, amelyet a tüzük megvilágított, mégiscsak felrobbant és kisiklott egy szerelvény. A megszállók úgy okoskodtak: ha kivégzik a „tűzrakókat", a környék lakói már a következő éjszaka behúzódnak az erdőkbe és a mocsarakba, és semmiféle ígérettel, semmiféle erővel nem tudják visszahozni őket. Diverzánsaink tehát a tüzek ellenére elvégezték a feladatukat, sőt kapcsolatba léptek a lakossággal, s megtudhatták tőlünk, merre vannak fasiszta járőrök.

Konsztantyin Szermjazskónak a szmolevicsi járásban élt két kamaszkorú öccse: Grisa és Kolja. Őket is kihajtották éjszakára tüzet rakni, s a két fiú ezt arra használta fel, hogy segítsen a bátyjának a sínrobbantásban. Az osztagban tevékenykedett felderítőként Szermjazsko felesége, a komszomolista Valentyina is. Az egész család harcban állt a gyűlölt el-

lenséggel. Azokban a nehéz időkben ezer számra akadtak ilyen bátor, hazafias családok.

A háborúban teljesen ismeretlen emberek is nagyon gyorsan közeli kapcsolatba tudtak kerülni: közös volt a bajuk, a gondjuk, a sorsuk. Különösen így volt ez az ellenség mögöttes területén, a partizánosztagokban. A harcosokat és a parancsnokokat a tevékenységi kapcsolatokon kívül személyes barátság, megbecsülés és tisztelet fűzte egymáshoz — s óvták egymást a meggondolatlan, lépésektől. Szabad idejükben a partizánok szerettek bensőségesen elbeszélgetni, feltárni bajtársuknak legrejtettebb gondolataikat.

Így aztán egy cseppet sem lepett meg, hogy a két Konsztantyin gyakran elvonult egy félreeső zugba és hosszas beszélgetéseket folytatott. Már bennjártunk az őszben, a fák elhullatták vöröses-sárga leveleiket, csak nedves törzsük feketéllett, a kiszáradt füvet reggelente belepte a dér. Még mindig a nyári táborunkban laktunk, zöldre festett ejtőernyőkkel borított kezdetleges kunyhókban. A fiatalság remekül érezte magát a tábori körülmények között. Én sem voltam még öreg, nyáron töltöttem be 43. évemet, de mögöttem állt már Belorusszia, az az első, a húszas évekbeli, a részvétel az illegális mozgalomban, a véget nem érő vándorlások az erdőkben és a mocsarakban. A szűnni nem akaró hörghuruton kívül ekkor tettem szert gyötrő reumámra is. A háborúk közötti időszakokban sem tudtam kipihenni és kigyógyítani magam, a hadseregben és az állambiztonsági szerveknél teljesített szolgálat nagyon idegfeszítő volt, így ízületeimet gyakran kínozta a fájdalom.

Azon az esős, októberi kora reggelen a kunyhómban heverésztem, azon törtem a fejemet, miként hagyjam el a kunyhót és lássak hozzá a dolgomhoz úgy, hogy a harcosok és a parancsnokok ne is sejtsék, hogy reumás vagyok.

Kívülről cuppanó lépések zaja hallatszott és felhangzott Szermjazsko gyors, erélyes beszéde. Majd Uszolcev hangja ért el hozzám

— Őrnagy elvtárs, bemehetünk?

— Bújjatok csak be, fiúk, bújjatok be — mondottam, felülve az ágyon.

A két Konsztantyin bejött a szűkös kunyhóba, leült a fenyőtönkre és egymás szavába vágva beszélni kezdett. Elgondolásuk annyira érdekes volt, hogy megfeledkeztem a fájdalomról, felugrottam, magamra terítettem a bekecsemet, fel-

húztam a sapkámat és a fiúkat a törzs kunyhójába vezettem, ahová meghívtam az osztag többi vezetőjét: Morozkint, Kuszkovot, Lunykovot, Kuharenok pártszervezőt, Menysikov felderítőfőnököt.

— Jelentsék tervüket a parancsnokságnak — utasítottam a politikai munkást és a hadnagyot.

A Konsztantyinok a figyelemmel elégedetten, most már ráérősen, egymást félbe nem szakítva részletesen kifejtették elgondolásukat.

Tervük lényegében a következő volt. Az ellenség, hogy a „sínháborúban" csökkentse veszteségeit, nagymértékben fékezte a vonatok sebességét. Nekünk viszont az volt a feladatunk, hogy ennek ellenére növeljük az okozott kár nagyságát. Milyen taktikát követtek eddig a diverziós csoportok? Elhelyeztek egy aknát, felrobbantották a mozdonyt, a mozdony kisiklott, magával rántva bizonyos számú kocsit. A partizánok megfigyelték a hatást, felmérték, hogy mekkora kárt okoztak, majd visszatértek a bázisra.

Uszolcev és Szermjazsko azt javasolta, hogy vizsgáljunk felül néhány taktikai elemet: a töltetek számát, a diverziós csoportok létszámát és a befejező műveletet. Hogy a támadás minél több vasúti kocsiban tegyen kárt, nem egy, hanem három aknát kell elhelyezni: a szerelvény elején, közepén és végén, és egyszerre kell felrobbantani őket. A robbanás után nem kell azonnal visszavonulni a táborba, hanem gránátokkal, gyújtópalackokkal és lőfegyverekkel még jobban tönkre kell tenni a szerelvényt.

Mikor idáig jutottak, Lunykov törzsfőnök közbevágott:

— Amíg a szerelvényre lövöldöztök, a németek egy egész vonat büntetőosztagost küldenek a helyszínre géppuskával, aknavetővel és kutyákkal.

— Ezzel is számoltunk! — válaszolta gyorsan Szermjazsko. — A rajtaütés színhelyétől mindkét irányban egy kilométernyi távolságra felrobbantjuk a síneket, hogy semmilyen erősítés ne zárhasson körül minket. Csak hadd baktassanak gyalogosan a talpfákon. Amíg kirakodnak, rajonként felfejlődnek és legyalogolják a kilométerüket, mi felgyújtjuk a felrobbantott szerelvényt, lelövöldözzük a még épségben maradt németeket és elrejtőzünk az erdőben.

— Ha kilépnek, az egy kilométeres távolságot tíz perc alatt megteszik — jegyezte meg a szigorú, mindig mindenben pontos Tyimofej Kuszkov.

— Igaza van — ismerte el Uszolcev —, de előbb értesülni kell a diverzióról, ki kell verni a katonákat az ágyból, fel kell sorakozni, be kell szállni a vonatba, el kell jutni a megrongálódott pályaszakaszig...

— Ez pedig már nem tíz perc, hanem egy óra, sőt kettő, vagy három! — szúrta közbe az izgatott Szermjazsko.

— Jól van, Szermjazsko — mondta Morozkin komisszár. — Barátaink a lakosság köréből mindig figyelmeztetik a diverzánsokat, ha erősítés közeledik.

— Csak előre ki kell dolgozni a jelzési rendszert — ajánlotta Dmitrij Menysikov.

— A fiúk számítása helytálló — mondtam. — A terv katonailag is, politikailag is elfogadható. Fogadjuk el.

Mint mindig, az új, érdekes kezdeményezés az osztagban általános lelkesedést váltott ki. Mindenki személyesen ki akarta venni belőle a részét. Megbíztam Lunykovot, hogy válasszon ki megfelelő számú önkéntest. A törzsfőnök 38 embert jelölt ki Uszolcevnek és Szermjazskónak. Tíz ember alkotta a robbantócsoportot, a többiek pedig a rohamcsoportot. A robbantócsoportnak egyszerre öt helyen kellett felrobbantania a vasúti pályatestet, a rohamcsoport tagjainak pedig tönkre kellett tenniük a kisiklott szerelvényt. A robbantók parancsnoka Szermjazsko lett, a rohamozóké pedig Uszolcev.

Az akció megkezdése előtt néhány napot a személyi állomány felkészítésére fordítottak. Találtak egy hosszú és keskeny tisztást, ez jelenítette meg természetes nagyságban az ellenséges szerelvényt. Szermjazsko az öt robbantót, Afinogentovot, Larionovot, Tyihonovot, Kraszovszkijt és Mihajlovszkijt elbújtatta a fűbe, s mindegyikük kapott egy-egy zsineget. A zsinegek végét a kezébe vette, és lövésére a harcosoknak egyidejűleg meg kellett rántaniuk a zsinórjukat. Robbantótölteteink mechanikus rendszerűek voltak, a zsinór meghúzására léptek működésbe. Ugyanabban a másodpercben kellett egyszerre három helyen felrobbantani a szerelvényt, a romboló hatás így volt a legerősebb, ezért kellett a diverzánsoknak begyakorolniuk a zsineg összehangolt meghúzását.

Az Uszolcev parancsnoksága alatt álló rohamcsoport rávetette magát a képzelt megrongált vonatra és gránátokkal, termittöltetekkel megsemmisítette. A csoporttal egyidőben dolgozott két-két robbantó is, akik a szerelvény két végén

tönkretették a síneket. Ezután mindkét csoport más-más útvonalon elhagyta a színhelyet.

A Konsztantyinok kevésnek találták a nappali kiképzést, ezért éjszakai gyakorlatokat is rendeztek. Éjszaka nehezebb volt tevékenykedni, de régi és tapasztalt robbantónk, Lunykov emlékeztetett rá, hogy az égő szerelvény és a német máglyák javítják a látási feltételeket és megkönnyítik az akciót.

Az egész tábor türelmetlenül várta Szermjazsko és Uszolcev módszerével végrehajtandó első akciót. Végre eljött ennek is az ideje. Október utolsó napjaiban a két csoport golyószórókkal, géppisztolyokkal és öt trotiltöltettel felfegyverkezve elhagyta a bázist és megindult a Minszk—Moszkva vasútvonal felé. A diverziót Zsogyino állomás közelében kellett végrehajtani. Az állomást a különleges osztag harcosai számára emlékezetessé tette két átkelés is a vasúti pályatesten, amelyek közül az egyik, a tavaszi kudarccal és Karl Dobricgofer sebesülésével zárult.

A töltésen néhol tüzek égtek. A parasztok szívélyesen fogadták a harcosainkat és közölték, hogy a közelben nincsenek német járőrök. A rohamcsoport a pályatest mentén elrejtőzött a bokrokban, a hat robbantó kiment a sínekhez, három gödröt ásott, elhelyezte a tölteteket, majd kaviccsal és zúzott kővel álcázta őket. Ugyanilyen gondosan elrejtették a robbantótöltetekhez vezető zsinegeket, a fölösleges földet és kavicsot pedig kosarakba gyűjtötték és lehordták a pályatestről. Miután végeztek, a rejtekhelyükre kúsztak, kezükben tartva a zsinegek végét.

Ugyanebben az időben Zsogyinótól egy kilométernyire Szermjazsko csoportjából két másik diverzáns kúszott fel a vasúti töltésre, gyorsan és gondosan elhelyezte a negyedik aknát. Nehezebb dolguk volt Pavel Kraszovszkij és Fjodor Dmitrijev robbantóknak, akik ugyancsak egy kilométernyire a Minszk felé eső oldalon tevékenykedtek. Kijutva a vasúthoz tüzet vettek észre. Német hangfoszlányok ütötték meg a fülüket. Lehasaltak és vártak: ha a fasiszták nem távoznak, a töltetet nem tudják elhelyezni, és így a szerelvény felrobbantása után Minszkből hamarosan befuthat az SS-ek segítsége. És ha megtámadják az őrséget? Nagy zajt csaphatnak, lehet, hogy az egész akciót le kell emiatt fújni. És ha kicsit távolabb helyezik el az aknát? Amíg Kraszovszkij és Dmitrijev gondolatban megvizsgálta a lehetséges variánsokat, a jár-

őrben levők elszívták a cigarettájukat, feltápászkodtak és megindultak Zsogyino városa irányában. A robbantók megkönnyebbülten fellélegeztek, ügyesen beásták a trotiltöltetet a sínek alá, a zsinegre kavicsot szórtak és elhelyezkedtek a vasút melletti erdősávban. A robbantással meg kellett várniuk, hogy a szerelvény áthaladjon az aknájuk fölött és a három fő töltetet elérve felrobbanjon.

Hideg, sötét éjszaka volt, az eső csak nem akart alábbhagyni. Mindkét csoport harcosai türelmesen várták a vonatot.

Szermjazsko jobb kezét köpenyének szegélye mögé csúsztatta, belső zsebében meleg, száraz pisztoly lapult. Uszolcev a sötétséget fürkészte, szerette volna felfedezni a rohamcsoport tagjait, akik a pályatest mentén hosszan elnyúló láncban szétszóródak, de senkit nem látott, s csak gondolatban szólította fel őket nyugalomra és kitartásra. Zsebében töltött rakétapisztoly lapult.

A diverzánsok feszülten hallgatták az éjszaka neszeit, azt kívánták, hogy minél előbb érkezzen meg a vonat és szakítsa meg ezt az elviselhetetlenül nehéz várakozást.

Minszk irányából mozdonypöfögés hangzott fel. A súlyos rakományú szerelvény lassan, óvatosan haladt előre a nedves síneken. A mozdony elhaladt Kraszovszkij és Dmitrijev aknája fölött, majd egy kilométerrel odébb elérte Pavel Afinogentov és Konsztantyin Tyihonov töltetét, túlhaladt a harmadik aknán és végre elérte a negyediket. Szermjazsko politikai vezető előkapta a pisztolyát és a levegőbe lőtt. A mozdony kerekei alól fehér lángok csaptak ki, a robbanás ereje felemelte a mozdonyt a töltés felé és a töltés oldalára hajította. Ugyanabban a pillanatban dörrenés csattant fel a vonat közepén és a végén is, a tűz bevilágította a részekre szakadt és lassan lefelé hulló szerelvényt. A nyirkos levegő még két robbanás dörejét kapta fel, a szárnyon elhelyezett aknákét. Kraszovszkij és Dmitrijev, Jevgenyij Dudkin és Fjodor Davidov aknái darabokra szaggatták a síneket és talpfákat, s mindkét oldalról elszigetelték a vonat elleni támadás körzetét.

A szerelvény harckocsikat, repülőgépeket, tüzérségi lövegeket szállított az arcvonalra. Amikor a pőrekocsik lerepültek a töltésről, ami csak rajtuk volt, minden kiborult, fémes csörgéssel és nyikorgással. Felhangzott a rakományt kísérő sebesült fasiszták kiabálása, a kocsik egy része a robbanások-

tól és a megsérült benzintartályokból szétfolyó benzintől felgyulladt. Lenyűgöző kép volt, de még befejezetlen. Most a rohamcsoporton volt a sor.

Uszolcev a feje fölé emelte a rakétapisztolyt és meghúzta az elsütőbillentyűt. A sötét eget vörös sáv hasította ketté, a csoport harcosai rohamra indultak. A felborult pőrekocsikra gránátokat dobtak, a termittöltetekkel felgyújtották a harckocsikat és a repülőgépeket. A géppisztolyosok és a golyószórósok tűzzel árasztották el a védőőrség kocsiját, lelőtték a még életben maradt hitleristákat. A roham után húsz perccel a szerelvényből alig maradt valami. Csak egy rakás lángoló ócskavas, fém, fa és holttestek sűrű elegye volt a helyén.

A harc színhelyén több tucat ellenséges katona pusztult el. megsemmisült a mozdony és 14 vasúti kocsi, tartalmával együtt. A forgalom egy napra leállt. A diverzánsok közül senki nem sérült meg, mindkét csoport teljes létszámban visszatért az erdei táborba. Az osztag parancsnoksága köszönetet mondott az akció résztvevőinek, sokukat kormánykitüntetésre terjesztette fel. Az akcióban kitűntek felsorolásában, amelyet rejtjelezve továbbítottunk Ponomarenko elvtársnak, az első helyen a két Konsztantyin neve állt.

Szermjazsko politikai vezető diverzánsai 1943 januárjában, a szigorú, havas és fagyos téli időben kisiklattak két katonákkal, ágyúkkal és harckocsikkal megrakott nagy szerelvényt. Áprilisban három mozdonyt, 13 vasúti kocsit robbantottak fel és sok hitleristát semmisítettek meg. És ez így ment hónapról hónapra. A „sínháború" oktatatására Szermjazsko az osztagban valóságos iskolát nyitott, s az iskolából kitűnő robbantók kerültek ki, többek között Andrej Larionov, Jevgenyij Dudkin, Fjodor Dmitrijev és mások. Mindegyikük másfél tucatnyi vonat felrobbantásával büszkélkedhetett.

Amikor 1942 decemberében Morozkin komisszárt és Kuharenok pártszervezőt Moszkva visszahívta, s szállító repülőgépen az arcvonal mögé indultak, az osztag kommunistái Kosztya Szermjazskót választották meg a pártszervezet titkárává. Később a párt minszki illegális városi bizottságának javaslatára őt nevezték ki politikai helyettesemmé.

Diverzánsaink 1942 őszén a Minszk—Zsogyino vasúti pályaszakaszon rendkívül sok borsot törtek a hitlerista közigazgatás orra alá. A vasútállomások és a közeli helyőrségek parancsnokai főnökségüktől azt kérték, hogy indítsanak a parti-

zánok ellen nagyszabású büntetőexpedíciót. Első alkalommal történt, hogy a minszki parancsnokság segítségként egy SS-századot bocsátott a zsogyinói vasútállomás parancsnokának rendelkezésére.

A parancsnok, akit megrémítettek a robbantások és az áldozatok, a büntetőosztagosokat azonnal bevetette a harcba. Az SS-ek október 31-én hét teher-, egy személygépkocsin és húsz motorkerékpáron behatoltak a partizánok övezetébe és Novoszelki falvában felvették a harcot egy kisebb helyi osztaggal.

Délelőtt kifulladtan és izgatottan megérkezett a bázisunkra Gyeruga osztagának összekötője.

— Gradov elvtárs — hadarta —, a németek kirabolják a falut, lövöldöznek. Osztagunk elvágta a Drahcsába vezető utat, magát pedig a parancsnokunk arra kéri, hogy ne engedje őket a rovanyicsi állami gazdaság felé.

— Sokan vannak?

— Egy századnyian! — válaszolta az összekötő, ruhaujjával letörölve a verítéket arcáról. — A parancsnok azt kéri, hogy gyorsan lássanak hozzá, hogy ne tudjanak megszökni!

Az itteni partizánok létszáma nem volt nagy, de a hangulatuk kiváltképpen harcias volt, ha a fasiszták bemerészkedtek a partizánok övezetébe, „nem hagyhatják el élve az övezetet" — mondták. Gyeruga, amikor úgy döntött, hogy felveszi a harcot, nyilván komolyan számított egyesített osztagunk segítségére. A mi táborunk azonban szinte teljesen kiürült, mindenkit kiküldtünk különböző feladatokra, leszámítva Uszolcev hadnagy csoportját, amelyik most tért vissza egy akcióból. Tyimofej Ivanovics Kuszkov azonnal hozzásietett:

— Hadnagy, nagyon érdekes fejlemény történt. Hány embered van?

— Tizenhat. És mi a teendő?

Kuszkov beszámolt a büntetőosztagról, bár kételkedett abban, hogy Uszolcev ilyen kis csoporttal segíteni tud szomszédjainknak.

— Tudok segíteni — mondta Konsztantyin —, csak kapjak rá parancsot. Innen a rablók nem vonulhatnak el, megemlegetik a partizánok övezetét!

Kiterítettük a térképet és úgy határozunk, hogy Uszolcevnek birtokba kell vennie a Novoszelki és Domovick közötti utat, az SS-ek lehetséges visszavonulási útját. Rövid

előkészület után a csoport útnak indult. Géppisztolyokon és puskákon kívül három golyószórót vittek magukkal.

Gyeruga osztagával Uszolcev akkor találkozott, amikor az osztag éppen megkerülve a mezőkön Novoszelkit, ahol a németek összpontosultak, támadásra készült. Gyeruga arra kérte Uszolcevet, hogy vonuljon a Novoszelkibe vezető út mentén fekvő domovicki temetőbe, és zárja le az utat. Uszolcev csoportját elkísérte Gyeruga két felderítője. A fasiszták észrevették harcosaink mozgását, megijedtek és úgy határoztak, hogy sietve elhagyják a falut, mielőtt a mieink lezárják az országutat. Alig vált el Uszolcev Gyerugától, az úton megjelent két motorkerékpár és két SS-ekkel megrakott tehergépkocsi, és gyors iramban a domovicki temetőhöz tartott. Uszolcev harcosai alig érték el az út szegélyét, máris tüzet nyitottak. A gépkocsiban sok büntetőosztagos elesett és megsebesült, de a két tehergépkocsi és az egyik motorkerékpár mégiscsak kijutott a temetőhöz, az SS-ek kiszálltak és védőállást foglaltak el.

A hitleristák első csoportját követve az úton további három teher- és egy személygépkocsi jelent meg, előttük motorkerékpár haladt. A németek menet közben golyózáporral árasztották el a mocsarat, amelyben Uszolcev harcosai lapultak. A tűz ellenére golyószórósaink kijutottak az úthoz és nem engedték tovább a gépkocsikat. Az egyik teherautó kigyulladt, a személyautó pedig az árokba fordult. A menekülő büntetőosztagosokra egészen közelről nyitottak tüzet. Az utolsó két gépkocsit is sikerült kilőni, az épségben maradt katonák pedig az erdőn keresztül jutottak el a többiekhez a temetőbe.

Az SS-századnak csaknem a fele elesett az országúton. A századnak a sírkövek mögé húzódó másik fele azonban fokozatosan magához tért, végül is felismerte, hogy csak egy maroknyi bátor emberrel állnak szemben, s ettől a perctől a szerepek megváltoztak. Az SS-ek kezdtek támadni. Uszolcev csoportja pedig védekezésre kényszerült. Ráadásul Gyeruga osztaga — nem tudni hová — eltűnt, akárcsak a csoport segítségére küldött aknavetősök. A ritkás, mocsaras erdőbe visszahúzódott harcosaink valósággal az ellenség markában voltak. Hamarosan bekerítették és tűzgyűrűbe vették őket. Gyeruga mindkét felderítője elesett, egy robbanógolyó súlyosan megsebesítette Kosztya Szuhov golyószórást.

Uszolcev és harcostársai még ebben a szinte reménytelen

helyzetben sem csüggedtek el. A lőszerrel takarékoskodva viszonozták az ellenség tüzét és nem engedték őket közel magukhoz. Uszolcev összekötőjének csodával határos módon sikerült eljutnia a táborunkba. A mezőn felugrott egy legelésző parasztlóra, és hozzánk vágtatott. Időközben visszatért a táborba feladatát elvégezve egy géppisztolyos szakasz. A szakasz élére álltam és a hadnagy segítségére siettünk. Esti szürkületre értünk az összecsapás színhelyére. Az erősítést meglátva az SS-ek gyűrűje felbomlott, az ellenség visszavonult a temetőbe. A sötétség leszálltával mindent megtettek, hogy sebesültjeiket megmentsék: rakétákkal megvilágították a színhelyet, távol tartották a sebesültektől a szovjet harcosokat.

Nem volt értelme éjszaka is folytatni a harcot. Uszolcev csoportja kis veszteségekkel, de annál nagyobb győzelmet aratva visszatért a táborba. A harc során különösen kitűntek Konsztantyin Szuhov, Konsztantyin Tyihonov, Jefim Gyemidov golyószórósok, Mihail Szacuk, Pavel Afinogentov és Fjodor Dmitrijev lövészek.

Az összecsapás főhőse azonban természetesen Konsztantyin Uszolcev volt, aki a harcot mindvégig rendkívüli bátorsággal és igazi parancsnoki hozzáértéssel irányította.

Az SS-ek kitörésének szégyenletes kudarcát azonban a megszállók nem tudták megbocsátani nekünk, és a forradalom ünnepének előestéjén, 1942. november 5-én a német parancsnokság nagy erejű katonai alakulatokat küldött a partizánok övezetébe. A büntetőexpedícióban légierő, páncélosok, tüzérség és 15 000 katona vett részt. A fasiszták egyetlen éjszaka elfoglalták a szmolevicsi, cservenyi, boriszovi és berezinói járás szinte minden települését. A békés lakosságra könyörtelen megtorlás sújtott le. Ártatlan embereket lövöldöztek le, és egész falvakat töröltek el a föld színéről.

A Minszktől keletre fekvő partizánövezeteket most először zárták le ekkora erővel és ilyen kíméletlenül. A partizánok nem szálltak szembe a nagy létszámú tábori csapatokkal, s hogy megóvják személyi állományukat, kitértek a csapások elől. A mi osztagunk is felkerekedett, elhagyatott erdőkön és mocsarakon keresztül dél felé, a greszki erdőbe vonult.

BÚCSÚ AZ ŐSZTŐL

Védelmi manőver. — Az erdőben felhangzik az Internacionálé. — Pártgyűlés. — Csak a hazára gondolunk! — A Knyazsij Kljucs melletti tábor.

Útközben ért minket el az első hó. Az alacsonyan lógó felhőkből lehulló hó belepte az osztag nyomait.

Estére eljutottunk a Berezinához és megálltunk egy cserjésben nem messze Zsukovkától. Északról ágyúzás hallatszott: büntetőosztag tüzérsége lövedékekkel árasztotta el a partizánoknak otthont nyújtó erdőket. A folyó fölött köd lebegett, hideg és zord volt a vidék.

Egész éjszaka nem tudtam elaludni az erős fagytól, a gyötrő gondolatoktól és az éhségtől. Az erdei élet mindig nélkülözésekkel jár, még sincs rosszabb az ilyen váratlan meneküléseknél az ellenséges bekerítésből. Egész nap talpon kell lenni, tüzet nem lehet gyújtani, enni sem lehet tisztességgel. A falvakat megkerültük, mert SS-ek foglalták el őket, szűkében voltunk az élelmiszernek, mert nem voltak biztonsági készleteink. Találóan jellemzi ezeket a helyzeteket a népi fordulat: az ember örül, hogy él.

Még alig pirkadt, már talpon voltam és bejártam a táborhelyünket. A harcosok és a parancsnokok fenyőgallyakon aludtak, bekecsekkel, köpenyekkel takarták le magukat és szorosan egymáshoz bújtak. Az alvók felett fagyos pára gomolygott, sokan kimerültek az éhségtől.

Dmitrij Menysikov felderítőfőnök kezét a hideg elől a hóna alá dugta, a lábai reszkettek. Mennyi szenvedést vállalnak ezek az emberek, gondoltam magamban keserűen. Sok év múltával büszkék lesznek rájuk, megéneklik hőstetteiket. Ez rendben is van. De hogyan érzékeltethető, milyen eszközökkel adható vissza számtalan megpróbáltatásuk, páratlan kitartásuk, határtalan önfeláldozásuk? Egyszer talán úgy tetszik majd, hogy különleges, a természetben elő nem forduló anyagból voltak.

Amikor Menysikov felébredt, utasítást adtam neki, hogy északi irányban küldjön ki felderítőket és állapítsa meg,

eléggé elszakadtunk-e a büntetőosztagosoktól. November 6-a reggele csendes volt, a lövegek dörgése elhallgatott. Ki tudja, talán sikerül nyugodtan megtartani az ünnepet?

Dmitrij Alekszandrovics azonnal intézkedett, kiküldte felderítésre a szibériai Anatolij Csernovot és Ivan Leonyenkót, továbbá Kosztya Tyihonovot és Valja Szermjazskót. Lassan az egész tábor felserkent. A fagyos reggel és a kezdetleges körülmények ellenére a hangulat ünnep előtti volt. Az emberek a tűz mellett borotválkoztak, mosakodtak. A merészebbek félmeztelenre vetkőztek, bedörzsölték magukat a friss hóval, közben vidáman kacagtak és a lányokra pislogtak. Több lány is volt az osztagban: Nyina Maszlova, Valja Vasziljeva, Marija Szenyko és más komszomolista.

Volt köztünk egy kamasz is, Dolik Szorin. Dolik nagyon szerette a lovakat, ezért a lovakhoz osztottuk be a lóállomány főnökeként.

Amíg a reggeli tisztálkodás tartott, átadtam Menysikovnak egy köteg német márkát és elindítottam őt élelmiszerért Zseremci falvába, ahol nem voltak megszállók. Dmitrij Alekszandrovics talpraesett legény volt: két, edényekkel, fazekakkal és bográcsokkal megrakott szánnal tért vissza. A szánok körül friss scsi és gulyás ínycsiklandozó illata lebegett.

— Nahát, Gyimka! — mondtam felélénkülve.

— Nem esett nehezemre, Sztanyiszlav Alekszejevics — válaszolta fürgén Menysikov. — Kellemes ünnepeket!

— Derék legény vagy!

— Inkább szovjet háziasszonyainknak mondjon köszönetet. Örömet akartak szerezni az erdei harcosoknak a közelgő ünnep alkalmából.

Odalépett hozzánk Morozkin komisszár és Kuszkov hadnagy, s velem együtt örvendeztek a felderítőfőnök ügyességének.

— Figyelj csak, főhadnagy — mondta Morozkin —, nem veszed át másodállásban a gazdasági osztályt is?

— Szó sem lehet róla, komisszár elvtárs, félek.

— Szép kis vitéz vagy te, ha félsz — ugratta őt Tyimofej Kuszkov.

— Kudarcot vallanék én abban, parancsnok elvtárs — magyarázta Menysikov. — A szélhámosok hamar lóvá tennének.

Az ünnepi reggelire visszatért a négy felderítő is és jelen-

tette, hogy elszakadtunk az üldözőktől és egyelőre nem észlelni őket. Rejtjelezett táviratot küldtem a központnak, s mindjárt választ is kaptam rá. Amikor az osztag befejezte a reggelizést, Morozkin felolvasta a harcosoknak a rádiótáviratot: Moszkva jóváhagyta akcióinkat és jó kívánságait fejezte ki a Nagy Októberi Forradalom 25. évfordulója alkalmából.

A fenyvesben felhangzott az Internacionálé. Nyersen, darabosan énekeltük, többségünk rekedten, de ha a pusztulásunkra törők közül a behavazott erdőben meghallott volna minket valaki, elsötétült volna előtte a világ, annyi fenyegető szenvedélyt adtunk bele csiszolatlan éneklésünkbe.

Este Liszenko rádiós vette a legfelsőbb főparancsnok parancsat. Hazánk fenyegető veszély közepette ünnepelte Október évfordulóját. Az ellenség betört Sztálingrádba. A Volgánál nagyszabású csata folyik. Az idegen betörés elleni harc az elviselhetetlenségig feszültté vált.

Konsztantyin Szermjazsko hangosan felolvasta a parancsot az elcsendesedett osztagnak:

„Ennek a harcnak a kimenetelétől függ a szovjet állam sorsa, hazánk szabadsága és függetlensége."

A parancsban néhány sort közvetlenül nekünk, az ellenség hátában küzdőknek címeztek. Kosztya kis szünetet tartott és minden szót hangsúlyozva olvasta:

„Fel kell szítani az össznépi partizánmozgalom lángját az ellenség mögöttes területén, le kell rombolni az ellenség hátországát, el kell pusztítani a német fasiszta gazembereket."

A parancs a háborús idők komor jelszavával fejeződött be:

„Halál a német fasiszta betolakodókra!"

— Halál rájuk! Halál rájuk! — harsant fel a harcosok és a parancsnokok kiáltása.

Az erdő dübörgő visszhanggal válaszolt kiáltásunkra.

Az ünnepre az egész személyi állománynak pihenőt adtam, november 8-án pedig pártgyűlést tartottunk. Bár az osztag már régen egyesült osztaggá vált, még mindig két pártszervezetünk volt, most már össze kellett őket olvasztani. A gyűlés napirendjén a következő kérdések szerepeltek:

1. A pártvezetőség megválasztása.
2. Tagfelvétel.
3. Beszámoló az osztag tevékenységéről.

A gyűlésen 32 párttag és 16 tagjelölt vett részt. A gyűlés

elnökévé engem, titkárává pedig Szermjazsko politikai munkást választották.

A pártvezetőség megválasztása gyorsan, szervezetten folyt le. A párttagok azonos véleményen voltak a jelöltállításban és a szavazásban. Ismét Nyikolaj Kuharenok lett a titkár, a vezetőség tagjaivá pedig Kuszkovot, Szermjazskót és engem választottak meg.

A második napirendi pontra áttérve az elnökség felolvasta a belépők felvételi kérelmét. Közöttük volt Uszolcev hadnagy kérelme is:

„Kérem a pártalapszervezetet, hogy vegyen fel a BK(b)P tagjai közé, kötelezem magam, hogy őszinte kommunista leszek, vonakodás nélkül végrehajtom a pártszervek minden határozatát. A szeretett hazánkért folyó harcokban teljes megsemmisítésükig fogok harcolni a fasiszta betolakodókkal. A párt ügyéért bármely pillanatban kész vagyok az életemet is adni. Konsztantyin Uszolcev."

A felszólalók bátor parancsnokként jellemezték Kosztyát, aki tagjelöltségének megerősítésére nagyszerű akciókat hajtott végre. Felsorolták a vezetésével teljesített sikeres diverziókat, felidézték az SS-század nem sokkal korábbi szétverését. Jobb politikai jellemzést nem is kaphatott volna, véleményeltérés nem volt, a gyűlés a hadnagyot egyhangúlag felvette a pártba.

A második tagjelölt felvételi kérelmet Ivan Ljubimov hadnagy nyújtotta be, aki tavasszal lépett be osztagunkba. Ljubimov nem volt más, mint az a bekerítésből megszökött tiszt, aki a szó szoros értelmében kényszerített rá, hogy vegyem fel őt, majd kiemelkedően tevékenykedett a sínháborúban. Azt kérte, hogy a BK(b)P tagjelöltje legyen, de kérése nem volt annyira sima, mert fogságban is volt. Előzetesen beszélgettem Ivánnal, és én voltam az ajánlója. Amikor a gyűlésen „fogság, fogság!" felkiáltások hangzottak el, felemelkedtem, és azt mondtam:

— Elvtársak, ez a szó önmagában még semmit nem mond: az emberek többféleképpen esnek fogságba és többféleképpen viselkednek fogolyként. Ljubimov, amikor elmondja az életrajzát, világítsa meg ezt a dolgot részletesen a gyűlésnek, hogy semmilyen tisztázatlan kérdés ne maradjon.

Ljubimov nagyon izgatott volt, nehezen találta meg a szavakat. Így kezdte:

— Egész életem a párthoz kötődik, s még most sem tar-

tozom a párt soraihoz... A háború elején az ezredemben összegyűjtöttem az okmányokat, arra gondoltam, hogy kérelmet adok be... Súlyos harcok folytak, az ellenség hatalmas erővel zúdult ránk, visszavonultunk. Megsebesültem, fogságba estem.

A hadnagy kifújta magát, és ércesen csengő hangon folytatta:

— Nem részletezem, milyen volt a hadifogolytábor. Erről már sokat hallottak. Úgy bántak velünk, mint a barmokkal, sőt rosszabbul! Az első naptól kezdve a szökésen gondolkodtam, terveket szőttem. Egyelőre semmilyen alkalom nem adódott, elvtársak, a sebem is fájt, és rettenetesen legyengültem. Akárcsak a többiek... Egyszer vandál őreink új szórakozást találtak ki maguknak: farkaskutyákat uszítottak a foglyokra. Üldözőbe vették katonáinkat és majd meghaltak a nevetéstől. Én csak annyit mondtam: az nevet, aki utoljára nevet. Két társam ezért kezet szorított velem. Ez a cselekedetünk elég volt ahhoz, hogy leszámoljanak velünk. Éjszaka mindhármunkat elvittek, géppisztolyosok őrizetében tehergépkocsira raktak, egy tiszt beült a vezetőfülkébe, s elindultunk. Az erdőbe vittek, kihajtottak a kocsiból. A tiszt zseblámpájával ránk világított, az őrök fogták a géppisztolyukat...

A kommunisták arca elkomorult, sokan közülük felidézték saját megpróbáltatásaikat, a háború nyomasztó képeit, a mindannyiunk felett ott lebegő halált.

— A barátom, ugyancsak Iván, a tiszt arcába sújtott, a zseblámpa leesett és kialudt. „Fussunk!" — kiáltotta. Menekültünk, miközben géppisztolyból lőttek utánunk. Sötét éjszaka volt, nehéz lett volna ránk bukkanni. Ivánt azok a gazemberek mégis lelőtték! Ketten maradtunk meg ott Lengyelországban. A másik társam egészen elgyengült, ott kellett hagynom őt a parasztoknál, hogy felgyógyuljon és főként erőt gyűjtsön. Sokáig kóboroltam, eljutottam Beloruszsziába. Az arcvonal felé igyekeztem, amikor találkoztam a különleges osztaggal. Megkértem Gradov elvtársat, s Gradov elvtárs felvett a harcosai közé. Ez 1942. május 15-én történt. Soha nem felejtem el ezt a napot. Gradov elvtárs, s a többiek is bíztak bennem, emberségesen fogadtak. A bizalmukat, elvtársak, igyekeztem igazolni. Hogy igazoltam-e, ezt nem én tudom, mondják el a többiek. Ennyit akartam mondani.

Ivan leült. A gyűlés hallgatott.

— Van kérdés Ljubimovhoz?

— Nincs kérdés — hallatszott mindenünnen. — Minden világos!

— Ki kíván hozzászólni?

Másokkal együtt én is felszólaltam. Csak jót mondhattunk Iványról. Merész, okos diverzióit mindenki ismerte. A gyűlés megszavazta Ljubimov hadnagy tagjelöltségét.

Áttértünk a harmadik kérdésre. A beszámoló megtartására én kaptam szót.

— Nyolc hónapja vagyunk az arcvonal mögött, az aljas betolakodók hátában. Harmincan voltunk, amikor elhagytuk Moszkvát, most kétszázan vagyunk. A megszállók megismerték gyűlöletünk erejét és csapásaink keménységét. Nem véletlenül próbálja az ellenség ismét bekeríteni az osztagot és eltörölni a föld színéről.

Itt a párttagok tapsolni kezdtek, egyetértőleg felzúgtak.

— Legjobb felderítőink, lövészeink, robbantóink nevét mindannyian jól ismerjük. Többségük részt vesz ezen a pártgyűlésen. Csak néhányat említek közülük, lehetetlen volna mindenkit felsorolni. Menysikov felderítőfőnök, Mihajlovszkij törzsőrmester, Malev és Nazarov szakaszvezetők, Larcsenko ifjúkommunista, Lavrik doktor, Karl Dub internacionalista harcos, Nyikolajev politikai vezető, Kisko és Csernov harcosok, Leonyenko felderítő, Pik és Gluskov rádiósok, Kuharenok politikai vezető, Gurinovics és Voronkov különleges megbízottak, Mackevics, Larionov, Ljubimov, Tyihonov, Afinogentov diverzánsok és még sokan mások. A „Legyőzhetetlen" osztag érdemei közé tartozik az is, hogy az SS-ek által szigorúan őrzött Minszkben földalatti csoportokat tudott létrehozni. Mindannyian reméljük, hogy hamarosan a németek még erősebben megérzik a földalatti csoportok létezését a saját bőrükön.

A gyűlés résztvevői tapsolni kezdtek.

— Akadnak még nálunk hiányosságok is. A harcosok gondos kiválasztása, nevelése ellenére a fegyelem néha nem kielégítő, nincsenek még mindenkinek a vérében a partizánháború szabályai. A mostani körülzárási kísérlet során hallottam olyan hangokat, hogy minek visszavonulnunk és elrejtőznünk a megszállók elől, nem volna jobb szembeszállnunk velük? Ez a vélemény katonai és politikai éretlenséget mutat, a tényleges erőviszonyok meg nem értését. A másik

hiányosság a bőbeszédűség. Az osztag állandó kapcsolatban van a lakossággal, a népre támaszkodunk, de, elvtársak, ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy a lakosságnak minden részletet tudnia kell rólunk! Azt hiszem nem véletlen, hogy visszavonulásunkkor a németek olyan pontosan irányították a táborunkra a bombákat és a lövedékeket.

Mozgolódás, sugdolódzás következett. Kicsit vártam, ittam egy korty hideg teát.

— Láthatjátok, elvtársak, az új pártvezetőségnek és az egész pártszervezetnek lesz munkája. Lényeges feladatunk, hogy erősítsük a kommunisták befolyását a harc minden területén, s kiterjesszük ezt kivétel nélkül minden harcosra. A párt tagjai és tagjelöltjei az elmúlt hónapokban a „Legyőzhetetlen" különleges rendeltetésű osztag kiemelkedő harcosainak bizonyultak, és meggyőződésem, hogy az új feladatokkal is sikeresen megbirkózunk.

Beszámolómat rövidre fogtam. Általában a háborúban a fölösleges szavak gyorsan elillannak, csak a lényeg, a legfontosabb marad meg. Ezenkívül reméltem, hogy a vitában felszólalók kiegészítenek és érintik a többi létfontosságú kérdést.

Így is történt. A felszólalók csak kevés szóval beszéltek. Megadták a legbátrabbaknak, ami járt nekik, elítélték a fecsegés, a kevéssé ismert emberekkel szembeni túlzott közlékenység, a nemtörődömség, a könnyelműség eseteit. Alaposan kijutott a hadtáposoknak is, akik nem mindig boldogultak az ellátással. A párttagok azt kérték az osztag vezetésétől, hogy az adott lehetőségekhez képest gondoskodjon jobb életkörülményekről a harcosoknak. Sok felszólalásban érződött ki az aggodalom a fasizmussal vívott párbaj legkiélezettebb szakaszába lépett hazánk sorsáért, egymást követték a javaslatok, hogy erősítsük csapásainkat az ellenségre, különösen az arcvonalat tápláló összeköttetéseire.

A beszámoló és a vita után hozott határozatot áthatotta a készség, hogy életünket sem kíméljük az igaz ügyért vívott harcban, ha kell, meghalunk, de közelebb hozzuk a győzelem óráját.

A gyűlés véget ért, de nem oszlottunk szét. Kezdtek csatlakozni hozzánk a pártonkívüliek is. Az ötvenéves felderítő, Julian Zsargyeckij a legfelsőbb főparancsnok parancsa kapcsán megkérdezte tőlem:

— Mit gondol, őrnagy elvtárs, a több millió elpusztított fasisztába beszámították a mieinket is?

— Hogyhogy a mieinket? — kérdeztem vissza.

— Hát akiket a mi embereink intéztek el.

— Hát hogyne, öreg! Mind beszámították, személy szerint a tieid is szerepeltek a parancsban!

Felderítőnk nagyon elégedett volt ezzel a válasszal.

— Mennyit megöltünk, s mégis mennek tovább — mondta Afinogentov robbantó. — Nagyon aggaszt Sztálingrád.

— Visszavertük őket Moszkvától, visszaverjük őket a Volgától is — bizonygatta Kuszkov.

— És a Kaukázus! — szólt közbe Valja Vasziljeva. — Már a Kaukázusban vannak!

— Nem a Kaukázusban, csak az előhegyeinél — igazította ki Kuszkov.

— Mindenképpen rettenetes — zárta le Valja.

— A párt nyíltan feltárja, hogy a helyzet veszélyes — avatkozott be a beszélgetésbe Kuharenok, a pártvezetőség titkára. — Súlyos a helyzet, elvtársak, nagyon súlyos. De harcolunk az ellenséggel és továbbra is harcolni fogunk. Van még erő a harchoz?

— Van! — kiáltott fel Zsargyeckij.

— Amennyit csak akarsz! — támogatták őt a fiatalok is.

— Túléljük, fiúk — mondtam. — Napóleont kivertük, a tizennégy intervenciós államot visszavertük, Hitlerrel is végzünk, mint egy járvánnyal! A győzelem után sorjában mind megházasodtok, gyerekeket neveltek.

— A döntés helyes! — mosolyodott el Kosztya Szermjazsko. — Jóváhagyom.

— Ne feledkezzetek meg akkor sem az öregről — kértem. — Hívjatok meg az esküvőre vagy legalább a névadóra.

— Miféle öreg maga! — pirított rám Vasziljeva. — Olyan férfi, amilyen csak kell!

— Helyes! Helyes! — csicseregték a lányok. — Fiatal még! Fiatal még!

A harcosok felvidultak, nótára gyújtottak, verseket mondtak, vidám történeteket meséltek. A szibériai Ványa Leonyenkov elmondta, hogy a harc során hogy megrémült egy, a lövésektől megkergült báránytól. Éppen célba vett egy SS-t, a szegény jószág meg buta fejjel a térdét kezdte döfködni. Ványa akkor már tudta, hogy bekerítették . . .

Észrevétlenül elhagytam a zajos tisztást és benéztem a se-

besültek sátrába. A még nyáron megsebesült Ivan Rozum, aki kezdetben Szacunkevics osztagánál feküdt, még mindig nem épült fel, az arcvonalon túlra kellett őt küldenünk, már csak a repülőgépet vártuk.

Lázasan hánykolódott a fekhelyén Konsztantyin Szuhov. Lavrik ott ült mellette, egy pillanatra sem hagyta magára.

— Hogy vannak a fiúk? — kérdeztem tőle.

— Még mindig ugyanúgy. Kemény legények.

— Szállíthatók?

— Ha nincs más lehetőség, mit tehetünk.

— Nincs más, Ivan Szemjonovics. Éjszaka a greszki erdőbe vonulunk. Minél messzebb a veszélytől. Ott fogjuk tölteni a telet.

— Én készen állok, őrnagy elvtárs — jelentette szokása szerint sóhajtva az erdei orvos.

Mire a fehérbe öltözött földet beborította a sötétség, az osztag már útra készen állt. Uszolcev géppisztolyosai indultak el elsőkként, őket követték a többiek. Az oszlop közepén két szán haladt. Az egyik a sebesülteket szállította, a másikban a két rádióállomást helyeztük el.

Nehéz út volt, nyolc napig tartott. A puhovicsi járásban találkoztunk a 2. minszki dandárral. Sz. N. Ivana dandárparancsnok elmondta, hogy itt is jártak büntetőosztagok, de a partizánoknak csaknem veszteség nélkül sikerült eltűnniük. A kudarc miatt felbőszült fasiszták felgyújtották Lipszk és Gorelec falvakat. Osztagunkat kimerítette az út, s a dandárparancsnok azt tanácsolta, hogy töltsük az éjszakát Jamnojében, a Ptyics folyó nyugati partján. Estig azonban minél nagyobb utat meg akartunk tenni, ezért lemondtunk a pihenőről. Estére egy kis faluba jutottunk, az erdők övezte Borciba. A felderítés jelentette, hogy a faluban nincsenek fasiszták, a település neve mindannyiunknak kedvére volt, elhatároztuk hát, hogy itt állunk meg.

Borciban megismertettek a községi tanács elnökével, a kommunista Joszif Joszifovics Koszkóval... A félreeső vidéknek és annak köszönhette életben maradását, hogy a lakosság között nem akadt besúgó. Nagyon szívélyesen fogadtak minket a faluban, azt javasolták, hogy töltsük ott a telet. De nem volt jogunk ahhoz, hogy a büntetőosztagosok újabb támadása esetén megtorlásnak tegyük ki a békés lakosságot, ezért úgy határoztunk, hogy az erdőben ütünk tábort.

Reggel Lunykov, Menysikov és Uszolcev a géppisztolyosokkal megindult, hogy megfelelő táborhelyet keressenek. A környéket jól ismerő Koszko is elkísérte őket. Estére már vissza is tértek, s jelentették, hogy a feladatot teljesítették.

— Hogy milyen helyet találtunk! — lelkendezett Joszif Joszifovics. — Jobb nincs is ezen a környéken! Korábban Radziwill herceg csemetekertje volt, körös-körül hajóépítésre alkalmas fenyő, valóságos árbocerdő, tűlevelű bozót. A környékbeli forrás a nevét is erről kapta: Knyazsij Kljucsnak (hercegi forrás) nevezik.

A községi tanács elnöke elkísérte az osztagot az erdőbe és részt vett a téli tábor felépítésében. Bár csak mintegy kétszázan voltunk, úgy határoztunk, hogy minden eshetőségre háromszáz személlyel számolva ássuk ki a földkunyhókat. A föld még nem fagyott át, a munka gyorsan haladt. A lakókunyhókat egy-egy szakaszra méreteztük, vészkijáratot is építettünk hozzájuk. A fenyőpriccsekre szénát terítettünk és ejtőernyőszövettel borítottuk be őket. Kis földkunyhókban helyeztük el a kórházat, a borbélyműhelyt, a fürdőt, a konyhát, a lányokat, a törzset, a rádiósokat és a parancsnokokat. A tábor területét lövészárkokkal vettük körül, az átjárókban néhol aknát telepítettünk. Ahol nem volt aknamező, oda is tettünk ki táblákat „Vigyázz, aknák!" felirattal. Ez a kis fortély a későbbiekben jó szolgálatot tett nekünk.

Amíg az építkezés folyt, az osztag parancsnoksága gondoskodott a környék felderítéséről. Ljubimov és Larcsenko hadnagyok, Malev és Nazarov szakaszvezetők, s velük együtt Valja Vasziljevna bejárták az összes környező települést és értesüléseket szereztek. A bázisunktól 14 kilométernyire, a műutak kereszteződésénél fekvő Siscsici falvában 250 katonából és tisztből álló német helyőrség állomásozik két 76 milliméteres ágyúval. Az északnyugatra fekvő falvakban, Buda Greszkajában és Belaja Luzsában 90—90 fős fasiszta helyőrség van. Sack mezővárosban pedig, 15 kilométernyire északra, 300 fős büntetőosztagot szállásoltak be.

A parancsnokok érthetően nem örültek a híreknek, de mit tehettünk. Már hozzászoktunk, hogy ellenséges helyőrségek között éljünk. Felderítésünket mindesetre mozgékonyabbá kellett tenni, hogy azonnal értesüljünk az ellenség váratlan mozdulatairól.

— Lovasszakasz kellene! — állapítja meg Dmitrij Menysikov.

— Valóban! — helyeselt a komisszár, Kuszkov és Lunykov.

Behívtam a törzs kunyhójába Koszko tanácselnököt és megbeszéltem vele a dolgot. Azt tanácsolta, hogy a rendőrök családjától vegyük el a lovakat, ezeket a családokat ő mind egy szálig nyilvántartotta. Megfogadtuk a tanácsát, s egy hét múlva már húsz lovasfelderítőnk volt. Valja Vasziljevna is szerzett egy lovacskát, s Menysikovnak be kellett őt osztania a lovas felderítéshez. A szakasz parancsnokának Nyikolaj Andrejevics Larcsenko hadnagyot neveztem ki.

Joszif Joszifovics Koszko bádogkályhákat készített a tábor számára. A kályhákat elhelyeztük a földkunyhókban, befűtöttünk, s az életet gyönyörűnek találtuk. Érdemeiért javasoltam a törzsnek, hogy Koszkót nevezzük ki az osztag gazdasági vezetőjévé. Mindannyian egyetértettek velem. Helyettesévé egy másik helyi lakost, az osztagba valamivel korábban felvett Nyikolaj Verbickijt tettük meg, aki a gazdasági ügyekhez nagyon jól értett. Lunykov azonnal hozzálátott, hogy megírja a parancsot.

Még be sem fejeződött a szálláshely kiépítése, a törzs már kijelölte, hogy milyen célokra irányítsuk csapásainkat. A tábortól nyugatra haladt a Minszk—Szluck műút, északkeletre pedig a Minszk—Bobrujszk vasútvonal. Úgy határoztunk, hogy ezen a két összeköttetési útvonalon szervezünk diverziókat. Mint mindig, most is a harcosok, amikor értesültek a készülő akciókról, letették a fejszét, a lapátot, és a törzs kunyhójához futottak.

— Engem vigyenek, őrnagy elvtárs!

— Én megyek!

— Engem írjanak fel!

Tanácskoztam a parancsnokokkal, a komisszárral és a pártszervezővel, és az első téli diverziót végrehajtó csoport élére a párt újdonsült tagjelöltjét, Ivan Ljubimovot jelöltem ki. A hadnagy megköszönte a megbízatást, és útnak indulva biztosított minket:

— Győzelemmel térek vissza!

TÉLI BÜNTETŐHADJÁRAT

A sztálingrádi csata visszhangja. — Grom politikai helyettes. — Az SS-ek lezárják a környéket. — Kitörés a tűzgyűrűből. — Vaklárma. — Útban a Poleszjére.

1942 novemberét Sztálingrádnál Paulus tábornagy 6. hadseregének bekerítése tette emlékezetessé. Amikor az osztag nem volt úton, rádiósaink naponta fogták a Szovjet Tájékoztatási Iroda helyzetösszefoglalóit, de ilyen jelentős hírt már régóta nem hallottak. Morozkinnal, Kuszkovval és Kuharenokkal együtt engem is behívtak a földkunyhójukba. A hírt újból és újból bemondták; úgy rendelkeztem, hogy írják le, majd később írógépen sokszorosítsák. Örömmel töltött el minket a Vörös Hadsereg nagy sikere, és bár még nem tudtuk, hogy a Volgánál meginduló nagyszabású csata a háború fordulópontjává válik, a fasizmussal vívott könyörtelen párbaj menetében bekövetkező régóta várt változások előérzete megvolt bennünk.

Hamarosan az egész tábort vidám zaj és pezsgés töltötte be. A kopogó írógép ontotta a nagyszerű hír újabb és újabb másolatait. Georgij Szemjonovics Morozkin futárokat küldött minden környező faluba, ahol nem voltak megszállók, s mindenekelőtt megküldte a Moszkvából érkezett lelkesítő híreket erdei szomszédainknak, a Frunze, a Kalinyin és a Csapajev osztagnak, amelyeknek akkor még nem volt rádióállomásuk.

Az Ivan Vasziljevics Aresztovics vezetése alatt álló Frunze osztag bázisunktól tízkilométernyire állomásozott a Zsilin Brod erdőben. A 2. minszki dandár másik két osztaga Leonyid Joszifovics Szoroka és Hacsik Agadzsanovics Motevoszjan parancsnoksága alatt a puhovicsi járásban, a Ptyics keleti partján helyezkedett el. Másnap Szoroka és Motevoszjan beállított a táborunkba, figyelmesen megvizsgálták az építményeket, megmosakodtak a fürdőben, betértek a borbélyműhelybe, ahol egy fiatal partizánlány, Nágya Petruty tevékenykedett.

— Ez a Gradov! — lelkendeztek. — Hogy meg tudja szervezni az életet. Mit tesz a moszkvai nevelés!

— És ti miért maradnátok el tőlünk? — kérdeztem. — Fejszétek van, lapátotok is van, hát építkezzetek! Eleget vendégeskedtetek a falvakban, az erdőben vidámabb az élet. Mellesleg veszélytelenebb is.

— Igazad van, őrnagy — mondta Szoroka. — Az erdei tábor minden szempontból kellemesebb.

— Átköltözzünk? — javasolta Motevoszjan. — Neked mi a véleményed, Leonyid?

— Feltétlenül! — kiáltott fel a fürdőtől és a borbélyműhelytől kipirult, fénylő Szoroka. — Mérnököt adsz nekünk, őrnagy?

— Amennyit csak akartok! — ígértem.

Azonnal találtunk is a Kalinyin és a Csapajev osztagoknak egy kitűnő helyet két kilométernyire a táborunktól, és a partizánok mindjárt a közelünkbe is költöztek.

Visszatért az első téli akcióról Ljubimov hadnagy csoportja. Az eldugott Szkril falvától nem messzire felrobbantott egy ellenséges élőerőt szállító szerelvényt. Gratuláltam a diverzánsoknak a sikerhez, és elmondtam, hogy most, amikor a Vörös Hadsereg a Volga és a Don között támadásba ment át, amikor Sztálingrádnál több tucat ellenséges hadosztályt bekerítettünk, a mi feladatunk az, hogy fokozzuk a frontnak nyújtott segítséget, minél több csapást mérjünk a fasiszták összeköttetéseire.

Az osztag parancsnoksága több diverziós csoportot is útnak indított a Minszk—Talka vasútvonalhoz és a Minszk—Szluck műúthoz. Húsz embert kiküldtünk, hogy ragadják el a megszállóktól a helyőrség ellátására Belaja Luzsa falvába terelt csordát. Az akciók kifogástalanul zajlottak le. Igaz, Belaja Luzsában fel kellett venni a harcot a hitlerista őrökkel, s a harcban hősi halált halt Mihail Vitko. Társai a kezükben hozták el testét a táborba, és a Knyazsij Kljucs melleti dombon temettük el.

Ez volt az új tábor első sírja és az utolsó is 1942-ben.

Az újévet a műúton végrehajtott robbantással ünnepeltük. Nyikolaj Larcsenko alhadnagy csoportja a diverzió után zsákmánnyal tért vissza: német géppisztolyokkal, okmányokkal és a támadás során a fasiszták tehergépkocsijában véletlenül épen maradt néhány üveg borral. A bor éppen kapóra jött

az új év köszöntésére, a fegyvereket pedig hamarosan be is vetettük.

Az újévet az osztag új komisszárral ünnepelte. Morozkint és vele együtt Kuharenokót a partizánösvényeken elindítottuk az arcvonal felé, repülőgépeink leszállópályájára. Mindketten Moszkvába repültek. Politikai helyettesem a Belügyi Népbiztosság utasítására Ivan Makszimovics Rogyin (Grom) zászlóaljkomisszár lett, aki korábban pártmunkás, majd csekista volt. A „Fiatalok" csekista csoport tagjaként 1942 nyarán ejtőernyővel dobták le Belorussziában. Komolyabb harci tevékenységet a csoport nem fejtett ki. Ez elsősorban a parancsnok, az ellenség hátában folytatandó harcra nem megfelelően felkészült Ovod százados hibája volt. Erdei útjainkon többször is találkoztam Grommal, panaszkodott a sorsára, és ajánlotta, hogy csatlakozik a különleges osztaghoz. A csoport parancsnoka azonban ebbe nem egyezett bele, és a „Fiatalok" csoportja folytatta meglehetősen lanyha tevékenységét a minszki övezetben. A helyi lakosságból kikerült önkéntesekkel létszáma 38 főre emelkedett. Ősszel Ovod százados megpróbált átkelni a frontvonalon és nyomtalanul eltűnt. Grom zászlóaljkomisszár a csoportot táborunkba vezette és kérte, hogy vegyük fel a különleges osztagba. Beleegyeztem a dologba, s nem bántam meg. A csoport minden embere jó harcosnak bizonyult, Ivan Makszimovics pedig igazi barátom lett.

Lágy arcvonásai voltak, s külsőleg szinte már flegmatikusan nyugodtnak tűnt. Valójában rendkívüli tettvágy, fegyelmezett akarat és rettenthetetlen bátorság bújt meg benne. Már a politikai helyettessé való kinevezését követő első napokban belevetette magát a munkába, különösen nagy figyelmet fordított az agitációra és a propagandára. Pártszervezetünk hatókörét kiterjesztette a környező lakosság egészére, mindenhová elküldte a párttagokat politikai irodalommal, a Szovjet Tájékoztatási Iroda összefoglalóival, újságokkal és röplapokkal. Megérkezésével észrevehetően javult az osztag harcosainak nevelése, szilárdult a fegyelem, fokozódott a harci szellem, kevesebb hanyagság, könnyelműség fordult elő. Nevelőmunkáját maguk az események látták el gazdag és jól hasznosítható anyaggal, a Vörös Hadsereg sikerei napról napra bővültek és sokasodtak, a fronton aratott győzelmek lelkesedést öntöttek a partizánokba, szervezettebbé, szigorúbbá, célratörőbbé tették őket.

Osztagunk 1943 januárjában további csapásokat mért a német hadsereg összeköttetéseire. Élénken tevékenykedtek a szomszédaink is. A Frunze osztag partizánjai január 8-án behatoltak Gorki falvába, egyetlen lövés nélkül ártalmatlanná tették az őröket, elfoglalták a rendőrőrszobát, lefegyverezték az ügyeleteseket és behatoltak a laktanyába. Valamennyi rendőr ellenállás nélkül felemelte a karját, és bejelentette, hogy át akar állni a partizánokhoz. Az osztag parancsnoka, Aresztovics befogadta a szökevényeket, de figyelmeztette őket, hogy a felelősségre vonás kérlelhetetlen lesz, és a harcokban vérrel kell lemosni magukról az árulás gyalázatát. A 2. minszki dandár alegységei Drazsno falvában szétverték a megszállók helyőrségét. Ezek az akciók azt a kósza híresztelést szülték, hogy a greszki erdőben a szovjet csapatok erős deszantot dobtak le ágyúkkal és könnyűharckocsikkal. A betolakodók riadalmát csak fokozták a frontról érkező hírek, most már bármit elhittek volna.

Január 11-én és 12-én a partizánokat rejtő erdők felett néhány századnyi repülő jelent meg, szárnyukon fekete kereszttel. A fasiszta repülők hosszas felderítést végeztek és bombákat szórtak le. Csak a mi táborunk területére 15 repeszbomba hullott le, de semmilyen kárt nem okoztak. A légiriadó után a tábor minden lakója elrejtőzött a már elkészített óvóárkokba.

Mind a négy osztag felderítése értesüléseket szerzett, hogy a németek mintegy két gyalogoshadosztálynyi erővel bekerítik a partizánok övezetét. Viszonylag nem nagy területen 25 000 hitleristát összpontosítottak páncélautókkal, harckocsikkal, tüzérséggel, aknavetőkkel és lángszórókkal. Minden körülzárt partizánra legalább tíz ellenség jutott, a felfegyverzett hazafiak azonban büszkék voltak rá, hogy ennyi katonát és ilyen nagy mennyiségű technikát lekötnek: sikerült tehát borsot törniük a fasiszták orra alá és méltóan támogatniuk támadásunkat az arcvonalon!

A büntetőosztagosok bázisunktól északra és északkeletre a Ptyics nyugati partján sok települést elfoglaltak, köztük Porecsje nagyközséget is. Délen és délnyugaton a fasiszták az Oszipovicsi—Bobovnya és a Minszk—Szluck műút mentén minden falut megszálltak. Osztagaink tehát a megtámadásra készülő ellenséges csapatok gyűrűjébe kerültek, bármikor számíthattunk rá, hogy csapást mérnek a partizánbázisokra.

A „Legyőzhetetlen" különleges osztag jól felkészült a kö-

zelgő körülzárásra. Elegendő mennyiségű lőszerünk és élelmiszerünk volt, az egész személyi állományt elhelyezhettük a parasztoktól kapott szánokban, kitartó és egészséges lovakat válogattunk össze, elegendő takarmányunk is volt. Rosszabbul álltunk viszont a ruházattal. Az ellenségnek is kevés volt a téli ruhája, úgyhogy nem használhattuk fel az ő készleteiket, és a helyi lakosság sem tudott ellátni minket subával, nemezcsizmával, sapkával, mert a meleg holmikat a megszállók elvették. Az osztag parancsnoksága azonban minden harcost be tudott öltöztetni vadonatúj gyári készítésű álcázóköpenybe, a felderítőknek pedig a büntetőexpedíció előtt nem sokkal repülőgépről ledobott bekecseket adott ki.

A hitleristák összébb zárták gyűrűjüket. A felderítés közölte, hogy a Knyazsij Kljucs erdőt átszelő három közeli utat (Porecsje-Polikarpovka, Zsilin Brod-Scsitkovicsi és Siscsici-Sack) elárasztották az SS-ek. Mindenütt járőrök, csapdák, előőrsök.

Megérkezett táborunkba a Kalinyin és a Csapajev osztag parancsnoka, Szoroka és Motevoszjan törzsfőnökeik, Andrej Dubinyin és Ivan Pivovarov kíséretében. Elmondták, hogy a 2. minszki dandár vezetése a két osztagot felhatalmazta, hogy önállóan hagyják el a körülzárt övezetet.

— Jussunk ki együtt — javasolta Szoroka és Motevoszjan. — Mégiscsak szomszédok vagyunk . . .

— Nincs ellenvetésem — válaszoltam. — De várjuk meg, amíg hírt kapunk harmadik szomszédunkról, Aresztovicsról.

— Soká kell várni? — kérdezte Szoroka, és összehúzta magát.

— Nem, hiszen lovas felderítőim vannak.

Valóban, még be sem fejeztük a tanácskozást, befutott a lovas felderítő szakasz parancsnoka, Larcsenko alhadnagy embereivel.

— Engedélyt kérek jelenteni! . . . — kiáltotta jó hangosan, kiirthatatlan katonás szokása szerint a szakaszparancsnok.

— Halkabban! — vágtam közbe. — Ülj ide az asztalhoz, és beszélj normális hangon.

— Bocsánatot kérek, őrnagy elvtárs — eresztette le a hangját a hetyke felderítő. — A Frunze osztag elhagyta a bázist, a tábort felgyújtották és lerombolták, járőrökbe botlottunk.

— Veszteség nincs?

— Mind épek és sértetlenek vagyunk, parancsnok elvtárs!

— Jól van. Köszönöm, Kolja, távozhatsz.

A helyzet világossá vált: Aresztovics úgy döntött, hogy egyedül tör ki a bekerítésből. Elhatároztuk, hogy még hajnal előtt osztagainkkal északra vonulunk, a Voronyicsi mocsarakba, és ha lehetséges, a Voronyicsi falva melletti homokszigetekre. A fasiszták gyűrűje nem volt szoros, némi ügyességgel átcsúszhattunk az ellenséges őrségek mellett.

Szoroka és Motevoszjan útnak indította törzsfőnökét azzal a paranccsal, hogy az osztagokat vezessék ki a táborból. A mi táborunk is felkerekedett és hallgatva, sietség és zaj nélkül berakodott a szánokba. Fagyos éjszaka volt, mély hóval és csillagos éggel. A harcosok befúrták magukat a szalmába, fáztak, de nem panaszkodtak. Mindannyian megértették, mennyire felelősségteljes ez a pillanat. Az ellenséges csapások előli kitérés művészetét a partizánok harcászatában legalább annyira értékelik, mint a csapások mérésének művészetét.

Elindultunk, útközben csatlakozott hozzánk a Kalinyin és a Csapajev osztag. A megdermedt, havas erdőben nehéz volt az előrehaladás, a hőmérséklet, akárcsak előző télen is, mínusz 30 fokig is lesüllyedt. Reggel öt órára megérkeztünk a nyáron járhatatlan, most befagyott voronyicsi mocsarak között fekvő szigetre. A fagy erősödött, az embereket meggyötörte a hideg, de tüzet nem lehetett rakni: körül voltunk véve ellenséggel. Letelepedtünk a hóba, körkörös védelmet szerveztünk, a lovakat pedig a legbiztonságosabb helyre vittük, de nem fogtuk ki őket. A legveszélyesebb irányokba felderítőket küldtünk ki. Szétosztottuk a hideg élelmet.

Délután 3-kor a felderítők jelentették, hogy északról mintegy 200 SS közeledik fehér álcázólepelben, Voronyicsiből pedig a kisvasút pályáján elindult egy zászlóaljnyi erő. Az ellenség géppisztolyosai tüzet nyitottak és eltűntek, megpróbálták elzárni előlünk a visszavonulási utakat. Egyidejűleg megszólalt az ellenséges tüzérség is, a lövedékek a sziget közelében kezdtek robbanni, feltörték a mocsárt borító jégtakarót, felhőt kavartak a hóból, jégből és sárból. Fel kellett készülnünk rá, hogy a fasiszta irányzók hamarosan belövik osztagainkat.

Szorokával és Motevoszjannal elhatároztuk, hogy elhagyjuk a szigetet, és visszatérünk a greszki erdőbe, korábbi bázisunkra. A büntetőosztagosok nyilván már jártak ott, minket nem találtak meg és továbbmentek. Nem tudtak és nem

is akartak hosszabb ideig az elhagyatott erdőben tartózkodni, mert féltek. Miután körülzárták és átfésülték a vidéket, most úgy vélik, hogy megtisztították a terepet a partizánoktól. Manővereinket soha nem voltak képesek előre látni, a helyzet urai mindig a hazafiak voltak, a megszállóknak pedig az ostromlott helyőrség hálátlan szerepe jutott.

A körülzárásból kijutni azonban egyáltalán nem könnyű dolog. Az emberek idegei pattanásig feszülnek, a helyzet percenként változik, az alegységek közötti kapcsolat megbízhatatlan, minden irányban folyik a lövöldözés, ilyenkor hát bármi előfordulhat.

Osztagunknak elsőként kellett áttörnie. Az ellenség lekötésére Pavel Sesko szakaszparancsnok vezetésével 25 emberből álló géppisztolyos csoportot küldtünk ki. A főerők a mocsáron keresztül vonultak az erdő felé. A távolból jól látszott a lángoló Voronyicsi falu, fejünk fölött golyók fütyültek. Az osztag szerencsésen átcsúszott a keskeny nyomtávú vasúton és Nyiszpogyanka falván, szétszórta a kis erejű fasiszta járőröket és védőállást foglalt, Szoroka és Motevoszjan partizánjainak érkezését várva. A többiek azonban késlekedtek. A sziget felől elkeseredett lövöldözés hallatszott, aknák és lövedékek robbantak. Nem csatlakozott hozzánk Sesko sem a géppisztolyosokkal. Ráadásul sehol sem láttam Lunykov törzsfőnököt.

— Hol van Losz? — kérdeztem a segédtisztemet, Nyikolaj Malevet.

— Visszatért a szigetre. Az ellátó szakasz egy része a szigeten maradt.

De hamarosan kiderült, hogy az ellátó szakasz teljes létszámban velünk van, Lunykov pedig nincs sehol. Aggodalmam egyre nőtt.

— Ivan Makszimovics — fordultam a politikai helyettesemhez —, mi a véleményed, mindenkit bevárjunk itt, vagy tovább menjünk?

— Menjünk a táborba — tanácsolta Grom. — A lövészárkokkal, aknákkal, kilövési szektorokkal ott mégiscsak biztonságosabb...

Visszatértünk hát a táborba, amelyet az ellenség még nem ért el. Az osztag védőállást foglalt, én pedig lovas felderítőket küldtem ki Menysikov parancsnoksága alatt Voronyicsi felé, hogy tartsák szemmel az SS-ek további tevékenységét. Egy másik felderítő csoport Larcsenko vezetésével elindult

Szoroka és Motevoszjan osztagának bázisára, hogy megtudjuk, nem tértek-e vissza szomszédjaink a táborukba.

Negyven perc múlva befutott Menysikov és jelentette, hogy a németek Voronyicsiből két oszlopban nyomulnak előre: az egyik oszlop szomszédjaink tábora felé tart, a másik pedig felénk. A másik felderítő csoport beleütközött a németek harcbiztosításába, Larcsenko és Gyenyiszevics három ellenséget megölt, de az összecsapásban elvesztették a lovaikat. Valja Vasziljeva lova sértetlen maradt és kihozta gazdáját a tűzharcból.

A büntetőosztagosok megrohamozták a Kalinyin és a Csapajev osztag üres táborát, majd mind a két oszlop ránk vetette magát. Az SS-ek előretolt lánca ráfutott az aknamezőnkre. Az aknák robbanását kiegészíte a lőfegyverek sűrű tüze. Az ellenség több tucat halottat hagyott hátra a táborhoz vezető utakon és visszavonult. Ez azonban csak ideiglenes visszavonulás volt. A fasiszták legalább háromszoros túlerőben voltak. Erőik átcsoportosítása után, nyilván ismét minden oldalról ránk vetik magukat.

Megtanácskoztam a helyzetet Grommal és Kuszkovval. Úgy határoztunk, hogy új, váratlan akciót hajtunk végre. Északon az ellenséget riadóztatták, nyugaton és keleten pedig megszállták a falvakat. Dél felé kell átvonulnunk, át kell törnünk a Varsó felé vivő műúton és vasútvonalon a Sztarije Dorogi és Szluck közötti szakaszon. Még délebbre már ott a Poleszje, a ljubanyi járás, ahol a fasiszták nem várnak minket.

A tábor területén máris ellenséges aknák kezdtek robbanni, a németek már gyülekeztek a megindulási szakaszokon, hogy végső rohamot indítsanak állásaink ellen. Parancsomra az osztag gyorsan elhagyta a lövészárkokat, felszállt a szánokra, és az oszlop, amelyet a hatalmas fák elrejtettek a támadók elől, megindult dél felé. Még sokáig hallottuk a hátunk mögül, hogy az ellenség a roham előtti tűz alatt tartja a tábort.

Nem messzire az Oszipovicsi és Bobovnya közötti úttól Malev segédtiszt közölte, hogy az oszlop elején ismeretlenekből álló csoport bukkant fel, a jelszót kérdezik. Leugrottam a szánról, és Malevvel együtt előresiettem a mély hóban. Az oszlop megállt, a harcosok felkészültek az összecsapásra.

Január 24-e óta a három osztag közös jelszóban állapodott meg, emellett a különleges osztagon belül külön jelszót hasz-

náltunk. Amikor az oszlop elejéhez értem, az erdőből ismét felharsant a követelőző kiáltás:

— Jelszót!

A lovas felderítők vezetője, Larcsenko megkérdezte az ismeretleneket:

— Melyik jelszót? Az osztagok közöttit vagy az osztagon belülit?

Erre az erdőből tompán azt válaszolták:

— Melyik osztag? Ki a parancsnok?

— Egy szót se! — rendelkeztem, de az egyik fiatal harcos már odakiáltotta: „Gradov".

— Jöjjön ide — javasolták az erdőből.

Elindítottam hozzájuk a géppisztolyos szakaszt Viktor Maszlov vezetésével. Közelebb érve harcosaink felismerték, hogy a büntetőhadosztály vlaszovistáival állnak szemben.

— Vissza! — kiáltották a vlaszovisták.

— Takarodjatok ti! — válaszolta Maszlov.

Mindkét csoport visszavonult, anélkül, hogy harcba keveredtek volna. A lövöldözés számunkra céltalan lett volna, csak feltartóztatta volna az osztagot, a vlaszovistákat meg nyilván visszariasztotta, hogy kevesen vannak. De amikor átkeltünk az úton és egy kilométernyire jártunk attól a helytől, ahol a vlaszovistákkal találkoztunk, a találkozás színhelyéről három lövés hangzott fel és vörös rakéták jelentek meg az erdő felett.

— Észbe kaptak — mondta Grom. — Erősítést kérnek.

Az osztag elhagyta Polikarpovka falut, ahol megtudtuk, hogy egy órával előttünk ott járt a Frunze osztag felderítése. Aresztovics tehát még előbb mint mi, úgy határozott, hogy a körülzárt övezetet dél felé hagyja el. Hátunk mögött géppuskából és géppisztolyból leadott sorozatok csattantak fel, aknasüvítés hallatszott: a büntetőosztagok utolértek minket.

— Santarovscsina falvába! — adtam ki a parancsot Menysikovnak.

Menysikov előrevágtatott. Az emberek a szánokon lelapultak, elengedték a gyeplőt, a lovak vágtatni kezdtek. Az oszlop mellett aknák robbantak, de gyors lovainknak köszönhetően hamarosan elhagytuk a tűz alá vett területet.

Santarovscsina közelében találkoztunk a Frunze osztaggal. Az osztag partizánjai tábort vertek, hogy erőt gyűjtsenek az újabb menethez.

— Hová tartasz, őrnagy? — érdeklődött Aresztovics.

Megmondtam.

— Ugyan! — kiáltott fel Aresztovics. — Santarovscsinában páncélautók és harckocsik állomásoznak. Én a greszki erdőbe akarok átköltözni.

— Nem tanácsolom. Éppen onnan jövünk, a Poleszjére tartunk. Gyere velünk, Ivan Vasziljevics. Szoroka és Motevoszjan valahol a voronyicsi mocsarakban van. Ha dél felé tartunk, nagy ellenséges erőket vonunk magunkra és megkönnyítjük a helyzetüket. A Poleszjére csak ideiglenesen megyünk, megvárjuk, míg lezajlik a büntetőexpedíció, s ismét visszatérünk Minszk közelébe.

— Szép, amit mondasz, Sztanyiszlav Alekszejevics — vetette ellenem Aresztovics. — De azt tudod-e, hogy a varsói műút csapdái és a vasútvonal páncélvonata vár ránk?

— Nem olyan fekete az ördög, mint amilyennek festik — válaszoltam az azokban az években népszerű közmondással. — Melyik rosszabb nekünk: az utat védő őrjáratok vagy az előrenyomuló SS-ezred?

— Egyik se jó — mondotta Aresztovics. — Valószínűleg mégiscsak veled tartok!

Szürkületkor a fasiszták megközelítették osztagainkat, tüzet nyitottak, világító rakétákat lőttek fel. A hólepte mezőkön az erdőbe vonultunk. Az ellenség nem mert követni minket, így pihenőt adhattam a különleges osztag harcosainak, akiket az elmúlt nap alaposan kimerített. Ráadásul jó erőben levő lovaink is kifáradtak.

A két osztag három kilométernyire délre tért pihenőre Scsitkovicsi falvától, ahol a büntetőosztagok törzse állomásozott. A 30 fokos hideg ellenére tüzet nem gyújtottunk, körkörös védelmet foglaltunk és a környékre felderítőket küldtünk ki.

Igazi pihenésről persze nem lehetett szó: körös-körül hó és jéggel borított fák, az ellenség fenyegetően közel van. Egész éjszaka nem hunytuk le a szemünket. Az eget rakéták fénye világította meg, a behavazott földet elöntötte a lángoló Voronyicsi, Santarovscsina, Szeliscse, Kozli pírja. Mindenfelől géppuskák és géppisztolyok lövései hallatszottak.

A felderítőktől kapott reggeli hírek sem oszlathatták el nyugtalanságunkat: körülöttünk minden épen maradt településen ellenséges csapatok állomásoznak, nagy mennyiségű harci technikai eszközzel rendelkeznek.

Utasításomra Liszenko rádiós kapcsolatba lépett a Parti-

zánmozgalom Központi Törzsével és tájékoztatást adott a helyzetről. Ezután ráállt a szovjet rádió hullámhosszára, és bekapcsolta a hangszórót. A fagytól kéklő erdőben felharsant a bemondó, Levitan ünnepélyes hangja, a legfelsőbb főparancsnok parancsát olvasta fel:

— ... Több mint 200 000 foglyot ejtettünk, 13 000 löveget és más harci eszközt zsákmányoltunk az ellenségtől... A Vörös Hadsereg 400 kilométert nyomult előre...

Az arcvonalon folytatódott a támadás, s az erről szóló hírek elviselhetőbbé tették bajainkat, magasabb értelmet adtak nekik. Grom politikai helyettes azonnal úgy rendelkezett, hogy a fontos hírt húsz példányban le kell gépelni és ki kell osztani a két osztag harcosainak.

Délután befutottak Aresztovics felderítői és jelentették:

— Az ellenség szétbontakozva támad!

Aresztovics és én kiadtuk a parancsot, hogy a fogatok induljanak meg dél felé, készüljünk fel a harcra, az ellenség felderítésére ne támadjunk rá, engedjük át a védelmi vonalon, parancs nélkül nem lehet tüzet nyitni, az ellenség láncait minél közelebb kell engedni. Fél órája, egy órája várunk a támadásra, de németek sehol. A partizánok nyugtalankodnak és értetlenkednek. A harcálláspontnál ilyen beszélgetéseket hallok:

— Mi az ördög! Hova tűntek?

— Hátulról akarnak ránk támadni.

— Ravaszak a fasiszták, nem tudni, mit akarnak.

Végül is a különleges osztag két embere, a Belaja Luzsa melletti marhaszerzési akcióban derekasan helytálló Anatolij Csernov szibériai felderítő és Rahmatulla Muhamedjarov harcos odakúszott hozzám, és megkérdezte:

— Sztanyiszlav Alekszejevics! Hol az ellenség?

Csak annyit mondtam nekik:

— A legjobbkor kérdik. Azonnal induljanak és ellenőrizzék, miben törik a fejüket.

Hamarosan visszatértek, zavartan és bosszankodva. Kényelmetlenül érezték magukat a Frunze osztag felderítői miatt: kiderült, hogy az osztag felderítői németeknek nézték a megtorlás elől menekülő helyi lakosokat. A háborúban azonban sok minden megesik! Arra kértem Aresztovicsot, ne fenyítse meg az embereit: a helyzet nyomasztó, nehéz, s nem követtek el olyan nagy ballépést. Sokkal rosszabb lett volna,

ha az előrenyomuló hitleristákat nézik békés polgároknak és nem figyelnek fel az állásaink ellen készülő rohamra.

Délután négy óra közeledett. Elhatároztuk, hogy nem várjuk meg a sötétedést, hanem az erdőn és a havas mezőkön keresztül megindulunk a varsói út felé, elkerülve a településeket. Harcosaink közül hiányzott Malev segédtiszt, valahol Polikarpovka közelében eltűnt.

Először Aresztovics partizánjai keltek útra, akik jobban ismerték a terepet. Hamarosan osztagunk is követte őket, a szárnyakra pedig Uszolcev és Jefremenko parancsnoksága alatt harcfedező biztosítást küldtünk ki.

A nehezen járható utak miatt nagyon lassan haladtunk. A műutat csak 12 órával később léptük át, de viszontagságok nélkül. Reggel 9 órakor már a vasúti pályatest felé közeledtünk. Grom politikai helyettes és a felderítők kikérdezték a helybelieket a helyzetről és jelentettek nekem:

— Két kilométernyire, Verhutyino kitérőállomásnál SS-ekből álló megerősített egység állomásozik. Tizenkét kilométernyire ide, Sztarije Dorogi állomáson páncélvonat várakozik. Az egyetlen lehetőség, hogy lendületes rohammal áttörünk a töltésen.

— Akkor hát — mondtam —, tartsunk terepszemlét.

Megközelítettük a vasúti pályát. A pályatest két oldalát szegélyező árkok nem voltak mélyek, a töltés is alacsony volt, viszont délről iszapos patak kísérte a pályatestet. A patak vize meleg, ezért nem is fagyott be. Ez a sáros kis patak ugyancsak elvette a kedvünket. Hagyjuk ott a fogatokat és teher nélkül törjünk át? Mit érünk vele! A szánokon van a lőszer, az élelem, a gyalogsági nehézfegyverek.

— Törjük a fejünket — javasoltam —, hogy keljünk át ezen a nyamvadt kis patakon minden holminkkal együtt.

— Törjük — hagyta rám csüggedten Grom.

Pedig nem volt min törni a fejünket, hiszen első pillantásra tudtuk, hogy a szánok feltétlenül elakadnak. De amíg politikai helyettesemmel kedvetlenül törtük a fejünket, a különleges osztag felderítői munkához láttak. Odavágtatott hozzánk Valja Vasziljeva, és katonásan jelentette:

— Őrnagy elvtárs, jobbra 300 méternyire vasúti átjáró van.

— Nagyon jó! — kiáltott fel Grom.

— De az átjárót fasiszta föld-fa erőd védi! — fejezte be Valja.

— Az nekünk nem akadály — mondtam.

Menysikovot egy csoport partizánnal az átjáróhoz küldtük. Az őrök észrevették őket és az erődből géppuskával tüzet nyitottak. Menysikov és emberei sem maradtak a németek adósai.

Kuszkovot és Aresztovicsot megbíztam, hogy a két osztagot vezessék át az átjárón, én pedig Uszolcev csoportjának az élére állam és megindultunk az erőd ellen.

— Körülvenni és megsemmisíteni! — tűztem ki a feladatot a géppisztolyosoknak.

A harcosok körülvették az erődöt és egyre szorosabbra vonták körülötte a gyűrűt.

Az erdőből előbukkantak a partizánoszlop első szánjai. Az erőd azonnal dühödt géppuskasorozatokkal fogadta őket. Kosztya Uszolcev és Fjodor Nazarov szakaszvezető felállította a géppuskánkat és tüzet nyitott a lőrésekre. Az első szánok szerencsésen átjutottak.

Arkagyij Oganeszjan géppuskás a mély hóban 50 méternyire megközelítette az erődöt, és nem törődve a veszéllyel tüzelni kezdett a lőrésekre. Két teljes tárat ki kellett lőnie, amíg az erőd elcsendesedett. A szánok tömött sorban haladtak át az átjárón. Fél óra alatt mind a két osztag átkelt a vasúton és a túloldalon elrejtőzött az erdőben.

Az oszlopot én zártam Uszolcev géppisztolyosaival és Menysikov felderítőivel. Két kilométert tettünk meg, amikor a hátunk mögül ágyúlövéseket hallottunk: a német páncélvonat befutott az átjáróhoz.

— Elszalasztottad a partizánokat, kutya! — kiáltott fel Uszolcev, mintha hallhatnák őt.

A vasútvonaltól délre tíz kilométernyire Paszeka falvában az osztagok pihenőt tartottak. Koszko, a gazdasági vezető reggeli után nézett, Dolik Szorin pedig végigjárta az oszlopot és ellenőrizte, hogy minden ló kapjon szénát. Valja Vasziljeva leszállt a nyeregből, ledőlt egy szánra és mindjárt el is nyomta az álom. Grom politikai helyettes szomorúan szemlélte őt, és azt mondta:

— Lányok, lányok, nehéz nektek a partizánélet... Vigyétek be a kunyhóba, fiúk. Megfagyhat.

A közelben álló harcosok a szánhoz ugrottak, de Dub szétoltja őket.

— Félre innen! — mondta elnyújtva a szavakat, ahogy a moszkvai rakodómunkások beszélnek. — Majd én, bajtársak.

A többiek félrehúzódtak. Dub könnyedén felemelte az alvó Valját és bevitte a házba, ahol a többi lány megszállt.

— Dub mégiscsak Dub — kiáltott fel a kis Ivan Leonyenko bosszúsággal vegyes elragadtatással, és felkerekedett, hogy megkeresse a konyhát. Harapni akart valamit a nagy fáradságra.

Reggeli után a politikai helyettes elment körülnézni, pihenőre tudtak-e térni a harcosok, Kuszkov, Aresztovics és én pedig megvitattuk, hogy merre menjünk tovább.

— A büntetőosztagok elől kitértünk — mondtam. — A tőlünk északra eső körzetekben keresnek bennünket. Veszteségünk nincs, a nyomtalanul eltűnt Lunykovot és Malevet nem számítva. Nem tértek vissza az osztaghoz Sesko és Kosztya Szermjazsko emberei. Mik az elképzelések?

— Lunykov, Malev és a többiek — mondta Kuszkov — keménykötésű gyerekek. Nem hiszem, hogy elpusztultak, még inkább, hogy fogságba estek volna.

— A fogság nem nekünk való — szólt közbe Aresztovics. — A fogságban olyan szíjat hasítanak a hátunkból...

— Hagyjuk most a jóslást, testvérek — mondtam. — Ne fessük az ördögöt a falra. Arra kell számítanunk, hogy mind előkerülnek. Sajnálom azt is, hogy elváltunk Motevoszjantól és Szorokától és osztagaiktól. Reméljük, ők is életben vannak. Akárhogy is nézzük, azzal, hogy délnek indultunk, a büntetőexpedíció nagyobbik részét magunkra vontuk.

Kuszkov mellettem emelt szót:

— Az őrnagynak igaza van. A büntetőhadjárat nagy vonásaiban kudarcba fulladt.

— Várj csak! — kiáltott fel Aresztovics. — Nyugtával dicsérd a napot. Azt hiszem, egyelőre korai volna visszatérnünk korábbi körzetünkbe.

— Kicsit korai — hagytam helyben. — Kicsit kerüljünk még délebbre, pihenjünk a Poleszjén néhány napot, aztán térjünk vissza bázisainkra.

— Helyes — mondta Aresztovics. — A fritzek nem bírják sokáig az erdőben. Nem elég kényelmes. Mégse Párizs.

— Erős a hadseregük — elmélkedett Kuszkov. — De ők maguk gyenge legények.

— Gyenge legények! — jegyezte meg haragosan Aresztovics. — A nyílt mezőn alaposan eldöngetnének.

— A nyílt mezőn! — intette le Kuszkov, és elégedetten elmosolyodott...

POLESZJEI TALÁLKOZÁSOK

Alekszej Suba és Georgij Maskov. — Az illegális területi bizottság titkárainál. — Heinz Linke, az antifasiszta német. — Ünnep a greszki erdőben.

Estig maradtunk Paszekában. A két osztag harcosai napközben jól kipihenték magukat, végre melegben alhattak, bőségesen ettek reggelit, ebédet és vacsorát is. Emelkedett volt a hangulat, s amikor a szürkületben felkerekedtünk, oszlopunk békés parasztok menetére emlékeztetett, akik az élenjáró tapasztalatok kicserélésére a szomszéd járásba utaznak. Nem akart vége szakadni a nevetésnek, a vidám ugratásnak, majd elöl egy üde leányhang rákezdett a partizánok dalára, s a férfiak is bekapcsolódtak:

Vár rá a kétkedés
Vihar és szenvedés.
Keblén a katona
Levelet őriz.
Inkább a pusztulás,
Mint rabság szégyene,
Inkább a vak halál
Mint a rab bélyege.

Komor és férfias dal, osztagunkban gyakran énekelték azokban az években.

Egy huncut legényke kétszer is elismételte fennhangon az aznap költött csasztuskát:

Partizánnak itt nincs útja
Tajtékozik a fasiszta
S az otromba teknő hátán
Vaktában lődöz a hóba.

— Miről van szó? — értetlenkedett a mellettem haladó Kuszkov. — Miféle teknő?

— Népköltészet — magyaráztam meg a helyettesemnek.

— A német páncélvonaton gúnyolódnak. De csillapítsd már le őket, Tyimosa, úgy belejöttek az éneklésbe, mintha vége lenne a háborúnak!

Kuszkov leugrott a szánról és hosszú lépteivel beérte a hangoskodókat.

— Csend legyen! — hallatszott a parancsa. — Nem az anyósotok halotti torán vagytok! Körül vagyunk véve ellenséges helyőrségekkel, ti meg csak fújjátok a magatokét a teknőről!

A népművészek elhallgattak, és Kuszkov éppen visszaült mellém, amikor négy lovas ugratott hozzánk. Kettő közülük az osztaghoz tartozott: Nyikolaj Larcsenko, a lovas felderítő szakaszparancsnoka és Valja Vasziljeva, ketten pedig idegenek voltak.

— Kik vagytok? — kérdem.

— Partizánok Suba osztagából — jelentették.

Kiderült róluk, hogy felderítők. Osztaguk Oszovecben állomásozik, egy Paszekától tíz kilométernyire délre fekvő faluban...

— Hogy vészeltétek át a büntetőakciót? — kérdeztem.

— Nem volt belőle részünk — felelték a partizánok.

— Szerencsétek volt — mondtam. — Sok fasiszta van a környéken?

— Verhutyinóban és Sztarije Dorogiban állomásozik helyőrség, de felénk tiszta a levegő.

Ezt a két települést már magunk mögött hagytuk északon. Útban Paszekába elhaladtunk közöttük és szerencsésen elkerültük az összecsapást. Hála legyen Allahnak, gondolom magamban.

— Hol állhatunk meg? — tettem fel a kérdést.

— Hamarosan megérkezünk Zelenki falvába, ott nyugodtan megállhatnak. Elkísérjük magukat, mi is arrafelé tartunk.

— Köszönjük — mondtam. — Haladjanak az élen a lovasaimmal és figyelmeztessék a parasztokat, hogy partizánok jönnek, mégpedig sokan.

Zelenkiben, mint Belorussziában mindenütt, megindító szívélyességgel fogadtak minket. Fürdővizet melegítettek, birkafaggyúval krumplilángost sütöttek. A túl könnyen öltözött harcosoknak az asszonyok gyapjúzoknikat és kötött kesztyűket ajándékoztak.

Másnap politikai helyettesemmel Oszovecbe mentem, s megismerkedtem Alekszej Ivanovics Suba partizánosztag-pa-

rancsnokkal és Georgij Nyikolajevics Maskov komisszárral, a minszki illegális városi pártbizottság későbbi propagandatitkárával. Mindketten nagyon jó benyomást tettek ránk nyugalmukkal, magabiztosságukkal és az ellenség hátában csak ritkán tapasztalható gondolati és érzelmi kiegyensúlyozottságukkal.

Suba és Maskov elmondták, hogy a ljubanyi járásban viszonylag csend van, a partizánok a terület legnagyobb részét ellenőrzik, a téli büntető hadjárat elkerülte őket, a büntetőosztagok északabbra, a minszki övezet járásaiban tombolták ki magukat. Az osztag törzsétől nem messze egy kis faluban, Albinóban van a minszki illegális területi bizottság.

— Fel kell keresnünk őket — mondta Grom.

— Igazad van — egyeztem bele. — Ők irányítják a tevékenységünket, s személyesen mégsem ismerjük őket!

Elbúcsúztunk új barátainktól és visszatértünk Zelenkibe. A harcosok ruhájukat, cipőjüket javítgatták, fegyverüket tisztították. Benéztünk az egészségügyi részleghez. Az egészségügyiek személyi állománya ősszel két bekerített katonaorvossal bővült. Mihail Osztrovszkij, Alekszandr Csirkin és az egészségügyi erők parancsnoka, Ivan Lavrik éppen rendelést tartottak a partizánoknak és a helyi lakosoknak. Sebesültek nem voltak, de több fagyás is előfordult, a tél ismét könyörtelen volt.

Az egészségügyi részlegtől elindultunk a különleges osztag felderítőihez, akik a falu szélén helyezkedtek el két tágas kunyhóban. Dmitrij Menysikov asztalhoz ültetett minket és megvendégelt áfonyateával. Felhajtottunk két bögrével és rátértünk a lényegre.

— Nos, Dmitrij Alekszandrovics — kezdtem —, rejtjelzett értesítést kaptunk a központból. Moszkva azt javasolja, hogy gondos felderítés után térjünk vissza korábbi állomáshelyünkre és továbbra is Minszk legyen a fő célpontunk. Vegyél magadhoz húsz embert és sítalpakon juss el a greszki erdőbe. Ebben a zűrzavarban elvesztettük néhány emberünket, próbáld meg kideríteni, mi lett a sorsa Lunykovnak, Malevnek, Sesko szakaszának, Szermjazsko diverzánsainak. Vedd fel a kapcsolatot Motevoszjannal és Szorokával, szükség esetén nyújts segítséget osztagaiknak. Ha a partizánok közül valaki az ellenség kezébe került, próbáld meg kiszabadítani. Holnap, január 29-én indulj. Világos a feladat?

— Teljesen, Sztanyiszlav Alekszejevics.

— Akkor rajta! Én a politikai helyettessel felkeresem az illegális területi bizottságot. Beszámolunk munkánkról, átvesszük az új utasításokat. Mihelyt felderíted a helyzetet, mindannyian visszatérünk a greszki erdőbe. Várom az értesítéseidet!

— Adjátok át a járási bizottságnak csekista kommunista üdvözletünket!

— Átadjuk, Dmitrij.

Másnap reggel a felderítők elindultak északra. Mély sínyomokat hagytak hátra, amelyek felidézték bennem tavalyi átkelésünket az arcvonalon és hosszú utunkat a logojszki járásig. Visszaemlékeztem a partizánkonferenciákra, az erdei harcosok bátor vezetőire, Dolganovra és Voronyanszkijra, Vajgyilevics és Vorobjev pusztulására, Dub sebesülésére, Ivan Rozum viszontagságaira . . . A kimosakodott, frissen borotvált Grom zökkentett ki lírai hangulatomból.

— Indulhatunk, Sztanyiszlav Alekszejevics — mondta. — A szán készen áll.

Albino a partizánok területének mélyén feküdt, ahová a megszállók még az orrukat sem merték bedugni. Hétköznapi, szovjet módon folyt itt az élet, és ha az utcán nem járkáltak volna fegyveresek, azt hihettük volna, hogy nincs is háború.

A területi bizottság első titkárát, Vaszilij Ivanovics Kozlovot sajnos nem találtuk a faluban. Moszkvába repült, nyilvan Belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottságának 1943 februárjára összehívott V. plénumának az előkészítésére, amelyen meg kellett vitatni a partizánmozgalom és a földalatti harc időszerű kérdéseit.

Bemutattak minket Roman Naumovics Macsulszkij másodtitkárnak, egy magas termetű, erős, gimnasztyorkát és vállszíjat viselő embernek. Íróasztalánál ült egy fehérre meszelt házikóban. A ház ablakát fehér függönyök díszítették.

— Örülök, hogy megismerhetem, Gradov elvtárs — mondta Macsulszkij. — Sokat hallottam a harcitetteiről, de először látom. Rendszeresen kapunk beszámolót az osztagáról, büszkék vagyunk a csekisták sikereire.

— Köszönöm — mondtam.

— Nagyra értékeli magát megbízottunk, Jaszinovics. A „Legyőzhetetlen" különleges osztag, ahogy most nevezik magukat, valóban sok hasznosat tett a minszki övezet partizánmozgalmának megszervezésében. Éppen a napokban készültünk arra, hogy elküldjük képviselőinket és szorosabb kap-

csolatokat alakítsunk ki, s mintha csak megérezték volna, maguktól befutottak.

Grommal a másodtitkár elbeszélgetett az osztagnál folyó párt- és politikai munkáról.

— A pártszervezetükhöz tartozó 50 párttag — mondta Macsulszkij a politikai helyettesnek — hatalmas erő. Még aktívabban kell végezni a lakosság politikai tájékoztatását, segíteni kell a népnek, hogy állhatatosan viselje a háborús idők megpróbáltatásait.

— Ha lenne egy sajtónk, legalább a legszükségesebb betűkkel — mondta álmodozóan a politikai helyettes.

— Sajnos egy kicsit elkéstek — válaszolta sajnálkozva a területi bizottság titkára —, 60 nyomdát kaptunk Belorusszia Kommunista Pártjának Központi Bizottságától. De már mind kiosztottuk az illegális járási bizottságoknak és a partizándandároknak. Az új szállítmányból feltétlenül küldünk maguknak egy nyomdai készletet.

— Reméljük — mondta Grom.

— Hogy működik a földalatti hálózatuk Minszkben? — fordult ismét felém Macsulszkij. — Az összefoglalók erről hallgatnak.

— Két diverziós csoportot alakítottunk — mondtam —, a csoportok szabotázstevékenységet folytatnak, meghatároztuk a diverziók konkrét céljait. A büntetőexpedíció egyelőre meghiúsította azt a próbálkozásunkat, hogy robbanóanyagot szállítsunk a csoportoknak.

— A büntetőakció kifulladt — jegyezte meg Macsulszkij.

— Tudom. Felderítést végzünk a greszki erdőben, majd az osztag visszatér a téli táborba és folytatja Minszkben a munkát. Azt hiszem, hamarosan több diverziót hajtunk végre a városban.

— Ez már igen! — dicsért meg Macsulszkij és megkérdezte: — A földalatti mozgalom tagjai megbízhatóak?

— Tökéletesen — mondtam minden túlzás nélkül. — Igazi szovjet hazafiak, égnek a vágytól, hogy komoly kárt okozzanak a fasisztáknak. A szabotázstevékenységet már jó ideje megszerveztük, mindennapossá vált, most már eljött a robbantások ideje.

— Egyetértek — mondta a területi bizottság titkára. A csekistákra lehet számítani. A káderek kiválasztásához értenek. De hogy fogják megőrizni őket? A minszki földalatti mozga-

lom tavaszi és őszi lebukásaiból mindannyian sokat tanulhatunk.

— Az ellenséges elhárítással nem könnyű harcolni, titkár elvtárs. Kegyetlen, agyafúrt, ravasz hóhérok mind. Össze kell kuszálnunk a nyomokat, elterelő akciókat kell végrehajtanunk, még alaposabb felderítést kell végeznünk a megszállók között. Ha a földalatti mozgalom tagjait közvetlen veszély fenyegeti, családostul együtt kihozzuk őket az erdőbe. Számunkra az emberek a legértékesebbek. Az eltávozottak helyét új hazafiak foglalják el, hiszen a nép erői kimeríthetetlenek.

— Helyes, Gradov elvtárs. Őrizze meg az embereit. A veszteségek enélkül is nagyok, sok kiváló párttagot és párton kívüli bolsevikot elvesztettünk. Igaz, nálunk azt szokták mondani, nincsenek pótolhatatlan emberek. De ez nagyon is viszonylagos igazság, a gyakorlat bizonysága szerint. Ha egy ember elpusztul, még egy ugyanolyan soha nem lesz.

— Nekem is ez a véleményem, titkár elvtárs.

— Ebben a háborúban a párt és a nép súlyos áldozatokat hozott. A járási bizottság tudja, hogy vigyáz a személyi állományára és álláspontját elvszerűnek, pártszerűnek, emberségesnek tartja.

— Köszönöm — mondtam Macsulszkij szavaitól megindultan. — Ehhez tartom magam.

Elbúcsúztunk Roman Naumovicstól és felkerestük Joszif Alekszandrovics Belszkijt és Ivan Gyenyiszovics Varvasenyát, a területi bizottság titkárait. Belszkij is arról beszélt, hogy vigyázni kell a partizánokra és a földalatti mozgalom tagjaira.

— Tudják, elvtársak, az arcvonalon nagy fontosságú események bontakoznak ki. A Vörös Hadsereg téli támadása, a sztálingrádi „katlan" nagyon idegesítik a fasisztákat. A partizánok és a földalatti mozgalom akciói tőrdöfés a hátukba. A bőrükből is kibújnának, csakhogy felszámolják mögöttes területükön a népi ellenállást. A területi bizottság adatai szerint egyre gyakrabban küldenek provokátorokat a partizánosztagokba és a földalatti szervezetekbe. A területi bizottság azt javasolja, hogy fokozni kell az ellenséges ügynökökkel szembeni elhárítási intézkedéseket.

Csatlakozott hozzá Varvasenya is:

— Himmler és Canaris ügynökeinek leleplezéséhez a legfontosabb eszköz a szoros kapcsolat a lakossággal. A nép

előtt semmi nem marad rejtve, sem a készülő büntető hadjárat, sem a környéken felbukkant gyanús személy. Embereink hűségesek a szovjethatalomhoz, a kommunista párthoz és nem bocsátják meg a hitehagyóknak a haza elárulását. A nép minden árulót nyilvántart, senki nem kerüli el a leszámolást. Ezért bővíteniük kell a helyi lakosok körében megfigyelőik hálózatát. Emlékeznek Anteus legendájára? Mindennap emlékeztessék rá a párttagokat, a különleges osztag harcosait, a földalatti csoportok tagjait.

— A csekisták felől nyugodtak lehetnek — mondtam a területi bizottság titkárainak. — Az ügynöki munka minden szabályát megtartjuk. A fasiszta kémeket leleplezzük és könyörtelenül megsemmisítjük. Minszki földalatti hálózatunk kialakításánál szigorú konspirációhoz tartjuk magunkat. A veszteségek elkerülhetetlenek, hiszen háború van, de arra törekszünk, hogy minél kisebbek legyenek.

Grom beszélgetésbe merült a területi bizottság titkáraival pártszervezési kérdésekről, s mikor befejezték, elbúcsúztunk és kiléptünk a területi bizottság udvarára. Az udvaron nagy volt a sürgés-forgás, szánokba befogott vagy felnyergelt lovak várakoztak. Zúzmara lepte szőrük azt mutatta, hogy az éjszaka több tucat versztet tettek meg. A házhoz egyre érkeztek az emberek. Az ajtónál álló géppisztolyos őrök ellenőrizték az okmányokat. A nyugodt, békés hétköznapok benyomása rögtön eloszlott, a népi ellenállás törzsénél voltunk, ahová a minszki terület minden részéből összeseregletteK a partizánosztagok és partizándandárok parancsnokai, az illegális járási bizottságok munkatársai, a pártalapszervezetek titkárai, a felderítők, a különleges osztályok munkatársai.

Az udvaron sürgölődő fegyveresek között hirtelen ismerős arcot fedeztem fel. Jól működő emlékezetem mindjárt a segítségemre sietett: ez Heinz Karlovics Linke. A Belügyi Népbiztosság különleges rendeltetésű önálló gépesített lövészdandárja, Moszkva védelme.

Megtudtam tőle, hogy egy csoport ejtőernyőssel együtt dobták le Belorussziában, operatív feladat végrehajtására, majd a földalatti területi bizottsághoz vezényelték. Kéréssel fordult hozzám:

— Vegyen fel az osztagába! Mégisosak operatív munkatárs, csekista vagyok, hasznomat veszi majd, meglátja.

— Elmész Minszkbe? — kérdeztem Heinzet.

Német nemzetiségű volt, és ez segítségünkre lehetett dé-

delgetett tervünk végrehajtásában. Wilhelm von Kube hitlerista gauleitert a belorusz nép halálra ítélte. Az ítélet végrehajtásának módját számos partizánparancsnok, illegális harcos kereste. Ha Linkét német egyenruhába bújtatjuk és Minszkbe küldjük, sok mindent tehet Kube elpusztításáért.

— Akár a pokolba is — válaszolta a bátor harcos.

— Akkor beszélnem kell a területi bizottság titkáraival.

A területi bizottságban figyelmesen meghallgattak és beleegyeztek, hogy átadják Linkét a különleges osztag irányításával működő földalatti szervezetben végzendő munkára.

Estére értünk vissza Zelenkibe, s vártuk felderítőinket a greszki erdőből.

Február 2-án éjjel az egész falu és a két osztag összegyűlt a rádiósok kunyhójánál egy öreg hangszóró mellett. A rádió bemondója, Levitan, csengő hangon olvasta fel a közleményt, hogy Paulus Sztálingrádnál bekerített hadseregének maradékai megadták magukat. A német hadsereg eddigi legsúlyosabb vereségét szenvedte el a háborúban, a szovjet csapatok előrenyomulása folytatódott. Zelenkiben ünnepi hangulat uralkodott, a partizánok és a parasztok kézről kézre adták a legfelsőbb főparancsnok parancsát a Volgán aratott nagy győzelemről, amelyet rádiósok leírtak és írógépen sokszorosítottak. Politikai helyettesem és a Frunze osztag komisszárja a következő napot a lakosság között töltötték, fáradhatatlanul ismételték és magyarázták a Moszkvából érkezett fontos híreket.

Akkor még nem tudtuk, hogy a sztálingrádi csata a honvédő háború fordulópontjává válik, de az ellenség hátában minden szovjet ember teljes szívével érezte, hogy elkerülhetetlenül közeledik a hitleri Németország és csatlósai végleges összeomlása. A partizánok földjét a győzelem pírja ragyogta be.

Egy-két nap múlva visszatért Menysikov a felderítőkkel. Az előretolt őrszemek már messziről észrevették őket a mezőn és azonnal értesítették a törzset. Fogadásukra mindenki kivonult, aki csak nem volt szolgálatban, mindenki ki akarta őket kérdezni az ellenmanővereink során eltűnt bajtársaink sorsáról. Grom, Kuszkov és én is kisiettünk a kunyhóból. A politikai helyettes türelmetlenségében már messziről odakiáltott nekik:

— Mi a helyzet? Mi történt az embereinkkel?

A fáradt Menysikov meggyorsította lépteit, mellénk siklott, megállt és nehézkesen rátámaszkodott a síbotokra.

— Mondd már gyorsan! — nógatta őt Grom.

Mindhárman a legrosszabbra készültünk fel és figyelmesen fürkésztük a felderítőfőnök pirospozsgás arcát, amelyet a fagy, a szél és a téli nap majdnem sötétre égetett. Dmitrij fáradtan elmosolyodott. Megkönnyebbültünk.

— Ne féljetek, testvérek — kezdte végül rekedten Menysikov. — Mind élnek, egészségesek és harci üdvözletüket küldik az osztag parancsnokságának!

Megöleltük ezt a derék embert, majd bevonszoltuk a törzsre, teával itattuk és kikérdeztük a részletekről. A leolvadt ablakon át láttam, hogy a harcosok valósággal szétkapkodták a visszatért felderítőket, s kunyhójukba vezették, hogy megtudják a híreket.

— A táborunk ép, bármilyen furcsa is ez — mesélte Dmitrij —, csak a tüzérségi támadások és a kézifegyverek okoztak benne károkat. A fritzek nem hatoltak be a táborba, megijedtek „Vigyázat, aknák!" tábláinktól, amelyeket mindenhol kitűztünk . . .

— Nagyszerű! — kiáltott fel lelkesen Grom.

— A táborban megtaláltunk mindenkit, aki leszakadt tőlünk. Ott van Losz, Malev, Sesko a géppisztolyosokkal, Kosztya Szermjazsko a diverzánsokkal, az akciót sikeresen, veszteségek nélkül végrehajtotta és visszatért a bázisra. Betelepedett a táborunkba Szoroka és Motevoszjan osztaga is. Kitörésünk dél felé, a Poleszjére, a fasisztákat kihozta a sodrából. Az a hír terjedt el köztük, hogy a vasútvonalon a szovjet reguláris csapatok magasabbegysége kelt át . . .

— Rettegés és túlzás nélkül már nem tudnak meglenni — szakította meg ismét az elbeszélőt a politikai helyettes. — A nyulat is farkasnak nézik!

— Csak hadd csapják be magukat — jegyeztem meg. — Ez nekünk nem árthat.

— Máris segített! — örült meg Menysikov. — Kitalálták maguknak a magasabbegységet, s azt már nem merték üldözőbe venni az erőikkel!

— Micsoda stratégák! — mosolyodott el Tyimofej Kuszkov.

— Különbejáratú aritmetikájuk van — mondta ingerülten Aresztovics. — Átkozott goebbelsek.

— A greszki erdőben — zárta le Dmitrij — a büntetőak-

ciók véget értek. Hírszerzőink adatai szerint az SS-ek most a Poleszje ellen készülődnek.

— Azonnal továbbítsuk ezt az értesülést Subának — mondtam Kuszkovnak. — Ő pedig hozza ezt az illegális területi bizottság tudomására.

— Értettem, őrnagy elvtárs — válaszolta Tyimofej.

— Az osztag készüljön fel az indulásra.

— Igenis — mondta Kuszkov, és kiment.

A nap már a behavazott erdő mögé búj t, amikor bensőségesen elbúcsúztunk a falu lakosságától és megindultunk észak felé. Az oszlopot Menysikov vezette, a felderítők sínyomain. A sötétben hangtalanul átkeltünk a vasúton, majd a varsói műúton, és reggel már a Knyazsij Kljucs forrásnál voltunk.

A tábor körüli vidék megőrizte a büntetőosztagok elleni harc nyomait. A fenyők törzsén golyók ütötte lyukak és a repeszek karcolásai, a földet robbanások szaggatták fel, a letaposott havat szétszóródott tűlevelek, töltényhüvelyek, német sisakok, üres géppuskahevederek borítják. Mindenfelé jéggé dermedt vérfoltok feketéllenek, s érintetlenül állnak a tábort a pusztulástól megmentő táblák: „Vigyázat, aknák!" Kifizetődött hát ez a kis partizánfortély.

A táborból Malev, Lunykov és Szermjazsko sietett elénk. Mögöttük felbukkant Szoroka, Motevoszjan, Sesko, a különleges osztag diverzánsai és a partizánok.

Nagyszerű érzés volt. Az arcvonalon győzelmek, sikeres taktika a büntető hadjárat során, életben talált bajtársak...

— Ebből az alkalomból — mondtam odaintve Koszko gazdasági vezetőt — mindenkinek engedélyezek egy pohárral abból az italból, amit a legényeid borókából főznek. Elfelejtettem, hogy nevezik...

— Hurrá Gradovnak! — rikkantották a leglelkesebbek, de leintettem őket.

— Nem nekem hurrá, hurrá Sztálingrádnak, elvtársak!

LUNYKOV KALANDJAI

Az éjszakai zűrzavarban. — Heten egy ellen. — A mieink között. — Karnyújtásnyira az ellenségtől. — A hadicsel haszna. — Mi rosszabb a halálnál?

A sztálingrádi győzelem és téli védelmünk szerencsés kimenetele örömére tartott partizánünnepség után a négy osztag vezetői hozzáláttak, hogy megoldják a diszlokáció feladatait. A Knyazsij Kljucs-i tábor épen maradt földkunyhóiban csak nagy nehezen tudott elhelyezkedni Szoroka és Motevoszjan osztaga. Bázisaikat a büntetőosztagok teljesen szétrombolták. A két parancsnok úgy határozott, hogy most, a tavasz küszöbén nincs értelme téli szállást felállítani, ezért a meleg napok beköszöntét, amikor a partizánok szállása a sátor és a lombkunyhó, a fasiszta helyőrségektől távol fekvő falvakban várják meg. Erre az elhatározásra jutott Areszt̄ovics is.

Megállapodtunk a rendszeres kapcsolattartásban, a felderítési értesülések kicserélésében, az operatív együttműködésben és még aznap el is váltunk.

A „Legyőzhetetlen" különleges osztag egyedül maradt a táborban. A harcosok hozzáláttak, hogy újra berendezkedjenek a régi helyen. Kijavították az aknák lyuggatta földkunyhókat, felújították az álcázást, rendbe hozták a védelmi létesítményeket. Dolik Szorin az ellátó szakasz többi emberével visszajuttatta a környékbeli lakosoknak a büntetőakció előtt kölcsönvett lovakat. Rahmatulla Muhamedjarov betömte az istálló falán a repeszek vágta réseket. A szakácsok Marija Szenyko vezetésével a konyhát hozták rendbe. A gazdasági vezető helyettese, Nyikolaj Andrejevics Verbickij a partizánok kiszolgálásának egyik legfontosabb létesítményével, a fürdővel foglalkozott. A fürdő kéményeiből hamarosan tódulni kezdett a füst, az ajtóknál máris sorba álltak a legények. Nyikolaj Andrejevics kormosan megjelent a fürdő küszöbén, elégedetlenül hümmögött és öblös hangon kiadta a parancsot:

— Oszolj!

— Mit akarsz — próbáltak szembeszállni vele a legények. — A felderítő szakaszhoz tartozunk, három hétig nyeregben voltunk, nemhogy mosakodni, még aludni sem tudtunk!

— Oszolj! — ismételte meg Verbickij. — Először a nők mosakodnak.

— Ezt jól kigondoltad! — kötötték az ebet a karóhoz a fiúk. — Talán március 8-a van? Még februárnak sincs vége, öreg!

— Üres fecsegés! — emelte fel a hangját Verbickij. — Az évszaktól és a harchelyzettől függetlenül a nőket előreengedjük. Így volt ez a békeidőben, s így lesz a háborúban is. Akinek más a véleménye, panaszt tehet Gradov elvtársnál. Gradov elvtárs majd illemre tanítja!

Senki nem jött hozzám panasszal, sőt éppen a legcsökönyösebbek szaladtak elsőnek a lányok földkunyhójába, hogy menjenek soron kívül mosakodni. Az osztag parancsnoki állománya és mind az ötven párttagja mindent megtett, hogy a komor, nélkülözésekkel, megpróbáltatásokkal és kockázattal járó erdei életben a harcosok ne durvuljanak el, ne nézzenek közönyösen vagy megvetéssel az emberi együttélés elemi normáira, és még az apró dolgokban is emberek maradjanak.

Míg odakinn ezek a hétköznapi események zajlottak, én Lunykovval visszavonultam a törzskunyhóba és meghallgattam elbeszélését a büntetőexpedíció során átélt viszontagságairól. Ebben az évben töltötte be a negyvenet, kék szeme kicsit kifakult a hó vakító ragyogásától, mindig rövidre vágott fekete haja a halántékán már erősen őszült. Kimért, férfias hangja ráérősen, könnyedén csengett a belülről zöld ejtőernyőselyemmel borított földkunyhó boltozata alatt.

Lendületes ellenmanővereink a fagyos erdőkben és mocsarakban néha zűrzavarral és kapkodással jártak együtt, különösen ha mindez éjszaka történt, a hóvihar süvöltésében, az ellenséges rakéták lázas fényében, a mindenfelől lövöldöző géppisztolyok kerepelésében. Amikor az osztag visszavonult a voronyicsi mocsarakban fekvő szigetről, Lunykov kiáltást hallott a parancsnoki harcállás pontról:

— Ellenőrizni a fogatot!

A törzsfőnök tudta, mennyire fontos az osztag számára a büntetőexpedíciók idején az élelmiszer és a lőszer, ezért elhatározta, hogy személyesen hajtja végre a nem tudni kinek kiadott prancsot. Erre késztette az is, hogy a szigetet elhagyva látta, hogy ellátóink késlekednek, sokáig nem zárkóznak

fel az oszlophoz. De amikor visszaért a szigetre, az ellátó szakasz szánjait már nem találta ott, a sziget teljesen kiürült. Lunykov visszafordult és a mély hóban gyalogosan próbálta beérni az SS-ek rohama elől visszavonuló különleges osztagot. Sikerült megtalálnia az oszlop nyomait és éppen szaporábbra akarta fogni a lépteit, amikor száz méternyire magától meglátott hét német géppisztolyost. Fehér álcázólepelt viseltek, mint a különleges osztag harcosai, de másképp viselkedtek: lassan, óvakodva haladtak előre, szüntelenül jobbra-balra tekingettek, mint egy eldugott falu parasztjai, ha először kerülnek egy nagyváros zajos utcáira.

Uram isten, milyen kényelmetlenül érzik magukat a mi földünkön, a partizánok földjén, villant fel Alekszejben a gondolat. De a következő gondolata már konkrétabb és riadtabb volt: az oldaltáska! Lunykov táskájában őriztük a törzs okmányait, jobb zsákmányt az Abwehr és az SD számára el sem lehetett volna képzelni: a személyi állomány jegyzékei, térképek, a parancsok és a központtól kapott rádiótáviratok másolatai. A papírokat lehetetlen lett volna megsemmisíteni: ilyen közel az ellenséghez nem lehet tűzrakással próbálkozni. Egy pillanat alatt ott teremnének, beleeresztenének egy sorozatot a lábába, leütnék, megforgatnák, talán meg is ölnék, majd széttaposnák a tüzet és máris kezükbe kerülne a táskának a komor „szigorúan titkos" bélyegzővel megjelölt tartalma.

De Lunykov nemhiába vett részt a Távol-Keleten a polgárháborúban és töltött el hosszú éveket a nyugtalan határon. A harc kemény iskolájában megtanulta, hogy a legkritikusabb helyzetben se veszítse el a lélekjelenlétét. Egy pillanat alatt tudta, mit tegyen: a hóba vetette magát és magára borította az álcázóköpenyt. A németek nem vették őt észre, csak jöttek egyre közelebb. Lunykov rájuk emelte a géppisztolyát és hidegvérrel várt. Amikor az SS-ek már csak néhány méternyire voltak, a törzsfőnök leadott egy hosszú sorozatot. Négy német felbukott, mintha lekaszálták volna őket, a többi három futásnak eredt, majd a földre vetette magát. Alekszej támadása annyira váratlan és rémületet keltő volt, hogy az ellenség még a helyzetét sem tudta megállapítani, továbbra sem vette észre a szovjet tisztet. Lunykov pedig, ez a régi, tapasztalt csekista csendben maradt, nem fedte fel magát.

A büntetőosztagosok csak találgatták, hol lehet az ellenség, s ismét megindultak Lunykov felé, ezúttal kúszva. Amikor

megközelítették a négy holttestet, Alekszej ismét leadott egy jól célzott sorozatot. Még két német vágódott el a vérlepte havon, az utolsó pedig négykézláb igyekezett elhagyni a harc színhelyét. Alekszej éppen arra készült, hogy egy féltucat golyót röpítsen a szökevény álcalepellel borított hátsófelébe, kényelmesebben elhelyezkedett, amikor a háta mögött megroppant a hó. A törzsfőnök villámgyorsan megfordult és kis híján rásütötte a fegyverét Vitalijra, egy kiálló pofacsontú és bandzsa szemű koreaira, Szoroka osztagának szakaszparancsnokára.

— Jóbarát! — suttogta rémülten a koreai.

— Látom — felelte tömören Alekszej és megkönnyebbült. Vitalijjal együtt egy golyószóróval felfegyverzett partizán is odakúszott mellé.

— Kivel harcol? — kérdeze ügybuzgón az összecsapást megakasztó szakaszparancsnok.

— Akikkel harcoltam, azok nincsenek többé.

A partizánok szemügyre vették az SS-ek élettelen tetemét a vérfoltos havon és egyetértően bólogattak.

— Ez igen, Losz elvtárs! — mondta lelkesen Vitalij.

— Maga miatt elszalasztottam a hetediket — dörmögte Lunykov, majd a halált kijátszókat mindig hatalmába kerítő boldogság rohamában mindkettőjüket átnyalábolta és megölelte. — Az ördögbe vele, hadd éljen még egy kicsit. Hanem úgy megrémültem az oldaltáska miatt, hogy azt kívánom, ők is úgy rettegjenek egész életükben!

— Maga aztán biztosra ment, Losz elvtárs — mondta elismerően a golyószóros, megtekintve a harcmezőt. — Tíz lépésről.

— Vadász vagyok én — magyarázta Alekszej. — Ez a tajga törvénye, érted?

— De hisz idevalósi — mondta a koreai —, fogalma sincs a tajgáról.

— Figyeljetek, fiúk, hol van Gradov? — kérdezte gondterhelten Alekszej.

— Hogy Gradov hol van, azt nem tudjuk, de Szoroka és Motevoszjan az osztagukkal és a vonatokkal itt van nem messze, az erdőben.

— Vezessetek oda — rendelkezett Lunykov.

A partizánok a társaikhoz vezették őt. A két osztag parancsnokai éppen a további teendőkről tanácskoztak. Lunykov megjelenésének nagyon megörültek.

— Nézd, százados — ismertették a helyzetet az aggódó partizánvezetők. — Gradovot a sietségben elvesztettük, egyedül törünk ki a körülzárásból. A németek átfésülik az erdőt, bármelyik pillanatban belebotolhatnak a járőreinkbe. Azt határoztuk, hogy a két osztag a téli táborok felé vonul, itt meg utóvédet hagyunk hátra, hogy tartóztassák fel az SS-eket, zavarják meg őket és fedezzék a főerőket és a hadtápot. Mi erről a véleménye?

— Jó elgondolás — válaszolta rövid szünet után Alekszej. — Én az utóvéddel maradok.

— Én is — mondta Szoroka —, maga meg, Hacsik Agadzsanovics, elvezeti az osztagokat.

— Jól van — állt rá Motevoszjan —, csak azt kérem, ne hagyják bekeríteni magukat, harcolva térjenek ki.

— A helyzettől függ, hogy mit teszünk — mondta Szoroka.

Kiválasztott nyolcvan partizánt és embereivel védőállást foglalt. Alig tűnt el az ellátó részleg utolsó fogata a sűrűben, amikor a partizánok utóvédje ellen rohamra indult az SS-ek lánca. Az erdőt felverte a harci zaj. A partizánok csak közelről lőttek, biztosra mentek. Az ellenség nem sajnálta a lőszert, géppuskasorozatok kaszálták le a kis fákat, az erdőt sűrű ólomzápor árasztotta el. Az ilyen lövöldözésnek azonban inkább pszichológiai hatása van, mintsem a harcot szolgálja. A hitleristák azonban nem a partizánokat rémítették meg, hanem önmagukat bátorították durrogtatásukkal. Az erdő szorongó félelemmel töltötte el őket. Rémítő volt, érthetetlen, minden fatörzs mögött rettenetes emberekkel, akik a hóban alszanak és hóval táplálkoznak.

A büntetőosztagosok nem mertek bemerészkedni az erdő sűrűjébe. Két tucat halottat és sebesültet hátrahagyva feladták a harcot. Szoroka és Lunykov embereikkel csatlakoztak a Motevoszjan téli bázisától fél kilométernyire gyülekező főerőkhöz. Húsz perccel később Motevoszjan táborára aknavetők és tüzérségi lövegek tüze zúdult. Gradov tábora felől kétoldali lövöldözés hallatszott.

— Bekerítették volna a különleges osztagot? — gondolkozott hangosan Lunykov.

Segítségről azonban szó sem lehetett. A németek létszáma 10—15-szöröse volt a partizánokénak, ágyúkkal és harckocsikkal megerősítve.

— Gradovot nem kerítik be — mondta Szoroka. — Igazi farkas ő. Gondoljunk inkább a mi osztagainkra. Most szétlö-

vik az üres tábort, majd megrohamozzák, aztán jönnek ide is. El kell tűnnünk.

— De hová? — kérdezte Motevoszjan. — Mindenütt csapdák várnak ránk.

— Azt javaslom, hogy vonuljunk vissza Santarovcsinához — avatkozott be Lunykov.

— Még mit nem! — tiltakozott Szoroka. — Tele van a környék ellenséges páncélgépkocsikkal és ágyúkkal!

— Éppen ez a lényeg — válaszolta Alekszej —, letelepedünk az ellenségtől karnyújtásnyira, soha nem találja ki, hol vagyunk.

— Kockázatos, merész terv — mondta Motevoszjan.

— Ha viszont kitalálja, végünk van — óvatoskodott Szoroka.

Lunykov javaslata tényleg nagyon kockázatos volt. A távol-keleti százados már ilyen volt: mindig vakmerő és váratlan harcászati döntéseket hozott. Nem gyerekes vakmerőség volt bennük, hanem az ellenség alapos ismeretére épülő pontos katonai számítás. Erejük ellenére a megszállók félénkek voltak, a partizánok bátor logikáját ritkán tudták megérteni: ők ebben a helyzetben nem így jártak volna el.

Alekszej Grigorjevics Lunykov a partizánmozgalom kiváló, tehetséges tisztje volt. Ezt gyorsan megértette bárki, akinek dolga volt vele. Motevoszjan és Szoroka végül is elfogadták a javaslatát és az osztagokat Santarovscsinához vezették.

Rejtve megközelítették az SS-ekkel zsúfolt falut és itt megálltak, álcázták magukat.

A partizánok fegyvereiket Santarovscsina felé irányították. Lunykov és Szoroka maguk feküdtek a géppuskák mögé, éberen figyelték az ellenséget. Egész nap az egyenlőtlen harcra vártak. A havon feküdtek, átfagyott húst és kővé dermedt kenyeret rágcsáltak. Halkan beszélgettek, kabátujjukba rejtették a cigarettát.

Este az úton megszállókkal teli páncélgépkocsik és személyautók tűntek fel. A partizánok felkészültek a támadás visszaverésére. Egy pillanat alatt megfeledkeztek a hidegről, az éhségről, a napok óta felgyűlt fáradságról.

Lunykov terve azonban fényesen bevált. A németeknek eszébe se jutott, hogy a partizánok helyőrségükhöz ilyen közel vannak. Az SS-zászlóalj elhaladt melettük, Takoviscse felé.

A partizánok felvidultak, a feszültség alábbhagyott és az

embereket ismét gyötörni kezdte a fagy. Közeledett az este, nem volt többé értelme, hogy itt maradjanak.

Egy kilométernyire feküdt Zsdanovo falva, ahol nem volt ellenség. Gondos felderítés után a parancsnokok hangtalanul bevonultak a faluba az osztagokkal és az embereket elhelyezték a házaknál pihenőre.

Géppuskával megerősített járőröket küldtek ki és elhatározták, hogy az osztagnak háromórás pihenőt adnak. Motevoszjan, Szoroka és Lunykov bejárták a házakat, figyelmeztették a partizánokat az állandó veszélyre, nyugalomra intettek és megtiltották az alvást.

A január 28-ra virradó éjszakán egy órakor a parancsnokok menetoszlopba rendezték az osztagokat és elindították a greszki erdőbe. Állandó partizánfogás volt ez: a büntetőosztagok január 24-e és 27-e között átfésülték körzetünket, lerombolták az elhagyott táborokat és saját logikájukat követve úgy tekintették, hogy a vidéket megtisztították a felfegyverzett hazafiaktól. Ismét birtokba lehetett tehát venni az átfésült erdőt.

A rövid pihenő után a partizánok vidámabban lépkedtek. Felmelegítette őket a gondolat, hogy vége a bolyongásnak a hitlerista pribékekkel teleszórt területen, hogy otthonos bázisuk, meleg, biztonság, nyugalom várja őket.

Elhagyták az ellenség ellenőrzése alatt álló utat és megálltak az erdőszélen. A felderítés jelentette, hogy a greszki erdő felé az utat erős SS-kordon zárja el. Hogy megkerülésénél ne ütközzenek más német csapatokba, úgy határoztak, hogy megvárják, míg az előttük álló csapatok távoznak. A fasiszták nem tudtak sokáig a természetben élni, vonzották őket a városok és a járási központok jól fűtött házai, vissza akartak húzódni a páncélosok, a szögesdrót és a föld-fa erődök fedezékébe.

A partizánok számítása ismét bevált, este nyolckor a megszállók felkerekedtek és megindultak Polikarpovka felé. A két osztag csendesen követte a nyomokat. Zsilin Brodban és Berezinyecben már nem találtak ellenséget, s már csak három-négy kilométer választotta el őket az erdő sűrűjétől. Polikarpovkát az éj leple alatt a hómezőkön megkerülték. A fasiszta helyőrség azonban felfigyelt a szántalpak nyikorgására és a hang irányába tüzet nyitott. A vaktában leadott lövések nem okoztak kárt az oszlopnak, a partizánok összeza-

varták a nyomokat, majd egy járható irtáson át megindultak a sűrűbe és visszatértek a téli táborokhoz.

A bázistól egy kilométernyire pihenőt tartottak. A felderítők közölték, hogy Szoroka és Motevoszjan tábora leégett. Az emberek elkedvetlenedtek. A másik felderítő csoport viszont azt jelentette, hogy a különleges osztag tábora ép, de aláaknázták. Lunykov megkérdezte:

— Hogyhogy aláaknázták?

— Nos — mondták a felderítők —, mindenüvé „Vigyázat, aknák!" feliratokat tettek ki.

— Orosz nyelvű feliratokat?

— Orosz nyelvűeket.

— Akkor rendben! — kiáltott fel Alekszej. — Hiszen ezek a mi feliratainkk, szovjet feliratok. Ezt nevezik hadicselnek!

A partizánok ujjongva fogadták válaszát. Január 29-én délben a két osztag szűkösen betelepedett téli szállásunk épen maradt földkunyhóiba.

— Hát ez minden! — fejezte be a törzsfőnök.

Szűzdohánnyal rágyújtottunk. Én tovább érdeklődtem:

— Megijedtél?

— Csak a legelején — mondta nyíltan Lunykov. — Amikor a táskát féltettem.

— Én a fogságtól félek — ismertem be a barátomnak. — Nem a kínvallatás miatt. Más, tisztán erkölcsi okokból.

— Megértelek — mondta Alekszej. — Mindig dús képzelőerejűnek tartották őt.

— Malev segédtisztnek meghagytam, ha elvesztem az öntudatomat és nem tudom főbe lőni magam, két dolgot tegyen. Először vágja le rólam az oldaltáskát, aztán végezzen velem.

— Megértelek — ismételte meg Alekszej.

— A világon vannak a fizikai halálnál rettenetesebb dolgok — mondtam. — Régóta a biztonsági szerveknél dolgozol, te is tudod ezt.

— Tudom — hagyta rám szomorúan Lunykov. — Viszont a fogságon kívül semmitől sem félsz. Ezért vagy a parancsnokunk. Semmi nem maradt az üvegben?

A GYŐZELEM PÍRJAI

ÚJ NEVEK

Hogy szállítsuk a robbanóanyagot? — Sztyepan Hodika összekötő. — Normális emberi rendetlenség. — A hazafiak halálos kockázatot vállalnak. — Levegőbe repülő vonatok.

A hitlerista csapatok döntő jelentőségű sztálingrádi veresége után a szovjet fegyveres erők 1943 januárja és márciusa között több sikeres támadó hadműveletet hajtottak végre. Erős csapásokat mértek az ellenségre Észak-Kaukázusban, a Don felső folyásánál, Leningrádnál, a kurszki és a harkovi irányban és a Donyec-medencében. A német fasiszta hadsereg a történelemben példátlan katasztrófát élt át. A Nagy Honvédő Háborúban teljes fordulat következett be. Az arcvonal jóval nyugatabbra tolódott. Megindult az ellenség tömeges kiverése a szovjet földről. A világ felett már ott derengett a fasiszta betolakodók feletti elkerülhetetlen és végleges győzelem hajnalpírja.

De az ellenség még erős volt, nem vesztette el a reményét, hogy a maga javára fordítja az arcvonalon a hadászati helyzetet és elkeseredetten próbált visszavágni. A szovjet hadsereget továbbra is segítették a partizánok, érzékeny csapásokat mérve az ellenség mögöttes területeire. A fasiszták dühöngtek és tomboltak. Egymás után szervezték a partizánok ellen a büntetőexpedíciókat.

A téli büntetőexpedíció a minszki övezet déli részében a korábbi akciókhoz hasonlóan az ellenségnek hozott kudarcot. A rohamokban a németek több mint 80 embert vesztettek halottakban és ugyanennyit sebesültekben. A négy partizánosztagban, köztük a mi különleges osztagunkban tíz ember sebesült meg és mintegy tízen szenvedtek fagyási sebeket.

A büntetőosztagok elleni harc fokozta a partizánok gyűlöletét a fasiszta megszállókkal szemben, erősödött a győzelem akarása, csiszolódott a harci jártasság, edződött a lélek. Törvényszerűnek tartom, hogy a felszabadító háború minden új szakaszával az ellenség egyre többet veszített mind katonailag, mind erkölcsileg, a hazafiak erői pedig állandóan nőttek. Különösen észrevehető volt ez 1942—43 telén, amikor az

arcvonalon a Vörös Hadsereg döntő csapásokat mért a betolakodókra, amelyek a mi oldalunkra billentették a hitlerizmussal vívott történelmi párbaj mérlegét.

Visszatérve állandó bázisunkra, a greszki erdőben a különleges rendeltetésű osztag felújította Minszkre irányuló tevékenységét. Elsősorban azon töprengtünk, hogyan juttassunk a városba robbanóanyagot földalatti csoportjainknak.

A legegyszerűbb természetesen az lett volna, ha a különleges megbízottainknak, Mihail Gurinovicsnak és Makszim Voronkovnak odaadjuk a kis méretű mágneses aknákat és azt mondjuk: „Jussatok el Minszkbe, fiúk." Már többször jártak Minszkben, tapasztalt, megbízható emberek, valamit csak kieszelnek. De én magam sem szerettem és másoknak sem tanácsoltam ebben a veszélyes munkában a sablonos megoldásokat. Miért járjunk mi is úgy, mint az ellenség, amely gyakran éppen dogmatikus taktikája miatt veszít? Voronkov és Gurinovics csomagok nélkül sikeresen eljutottak a városba. A vállukon telitömött zsákokkal nemcsak kívülről nyújtanak más képet, hanem lelkiállapotuk is megváltozik. Többszörösére nő a valószínűsége, hogy túlságosan is felkeltik a megszállók figyelmét, ez pedig elkerülhetetlenül lebukással fenyeget. Bajtársaim életét mint kommunista és parancsnok nem kockáztathattam és nem is volt jogom kockáztatni meggondolatlanul.

A sztálingrádi győzelem után 34 önkéntest vettünk föl az osztagba, csupa kipróbált embert, megfelelő ajánlásokkal, többségükben helyi lakosokat. Elbeszélgettem velük, igyekezve kapcsolatokat találni a robbanóanyagok szállításához és megbíztam ezzel a feladattal a többi tisztet és Dmitrij Menysikov felderítőit is, akik igyekeztek mindent megtudni a környékbeli lakosságról, s tanácskoztam a közelben állomásozó partizánparancsnokokkal.

Embereim érdeklődését felkeltette Turkin erdőkerülő személye. A családjával táborunktól öt kilométernyire élő Turkint egy ideig gondosan szemmel tartottuk. Turkin zárkózott, tartózkodó volt, kötelességét kifogástalanul teljesítette. A német közigazgatással kiegyensúlyozott kapcsolatokat tartott fenn, nem kereste a megszállók kedvét, de nem is szabotálta a rendelkezéseiket. Az erdészházat időnként erős kísérettel felkeresték a hitlerista intézmények alacsonyabb rangú tisztségviselői és az elöljáróságtól távol piknikeket rendeztek.

Nem lett volna nehéz csapdát állítani és lelövöldözni az er-

dei séták és a kisüsti kedvelőit. Turkinnal azonban komolyabb terveink voltak. Ügynökeink értesülései nem adtak okot olyan gyanúra, hogy kapcsolatban állna a fasiszta biztonsági szolgálattal, ezért úgy határoztunk, hogy bevonjuk az erdőkerülőt a munkánkba. Az, hogy a németek lojálisnak tartották, kellő védettséget jelenthetett számára.

Géppisztolyosaim megállították Turkint egy erdei tisztáson, én pedig kilépve a bokrok közül azt mondtam:

— Jó napot, Vszevolod Nyikolajevics. Bocsásson meg a zavarásért. Sokat hallottunk magáról, de még nem volt alkalmunk megismerkedni.

A testes és az állandóan a friss levegőn tartózkodástól vörös arcú Turkin nem rémült meg és nem is csodálkozott. Sapkánkon a csillagok mindent elmondtak neki. Megneveztem magam a partizánnevemen.

— Ismerem magát — válaszolta az erdőkerülő —, úgy is mondhatnám, szomszédok vagyunk.

— Jó ideje — erősítettem meg. — Remélem, a gondjaink is közösek?

— Ahogy vesszük — mondta komoran Turkin. — Akad, aki Júdásnak tart.

— És téved. Értesüléseink szerint maga becsületes ember. Van-e kedve a hasznunkra lenni?

— Kedvem van. Megbíznak bennem?

— Gyakran megfordul Minszkben?

— Elég gyakran.

— Van egy kis teherautója is, és törvényes engedélye a hatóságoktól...

— Szolgálati ügyekben a fűrészüzembe járok.

— Nem tudna az ismerőseinknek egy kis ajándékot becsempészni?

— És kik az ismerősei?

— Tegye le az ajándékot egy megbízható emberénél, majd elmennek érte. Ismer ilyen embert a városban?

— Ismerek. És honnan fogja tudni, hogy kik az ismerőseik?

— Miféle emberre gondol?

— Borisz Velimovicsra, a fűrészüzem mérnökére. Hol a csomagjuk, mikor vigyem?

— Majd értesítjük. Hamarosan találkozunk, Vszevolod Nyikolajevics.

— Viszontlátásra, Gradov elvtárs...

Eltűntünk a bozótban, ahol a szánok vártak ránk, és 20 perc múlva már visszaértünk a táborba. Kiadtam az utasítást, hogy ügynökeink révén sürgősen szerezzenek értesüléseket Velimovicsról, a fűrészüzem mérnökéről. A válasz hamarosan megjött és kedvező volt: Velimovics hazafias beállítottságú, a megszállókat gyűlöli, együttműködése az ellenséges elhárítással kizárt.

Elkészítettük a városba szánt küldeményt: egy zsákban 20 kilogramm trotilt, egy másik zsákban pedig gyutacsokat és gyújtózsinórt. Kitűztük a találkozót Turkinnal. Másfél tonnás tehergépkocsijával a behavazott műúton várt ránk. Átvette a zsákokat, és feldobta a nyitott platóra.

— Nem veszélyes? — kérdeztem. — Ha a járőrök érdeklődnek...

— Az érdekli őket, ami el van dugva — magyarázta Turkin. — Az egész kocsit átkutatják és körülszaglásszák. De ami szem előtt van, az nem rájuk tartozik: nyilván hétköznapi, törvényes rakomány.

— Hát — mondtam. — Maga jobban tudja, Vszelovod Nyikolajevics. Mindenesetre legyen óvatos. Ezekért az ajándékokért egy pillanat alatt az SD-re kerülhet.

— Eljuttatom őket! — válaszolta magabiztosan új segítőnk, és minden eshetőségre készen megérdeklődte:

— Nem robbannak fel?

— Külön-külön nem — biztosítottam őt, és kiadtam az utasításokat: — Velimovicsot hamarosan felkeresi valaki, azt fogja kérdezni: „Van megfelelő anyaga házjavításhoz?" Velimovicsnak azt kell válaszolnia: „Van anyagom, nézze meg." Ezután az illető elviszi a küldeményt. Ismételje meg a kérdést és a választ.

Turkin többször is elismételte, amíg meg nem győződtem róla, hogy a mondatokat pontosan és jól megjegyezte.

— Az átvevővel semmiféle más beszélgetést nem lehet folytatni. Semmiről nem lehet kérdezni, semmit nem lehet közölni vele. És lehetőleg egyetlen tanú se legyen! A mi ügyeinkben nincs helye kíváncsiságnak, fecsegésnek, feltűnésnek. Ha befejeztük a háborút, kibeszélhetjük magunkat.

— Világos, parancsnok elvtárs — mondta Turkin, majd beült a vezetőülésbe és elhajtott.

Reménykedve néztünk a gépjármű után. Most már csak a minszki földalatti mozgalom tagjainak kellett átadni Velimovics címét, a jelszót és a választ. Elhatároztam, hogy ezt a

feladatot is Voronkov és Gurinovics életének kockáztatása nélkül hajtom végre.

A 2. minszki dandár Kalinyin osztagának parancsnoka, Leonyid Joszifovics Szoroka őrnagy dicsérően nyilatkozott a belorusz fővárostól 30 kilométernyire délre, Ozericsino falvában élő összekötőjéről, Sztyepan Hodikáról. Felvettem a kapcsolatot az őrnaggyal, s ő a partizánvezetők közötti szokásos előzékenységgel utasítást küldött az összekötőjének, hogy hajtsa végre a feladatainkat, velem pedig közölte a jelszót, amivel Hodikánál jelentkezhetünk: „Alekszej küldött."

Ozericsino mellett, Perezsir faluban élt Gurinovics különleges megbízott unokanővére, Vaszilisza Vasziljevna Gurinovics volt tanítónő. Férje és fia 1941 óta Nyikolaj Prokofjevics Pokrovszkij partizánosztagában, a „Belorusszia" osztagban harcolt, amellyel az ideiglenesen az ellenség kezén levő szovjet földre érkezésünk első hónapjaiban találkoztunk és együtt is működtünk. Titokban régóta kapcsolatban volt a partizánokkal, de átgondolt magatartásával és német nyelvtudásával el tudta hárítani a népi értelmiség képviselőivel különleges gyűlölettel bánó megszálló hatóságok gyanakvását. A törzsben megtanácskoztuk a kérdést, és elhatároztuk, hogy Vaszilisza is felhasználjuk a minszki elvtársakkal a kapcsolat tartására.

Voronkov, Gurinovics és egy csoport géppisztolyos kíséretében indultam el Ozericsinóba. A partizánutakon két szánunkkal gyorsan eljutottunk a táborból a faluhoz, megkerestük Hodika házát és suttogva elmondtuk a jelszót a gazdának. A külsőre jelentéktelen, megfélemlített falusi parasztnak tűnő Sztyepan torzonborz szakállával és ollót régóta nem látott hajával tapasztalt konspirátor volt. Ellenőrizte, nem ragadt-e ránk valaki, fürgén elrejtette a lovakat a csűrben, minket pedig egyenként beengedett a házába.

— Az őrizet ne okozzon maguknak gondot — kezdte. — A falu minden részében vannak megbízható embereink, szükség esetén figyelmeztetnek. A németek felderítése agyafúrt, de hol van a miénktől. Nekünk minden bokor jelet ad. Tehát Alekszej küldte magukat.

— Alekszej. Az utasítást megkapta, Hodika elvtárs?

— Megkaptam. Tegyek meg mindent, amit mondanak.

— Vaszilisza Gurinovicsot Perezsirből ismeri?

— Ki ne ismerné a tanítónőt?

— El tudja őt hozni ide?

— Miért ne. Mihelyt besötétedik, mert ide négy-öt kilométernyire, Rugyenszk járási központban nagy helyőrség állomásozik, és nappal fel-alá mászkálnak a környéken, de este már se hírük, se hamvuk.

— Félnek?

— Ez nem szó rá, vezető elvtárs. A partizánoknak csak a gondolatától is halálos görcsökben vergődnek. Megesett, hogy varjú rebbent fel az ágról a sötétben, s mindjárt olyan ramazurit csaptak lövöldözéssel és az égbe eregetett rakétákkal, hogy a környékbeli falvak felébredtek és arra gondoltak, a Vörös Hadsereg érkezett látogatóba. Az idegeik teljesen megbomlottak.

— Különösen Sztálingrád után — szúrta közbe Makszim Voronkov.

— Sztálingrád általános gyászt váltott ki náluk — folyatta a témát Sztyepan Hodika. — Fekete szalagos zászlókat akasztottak ki és az arcuk olyanná vált, mintha máris megboldogultak volna. Ládaszám vedelik a snapszot, a szemük mégis józan, s mintha máshol járna, nem is e világon. Az az ember érzése, hogy halotti tort rendeztek önmaguknak.

— Van min búslakodniuk! — kiáltott fel Mihail Gurinovics. — Ki hívta őket ide?! Megkapták, amit akartak! Több százezer holttest a Volgánál, és egész földünkön a nyárfakeresztek milliói. Hadd tiltsák meg a gyerekeiknek, az unokáiknak és az ükunokáiknak is, hogy háborút kezdjenek Oroszország ellen.

— Érezhető, hogy a megszállók hangulata nagymértékben megváltozott? — kérdezem Hodikától.

— Egy csapásra érezhető volt — felelte Hodika. — A győzelmi menetet temetési menet váltotta fel. Gyávák lettek és csüggedtek.

— A legrosszabb az — tette hozzá Voronkov —, amikor a felelősségtől rettegve asszonyokat és kisgyermekeket kezdenek házastul elégetni, géppuskával lekaszálni.

— Sajnos — mondtam —, a teljes győzelem még odébb van. És ne áltassuk magunkat azzal, hogy az ellenség megtört. Van még ereje, és kegyetlenebb lett. Elkeseredett, kíméletlen harc áll előttünk, szemet szemért, fogat fogért alapon.

— Így igaz — erősítette meg Hodika.

Sztyepan felesége levette a kemencéről a forró teáskannát, vastag szeleteket vágott a szürke kenyérből. A kenyérzsákunkból forráznivalót, cukrot, enyhe fokhagymaillatot árasz-

tó szalonnát húztunk elő. Az asztal körül meghitt, meleg, gondtalan lett a hangulat, mintha békeidőben volnánk. De nem felejtettük el, hogy a partizánok övezetének a határán vagyunk. Negyedóránként valamelyik tiszt, géppisztolyos vagy maga a gazda kinézett az udvarra, hallgatózott a süket éjszakai csendben.

— Brigádvezető volt? — érdeklődtem a gazdától.

— Isten ments — tiltakozott Sztyepan. — Soha nem számítottam aktivistának, a vezetőségbe sem választottak be. Egész életemben szántottam, vetettem, most is parasztként próbálok boldogulni. Ha eljön a győzelem, és még élek, ismét földműves leszek. Ez a sorsom.

Alkonyatkor Hodika készülődni kezdett. Én is kimentem vele a házból, a csűrhöz léptem.

— Vigye a mi lovunkat — javasoltam neki. — A mieink gyorsabbak.

— Hogy gyorsabbak, az igaz, vezető elvtárs — válaszolta az összekötő. — De honnan van a parasztnak egyszerre jó lova? Fölösleges kérdésekre meg semmi szükségünk.

Igaza volt, ezt én is beláttam. Hodika megerősítette azt a kezdeti benyomásomat, hogy született konspirátor. Az út nem tartott sokáig, hamarosan visszatért a meleg kendőbe bugyolált Vaszilisza Gurinoviccsal.

A házban levetette a felső ruháját. Magas, vonzó asszony volt, simára fésült hajában ősz szálakkal. Mihail megölelte, megcsókolta őt, megismertette velem és társainkkal. Vaszilisza Vasziljevna felélénkült, sőt felvidult, de az övéivel való találkozás örömén keresztül külsejében és hangulatában kérlelhetetlenül utat tört magának mindaz a komor fájdalom, amit a partizánok között tevékenykedő fiúért, férjért és fivérért érzett aggodalom halmozott fel benne a háború nehéz hónapjaiban. Szívesen és kedvesen mosolygott, gyorsan és könnyen beszélt, de amikor elhallgatott, arcán még jobban kiütközött a mély szenvedés és a szigorú erély szomorúsága.

Semmiről nem kérdezgetett minket, tudta, hogy ezt nem szabad, csak egyetlen kérdést tett föl, Pokrovszkij osztagáról.

— Az osztag sikeresen tevékenykedik a minszki övezet erdőiben, ez minden, amit tudunk — válaszoltam. — Tavaly óta nem találkoztunk velük. De a párt területi bizottságán keresztül kapcsolatba léphetünk velük, átadhatunk a szeretteinek bármit, amit kell.

— Adjátok át a férjemnek és a fiamnak, hogy élek, egész-

séges vagyok, és remélem, hogy látjuk még egymást, ha máskor nem, a győzelem után.

— Átadjuk — biztosítottam őt és megkérdeztem: — Nehéz egyedül, Vaszilisza Vasziljevna, sokat gyötrődik?

— Kinek könnyű manapság? A férfiak küzdenek, az asszonyok bánkódnak. De én bátorítom őket, nem hagyom, hogy elcsüggedjenek. Így aztán nekem is könnyebb.

— Nem vette észre, hogy megfigyelnék?

— Kezdetben a németek és a rendőrök nagyon sandán néztek rám. De én úgy tettem, mintha elfogadnám az „új rendet". A férjemről és a fiamról nem sikerült megtudniuk az igazságot, és Mihailról sem. A háború szétszórta a családot: megszokott helyzet ez.

— Az okmányai rendben vannak? Bemehet Minszkbe?

— Rendben vannak. Be is mehetek. Szükségük van rá?

— Igen, Vaszilisza Vasziljevna. A győzelem nem jön el magától, tudja jól. A városban jó ismerőseink élnek, akik orvosságot, kötözőanyagot és az erdei életben hasznos más tárgyakat szerezhetnek nekünk. A maga feladata az, hogy semmivel ki nem tűnve környezetéből menjen el Minszkbe és hozzon el mindent, amit ott átadnak ide, ebbe a házba.

— Megteszem, Gradov elvtárs.

Megadtam neki Vera Zajceva és Anna Voronkova címét, megmondtam a jelszót és még egyszer megkértem, hogy legyen óvatos.

— Minszki látogatásainak hivatalos ürügye legyen mindig természetes, megszokott: munkát keresett, orvosságot szerzett a szomszédasszonyának, élelmet cserélt meleg holmira. Valami ilyesmit kell kigondolni, ami nagyon valószerű és hozzátartozik a mindennapi élethez. A törvényes indíték segíti, hogy fesztelenül érezze magát és ne váltsa ki az ellenséges kopók gyanakvását.

— Megtalálom az ürügyet! — ígérte Vaszilisza Gurinovics.

— A férjét és a fiát pedig értesítjük, hogy maga is segít nekik, hogy hamarabb kiűzhessék a betolakodókat Belorusszsziából.

— Köszönöm, Gradov elvtárs.

Gyalog indult vissza, azt mondta, hogy így kevésbé hívja fel magára a figyelmet.

A Hodikával folytatott beszélgetésből kiderült, hogy jól ismeri a volt Loscsica állami gazdaságban dolgozó emberünket, Jefrem Iszajev agronómust.

— Egyébként nála lakik Murasko mérnök — mondta Hodika. — Építész a foglalkozása, de nem akar a németeknek dolgozni, eljött a városból. Most tennivaló nélkül éldegél. Szeretne harcolni, de hogy miként, nem tudja.

Felkeltette az érdeklődésemet az építészmérnök alakja. Feltettem Sztyepannak a kegyetlen, de szükséges kérdést:

— Ezt a kívánságát nem a német biztonsági szolgálat sugalmazta?

Sztyepan egészen megrökönyödött.

— Tehát azt akarja mondani, hogy a fasiszták? Szerintem tiszta ember, nincs kapcsolatban a németekkel. Jefrem Iszajev régóta ismeri őt, ha valami gyanús lett volna körülötte, nem lett volna hajlandó befogadni őt.

Az a gondolatom támadt, hogy Muraskót bevonjuk az illegális munkába. A valóban békés foglalkozása a háborús időben nagyon alkalmas volt diverziós tevékenységre, na és a képzettség, a műveltség sem megvetendő. A nagy tudású embereket gyorsabban fel lehet készíteni az illegális tevékenység módszereire, majd hamarabb lehet rájuk bízni felelősségteljes akciókat. Ezek az akciók, ha néha egyszerűek is, a végrehajtótól bátorság mellett világos gondolkodást is követelnek, az élet számtalan jelenségének és tényének pontos ismeretét, az események előre látásának, fontos döntések önálló meghozatalának képességét, és nem utolsósorban műszaki jártasságot, hiszen enélkül nem lehet sem üzemet felrobbantani, sem vonatot kisiklatni. Ha a mérnök erre a feladatra méltó, megbízható ember, rábízhatjuk egy új diverziós és terrorista jellegű földalatti csoport megalakítását, ezzel nagyobb csapásokat mérhetünk az ellenségre Minszken belül és Minszk elővárosaiban.

Kérésemre Sztyepan Hodika felkereste a volt elővárosi állami gazdaságban Jefrem Iszajevet és megbeszélte, hogy Muraskóval együtt találkozzanak velem. Másnap mindketten megjelentek Ozericsinóban.

Iszajevvel már találkoztam, most társa keltette fel az érdeklődésemet. A sovány, jó erőben levő, kék szemű Konsztantyin Illarionovics Murasko nyugodt, magabiztos, gyakorlati érzékkel megáldott ember volt. Háború előtti életéről, a Kirov-üzem építésén végzett munkájáról beszélt, sajnálta, hogy nem lépett be már akkor a pártba, arra kért, hogy vegyem fel az osztagba.

— Adjanak egy puskát, harcolni akarok a fasiszták ellen. Bebizonyítom, hogy méltó vagyok a párttagságra.

— Szándékát csak helyeselhetjük — válaszoltam. — De nem vállalkozna-e még veszélyesebb munkára? Minszkben végzendő földalatti diverziós tevékenységre gondolok.

— Vállalkozom rá — felelte. — Mit kell tennem?

— Először is kis csoportot kell összehoznia jól ismert, feltétlenül megbízható emberekből. A megszállási rendszerben végzett legális funkcióik lehetőleg segítsék elő a földalatti munkát. Például a német intézményekben végzett munka, közelség a katonai törzsekhez, a laktanyákhoz, ismeretségek az ellenséges tisztek, hivatalnokok között stb. Vannak ilyen ismerősei?

Murasko elgondolkodott, és azt mondta, hogy vannak.

Megnevezte Zoja Vasziljevszkaját, a német repülősök szállásának takarítónőjét, a tiszti kaszinóban pincérnőként tevékenykedő Raisza Volcseket, Mihail Ivanovot, a városi elöljáróság gépkocsivezetőjét és egy Kozirevo állomásán dolgozó vasutast, Ignat Csirkót. Részletesen megtárgyaltunk minden jelöltséget, felmértük, hogyan osszuk el közöttük a feladatokat. Valamennyiüktől kaphattunk értesüléseket, mivel a megszállók között forogtak és a németek bíztak bennük. A német hadsereget érintő szóbeli értesüléseken kívül mindenféle fasiszta okmány is érdekelt minket, a hadműveleti térképektől a tiltott övezetekben használt belépési engedélyekig. Mindenütt, ahová az illegális csoport tagjai bejuthattak, fel kellett kutatni a diverziók tárgyát és módját. A megszállók mögötti területen mindenütt forróvá kell tenni a talajt, hogy a németek soha sehol ne legyenek biztonságban.

Konsztantyin Murasko tehetséges tanítványnak bizonyult. Néhány nap múlva összekötők útján közölte, hogy fel akar robbantani egy szerelvényt. Négy mágneses aknát küldtem neki és hamarosan értesültem, hogy a minszki teherpályaudvaron leégett egy tartálykocsikból álló szerelvény. Az új földalatti csoport parancsnokának tettrekészségét örömmel fogadtam, de a diverzió végrehajtásának vakmerősége nyugtalanított. Találkozóra hívtam Muraskót és megmagyaráztam neki, hogy a fasiszta őrség szeme láttára csak szélsőséges esetekben szabad robbantást szervezni. Az aknáknak útközben kell működésbe lépniük, nem az állomáson. Az állomásoktól távol, a nyílt pályán a megszállók nehezebben tudják felszámolni a károkat, és ami ugyancsak nagyon lényeges, nehezebben tudják kideríteni, hogy ki hajtotta végre a diverziót és hogyan.

— Mi is így terveztük — mondta Murasko. — De a szerelvény indulása késett, így még az állomáson megtörténtek a robbanások. A németek megrettentek, sietve hozzálláltak az oltáshoz, a tettesek kereséséhez, de senkit nem találtak meg. Leégett négy teli tartálykocsi és az állomás raktára.

— Kezdetnek semmiképpen nem rossz — dicsértem meg az akciót. — Ki vett részt benne?

— A feladatot Oleg Folitar, egy fiatal legény hajtotta végre. Az unokanővére, Raisza Vrublevszkaja ismertetett meg vele. A háború előtt a 46. számú minszki iskola hatodik osztályában tanult. Az apja, Martin Kondratyevics a közétkeztetési vállalatnál volt szakács, az anyja, Anna Alekszandrovna pedig eladó. A szülei tudják, hogy kapcsolatban van a földalatti mozgalommal, és ahogy tudnak, segítenek neki.

— Hogy hajtották végre a diverziót?

— Átadtam neki két aknát előre beállított óraszerkezettel és azt mondtam, hogy a vonat elején és végén helyezze el őket. Szürkületkor Oleg a vasutasok közé vegyülve behatolt az állomásra és észrevétlenül elhelyezte az aknákat.

— Adja át Folitarnak az osztag parancsnokságának köszönetét és közölje vele, hogy két hétig ne mutatkozzon az állomáson. Hol van a másik két akna?

— Ignat Csirkónál. A megfelelő pillanatot várja Kozirevo állomáson.

— Készítse fel, hogy körültekintően járjon el. Óvja meg a csoport tagjait a lebukástól. Nem merész alkalmi rajtaütésekre van szükségünk, hanem a betolakodókat kimerítő rendszeres diverziós munkára.

Mintegy két hónapig nehézségeink voltak a robbanóanyaggal. Harcosaink kezdtek hozzászokni, hogy az aknákból, töltényekből és a fel nem robbant repülőgépbombákból kiolvasszák a trotilt. Egyszer azonban termit gyújtóbomba került a kezükbe, s mivel senki nem tudta megkülönböztetni a robbanóbombától, tűz fölött hevíteni kezdték. Megtörtént a szerencsétlenség: a közelben levő 12 harcos égési sebeket szenvedett, és ideiglenesen megvakult. Megtiltottam, hogy továbbra is a tábortűz felett olvasszák ki a trotilt. A szerencsétlenség áldozatait partizánkórházunkban ápoltuk. Fokozatosan mind visszanyerte a látását.

A Nagyföldről érkező repülőgépek 1943 áprilisának elején több száz kilogramm robbanóanyagot és több tucat aknát dobtak le nekünk.

TAVASZI MEGLEPETÉSEK

Távoli portya. — A bátor partizánlány. — Győzelem nyílt harcban. — Sínháború. — Erősítés csekistákból. — Szökevények. — Az idő kérlelhetetlen logikája.

Második tavaszunk az ellenség hátában összehasonlíthatatlanul más volt, mint az első. A különleges rendeltetésű osztag létszáma 13-szorosára nőtt, az osztag harci tapasztalatokat szerzett, a berolussziai partizánmozgalom rendszerében rettegett erővé vált, megbízható kapcsolatokat épített ki a pártvezetéssel, a fegyveres hazafiak szomszédos alegységeivel és magasabbegységeivel. Rég elmúltak azok az idők, amikor az ellenség hajtóvadászatot rendezett utánunk az erdőkben, és kénytelenek voltunk kis csoportokra oszlani, meglenni élelem és dohány nélkül. Most a büntetőosztagok repülőgépek, páncélozott járművek és tüzérség fedezete nélkül nem mertek mutatkozni a partizánok övezetében.

Áprilisban Moszkva két századaknavetőt, két páncéltörő puskát, géppisztolyokat, lőszert, trotilt, mágneses aknákat és dohányt küldött nekünk a legfrissebb központi lapok kíséretében. Végre kielégíthettük a földalatti mozgalomban részt vevők robbanoanyag iránti igényeit. Sztyepan Hodikával és Vaszilisza Gurinoviccsal 50 kilogramm trotilt és 25 aknát küldtünk Minszkbe.

Ivan Ljubimov hadnagy azt javasolta, hogy robbantókból álló csoport élén küldjük őt távoli vasúti diverziós portyára Nyugat-Belorussziába. Merész elgondolás volt, és az osztag parancsnoksága a legmegbízhatóbb és legkitartóbb embereket válogatta össze. Felvettük az osztagba a sínháború veteránjait, Larionovot, Tyihonovot, Mihajlovszkijt, Dudkint, a fiatal, de a földalatti mozgalomban már nagy tapasztalatokat szerzett Fjodor Borovikot, az új emberek közül pedig Pavel Rulinszkij lengyel nemzetiségű tanárt, aki jól ismerte azokat a vidékeket, és Valja Vasziljeva felderítőt. Valját sokáig próbáltuk lebeszélni a nehéz vállalkozásról, de ő ragaszkodott a részvételéhez, és annyira megsértődött, hogy végül mégiscsak be kellett őt venni.

A diverzánsok három 10 kilós trotiltöltettel indultak útnak. A diverzió helyéig 70 kilométert kellett megtenniük.

Félhónapnyi távollét után a csoport győzelmesen visszatért: felrobbantottak három szerelvényt, a roncsok mintegy 500 fasisztát temettek maguk alá. Diverzánsaink azonban Valja nélkül érkeztek meg. Ez a hír felkavarta az egész tábort. Mi minden harcosra vigyáztunk, mindenkit számon tartottunk. Így aztán kiváltképpen felizgatott Valjának, az egyik legbátrabb partizánlánynak az eltűnése, akit kivétel nélkül mindenki szeretett és tisztelt. A fiúk közül sokan probáltak udvarolni neki, de ő senkit nem részesített előnyben, amivel csak még jobban felgyújtotta a szívüket. Ez az esemény erdei közösségük legnemesebb érzéseit rázta meg: a barátságot, a szerelmet, a bajtársiasságot.

A diverzánsok nehéz helyzetbe kerültek, a faggatásoknak és a szemrehányásoknak nem akart vége szakadni. Ljubimov elmondta, hogy Valja éjszaka tűnt el az erdőben, amikor a csoport erős tűzben visszavonult a felrobbantott szerelvénytől. Keresték a lányt, felvették a harcot az erdőt átfésülő SS-ekkel, visszavonultak és ismét keresték. De nem könnyű megtalálni valakit a belorussziai rengetegben, különösen ha mindenütt a robbanásoktól megrémült németek mászkálnak, Akármilyen szomorú is volt a dolog, bele kellett nyugodnunk, ilyen volt a partizánélet, a partizánsors. Senkit nem hibáztathattunk, a háború volt a hibás, az ellenség, mert arra kényszerített, hogy fegyvert fogjunk. Az osztag elhatározta, hogy kegyetlen bosszút áll a betolakodókon Valja Vasziljeva pusztulásáért.

A komor Ivan Ljubimov a csoport parancsnokaként nem kerülhette el a lelkiismeret-furdalást, a keserű veszteségért. Néhány nap múlva ismét azt kérte, hogy küldjük őt a vasúthoz.

— Adják mellém ugyanazokat az embereket, és mi ezer fritzet a másvilágra küldünk Valjáért . . .

Nekem, Gromnak és Kuszkovnak azonban új terveink voltak a vasúti összeköttetések ellen végrehajtandó akciókról. Hogy a bosszúállás az ellenségen hatékonyabb legyen, elhatároztuk, hogy növeljük a felforgató csoportok számát, s minél több újoncot vonunk be e csoportokba, a tapasztalt diverzánsokat pedig általában parancsnokoknak nevezzük ki. Megkérdeztem Ljubimovot:

— A robbantóid közül ki tudna csoportot is vezetni?

— Bármelyik — felelte borúsan Iván.

— Ha nem is mind — helyesbített Kuszkov —, legalábbis sokan.

— Tanácskozzunk Kosztya Szermjazskóval — javasolta a politikai helyettes. — A sínrobbantás éppen a kedvenc tevékenysége.

Hívattuk Szermjazskót, és együttesen megvitattuk, kik legyenek a hét új diverziós csoport parancsnokai. Ivan Ljubimovon és Kosztyán kívül Larionovra, Afinogentovra, Tyihonovra, Seskóra és Mackevicsre esett a választás.

Gyakorlás után a csoportok két-két robbanóanyag-töltetet magukhoz véve egyik éjjel elindultak nyugatra és keletre: a Minszk—Baranovicsi és a Minszk—Bobrujszk vasútvonalhoz. Úgy tíz nap múlva kellett visszatérniük, a május 1-i ünnepek előtt.

A kilencedik napon szokatlan zaj verte fel a tábort. Megragadtam a mauseromat, és kiugrottam a földkunyhóból. Mindenfelől tódultak a harcosok és a parancsnokok azt kiáltva: „Valja! Valja!" Velünk szemben karon hozták az élő, sértetlen Valja Vasziljevát. Amilyen nagy volt a fájdalom, amikor az osztag megtudta vélt pusztulását, olyan kitörő és leplezetlen volt most a sok mindent megért komor, megedzett erdei harcosok örömujjongása. A lány alig tudta áttörni magát az ünneplők tömegén, hogy jelentse nekem az érkezését. Nem hagytam őt beszélni, megöleltem és megcsókoltam. Valja egészen zavarba jött, és majdnem elsírta magát.

— Sztanyiszlav Alekszejevics... Elvtársak... Kedveseim.. Én magam vagyok a hibás... Gondoltam, megrovást kapok, büntetést, ti pedig... Micsoda fogadtatás, köszönöm, köszönöm!

— Miféle büntetést, Valja — mondtam. — Halottnak tartottunk. Megesküdtünk, hogy bosszút állunk... Köszönjük, hogy élsz, hogy itt vagy az osztagban. Mindenkinek örömet szereztél, Valjusa, te derék lány!

Az egész osztag lélegzetét visszafojtva hallgatta Valja elbeszélését a haláltól egy hajszálnyira átélt kalandjairól.

A sötétben, amelyet a német géppisztolyok sorozatainak izzó nyomvonalai szaggattak át, a bokrok közé vetette magát, a fák gyökereiben botladozva, többször elesett és érezte, hogy elmaradt a többiektől, de nem mert kiáltani, mert ezzel magára vonhatta volna a hitleristákat. Amikor az erdőben ismét csend lett, megállt, kifújta magát és hallgatózott. Hol vannak

a többiek már előbbre jutottak? Megindult előre és sokáig ment, amíg csak körös-körül vaksötét lett, és feje felett össze nem zárultak a fák koronái. Rettegés fogta el, hogy eltévedt, s úgy határozott, hogy visszafordul a vasúthoz, a diverzánsoknak előbb-utóbb fel kell fedezniük, hogy eltűnt és nekik is vissza kell fordulniuk, meg kell keresniük őt, aki lemaradt ebben az őrült hajszában a ropogó cserjésen és a sötét erdőn át.

Majdnem egész éjjel a vasút mellett bolyongott. A közelben német beszéd hangzott fel, visszahúzódott az erdőbe, majd hajnalban ismét kiment a pályatesthez. Hirtelen arról, amerről jött, lövések hallatszottak. Meggyorsította a lépteit és a töltésen munkásokat vett észre, a pályát javították egy átjárónál, nem voltak sokan, ráérősen végezték a dolgukat. Ha itt a diverzánsok támadása után állították volna helyre a pályát, a helyzet más lett volna, s eszébe sem juthatott volna, hogy a vasúti munkások között rejtőzzön el. A géppisztolyát gallyakkal lefedte, ledobta vattázott lélekmelegítőjét, az ingébe rejtett egy gránátot és odament a munkásokhoz. Rájuk köszönt, azok meg kíváncsian vizsgálgatták, s jóindulatúan válaszoltak neki. Azt mondta, hogy elmenekült a falvából, mert a fiatalokat Németországba hajtják. Fölvett egy szerszámot, hozzálátott, hogy segítsen a javításban.

A munkások hallgattak, a lövöldözés közeledett.

Mikor az erdő szegélye felé tekintett, megdermedt: a fák közül SS-ek lánca lépett ki vállra vetett géppisztollyal, nyilván az éjszakai támadókat keresve átfésülték az erdőt és biztonság okából a bokrok közé lövöldöztek. Amikor a kezükben érzik a füstölgő fegyvert, nem olyan félelmetes számukra ez az idegen és ijesztő erdő, enyhül térdükben a remegés és az utálatos szívdobogás. Kiérve a nyílt terepre, abbahagyták a lövöldözést: itt már minden áttekinthető, és nappali fényben nem is olyan rettenetes. Valja tökéletesen tudta, hogy csak egy lépésre van a haláltól, de ezekben a félelmetes percekben sem szűnt meg a hitvány megszállók iránti gyűlölete és megvetése.

A gyűlölet és a megvetés erősebb volt benne a rettegésnél, és ez biztosíték volt arra, hogy a legutolsó, a döntő pillanatban felrobbantja a szíve alatt rejtőző gránátot. Abban a pillanatban, amikor kinyújtják piszkos mancsukat, hogy megragadják és elhurcolják, megkínozzák, megcsúfolják és szégyenletes fogságba vessék. „Gradov partizánjai nem esnek

fogságba" — hajtogatta magában a mondást, amelyet korábban közvetlen felettesétől, a lovas felderítők parancsnokától, Nyikolaj Larcsenkótól hallott. És azt is tudta, hogy nem egyedül válik meg az élettől, a gránát hatósugara ennyi es ennyi méter, hogy pontosan mennyi, azt elfelejtette, de az is lehet, hogy nem is volt alkalma megtudni a partizánok közt töltött viharos és nehéz fiatalságában. Mennyi kedves, esetlen vagy éppen túlságosan is talpraesett, sapkáján vörös csillagot és vörös szalagokat hordó fiú célzott előtte a szerelemre, büszkélkedett vele, vagy rajongta körül őt, és most úgy fordult, hogy egyikük sincs mellette ezekben a rettenetes pillanatokban, teljesen egyedül van, tökéletesen magányos.

Reménytelen magányának érzésében azonban nem volt igaza. A rabságba kényszerítettekben is megmarad valami korábbi szabad életük jó tulajdonságaiból. És tényleg rabok voltak-e ők? Nyilván csak időlegesen törődtek ebbe bele, a kedvező alkalomra várva magukba rejtették szabadságszeretetüket, de még nem jött el az alkalom, s csak gyötrődtek, miközben a gyűlölt jövevényeknek dolgoztak. A munkások nem adták ki Valját. Az SS-ek sokáig faggatták őket, ők meg tagadóan rázták a fejüket és senki egyetlen mozdulattal sem mutatott rá a lányra, aki rejtélyes körülmények között jelent meg, éppen amikor géppisztolyosok fésülték át az erdei bozótot.

Az SS-ek szitkozódva elmentek. Egy öreg munkás odafordult Valjához:

— Ugyancsak elsápadtál, lányom.

— Hogyne sápadtam volna el — válaszolta a lány. — Kinek van kedve a németekhez utazni!

— Most hová tartasz? — kérdezte az öreg.

— Rokonaim vannak Sztolbcin túl.

— Sztolbcin keresztül ne menj, tömérdek ott a német. A kezükbe kerülsz.

Egy másik munkás is bekapcsolódott a beszélgetésbe:

— Melyik faluba mész Sztolbcin túl? Odavalósi vagyok, elvezethetlek.

Hogy melyik faluba megy, Valja nem tudta. Nem volt joga azt válaszolni: „A greszki erdőbe, Gradov alezredeshez."

— Partizán vagyok! — ismerte be. — És maguk szovjet emberek vagy földi giliszták?

A munkások elragadtatva néztek rá, az öreg meg megkérdezte:

— Ma éjszaka ti robbantottatok fel egy szerelvényt Koloszovo állomás mellett?

— Tegyük fel — válaszolta a lány.

— Azt beszélik, tizenhárom németekkel teli vagon tört pozdorjává.

— Igaz ez? — örült meg Valja.

A másik munkás megerősítette, amit az öreg mondott, s még hozzátette:

— A robbanás helyére egészségügyi vonat érkezett, a környéket lezárták, senkit nem engednek oda, kiemelik a törmelék alól a halottakat és a roncsok közé szorultakat, segítséget nyújtanak. De kérdem én, milyen segítséget nyújthatnak még ezután a kaland után? Csak a sír segít rajtuk, megérkeztek az utolsó állomásra, lejárt az élet jegye. Mos nehezen tudsz kijutni innen, itt kószálnak a környéken. Várd meg velünk az estét.

A lány ottmaradt, de most már olyan emberek vették körül, akik értékelték a diverzánsok hőstettét, így kicsit megnyugodott. Az SS-ek még kétszer jelentek meg a munkások közelében életének e leghosszabb napján, felmentek a töltésre, átkutatták a környéket, és Valját ismét félelem töltötte el a nagyszámú ellenség közelségétől, de összeszorította a fogát és nyilván még a normát is túlteljesítve dolgozott számukra. hogy életben maradjon, visszatérjen az osztagba és ismét pusztítsa őket harcokban és diverziókban sok-sok napon át, a győzelemig.

Három hétig tartott, amíg elvergődött a greszki erdőbe. Útja sűrű erdőkön, folyókon át vezetett, német járőrök és kíváncsi rendőrök mellett. Géppisztoly és gránát volt nála, és ezekben a hetekben sokkal jobban érezte magát, mint azon a verőfényes napon a vasúti töltésen a szüntelenül felbukkanó SS-ek szeme előtt. Bár hosszú útján éhezett is, és egyedül éjszakázott az erdő mélyén, mindez nem volt számára annyira rettenetes, mint az a nap a vasúti munkások között.

A történtek után a harcosok még jobban megszerették Valját.

Májusra melegebbre fordult az idő és a parancsnokság úgy határozott, hogy az osztag nyári szállásra vonul, közelebb a folyóhoz és a lapályos árterülethez. Sátrakat vertünk, kunyhókat építettünk, berendeztük a gazdasági részlegeket, a lovaknak meg a jószágnak karámot emeltünk.

Hacsik Agadzsanovics Motevoszjan és Leonyid Joszifovics

Szoroka osztaga átkelt a Ptyics folyó keleti partjára a puhovicsi járás erdőibe, és új szomszédaink érkeztek: Filipp Filippovics Kapuszta magasabbegységének Szuvorov nevét viselő osztaga mintegy 500 emberrel. Parancsnokuk a Vörös Hadsereg hivatásos tisztje, Leonyid Petrovics Sztyefanyuk volt. Ez a magas termetű, jó megjelenésű, fegyelmezett, hallgatag tiszt 41 júliusában súlyosan megsebesült, helyi lakosok találtak rá a harcmezőn, ápolták, s amikor meggyógyult, beállt a partizánok közé.

Táboraink egymás mellett helyezkedtek el, ezért megosztottuk a biztosítási és a figyelési feladatokat. A felderítést a különleges osztag magára vállalta, mivel már régóta állomásozott a greszki erdőben és elég alaposan megismerkedett a környékkel és a lakossággal.

Május 1. előestéjén egymás után befutott a hét vasúti diverziós csoport. Ünnepi ajándékként mind győzelemmel tért meg, személyi veszteségek nélkül. Grom politikai helyettessel együtt előkészítettük a helyi lakosságnak szóló májusi felhívásunkat, megbeszélést tartottunk az agitátorokkal, de agitátoraink a falvakba már nem juthattak el.

A felderítés jelentette, hogy táborunktól délre, Sztarije Dorogi vasútállomáson egy tartalékban levő tüzérezred rakodott ki, tőlünk délnyugatra, Szluck városába pedig több ezer németet vontak össze. Az átcsoportosítások célja nyilvánvaló volt, az időzítés is önmagáért beszélt. A megszállók nem először indítottak éppen ünnepeink előtt a partizánok ellen akciókat, könyörtelen bosszúvággyal arra törekedve, hogy megkeserítsék számunkra és a békés lakosság számára a szovjet ünnepnapokat. Érzelmeinket azonban vissza kellett fojtani. Azonnal rendelkeztem, hogy a kitűzött diverziókat el kell halasztani, nehogy az osztag szétforgácsolódjon, és felkerestem Sztyefanyukot, hogy megállapodjunk, a büntetőexpedíció elleni közös akciókban. Elég jól fel voltunk fegyverezve. A 700 lövész, géppisztolyos és géppuskás mellett két századaknavetőnk és két páncéltörő puskánk is volt, Sztyefanyuk osztaga pedig két 76 milliméteres ágyúval is rendelkezett.

Elhatároztuk, hogy erős tűzzel vetjük vissza az SS-eket, és ha közben szükségessé válik, vállaljuk a közelharcot is. Lovas felderítőink körüljárták a partizánok övezetének számos falvát és figyelmeztették a parasztokat a kezdődő akcióra. Egész nap érkeztek hozzánk az értesülések Sztarije Dorogi

vasútállomásról, ahová a tüzérség mellett ellenséges gyalogság is érkezett.

Április 27-én a felderítők közölték, hogy Sztarije Dorogiból a fasiszta oszlop tüzérséggel megindult a tábor irányába. Déltájban Scsitkovicsi falva mellett megállt. Itt ágazott le a műútról az északnyugatra, a már a partizánok övezetében fekvő Obcseje falvához vezető út. Sztyefanyukkal elhatároztuk, hogy az ellenséget az övezet határán állítjuk meg és nem engedjük be Obcsejébe, ahol mintegy száz portán több száz paraszt élt. A fasiszták nem először perzseltek volna fel lakóikkal együtt békés településeket, hogy aztán jelentést tegyenek feletteseiknek a partizánok megsemmisített föld-fa erődjeiről és a megölt partizánokról.

Osztagainkat a falu megközelítési útjaihoz vezettük és birtokba vettük azt az utat, amelyen az ellenségnek el kellett haladnia. Az ágyúkat és az aknavetőket jól álcázott állásokban helyeztük el, a lövész alegységek is előnyös védelmi állásokat foglaltak.

Befutott Larcsenko szakaszparancsnok, leszállt a lóról és jelentette:

— Közelednek!

Tizenkét felderítő bukkant fel először. Távcsövön sokáig vizsgálgatták a terepet, óvatosan közeledtek. A partizánok moccanás nélkül feküdtek. Az egyik német azonban hirtelen rémülten lehajolt, majd a földre vetette magát. Nyilván partizánokat vett észre. Parancsszó csattant, és a felderítő járőrre egyszerre csapott rá Tyihonov és Oganeszjan géppuskája. Mind a 12 fasisztát lekaszálták. A harcmezőt rövid ideig csend ülte meg.

Hamarosan mintegy száz, rövid szökellésekkel haladó, lövöldöző hitlerista bukkant fel. A számbeli fölény ezúttal a mi oldalunkon volt, ami nagyon ritkán fordult elő a partizánháborúban. Különösebb erőfeszítés nélkül visszavertük ezt a támadást, az ellenség mintegy 20 katonát vesztett.

Következő támadásukat a németek tüzérségi előkészítéssel kezdték. Ütegük nyílt tüzelőállásból kezdte lőni védelmi terepszakaszunkat. De működésbe léptek Sztyefanyuk lövegei és a különleges osztag aknavetői is. Lövedékeink és aknáink a fasiszta üteg állásában robbantak, a kezelők megzavarodtak, majd a három szétlőtt ágyút hátrahagyva megfutamodtak.

A sikertelen tüzérségi előkészítés után a német parancsno-

kok két-három századnyi gyalogságot vonultattak fel ellenünk. Ismét mi voltunk fölényben, s kis távolságról minden fegyverünkkel tüzet nyitottunk az előrenyomulókra. Az ellenség azonban veszteségei ellenére tovább tört előre. Erre Uszolcev szakasza a rohamozók szárnyára sietett és golyószórókból tüzet nyitott. A németek megérezték, hogy csak a biztos pusztulás várhat rájuk, és több tucat halottat hátrahagyva visszaözönlöttek.

Másnap reggel az ellenség újabb rohamokat indított védelmünk ellen. Nyolcszáz német indult támadásra harckocsik és páncélautók támogatásával. A könyörtelen és véres harc egész nap folyt, és ismét a partizánok győzelmével ért véget. A fasiszták visszavonultak Sztarije Dorogi vasúti állomásra és többé nem mutatkoztak. A büntetőakció olyan gyalázatos kudarccal végződött, amilyet a minszki övezetben a németek a partizánháború kezdete óta még nem szenvedtek el. Már nem manővereztünk, nem a túlerő csapása elől tértünk ki, hanem nagyjából egyenlő erőinkkel felvettük a nyílt harcot és a katonák, parancsnokok hozzáértése, a szigorú fegyelem és a rendkívüli erkölcsi erő révén felülkerekedtünk.

Erős fedezőcsoportot állítottunk ki, kiküldtük a felderítőket, majd a két osztag bevonult Obcseje falvába, ahol a lakosság ünnepélyesen fogadott minket. A helyi lakosok nem találták a szavakat, hogy kifejezzék örömüket és hálájukat. Ezen a vidéken a partizánok még soha nem bocsátkoztak kétnapos nyílt harcba a megszállók csapataival és nem arattak még ennyire fölényes győzelmet.

Egyesített erőink a fedezőcsoport biztosítása alatt a faluban kiadós pihenőt tartottak, majd osztagunk visszavonult a táborába. Sztyefanyuk embereivel Obcsejében maradt, hogy újabb akció esetén a németeket megérkezésünkig feltartóztassa.

Az ellátó szakasz harcosai és a rádiósok a bázison maradtak, s most nagy örömmel fogadták a visszatérő osztagot. Bajtársaink a táborban két napig hallgatták az elhúzódó harc zaját és minden percben várták a parancsot, hogy visszavonulunk a körülzárásból, de körülzárásra ezúttal nem futotta a betolakodóknak, nem sikerült elrontaniuk az ünnepet.

Május 1-e légkörét betöltötte a harci siker, a tábori élet szerencsésen alakuló körülményei, az ellenség feletti elkerülhetetlen diadal előérzete.

A legfelsőbb főparancsnok, Sztálin ünnepi napiparancsát

az egész osztag hallgatta rádión, majd írógépen sokszorosítottuk, s a partizánövezetben és a megszállt Minszkben terjesztettük:

„Az 1942—1943-as téli hadjárat időszakában a Vörös Hadsereg súlyos vereségeket mért a hitleri csapatokra, hatalmas mennyiségben semmisítette meg az ellenség élőerejét és technikai eszközeit, két ellenséges hadsereget zárt körül és számolt fel Sztálingrádnál, több mint 300 000 ellenséges katonát és tisztet ejtett fogságba és több száz szovjet várost, több ezer falut szabadított meg a német igától."

Május első harmadában megérkezett Minszkből Galina Kiricsek összekötő. Már régóta dolgozott nekünk, de most találkoztunk először. A telt alkatú, nagy arcú, fekete hajú Galja 30 év körül volt, erős ukrán akcentussal beszélt. Férjéről, a Vörös Hadsereg tisztjéről még mindig nem volt híre, de megőrizte jókedélyét, harciasságát, és nem minden humor nélkül mesélte el, hogyan égette el minden holmiját a háború elején, hogy ne kerüljön a megszállók kezébe. Galina jelentette, hogy a vasúti javítóműhely földalatti csoportjának vezetője, Georgij Krasznyitszkij találkozni akar velem a következő két hét során.

— És el tudja hagyni a várost? — kérdeztem.

— Néhány napra el tud távozni — felelte összekötőnk.

Május 23-ra tüztem ki a találkozót a mérnökkel a partizánövezetben, Peszcsanka falvában.

Miután Galina elment, Grommal és Lunykovval hozzáláttam, hogy kidolgozzuk a sínháború új taktikáját. Az összeköttetési vonalak megszakítása az osztag egyik legfontosabb törekvése volt, ezért szüntelenül továbbfejlesztettük és gazdagítottuk a diverziós cselekmények formáit. A tanácskozásra meghívtuk legtapasztaltabb robbantóinkat, Szermjazskót, Ljubimovot, Seskót, és elhatároztuk, hogy golyószóróval felfegyverzett nagyobb, 15 fős csoportokat hozunk létre. A nagyobb csoportnak könnyebb eljuttatni a trotiltölteteket 40 vagy 80 kilométernyire, hiszen a tábortól ekkora távolságnyira feküdt a hatáskörünkbe tartozó Minszk—Moszkva, Minszk—Mologyecsno, Minszk—Bobrujszk és Minszk—Baranovicsi vasútvonal, és szükség esetén nagyobb sikerrel szállhat szembe az ellenség járőreivel őrségeivel, a majdnem félszakasznyi erő mégiscsak több, mint két vagy öt ember. Igaz, egy ekkora létszámú csoport nehezebben tud észrevétlenül elhaladni a fasiszta helyőrségek és őrhelyek mellett, de tekin-

tetbe kell venni harcosaink nagyobb tapasztalatait és a lakosság aktív támogatását is.

Elhatároztuk, hogy 12 új, nagyobb diverziós csoportot szervezünk és fokozzuk csapásainkat az ellenség szállításaira, ezzel segítséget nyújtva a Vörös Hadseregnek a téli hadjárat sikereinek megszilárdításában és a Belorusszia felé való előrenyomulás sikeres folytatásában.

A robbantó csoportok gyakorlatozásának napjaiban visszatért Minszkből Anna Voronkova és magával hozta a terhes Vera Zajcevát, Gurinovics feleségét. Vera nagyon nem szívesen hagyta el a megszállt várost, folytatni akarta a földalatti munkát, de az erélyes és szigorú Anna rákiáltott:

— Egy partizán gyerekét a partizánok között kell megszülni, és nem az ellenség tanyáján!

Ez a nem túlzottan meggyőző érv mégiscsak hatásos volt. Két hónap múlva Vera egészségügyi részlegünk orvosainak segítségével a partizánok erdejében utánpótlást szült az osztagnak, mégpedig kislányt, Lenocskát.

Május közepén Moszkva csekistákból álló erősítést küldött az osztagnak, Alekszandr Fjodorovics Kozlov századost hat, többségükben belorussziai születésű harcossal: Ivan Szidorovval, Mihail Maurinnal, Pavel Gruntoviccsal, Gavriil Scsetykoval, Ivan Szaburovval. Friss újságokat is hoztak és egy zsáknyi könyvet, főként pedig élőszóban számoltak be a fővárosról, amelyet nemrég hagytak el szállító repülőgépen.

Kozlov századost a szovjet—finn konfliktus óta ismertem. Abban az időben főhadnagy volt, századparancsnok a vezetésem alatt álló határőr-zászlóaljban. Ugyanabban a zászlóaljban szolgált törzsőrmesterként a Kozlov csoportjával érkezett Ivan Szergejevics Szidorov is. Nagyon megörültek, amikor a különleges osztag paracsnokában, Gradovban ráismertek hajdani zászlóaljparancsnokukra a Karéliai földszoroson. Én épp olyan elégedett voltam ezzel, mint ők.

Elbeszélgettem velük. A finn hadjáratért Kozlovot Vörös Zászló Renddel tüntették ki, Szidorovot pedig a „Bátorságért" Érdeméremmel. A százados részt vett Sztálingrád védelmében, és nagyon érdekes dolgokat mesélt a második világháború e döntő csatájáról. A törzsőrmester 1941 augusztusában D. N. Medvegyev ezredes különleges osztagának harcosaként az ellenség mögöttes területére ment és jelentős tapasztalatokat szerzett az ideiglenesen megszállt területen folytatott harcban.

A partizánok hosszan kérdezgették Kozlovot az új harci technikáról, a sorozatvetőkről, harckocsikról, repülőgépekről, a szovjet hátország életéről, a moszkvai újdonságokról. Elégedetten vették tudomásul, hogy a fasiszta repülők már nem merik Moszkvát támadni.

— Mi pedig 41 augusztusa óta bombázzuk a hitlerista Berlint — emlékeztette a harcosokat a mozgékony Grom politikai helyettes.

Az javasolta, hogy a most érkezett csekistákat vigyük el a környező falvakba, s beszélgessenek el a lakossággal. A politikai helyettes minden kedvező alkalmat igyekezett felhasználni a politikai munka céljaira, s különösen jól eszébe véste az illegális területi bizottság útmutatását, hogy fokozni kell az agitációs munkát a helyi lakosok között. Mély értelmű útmutatás volt ez, hiszen a helyi lakosság alkotta azt a közeget, amelyben és amelyért tulajdonképpen léteztünk. A területi bizottság szüntelenül emlékeztetett minket Anteus mítoszára.

A tavasz utolsó meglepetéseként előre nem látott, de a háború fordulatot hozó évére jellemző és lényegében törvényszerű esemény történt.

Az erősen lebarnult, új nyári egyenruhát és parancsnoki csillaggal díszített ellenzős védősapkát viselő izmos Dmitrij Menysikov benézett a sátramba, és jelentette:

— Sztanyiszlav Alekszejevics, a felderítés a faluban feltartóztatott egy német ezredest és egy repülős tisztet.

— Hol vannak?

— Mindjárt idehozzák őket. Teherautón érkeztek, két asszony és két gyerek is van velük. A parancsnokkal akarnak találkozni.

— Lássuk.

Menysikov felugrott a nyeregbe, megindult a gépkocsi elé, én pedig hívattam Karl Antonovics Dobricgofert és kisétáltunk a tábor határán túlra az úthoz. Felbukkant lován Dmitrij, mögötte pedig a gödrökben nagyokat zöttyenve német tehergépkocsi közeledett. A vezetőfülke két oldalán a hágcsón két géppisztollyal felfegyverzett felderítő, Leonyenko és Nazarov állt.

A gépkocsi lefékezett mellettünk. A vezetőfülkéből egy német ezredes lépett ki kifogástalan egyenruhában és vállán géppisztollyal egy repülős százados. Tisztelegtek, majd az ezredes megszólalt:

— Guten Tag, Kamaraden.

Karl Antonovics közölte velük, hogy én vagyok az osztag parancsnoka. A repülős átadta a géppisztolyát. Majd mindketten hozzáláttak, hogy lecsatolják a pisztolyukat, s közben valamit mondtak. Dub fordította:

— Nem akarnak többé Hitlerért harcolni, ezért átadják a fegyverüket.

— Mondd meg nekik, hogy azoktól, akik önként jönnek át hozzánk, nem vesszük el a személyi fegyvert.

Ez a bejelentés meglepte a német tiszteket. Az ezredes azt válaszolta, hogy nem tévedett, amikor nagyra értékelte a szovjet embereket, és köszönetet mondott a bizalomért. Bár még ebben a helyzetben sem bíztam különösebben a hitlerista hadsereg tisztjeiben, de jól ismertem a nemzetközi katonai etikettet. Igaz, hajdanában a magukat megadó tisztek csak szálfegyverüket őrizhették meg, de én megengedhettem a foglyaimnak a tűzfegyver megtartását is, hogy megmutassam jóakaratunkat, nemeslelkűségünket és erőnket. A fogságban politikai munkát fognak végezni közöttük, hadd kezdődjön hát meg ez a politikai munka az új világ képviselőinél való tartózkodásuk első perceitől.

Az ezredes és a repülős meghajolt és felcsatolta a pisztolyt. Az ezredes a gépkocsira mutatott és gyors beszédbe fogott. Karl fordította, hogy a tisztek két zsidó asszonyt hoztak magukkal gyerekekkel, az ezredes reméli, hogy ők is menedéket kapnak a parizánoknál. Igenlő választ adtam és meghívtam mindenkit a táborba. A harcosok csödálkozva nézegették a szokatlan vendégeket. Elhelyezkedtünk az egyik tágas kunyhóban. Megkérdeztem a németeket és az asszonyokat, hogy az út után nem akarnak-e harapni valamit, de ők nemet mondtak. Az ezredes elővette okmányait és beszélni kezdett.

Ebben az évben töltötte be 45. életévét. Apja a császári hadsereg tisztje volt. Ő maga részt vett az első világháborúban, az orosz fronton harcolt. Később elvégezte a katonai akadémiát. 1942 őszéig Hamburgban a légvédelem parancsnoka volt, majd áthelyezték Minszkbe ugyanerre a tisztségre. Megrázta őt, hogy milyen barbárul bánnak a német megszálló hatóságok a belorusz lakossággal. Véletlenül eljutott a Minszk melletti Trosztyinyecbe, a haláltáborba. Tanúja volt a szovjet emberek tömeges kivégzésének és megértette, hogy ő is cinkosa e bűnöző bandának. Tiszti becsülete és emberi öntudata azt követelte tőle, hogy szakítson a hitlerizmussal, s az ezredes keresni kezdte a módját, hogy átmenjen a par-

tizánokhoz. Elhatározását csak megerősítette, hogy a minszki gettóban találkozott egy hamburgi ismerősével, egy asszonnyal, akit szeretett. Az asszonyt Elzának hívták, vele együtt a szögesdrót mögött sínylődött a nővére is két gyerekével. Egy idő múlva az ezredes megtudta, hogy a gettó foglyait hamarosan újabb véres akció várja, és sietett végrehajtani a tervét.

Azt kértem, mondják el, hogy ismerkedett meg az ezredes a légierő századosával.

A lelki alkatában barátjára nagyon hasonlító repülős elmondta, azt a feladatot kapta, hogy intézzen támadást egy falu ellen. A falu fölé érve megállapította, hogy a faluban nincs semmiféle katonai célpont, a fegyvertelen lakosság elleni támadást pedig összeegyeztethetetlennek tartotta a tiszti méltósággal. Parancsnokai azonban nem osztották patriarchális és humanista nézeteit és Minszkbe küldték, hogy az ügyét kivizsgálják. Itt a repülős találkozott az ezredessel, s hamarosan megtalálták a közös nyelvet.

— Hogy sikerült megszökniük Minszkből?

Az ezredes azt mondta, hogy az ő helyzetében ez nem volt különösebben nehéz. Magához rendelte az ügyeletes gépkocsit, beültette a repülőst, maga is beült, és parancsot adott, hogy hajtsanak a gettóba. Felvette Elzát, a nővérét és a gyerekeket, az őröknek hamis engedélyt mutatott fel Kube aláírásával és kihajtott a gettó kapuján. Amikor az autó a kihalt elővárosi műútra ért, a gépkocsivezető, a Hitler-Jugend tagja megrémült a partizánoktól, elengedte a kormányt és megpróbált elmenekülni. Az ezredes lelőtte és maga vezette el a gépkocsit a partizánövezet mélyébe. A faluban a járművet megállították különleges osztagunk felderítői. Így zajlott hát le a menekülés.

Külön kunyhót jelöltünk ki a tiszteknek és magukra hagytuk őket. Elbeszélgettünk az asszonyokkal, akik megerősítettek mindent, amit az ezredes és a repülős mondott. Elza azt kérte, hogy ne álljunk bosszút az ezredesen, mert rendes és kulturált ember, gyerekkora óta ismeri őt. Azt válaszoltam neki:

— Ne nyugtalankodjanak. A partizántáborban mindannyian a szovjet törvény védelme alatt állnak. Egyébként sem a németek ellen harcolunk, hanem a nácizmus ellen.

Válaszom megnyugtatta az izgatott és ettől még jobban

megszépült asszonyt. Őt és nővérét a gyerekekkel a tisztek mellett helyeztük el egy sátorban.

Karl Antonoviccsal megvitattuk benyomásainkat a szökevényekről. Arra a következtetésre jutottunk, hogy szó sincs a hitlerista felderítés provokációjáról, senki nem téveszt meg minket, csupán ez az idő logikája: a halottak millióira épített fasiszta birodalom elkerülhetetlen végzete felé halad, tartósságában egyre kevésbé hisznek.

Miután egyetértettünk ezzel az értelmezéssel, a harcosokkal is ismertettük e tavasz ígéretes előjeleit.

A FELDERÍTÉS HŐSEI

„Nyelvet" fogni veszélyes munka. — A parancsnok felesége. — Fjodor Borovik, a parasztfiú. — Fedot Kalinyin százados. — A minszki bázisú csoport. — Önkéntes segítőtársak. — A hazug rádiós. — Halálmegvetés.

1943 tavaszára a különleges osztag felderítő szolgálata már mintegy 400 emberből állt, ezzel elérte az osztag akkori létszámának a felét. A felderítők túlnyomó többsége bázisunkon kívül volt, Belorusszia fővárosában, a járási központokban, a vasúti állomásokon, és minden környező településen, ahol csak fasiszta helyőrségek állomásoztak.

A partizánfelderítés mesterei, Dmitrij Menysikov főhadnagy, Nyikolaj Larcsenko hadnagy, Nyikolaj Gyenyiszevics szakaszvezető, Heinz Linke antifasiszta német és bajtársaik gyakran ejtettek „nyelveket", lest állítva a műutakon, a helyőrségek, a megszállási intézmények és az ellenséges repülőterek környékén.

Hogy mennyire nehéz feladat volt ez, jól mutatja A. F. Kozlov százados csoportjának példája.

Kozlov parancsot kapott, hogy kísérjen Minszk környékére néhány partizánt, akik fontos feladat végrehajtására indultak útnak, visszafelé pedig ejtsen „nyelvet". A százados kiválasztott tíz géppisztolyost és pontosan felkészítette őket a portyára.

A kijelölt napon a csoport elindult. A partizánoknak néhány ellenséges helyőrség közvetlen közelében kellett elhaladnia.

A csoport éppen pihenőt tartott Poguljanka falvában, amikor lövések hallatszottak. A faluba betörtek a hitleristák. A százados úgy rendelkezett, hogy Szidorov törzsőrmester és Nazarovics harcos az elkísért bajtársakkal rejtőzzön el az erdőben, a többiek pedig géppisztolytűzzel fedezzék a visszavonulásukat. Rendelkezéseit gyorsan és pontosan végrehajtották. A partizánok veszteségek nélkül visszavonultak az erdőbe, a németek pedig nem szánták rá magukat az üldözésre.

Az elkísért bajtársakat eljuttatták rendeltetési helyükre, majd a csoport hozzálátott, hogy elvégezze a feladat második

részét, „nyelvet" ejtsen. A csoport elhelyezkedett a műút mellett. A műúton szinte megszakítás nélkül mindkét irányban gépjárművek, fogatok haladtak, motorkerékpárosok száguldoztak. Ilyen feltételek mellett a támadás egyértelmű lett volna azzal, hogy ez a fontos feladat meghiúsul. Egész nap eredménytelenül lapultak az út mellett, ha csak nem számítjuk, hogy megfigyelték az ellenség szállításait. Éjszakára a műút kiürült. Csak hajnalban hallottak ismét motorzúgást, s a távolban felbukkant egy másfél tonnás tehergépkocsi. Kozlov és Pjotr Bacsilo lövésre készen tartott géppisztollyal kiugrott a műútra. A tehergépkocsi nagy fékcsikorgással megállt. Civilek utaztak benne. A partizánok továbbengedték őket, a gépjárművet azonban bevitték az erdőbe.

Hamarosan ellenséges oszlop haladt el az úton. Az oszlopot követő ellátó részleg a figyelőktől nem messze megállt, hogy gépkocsijába rakodja a már összekészített fát. A csapatból egyszer csak kivált egy tiszt és megindult egyenesen a bokrokban lapuló bajtársaink felé. Ötlépésnyire a hitlerista észrevette a partizánokat és a pisztolyához kapott, de Kozlov ráemelte a géppisztolyt és kiadta a parancsot:

— Halt, Hände hoch!

A tiszt feltette a kezét. A villámgyorsan mellette termő Szidorov törzsőrmester ledöntötte őt a lábáról, befogta a száját, lefegyverezte és a bokrok közé vonszolta. Mindezzel olyan fürgén és zajtalanul végzett, hogy társai mit sem sejtve folytatták a fa rakodását.

„Nyelvet" fogtak már, el kell tehát vonulni. A csoport elindult az erdőbe, s hamarosan odaértek, ahol már várta őket beindított motorral a zsákmányolt gépkocsi. A vezetőfülkében Pjotr Bacsilo és Pavel Gruntovics ült. A partizánok gyorsan feldobták a platóra a „nyelvet", maguk is felugrottak és az erdei utakon száguldva megindultak a különleges osztag tábora felé.

Áthaladtak Vizvolenye falun és amikor a falu túlsó végére értek, néhány gépkocsit vettek észre. A járművek mellett hitleristák sürögtek, a gabonát szedték össze a parasztoktól. Mikor észrevették a partizánok tehergépkocsiját, tüzet nyitottak. A partizánok tíz géppisztolysorozattal válaszoltak és teljes sebességgel elszáguldottak a megzavarodott németek mellett. Majd azt vették észre, hogy előttük az úton német gépkocsioszlop áll. Töprengésre azonban nem volt idő, a partizánok az oszloptól százméternyire átszelték az utat. A né-

meteknek még arra sem volt idejük, hogy megértsék, mi történt, egyetlen lövést sem adtak le utánuk.

Az osztag kezébe került fogoly tiszt értékes információkat adott, amelyeket rádión azonnal továbbítottunk a Nagyföldnek.

Egy másik alkalommal Kozlov százados hatodmagával indult útnak megbízatást végrehajtani. Most is észrevétlenül kellett elhaladniuk öt fasiszta helyőrség mellett. Minden elővigyázatossági intézkedést megtettek, csak éjszaka haladtak előre. Vanykovscsina faluban, ahol nem voltak németek, pihenőt tartottak, és a fárasztó menetelés után mély álomba merültek. Hirtelen berontott a házba a háziasszony, és nagyot kiáltott: „Fiúk, végük van! Gépkocsik jöttek!" — és már kinn is volt. A félálomban levő Kozlov százados nem értette, miről van szó. Kinézett az ablakon és meglátott három gépkocsit. A kocsikról fasiszták ugráltak le. Kozlov megragadta mauserét. Mihail Maurin, Ivan Szidorov, Grigorij Moszkalev és a többiek is felkészültek a harcra. Eközben a falu közepén puska- és géppuskatűz hangzott fel. Leonyid Szoroka osztagának a faluban levő néhány partizánja vonult vissza harc közben a Szviszlocs folyó mögé. A járművekről leugró németek a folyóhoz igyekeztek.

Kozlov százados utasította a harcosokat, hogy rejtőzzenek el a padláson. Más menekvés nem volt. Nyomukban aztán ő is felmászott a padlásra. A lövöldözés hamar félbeszakadt, a szomszédos házban felhangzott a katonák szitkozódása, az asszonyok sikítozása. Megindult a lakossággal szembeni megtorlás. A harcosok a géppisztolyukat szorongatták, alig tudták fékezni magukat, hogy ne nyissanak tüzet a gyűlöletes gyilkosokra és fosztogatókra.

A százados, látva emberei hangulatát, halkan parancsot adott:

— Nyugalom! Mindjárt ideérnek.

És tényleg, a házba hamarosan berontottak a németek. Hozzáláttak a ház átkutatásához. Ruhát, élelmet kerestek, az udvaron lelőtték a tyúkokat, istentelenül káromkodtak. Teljesen kirámolták a házat és már távozáshoz készülődtek, amikor az egyik hirtelen rémülten felkiáltott.

Kozlov százados felfigyelt. A németek valamilyen nyomra bukkantak. Úgy látszik, az egyik partizán a nagy sietségben elfelejtette magához venni vörös szalaggal díszített sapkáját. A katonák ismét mindenhova beszaglásztak. Egyikük

felmászott a padlásra, figyelmesen fürkészte a sötétséget, de semmit nem látott és leereszkedett. A németek kimentek a házból és felgyújtották. A partizánoknak el kellett hagyniuk búvóhelyüket. Levetették magukat a padlásról, géppisztolyukból tüzet zúdítottak a faisztákra és futva megindultak a mezőre, el akartak jutni a vízmosásig, hogy elrejtőzzenek benne. Futás közben Kozlov észrevette, hogy 200 méternyire jobbra a fasisztak állványos géppuskát állítanak fel.

— Feküdj! — kiáltotta a százados, és a lelapult harcosok felett géppuskasorozat süvített el.

Rövid szökellésekkel haladtak tovább. A parancsnok mellett szaladó Zajcev harcos elesett.

— Mi van veled? — kérdezte Kozlov.

— Megsebesültem.

— Tudsz futni?

Zajcev felugrott és bicegve tovább futott. A harcosoknak sikerült elérniük a vízmosást, ahol a géppuska már nem árthatott nekik, lépésre fogták és továbbindultak, a sebesültet támogatva. Eljutottak Karaszi falvához, Zajcevet elsősegélyben részesítették, szekeret szereztek, és feltették rá a sebesültet. Kozlov százados Zajcevet Mitrofanov harcossal visszaküldte az osztaghoz, maga pedig három géppisztolyosával folytatta az utat. Néhány nap múlva a feladatot végrehajtották, és a csoport sikeresen tért vissza a bázisra.

A fogoly katonák és tisztek kiegészítették felderítési adatainkat, folyamatosan értékes információkat szolgáltattak. A hazafiak behatoltak a hitlerista katonai és közigazgatási gépezet szó szerint minden láncszemébe, kapcsolatba léptek a megfelelő emberekkel és naponta szállították az osztagnak a legváltoztosabb titkos értesüléseket. Az osztag parancsnoksága minden megszerzett anyagot kiegészített, ellenőrzött és osztályozott, majd továbbította a központnak. Rádióállomásaink szinte 24 órán át dolgoztak egy nap, annyi felderítési adatot gyűjtött az ügynöki hálózat.

Kevés hivatásos hírszerzőnk volt, legfeljebb 10 százaléknyi, munkatársaink tömegét különleges kiképzés nélküli emberek adták. Ez azonban nem akadályozta meg őket, hogy sikeresen hajtsák végre a felelősségteljes feladatokat.

A háború kirobbanása Jekatyerina Martinovna Dubovszkaját Belosztoknál érte. Két kisgyereke volt, Alik és Lenya, és hamarosan várhatta a harmadik gyerek megszületését is. Férje, egy lövészszázlóalj parancsnoka hajnalban elindult a csa-

patához és részt vett az első harcokban. A parancsnoki állomány családjainak kiürítése a fasiszta dögkeselyűk bombázása és géppuskázása közepette folyt. Útközben Dubovszkaja elszakadt Aliktól, aki egy menekülteket szállító szerelvénynyel keletre ment; ő maga pedig Lenyával bennrekedt a németek gyűrűjében. Elhatározta, hogy valahogy eljut a megszállt Minszkbe, a szüleihez.

Éjszaka az erdőben német géppisztolyosok felfedezték, és közelről hosszú sorozatokkal lőni kezdték őket. Jekatyerina Martinovna felriadt, talpra ugrott, de mindjárt el is esett: a vállát átlőtték. A négyéves Lenyát megrémítette a lövöldözés és a haldoklók vad kiáltásai, sírva fakadt. Az anyja odakúszott hozzá, hogy testével védje meg a golyóktól, de másképp történt: egy köpenyt és sisakot viselő nyurga hóhér pisztolyával belelőtt Lenyába. Jekatyerina Martinovna eszméletlenül összeesett, már nem látta és nem hallotta, hogy végeztek a fasiszták a sebesültekkel.

Minszkbe nem az életörömmel teli fiatalasszony érkezett, hanem megőszült, bánat gyötörte öregasszony. Szülei házában sem sok öröm várt rá: az öregek betegeskedtek, a nővére alig kereste meg a mindennapi kenyérre valót. Jekatyerina néhány napig mozdulatlanul feküdt. Egy szeles éjszakán tűzvész tört ki, s a család fedél nélkül maradt. A hajléktalan családot Jurkjan volt bölcsődevezető fogadta be. Az ő lakásában szülte meg Dubovszkaja a fiát. Alighogy rendbe jött a szülés után, Jekatyerina Martinovna azonnal kapcsolatot keresett a hazafiakkal, hogy bosszút álljon az ellenségen.

Amikor tudomásunkra jutott, hogy mindenáron harcolni akar, segítettünk neki. Megismertettük összekötőnkkel, Galina Kiricsekkel, és Galinán keresztül feladatokkal bíztuk meg.

Első illegális megbízatásaként Dubovszkajának gyógyszereket kellett szereznie. Kapcsolatba kellett lépnie az egyik minszki gyógyszertár alkalmazottaival és orvosságokat, kötözőanyagokat kellett átvennie tőlük a partizánok számára. Még érzéstelenítőket is sikerült szereznie egészségügyi részlegünknek, ami az erdőben töltött tábori életben nagyon nagy dolog volt. Nehéz lenne kiszámítani, hány harcokban megsérült hazafin segített új földalatti munkatársunk merész tevékenységével.

Illegális tevékenységének köre állandóan bővült. Az osztag parancsnoksága, látva egyre nagyobb hozzáértését, meg-

bízta, hogy alakítson és irányítson egy diverziós és felderítő csoportot. Dubovszkaja bevonta a csoportba háziasszonyát, Jurkjant és szomszédját, a vasúti csomóponton dolgozó Szergej Kotovot. A csoport sok hírszerző akciót hajtott végre, rendszeresen küldte az osztagnak az értékes információkat az ellenségről, többek között a Minszken áthaladó katonai és teherszállító szerelvényekről, a fasiszta csapatok, törzsek, hadtápintézmények elhelyezéséről és mozgásáról. A Jekatyerina Martinovna vezetésével tevékenykedő illegális csoport tagjai több esetben vakmerően rajtaütöttek a német vonatokon, felgyújtották az arcvonalra irányított üzemanyagot.

Amikor a központ megbízott minket, hogy szerezzünk értesüléseket az ellenséges csapatok Baranovicsi városán keresztüli mozgásáról, Dubovszkaját irányítottuk erre a feladatra. Dubovszkajának sikerült kapcsolatokat teremtenie a német helyőrségben és egy fiatal hazafi, Jagya, a német étterem tolmácsnője segítségével értékes felderítési információkhoz jutott. Kiderült, hogy a baranovicsi vasútállomáson minden éjszaka összezsúfolódnak a katonai szerelvények és hajnalig nem indulnak tovább útjukra, mert félnek, hogy a Minszk és Orsa felett repülő szovjet gépek bombatámadást intéznek ellenük.

A Dubovszkajától kapott értesüléseket azonnal továbbítottuk Moszkvába, és az éjszakai bombázók néhány sikeres támadást hajtottak végre a vasúti csomópont ellen, szétbombázták a vonatokat, romba döntötték a fűtőházat, a laktanyákat, a raktárakat és az irodákat, pusztító tűzvészt támasztottak.

Külön is szeretnék megemlékezni egy fiatal felderítőről és diverzánsról, Fjodor Borovikról.

A greszki járás Kosela falvában született, 18 éves fiatalember volt, amikor kitört a háború. Ki akart települni keletre, de bekerítésbe került. Itt, a bekerítésben ismerkedett meg Vlagyimir Ivanovics Zajaccal, a párt greszki illegális járási bizottságának titkárával. Fjodort nagyon leverte, hogy nem sikerült átlépnie az arcvonalon és beállnia a hadseregbe önkéntesnek. Egyszer, mégpedig 1941. augusztus 15-én Vlagyimir Ivanovics megkérdezte tőle:

— Komszomolista vagy?

— Az vagyok. Na és?

— Ha komszomolista vagy, és te is úgy akarod, az ellenség mögötti területen is hasznos lehetsz.

— Mit kell tennem? Adjon tanácsot.

— Sok tennivalónk van a megszállt területen. De mivel még fiatal vagy, kis dolgokkal kell kezdened. Nézzük csak... Akarsz az összekötőm lenni? Kezdetnek?

— Persze. És mi az, hogy összekötő?

Fegya Borovik hamarosan már tökéletesen tudta, hogy mi az az összekötő. A járási bizottság titkárának megbízásából illegális lakásokat keresett fel, különböző emberekkel találkozott, egyezményes jelszavakat váltott velük, rejtjelzett üzeneteket vett át. A fiatal illegális harcos első ügyei megkapóan érdekesek, titokzatosak, kockázatosak voltak. Minden lépésénél veszély leselkedett rá, hol tábori csendőr vagy SS, hol pedig titkos német ügynök alakjában.

Vlagyimir Ivanovics Zajac minden akcióra gondosan felkészítette a tapasztalatlan legénykét. Megtanította őt arra, hogy legyen éber, jó megfigyelő, kitartó. Fegya jól megtanulta a feladott leckéket, munkáját sietség nélkül és alaposan végezte. Az ismeretlenekkel óvatos volt, a félénk falusi süvölvény szerepét játszotta. Értett a konspirációhoz, ahhoz, hogy semmivel ne árulja el a földalatti mozgalomhoz tartozását, s ezt a képességét észrevették és értékelték is. Amikor 1942 februárjában Vlagyimir Ivanovicsnak az erős körülzárás miatt M. P. Konsztantyinov vezérőrnagy csoportjával a Ljubanscsinára kellett visszavonulnia, Borovik fontos hírszerzői megbízatással a szülőfalujában maradt.

Három hónap múlva Vlagyimir Ivanovics Zajac ismét megjelent a járás területén és felvette a kapcsolatot Borovikkal. Fegya sugárzó arccal jelent meg nála, büszkeséggel töltötte el, hogy elvégezte ezt a nagyon munkaigényes feladatot. Kimerítően beszámolt a járási bizottság titkárának a Siscsiciben, Polikarpovkában, Greszkben és Scsitkovicsiben állomásozó helyőrségről, minden időközbeni változásról, ismertette az itteni erdőkben megrendezett legutóbbi, május előtti büntetőakciót, elmondta, hogy gondosan ellenőrizte azt a bekerítettekből és helyi parasztfiatalokból álló csoportot, amely készen áll a bekapcsolódásra a népi ellenállásba. Zajac hamarosan beosztotta őket Muhin főhadnagy vezetése alatt az egyik partizánosztaghoz.

Csak egy dolgot nem hajtott végre Fjodor: nem leplezett le besúgókat. Amikor erről beszámolt a járási bizottság titkárának, kis híján elsírta magát.

— Ne búsulj, felderítő! — bátorította őt Vlagyimir Ivano-

vics. — Hisz még csak az első lépéseknél tartasz. Leplezel még te le kémet is, árulót is. A felelősségteljes megbízatás végrehajtásáért köszönetet mondok neked személy szerint is, a járási bizottság és a partizán-magasabbegység nevében is.

— A Szovjetuniót szolgálom! — suttogta halkan a fiatal hírszerző.

— És most új feladatot kapsz...

Fegya 1942 folyamán továbbra is felderítést végzett Kozlov magasabbegységének, majd december 10-én felderítőként felvették a Szuvorov dandárnak a greszki és a szlucki járásban tevékenykedő Frunze osztagába. Mindkét járási központban fasiszta helyőrségek állomásoztak, és Borovik azt az utasítást kapta, hogy ne vegye le róluk a szemét. Fjodor kapcsolatot alakított ki Greszkben és Szluckban élő szovjet hazafiakkal, megszervezte a hírszerzést, maga is többször megfordult a városokban, röplapokat terjesztett, besúgókat és árulókat leplezett le. Értesüléseit felhasználva a partizánok sikeres diverziókat hajtottak végre, lesállásokat szerveztek, ártalmatlanná tették az ellenség több veszélyes ügynökét.

Különleges osztagunk a Szuvorov dandár szomszédságában harcolt. Többször hallottam e fiatal felderítő, Borovik bátorságáról, leleményességéről és rendkívüli eredményességéről. Megkértem a dandár parancsnokságát, hogy adják át nekem ezt a kiváló legényt. A bajtársak eleget tettek a kérésnek, és 1943. március 27-én Fegya a különleges osztaghoz került.

Fiatalságával, merészségével, egész jellemével mindannyiunknak megtetszett. Nehéz feladatokat bíztunk Borovikra, és ő biztonságával mit sem törődve, végrehajtotta őket. Az osztagban Fjodor a csapatfelderítőkhöz került, több harcban is részt vett, amikor a partizánok érzékeny veszteséget okoztak a megszállóknak.

Ezek után a nyughatatlan felderítő elhatározta, hogy kipróbálja a vasúti diverziót, s azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy osszam be a robbantók csoportjába. Én azonban ellenvetéseket tettem.

— Nem osztalak be sehova, Fegya.

— Nem bízik bennem, Sztanyiszlav Alekszejevics?

— Éppen ellenkezőleg. Válaszd ki az embereket, s légy a vezetője egy diverziós csoportnak.

Fjodor határtalan rajongással fogadta a javaslatot. Gyorsan felállította a csoportot, kimentek a vasúthoz és kisiklattak

egy katonai szerelvényt. Szétromboltak két mozdonyt, négy vagont és két harci technikával megrakott pőrekocsit. Már a következő diverzióra készülődött, amikor új feladatot kapott tőlem: egy a Nagyföldről érkezett ejtőernyős csoportot, amely a különleges osztag övezetében ért földet, el kellett vezetnie messze nyugatra, arra a vidékre, ahol én is harcoltam fiatal koromban. Borovik ezzel a feladattal is kitűnően megbirkózott.

Fjodor Vasziljevics Borovik további sorsáról az epilógusban emlékezem meg.

Így tevékenykedtek hát osztagunk felderítői, ezek a nemrég még békés, bármiféle háborús mesterségtől távol álló emberek. A katonai felderítésnek is működtek képviselői az ideiglenesen megszállt Belorusszia területén, a Vörös Hadsereg parancsnoksága irányította őket az ellenség mögöttes területére. Nem voltak alárendelve a csekista különleges osztagoknak, de állandó kapcsolatban voltunk velük, ugyanazt a feladatot végeztük és ugyanaz a veszély leselkedett ránk. Különösen szorosan együttműködtem a katonai felderítők közül Fedot Akimovics Kalinyin (Szenya) századossal, később őrnaggyal.

Képzettségére tanár volt, nem tartozott a hivatásos tisztek közé, de volt már része katonai kiképzésben: a háború kitörésekor tartalékos alhadnagyi rendfokozata volt. Már a harcok első hónapjaiban alaposan kijutott neki a katonaéletből. A polocki megerősített körzetben harcolt, megsebesült, amikor összecsaptak egy fasiszta diverziós csoporttal, a kórházból kikerülve a kalinyini arcvonalra került, részt vett a Vörös Hadsereg támadásában, Rzsevnél ismét megsebesült, először könnyen a bal karján, majd egy géppuskasorozattól súlyosan a mellén és a jobb vállán.

Két hónapig gyógyították egy Moszkva melletti kórházban, majd az orvosi bizottság megállapította, hogy Kalinyin hadnagy csak hátországi szolgálatra alkalmas. Az orvosok következtetése letörte a harcias parancsnokot, a hadtápmunka nyomasztotta, az első vonalban akart lenni. Lassan telt a haza sorsára nézve annyira nehéz és veszélyes 1942-es év, a betolakodók letiporták Belorusszia földjét, ahol Fedot Akimovics született, felnőtt, elvégezte a főiskolát, dolgozott... A háborúban nélkülözhetetlen jobb karja azonban szinte tehetetlenné vált. Kalinyin kitartóan végezte a gyógytornát, amíg csak a karja vissza nem nyerte mozgékonyságát, erejét, fo-

gását. És elérte, hogy augusztusban elküldjék a Nyugati Front tartalékához, onnan pedig a parancsnoki állomány továbbképző tanfolyamára.

A tanfolyam idején Kalinyin századost hívatta a tanfolyam parancsnoka, s egy ismeretlen ezredes társaságában fogadta őt. Az ezredes számtalan kérdést tett föl Fedot Akimovicsnak a belorussziai életről, s megállapította, hogy Kalinyin nagyon jól ismeri a belorusz fővárost.

— Mit szólna ahhoz, ha a német hadsereg kezén levő Minszkben dolgozna? — tette fel a kérdést az ezredes.

A javaslat váratlan volt, szokatlanságával, felelősségteljes voltával, a benne megtestesülő nagyfokú bizalommal taszított is, vonzott is. Kalinyin nem utasíthatta vissza, hazafi volt, kommunista, frontharcos, a háború legveszélyesebb helyein akart verekedni az ellenséggel. Igaz, hogy Fedot Akimovics soha nem gondolt az ellenség mélységében végzendő felderítői munkára, de ha alkalmasnak tartják őt erre a tevékenységre, igazolni fogja a parancsnokság reményeit.

Az átképzés nem tartott sokáig, az arcvonal helyzete nem tett lehetővé semmiféle időfecsérlést. Kalinyin százados felderítő csoportjába két moszkvai lány került: a Mamka fedőnevű rádiós és Galja Dombrovszkaja (Emma) tolmács. A csoport parancsnoka úgy találta, hogy a rádiósra nagyon illik a fedőneve: a lány kis termetű volt, esetlen, ügyetlen. Később más, nemkívánatos tulajdonságai is kiderültek, úgyhogy alig kerülte el a tragikus végkifejletet. A másik lány, Emma, minden szempontból előnyére tért el Mamkától.

1942 októberének egy estéjén a tusinói repülőtérről repülőgép szállt fel, fedélzetén három utassal. Kalinyin csoportja átrepült az arcvonalon, Szmolenszk után a pilóta északnak fordult, majd délnyugatnak. Kiugrottak a gépből és Minszktől délre, a Ptyics folyó közelében minden baj és bonyodalom nélkül földet értek. A szállítmányuk is szerencsésen leereszkedett. A térképen kijelölték útirányukat Belorusszia fővárosáig, útjuk Voloszacson, Orehovkán, Dugyicsin, Belkovicsin, Grebenyen keresztül haladt. Elhatározták, hogy Voloszacsig együtt mennek, majd szétválnak, mivel veszélyes lett volna továbbra is csoportban haladni. Még egyszer pontosan megállapodtak, hogy hol és mikor találkoznak Minszkben.

Fedot Akimovics, amikor a minszki pedagógiai főiskolán tanult, a Novinszkij köz 8-ban bérelt szobát Anton Francevics Petrasko munkástól. Akkor a lakás gazdái jó viszony-

ban voltak lakójukkal, de hogy fogadják majd most, hiszen azóta az idők megváltoztak? És egyáltalán, életben vannak-e még?

Ahogy az utcákon ment, Kalinyin nem ismert rá a neki annyira kedves városra. Minden lépésnél üszkös romok, német csapatok, rendőrök, detektívek. Külsőleg a százados sem különbözött a megszállott területek lakosaitól. A katonai elhárításon Naumov névre kiállított okmányai teljes rendben voltak, s szerencsésen elérte Petrasko házát.

A ház gazdái életben voltak, de a háború alatt ugyancsak megöregedtek, nyoma sem volt már korábbi optimizmusuknak.

— Magunk sem tudjuk, hogy bírjuk még — mondta Arton Francevics és Marija Nyikolajevna. — S te hogy vagy és hogy kerülsz ide?

A százados kénytelen volt kiagyalt történetet előadni az öregeknek, hogy megszökött a német fogságból, és most más nevén kell élnie. A történet hihetően hangzott, Petraskóék hittek a századosnak, és beleegyeztek, hogy befogadják őt. A bejelentésnél semmi baj nem volt, az okmányok nem váltottak ki gyanakvást a bejelentőhivatalban.

A megjelölt napon Kalinyin találkozott Emmával. A lány szerencsésen eljutott Minszkbe, s kibérelt egy szobát. A rádiós Mamka ideiglenesen Ratomkában rendezkedett be, még nem találtak számára szállást a városban, és ez különben sem lesz könnyű dolog, hiszen a lakásnak alkalmasnak kell lennie a rádióadásokra, távol kell esnie a fasiszta intézményektől, az SS kopóitól és bemérőállomásaiktól, a gyanakvó, megbízhatatlan szomszédoktól. A hírszerzőkre nemcsak a nyílt és leplezett ellenségek veszélyesek, hanem a szerfelett kíváncsi és fecsegő emberek is.

Fedot Akimovics a szállásadóit kérte meg, hogy keressenek szobát a rádiósnak, azt mondta nekik, hogy Mamka a húga, ő is Minszkben keres munkát. A Petrasko házaspár megígérte, hogy teljesíti a kérést, a százados pedig elindult az erdőbe, hogy magához vegye a rádió adó-vevő készüléket, és az áramforrást. Visszafelé Belkovicsi falvában találkozott a 2. minszki dandár partizánjainak egy csoportjával. A csoport parancsnoka, a dandár törzsfőnökének helyettese, Alekszej Cisz, miután meggyőződött arról, hogy tényleg katonai hírszerzővel találkozott, segített Kalinyinnak, s egy megbízható emberrel eljuttatta a szállítmányt a városba.

Az öregek közben találtak lakást Mamkának a Vuzovszkaja ulica 8-as számú házában. A kis földszintes ház három szobából és konyhából állt. Csendes, nyugodt helyen volt. A háziasszony rendszerint egész napra eltűnt apró üzleteit intézni, ebből tartotta fenn magát, s rajta kívül senki sem volt a házban. A rádiós és Emma az udvarra néző szobában kapott szállást. Elhatározták, hogy a háziasszony távolléte idején fognak adni.

Kalinyin hozzálátott, hogy a Vörös Hadsereg parancsnokságát érdeklő értesüléseket gyűjtsön a német csapatok elhelyezkedéséről a városban és a környéken, létszámukról és fegyverzetükről, az ellenséges hadsereg bázisairól és raktárairól, a hadiüzemekről és a vasúti szállításokról. Nem tudott egymaga mindenütt ott lenni és mindent megtudni, ezért fokozatosan igyekezett segítőtársakat bekapcsolni. A százados tapogatózására elsőként Anton Francevics Petrasko reagált. Az öreg villanyszerelőként dolgozott, munkája során megfordult olyan helyeken is, ahol fasiszta csapatok és intézmények helyezkedtek el. A hírszerző „messziről" kezdte a beszélgetést, a város általános helyzetével, s közben igyekezett megtudni, hogy viszonyul a házigazda a megszállási rendszerhez. Az öreg nem titkolta véleményét.

— Azt mondom én neked, Akimovics, nem lesz tartós az uralmuk, nagyon kevesekneк van ínyére ez a „rend". Mi, munkások, nem ülünk tétlenül, egyre-másra vállalkozunk és még nagyobb hasznot szeretnénk hajtani a mieinknek. Te azt hiszed, hogy megülhetsz a sarokban? Nézd csak, megjönnek a mieink, mindenkit szigorúan elővesznek!

— Tényleg eljönnek? — kérdezte a százados.

— Feltétlenül eljönnek! — válaszolta haragosan az öreg. — Te talán nem hiszed? Úgy véled, hogy meggyengült a szovjethatalom?

Házigazdájának őszinteségében nehéz lett volna kételkednie, így Kalinyin kiadhatta neki első megbízását: szerezzen információkat az üzemanyag- és lőszerraktárakról, és a csapatokról abban a városrészben, ahol dolgozik. Az öreg figyelmesen, szúrósan fürkészte a századost, elgondolkodott, és azt mondta:

— Ezt megtehetem. Ha meg kiadsz a németeknek . . . Öreg ember vagyok már, nem félek a haláltól.

Petrasko azonban továbbra is résen volt, Fedot Akimovicsnak pedig a konspirációs szabályok értelmében nem volt joga

teljesen feltárulkozni, nem mondhatta el, hogy az ellenség mélységébe átdobott csoport parancsnoka, katonai hírszerző stb. A hírszerző munka zárkózottságot, hallgatást követel.

Néhány nap múlva Anton Francevics már közölte is a századossal az első felderítési adatokat. Az ellenőrzés megerősítette, hogy az adatok pontosak, az öreg munkás egyre nagyobb segítséget nyújtott Kalinyinnak, bevonta a munkába fiát, Vlagyimirt és barátait, s együtt figyelték meg a város északkeleti részén a német csapatokat, vállalatokat, hadtápintézményeket, bázisokat és raktárakat, Antonovo katonai telepet, és a Moszkva felé induló vasúti szállítmányokat.

November közepén a százados megismerkedett Mihail Mihajlovics Pecskóval és a feleségével, Larisza Karlovnával. A vegyészmérnök Pecsko a megszállás alatt egy zöldségtelepen dolgozott rakodóként, a házaspár a Mologyecsno felé vivő vasútvonal mellett lakott. Mindketten hajlandók voltak segíteni Kalinyinnek, megfigyelték a vasúti szállítmányokat, lakásukat illegális találkozóhelynek a felderítők rendelkezésére bocsátották.

A Petrasko házaspárnak még egy lakója volt, Anatolij Szergejevics Plonszkij. A mérnök Plonszkij a háború előtt a nyugati körzet törzsének polgári alkalmazottja volt. A háború elején elvesztette a családját, nem sikerült kitelepülnie, és hogy megélhesser., munkát vállalt a nyilvántartási hivatalban, később pedig átment a földhivatalhoz. Az őszt vidéken töltötte, Minszkben nem jelent meg. Anton Francevics véleménye szerint becsületes és megbízható hazafi volt. A százados érdeklődését felkeltette Plonszkij, alig várta a megérkezését.

Plonszkij december végén érkezett meg, s magával hozta természetben kapott fizetését, rozst, burgonyát, hagymát, sózott uborkát.

A megérkezés örömére kiadós ebédet rendeztek. Az asztal mellett Kalinyin elbeszélgetett Plonszkijjal, meggyőződött róla, hogy tényleg olyan, amilyennek a házigazda jellemezte, megbízható ember, és ettől fogva fokozatosan bevonta őt az illegális tevékenységbe. Plonszkij nagyon óvatos volt, kezdetben nem bízott a századosban, de később annál jobb hírszerző lett belőle.

1943 januárjában megszerezte a város térképét, amely feltüntette a legfontosabb ellenséges objektumokat. Régi ismerősei bekapcsolásával rendkívül értékes értesüléseket gyűj-

tött az ellenségről, kisegítő felderítő csoportot szervezett és vezetett.

Kalinyin százados ügynöki hálózata Minszkben jól működött, csak a rádiós, Mamka munkája akadozott. Kalinyin kétszer is elvitte őt tapasztalatgyűjtésre szomszédságunkba, Szoroka őrnagy osztagához. Én is ott ismerkedtem meg a századossal. Mamkával látszólag minden rendben volt: kitartóan kopogtatta a billentyűket, de Moszkvától választ soha nem sikerült átvennie. A csoport parancsnoka többször is kért felszerelést, Moszkva megígérte, hogy légi úton eljuttatja, de a repülőgépek valamilyen okból nem érkeztek meg.

A rádiós lánnyal sok gond volt. Januárban éppen rádiózott, amikor váratlanul megérkezett a piacról a háziasszonya, felfedezte az antennát, baltával felszabdalta, méltatlankodott.

— Ezek a lányok telefont szereltek fel — siránkozott, és elszaladt valahová.

Mamka otthagyta a rádiót, rohant Fedot Akimovics lakására. Kettesben tértek vissza Mamka szobájába, magukhoz vették a rádiót és az áramforrást, és átvitték Petrasko házába. Ugyanazon a napon kiderült, hogy a rádiós elvesztette az igazolványát. Ilyen munkatárssal nem volt értelme további kockázatokat vállalni Minszkben, a százados a lányt a rádióadóval együtt elvitte Szoroka osztagához és segítségemmel véglegesen kiderítette, hogy Mamka soha semmiféle kapcsolatot nem tudott létrehozni a központtal. Mivel rádiótáviratairа soha nem érkeztek meg a kért repülőgépek, a kapitány hozzám fordult, hogy a Belügyi Népbiztosságon keresztül lépjek kapcsolatba a katonai parancsnoksággal és tudjam meg, mi a baj. Teljesítettem a százados kérését. Váratlan választ kaptunk: amióta a csoportot ledobták, Moszkva semmit nem tudott Kalinyin századosról. A százados most már kitalálta, miért volt annyi baj az összeköttetéssel, és felszólította Mamkát, hogy őszintén ismerje el bűneit.

Kiderült, hogy a rádiókezelésre sebtiben felkészített lány egyszer sem tudott összeköttetést teremteni a központtal, megrémült a gyámoltalanságától, a várható felelősségre vonástól, hiszen a helyzet rendkívüli volt, az ellenség mögött voltak, mélységi felderítésen. Annyira fél a következményektől, hogy becsapta a csoport parancsnokát. Az első hazugságot követte a második, a harmadik és így tovább vég nélkül. A számtalan értesülés, amelyeket a felderítők életük veszélyeztetésével gyűjtöttek össze, nem jutott el a központba.

Még szerencse, hogy Minszkben illegális párttevékenység is folyt, más felderítő csoportok is dolgoztak, gyakran Kalinyin ügynöki hálózatával párhuzamosan és eljuttatták a Vörös Hadsereg parancsnokságának a nélkülözhetetlen katonai információkat. A lány azonban eljárásával mindenképpen nehezen felbecsülhető kárt okozott az ügynek.

Amikor Fedot Akimovics megtudta az igazságot, olyan haragra gerjedt, hogy le akart számolni Mamkával, tiszt bajtársaimmal azonban sikerült lebeszélnünk róla. A rádiós nagyon fiatal, nagyon tapasztalatlan volt, rosszul képezték ki, a nehéz helyzetben elvesztette a fejét, elcsüggedt, megijedt. Ez az eset ismételt figyelmeztetés volt mindannyiunknak, milyen fontos, hogy gondosan megválogassuk az embereket a láthatatlan arcvonalon vívott harchoz és jól mutatta, hogy a legjelentéktelenebb harcos személyes, egyéni jellemvonásai is befolyásolhatják a közös ügy sikerét.

Mamkát, mint a munkára alkalmatlant visszaküldtük az arcvonal túlsó oldalára. A százados egy ideig Szoroka osztagának rádióját használta, majd a Nagyföld új rádiósokat küldött neki.

Télen Kalinyin Minszkben maradt. Emmával és a többi felderítővel együtt a központ új megbízatásán dolgozott: meg kellett tudniuk a minszki helyőrség csapatainak számozását és létszámát. Hét-tíz naponként a százados maga jött el a partizánok övezetébe és továbbította rádión értesüléseit.

Februárban, a német fasiszta csapatok sztálingrádi csoportosításának végleges veresége után Belorusszia fővárosában megindultak a tömeges letartóztatások, a békés lakossággal szembeni tömeges megtorlás.

Az ellenséges invázióval szembeni népi ellenállás logikájából azonban az következett, hogy a véres leszámolás csak még jobban felszította a hazafiak harcának lángját. Kalinyin új, rettenthetetlen segítőtársakra talált Minszk lakói között: Nyina Karlovna Csebotarevára, Nyina Szemjonovna Sinkarenkóra, Szergej Prokofjevics Jakovickijra és feleségére, Klavgyija Mihajlovnára. A mérnök Jakovickij a háborút megelőzően Lomzában dolgozott, a megszállás alatt átköltözött Minszkbe, és egy kis üzem igazgatója lett, mert a fasiszta közigazgatás elől el tudta rejteni igazi politikai arcát. Szergej Prokofjevics információkat szolgáltatott a századosnak a város ipari üzemeinek munkájáról, a felesége pedig összekötő volt. Kalinyin csoportja napról napra több információt

közölt a központtal az ellenség biztonsági szolgálatának lázas tevékenysége ellenére is.

Fedot Akimovics ügynökeinek, akárcsak neki magának is, nagyon csekély szakmai gyakorlata volt, és feladatukat csak azért tudták sikeresen elvégezni, mert rendkívüli erkölcsi tartásuk révén gyakran a lehetetlenre is vállalkoztak. Valahányszor találkoztam Kalinyinnal a partizánok övezetében, figyelmesen meghallgattam elbeszélését a csoport tevékenységéről és javaslatot tettem a nehéz problémák legracionálisabb megoldására. A kapitány hálásan fogadta a tanácsokat és tartotta magát hozzájuk, de lehetetlen volt minden apró részletet előre látni. Ügynöki hálózata ellen a rendkívül tapasztalt fasiszta elhárítás harcolt, így a lebukások elkerülhetetlenek voltak.

Kalinyin százados rendkívül aktívan tevékenykedő csoportjának felgöngyölítésére az ellenség 1943 tavaszán tette meg az első próbálkozásokat. A parancsnok megtudta, hogy az elhárítás máris vadászik rá, és április elején alig tudta elkerülni a letartóztatást. Akkori konspiratív lakásának háziasszonya, Nyina Karlovna Csebotareva nem tudott elrejtőzni, a hóhérok markába került, koncentrációs táborba vitték és egy év múlva elpusztult.

A központ utasítására Fedot Akimovics az erdőben maradt, önálló, operatív felderítő osztagot szervezett és továbbra is irányította a minszki ügynöki hálózat tevékenységét. A várossal a kapcsolatot Larisza Pecskón, Nyina Sinkarenkón, Vaszilij Boriszenokon keresztül tartotta.

Nyáron beolvadt a százados osztagába Nyina Lukinyicsna Pravilscsikova Moszkvából repülőgépen érkezett diverziós csoportja. Pravilscsikova a háború előtt a belorusz fővárosban dolgozott tanárnőként, jól ismerte a várost, megfelelő ismeretségekkel is rendelkezett. Kalinyin rábízta a három Minszk melletti repülőtér megfigyelését, és az asszony becsületesen végrehajtotta ezt a korántsem egyszerű és veszélytelen feladatot.

Lehetetlen leírni vagy akár csak felsorolni a felderítők hőstetteit a megszállt belorusz fővárosban és a minszki övezetben. Az emberek napról napra vállalták a halál kockázatát, a legsúlyosabb megpróbáltatásokat és nagy szolgálatokat tettek a németek „Közép" hadseregcsoportja ellen támadásba lendülő győzelmes Vörös Hadseregnek.

A NAGYSZABÁSÚ ROBBANTÁS

Krasznyitszkij merész elképzelése. — Az előkészítés. — Színjáték a bejáratnál. — A töltetek a helyükre kerülnek. — Georgij Podobjed és az őrök. — Égnek a gyújtózsinórok.

A fiatal, magas termetű, haját elválasztva viselő és az igazán bátor embereket jellemzően kemény tekintetű Georgij Nyikolajevics Krasznyitszkij éjszaka érkezett meg Peszcsankába. Velem valamiért nagyon katonásan érintkezett, mondanivalóját rövid, pontos, tömör mondatokból építette fel. Amíg szűkszavú beszámolóját hallgattam, eszembe jutott, hogy nem olyan rég, bekerítése előtt, a Vörös Hadseregben volt parancsnok, innen származik hát katonai rátermettsége. Szeretem a hivatásos katonákat. A partizánháborúban ugyanolyan derekasan viselkedtek, mint az arcvonalon, az illegális mozgalomban, a felderítésben és a diverziós tevékenységben is hősiesen megállták a helyüket. Krasznyitszkijjal beszélgetve egyre jobban meggyőződtem róla, hogy egyáltalán nem véletlenül tettük meg őt egy földalatti csoport parancsnokává.

Krasznyitszkij merész elgondolást fejtett ki. A Mjasznyikov üzemben, ahol csoportjának tagjai dolgoztak, vasúti kocsikat és mozdonyokat javítottak. Az üzem főműhelyében, a gépi javítóműhelyben értékes berendezések működtek: a Dortmund-cég három különleges esztergapadja, egy King karusszeleszterga, egy francia gyártmányú karusszeleszterga, egy nagy teljesítményű prés és más drága felszerelések. Ha ezeket a berendezéseket sikerül tönkretenni, a termelés megakad, a gördülőállomány javítása leáll.

Georgij felsóhajtott, és egyáltalán nem parancsnokhoz illően azt mondta:

— Nagyon sajnálom, hogy ezek a berendezések elpusztulnak. Annak idején arannyal fizettünk értük a külföldi tőkéseknek, mindent feláldoztunk az iparosításért. De hagyjuk az érzelmeket... Elnézését kérem, Gradov elvtárs. Adjon minél több robbanóanyagot, s pokolra küldjük az egészet.

— Ne kérjen elnézést, Georgij Nyikolajevics — válaszol-

tam. — Nagyon is megértem az érzelmeit. A háború az ember számára természetellenes állapot. Naponta mennyi érték megy veszendőbe, mennyi élet ér korai véget. De nem tehetünk mást, a háborút ránk kényszerítették, a háború pedig ilyen, mint a franciák mondják. A végsőkig teljesítjük katonai kötelességünket. Meggyőződésem, hogy nem fog remegni a keze. Robbanóanyagot korlátlanul adunk. Ki hajtja végre a feladatot?

— Az egész csoport. Grigorij Podobjed végzi a robbantást, az utászoknál szolgált. Jurij Viszlouh és Viktor Glinszkij segítenek neki elhelyezni a tölteteket. Én végzem az irányítást, a felkészítést és a szervezési munkát. Hogy ne pusztuljanak el feleslegesen munkások, a diverziót éjjel hajtjuk végre. Az üzem igazgatója, a műszakilag képzetlen Fricke bízik bennem, mint hozzáértő mérnökben. Egész napos belépőt szerzek tőle Podobjednek, a túlóráztatást a gépek sürgős javításával fogom indokolni.

A velem együtt Peszcsankába érkezett Grom politikai helyettes mindjárt érdeklődött:

— Meg tud szervezni az üzemben még egy földalatti csoportot?

— Mi szükség van rá? — mondta ismét kizökkenve a katonásságból Krasznyitszkij.

— Hogyhogy mi szükség! A diverzió résztvevőit családostul kihozzuk az erdőbe. Hiszen ezeken a gépeken dolgoztak, és az SD feltétlenül ki fogja hallgatni őket. Nem kockáztathatjuk az emberek életét, a hitleristák kínzókamráiból kevesen kerülnek ki élve.

— Értem — mondta Georgij. — Az új csoport új diverziót fog előkészíteni. Ember van hozzá. Munkához látok.

— Minél gondosabban válogassa meg őket — emlékeztettem őt.

— Értem — ismételte meg a mérnök. — Hogy juttatják el a trotilt a városba?

— Már ott van — mondtam, és megadtam Krasznyitszkijnak Borisz Velimovics címét, közöltem vele a jelszót.

— Nagyszerű! — örült meg a csoport parancsnoka.

Galina Kiricsekkel együtt visszatért Minszkbe, erélyesen kihúzva magas termetét, olyan tekintettel, mint aki az erőd lőrése felé tart, és tudja, hogy mi vár rá, de soha nem térne le a kijelölt útvonalról.

— Fülsiketítő robbanást várok — mondtam a politikai helyettesnek.

— Érzem — válaszolt Grom bánatosan.

— Épségben maradnak — válaszoltam meg kimondatlan kérdésére.

— Adja isten — mondta hevesen a politikai helyettes és készülődni kezdett az útra, engem is siettetett és igyekezett elrejteni zavarát az akaratlan, politikai munkáshoz nem illő válaszáért.

Útban a táborba azon gondolkodtam, hogy készíthető elő és hajtható végre a legjobban ez a felelősségteljes akció. Megtanácskoztam a dolgot Grommal és elhatároztam, hogy egyrészt magunkhoz hívjuk Minszkből a diverzió központi végrehajtóját, Grigorij Podobjedet, másrészt a csoportot utasítjuk, hogy a robbantás után feltétlenül csatlakozzanak a különleges osztaghoz. A megszállt városban nem repülnek naponta a levegőbe üzemek, és ha azt akarjuk, hogy ez többször is előforduljon, az ilyen nagyszabású diverziókat tökéletes hozzáértéssel kell végrehajtani és biztosítani.

Az összekötők meghívták a táborunkba a vaskos, széles vállú Podobjedet. Keresztneve és apai neve ugyanaz volt, mint Krasznyitszkijé, Georgij Nyikolajevics, de mindenki Grigorijnak, Grisának hívta őt. Már hozzászokott és nem is bánta. Robbantóink néhány nap alatt megtanították őt a korszerű diverziós módszerekre. Podobjeddel továbbítottam Krasznyickijnak a parancsot, hogy a három végrehajtót ki kell telepíteni a partizánok övezetébe, ha van családjuk, akkor családostul.

Amikor Grigorij visszatért Minszkbe, az illegális csoport hozzálátott a diverzió előkészítéséhez. Krasznyitszkij és Glinszkij felkereste Velimovicsot, átvettek tőle 30 kiló robbanóanyagot és elvitték a csoportparancsnok lakására.

— És most hová tegyük? — töprengtek. Rendkívül kockázatos lett volna a házban őrizni a robbanóanyagot, bármikor előfordulhat véletlen házkutatás vagy feljelentés, és a fontos feladat kudarcot vall, az értelmetlen emberáldozatokról nem is beszélve.

— Rejtsük el valahol a romok között — javasolta a mérnök.

Glinszkij elgondolkodott.

— Elvileg megtehetnénk. De a fasiszták szemmel tartják a romokat, partizántámadásoktól félnek.

A beszélgetés Georgij szobájában zajlott le, a szobát a mérnök előzetesen bezárta és a kulcsot zsebre tette. Mindketten megrezzentek, amikor meghallották, hogy valaki kívülről megpróbálja kinyitni az ajtót. Fegyver nem volt náluk, mit tegyenek? Az ablakra néztek, de már későn: az ajtó feltárult... A háziasszony lépett be, Jelizaveta Petrovna Szumareva. Krasznyitszkij a lábával megpróbálta a trotillal teli zsákot belökni az ágy alá.

— Te itthon vagy? — szólalt meg az asszony. — Én meg rendet akartam csinálni. Vendéged is van...

— Tiszteletem — motyogta Viktor Glinszkij, és kimondta az első eszébe jutó nevet: — Vaszja.

— Nagyon örülök — folytatta Jelizaveta Petrovna —, és mit rejtegettek itt?

— Hát — dörmögte Krasznyitszkij. — Szalonnát.

— Két zsák szalonnát? — csodálkozott el a háziasszony. — Nem ismerek rád. Soha nem voltál ennyire előrelátó. Hadd kóstoljam meg.

— Ejnye, Jelizaveta Petrovna — mondta a mérnök hirtelen haragjában —, kíméljen meg a kíváncsiskodásától. Még nem az enyém. Nem állapodtunk meg az árban Viktorral...

— Vaszjával — súgta Glinszkij.

— Akarom mondani Vaszjával.

Jelizaveta Petrovna felsóhajtott, mereven nézte őket.

— Bolondnak néztek, mi? Pedig a szobádban a padlódeszka alatt láttam egy röplapot...

Mindketten felkapták a fejüket, s Viktor megindult az ajtó felé, hogy ne engedje ki az asszonyt, aki olyasmit tudott meg, ami nem rá tartozik.

— A mi röplapunk volt, szovjet röplap — mondta halkan a háziasszony. — Megörültem neki, hogy rendes ember vagy. Ne féljetek, nem árullak el titeket. Egy porcikám se fasiszta, ízig-vérig szovjet vagyok.

Krasznyitszkij megölelte és megcsókolta az asszonyt.

— Hát ilyen vagy te, Petrovna kedvesem!

— Nem kell nekem egy szót se szólnotok, de ha segítség kell, csak mondjátok meg.

— Megmondjuk? — kérdezte a mérnök Viktort.

— Beszélj — egyezett bele Viktor. — Te vagy a főnök, te jobban tudod.

— Hát mondjuk meg. Régi ismerősöm nekem. Figyeljen,

Jelizaveta Petrovna, ezekben a zsákokban trotil van, német műszaki katonáktól vettük. Hová rejthetjük el?

A háziasszony megértette, hogy nem tárják fel előtte a teljes igazságot, de nem kezdett kíváncsiskodni, örült, hogy legalább valamiben segíthet a mieinknek.

— Úgy eldugom, hogy sem az SD, sem maga von Kube nem találnak rá.

— Hová? — kérdezték Krasznyitszkijék.

— A galambdúcba.

— Jó lesz! — mondták a fiúk.

Este az illegális csoport megvitatta, hogyan juttathatják el észrevétlenül a robbanóanyagot az üzembe. Az üzem területére csak az SS-ek őrizte bejáraton keresztül lehetett bejutni. A trotilt tehát a ruhájuk alá kell rejteni, három részre osztva, mert úgy kevésbé tűnhet fel. A többi már attól függ, mennyire lesznek leleményesek a motozásnál. Valami színjátékot kell rendezni, amely elvonja az őrök figyelmét szokásos kötelezettségeiktől. Előre semmiben nem állapodtak meg, úgy határoztak, hogy a helyzet maga sugallja majd a megfelelő taktikai fogást. Hatalmas volt a kockázat, a csoport ezzel tisztában is volt, de más megoldás sem most, sem máskor nem kínálkozott.

— Ez megvolna, elvtársak — mondta Georgij. — Ki vállalkozik a szállításra? Az első jelentkező én vagyok, még ketten kellenek.

Podobjed és Glinszkij ajánlkozott.

— Helyes — mondta Georgij. — Most menjünk tovább: hogyan veszitek át a trotilt Jelizaveta Petrovnától? Ne gyertek el hozzám, erre felfigyelhetnek. Szumarevát kell felhasználni, ha már úgyis bíztunk benne. A szállítmányt elviszi a kijelölt helyre és észrevétlenül átadja. A robbantótesteket a hason és a háton kell elrejteni, a zsebektől minél messzebre, mert a zsebeket a németek feltétlenül megtapogatják. Ami a többit illeti, hagyatkozzatok rám. Amikor a führernek szánt ajándékainkat átjuttattuk az őrségen, a javítóműhelyben rejtsük el őket, a gépek állványában. Azután okosan elhelyezzük a tölteteket, majd éjszaka Grisa Podobjed felrajzolja az égre a hajnalpírt. A műszak után azonnal végre kell hajtani Gradov parancsát, ki kell települni az erdőbe, Grigorij pedig később csatlakozzon hozzánk, a városon kívül. Állapodjatok meg egymás között a találkozás helyében.

Korán reggel Krasznyitszkij megtette az előkészületeket a robbanóanyag szállításához: a nadrágszíja alá erősített négy robbantótestet, begombolta a zakóját és megnézte magát a tükörben. Alig lehet észrevenni, a zakó úgyis bőre szabott, a gazdája meg különben is sovány. Az üzemhez érve félreállt és cigarettára gyújtott, megvárta Glinszkijt és Podobjedet. Mindketten pontosan érkeztek, hallgatagon és feszülten.

— Nyugalom, fiúk, elvonom a figyelmüket — súgta Georgij.

Elsőnek lépett be az átjáróba. A bejáratot két SS őrizte egy megtermett, idomított farkaskutya társaságában. Az őr megnézte a mérnök belépési engedélyét, visszaadta és kezével végigsimította Krasznyitszkij zsebeit. Ebben a döntő pillanatban Georgij nyugodtan közölte németül, hogy az üzem közelében két gyanús személy ténfereg, partizánoknak látszanak. Glinszkij és Podobjed a mérnök mögött álltak a sorban, felmutatták a belépési engedélyt. Az SS-eket riadóztatta Krasznyitszkij bejelentése, sietve megtapogatták az utána állók zsebét, majd mindhármukat beengedték az üzem területére és kisiettek az átjáróból, hogy megnézzék maguknak a gyanús ismeretleneket.

Krasznyitszkijék a műhelybe siettek és a robbanóanyagot elhelyezték a kiválasztott rejtekhelyre. Az őrség nem rendelte őket vissza és nem kötött bele a mérnökbe: az üzem minden alkalmazottjában felmerülhet a gyanú, ami aztán később nem feltétlenül igazolódik. A lényeg az, hogy mindent azonnal jelezni kell a német feletteseknek.

A nap folyamán Podobjed, Glinszkij és Viszlouh elhelyezték a tölteteket a berendezésekben, biztonság kedvéért mindegyiket két gyutaccsal. Mikor letelt a munkaidő, Grigorij azt mondta a csoport parancsnokának:

— Reggel vidd ki a fiúkat és hozzátartozóikat az erdőbe. Vigyétek magatokkal az öregemet is. Éjszaka robbantok.

— Miért nem ma?

— Ma már enélkül is sokat tettünk, meg úgyis visszajövök éjszakai javításra, nehogy valami baj legyen.

— És ha Viszlouh és Glinszkij holnap nem jelenik meg a munkában?

— Megbetegedtek. Mondd azt Frickének, panaszkodtak, hogy fáj a gyomruk.

— Rendben, Grisa. Rajzolj a führernek egy kis éjszakai tájat.

Raisza Alekszandrovna Iszajeva-Vrublevszkaja, a minszki földalatti mozgalom tagja

Nyikolaj Dmitrijevics Nyikityin, Gradov különleges osztagának különleges megbízottja és a 2. minszki dandár parancsnokának felderítőhelyettese

Joszif Joszifovics Koszko, a különleges osztag ellátó szakaszának parancsnoka

Fjodor Vasziljevics Borovik, felderítő

Tyimofej Ivanovics Kuszkov, a „Legyőzhetetlen" partizánosztag parancsnoka, később Gradov különleges osztagának helyettes parancsnoka (az előtérben középen) bajtársai között

Jonasz Jonovics Vildzsjunasz (Berjoza), egy különleges csoport parancsnoka

Zoja Nyikolajevna Vasziljevszkaja, a földalatti mozgalom harcosa, diverziók résztvevője

Anasztaszija Jefimovna Drapeko-Bogdanova, a „Bosszúálló" osztag felderítője, a minszki földalatti mozgalommal kapcsolatba lépő első összekötők egyike

Alekszandra Petrovna Nyikityina, a földalatti mozgalom tagja, a minszki repülőtéren 1943-ban végrehajtott diverzió résztvevője

Georgij Nyikolajevics Podobjed, a földalatti mozgalom tagja, 1943 nyarán a Mjasznyikov-üzem egyik műhelyének felrobbantója

Konsztantyin Fjodorovics Uszolcev, a különleges osztag századparancsnoka. A felvétel 1956-ban készült

Mihail Pavlovics Ivanov, egy minszki földalatti felderítő és diverziós csoport tagja. A felvétel 1968-ban készült

Alekszandr Fjodorovics Kozlov Gradov különleges osztagának második törzsfőnöke

Gradov különleges osztagának találkozása a Vörös Hadsereg katonáival és tisztjeivel. Az előtérben a különleges osztag parancsnoka, Gradov (Sz. A. Vaupsaszov). A felvétel 1944-ben készült

— Te maradsz?
— Maradok, Grigorij.
— Csak úgy, vagy dolgod van?
— Csak úgy. Rám nem gyanakodnak, én vagyok a púp a hátukon.
— Nem beszélsz, de nem is kell. Okosan teszed.
A két barát kezet szorított és elvált.
Berlini idő szerint reggel 6-kor Glinszkij, Viszlouh, a családjuk és Grigorij apja elhagyta a várost. Egy közeli erdőben már vártak rájuk a különleges osztag felderítői, hogy a táborba kísérjék őket.
Podobjed szorgalmasan dolgozott egész nap, hazatért, majd éjszaka ismét megjelent a bejáratnál. Az SS-ek az órára néztek, figyelmesen megvizsgálták Grigorij egész napos belépési engedélyét, és gondosan megmotozták. Podobjed bánatos képet vágott, egykedvűen viselkedett, a nagyobb valószerűség kedvéért még ásítozott is: a fene ezeket a túlórákat! A németeknek pedig tört németséggel azt mondta:
— Arbeit. Remont. Chef Fricke parancsa!
Az őröknek derengett valami, bólingattak, mintha hallottak volna valamit a dologról. De amikor otthagyta őket, Grigorij érezte, hogy hosszasan és mereven bámulják a hátát.
— Mit aggódnak ezek az állatok, úgyis túljárok az eszükön — mondta magában, amikor átment az udvaron. Ráérősen lépkedett, tovább játszotta a lusta oroszt. A júniusi éjszaka pedig rövid . . .
A műhelyben körülnézett, hogy rendben vannak-e a töltetek, a gyutacsok, a gyújtózsinórok. Minden a helyén. Most pedig jó szorosan be kell zárni az ajtót, hogy még véletlenül se zavarhassa meg senki. Alig gondolta mindezt végig, amikor a műhelybe beléptek az SS-ek. Idomított farkaskutya szaladt előttük, kinyújtotta nyáladzó nyelvét.
— Na, éppen te hiányoztál! — mondta Grigorij, és arra gondolt, hogy mi lesz, ha nem tudja a pisztolyt kirántani a csizma szárából.
A kutya megállt előtte, és várta, hogy mikor érnek oda az őrök. Podobjed megunta, hogy lebukáson, áruláson, kínzókamrán, SD-n és más utálatos dolgokon járjon az esze. Rágyújtott, rákönyökölt az állványra és könyökénél megérezte az olajozókannát. Fogta hát a kannát és hozzálátott, hogy olajat töltögessen a hézagokba, ahová ugyan nem kellett olajat

önteni, de a megszokott elfoglaltság, a technológiai szempontból mégoly értelmetlen munka érzete megnyugtatta őt, már majdnem elgyengült karjaiban ismét magabiztosságot érzett. S amikor a végtelenségből melléje lebegtek az SS-ek, teljes gőzzel dolgozott. Az idomított dög abbahagyta a morgást, mert mozdulataiban már nem volt idegesség. Amikor már egészen közel voltak, Grisa azt mondta nekik:

— A gép szereti, ha becézik, tisztán tartják és kenik.

Az SS-ek látva igyekezetét csak legyintettek, „gut, gut", végigmentek minden átjárón és visszafordultak. A farkaskutya ernyedten poroszkált mögöttük, mint egy jóllakott házőrző eb.

— Micsoda szerencse — dünnyöge Podobjed —, hogy nem tanítottak meg a trotil illatára. Ezt nevezik felsőfokú kutyaoktatásnak. Ti most eltűntök, én meg olyan russisch Schweint forrasztok nektek, hogy mindjárt kiderül, melyikünk a bolond.

A németek eltűntek. Grigorij jól bezárta az ajtót. A pisztolyt kihúzta a csizmájából és az övébe tűzte. Rágyújtott, a cigarettát a gyújtózsinórokhoz nyomta, a gyújtózsinórok felizzottak, az izzás gyorsan futott a gyutacsok felé. Az órára nézett, a robbanásig még 20 perc van hátra. Itt az ideje, hogy távozzon. Az ablakon.

Gyerekkorában bejárt az apjához ebbe a műhelybe, s néha az ablakon ment ki, leugrott a kétméteres magasságból. Hogy szalad az idő, és milyen furcsa kanyarok után ismétlődnek meg újra az események! A gyermekkor, a csínyek, a hőstettekről álmodozás ideje elmúlt. És most nem érzi cselekedeteinek magasztosságát. Csak nagyon sajnálja ezt a régi, apjával és vele személyesen is összefonódó műhelyt. Ezek a fasiszták hová juttatják az embert!

A feje könnyedén befért az ablaktokba, de a vállai megakadtak. Hol vannak már azok az idők, amikor még könnyedén átmászott ezen az ablaknyíláshoz szilárdan odarögzített kereten. Ugyancsak megnőtt minden irányban a kis Griska. Föl kell robbannia? Kár volna, hiszen az erdőben még olyan sok tennivaló várja.

Grigorij teljes erőből nekirugaszkodott, az inge a bőrével együtt lenyúzódott, a fogát összeszorítva nyöszörgött, úszott a verítékben, de csak átpréselte magát. A lényeg a váll. A törzs és a lábak már összehasonlíthatatlanul könnyebbek.

Leugrott és végighaladt a vízmosáson, majd kifordult a mezőre és 15 perc alatt másfél kilométert gyalogolt. Az órájára nézett, megfordult. Ott az üzeme, ott a műhelye. Hajnal előtti csend. Az élvezetes tiszta csendben hangtalanul csapott fel a láng, a műhely ablakaiból sűrű fekete füst tört fel. Öt másodperc múlva a dobhártyáját heves dörrenés reszkettette meg.

Podobjed mélyet sóhajtott, elkáromkodta magát és megindult a sötétlő erdő felé, ahol a felderítők vártak rá.

FORRÓ NYÁR

Csata a síneken. — Levél Orlovszkijhoz. — A komszomolista fivérek vakmerő tettei. — Murasko csoportja bővül és tevékenykedik. — A bátor asszony. — Voronyanszkij halála.

A Mjasznyikov üzemben végrehajtott robbanással kezdtük 1943 forró nyarát. Osztagunk tevékenyen részt vett a „sínháborúban", amelyet a Partizánmozgalom Központi Törzse és a Vörös Hadsereg parancsnoksága hirdetett meg. A sínháború átfogta az ideiglenesen megszállt területet, célja az volt, hogy dezorganizáljuk az ellenséges szállításokat és ezzel is segítsük a szovjet csapatok nagyszabású nyári támadását. A felfegyverzett belorussziai hazafiak pusztító csapásokat mértek a német hadsereg összeköttetési vonalaira. A partizánok győzelmeiről megemlékeztek a Szovjet Tájékoztatási Iroda hírösszefoglalói, és a robbantók merész támadásainak számos bizonyítékát hagyták hátra maguk a hitleristák is. A következő jelentést a német „Közép" hadseregcsoport őrcsapatainak hadtestparancsnoksága írta:

„A partizánok most először példátlan méretű hadműveletet indítottak a német szállítások megzavarására a vasúti összeköttetések tervszerű és váratlan rombolására. A hadtest körletében augusztus első két éjszakáján 6784 robbantás történt."

A diverziós csoportok tagjai és minden erdei harcos büszke volt rá, hogy segítséget nyújtottak az arcvonalon harcoló bajtársainknak a kurszki csatában a fasiszták felett aratott nagyszabású győzelméhez. Ez a győzelem újabb hazafias erőket vonzott a partizánokhoz, az ellenség mögöttes területén még kíméletlenebb harcra lelkesített.

A földalatti mozgalomnak azokat a tagjait, akik fölrobbantották a javítóműhelyt, majd elhagyták a várost és csatlakoztak az osztaghoz, felvettük a robbantócsoportba. Érkezésük után alig két nappal már elindultak Ivan Ljubimov vezetésével a vasúthoz. Családtagjaik a gazdasági szakaszban kaptak munkát, segítettek a konyhán, a lovaknál, a műhelyekben. A tábor légköre hozta magával, hogy senki nem tudott ölbe tett kézzel ülni.

Még az átszökött német tisztek is részt akartak venni harci akcióinkban. az ezredest nagy nehezen lebeszéltem a szándékáról: nincs már abban a korban, a rangjával sincs összhangban, hogy harcosként tevékenykedjen, és semmiképpen nincs jogom kockáztatni az életét. Azt tanácsoltam neki, hogy tanulja továbbra is az orosz nyelvet és olvassa az orosz irodalmat, ami az osztaghoz érkezése óta kedvenc foglalkozása volt. A repülős, Hans temperamentumos, állhatatos kérését azonban nem sikerült visszautasítanom. Sokáig bizonygatta, hogy mindent megbánt, és feltétlenül le kell mosnia magáról a szégyent, hogy a hitlerista hadseregben szolgált. Utolsó érvem az volt:

— A partizánháború veszélyes, s már megkaptam Moszkvából a rádiótáviratot, hogy mihelyt lehetőség van rá, mindkettőjüket küldjem a fővárosba. Nem fél, hogy elpusztul, mielőtt megjön a repülőgép?

Hans azt válaszolta, hogy nem fél, és kész a vérével megfizetni részvételéért a fasiszta kalandban. Konsztantyin Uszolcev diverzáns csoportjában helyeztem el őt. Nem kellett csalódnom. A volt pilóta bátran harcolt, amíg csak Moszkvába nem küldtük. Nagy segítségére volt a robbantóknak azzal, hogy ismerte a német őrszolgálatot. Sőt még Karl Antonovicsnak is segített a német hadsereg katonáinak szóló felhívások összeállításában és másolásában.

Augusztus elején Peszcsanka falva mellett fogadtuk a szabad szovjet földről érkező csekisták újabb csoportját. Nagyjából 30-an voltak, Alekszandr Mironov főhadnagy vezette őket. A központ utasítása az volt, hogy a csoportot vezessük el Kirill Prokofjevics Orlovszkijnak a baranovicsi területen tevékenykedő különleges osztagához.

Felhasználva az alkalmat meleg hangú és kimerítő levelet írtam Kirill Prokofjevicsnek. Az érkezettek kíséretéül és fedezetéül Anatolij Sesko csoportját jelöltem ki, s megkértem őket, hogy hozzanak választ régi bajtársamtól.

Sesko csoportja tíz nap múlva tért vissza. A parancsnok jelentette, hogy a feladatot pontosan és különösebb esemény nélkül végrehajtották. De Orlovszkijtól nem hoztak levelet, mert Kirill Prokofjevics súlyosan megsebesült, s repülőgépen Moszkvába küldték. Helyettese az osztag élén Szergej Alekszandrovics Nyikolszkij őrnagy lett. Orlovszkij sebesülésének híre elszomorított, aggódtam az osztályellenséggel vívott számos csatában hűséges bajtársammá vált csekista életéért, és

ki tudja hányadszor elgondolkodtam állandó harcok közepette lefolyt sorsunk szeszélyeiről. Sok-sok évet töltöttünk a halál közvetlen közelében, mégsem szoktunk hozzá, hogy vigyázzunk az életünkre. Különösen elszomorító lenne éppen most elpusztulni, amikor a háború mérlege véglegesen a mi oldalunkra billen, és egyre világosabban kirajzolódtak a fasizmus feletti elkerülhetetlen győzelem körvonalai.

De nem volt időm arra, hogy hosszasan töprengjek a témáról. A nyári dologidő bővelkedett eseményekben, s a parancsnok minden erejét lekötötte.

Belorusszia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága fokozta a nevelőmunkát a lakosság körében. A párt illegális bizottságai, a partizánok magasabbegységei több tucat újságot és röplapot adtak ki. Megtudtuk, hogy a központi bizottság a mi különleges osztagunknak is küld nyomdát. A nyomdával együtt szerkesztő is érkezik. Tehát lapot adhatunk ki, nagy példányszámban nyomhatjuk ki röplapjainkat, a Szovjet Tájékoztatási Iroda közleményeit, a legfelsőbb főparancsnok parancsait. Az új lehetőség örömmel töltötte el a különleges osztag parancsnokságát és a párt aktivistáit, de addig továbbra is folytattuk propagandaanyagaink írógépes sokszorosítását.

Augusztusban egyik földalatti csoportunk parancsnoka, Kuzma Lavrentyevics Matuzov megszervezte különleges megbízottaink, Mihail Gurinovics és Makszim Voronkov találkozását Marija Szenyko fivéreivel. Régóta tudtuk, hogy Konsztantyin és Vlagyinir Szenyko illegalitásban él Minszkben és könyörtelen harcot folytat a megszállók ellen, de kapcsolataink nem voltak velük. Az osztag képviselői most végre megismerkedhettek a két bátor komszomolistával.

A betolakodókkal szembeni ellenállás fő eszközének a két testvér a terrort választotta. Mivel kezdetben mindössze egyetlen pisztolyuk volt, éjszakánként és fényes nappal fasiszta tiszteket és hivatalnokokat támadtak meg, megsemmisítették őket és az okmányaikat összegyűjtötték. Egy halom hitlerista igazolványt terítettek a különleges megbízottak elé. Mihail Gurinovics nem tudta elrejteni csodálkozását:

— Kettesben ekkora munkát végeztetek?!

— Kettesben — válaszolták a testvérek. — Hattal végeztünk.

— A parkban megöltek két SS-t. Ez is a ti munkátok volt?

— A miénk — mondták a testvérek.

— A városban sokat beszélnek erről — közölte Gurinovics, aki megbízatásaimmal sokszor megfordult Minszkben. — De hogy tudtatok egyetlen pisztollyal tevékenykedni?

— Nem volt könnyű — felelte Konsztantyin. — Egyszer majdnem ráfizettünk, amikor Vlagyimir kezében csütörtököt mondott a pisztoly.

— De most már jobb — magyarázta Vlagyimir. — Ügyfeleinktől sok mindent szereztünk.

— Egyedül boldogultok, segítőtársak nélkül? — érdeklődött Makszim Voronkov.

— A végrehajtást magunkra vállaljuk — mesélték a testvérek —, az akciók előkészítésében azonban részt vesz Katya Karpuk és egy másik elvtársunk. Információkat szállítanak nekünk a tisztekről, ki hol szokott megfordulni. Aztán megjelenünk ezeken a helyeken és lecsapunk rájuk.

— Azt tanácsolom, hogy vegyétek fel a csoportotokba Mihail Ivanovot — mondta Matuzov. — A városi elöljáróság gépkocsivezetője, bátor, vakmerő ember. A gépkocsi még jól jöhet, hiszen gyakran előfordul, hogy le kell rázni az üldözőket, meg kell közelíteni az akció színhelyét, összeköttetésbe kell lépni valakivel.

— Rendben van — egyezett bele Konsztantyin és Vlagyimir. — És hol találkozhatunk vele?

Matuzov megadta nekik a jelszót és a címet.

Amikor ezekkel a kérdésekkel végeztek, Vlagyimir a különleges megbízottakhoz fordult:

— És mondják, milyen a sorsa maguknál a húgocskánknak?

— Jól érzi magát — válaszolta Gurinovics. — Ő a főszakács, nagyon ízletes a főztje. Csak néha panaszkodik, hogy nincs só. Mindkettőtöket üdvözöl.

— Adják át neki, hogy mi is nagyon jól vagyunk — kérte Konsztantyin. — Talán sikerül találkoznunk is. De ne részletezzék, hogy mivel foglalkozunk. Minek aggódjon . . .

— Sót pedig szerzünk neki, ebben biztos lehet — tette hozzá Vlagyimir. — Nekünk ez nem probléma.

— Ezek a bátor legények! — állapították meg beszélgetőtársaik. — Vigyázzatok magatokra, ne menjetek fejjel a falnak. Hisz még fiatalok vagytok, élnetek kell!

— Ha mindenki vigyázni fog magára, ki győzi le a fasisztákat? — kérdezte komolyan Konsztantyin.

Mindannyian elhallgattak. A kérdés fiatalosan nyílt és kö-

nyörtelen volt. Minszkben az illegális mozgalomnak már több száz tagja halt hősi halált és senki nem tudta, mennyi áldozatot kell még hozni.

Az idősebb bajtársak szívélyesen elbúcsúztak a Szenyko testvérektől, és röplapokat adtak nekik, hogy terjesszék őket a megszállt városban.

Vlagyimir és Konsztantyin hamarosan fényesen igazolták azt a hírüket, hogy bátor, operatív, rátermett földalatti harcosok és szavukat betartó emberek.

Grom politikai helyettessel nyári táborunk törzssátrában ültem, a minszki lakossághoz intézendő következő felhíváson dolgoztunk. A közelben hirtelen autókürt hangja hallatszott. Felriadtunk és hallgatóztunk.

— Megint látogatók — mormogta Grom. — Újabb szökevények?

Kilépve a sátorból a fák mögött a partizánok gyűrűjében egy nagy német „Büsing" tehergépkocsit vettünk észre. Közelebb mentünk. A jármű körül Anatolij Csernov és két fiatal, göndör hajú, fürge és karcsú SS sürgölődött. Csernov más felderítőkkel együtt előretolt állásunkban teljesített szolgálatot Ozericsinóban, ezért azt gondoltam, hogy ő zsákmányolta a gépkocsit az ellenségtől és hozta el a táborba. Az SS-ek pedig nyilván foglyok, de miért vannak pisztollyal felfegyverkezve és miért nem őrzik őket? Az SS-csapatok katonái és tisztjei nagyon ritkán adták meg magukat élve a partizánoknak, tisztában voltak vele, hogy a nép igazságos ítélete vár rájuk, és szökevény sem nagyon került ki közülük. Rendkívüli esemény történhetett, tisztázni kell hát a helyzetet.

Grommal együtt Csernov jelentését vártuk, Csernov pedig váratlanul azt mondta az SS-eknek:

— Az osztag parancsnoka és a politikai helyettes. Mutatkozzatok be.

A fekete egyenruhás legények bemutatkoztak:

— Konsztantyin Szenyko.

— Vlagyimir Szenyko.

— Hát ti vagytok azok a daliák! — mondta kedvesen Grom, s kezet szorított a bátor fiúkkal.

Én is mondtam néhány kedves szót, a találkozás megindított.

— És mit hoztok a gépkocsin, barátaim?

Vlagyimir azt válaszolta:

— Sót, cukrot, dohányt, lisztet és egyéb apróságokat.

— Jóféle apróságok! — kiáltott fel a politikai helyettes. — És honnan?

— A német raktárakból — magyarázták a Szenyko testvérek. — Mihail Gurinovicstól megtudtuk, hogy a hűgocskánk borscsába kevés só jut, elhatároztuk, hogy segítünk rajta.

— És hogy sikerült a dolog?

— Nagyon egyszerűen. Megláttuk a raktárnál a megrakott tehergépkocsit, és elhatároztuk, hogy ellopjuk. Új társunk, Mihail Ivanov szóval tartotta az őröket, mi pedig felugrottunk a vezetőfülkébe és gázt adtunk. Sötét volt, nem kaptak el.

— Ezek ám a legények! Milyen ügyesek! — zúgták a partizánok.

— Nem ügyesek, hanem bátrak! — igazította ki Grom. Csodálatos önuralom, pontos számítás.

— A vakmerőség sem hiányzik belőlük — jegyeztem meg. — De erről még beszélünk. Most köszönetet mondok a sikeres akcióért.

— Köszönjük ... A Szovjetuniót szolgáljuk ... — válaszolta zavartan és külön-külön a két testvér.

A partizánok elmosolyodtak, látszott rajtuk, hogy a fiatalok szerénysége legalább annyira megnyerte a tetszésüket, mint a bátorságuk.

A gépkocsihoz szaladtak az asszonyok is a gazdasági szakaszból, köztük Marija Szenyko. Amikor felismerte a testvéreit, megölelte őket, és nem tudta tartóztatni magát, sírva fakadt. Vlagyimir és Konsztantyin nyugtatgatták őt:

— Elég volt, elég volt, Marija. Most már lesz elég sód.

— Ej, hogy jön most ide a só — zsörtölődött panaszosan Marija. — Értetek aggódok, szamarak. Mivel foglalkoztok ott a városban, ráadásul fekete egyenruhában? A fejetekkel játszotok ...

— A kockázat férfidolog — mondtam Marijának. — A testvéreid hősök, és hogy óvatosabbak legyenek, magam beszélek velük.

A fiúkat Grommal a törzs sátrába vezettük és alaposan elbeszélgettünk velük. Mindenekelőtt megtiltottam, hogy élelmiszer-raktárakat támadjanak meg. Az osztag nem szenvedett különösebben szükséget élelmiszerben, nem volt tehát értelme, hogy ilyen akciókon tegyék kockára életüket. A Szenyko testvéreket elláttuk tanácsokkal, hogy milyen elővigyázatossági intézkedéseket tegyenek az akciók előkészítésé-

nél és végrehajtásánál. Megbíztuk őket, hogy lépjenek kapcsolatba a minszki földalatti mozgalom kiemelkedő tagjával, az ismert orvossal, Jevgenyij Vlagyimirovics Klumov professzorral, s kérjék a segítségét az értelmiséghez intézett kiáltványunk terjesztésében. A kiáltvány arra szólította fel az értelmiségieket, hogy minden erejükkel szálljanak szembe a tudományos és művészeti értékeket kifosztó betolakodókkal.

A testvérek teljesítették a megbízatást. Az illegális munkából jelentős részt vállaló Klumov professzor, aki a belorusz partizánok számára két tábori kórházat szerelt fel, több osztagot ellátott orvossággal és az ellenség kezébe került szovjet hazafiakat mentett meg a pusztulástól, most már a mi különleges osztagunkkal is együttműködött. Az SD kopói azonban 1943 őszén elfogták, és 1944-ben feleségével, G. N. Klumovával együtt elpusztult a kínzókamrában.

Augusztusban mi magunk is kiszabadítottunk 60 hadifoglyot. Az akciót a földalatti mozgalom tagjainak segítségével Makszim Voronkov és Mihail Gurinovics szervezte meg. A tábor egyik részlegét vlaszovisták őrizték. Felvilágosító munkát végeztünk közöttük, mire átálltak hozzánk és magukkal hozták a foglyokat is. Sok fogoly rettenetes állapotban volt, orvosainknak, Lavriknak, Csirkinnek és Osztrovszkijnak sokáig kellett őket ápolniuk. Később valamennyi kiszabadult fogoly bekapcsolódott az osztag harci tevékenységébe.

Másik földalatti csoportunk parancsnoka, Konsztantyin Illarionovics Murasko, amikor Ozericsinóban találkoztunk vele, közölte, hogy szinte minden mágneses aknát felhasználtak.

— Ilyen gyorsan? — csodálkoztam.

Murasko jelentette, hogy egymást követik a diverziók, pedig a földalatti csoport tagjai csak az üzemanyagot szállító szerelvényeket semmisítik meg. Az üzemanyag különösen fontos volt az arcvonalon tevékenykedő fasiszta csapatok számára. Oleg Folitar nyolc tartálykocsin helyezett el aknát, Ignat Csirko pedig haton. Az akciók végső eredménye azonban nem ismert, mert az aknákat az elhelyezést követő hatodik órára időzítik, és útközben robbannak fel, Boriszovon túl. Hat diverzióról tudják, hogy összesen nyolc tartálykocsit semmisített meg. A csoport új taggal bővült: Gavrilovval, a Minszk-Passzazsirszkaja állomás alkalmazottjával. A repülőtéren, ahol korábban csak Zoja Vasziljevszkaja tevékenykedett, újabb emberek kapcsolódtak be: a németül tudó

Alekszandra Nyikityina, Vaszilij Operenko és Borisz Kapusztyik hadifoglyok. Felderítést folytatnak, arra készülnek, hogy repülőgépeket robbantanak fel.

Részletesen megvitattuk ezt a javaslatot, és arra a következtetésre jutottunk, hogy nagyon csábító, de a végrehajtást gondosan elő kell készíteni, hogy a csapás fájdalmasabb legyen és a végrehajtókat megóvjuk a pusztulástól. Átadtam Konsztantyin Illarionovicsnak hat aknát és megállapodtunk a rejtekhelyben, ahol elhelyezi számomra a repülőtérről szerzett értesüléseket.

A Szenyko testvérek a tilalom ellenére ismét élelemmel megrakott tehergépkocsival állítottak be a táborba. Nagyon komolyan megharagudtam, Vlagyimir pedig mentegetőzni kezdett:

— Sztanyiszlav Alekszejevics, az akciót a legnagyobb elővigyázatossággal hajtottuk végre! Munkát vállaltam egy garázsban, rám bíztak egy gépkocsit. Mihail Ivanov szerzett kiutalást az élelmiszerre, itt minden törvényes, ebbe nem lehet belekötni. A legszabályosabban rakodtunk fel, nappal, ráérősen, sietség nélkül hajtottunk . . .

— Micsoda fenegyerekek! — háborgott a politikai helyettes. — De hisz az életetek számunkra bármilyen ételnél drágább, megértitek már végre?

— És most hogy térsz vissza a garázsba, te fajankó? — kérdeztem Vlagyimirt.

— Oda már nem megyek vissza. A fasiszták már felfigyeltek rám, megértettem, hogy vége a gépkocsivezetői pályának. A járművet itt hagyom az osztagnál, gyalog térünk vissza.

— Azt a garázst most messziről el kell kerülnöd — mondtam. — Ha véletlenül felismernek, úgy lebuksz, mint a pinty.

— Megígérem, parancsnok elvtárs.

— Általában jobb lesz, ha mindketten egy ideig az osztagban harcoltok, a minszki diverziókat egy időre fel kell függesztenetek.

A testvérek kénytelenek voltak ebbe beleegyezni, beosztottuk hát őket az egyik vasúti portyákat végrehajtó robbantócsoportba. Ez is veszélyes munka volt, de meghaladta volna az erőmet, hogy ezeket az elszánt fiúkat arra kényszerítsem, üljenek veszteg a táborban.

Az osztagból már minden harcos részt vett a vasúti akciókban, a gazdasági szakasz embereit leszámítva. Konsztantyin

Szermjazsko nyolc felrobbantott szerelvénnyel büszkélkedhetett. Ivan Ljubimov héttel, Andrej Larinov öttel, és így tovább a diverzánsok többségénél. Még Valja Szermjazsko is kisiklatott két fasiszta vonatot.

Az asszonyok épp oly bátran kivették részüket a partizánok komor sorsából, mint bajtársaik, a férfiak. 1943 forró nyarát nagy erejű robbantással kezdtük és ugyanilyen hatásos akcióval zártuk. Az akciót Jekatyerina Ivanovna Liszun hajtotta végre.

Jekatyerina Ivanovna 1942 óta szolgált a különleges osztagban. Szlucki lakos volt, rajta keresztül tartottuk a kapcsolatot a szlucki földalatti mozgalom tagjaival, felderítő munkát végzett a városban, fontos értesüléseket szállított nekünk. Vele együtt illegális tevékenységgel foglalkozott 22 éves nővére, Sztyefa is.

Az osztag parancsnoksága elhatározta, hogy Jekatyerina Liszunt diverziós akcióval bízza meg. Tapasztalt aknászaink megtanították őt a robbantásra. A raktárból trotilt és óraműves robbantószerkezetet kapott. A trotilt a szatyrába helyezte, répát és tojást szórt rá, mintha csak a piacra igyekezne, hogy eladjon valamit.

A megszállók intézményei közé tartozó városi postahivatalt kellett felrobbantania, ahol esténként összegyűltek a hitleristák. Jekatyerina Ivanovna szerencsésen megérkezett a városba a robbanóanyaggal és egyenesen a postahivatal épületéhez indult. Külseje alapján senkinek nem jutott volna eszébe, hogy a csendes asszonynak terrorista szándékokat tulajdonítson. A küszöbön a katona mégis megállította őt, és szigorúan azt mondta:

— Hová mész? Tilos a bemenet!

— Tiszt úr — dadogta Jekatyerina Ivanovna —, ajánlott levelem van Németországból a szomszédasszonyomtól, szeretném átvenni.

A katonát nyilván elfoglalták a saját ügyei, csak legyintett és kiment az utcára. Az asszony besurrant és megfelelő helyet keresett a töltet elhelyezésére. Jól eszébe véste az aknász tanácsát: „Tedd a táskát kemény felületre, erősebb lesz a robbanás." Senki nem törődött vele, és sikerült jó rejtekhelyet találnia a folyosón: a vaslemezzel borított telefonfülke és a téglafal közötti rést. Észrevétlenül bedugta a táskát a résbe és leengedte a földre. Megfordult: kívülről semmi sem

látszik — lassan megindult a bejárat felé. Az iménti katona nem volt a közelben, szabad volt az út.

Az asszony dobogó szívvel, igyekezve semmivel el nem árulni magát, sietség nélkül hazaballagott az utcán, gondosan megtévesztő útvonalat választva.

Augusztus 22-én délben a postahivatal fölött tűz, füst és téglatörmelék oszlopa szökött a magasba. A romok alatt elpusztult több német hivatalnok, három fasiszta pedig súlyosan megsebesült. A robbantás pánikot keltett az ellenséges helyőrség és a hitlerista közigazgatás körében, még inkább félni kezdtek a szovjet hazafiak igazságosztó haragjától és még erősebben érezték, hogy uralmuknak az ideiglenesen megszállt területen hamarosan vége lesz.

Nem sokkal ezután Jekatyerina Ivanovna Liszun ugyanilyen bátran felrobbantott egy ellenséges katonai raktárat.

1943 nyara nemcsak győzelmeket hozott Belorusszia partizánjainak. Az erdei harcosok mély fájdalommal értesültek a dicsőséges partizánvezető, a „Bosszúálló" osztag parancsnoka, Vaszilij Trofimovics Voronyanszkij őrnagy haláláról. A megszállt területre érkezésünket követő első tavaszon ismerkedtem meg vele, harcosaink számos közös akcióban vettek részt. Örökké emlékezetes maradt számomra ez a nem mindennapi ember, remek bajtárs és kitűnő tiszt. A sztyeppe szülötte volt, a doni Rosztovból származott, kezdetben nem tudott megbékélni azzal, hogy erdőkön és mocsarakon kell harcolnia, arról ábrándozott, hogy átlépi az arcvonalat. De aztán hozzászokott a gondolathoz, hogy itt a helye, Belorusszia hatalmas erdőségeiben, s nagy kedvvel irányította a harccselekményeket, csodálatos hősiességgel és hozzáértéssel.

A halál mégsem harc közben érte el, hanem amikor repülőgépen átkelt az arcvonalon: Moszkvába rendelték, a Partizánmozgalom Központi Törzséhez. Az ő nevét vette fel a hamarosan dandárrá nőtt „Bosszúálló" osztag.

Augusztusban a párt illegális minszki területi bizottságának döntése alapján Tyimofej Ivanovics Kuszkov hadnagy osztaga, a „Legyőzhetetlen", kivált a különleges osztagból és átkerült a partizánok egyik magasabbegységének állományába. Búcsút mondva bajtársainknak felidéztük ezt a hosszú, együttes, váll váll melletti harcban eltöltött évet, és megesküdtünk, hogy soha nem feledkezünk meg nagyszerű partizánbarátságunkról, amelyet a hazáért kiömlő vérrel pecsételtünk meg.

A DIVERZIÓK FOLYTATÓDNAK

Kockázatos áttörés. — Konspiratív lakásban. — A félelem leküzdése. — Díszvacsora tűzijátékkal. — A büszke szépség és a tiszti kocsma. — Huszonkét holttest. — A kopók nyomra jutnak.

A nyár utolsó napjaiban értesültünk róla, hogy szeptember 6-án a megszállók meg akarnak emlékezni valamilyen fasiszta évfordulóról és ebből az alkalomból díszvacsorát rendeznek, amelyiken lehet hogy részt vesz Belorusszia főbiztosa, Wilhelm von Kube is. Alekszandr Fjodorovics Kozlov százados csoportja több napon át próbálkozott, hogy meglesse őt az úton, de a hitlerista vezető gépkocsija nem járt arra. Minszkben felderítőnk, Heinz Linke kereste a főbiztos megsemmisítésének módját. A belorusz nép a hóhér Kubét régóta halálra ítélte, a különböző osztagok partizánjai és a földalatti mozgalom tagjai kitartóan munkálkodtak, hogy végrehajtsák az igazságos ítéletet. Semmiképpen nem szalaszthattuk el a tervezett díszvacsorát, feltétlenül meg kellett próbálkoznunk a diverzióval.

Az akció megszervezésébe legjobb operatív embereinket vontam be: Mihail Gurinovicsot, Makszim Voronkovot és a Szenyko testvéreket. Tájékoztattam őket a készülő fasiszta gyülekezetről, és megkérdeztem:

— Hajlandók vagyok Minszkbe menni és elvégezni ezt a fontos feladatot?

Mind a négyen igenlően válaszoltak. Az akció előkészítésébe bekapcsolódott Grom is, s hozzáláttunk a terv kidolgozásához. A terv röviden az volt, hogy el kell jutni Minszkbe, fel kell venni a kapcsolatot a városi elöljáróságon dolgozó Matuzovval, és Matuzov révén meg kell tudni a díszvacsora helyét. Meg kell találni a módját, hogy embereink bejussanak a díszvacsora helyére és tisztességes mennyiségű robbanóanyagot helyezzenek el. A végrehajtókat ki kell hozni az osztag táborába.

Nyáron a német parancsnokság Minszkben kihirdette az ostromállapotot. Az enélkül is szigorú ellenőrzési rendszert nagymértékben megerősítették: a várost elhagyni vagy a vá-

rosba belépni csak különleges engedélyekkel lehetett, meghatározott időben és meghatározott utcákon. A két Szenykónak jó német papírjai voltak. A testvérek segítettek Gurinovics papírjainak felújításában, Voronkovnak azonban nem sikerült semmi meggyőzőt szereznünk vagy hamisítanunk. A tapasztalt harcost azonban ez nem tudta visszariasztani, elhatározta, hogy bármi áron bejut Minszkbe.

— Elküldjük érte Ivanovot a gépkocsijával — mondták a Szenyko testvérek. — Gépkocsival könnyebb lesz bejutnia, az mégiscsak gyorsabb.

Nehéz szívvel indítottuk útnak Grommal Makszimot, de nem tehettünk mást, a felelősségteljes megbízatás hatalmas kockázatot is követelt.

A négy merész vállalkozó együtt hagyta el a bázist.

A kajki erdőben a Szenyko testvérek elváltak Gurinovicstól és Voronkovtól, hogy várják meg az autót, maguk pedig Minszkbe siettek, hogy felkeressék Mihail Ivanovot. Ivanov nem sokkal dél után teherautón megérkezett az erdőbe.

— Személykocsit nem sikerült szereznem — mondta sajnálkozva. — Megpróbálunk ezzel átsurranni.

A gépkocsivezető megnézte Voronkov és Gurinovics német okmányait, és azt mondta, hogy Voronkov okmányai semmire nem jók.

— Jól van, Makszim, ne szívd mellre. Ülj a fülke sarkába, remélhetőleg nem vesznek észre az SS-ek — nyugtatta meg őt Mihail.

Így is tettek. Sötétedéskor közelítették meg Minszket. A városszéli őrhelyen négy fasiszta fogadta őket, kissé odébb pedig már látszott az ellenőrző állomás más hitleristákkal.

— Helyben vagyunk — dörmögte sokatmondóan a gépkocsivezető.

Az igazolványok ellenőrzése semmi jót nem ígért. Ivanov és Gurinovics okmányait rendben levőnek találták, Voronkov azonban, akit nem sikerült elrejteni, az mondta az altisztnek, hogy nincs nála semmiféle igazolvány.

— Kiszállni! — hangzott fel a parancs.

Gurinovics észrevétlenül megbökte Makszimot: menj csak, kiszabadítunk! Voronkov kimászott a vezetőfülkéből, s az egyik SS kíséretében megindult előre az úton az ellenőrző állomáshoz. Ivanov bekapcsolta a motort, a jármű utolérte a távolodókat, Gurinovics pisztolyából rálőtt az őrre, az őr felbukott. Voronkov felugrott a hágcsóra, a vezető pedig rá-

taposott a gázpedálra. A tehergépkocsi ostromágyúból kilőtt nehéz lövedékként száguldott az úton. A karosszérián golyók csattantak, de feltűnt az első keresztutca, a kocsi merészen befordult, faképnél hagyva az SS-eket.

Ivanov mesterien irányította a száguldó gépkocsit a sötét utcákon mindaddig, amíg meg nem győződtek róla, hogy elszakadtak az üldözőktől.

— Most ne mutatkozz a városban — mondta Gurinovics a gépkocsivezetőnek. — Elkapnak.

— Ugyan — válaszolta Ivanov. — Nem a saját igazolványaimat mutattam fel, a kocsi rendszámát meg megváltoztatom — ennyi az egész.

— No nézd csak! — csodálkozott el leleményességén Voronkov.

Ivanov teljes lelki nyugalommal hazatért, Voronkov és Gurinovics pedig egy időre behúzódott a zsidótemetőbe, s meggyőződött róla, hogy nem követi őket senki. Csak ezután indultak el Matuzovhoz.

A földalatti csoport parancsnoka az udvarra néző ablakon engedte be őket. A felesége, Darja Nyikolajevna a mécses fényénél észrevette, hogy Voronkov arca véres és megrémült. De mindjárt kiderült, hogy nem sebesülésről van szó, csak egy mély karcolásról. El kellett mesélniük a városszéli kalandot. Ezután az osztag küldöttei beavatták Kuzma Lavrentyevicset az akció tervébe. Matuzov figyelmesen végighallgatta őket, majd azt mondta:

— Von Kube nagyon jól tudja, hogy halálra ítélték, és még a saját árnyékától is fél. Teljes bizonyossággal nem lehet meghatározni, hogy hol lesz a díszvacsora, amelyiken részt vesz. Minden lépését titkolja, az egyetlen, amit tehetünk, hogy a legvalószínűbb helyen aknát helyezünk el és szeptember 6-án este felrobbantjuk.

— Hol várható a megjelenése azon az estén?

— Nincs kizárva, hogy a biztonsági szolgálat, az SD étkezdéjében. Az étkezde az egyetemi városnegyedben van, a történettudományi és filológiai kar volt épületében. Gondoljatok csak bele, mi lehet számára veszélytelenebb! A város központjában van, körülvéve SS-ekkel . . .

— Feltétlenül igazad van, Kuzma — jegyezte meg Voronkov. — De hogy juthatunk be az étkezdébe?

— Éppen ott dolgozik csoportom két tagja is: Kapitolina Gurjeva és Uljana Kozlova.

— Nagyszerű! — mondották a partizánok. — Még holnap ismertess meg velük, majd együtt kigondoljuk, hogyan és hová kell elhelyezni a töltetet.

A találkozón Voronkov és Gurinovics megismerkedett Kapa Gurjevával a pincérnőként dolgozó fiatal lánnyal. A csendes, félénk és szégyenlős Kapa egyáltalán nem hasonlított elszánt diverzánsra. De éppen ez biztosíthatta a merész akció sikerét: ezt a szerény lányt igazán senkinek nem jutott volna eszébe azzal gyanúsítani, hogy merényletet tervez a főbiztos ellen. Bátorságáról viszont a különleges megbízottak már a beszélgetés során elhangzott első válaszaiból meggyőződtek. Az osztag különleges megbízottaiként szüntelenül rendkívül veszélyes feladatokat hajtottak végre, állandóan a halállal kellett farkasszemet nézniük, s így a pszichológiába is beletanultak, könnyen felmérték új ismerőseik erkölcsi lehetőségeit, lelki adottságait. Nyilvánvaló volt számukra, hogy az emberek külső megjelenése és legbensőbb élete közötti összefüggések a legváltozatosabbak. Sok hőst és gyávát láttak már ebben a háborúban, de nem tudtak volna biztosat mondani arról, hogy néznek ki a hősök vagy a gyávák. Az embereket a tettek, a helyzetek, a cselekedetek tárják fel. Az, hogy Kapa Gurjeva belépett egy földalatti csoportba, elszánta magát a megszállók elleni rendkívül kockázatos harcra, már sok mindent elárult róla. A feladatot nyugodtan hallgatta végig, nyoma sem volt rajta a gyenge és labilis természetűeket leleplező idegfeszültségnek. Gyorsan áttért az akció végrehajtásának gyakorlati kérdéseire, prózaian és szakszerűen megkérdezte, hova lesz a legjobb elhelyezni a robbanóanyagot. Gurinovics és Voronkov részletesen kikérdezték az étkezde beosztásáról, s különösen behatóan érdeklődtek az ebédlőhelyiség minden berendezési tárgyáról. Kapa többek között elmondotta, hogy az ebédlőben egy felfordított hordón nagy cserépben pálma áll. A különleges megbízottak figyelmét felkeltette ez a részlet.

— Nehéz a cserép? — kérdezte Voronkov.

— Természetesen.

— Ketten Uljanával fel tudnák emelni?

— Takarításnál hárman emeltük fel. De ketten is fel tudjuk.

— A hordó alatt lesz a legjobb hely, Kapa.

— Én is így gondoltam.

Ezután azt tisztázták, hogyan vigyék be a robbanóanyagot

az étkezdébe, és hogyan jussanak el a diverzió végrehajtói családostól az erdőbe. Gurjeva azt mondta, hogy Uljanának szeptember 6-án szabadnapja van, rá tehát nem fognak gyanakodni. Gurjeva családját, az anyját és a két húgát ki kell vinni a partizántáborba, s maga Gurjeva is a táborban marad. A különleges megbízottak megígérték, hogy gépkocsit küldenek érte.

Ezután elhatározták, hogy a trotilt Mihail Ivanov szállítja a helyszínre, a mágneses aknát az óraszerkezettel pedig Darja Nyikolajevna viszi el. A különleges megbízottak és Matuzov később megtanították a lányokat, hogyan bánjanak a robbanóanyaggal, az óraszerkezettel és begyakorolták az akció minden apró részletét.

Az akció a szeptember 6-ra virradó éjszaka kezdődött. Az étkezde udvarára gépkocsin behajtott Ivanov és leadta a megállapodás szerinti jelet. Itt a város központjában a megszállók biztonságban érezték magukat, a közelben semmiféle állandó őrség nem volt. A dudálást meghallva Kapa Gurjeva és Uljana Kozlova kezükben vödörrel az udvarra siettek. Ivanov 15 kiló trotilt vett ki az ülés alól. A trotilt a lányok elhelyezték a vödrökben, felmosórongyokat terítettek rá. Ebben a pillanatban a sötétből felbukkant Darja Nyikolajevna, menet közben átadta Kapának a mágneses aknát. Gurjeva tudta, hogy a gyújtókészülék 20 óra múlva lép működésbe, éppen a fasiszta díszvacsora idején.

Kapa és Uljana bementek az étkezdébe, a vödröket a trotillal a kis fáskamrába tették. Ezután az ebédlőbe mentek, körülnéztek, hallgatóztak. A környéken sehol egy lélek, csak a konyhában dolgoztak a mosogatók, edénycsörgés hallatszott ki. A lányok biztonság kedvéért leoltották a teremben a villanyt, behozták a vödröket és már ott is voltak a pálmánál. Életük legizgalmasabb percei voltak ezek. Ha valaki véletlenül arra jár és felgyújtja a villanyt, rögtön tetten érte volna őket, s még csak reményük se lett volna, hogy kivághatják magukat. Önmagukat és a környezetet szinte nem is valóságosnak érzékelve a lányok felemelték a cserepet a pálmával és leeresztették a földre. Kapa kivette a vödrökből a trotilt és az aknát a gyújtószerkezettel, és gondosan, ahogy a konspiratív lakáson tanulta, elhelyezte az egész töltetet a hordó alá. Helyére tették a pálmát, fényt gyújtottak és megnézték, hogy minden rendben van-e. Jól van, semmi nem látszik.

— Ez lesz a harmadik fogás — mondta Kapa. — Ha el-

jössz 7-én, tudakolj meg mindent, és jelentsd a csoport parancsnokának.

— Nekem még csak jó — suttogta Uljana —, de neked dolgoznod kell... Ne gyere be, Kapocska, hátha hamarabb felrobban.

— Be kell jönnöm, Uljana. Nem szabad gyanút keltenem. Háromnegyed kilenckor elmegyek.

— Istenem, 15 perccel előbb! Jobb lenne fél kilenckor, Kapa!

— Így határoztunk. Menjünk, Uljana. Csak csendben.

A lányok eltűntek a sötétben, csak a cipőjük sarka kopogott a járdán. A sarkon röviden elbúcsúztak és hazatértek.

Reggel Kapa munkába induláskor azt mondta az anyjának, hogy csomagolja össze a holmiját, adjon meleg ruhát a kislányokra: este a család kiköltözik az erdőbe.

— Az istenért, de hát mi történt?

— Nem történt semmi, mama, de nem leszek többé a fasiszták cselédje. De minderről senkinek ne szólj egy szót sem!

Megcsókolta az anyját, alvó kishúgait, s azt gondolta: „Hátha többé nem látom őket", de semmi többet nem mondott, elment.

Az étkezdében minden úgy volt, mint máskor. Megjöttek, reggeliztek, halkan és tartózkodóan beszélgettek, mind komorak, fegyelmezettek voltak. A fronton napról napra romlott a helyzetük, de még reménykedtek, hogy felülkerekednek. Ebéd után az étkezdét lezárták. Megjelentek az SD munkatársai, és hozzáláttak, hogy ellenőrizzék a helyiséget. Egyikük odament a pálmához, megpaskolta a cserepet. Kapa Gurjeva, amikor észrevette, hogy mit csinál a kíváncsi fasiszta, gyengeséget érzett a térdében és az ajtófélfának dőlt. Szerencsére senki nem figyelt az elfehéredő pincérlányra.

Az ellenőrzést végző fasiszta otthagyta a pálmát, figyelmesen megnézte az ebédlő minden sarkát, még a kályhába is benézett. Jelentette feletteseinek, hogy a teremben minden rendben van. Ugyanezt közölték a többi helyiséget ellenőrzők is. Az SD munkatársai két őrt állítottak az ajtóba, majd elmentek.

Az étkezde alkalmazottai hozzáláttak a díszvacsora előkészítéséhez. Az asztalokat két hosszú sorban állították fel, fehér abrosszal megterítettek, tányérokat, virágokat, borospoharakat raktak fel. Az udvaron gépkocsi berregett, a járműről különböző márkájú borokkal, konyakkal és pálinkával teli

ládákat rakodtak le. A konyhában készültek a meleg ételek, a hidegételek már régóta csak a vendégeket várták.

Estefelé megjelentek az első díszegyenruhás SS-ek, horogkeresztes karszalaggal. Századosok, őrnagyok, ezredesek. Bár élénkek voltak, s nem olyan visszafojtottan beszélgettek, mint a nappali látogatók, mindenütt érződött a diszkréció, elárulva a környezetnek, hogy ezek nem egyszerű német tisztek, hanem egy különösen titkos és különösen fontos szolgálat képviselői.

Kapának az volt az érzése, hogy a vendégek hihetetlenül lassan gyülekeznek, pedig nem ülhetett ölbe tett kézzel, szorgalmasan végezte fárasztó munkáját. A készülődő rendezvény rendkívüliségének tudata magával ragadta a kiszolgáló személyzetet, senki nem vette észre, hogy Gurjeva pincérnő ma mintha nem volna magánál. Gurjevának óriási erőfeszítésébe került, hogy letöltse ezt a munkanapot a gyűlölt étkezdében, csak akarata teljes megfeszítésével tudta tartani magát, és a legkevésbé éppen attól félt, hogy az akna idő előtt felrobban. Önmagáról megfeledkezett és nem aggódott sorsáért, mert a rábízott ügy összehasonlíthatatlanul fontosabb volt, és létének értelmét most az adta, mennyire lesz eredményes mai személyes csapása a fasisztákra.

S mégis micsoda boldogsággal töltötte el, hogy van benne elég erő, s le tudja küzdeni bizonytalanságát, rettegését, fizikai gyengeségét és megmutathatja ezeknek az erőtől duzzadó, fellengzős, hétpróbás tiszteknek, akik bármikor egy ökölcsapással is leteríthetnék, hogy ki az igazi úr Minszkben, ők vagy ő. A kövérre hízott fasiszták csődülete feletti megérdemelt diadal előérzete segítségére volt, hogy kibírja az utolsó háromnegyed órát Misa Ivanov megállapodás szerinti dudálásáig.

Megérkezett a tábornok, a vendégek letelepedtek az asztalokhoz. Egy ápolt ezredes felemelte apró konyakospoharát és pohárköszöntőbe kezdett. Kapitolina nem értett meg minden szót, de tudta, hogy a beszéde ugyanolyan önelégült és hazug, mint ő maga. Örömmel töltötte el őt az az ott levők közül egyedül benne meglevő biztos tudat, hogy ez az ezredes utolsó szónoklata, és hogy körülötte ülő bajtársai közül sokan éppúgy utoljára hallgatják ezeket a szívüknek oly kedves ugató és raccsoló mondatokat. Többé már semmiben nem lesz részük, csak a másodperc töredékéig tartó szilaj dörgésben és fehér villanásban . . .

Az utcáról autóduda hangja hallatszott.

Kapa úgy, ahogy volt, keményített főkötőjével és kis kötényével kiszaladt az étkezdéből és felugrott az autóra. Mihail gázt adott, néhány perc múlva már Kapa házánál voltak, felpakolták a mamát, a lányokat és a holmit. Valahol a külvárosban erős hanghullám érte utol őket, hátranéztek, s az egyetemi városrész felett vörösessárga lángoszlopot láttak. Az autó azonban már elhagyta az utolsó ellenőrző állomást is.

Az erdőszélen Ivanov megállt. A fák közül Gurinovics és Voronkov lépett ki.

— Kube ott volt? — ez volt az első kérdésük.

— Nem jött el, elvtársak — válaszolta bűntudatosan Kapa, mintha csak az ő hibája lett volna, hogy a gauleiter nem jelent meg a díszvacsorán.

A különleges megbízottak szitkozódtak.

— Nem baj, ha nem mi, majd mások — mondta Gurinovics. — Te pedig, Kapitolina, derék lány vagy. Ez az édesanyád?

— Igen.

— Mama! A lánya kitűnő diverzáns!

— Úristen! — rémült meg Kapa anyja.

— De én ezt jó értelemben gondolom, szovjet értelemben. Éppen most robbantott fel egy fasiszta gyülekezetet. Holnap már az eredményt is tudjuk.

Az idős asszonyt erősen felizgatták a nap eseményei, még most sem értette pontosan, hogy miről is van szó, s bánatosan csak annyit suttogott:

— Hogy mik történnek manapság! Érthetetlen . . .

Másnapra az osztag megtudta, hogy az SD étkezdéjében a hitlerista biztonsági szolgálatnak 16 tisztje meghalt, 32 tisztje pedig megsebesült.

A következő hasonló akciót megbízásunkból Konsztantyin Murasko földalatti csoportja hajtotta végre.

Raja Volcsek híres volt Minszkben szépségéről. Nagyon fiatal volt még, éppen a háború előtt végezte el a középiskolát. Nem sikerült keletre költöznie, és sokáig sehol sem dolgozott, férjhez sem ment, a szüleinél élt. A megszállt területen élő lányok és fiatalasszonyok többségétől eltérően nem igyekezett elrejteni vonzó voltát, nem öltözött szegényesen s nem rejtette el az arcát. Büszkén és bátran járt az utcán, mint a boldog békeidőkben, a legjobb ruháit vette fel és divatos volt a frizurája.

Ennek ellenére sem vádolhatta őt senki könnyelműséggel. A városban maradt legények továbbra is csak távolról istenítették Rajját, és még az arcátlan és bizalmaskodó megszállók sem mertek közeledni hozzá. Egyébként ő is óvatos volt, nem járt olyan helyre, ahol veszélybe kerülhetett volna, esténként pedig egyáltalán nem ment ki az utcára.

A háború második évében Raisza Volcsek váratlanul felkereste a munkaközvetítőt azzal, hogy a nagy Németországért kíván dolgozni. A német hivatalnokoknak hízelgett a bájos lány látogatása. Elküldhették volna őt napszámosnak, ahogy ezt sok szakképzetlen vagy akár szakképzett belorusz lánnyal is tették. A hivatalnokok azonban úgy döntöttek, hogy elnyerik főnökségük kegyét, és ezért azt javasolták Rajjának, hogy legyen pincérnő a tiszti kaszinóban. A kaszinó nemrég nyílt meg a Szovjetszkaja ulicán, nem messze Rajjáék házától.

A lány azonban kétkedett, meg tud-e majd birkózni ezzel a munkával, és kedvére való lesz-e a társaság.

— Tudják, közel van hozzánk, nagyon kényelmes lenne... De ki nem állhatom a részeg katonákat, a zaklatást, és általában a kocsmahangulatot.

A hivatalnokokat megnyerte ez a nyíltság.

— Óh! Nicht Soldaten! — lelkendeztek egymás szavába vágva. — Offizeren! Deutsche Offizeren nem részegek, mint egy Schwein.

— Nem csapnak be?

— Dehogy! Dehogy!

— Meggyőztek — zárta le az alkut Rajecska, és szívélyesen elmosolyodott.

A munkaközvetítő hivatalnokai elégedettek voltak az ügylettel.

Közelebbről persze kiderült, hogy a kaszinó a legközönségesebb kocsma volt, vad ivászatokkal, feslettséggel és csapnivaló esztrádműsorral. Gyakran keresték fel az arcvonalról érkező vagy az oda tartó tisztek, akiknek már nem volt veszteniválójuk, s a halálraítéltek féktelenségével vetették bele magukat a mulatozásba. Nem volt könnyű Rajecskának ebben a légkörben, de elviselte és nem futamodott meg, meglepve ezzel ismerőseit.

— Honnan van benne ennyi elszántság? — kérdezgették meghökkenve. — Az iskola, a tiszta fiatalság, a szülői ház után most egyszerre csak a részeg fasiszta pokol...

Senki nem sejtette, hogy magát Rajá t is meglepi megmagyarázhatatlan kitartása és türelme. Mint később kiderült, erre mégiscsak nyomós okai voltak.

Kitűnő pincér lett belőle, a vendégekkel szívélyes és kedves volt, s könnyedén meg tudott szabadulni számtalan rajongójától. A kaszinót vezető német nő jóindulatúan bánt a tehetséges szláv lánnyal, gyakran bízta rá a különtermekben a főtisztek kiszolgálását.

Raisza soha nem ellenkezett, bár ez volt a legundorítóbb. A különteremben a frontharcos őrnagyok és ezredesek a sárga földig leitták magukat, fetrengve ölelkeztek, összenyálazták a kezét nedves ajkukkal, kiabáltak, hencegtek, sírtak és hánytak. Az ivászatok után a tisztek gyakran nem találták hadműveleti térképeiket, katonai és személyi okmányaikat. De csak ritkán fordultak az SD-hez: kinek van kedve elmagyarázni a kihallgatáson, hogy tökrészeg volt és semmire sem emlékszik.

Egyszer azonban a vezetőnő mégiscsak megkérdezte Rajá t, nem találkozott-e véletlenül titkos okmányokkal, amelyeket az ügyfelek szórtak szét.

— Először hallok erről — válaszolta Raja nyíltan, mint mindig. — Inkább igyanak kevesebbet.

— Hát igen, igen! — hagyta rá a német nő. — Ez az orosz front!

Bánatosan felsóhajtott, s otthagyta a lányt.

Ezután az eset után utasítást adtam, hogy Raisza hagyjon fel az okmányok eltulajdonításával, elégedjen meg a beszélgetések kihallgatásával. A beszélgetések tartalmát továbbra is közölje földalatti csoportjának parancsnokával, Konsztantyin Muraskóval. Vigyáznunk kellett Volcsek biztonságára, mert diverzióra készítettük őt fel.

Egyik találkozásukon Konsztantyin Illarionovics azt mondta Rajának:

— És mi lenne, ha ezt az egész részeges kaszinót pokolra küldenénk?

— Hogyhogy pokolra? — értetlenkedett a lány.

— Trotillal és mágneses aknával.

— Magának van ilyenje?

— Ilyesmire készülve szereztem be. Robbantani pedig te fogsz. Értesz hozzá?

— Honnan értenék. Nem vagyok aknász.

— Oleg Folitar át fogja adni neked a robbanóanyagot és

az óraszerkezetes aknát. Neked csak az a dolgod, hogy vidd el a töltetet és tedd a megfelelő helyre.

— Ezt meg tudom tenni.

— Akkor nézzük meg, hova rejtsük az ajándékunkat.

Raja részletesen leírt minden tárgyat a kaszinó nagytermében: az asztalokat, a székeket, a színpadot, a kályhát, a személyzet ruhásszekrényét.

— Hol van ez a szekrény?

Raja elmagyarázta.

— Akkor a szekrénybe tegyük. A gyújtószerkezetet nyolc órára állítjuk be. A robbanás előtt fél órával kijössz a kaszinóból, már vár rád Misa Ivanov autója, s elvisz a partizántáborba. Figyelmeztesd az anyádat, hogy ő is hagyja el a várost, vagy menjen veled együtt Gradov elvtárshoz.

— És feltétlenül az erdőbe kell menni?

— Feltétlenül, Rajecska. Egyrészt így a végrehajtók családostul elkerülik az esetleges letartóztatást. Másrészt a gyanú rögtön a váratlanul eltűntekre terelődik, s az SD kopói kevesebbet zaklatják az ártatlan embereket.

— Érdekes taktika — mondta Raja.

— Emberséges — igazította ki Murasko.

Ezt követően minden úgy történt, mint az SD étkezdéjében végrehajtott robbantásnál.

A kaszinóban 22 német tiszt pusztult el.

A Mjasznyikov üzem földalatti csoportjának parancsnoka, Georgij Krasznyitszkij az első diverzió után továbbra is mérnökként dolgozott. Azzal a feladattal bíztam meg, hogy hozzon létre új csoportot és hajtson végre még egy robbantást.

Az első, júniusi robbantás következtében a javítóműhely teljesen romba dőlt, helyreállítására nem is gondoltak. A városban sokat beszéltek erről az akcióról.

A megszállók hirdetményeket ragasztottak ki a városban, 200 000 rubel jutalmat ígértek annak, aki segít felkutatni a diverzánsokat. Senki nem segített, a pénz a német kincstárban maradt.

Krasznyitszkij tudta, hogy a végrehajtók már a partizánok bázisán vannak, ezért a robbantás után ravasz fogást eszelt ki. Az tanácsolta Fricke üzemvezetőnek, ellenőriztesse, hogy a műhely munkásai közül ki tűnt el a lakásáról. Fricke telefonált az SD-re, s a nyomozók megállapították, hogy Podobjed, Glinszkij és Viszlouh családostul eltűnt a lakhelyéről.

— Világos a helyzet? — kérdezte Georgij Frickétől.

Fricke megdicsérte a mérnököt éberségéért és még nagyobb bizalommal bánt vele. A korábban letartóztatott munkást, Zubint, akinek nem volt köze az ügyhöz, szabadon engedték.

Nyáron Krasznyitszkij új csoportot hozott létre. A csoport Kuncevics raktárosból, Manykovszkij marósból, Linkevics könyvelőből és Burak munkásból állt. A kisegítő kazánház felrobbantására készültek, ami megbénította volna a kovácsműhely munkáját, a diverziót azonban előre nem látott körülmények miatt el kellett halasztani.

Georgij az üzemben jól megszervezte a felderítést. Emberei révén tudta, hogy két komszomolista, Simanszkij esztergályos és Kuhta lakatos a fasiszták elleni felforgató tevékenységet végez. Azt viszont nem tudhatta, hogy a földalatti mozgalomnak ez a két tagja V. T. Voronyanszkij (Vaszja bácsi) osztagának, a „Bosszúálló"-nak a megbízásából tevékenykedik, és megtartva szigorú utasításaimat a konspirációról, nem sietett kapcsolatba lépni velük. Simanszkijnak és Kuhtának viszont sejtelmük sem volt az üzemvezetőhöz közel álló mérnök igazi arcáról: hírszerző szolgálatuk nyilván gyengébb volt, mint Krasznyitszkijé.

Júliusban Voronyanszkij emberei felrobbantottak egy rendbe hozott mozdonyt, és a kocsijavító műhelyeket összekötő mozgatható hidat. A két komszomolista visszavonult Vaszja bácsi táborába, az üzemben pedig nagy lett a riadalom, a fasiszták erősítették az ellenőrzést, így a kazánházi diverziót szeptember végéig el kellett halasztani.

Amikor a kazánház tönkrement, a németek úgy tettek, mintha semmi nem történt volna. Ez volt az új titkos taktikájuk. A külső nyugalom fedezete alatt rejtve megerősítették az üzemben az elhárítást. Akármilyen tehetsége volt is a konspirációhoz, Krasznyitszkij megérezte, hogy a fasiszta biztonsági szolgálat a nyomára jutott. Tudta, hogy az SD rendszerint a lakásukon tartóztatja le az embereket, ezért nem sokkal azelőtt, hogy csatlakozott volna a különleges osztaghoz, lakást változtatott. Egy hónap múlva korábbi háziasszonyához, Jelizaveta Petrovna Szumeravához beállítottak a hitleristák, mindent fenekestül felforgattak, semmit nem találtak és elmentek. Szumareva azonnal figyelmeztette Georgijt, s Georgij két napra rá eltűnt a városból. Hívta Jelizaveta Petrovnát is, de az asszony nem szánta rá magát, hogy elhagyja megszokott fészkét. Az SD munkatársai hamarosan lefogták őt, s az asszony a kínzókamrában pusztult el.

AZ ILLEGÁLIS VÁROSI BIZOTTSÁG

Nagyszerű elvtársak. — A központi bizottság direktivái. — Lenyűgöző távlatok. — A „Minszki Bolsevik" újság. — Meg kell hiúsítani a gonosz terveket!

A minszki földalatti mozgalom története bővelkedik a kiemelkedő hősiesség példáiban és tragikus epizódokban. A mozgalom tagjainak hazafias lendülete, nemes önfeláldozó készsége és elszánt bátorsága nem járt együtt megfelelő konspirációs tapasztalatokkal. Ezért a kifinomult ellenség több érzékeny csapást tudott mérni a város illegális szervezeteire. Az 1942. tavaszi és őszi büntetőakciók során szinte teljesen elpusztult a párt két első földalatti városi bizottsága. Minszk a földalatti pártmozgalom kiemelkedő személyiségeit vesztette el, közöttük K. D. Grigorjevet, Sz. I. Zajacot (Zajcevet), I. P. Kazinyecet, G. M. Szemjonovot, D. A. Korotkevicset, V. K. Nyikiforovot V. Sz. Omeljanyukot, K. I. Hmelevszkijt (Kosztyát).

Ezeknek az aktivistáknak és a párt más aktivistáinak sorsában sötét szerepet játszott a megátalkodott fasiszta ügynök, Borisz Rudzjanko. A hitlerista biztonsági szolgálat még 1941 őszén építette be az illegális mozgalomba, azóta végzett aljas árulói tevékenységet. Csak a háború után sikerült őt leleplezni és megbüntetni.

A két illegális városi bizottság lebukása után világossá vált, hogy a minszki földalatti szervezeteket célszerűbb kívülről irányítani. A földalatti csoportok munkáját most a partizánok osztagai és magasabbegységei irányították és biztosították. Ezt a tevékenységet a BK(b)P minszki illegális területi bizottsága koordinálta.

A különleges osztag 1943 októberében átköltözött téli táborába, s itt értesültünk róla, hogy Belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottságának határozata alapján az illegális területi bizottság minszki illegális városi bizottságot hoz létre, amely a mi osztagunkra fog támaszkodni.

A harcosok és a parancsnokok ezt a döntést úgy értékelték, hogy a köztársaság pártvezetése feltétlenül bízik ben-

nünk. Egyúttal ez azt is jelentette számunkra, hogy az illegális harcnak Minszkben ezentúl jóval nagyobb szerepe lesz, a harc minőségileg új szakaszába lép. Lovas felderítőkből álló csoportot küldtem a városi bizottság tagjai elé, s a felderítők már másnap visszatértek a táborba a pártmunkásokkal együtt.

Egyiküket, Georgij Nyikolajevics Maskovot azonnal megismertem. Még akkor ismerkedtünk meg, amikor Maskov komisszár volt Suba partizánosztagában.

— Jó napot, Georgij Nyikolajevics — üdvözöltem őt. — Most a városi bizottságban dolgozik?

— Igen, a propagandatitkár vagyok — válaszolta Maskov.

Zömök, széles vállú ember közeledett hozzánk polgári ruhával kevert katonai egyenruhában, ránk szegezve apró, sötét szemének kemény tekintetét.

— Ismerkedjetek meg — folytatta Maskov. — Szavelij Konsztantyinovics Lescsenya, partizánnevén Szaveljev, az illegális városi bizottság titkára.

Lescsenya melegen elmosolyodott, kezet szorított velem és Grom politikai helyettessel.

— Gratulálok, elvtársak — mondotta. — A területi bizottság határozata értelmében mindkettőtöket kineveztek az illegális városi bizottság tagjává. Ezentúl tehát négyesben fogunk dolgozni.

— Köszönjük — válaszoltuk. — Igyekszünk igazolni a bizalmat.

— Ez pedig a szerkesztőnk — mondta a titkár.

A „Minszki Bolsevik" című lap szerkesztője, Alekszandr Gyemjanovics Szakevics magas termetű, sovány és nagyon mozgékony férfi volt.

A politikai helyettessel együtt asztalhoz invitáltuk a most érkezetteket és ebéd közben elbeszélgettünk. Lescsenya belorusz volt, a moszkvai vaskohászati főiskolán tanult, majd pártmunkás lett. A háború elején Belorusszia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága az ellenség mögöttes területére küldte, pártszervező volt a minszki illegális területi bizottságban, majd pedig egy partizándandár komisszárja.

A szakmájára villanyszerelő Maskov is régóta pártmunkát végez. Az első napok óta részt vesz a partizánháborúban, utolsó tisztségében ő is egy dandár komisszárja volt. Szakevics, mielőtt a „Minszki Bolsevik"-hez nevezték volna ki, a ljubanyi illegális újság szerkesztőjeként tevékenykedett.

Ebéd után jelentést tettem a városi bizottság titkárának a különleges osztag harci tevékenységéről, a sínháborúról, a helyőrségek elleni támadásokról, a városon belüli felderítésről és diverziókról. Grom ismertette a partizánok és a lakosság körében végzett pártmunkát.

A városi bizottság titkárai érdeklődéssel végighallgattak és egészében jóváhagyták az osztag harci és politikai tevékenységét. Szakevics, a szerkesztő beszélgetésünk alatt jegyezgetett, anyagot gyűjtött az újság első számához.

— Most pedig — mondta Lescsenya — áttérünk a partizánmozgalom és az illegális harc további feladataira. Ebben az évben az arcvonalon a helyzet gyökeresen megváltozott a mi javunkra. Az ellenség szinte mindenütt hátrál, a partizánok taktikájában a pillanatnyi sajátosságokat tükröző új elemeknek kell megjelenniük. Ismerkedjetek meg Belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottságának a partizánosztagokhoz és a földalatti szervezetekhez szóló direktíváival.

A városi bizottság titkára oldaltáskájából néhány vékony papírlapot húzott elő. Grommal együtt nekiláttunk az olvasásnak.

A direktívák rámutattak, hogy robbantásokat és más jellegű diverziókat csak a katonai szükségletekre dolgozó vállalatoknál kell végrehajtani. A többi üzemben és gyárban intézkedéseket kell tenni, hogy a megszállók ne szállíthassák el az értékes berendezéseket, ennek érdekében új illegális hazafias csoportokat kell felállítani.

A párt figyelmeztetett, hogy a Vörös Hadsereg erős csapásai elől visszavonuló hitleristák megpróbálják majd elhurcolni magukkal a békés lakosságot. Ezért a partizánok osztagainak és magasabbegységeinek az erdőkben különleges táborokat kell felállítaniuk, ahol a front közeledtével a városok és a falvak lakói meghúzódhatnak, hogy elkerüljék a rabságot és a megsemmisítést.

Belorusszia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága a köztársaság ideiglenesen megszállt területén működő minden pártszervezetet felszólított, hogy fokozza a lakosság körében a politikai tömegmunkát, rendszeresen tájékoztassa a békés lakosságot a fronton és a hátországi munkában elért sikereinkről, ismertesse a partizánok akcióit, az ellenség mielőbbi szétzúzására és a visszavonuló ellenség fosztogatásának kitett anyagi javak megmentésére irányuló intézkedéseket.

— Hát igen, ez új szakasz a munkánkban — mondta Grom.

— Nem könnyebb, mint az előzőek, de sokkal örömtelibb — erősítettem meg.

— És nagyon felelősségteljes — emelte ki Szavelij Konsztantyinovics Lescsenya. — Nem véletlenül alakult meg éppen most ez a városi bizottság. A földalatti mozgalomnak Minszkben sokszorosára kell bővülnie. A városi bizottság ebben a munkában nemcsak a különleges osztagra fog támaszkodni, hanem a minszki övezetben tevékenykedő partizánok más alegységeire és magasabbegységeire is. A városi bizottság titkárainak és tagjainak át kell gondolniuk, hogy melyik dandárra milyen létesítményeket bízzunk. A városban, mihelyt felszabadul, új, alkotó élet kezdődik, megindul mindannak a helyreállítása, amit az ellenség lerombolt, a normális élet megszervezése, és ezt nekünk már most szem előtt kell tartanunk.

A bágyadt, szürke októberi nap lenyűgöző távlatokat nyitott meg előttünk. Először éreztük ennyire kézzelfoghatóan, hogy a harcoló nép határtalan áldozatai hamarosan meghozzák a fényes győzelmet és a meggyötört belorusz földre visszatér a béke és a boldogság. Elégedettséggel töltött el minket a kommunista párt előrelátása, hiszen megmutatta, hogy milyen lesz a holnapunk, és mit kell tennünk, hogy ez a holnap gyorsabban eljöjjön.

Megérkezett a tábori nyomda is. Kis méretű nyomda volt, maga a nyomdagép alig volt nagyobb egy írógépnél.

— Micsoda apróság! — kiáltottam fel csodálkozva. — És mit tud?

— Kicsi a bors, de erős — válaszolta vidáman a szerkesztő. — A gépet mérnökünk, Piltyijenko állította össze, és „Partizánlánynak" nevezte el. Óránként száz példányban nyomtatja ki az újságot, a nyomdai ív nyolcadrészének megfelelő méretben. Moszkvában gyártják ezeket a nyomdákat a partizánoknak és az illegális mozgalomnak.

— Hol rendezzek be maguknak helyiséget? — kérdezte Szakevicset Koszko gazdasági vezető.

— Ha lehet, minél messzebb a zajos útkereszteződésektől, a legjobb lenne a tábor mellett, akkor a kíváncsiskodók is kevésbé zavarnák a munkát — mondotta a szerkesztő.

A nyomdának kitűnő tisztást találtunk. A harcosok tágas földkunyhót ástak, nagy ablakokkal. A nyomda és nyomdával érkezett kezelőszemélyzet kényelmesen elfért a „sajtóházban", a rádiósok bevezették a villanyt, és Szakevics mind-

járt hozzá is látott a „Minszki Bolsevik" első számának kiadásához.

Georgij Nyikolajevics Maskov írta a vezércikket. Grigorij Podobjed és Kapitolina Gurjeva, nemrég még a földalatti mozgalom, most pedig a különleges osztag harcosai leírták a minszki hazafiak harcát a fasiszta betolakodókkal. A rádiósok elvitték a szerkesztőségbe a Szovjet Tájékoztatási Iroda legfrissebb hírösszefoglalóit. Szakevics áttekintést készített az arcvonal eseményeiről és a szovjet hátország munkájának sikereiről.

Még nem volt vége a napnak, amikor a szerkesztő a lap friss lenyomatával beállított a városi bizottság földkunyhójába. A propagandatitkár óvatosan, szeretettel kezébe vette a lapot. Az újság a nyomda lehetőségeit tükrözte: kicsi volt, szabvány írópapír nagyságú, kevés szöveg fért el rajta, egy cikk és néhány megjegyzés. Áhítatosan, fennhangon olvastuk végig, éreztük, hogy minden szó harci töltetet hordoz. A városi bizottság egyhangúlag jóváhagyta az első számot, s a szerkesztő hozzálátott a kinyomtatásához.

Úgy határoztunk, hogy a példányok felét a városban terjesztjük. Erre a felelősségteljes feladatra a legjobb összekötőket és felderítőket választottuk ki: Makszim és Anna Voronkovot, Mihail és Vaszilisza Gurinovicsot, a Szenyko testvéreket, Mihail Ivanovot, Galina Kiricseket és Fenya Szerpakovát.

Lapunkból Minszk felszabadításáig 25 szám jelent meg, összesen 10 000 példányban. Emellett a városi bizottság megszervezte a röplapok nyomtatását is. Ezek a röplapok megvilágították az ellenség mögöttes területén folyó harc időszerű kérdéseit, tájékoztatták a partizánokat és a lakosságot a háború fontos eseményeiről. Tizenöt nagy példányszámban kinyomtatott röplapot küldtünk a városba.

Az illegális városi bizottság tevékenységét Belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottságának irányelveivel összhangban, a minszki területi bizottság irányításával végezte. A különleges osztag átadta a városi bizottságnak a tartalék rádióállomást, és tapasztalt rádiósokat is a rendelkezésére bocsátott, hogy kapcsolatot tarthasson a párt vezető szerveivel, az illegális járási bizottságokkal és a partizánok magasabbegységeivel.

A fő figyelmet arra fordítottuk, hogy Minszkben új haza-

fias csoportokat hozzunk létre. A városi bizottság 1943. október 26-i határozata többek között a következőket rögzítette:

„A város minden vállalatánál és intézményében diverziós és felkelő harci csoportokat kell szervezni azzal a feladattal, hogy hajtsanak végre diverziókat és védjék meg a város vállalatait és intézményeit a németek visszavonulásakor. A város már meglevő diverziós és felkelő csoportjai a diverziók, az ellenség raktárainak és technikai eszközeinek megsemmisítése mellett az arcvonal közeledtével összefüggésben új feladatokat kapnak, meg kell szerezniük és meg kell őrizniük az ellenség technikai eszközeit, meg kell óvniuk az üzemek berendezéseit, a város vállalatainak és intézményeinek épületét."

A határozatot eljuttattuk a minszki övezet minden partizán-magasabbegységéhez. A partizánok nagy lelkesedéssel fogadták az illegális városi bizottság létrehozását és energikusan hozzáláttak határozatainak végrehajtásához. Decemberben a városi bizottság több dandárt is megbízott, hogy fokozza Minszkben az illegális munkát. A „Belorusszia" dandár például azt a feladatot kapta, hogy 18 ipari létesítményben szervezzen földalatti csoportokat diverziók végrehajtására, az épületek aláaknázásának megfigyelésére és az ellenséges aknák felrobbantásának megelőzésére. Januárban a városi bizottság a minszki földalatti területi bizottságnak szóló írásos jelentésében már arról számolhatott be, hogy a városban 79 harci csoport alakult, összesen 326 résztvevővel. A városi bizottság földalatti hálózata kiterjedt a Bolsevik, a Vorosilov, a Kirov, a Mjasznyikov és a rádióüzemre, a vasúti csomópontra, az Oktyabr, a Krupszkaja és a dohánygyárra, az I. és a II. hőerőműre és sok más vállalatra.

A jelentős mennyiségi változások mellett a városi bizottság megalakulása minőségi változásokat is hozott a földalatti hálózat akcióiban. A hazafias csoportok tagjainak most már nemcsak rombolniuk kellett, hanem meg is kellett akadályozniuk a pusztítást. A városi bizottság széles körű tevékenységet fejtett ki a párt útmutatásainak magyarázatában, az illegális mozgalom tagjaihoz fűződő kapcsolatok erősítésében. Minden nagyszabású akciót a városi bizottság hagyott jóvá, az ellenségre mért csapások erősebbé váltak, ugyanakkor a hazafiak egyre éberebben figyelték a megszállók elképzeléseit, akik területünkön a visszavonulásnál mindig a „felperzselt föld" taktikáját alkalmazták. Feladatunk az volt, hogy meghiúsítsuk a menekülő fasiszták gonosz terveit.

A MÁSODIK HARCI ŐSZ

A partizánok ajándéka a Führernek. — A különleges osztag felépítése. — Diverziók a repülőtéren. — A Marjina Gorka-i illegalisták. — A hitleristák dicstelen akciója. — Pompás hangulat.

Belorusszia népének bosszúállói 1943 szeptemberében végrehajtották az igazságos ítéletet Hitler közeli munkatársán, a véreskezű hóhéron, Wilhelm von Kubén. Rádiósaink szeptember 22-én fogták a németek közleményét Kube haláláról. Nem hittünk a közleménynek: a ravasz fasiszta kopók bármilyen provokációra képesek lehetnek. Moszkvából rádiótáviratot kaptunk: „A londoni rádió közleménye szerint Minszkben megölték Kube főbiztost. Ellenőrizzék, megfelel-e ez a valóságnak és ki volt a végrehajtó."

A Szenyko testvérek, amikor a kajki erdőben felkeresték a rejtekhelyet, amelyen keresztül Muraskóval tartottuk a kapcsolatot, tajtékosra hajszolt lovon tértek vissza és ugyanezt a hírt hozták. Hírszerzőinktől részletesebb értesüléseket kértem. Közölték, hogy Kubét éjszaka az ágyában felrobbantották, nem sok maradhatott belőle.

— Kik voltak a végrehajtók?

— Egy lány Fjodorov őrnagy (Gyima bácsi) osztagából. Szobalányként dolgozott Kubénél — mesélte fulladozva Vlagyimir. — Az őrség ellenére mágneses aknát vitt be és elhelyezte a hóhér ágyának fejénél! Kube helyére Gottberg altábornagyot nevezték ki. Gottberg azzal kezdte, hogy a főbiztos őrizetéhez tartozó több tucat SS-t agyonlövetett.

Hamarosan megtudtuk az elszánt hazafi nevét is: Jelena Mazanyik komszomolista hajtotta végre a robbantást. Azonnal rádiótáviratot küldtünk Moszkvába. Nyikolaj Larcsenko lovas felderítőit szétküldtem a környező falvakba és a szomszédos osztagokhoz, hogy értesítsenek mindenkit a hitlerista helytartó kivégzéséről. Hatalmas diadal volt ez. Nagyon-nagyon szerettünk volna bajtársaink helyén lenni, akiknek ilyen ragyogóan sikerült végrehajtaniuk a belorusz nép ítéletét. Osztagunk harcosai, földalatti harcosai és felderítői is keresték a módját Kube megsemmisítésének, s ugyanez szá-

mos más osztagot, dandárt és illegális szervezetet is foglalkoztatott. És végül a hazafiak közös erőfeszítéseit siker koronázta. Belorusszia főhóhérán nem segített sem tartózkodási helyének bizalmas kezelése, sem az útjait körülvevő titokzatosság, sem az autók és a gépkocsirendszámok gyakori váltogatása, sem a többszörös őrség, sem a belépési engedélyek bonyolult rendszere. Apró darabokra szaggatott testéből valamit összeszedtek egy ezüstkoporsóba, és repülőgépen Berlinbe küldték. Ezzel az ajándékkal „kedveskedtek" a belorusz hazafiak a Führernek.

Valamivel később további részleteket tudtunk meg az akcióról. Az óraszerkezetes aknát az egyik városi földalatti csoport vezetője, Marija Oszipova adta át Jelena Mazanyiknak. Az aknát kofának öltözve túróval és áfonyával megrakott kosárban vitte be Minszkbe. A merész elgondolás végrehajtásában aktívan részt vett N. V. Trojan, a P. G. Lopatyin (Kolja bácsi) osztagában harcoló partizánlány és A. P. Drozd, a földalatti mozgalomban részt vevő munkás.

Az ellenséggel vívott harcban tanúsított rendkívüli bátorságukért J. G. Mazanyik, M. B. Oszipova és N. V. Trojan szovjet hazafiak megkapták a Szovjetunió Hőse címet.

A von Kube helyére lépő Gottberg rendőr-altábornagy SS-Gruppenführer semmivel nem volt jobb elődjénél. Ugyanolyan véreskezű, féktelen hóhérnak bizonyult. A békés lakossággal és a felfegyverzett hazafiakkal szembeni megtorlás még könyörtelenebbé vált.

Osztagunk már a második őszt töltötte el az ellenség hátában. Harcosaink létszáma elérte a 700-at, a felderítőké, összekötőké és a földalatti diverziós csoportok tagjaié pedig a 400-at. Ötszáz asszony, gyerek és öreg élt családi táborunkban. Az osztag törzse hét emberből állt, a Menysikov felderítőfőnöknek alárendelt operatív szakasz pedig 20 emberből. A felderítőfőnök irányította Nyikolaj Larcsenko 30 lovast számláló lovas felderítő szakaszát is. A rádiós raj négy rádióállomással rendelkezett, hat rádiósból és hat őrből állt. Az egészségügyi raj létszáma 12 fő volt, köztük négy orvossal. A gazdasági szakasz 45 embert, a komendáns szakasz pedig 50-et egyesített, feladata a családi tábor őrzése és élelmiszerellátása volt. A lövészek, géppisztolyosok és géppuskások három századra oszlottak, századonként három szakasszal, a századok élén Uszolcev, Malev és Szidorov állt.

Az osztagnak ez a felépítése lehetővé tette, hogy megbíz-

hatóan ellássuk és sikeresen végrehajtsuk sokrétű harci feladatainkat.

Az osztagban több mint száz párttag szolgált. Minden században pártszervezet alakult, néhány szakasznál pedig pártcsoport. Az osztag újjáválasztott pártvezetősége Mihajlovszkijból, Mackevicsből, Szermjazskóból, Gromból és belőlem állt. Titkárrá ismét Konsztantyin Szermjazskót választottuk. Ugyanezen elv alapján épült fel a Komszomol-szervezet, vezetője Janovszkij rádiós volt.

Elsődleges célunk továbbra is a megszállt Minszk maradt. Az illegális városi bizottság titkárai, Lescsenya és Maszlov felkeresték a szomszédos partizándandárokat, hogy koordinálják a városon belüli földalatti mozgalom irányítását és biztosítsák Belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottsága legutóbbi útmutatásainak végrehajtását minden osztagnál.

Alig búcsúztam el a városi bizottság titkáraitól és Julian Zsargyeckijtől, a kísérőként mellékük beosztott régi partizántól, amikor az összekötők a rejtekhelyről levelet hoztak Muraskótól. Murasko azt kérte, hogy minél gyorsabban találkozzunk a kajki erdőben. Magamhoz vettem néhány lovas felderítőt és elindultam a titkos találkozóhelyre.

A földalatti csoport parancsnoka gondterhelt és izgatott volt. Az egyik Minszk melletti német repülőtéren több embere dolgozott: Zoja Vasziljevszkaja és Alekszandra Nyikityina a pilóták szálláshelyén takarított, Operenko és Kapusztyik hadifoglyok pedig a hitlerista gépészek felügyeletével a repülőgépeket szolgálták ki. Murasko apránként készülődött mindkét párral a diverziókra, de most meg kellett gyorsítani az előkészületeket, mert a fasiszták el akarták távolítani a repülőtérről a hadifoglyokat és általában minden oroszt. Nem kizárt az a lehetőség sem, hogy az arcvonaltól távolabbra akarnak áttelepülni.

— Tehát úgy határozott, hogy minél előbb végrehajtja a diverziót? — kérdeztem.

— Nem egy diverziót, alezredes elvtárs, hanem többet is!

— No nézd! — a csoport parancsnokának elképzeléseit ezután még nagyobb érdeklődéssel fogadtam.

Mint Murasko elmagyarázta, Zoja és Alekszandra arra készülnek, hogy aknát helyezzenek el a hajózó állomány szállásán, ahol 50 pilóta és navigátor (megfigyelő) él. Operenko és Kapusztyik a repülőgépeken és az üzemanyag-raktárban he-

lyezhetnek el aknákat. Mindannyian elszánták magukat a veszélyes feladat végrehajtására, csak technikai felkészültségük elégtelen.

Azon frissiben elhatároztuk, hogy a robbanóanyagok kezelésére Oleg Folitar és maga a csoportparancsnok tanítja meg a végrehajtókat. Az akcióban részt vesz Murasko felesége, Galina Cirkun is, Zoja Vasziljevszkaja barátnője. A két asszony tökéletesen bízott egymásban. A kockázatos földalatti munkában a személyes kapcsolatok nem lebecsülendő szerepet játszanak, a siker mindig a diverzió résztvevőinek összeforrottságától is függ. Úgy döntöttünk, hogy a robbantásokat lehetőleg ugyanazon a napon kell végrehajtani, és estére a végrehajtókat ki kell hozni az erdőbe, majd a különleges osztag bázisára kell szállítani.

Sok sikert kívántam Konsztantyin Illarionovicsnak és társainak, majd elbúcsúztunk egymástól.

Murasko és a felesége előkészítették a tízkilós trotiltöltetet és a mágneses aknákat, majd az egészet elvitték lakásukra a Rabkorovszkaja ulicára, amely kőhajításnyira volt a repülősök szállásától.

Ide jött el Zoja Vaszijevszkaja, akinek Murasko felesége megmutatta a tölteteket, és átadta barátnőjének férje utasításait a ház kulcsával együtt. Miután úgy határoztak, hogy Vasziljevszkajánál töltik az éjszakát. Hamarosan csatlakozott hozzájuk Nyikityina is a lányával. Sokáig nem feküdtek le aludni, előre elképzelték a következő nap viszontagságait.

Ugyanazon a napon, amikor az asszonyok előkészítették a diverzióból rájuk eső részt, Murasko találkozott Oleg Folitarral, rábízott hat mágneses aknát azzal az utasítással, hogy adja át Operenkónak és Kapusztyiknak, mutassa meg nekik a kezelésüket és vésse az eszükbe, hogy a tartályoknak másnap éjfél után kell tüzet fogniuk, amikor a diverzió résztvevőit a fasiszták már nem érhetik el.

A hadifoglyok szállása a repülőtér mellett volt, barakkjukat szerencsére nem őrizték. A szürkületben Oleg kihívta Vaszilij Operenkót, megmutatta az aknák kezelését és megismételte Murasko utasítását az éjszakai robbantásról.

— És a repülőgépek? — kérdezte Operenko. — Azokat mikor robbanthatjuk fel?

— A gépeket nappal is lehet — mondta Folitar. — De úgy intézzétek, hogy ne a repülőtéren robbanjanak fel, hanem a

levegőben. Az erdőbe a lányok jelére vonuljatok vissza, miután aláaknázták a pilóták szállását.

— Rendben van — egyezett bele Vaszilij. — Megteszünk mindent.

Kicsit meglepte őt az összekötő fiatalsága — Oleg akkoriban éppen csak hogy betöltötte 16. évét — de tiszteletet ébresztettek benne az összekötő megbízható harci tapasztalatai.

— Add át Kosztya bácsinak, hogy minden a legnagyobb rendben lesz!

— Remélem — válaszolta Oleg, és elment.

Operenko visszatért a barakkba, Kapusztyik mellé ült és suttogva ismertette a beszélgetést. Az aknákat a párnájuk alá rejtették és ők is sokáig nem tudtak elaludni ezen az éjszakán, utolsó éjszakájukon a német barakkban, a fasiszta csőcselék kényszerű szolgáiként. Holnap mindketten felemelhetik a fejüket és kimutathatják igazi hazafiúi arcukat.

Inkább a pusztulás
Mint rabság szégyene,
Inkább a vak halál
Mint a rab bélyege

Reggel a többieknél később indultak el, az aknákat a ruhájuk alá rejtették és kimentek a leszállópályára. Parancsot kaptak, hogy készítsenek elő az indulásra egy szállítórepülőgépet. Olajos rongyokkal letörölték a gépet, benzint töltöttek a tartályba. Amikor a német gépész otthagyta őket, Vaszilij bedugta a motorházba az egyik aknát. Az akna szorosan rátapadt a fémre. Befejezve a munkát félrevonultak, és figyelni kezdték, hogy mi lesz. Múlt az idő, de a repülőgép a helyén maradt. Nyugtalankodtak, hogy még a földön felrobban, ez pedig beláthatatlan következményekhez vezet: nyomozáshoz, elkerülhetetlen és könyörtelen vallatáshoz, és ki tudja még mihez.

Kapusztyik vette észre először, hogy egy tábornok, két ezredes és egy pilóta tart a repülőgép felé. Operenko elfehéredett ajkakkal csak annyit suttogott:

— Na végre. Az utolsó pillanatban . . .

Tényleg az utolsó pillanat volt ez. Alig emelkedett a gép a levegőbe, tompa dörrenés hallatszott. Az emberek összefutottak és látták, ahogy a lángokkal övezett gép a földhöz csa-

pódik. A rakodó közelében a gép belefúródott egy raktárba és darabokra törött.

A repülőtérről két autó indult a szerencsétlenség színhelyére tisztekkel és technikusokkal. Kapusztyik és Operenko felhasználta a zűrzavart, megközelítette az üzemanyag-raktárat, és két tartályra két-két mágneses aknát erősítettek. Csak ezután tértek vissza ahhoz az utasszállító repülőgéphez, amelyet elő kellett készíteniük a felszállásra. Sietség nélkül dolgoztak, kihallgatták a német technikusok beszélgetését. A katasztrófa színhelyéről visszatértek szavai szerint a bizottság megállapította, hogy a repülőgépen a benzintartály robbant föl. A szerencsétlenség igazi oka elkerülte a fasiszták figyelmét, ami a két jó barátot örömmel töltötte el. Este, amikor elkészültek a repülőgéppel, Kapusztyik aknát helyezett el a motorjában.

A gépbe hamarosan beszállt egy csoport tüzértiszt. Útnak is indultak, de a repülőteret hamarosan értesítették, hogy Radoskovicsi felett a gép felrobbant, a személyzet és az utasok elpusztultak.

— Most már tűnés — mondta Kapusztyik. — Rá fognak jönni. Meneküljünk, Vaszja.

— Várj csak, állította meg Operenko. Megvárjuk a lányokat. Elfelejtetted a parancsot? Ha lebuknak, ki kell szabadítanunk őket.

— Hogy szabadítanád ki — kételkedett Kapusztyik. — Elpusztulsz velük együtt.

— Jobb elpusztulni, mint veszni hagyni őket.

— Igazad van — mondotta Kapusztyik. — A parancs az parancs.

A lányok azonban még mindig nem jeleztek.

Ezen a reggelen az asszonyok Vasziljevszkaja lakásán korán felébredtek, felkeltették és megetették a gyerekeket, batyuba kötötték a holmijukat, s mielőtt elindultak volna, egy percig hallgatva ültek. Galina Cirkun megcsókolta barátnőit, átvette tőlük a batyukat és a gyerekeket és megindult a Szenyica állami gazdaságba, ahol a férje várt rá.

Zója és Alekszandra felkereste Galina házát, szatyrokba rakták a tíz kiló robbanóanyagot és a két mágneses aknát, lefedték őket papírral, legfelülre pedig álcázásul szalonnát és tojásokat raktak.

Tudtak németül évődni, a repülőtér őrsége már ismerte őket, így a katonák eltekintettek a motozástól. Fesztelenül

mozogtak, egy kicsit nyelveltek az őrökkel, a látszat kedvéért nevetgéltek is, majd elindultak a dolgukra, Zója a pilóták szállására, Alekszandra pedig az étterembe.

— Mihelyt meglátod az ajtón a törülközőt — mondta Zója, magához véve a két táskát — gyere azonnal hozzám. El fogunk tűnni.

A barátnője bólintott.

Vasziljevszkaját a szállás üres szobákkal fogadta, pilóták nem tartózkodtak a szálláson, csak a sánta német gondnok ténfergett a folyosókon. Mindjárt belekukucskált Zója szatyraiba, és mohón közölte:

— Szalonna!

Zója levágott neki egy darab szalonnát, a gondnok kenyeret kerített és olyan étvággyal látott hozzá az evéshez, mintha amióta csak háború van, mindig éheznie kellett volna. Közben le nem vette volna a szemét a szatyrokról. „Te sánta ördög — gondolta magában Zója —, csak bele ne üsd az orrod, tőled minden kitelik." Tudta, hogy a gondnok tart a repülőtér parancsnokától, Elert századostól, s úgy döntött, hogy ezt fogja kihasználni:

— Mit mereszted a szemedet! — mondta nyersen. — A szalonnát Elert százados úrnak vásároltam. Hozzá ne merj nyúlni!

Betette a két szatyrot a parancsnok szekrénykéjébe és kulcsra zárta a szekrényt. A gondnok csalódottan átkokat mormolt. De nem adta fel a reményt, hogy kérhet még egy darabot és szüntelenül Zója körül forgolódott, amíg a lány a szobákban takarított. A szerencsétlenség színhelyéről tisztek érkeztek, hangosan beszélgettek a történtekről és nem akartak elmenni. Csak estefelé indultak el a városba szórakozni, elbicegett valahová a sánta kéregető is, nyilván az üzérekhez ruccant ki egy kis pálinkáért. Zója azonnal kihasználta, hogy egyedül maradt: feltépett egy padlódeszkát, bedugta alá a trotiltölteteket, majd a mágneses aknákat, amelyeknek óraszerkezete éjfélre volt beállítva, amikor a szállás tele van pilótával és megfigyelővel. A padlódeszkát visszatette a helyére és szögekkel rögzítette. Az üres szatyrokat bedobta Elert szekrényébe, a szekrényt bezárta, a kulcsot kidobta az ablakon. Törülközőt akasztott a külső ajtóra, mintha szárítaná, pedig valójában a többi társának adott jelt.

A jelt meglátva Operenko és Kapusztyik elhagyta a repülőteret.

Ott termett Zójánál Alekszandra Nyikityina is.

— Minden rendben? — kérdezte.

— Minden. Most pedig távozzunk nyugodtan, mintha csak sétálni mentünk.

A lovas felderítőkkel együtt a kajki erdőben vártam az akció végrehajtóit, a rejtekhely mellett. Éjszaka meg is érkeztek, és most először ismerkedhettem meg Vasziljevszkajával, Nyikityinával, Cirkunnal, Operenkóval, Kapusztyikkal és Folitarral. Murasko kísérte őket. Az egyik felderítő, Csernov vacsorát készített mindannyiunknak, de senki nem látott hozzá az evéshez, a robbanásokat vártuk. Zoja Vasziljevszkaja idegeskedett, attól félt, valamit nem úgy csinált, ahogy kellett volna. A férfiak fegyelmezettek maradtak, bár ők is telve voltak feszültséggel.

Éjjel egykor robbanás döreje jutott el hozzánk.

— A szállás! — kiáltott fel Zója.

Másnapra megtudtuk, hogy töltete 20 fasiszta repülőt megölt, 13-at pedig megsebesített.

Az üzemanyag-raktár következett. Kimentünk az erdő szélére. Néhány kilométernyire tőlünk a fekete őszi égen bíborvörös lángnyelv csapott fel és messzire bevilágította a vidéket. Újabb robbanás hallatszott, féktelen tűzvész lángolt fel.

— Sok benzin volt a raktárban? — kérdezte Csernov.

— Öt egyenként 4000 literes tartály — válaszolta Operenko. — Igaz, az egyik nem volt tele.

— Nagyszerűen dolgoztatok — dicsértem meg az embereket. — Most harapjunk valamit és aztán induljunk. Otthon majd kialusszuk magunkat.

Étkezés után félrehívtam Muraskót.

— Velünk tart, Kosztya?

— Korai volna, Sztanyiszlav Alekszejevics — mondta. — Még nem figyelnek, hasznos lehetek a városban.

— Ahogy gondolja. Csak legyen még óvatosabb. Az ilyen diverziók után az elhárítók megvadulnak. A feleségének viszont jobb már most visszavonulnia a táborba, így magának is nyugodtabb lesz.

— Én is azt hiszem.

— Akkor küldje el hozzánk. A mielőbbi viszontlátásra, Kosztya!

— Viszontlátásra, Sztanyiszlav Alekszejevics!

Elbúcsúztunk egymástól, Murasko és Oleg visszatért Minszkbe, a többiek pedig elindultak a greszki erdőbe.

Októberben a tábor újabb földalatti csoportot fogadott be, Marjina Gorkából, az ottani lenüzemből. A csoport tagjai már régen létrehozták szervezetüket, 1941 novemberében, még mielőtt a különleges osztag megérkezett volna az ellenség hátába.

Kezdetben öten voltak: Arkagyij Jemeljanovics Szuhodolszkij, Alekszandr Joszifovics Varivoncsik, Viktor Vasziljevics Goncsarik, Nyikolaj Afanaszjevics Poznyakov és Filipp Mihajlovics Szlabinszkij. Elhatározták, hogy minden elérhető eszközzel kárt okoznak a megszállóknak, s szabotázsakciókba kezdtek: megsemmisítették az alkatrészeket és a kenőanyagokat, tönkretették a berendezéseket, megrongálták a villanymotorokat és a vezetéket, a gőzgép kazánjának tápvizébe savat öntöttek, amitől a vízmelegítő csövek kilyukadtak. Az üzemben kevés volt a fűtőanyag, s a megszállók úgy rendelkeztek, hogy a korhadt lent el kell égetni. A földalatti csoport tagjai azonban a jó minőségű nyersanyagot hányták a tűzre, és a korhadtat továbbították feldolgozásra. Így aztán el is érték, hogy az üzem gyakorlatilag semmit nem termelt.

A földalatti csoport másik törekvése az volt, hogy felvegye a harcot a fasiszták hazugságaival és megtévesztéseivel. Alekszandr Varivoncsik kapcsolatba lépett a helyi vezetékes rádióközpont dolgozójával, Poszledoviccsal, és segítségével fogták és leírták a Szovjet Tájékoztatási Iroda hírösszefoglalóit. A csoport tagjai lemásolták a híreket és terjesztették őket Marjina Gorka lakói között.

Kezdetben a lenüzem földalatti csoportjának tagjai saját számlájukra és kockázatukra dolgoztak, a többi hazafias szervezettől elkülönülve. Változtatni akartak ezen, megpróbáltak kapcsolatba lépni a partizánokkal, de ez jó ideig nem sikerült. Egyre gyakrabban kaptak híreket a partizánok támadásairól, de az erdei harcosokat megtalálni nem volt könnyű dolog.

Az élet belső logikáját követve azonban a földalatti csoport segített önmagán. Mivel a szabotázsakciók következtében az üzem egyre rosszabbul működött, a megszállók elcsapták az igazgatót és újat neveztek ki, M. I. Zsovnyercsikot. Zsovnyercsik helyi lakos volt, a háború előtt egy minszki építőipari vállalatnál dolgozott, s amikor megjelentek a megszállók, a szüleihez költözött Dajnova falvába. Igazgatóként jól bánt a munkásokkal, segített a rászorulókon, lelkesedés nélkül nyilatkozott a fasisztákról. Ezt látva a földalatti csoport tagjai,

őszinte beszélgetést kezdeményeztek vele, és így kiderült, hogy Mihail Ivanovics nemcsak becsületes szovjet ember, hanem aktív hazafi is, akinek leghőbb vágya, hogy kíméletlenül szembeszálljon a külföldi jövevényekkel. A csoport tagja lett, hamarosan átvette a vezetést. A földalatti csoport tagjainak segített a felesége, Olga Alekszejevna is. Zsovnyercsik közölte legjobb barátaival, munkatársaival, hogy kapcsolatban van a helyi partizánokkal.

A csoport tevékenységi köre kibővült. Anyagi segítséget nyújtott a partizánosztagnak, felderítést végzett a fasiszta helyőrségben és a német intézményekben, értesítette az erdei harcosokat a német büntetőakciók terveiről. A találkozókra a partizánokkal Mihail Ivanovics kezdetben egyedül járt, később magával vitte Filipp Szlabinszkijt, Nyikolaj Poznyakovot és a csoport más tagjait is. A csoport először azzal az osztaggal volt kapcsolatban, amelyet I. I. Tyiscsenko vörösparancsnok (Ványa bácsi, Borodacs) vezetett, 1942 szeptemberében pedig felvette a kapcsolatot a mi különleges osztagunkkal és a 2. minszki dandár Szuvorov osztagával is. Javasoltuk a csoportnak, hogy ne elégedjen meg a szabotázzsal, hanem erélyesen lásson hozzá a felderítéshez és a diverziókhoz.

Osztagaink irányításával a Marjina Gorka-i csoport tagjai még behatóbb felderítést folytattak, városunkban és Puhovicsi járási központban megfigyelték az ellenséges helyőrségek elhelyezését, a vasúti szerelvények mozgását, a helyi repülőteret. A felderítési feladatok végrehajtását elősegítette, hogy a lenüzem látta el árammal a Marjina Gorkában állomásozó csapatokat és a puhovicsi vasútállomást. Az áramellátás és a vezeték ellenőrzésének és javításának ürügyével a csoport tagjai nemcsak a csapatok elhelyezési körzetébe, hanem belső helyiségeibe is eljutottak, és értékes információkat gyűjtöttek, amiket aztán összekötőkön vagy rejtekhelyeken keresztül továbbítottak az osztagoknak.

Zsovnyercsik csoportja segítséget nyújtott a vasúti szerelvényeket kisiklató robbantóknak is. Poznyakov és Varivoncsik a Puhovicsi vasútállomáson aknát helyezett el több katonai szerelvényen. Arkagyij Szuhodolszkij, Filipp Szlabinszkij és más társaik felrobbantották a Cítovka folyó hídját, felgyújtották a lenüzemet, számos diverziót hajtottak végre. Viktor Goncsarik nemcsak a felderítésben és a diverziós tevékenységben vett részt, hanem fegyvert és lőszert is szerzett és átadta a partizánoknak. Mihail Zsovnyercsik a csoport ve-

zetése mellett ellátta az osztagokat gyógyszerrel, rádióalkatrészekkel, sóval. A csoport minden tagja részt vett Marjina Gorkában a partizánok röplapjainak, újságjainak, plakátjainak terjesztésében.

Az illegális munka 1943 októberéig zavartalanul folyt, ekkor azonban Zsovnyercsiket és Szuhodolszkijt váratlanul letartóztatták. Ā még szabadon levők elhatározták, hogy a lebukás elkerülésére visszahúzódnak az erdőbe. A letartóztatottaknak sikerült megszökniük, így a csoport minden tagja táborunkban talált menedéket Poznyakov kivételével, aki a Pivovarov parancsnoksága alatt álló Szuvorov osztaghoz csatlakozott. A korábbi illegális harcosok az erdei harcosok soraiban is bátran küzdöttek a megszállók ellen.

A Nagy Októberi Forradalom 26. évfordulóját az illegális városi bizottság és a különleges osztag harci sikerekkel ünnepelte.

Lescsenya és Maskov több partizándandárt felkerestek, megismerkedtek a dandárok tevékenységével és azt az utasítást adták, hogy minden akciót, különösen a minszki földalatti csoport akcióit koordináljanak a városi bizottsággal. A titkárok nagy figyelmet fordítottak az agitációs és propagandatevékenység erősítésére, ajánlották az újságok, röplapok, felhívások kiadásának jelentős bővítését, nagyobb mérvű terjesztésüket a lakosság körében.

A földalatti csoportok parancsnokai közül Muraskót, Krasznyitszkijt és Oszadcsijt, a városi bizottság instruktorát Minszkbe küldtük azzal a feladattal, hogy alakítsanak ki kapcsolatot más osztagok földalatti csoportjainak tagjaival és hozzanak létre új csoportokat. Mindannyian teljesítették a megbízatást, s a városi bizottság ülésén beszámoltak az eredményekről. Az új illegális szervezetek egyikeként Borisz Csirko vezetésével csoport alakult az élesztőüzemben, a 2. minszki villanytelepen Joszif Bucevics munkás tönkretett két kazánt, Geraturan vasutas felrobbantott tíz lőszerrel megrakott vasúti kocsit, Oleg Folitar és Ignat Csirko aknát helyezett el öt üzemanyaggal töltött tartálykocsin, a Szenyko testvérek Frolov bekapcsolásával folytatták a német tisztek irtását, Uljana Kozlova robbantást készített elő az SS étkezdéjében.

Az ünnep előestéjén Ljubimov, Szermjazsko, Mackevics, Larionov és Dmitrijev diverziós csoportja kivonult a vasút-

hoz. Hét ellenséges katonákat és harci technikai eszközöket szállító szerelvényt robbantottak fel.

Szakevics szerkesztő és Grom politikai helyettes a „Minszki Bolsevik" ünnepi számán, röplapokon és felhívásokon dolgoztak. Az utolsó próbákat tartották a partizánok műkedvelő együttesei, rendbe raktuk a földkunyhókat és a tábor területét, a gazdasági osztag gondoskodott élelemről és borról.

A fasiszták szokásuk szerint megpróbálták megkeseríteni az ünnepünket. Az ezekben a napokban különösen éber felderítők jelentették, hogy Sztarije Dorogiból egy büntetőezred indult meg felénk. Az ezred Porecsje falva felé haladt, hogy átkeljen a Ptyicsen és elfoglalja Oszipovicsi és Bobovnya között a műútnak a partizánok ellenőrzése alatt álló szakaszát. Összekötőket küldtem Szoroka és Misznyik szomszédos osztagaihoz, hogy együttesen szálljunk szembe az SS-ek expedíciójával.

Szoroka őrnagy emberei vették fel először a harcot. Hrenovoje falvánál két ágyú tüzével fogadták a németeket. A hitleristák visszafordultak és a mi osztagunkba ütköztek. Többször is rohamra indultak, de sikertelenül. Uszolcev és Malev ügyesen manőverező századai kitértek a bekerítés elől és veszteségeket okoztak a támadóknak, mintegy 30 németet semmisítettek meg. A harcban kitűnt Arkagyij Oganeszjan és V. F. Mihejev géppuskás, akik jól irányzott tüzükkel elvették az ellenség kedvét a partizánok állásai elleni további támadástól. Így végződött a fasisztáknak ez a dicstelen akciója 1943. november 6-án.

Éjszaka a tábor meghallgatta a legfelsőbb főparancsnok napiparancsát. Pik rádiós társaival teljes terjedelemben lejegyezte a parancsot és átadta Szakevicsnek, hogy a másnapi újságban megjelenhessen. Nem sokkal utána rádiótáviratot kaptunk, amelyből megtudtuk, hogy osztagunk sok tisztjét, harcosát és földalatti harcosát érdemrenddel és -éremmel tüntették ki. Mihail Gurinoviccsal együtt Lenin-rendet kaptam, Vörös Zászló Renddel tüntették ki Makszim Voronkovot és Kosztya Szermjazskót, Honvédő Háború Érdemrenddel Lunykov törzsfőnököt, Malev századparancsnokot, Larionov, Kisko, Mihajlovszkij, Tyihonov robbantókat, Kapa Gurjeva és Uljana Kozlova földalatti harcosokat, és Vörös Csillag Renddel jutalmazták Dmitrij Menysikov felderítőfőnök és Anatolij Csernov felderítő érdemeit.

A gratulációknak se vége, se hossza nem volt. Senki nem

aludt a táborban, mindenki a kitüntetetteket szorongatta, ölelgette, a rejtett zugokban ismeretlen helyről még a kisüsti is előkerült. A harcosok azonban semmit nem vittek túlzásba, a fegyelem mindig példás volt nálunk.

Reggel felé Matuzov csoportparancsnok két asszonnyal állított be az osztaghoz.

— Ismerkedjenek meg, Sztanyiszlav Alekszejevics. Darja Ogyincova, a feleségem, és Uljana Kozlova, a csoport tagja.

Azonnal bemutattam a bátor diverzánst a városi bizottság titkárainak, akik éppúgy nem aludtak ezen a mozgalmas ünnep előtti éjszakán. Lescsenya és Maskov szívélyesen gratuláltak a lánynak a kormánykitüntetéshez és megkérdezték, sikerült-e végrehajtani a tervezett akciót az SS étkezőjében.

— Sikerült — válaszolta az ünnepélyes fogadtatástól, a kitüntetéstől, a gratulációktól teljesen megzavarodott Uljana. — Ötödikén este a nagy asztal alatt erős aknát helyeztem el 12 órás késleltetéssel. Hatodikán reggel az akna felrobbant. Az ebédlő összedőlt, több tucat SS meghalt és megsebesült.

Ez tetőzte be a különleges osztag ünnepi ajándékait a forradalom évfordulójára.

AKIK ÖRÖKKÉ EMLÉKEZETESEK MARADNAK

A fiatal harcos. — A helyőrség megrohamozása. — Aljas árulás. — Cseh antifasiszták. — Bosszú az elesettekért. — A haláltáborban.

A belorussziai partizánháború utolsó hónapjaiban a népi ellenállás hatalmas erejűvé nőtt, az ellenségre mért csapások többszörösükre bővültek. A harc egyre elkeseredettebbé vált, s nem kerülhettük el a fájdalmas veszteségeket. Akárhogy óvta is az osztag vezetése az embereket, mégis voltak, akik életüket vesztették. De az elszánt harcosok még halálukkal is példát mutattak önfeláldozásból és hősiességből.

Az arcvonalat sítalpakon átlépő 32 emberből 8-at vesztettünk el, a különleges osztag törzsállományának egynegyedét. Ez a szám végül is jóval alacsonyabb lett, mint az arcvonal átlépése előtt feltételeztük, de van-e a világon olyan aritmetika, amely megbékítene bajtársaink elvesztésével!

Amikor a fasiszták 1943 novemberi büntetőakciója kudarcot vallott és az SS-ek ezrede visszavonult, odajött hozzám az őszi sárral befröcsköl t, lőporszagot árasztó Grom politikai helyettes.

— Figyelj csak, Sztanyiszlav — mondta. — Ványa Zalesszkij súlyosan megsebesült. Gyere oda hozzá.

Ivan Zalesszkij egyike volt azoknak a fiatal hazafiaknak, akik a belorusz erdőben csatlakoztak a különleges osztaghoz. Tizennyolcadik évében járt, a harc előtt adta be felvételi kérelmét a Komszomolba. Harcoltak közöttünk Ványánál fiatalabb gyerekek is, Oleg Folitar, Danyiil Szorin, Anatolij Spakovszkij, s a golyók megkímélték őket, de Zalesszkijt nem tudtuk megmenteni.

Hordágyon feküdt, álláig sátorlap borította, az arca halottsápadt. Mély szomorúsággal állták őt körül a partizánok, köztük Csirkin sebészorvos.

— Hogy van Ványa? — kérdeztem félhangon.

— A sebe halálos, alezredes elvtárs — válaszolta az orvos. — Bekötöttem, de semmi haszna. Nem lehet őt megmenteni.

Ványa többé nem tért magához, egy óra múlva meghalt.

A fiatal harcost szülőfalva, Szirovadnoje mellett temettük el. A friss sírhant felett puskák és géppisztolyok sortüze dördült el búcsúzóul.

A Minszk és Mogiljev közötti úton, a belo: sz fővárostól 22 kilométernyire terült el Obcsak német helyőrség. A környéken már minden helyőrséget szétvertünk, eljött az ideje, hogy ezzel is végezzünk.

A felderítés közölte, hogy a falu közepén álló iskolaépületet a fasiszták igazi erőddé alakították át, lőrésekkel szabdalt magas palánkkal vették körül, a palánk elé pedig töltést emeltek. A helyőrség az összes megközelítési utat tűz alá vehette, s teljes biztonságban érezte magát.

Az osztag törzse azt latolgatta, hogyan és mekkora erővel semmisítse meg az ellenséges erődöt. A cservenyi járásban nagy hozzáértéssel harcolt Ivan Ivanovics Dombrovszkij őrnagy 40 fős csekista csoportja. A rettenthetetlen parancsnok az egyik összecsapás során elesett, és Moszkva azt az utasítást adta a csoportnak, hogy olvadjon be a különleges osztagba. Kozlov századost küldtem ki, hogy vezesse hozzánk a csoportot.

— Visszafelé pedig, Alekszandr Fjodorovics, rohamozzák meg Obcsakot, nem esik nagyon ki az útból. Vegyen magához egy századot.

— Egy századra nincs szükségem, Sztanyiszlav Alekszejevics, túl sok volna. Dombrovszkij csoportja híres harcművészetéről, a gyakorlatban szerzek erről bizonyságot.

— Rendben van. Dolgozza ki a támadás tervét és tegyen róla jelentést.

Este Kozlov elmondta, hogy akarja szétverni a fasiszta helyőrséget.

— Az erőd elleni frontális támadás nem partizánokra vallana. Hadicselhez folyamodunk.

Nekem is, Gromnak is tetszett Kozlov elgondolása. A százados magához vette Gruntovics, Maurin, Bacsilo, Sevcsenko harcosokat és útnak indult, hogy egyesüljön Dombrovszkij csoportjával.

A csoport két napig készült az akcióra. Kozlov terve szerint egy 15 fős csoportnak színlelt támadást kellett indítania a helyőrség ellen, hogy magára vonja az ellenség erőit. A 30 harcosból álló rohamcsapat Kozlov parancsnoksága alatt hátulról mér csapást az ellenségre, megsemmisíti a raktárakat, az élőerőt és visszavonul a gyülekezőhelyre.

Az akció pompásan sikerült. Dombrovszkij partizánjai tényleg ügyes és merész harcosok voltak. Betörtek a faluba és tüzet zúdítottak a laktanyára, felgyújtották a lóistállót, az üzemanyaggal és fegyverekkel teli raktárakat, megöltek 36 hitleristát, 15-öt pedig megsebesítettek. Amikor a rohamcsapat éppen a helyőrség maradványait verte szét, két páncélautó futott be a németek megsegítésére.

— Vissza! — vezényelt Kozlov.

Az életben maradt fasiszták rávetették magukat a partizánokra. Utolsónak Gruntovics és Maurin vonult vissza, géppisztolyuk tüzével fedezték a többieket. Felváltva lőttek és szökelltek előre. Maurin a szökellést befejezve levetette magát Gruntovics mellé, és oldalba lökte:

— Pavel, rajtad a sor!

Gruntovics felnyögött és fekve maradt a sárban. Maurin a karjára vette és a golyózáporban meggörnyedve a gyülekezőhelyre vitte. A harcosok már elszakadtak az üldözőktől, a páncélautók a felázott úton és a süppedékes mezőn nem tudtak mozogni. Maurin a csoportig cipelte a sebesültet, óvatosan leengedte egy leterített vattakabátra, kihúzta a zsebéből a sebkötöző csomagot, és rákiáltott elcsendesült barátjára:

— Pavlusa!

Gruntovics hallgatott.

— Pavel!

Maurin Pavel vérrel borított mellére tapasztotta a fülét.

— Meghalt.

Pavel Gruntovicsot reggel temettük el a homokos parton egy magasra nyúló öreg fenyő alá. Egy helybéli lány, a partizánok összekötője őszi virágokból csokrot hozott a sírra.

Télen az osztag táborát egyszer sem keresték fel a Szenyko testvérek. Számlájukon 13 megölt tiszt, 2 élelemmel megrakott teher- és 5 zsákmányolt személygépkocsi volt. Részt vettek vasúti diverziókban és más akciókban is. A testvéreket mindenki szerette, aki csak ismerte őket, és hosszú távolmaradásuk végül is nyugtalanságot keltett.

Egy éjszaka Minszkből megérkezett Kátya Karpuk összekötő. Amikor a tábor ügyeletese felkeltett, elképesztett a látvány, amit Kátya nyújtott. Magán kívül volt, s bár még egy szót sem szólt, a szívemet rettenetes előérzet szorította össze. A könnyeitől nem tudott beszélni, egy bögrébe vizet öntöttem, s próbáltam megnyugtatni.

— Fel a fejjel, Katyusa.

Kátya ivott a bögréből, kendőjének csücskével letörölte könnyét és alig hallhatóan azt mondta:

— Vologyát és Kosztyát feladták...

— Ki?!

— Nem tudom. Az illegális lakáshoz egy egész tehergépkocsi fasiszta érkezett, körülvették a házat, a fiúk a végsőkig viszonozták a tüzet...

— Ki volt az áruló?! — kérdeztem ismét elkeseredetten.

— Nem tudom, Vlagyimir azt kiáltotta az ablakból, hogy a művész adta fel őket.

— Milyen művész?

Kátya nem tudta. Még azt sem tudtuk megállapítani, hogy ez az áruló fedőneve volt-e vagy a foglalkozása. Eddig soha senki nem hallott a Szenyko testvérektől a művészről, még Mihail Ivanov és Nyikolaj Frolov, az illegalitásban legbensőségesebb barátaik sem. Nagyon valószínű, hogy a fasiszta kopóknak sikerült a merész terroristák nyomára bukkannia és provokátort küldtek hozzájuk. A Szenyko testvérek lebukásának rejtélye a mai napig megoldatlan.

— Tovább! Mi történt azután?

— Nyolc németet megöltek. A sebesült Vologya agyonlőtte magát, Kosztya pedig a vérveszteségtől elvesztette az eszméletét, a fasiszták az SD-re vitték.

— Hol tartják őt fogva?

— Nem tudom.

Reggel kiküldtem az összekötőket és riadóztattam egész minszki felderítő hálózatunkat. Minden lehetségest megtettünk, hogy megállapítsuk, hol tartják fogva Konsztantyint, majd megpróbáljuk kiragadni őt a hóhérok kezéből. A hitleristák azonban ügyesen semmi értesülést nem hagytak kiszivárogni Kosztyáról és valahol egy ismeretlen nyirkos pincében véget nem érő napokon és éjszakákon át vallatták és kínozták a félhalott hőst.

Arról, hogy semmit nem mond el a fasiszta hóhéroknak, mindenki annyira meg volt győződve, hogy a földalatti mozgalom többi tagja, akik váll váll mellett dolgoztak a Szenyko testvérekkel, nemcsak hogy nem hagyta el a várost, hanem még lakást sem változtatott. Ezzel megszegték a konspiráció szigorú törvényeit, viszont hűek maradtak életünk mélyebb és fontosabb törvényéhez, az emberbe vetett bizalomhoz. Különösen az ilyen emberbe, amilyen Kosztya volt. A fasiszta fanatikusok semmit nem szedtek ki a hős komszo-

molistából, s 1944. január 11-én a város egyik terén felakasztották, mellére „Partizán" feliratú táblát helyeztek.

Halála előtt Konsztantyin azt kiáltotta:

— Ne féljetek, minszki elvtársaim, üssétek a fasisztákat! A hazámért halok meg!

Ugyanebben a hónapban pusztult el a különleges osztag 1942 márciusában Moszkvából útnak indult veteránjainak egyike, Nyikolaj Gyenyiszevics komszomolista. Több mint másfél évig harcolt bátran az ellenség mögöttes területén, állhatatosan viselte a partizánélet minden viszontagságát. Az utóbbi időben a lovas felderítők szakaszában szolgált. A Marjina Gorka-i német helyőrség télen portyákat kezdett a partizánok övezetében. Menysikov, hogy tisztázza az ellenség szándékait, felderítő csoportot küldött ki Marjina Gorka irányában. A csoport a feladat teljesítése közben beleütközött a németekbe. A harcban Gyenyiszevics megölt öt fasisztát, de őt magát is leterítette egy golyó.

Raja Vrublevszkaja, Murasko földalatti csoportjának tagja a repülőtéren felvette a kapcsolatot cseh légvédelmi tüzérekkel. A fasiszták, mivel a hátországból az arcvonalra már nem jutott elég katona, a megszállt területekről küldték saját embereiket az első vonalakba és helyettük megbízható foglyokat állítottak be. Raja beszélt nekik a megszállókkal szembeni népi ellenállásról, a hős belorusz partizánokról. A csehek mindezt rendkívüli érdeklődéssel fogadták, s kijelentették, hogy nem akarják Hitlert szolgálni, szeretnének a hazafias erőkhöz csatlakozni. A városi pártbizottság úgy határozott, segítséget nyújt a légvédelmi tüzéreknek, hogy az erdőbe jöjjenek. Az akció lebonyolítását Konsztantyin Muraskóra bízták.

Három nap múlva 12 csehvel tért vissza.

— Rudolf Zajac — mutatkozott be egy karcsú, középtermetűnél alig valamivel magasabb, oroszul jól beszélő cseh tiszt.

A második legény ugyanolyan erőteljes testalkatú volt, mint a mi Karl Antonovicsunk.

— Jan Novak. Jó napot, szláv testvérek! — mondta akcentussal, és szélesen ránk mosolygott.

— Stefan Rassijar, Stefan Kacalka, Jan Golas... — nevezték meg magukat a többiek.

A csehek géppisztollyal és pisztollyal voltak felfegyverkezve, két tehergépkocsin 50 000 töltényt hoztak magukkal. A

partizánok szívélyesen fogadták a cseh hazafiakat és szoros barátságot kötöttek velük. Különösen gyakran láttuk együtt a két óráist, Karl Dobricgofert és Jan Novakot. Amikor éppen nem volt harci feladatuk, sokáig üldögéltek valamelyik félreeső zugban és valamiről beszélgettek, talán felidézték a hitleri csizmák megtiporta országaikat, szeretteik és barátaik körében eltöltendő békés életről ábrándoztak. És nyilván meséltek egymásnak háborús hányattatásaikról, arról, hogy mit kellett átélniük ebben a minden eddiginél rettenetesebb háborúban.

Diverziós csoportok tagjaiként a csehek is bekapcsolódtak a sínháborúba. Előfordult, hogy lesben álló fasisztákba ütköztek, s ezekben az összecsapásokban új bajtársaink bátran és állhatatosan viselkedtek. A minszki SD igyekezett kompromittálni a partizánokhoz átállt cseheket és a kezünkbe juttatott egy Rudolf Zajac nevére szóló provokatív levelet. Az ellenséges akció azonban kudarcot vallott, az osztagban senki nem hitte el, hogy Rudolf áruló lehet. A harci cselekményekben rendkívül bátor harcosnak mutatkozott, néha még rendre is kellett utasítani, meg kellett fedni esztelen vakmerőségéért. Hogy meggyőzzük őt teljes bizalmunkról, s megjutalmazzuk érdemeit, Rudolfot kineveztem szakaszparancsnoknak.

A többi cseh is önfeláldozóan küzdött. Jan Novak 1944 májusában Pavel Sesko robbantóinak csoportjával diverzióra indult. A szerelvényt kisiklatták, s a diverzánsok visszafordultak a bázisra. Egy ideig a vasúti pályatest mellett kellett haladniuk, a pályatesten azonban semmi gyanúsat nem vettek észre. Pedig az ellenség alattomos volt, gyakran folyamodott cselhez. A hitleristák nem állítottak őröket a töltésre, hanem a pályát kísérő erdőben rejtették el őket. Jan haladt az élen, s amikor a fasiszták egészen közelről automata fegyvereikből váratlanul tüzet nyitottak, a vakmerő cseh elesett, testét golyók lyuggatták át. Diverzánsaink megrohamozták a lesbenállókat és visszaverték őket. A még életben levő bajtársuk testét kézben víve elindultak a tábor felé. Útközben Jan Novak meghalt...

A partizánok megesküdtek, hogy bosszút állnak Janért, ahogy bosszút álltak minden elesett harcosért. Három megerősített robbantócsoport indult útnak, két-két csomag robbanóanyaggal felszerelkezve.

Ugyanebben az időben egyik felderítő csoportunk Marjina

Gorka felé haladt előre. Értesüléseket kelett gyűjteniük az ottani repülőtérről. Közöttük volt Anatolij Csernov és a nemrég még a földalatti mozgalomban tevékenykedő magas, kék szemű Filipp Szlabinszkij. Ezen a környéken született, és amikor a felderítők eljutottak a repülőtér környékére, Filipp rábeszélte a társait, hogy engedjék őt egyedül tovább, így biztonságosabb lesz, hiszen ő ismeri a legjobban a terepet. Hagyták is, hogy egyedül menjen tovább. Egy óra múlva a repülőtér körzetében lövések hallatszottak. A lövöldözés 40 percig nem hagyott alább. A felderítők megértették, hogy Szlabinszkij belebotlott a hitlerista őrségbe, de még remélték, hogy sikerül visszavonulnia, s ezért tovább vártak rá.

Másnap parasztok mesélték el Csernov csoportjának, hogy a repülőtér mellett 70 fasiszta kerített be egyetlen partizánt. A partizán felvette velük a harcot, nyolcat megölt közülük és maga is elesett. A békés lakosok eltemették a bátor legényt, bár a nevét nem sikerült megtudniuk. A felderítők azonban rögtön tudták, hogy az elesett nem más, mint barátjuk, Filipp Szlabinszkij. A szívéhez oly közel álló vidéken halt meg, ott is temették el, ugyanott, ahol még 1941 őszen megkezdte a harcot az ellenséggel.

A három diverziós csoport ezekben a napokban több szerelvényt is felrobbantott, s ezzel Filipp Szlabinszkij haláláért is bosszút állt.

Nem érte meg a győzelmet Mihail Ivanovics Zsovnyercsik sem, annak a földalatti szervezetnek a vezetője, amelyben Filipp először kapcsolódott be a harcba. A Marjina Gorka-i lenüzemben tevékenykedő csoport többi négy tagja és a parancsnok felesége, Olga Alekszejevna életben maradt.

A fasiszták utolsó büntetőexpedíciójukat 1944 tavaszán indították meg. Ekkor pusztult el hajdani összekötőnk, a Minszkbe robbanóanyagot szállító Vszevolod Nyikolajevics Turkin erdőkerülő.

Ugyanekkor vesztettük el Adam Grimko harcost, aki korábban a környéken kolhozparaszt volt. Siscsici közelében végzett harci feladatot, és aknamezőre került. A robbanás leszakította a karját és a lábát, megcsonkította a törzsét. A haldokló, aknatölcsérben vergődve azt mondta társainak:

— Megbízható kezekbe adjátok a puskámat. Én teljesítettem hazámmal szembeni kötelességemet.

Így hagyták itt az életet ezek az elszánt hazafiak, a különleges osztag harcosai.

A hitleristák kínzókamrájában pusztult el Krasznyitszkij földalatti csoportjának tagja, Jelizaveta Petrovna Szumareva. A harc közben mellén kapott sebesülés végzett a törzsfőnök segédtisztjével, Androszik hadnaggyal. Hősi halált halt Heinz Linke német antifasiszta, szovjet felderítő, a különleges osztag Komszomol-bizottságának tagja is.

Sokáig halottnak tartottuk földalatti csoportjaink két tagját, a két Raiszát, Vrublevszkaját és Radkevicset. A megszállók letartóztatták őket, s a különleges osztagban gondolatban mindannyian elbúcsúztunk a bátor asszonyoktól. A háború azonban bővelkedett váratlan fordulatokban.

Raja Radkevics sorsa nagyon tragikusan alkult. Ötéves fiával és férjével, a „Vasérc" osztag partizánjával együtt tartóztatták le. A hitlerista biztonsági szolgálatnál a felnőtteket meztelenre vetkőztették és kegyetlenül összeverték. Nem válaszoltak a nyomozók kérdéseire, amikor hazafias tevékenységükről vallatták őket. Az SD-nél a család egy hétig nem kapott enni, de a házaspár semmit nem mondott el. Ezek után börtönbe vetették őket. Útközben Raiszát elválasztották a fiától, többé soha semmit nem tudott meg a sorsáról. A férj és a feleség három hónapot töltött a börtönben, 1943 decemberében pedig Auschwitzba küldték őket, az egyik legszörnyűbb hitlerista haláltáborba.

Az újonnan érkezetteket a hideg karanténbarakkban helyezték el, bal karjukra számot tetováltak, csíkos fogolyruhát adtak rájuk. A szovjet asszonyokat az SS-ek a 7-es tömbbe terelték, ahol a foglyokon kísérleteket végeztek. A barakkban hemzsegtek az élősdiek, a baktériumokkal fertőzött tetvek, bolhák, poloskák. Az asszonyok egymás után kaptak tífuszt, s csak kevesen élték túl. A hitleristák, ha látták, hogy valaki elgyengült, a krematóriumba küldték.

Raja Radkevics is megbetegedett, de minden erejével harcolt az életéért. Akaratának hihetetlen megfeszítésével, hűséges barátnők segítségével sikerült lábra állnia. A többiekkel együtt kihajtották gumipitypangot szedni. A munkanap reggeltől késő estig tartott, naponta egyszer kaptak enni, 200 gramm ragacsos fekete kenyeret, és egy tál répalevélből főzött löttyöt. Akik a gyengeségtől összeestek, a krematóriumba vitték.

A koncentrációs tábor egész működése a foglyok kiirtását célozta. Minden éjjel háromkor levetkőzve kikergették őket a

barakkból, letérdepeltették és itt kellett megvárniuk a hajnalt. Aki elvesztette eszméletét, bottal halálra verték.

A szovjet asszonyok az embertelen körülmények ellenére sem csüggedtek el, hazai dalokat énekeltek, mindenből megosztották az utolsót, szabotálták a táborvezetés rendelkezéseit.

A tífusz után Raiszát a rüh támadta meg. Amikor a rühesség járványszerűvé vált, az asszonyokat a fürdőbe hajtották, s azt mondták, szelekciót végeznek. Ennek a jelentését mindjárt megértették, amikor az őrök kiválasztották a súlyos betegeket és elevenen elégették őket a krematóriumban. A halálba menők között voltak Raja közeli barátnői is.

Minden áldott este, amikor az oszlop hazatért a munkából, a tábor kapujánál egy fúvószenekar vidám dallamokat játszott, a kapu mellett pedig ott állt Bremmen táborparancsnok, gúnynevén a Hétfejű Emberevő. Minden fogoly elé egy botot tartott. Aki nem tudta átugrani, indulhatott a halálba.

Csak kevesen kerülték el a pusztulást ebben a rettenetes koncentrációs táborban. Raja Radkevics férjét is halálra gyötörték, Raja pedig, miután összesen 19 hónapot töltött a hitleristák kínzókamráiban, csodával határos módon életben maradt. Amikor a Vörös Hadsereg felszabadította a tábort, visszatért Belorussziába.

Most pedig elmondom az illegális mozgalom egy másik tagjának, Raisza Vrublevszkajának a történetét.

PARTIZÁN „NEFELEJCS"

Összetört ifjúság. — Konspirációs meggondolásokból. — Kínzókamrák és koncentrációs táborok.

Raja Vrublevszkaja korán elvesztette az anyját, apjával, Alekszandr Alekszandroviccsal, a húgával, Oljával és a nagyanyjával élt Minszkben a Cskalov utca 55-ben.

A háború előtt a család csendesen élt, a háziasszony elvesztése miatt nem túl boldogan, de mégis teljesértékűen. Örültek mindannak, aminek a boldog jövőjét sikeresen és önfeláldozóan építő nép örült. A szovjet gyerekek számára megteremtődtek az érdekes, eseménydús élet feltételei, megnyíltak előttük a paloták és a színházak, kitűnő pedagógusok tanították őket az iskolákban, a párt, a Komszomol, az állam és a társadalom mindig és mindenütt gondoskodott róluk.

A család erkölcsi légkörét a szovjet élet alakította, minden tagja elfogadta és támogatta ezt az életet. Nagyon sok múlott Alekszandr Alekszandrovicson, a képzett szakmunkáson. Otthon volt a lakatos- és az esztergályosszakmában, cipészkedett, órákat javított. Ha a szomszédok segítségért fordultak hozzá, soha nem utasította el őket és soha nem fogadott el pénzt a munkájáért. A két nővér a kollektivizmus, a segítőkészség és az önzetlenség légkörében nőtt fel, ezek az erkölcsi normák kiskoruktól kezdve rögződtek tudatukban.

Raja a háború előtti idők jellegzetes serdülője volt. Érdeklődése megoszlott az úttörőház balettfoglalkozásai és az iskola elsősegélynyújtási órái között. Az ország számított az összecsapásokra az imperializmus világával, a katonai dolgok iránti érdeklődés jellemző volt a szovjet emberekre.

Raját 1940 októberében felvették a Komszomolba. Ez az esemény örökre nagy ünnepként maradt meg az emlékezetében, életútjának mérföldköveként, amely után mássá, nagy horderejű események igazi részesévé vált. A lány előérzetei igazolódtak, igaz hogy nagyon komor körülmények között, de hamarosan valóban közvetlen résztvevőjévé vált hazánk nehéz, hősies történelmének.

A háború kitörésekor mindössze 16 éves volt.

Június 21-én az egész család Olja születésnapjának megünneplésére készülődött, másnap töltötte be a tizenharmadik évét. A városon kívül akarták eltölteni az ünnepnapot, tiszta levegőn, a Sztorozsevói víztároló mellett. Vasalták az ünnepi ruhákat, sokféle finomságot sütöttek és főztek a vidám kirándulásra, az öregek az ünnepeltnek szánt ajándékokról sugdolóztak...

Reggel bombarobbanások tudósították Minszk lakóit a hitlerista agresszió kezdetéről. Másnap sok helyütt tört ki tűzvész, harmadnap pedig szinte az egész város lángtengerré vált. Ezen a napon az apja nem jött haza a munkából, és Raja a kegyetlen bombázás ellenére elhatározta, hogy felkeresi őt a város másik végén.

Több mint két óráig tartott, amíg a lány keresztülvergődött a lángoló utcákon, a repülők szívet tépő süvöltése és a fülsiketítő bombarobbanások között. Amikor megérkezett az apja munkahelyére és kihívta őt, az apja a rémülettől teljesen elképedt. Csak annyit tudott suttogni izgatottságtól kiszáradt ajkaival:

— Kislányom... De hát hogy... Te vagy az?...

Olajos munkaruhájához szorította a vakmerő lányt.

Apa és lánya este tértek haza. A szép és otthonos Minszk felismerhetetlen volt. A fasiszta barbárok kíméletlen bombázásai megcsonkították a város meghitt arculatát. A kiégett és romba dőlt épületek mellett halottak és sebesültek feküdtek, háztartási holmik hányódtak, mély tölcsérek tátongtak. Vrublevszkijék segítettek két sebesültnek, egy hadnagynak és egy vöröskatonának, hogy eljussanak a fő térre, ahol légvédelmi lövegeket állítottak fel és elsősegélyhelyet rendeztek be.

Sok mindenen mentek át ezen a napon, a városban dúló tűzvész megégette őket, csak későn tértek haza. Idősebbik lánya új oldaláról mutatkozott be Alekszandr Alekszandrovicsnak: bátor volt, hajlíthatatlan, határozott. Ezen az estén mondta el a lánynak, hogy munkája miatt nem hagyhatja el a várost a többiekkel, a családnak a városban kell maradnia, amelyet hamarosan elfoglal az ellenség.

— Nagyon gyorsan haldnak előre — mondta az apa. — Ki láthatta volna ezt előre!

Valóban, a Nyugati Fronton a hitlerista csapatok lendületesen törtek előre.

Rajának az emlékezetébe vésődtek a félig lerombolt vá-

rosba elsőként behatoló szürke, porlepte motorkerékpárosok. Mögöttük harckocsik jelentek meg oldalukon fekete kereszttel és eltűntek a repülőtér irányába vivő úton.

A rabság komor napjai következtek. A városban nem volt elég ennivaló, ruha, só, s főként szabadság nem volt, mindenki felett ott lebegett a pusztulás és a halálfélelem. Ebben a súlyos és kilátástalan időszakban Vrublevszkijéken csak az segített, hogy a családfő valóságos ezermester volt. Kora hajnaltól késő estig dolgozott, megszerezte az élelmet hozzátartozóinak és közben még valami mást is csinált, amiről egyelőre nem számolt be Rajának. Raja csak később tudta meg, hogy házuk a Cskalov utca 55-ben a földalatti mozgalom konspiratív lakásává vált.

Mindez apró dolgokkal kezdődött: az apa és a nagymama polgári ruhát adtak két szovjet repülőnek, akiknek nem sikerült elhagyniuk a várost, a megszállt területen rekedtek. Minszk lakói ezekben a napokban általában segítettek elrejtőzni a Vörös Hadsereg bekerített harcosainak és parancsnokainak, megosztották velük szűkös készleteiket, elkísérték őket a távolodó arcvonallal keletre.

Ősszel a fasiszták a minszki fiatalságot kezdték Németországba hurcolni munkára. Apja még a gondolatába se nyugodott volna bele, hogy Raja idegenbe kerüljön, rabságba. Elküldte a lányt rokonokhoz Sztanykovo falvába. Az egyik rokon, Valentyin Pekarszkij elmondta Rajának, hogy már vidékről is elviszik a fiatalokat, ezért jobb lesz, ha visszatér Minszkbe, és munkát vállal a megszállóknál. Például szobákat takaríthat, padlót moshat a repülőtér melletti katonai szálláson. A németek értesülései szerint szívesen alkalmaznak belorusz lányokat. Raisza nem értette, hová akar kilyukadni Valentyin, s kereken elutasította, hogy a megszállók cselédje legyen.

— Ej te! — zárta le Pekarszkij. — Pedig milyen jól lehet ott dolgozni!

Raja még mindig nem értette, pontosan milyen munkára is gondol a rokona. Mégis visszatért Minszkbe. Valentyin többször is megjelent náluk, hosszasan beszélgetett az apjával. Egyszer meglátta, hogy az apja átad Valentyinnak néhány remekbe készült finn tőrt. Raja érdeklődött, hogy mi ez, ekkor Pekarszkij nem titkolódzott tovább előtte, sőt felszólította, hogy dolgozzon a földalatti mozgalomnak.

— És mivel kezdjem? — érdeklődött Raisza.

— Össze kell szedni mindent, ami alkalmas az ellenséggel szembeni harcra — válaszolta Valentyin. Most a legfontosabb az agitáció és a propaganda a lakosság körében, fenn kell tartani az emberekben a hitet, hogy győzni fogunk!

Az apja és Pekarszkij indokoltan úgy határozott, hogy a lánynak, mielőtt bekapcsolódna a földalatti mozgalomba, biztosítani kell magát az ellen, hogy Németországba vigyék. Ehhez pedig munkát kell vállalnia a megszállóktól, akármennyire visszatetsző is ez, mégpedig minél gyorsabban, hiszen már beköszöntött a tél, az első háborús tél . . .

Vrublevszkijék házától nem messze egy csoport szovjet hadifogoly dolgozott. Raja gyakran felkereste őket, és a kísérő katona, Adolf engedélyével élelmet adott át nekik. Egyszer ez az Adolf megkérdezte, nem vállalná-e a parancsnok fehérneműjének mosását. A lány utálkozását leküzdve vállalkozott a feladatra. Cserében a kísérő katona felajánlotta, hogy munkát szerez neki egy német raktárban, Kozireva kerületben. Raja ebbe is beleegyezett, hiszen most már tudta, hogy mindezt az illegális mozgalom érdekében teszi.

A raktárban, ahol egyenruhát, irodai kellékeket őriztek, főként a Todt munkaügyi szervezethez tartozó németek dolgoztak. Hogy véglegesen beférkőzzön a fasiszták bizalmába, Raja továbbra is vállalt fehérneműmosást, s idővel annyi mosnivalót szedett össze, hogy a nagymamát is be kellett vonni a munkába. Vrublevszkijék lakásán a fehérneműért egyre gyakrabban fordultak meg németek. A Vrublevszkij családot jól ismerő szomszédok felháborodottan kérdezgették az apát, miért cselédkednek a megszállóknak, talán nem tudja megkeresni a családnak a kenyérrevalót? Alekszandr Alekszandrovics diplomatikusan a nagymamára hivatkozott, azt mondta, a nagymama ragaszkodik hozzája, hogy saját maga dolgozzon meg az élelméért. Nem lehet tudni, elhitték-e ezt a szomszédok, a lényeget azonban sikerült elérni: a konspiratív lakás a mosás és a hitleristák jövés-menése révén minden gyanútól mentesült. Egyszer például rendőrök állítottak be Vrublevszkijék házába, hogy kiszaglásszák, mi történik náluk, de a házban német tiszteket és katonákat találtak, akik mindjárt megkérdezték a rend őreit, hogy minek köszönhető a látogatás. A rendőrök zavarba jöttek és elmentek. Ezután a lakás még biztonságosabbá vált, ami kapóra jött az illegális mozgalom tagjainak.

Raisza hamarosan megkapta az első feladatot Pekarszkij-

tól: a raktárból írógépszalagot és minél vékonyabb papírt kellett szereznie. Raja a feladatot szinte bántóan könnyűnek találta. A raktárban afféle mindenes volt, bármi ilyesmihez hozzáférhetett. Teljesítette a megbízatást, a holmikat találékonyan egy csomag szennyes fehérneműben vitte ki a raktárból, amit a fasiszták adtak át mosásra. Ismét a mosás segített!

Valentyin megköszönte a szalagot és a papírt és hamarosan átadta Raiszának a papír felhasználásával készített röplapokat.

— Tudod micsoda fegyver ez? — kérdezte Valentyin. — Nagyon sokat ér ám!

Megbízta a lányt, hogy a röplapok egy részét továbbítsa a hadifoglyoknak. Raja ezt is leleményesen oldotta meg. A kísérők már hozzászoktak, hogy ez a bájos orosz lány gyakran hoz a foglyoknak kenyeret és cigarettát. A cigarettához éppúgy a mosás révén jutott. A fiatal földalatti harcos úgy határozott, kihasználja, hogy a németek már hozzászoktak, a röplapok egy részét belesütötte a friss kenyérbe, másik részét pedig cigarettás dobozokba ragasztotta. Amikor legközelebb találkozott a foglyokkal, mindent szerencsésen átadott nekik.

Ezután Pekarszkijtól azt a feladatot kapta, hogy a raktárban dolgozó három hadifoglyot öltöztesse át német tiszti egyenruhába és adja át nekik azokat a finn tőröket, amelyeket Alekszandr Alekszandrovics készített. Raisza ezt a feladatot is maradéktalanul teljesítette. Igaz, most sem tudta meg, mire készül a három hazafi, mert konspirációs meggondolásokból Valentyin ezt nem közölte vele. Hamarosan minden kapcsolata megszakadt Valentyinnal. Mint Raisza jóval később megtudta, Valentyin kénytelen volt elhagyni az illegális mozgalmat, egy partizánosztagban harcolt, és elesett.

Raja Vrublevszkaja hamarosan kapcsolatba került a különleges osztaggal is. Jól ismerte Borisz Kapusztyikot, Kapusztyik pedig már tagja volt Konsztantyin Murasko felderítő és diverziós csoportjának. Borisszal együtt járt Szennyica falvában, majd Ozericsinóban is, megismerkedett Konsztantyinnal, a feleségével, Galina Cirkunnal, a csoport összekötőjével, és Galina javasolta, hogy Raisza illegális fedőneve „Nefelejcs" legyen.

Nefelejcs most már Muraskótól kapta a feladatokat. Közben egy másik raktárba került, ahol rádiófelszerelési kellékeket, repülőgép-alkatrészeket és nagy mennyiségű műszaki

irodalmat őriztek. Nefelejcsnek az volt a dolga, hogy emeljen ki néhány alkatrészt a csapatokhoz küldendő rádiókból, cserélje ki a rádiólámpákat, a rádiókhoz csatolt műszaki leírásokat, s minél jobban keverje össze a kísérő irodalmat.

Raja sikeresen megbirkózott a feladatokkal, voltak már tapasztalatai az illegális tevékenységben, így egyszer sem érték tetten. A raktárban végzett munka elősegítette, hogy továbbra is fenntarthassák a konspiratív lakást a Cskalov utca 55-ben: a rendőrség vagy az SS-ek megjelenésekor elegendő volt, ha Nefelejcs felmutatta a német raktárba szóló belépési engedélyét, az ellenség gyanakvása rögtön eloszlott, s nem tartottak házkutatást. Pedig ha rászánják magukat, sok mindent találtak volna, ami számukra nagyon érdekes, Raiszára és családjára nézve pedig végzetes lett volna: robbanóanyagot, fegyvert, röplapokat. A csoportparancsnok megbízásából Raisza gyakran őrzött ilyesmit, majd átadta Borisz Kapusztyiknak és másoknak.

Borisz a repülőtéren több diverzióban vett részt, és Raisza számára emlékezetes maradt a fűtőházban végrehajtott akció is. Borisz bevonta az illegális tevékenységbe Alekszandr Szerbint, és ezentúl a két barát mindig együtt dolgozott korai halálukig.

Megfeszített és veszélyes munkával telt el 1943. November elején teljesült Nefelejcs régi vágya, meglátogatta a különleges osztag táborát, megismerkedett a partizánélettel. Szeretett volna az osztagban harcolni, erdőben élni a bátor hazafiak között, de az ügy érdekében neki a megszállott Minszkben kellett maradnia, ott kellett végeznie feladatát. A novemberi ünnep előestéjén ismerkedtem meg a bátor partizán Nefelejccsel. Milyen benyomásaim maradtak arról a régmúlt napról?

Törékeny lány jelent meg előttem, kedves, félénk arccskával, egész külseje annyi gyermekit őrzött még, hogy azt gondoltam magamban: „Istenem, ez a lány az osztag egyik elszánt földalatti harcosa, aki közvetlenül az ellenség fészkében küzd!" Az első gondolatom az volt, hogy ki kell őt hozni Minszkből, az osztagban kell rábízni valamit, nehogy kockára tegyük ezt a fiatal teremtést. Igen, de ki lép a helyére? Hiszen a földalatti csoport jól konspirált tagja, tevékenysége rendkívül hasznos...

Raja számára, ahogy később elmesélte nekem, emlékezetes maradt az októberi forradalomnak ez a megünneplése a har-

csok között, emlékezetesek maradtak a tábortűznél énekelt dalok, a szabad szovjet földről érkező repülőgép fogadása, a különleges osztag nagyszerű harcosai és parancsnokai, akikkel rövid táborbeli tartózkodása során sikerült megismerkednie és megbarátkoznia.

Visszafelé Nefelejcs robbanóanyagot vitt magával Murasko csoportjának. A trotilt mindenfele élelmiszerrel álcáztuk, mintha a lány valamelyik faluban járt volna, hogy ruhanemüt cseréljen élelemre. Ozericsinóból Karl Dub egészen a Minszk melletti német ellenőrző állomásokig kísérte Raját. Ezúttal Nefelejcs félelemmel telve tért vissza a városba: érezték harásukat a rendkívül veszélyes munka hosszú hónapjai.

A következő repülőtéri diverzió után nem minden résztvevőnek sikerült sértetlenül távoznia. Borisz Kapusztyikot és Alekszandr Szerbint szökési kísérlet közben lelőtték. December 10-én Nefelejcs a Csajka nevű földalatti harcosra várt, akinek gépkocsival kellett volna megérkeznie, de a találkozásból nem lett semmi. Ezen a napon délután 3-kor, amikor Raja éppen a gépkocsit várta, a házba fasiszták hatoltak be, velük volt Nyina Szerbina és öreg édesanyja is. Nyinának sikerült elmondania, hogy a férje és Borisz elpusztult. A fasiszták a beszélgetést meghallva azonnal mindenkit rúgdosni és pofozni kezdtek, közben rettenetesen káromkodtak. Nefelejcs megértette, hogy letartóztatták őket. Őt és Nyinát egymáshoz bilincselték. Raja húgát, Olját és Nyina anyját kötelekkel kötözték meg. Házkutatást tartottak, s nem találtak semmit, bár a házban gyutacsokat őriztek a falióra dupla fala mögé rejtve. A rejtekhelyet az apa készítette, a gyutacsokat pedig Borisz Kapusztyiknak szánták a diverziókhoz. Az apát is lefogták.

A letartóztatottakat ugyanabba a cellába zárták be, így Alekszandr Alekszandrovics halkan kioktathatta a lányokat, hogyan viselkedjenek a kihallgatásokon, mit válaszoljanak a nyomozóknak. Közvetlen bizonyítékuk a fasisztáknak nem volt, ez megkönnyítette a helyzetüket...

Éjjel 11-kor megkezdődött a kihallgatás. Elsőnek Raiszát vitték el. Raisza taktikája az volt, hogy tagadott minden kapcsolatot az illegális mozgalommal és a partizánokkal, azt mondta, hogy felháborítja őt az indokolatlan letartoztatás.

— Ha szép szóval nem megy — mondta a nyomozó, és jelt adott a segédeknek.

Rajá̇t lovaglóostorral kezdték verni. Először meg sem mukkant, majd kiabálni kezdett.

— Beszélsz már, beszélsz? — üvöltötte a nyomozó.

— Semmit nem tudok, ártatlan vagyok! — kiáltotta a lány.

A kihallgatás eredménytelenül végződött. A többi letartóztatott sem tett a nyomozást előbbre vivő vallomást. Reggelre ismét megbilincselték őket és a városon keresztül az SD-re vitték. Itt újra kezdődtek a kihallgatások, a verés, a kínzás. Majd a Volodarszkij utcai börtönbe vitték őket és két hónapon keresztül folytatták a nyomozást. Az egyik kihallgatás után Nyina Szerbina nem tért vissza, sorsa azóta ismeretlen.

Utoljára Rajá̇t egy ismeretlen, és a jelek szerint magasabb rangú hitlerista hallgatta ki. Amikor a kihallgatásokon mindig jelenlevő farkaskutya morgása közepette bevezették őt a szobába, az új nyomozó azt mondta a tolmácsnak:

— Hát ezt hol szerezted? Ez neked partizán? Hiszen még gyerek!

A tolmács azt válaszolta:

— Ha ezt a gyereket alaposan eldöngetjük, lehet, hogy nagyon is felnőtt módra fog beszélni!

— Hát akkor — mondta a nyomozó —, próbálj meg megtudni valamit tőle...

A tolmács megkezdte a kihallgatást. Mint mindig, először a fenyegetések következtek.

— Válassz a kettő közül: az élet vagy a hosszú szenvedés! Az ilyeneket, mint te, nem hagyjuk rögtön meghalni, hanem kiverjük belőlük az igazságot, akármibe kerül is!

Raja, ahogy most elmeséli, tele volt rettegéssel. Testét kirázta a hideg, lábai megmerevedtek. De akaratának rendkívüli megfeszítésével elrejtette állapotát, úgy tett, mintha a fenyegetések nem érintenék őt, hiszen ártatlan.

A kínzókamrába vitték. Hogy itt mi minden nem volt az emberek gyötrésére! Raja azonban itt is csak azt ismételte, hogy nincs mit mondania.

Meglepő módon nem nyúltak a kínzóeszközökhöz. A kihallgatást a német vezette, a tolmács csak statisztált. A hitlerista behizelgő és megértő volt. Nem kérdezett, hanem mintha kötetlen beszélgetést folytatott volna. Raja úgy tett, mintha teljesen őszinte lenne, még azt is elmesélte a hitleristának, hogyan élt a háború előtt. A háború előtti élettel szembeállította a jelenlegit. Különben is csak gyanú alapján tartóz-

tatták le, két hónapja ok nélkül gyötrik a börtönben. Ez a taktikai fogás nagyon meggyőzővé tette Raja meséjét. Elhatározták, hogy nem vesződnek vele többet, de szabadon se engedték, hanem a Sirokaja utcai koncentrációs táborba vitték.

Iszonyatos hely volt ez a megszállt Minszkben. Raisza nem sokáig volt a Sirokaja utcában, de eleget látott. Látta, ahogy a gyengéket és a betegeket zárt tehergépkocsira ültették, hogy a kipufogógázok végezzenek velük. Amikor néhányan megszöktek a táborból és a szökés során megöltek egy őrt és egy tisztet, az egész tábort felsorakoztatták és ott helyben mindenki szeme láttára minden tizedik foglyot agyonlőtték.

Voltak azonban derűsebb pillanatok is, például találkozása az apjával. Raja megtudta tőle, hogy a húgát, Olját már korábban elvitték a börtönből és Németországba szállították.

A következő fogolyszállítmánnyal hamarosan Raiszát is elindították nyugatra. Előtte háromszor is egészségügyi kezelésben volt részük fasiszta módra, azaz teljesen meztelenül áthajtották őket a fertőtlenítőből a fürdőbe és vissza. Február volt, dermesztő hideg, testük elkékült, szitkok és pofonok röpködtek...

Mind tudták, hová viszik őket, s nem akartak beletörődni. Valahol Lengyelország előtt, vagy már Lengyelország területén a szerelvényről megszökött néhány férfi. Erre a kísérők kegyetlenül összevertek mindenkit, aki abban a kocsiban utazott. Rajáék női csoportjában ösztönösen kirobbant a tiltakozás a verés ellen, levették egy öregasszony vörös fejkendőjét, kiakasztották az ablakrácsra és kórusban rázendítettek:

Völgyvidéken és hegygerincen át
Tör előre a hadsereg,
A fehérek partvidékét,
Hogy csatában nyerje meg...

Az őrök magukon kívül voltak. Csikorogva felnyílt a kocsi ajtaja, működésbe lépett a puskatus és a lovaglóostor, de ekkor egy másik kocsiban harsant fel az éneklés. A fasiszták bezárták a kocsit és rávetették magukat a másikra... Így tették meg az utat.

Először ki akarták rakni őket egy Berlin melletti koncentrációs táborban, de aztán mást gondoltak, s még ebből a táborból is pakoltak fel foglyokat a vonatra. Nézni is iszonyat

volt őket: teljesen eltorzult, agyongyötört élőhalottak voltak. Mindet kopaszra nyírták, rongyok lötvögtek rajtuk.

A szerelvény megérkezett Franciaországba. Az éhezés annyira elgyengítette őket, hogy egyedül járni sem tudtak, hárman egymásba karoltak és úgy haladtak előre, lábukat alig mozgatva. Amikor a férfiakat és a nőket szétválasztották, Raisza ismét találkozott az apjával. Kiderült, hogy ugyanazzal a vonattal szállították őt is a rabságba. A viszontlátás nem tartott sokáig, elválasztották őket, s Raja csak később tudta meg, hogy Alekszandr Alekszandrovics megszökött a német táborból és a Franciaországba benyomult szövetségesekhez került.

A szállítmányból 300 nőt Franciaország északi részére küldtek, a Croix faluban fekvő táborba. Vasbeton erődítmények építésén dolgoztatták őket. Váratlanul kéthetes karantént hirdettek ki, az állítólagos tífusz miatt. Mint Raja később megtudta, nyoma sem volt tífusznak, hanem egy orosz orvos, Ridlevszkaja könnyítette meg a foglyok sorsát, elhitetve a németekkel, hogy járványveszély van.

Raja meghallotta, hogy a szomszédos barakkból néhány asszony megszökött. Őt is igyekeztek rávenni, hogy szökjenek ki a partizánokhoz. Kezdetben Raisza nem szánta rá magát a szökésre, mert még nem tudta eléggé felmérni a helyzetet, nem ismerte ki magát a német őrszolgálat rendszerében. Hamarosan azonban megtudta, hogy az egész tábort Németországba akarják küldeni, hogy bányában dolgozzanak. Ez a hír riadóztatta, merész éjszakai szökést hajtott végre, egy francia vezető segített neki. De a sötétben Raja elszakadt tőle, eltévedt az ismeretlen terepen...

A fasiszták könnyen felismerték a kimerült, ágrólszakadt lányban a szökevényt. Azonnal lefogták, és egy másik táborba küldték.

Egy év múlva, 1945. október 3-án, huszadik születésnapján, tért vissza szülővárosába, Minszkbe. Találkozása a várossal egyszerre örömteli és keserű is volt. Megdöbbentette, mi maradt meg a nagyszerű Minszkből... Megriadt attól, hogy hazamenjen: és ha senkit nem talál életben? Már a Cskalov utcában járt. A házuk épen emelkedett ki a romok és az üszök közül... de a házban már mások laktak. Akkor hát valóban... De a néhány életben maradt szomszéd megnyugtatta a fájdalomtól halottsápadt lányt: élnek a szerettei, élnek! Az apja már az előző évben hazatért, s nem sok-

kal utána megérkezett a német rabságból a húga, Olja is. A két évvel azelőtt letartóztatott család végre ismét együtt lehetett. Valóságos csoda, hogy megmaradtak.

Új élet kezdődött, a bár nehéz, de békés háború utáni élet. Raja tanult és dolgozott, 1948-ban Minszkből átköltözött Cseljabinszkba, a kötöttárugyárban kapott munkát. Művezető lett, majd részlegvezető, majd szakoktatási módszertani szakértő, széles körű társadalmi munkát végzett a textil- és könnyűipari munkások szakszervezetében a üzemi bizottság elnökeként és a területi bizottság ellenőrző bizottságának elnökeként. A munkában elért sikereiért és társadalmi tevékenységéért Raisza Alekszandrovna Lenin születésének 100. évfordulója tiszteletére jubileumi emlékérmet kapott.

A LEGNEHEZEBB BEKERÍTÉSBEN

Az ellenség túlereje. — Védelem a folyóparton. — A blokád bezárult. — Visszavonulás. — A legrettenetesebb. — Támadások és ellentámadások. — Az SS-ek expedíciója meghiúsult.

A fasiszta betolakodók napjai 1944 nyarára a belorusz földön meg voltak számlálva. A Vörös Hadsereg szétzúzta az ellenséget a mogiljevi, a vityebszki, a gomeli és a poleszjei területen, négy front: az 1. Balti Front és a három Belorusz Front készülődött, hogy döntő csapást mérjen a „Közép" hadseregcsoportra, kiűzze a megszállókat a köztársaságból és kijusson a Szovjetunió állami határaira.

A német parancsnokság előre látva a kemény nyári harcokat, igyekezett megerősíteni hátországát, megbénítani, sőt felszámolni a partizánmozgalmat. Május végén a minszki terület déli járásai egyetlen hatalmas harcmezővé váltak. Több, az arcvonalról kivont hadosztály körülzárta a partizánokat rejtő erdőket, és a légierő, a tüzérség, a páncélozott járművek és harckocsik támogatásával támadásba lendült a felfegyverzett hazaiiak osztagai és dandárjai ellen.

A kologyinói erdőben, Minszktől 40 kilométernyire délre súlyos harcokat folytatott az ellenséggel a „Viharmadár" dandár M. G. Mormulev parancsnoksága alatt. Május végén a magasabbegység partizánjai feladtak négy települést. Az ellenség egy másik csoportosításával harcolt A. Sz. Jurkovcev őrnagy irányításával a „Belorusszia" dandár. A dandár körletében a fasisztáknak sikerült észak felől elfoglalniuk a Marjina Gorka és Sack közötti utat. Keletről, Marjina Gorka felől nagy erőkkel támadták a 2. minszki dandárt, amelynek parancsnoka N. G. Andrejev százados volt. Az ellenség rohammal elfoglalta Szincsa állami gazdaságot, a partizánok a puhovicsi járásban feladták Veleny és Kletyiscse falvát. Délről, Szluck és Sztarije Dorogi felől a hitleristák az I. V. Aresztovics vezetésével harcoló Frunze dandárt támadták. Nyugatról, Greszk, Belaja Luzsa, Siscsici, Buda Greszkaja felől erős gyalogság nyomult előre tüzérséggel és páncélosok-

kal A. M. Kaleda Szuvorov dandárja és különleges osztagunk ellen.

Kaleda dandárparancsnok két osztagát, a Frunze osztagot és a Szuvorov osztagot átadta nekem. Megmaradt alegységeivel könnyebben tudott manőverezni a nehezen áttekinthető helyzetben.

A különleges osztag állománya sem maradt változatlan. Éppen az utolsó büntetőexpedíció legelején Moszkva visszahívta az osztagból Grom politikai helyettest és Lunykov törzsfőnököt. A párt illegális városi bizottsága kérésemre jóváhagyta Konsztantyin Szermjazsko politikai helyettessé és Kozlov százados törzsfőnökké való kinevezését. Nem sokkal előbb, még tavasszal csatlakozott hozzánk Dmitrij Kuznyecov főhadnagy 40 géppisztolyosból álló csekista csoportja. A csoport Bobrujszk körzetében lépte át az arcvonalat.

A megerősített felderítő csoportok tűzharcba keveredtek az ellenség járőreivel. Elhatároztam, hogy a három osztagot előretolom a Szlucs folyó partjáig, ott foglalunk védőállást. Bár a folyó ezen a helyen nem volt mély, mégiscsak vízi akadályt jelentett.

Hajnalra elértük az Oszipovicsi és Bobovnya közötti műutat egy felgyújtott híd körzetében. A Frunze és a Szuvorov osztagot a szárnyakon helyeztem el, a derékhadat alkotó különleges osztag pedig birtokba vette a műutat. A Szlucs nyugati partját és a leégett hídhoz vezető utakat elaknásítottuk.

Állásaink felett két bombázószázad húzott el. Hátunk mögött tompa robbanások hallatszottak, majd minden elcsöndesedett.

A felderítés közölte, hogy Siscsici felől németek nyomulnak előre tüzérséggel és páncélosokkal. Felültem Orlik nevű lovamra, hogy megszemléljem a védelmi vonalat. A harcosok jól álcázták magukat, az aknavetőket mély árokban helyezték el, ahonnan biztonságosan lőhettek, a páncélelhárító fegyverek kezelői is nehezen sebezhető állást választottak ki. A híddal szemben Rudolf Zajac szakasza helyezkedett el állványos géppuskával.

— Milyen a hangulat, szláv testvérek? — kérdeztem hozzájuk érve.

— Kitűnő, parancsnok elvtárs! — jelentette a szakaszparancsnok.

— Nagyon fontos szakaszt védenek — mondtam. — Parancs nélkül egy lépést se hátráljanak!

— Inkább meghalunk, de nem hátrálunk! — biztosított Zajac.

Megnyugodva mentem tovább. A csehekre és a szakaszuk többi tagjára mindig számíthattunk.

A túlsó partról motorzúgás hallatszott. A parancsnoki harcálláspontra siettem, leszálltam a lóról és figyelni kezdtem. Orlikot a lovász a bokrok közé vezette.

Előttem húzódott a műút nyugat felé távolodó fehér szalagja. Az úton néhány fekete pont mozgott. Távcsövön szemügyre vettem őket. Német motorkerékpárosok közeledtek lassan a folyó felé. Óvatosan haladtak, aggódó pillanatásokat vetve maguk köré. Elérték az aknamezőt, s egyikük felrobbant. A többiek rémületükben géppuskájukból tüzet nyitottak, megfordultak és visszairamodtak.

Majd három harckocsi és egy önjáró löveg bukkant fel. Az első harckocsi aknára szaladt, egy helyben pörgött és elakadt. Erre a másik kettő és a löveg tüzet nyitott, a lövedékek a hátunk mögött robbantak fel, mi pedig csöndben maradtunk. A páncélosok fedezete alatt a gyalogság megközelítette a folyót, és a parton gyülekezett.

— Tűz! — adtam ki a parancsot az osztagoknak.

A partizánok minden fegyverükkel tüzet nyitottak. Az ellenség földre kényszerült, és hozzálátott, hogy beássa magát. A harckocsikon izzó szikrák pattogtak. Közben az úton gépkocsioszlop jelent meg újabb gyalogosokkal. Megkezdődött a leszállás. Kozlov törzsfőnök az út mellett elhelyezkedő géppuskásokhoz szaladt, és parancsot adott, hogy a friss erőkre összpontosítsák a tüzet. A jól célzott és sűrű golyózápor ellenére a háromszoros túlerőben levő ellenség a Szlucs nyugati partján gyülekezett, felkészült, hogy döntő rohammal átkeljen a folyón. És mi a helyzet a szárnyakon?

Befutott a Frunze osztag összekötője írásbeli jelentéssel: „Az ellenség tábori tüzérséggel lő minket, a parton gyülekezik és átkelésre készül. Halottaink is vannak." Tehát ott is ugyanez a helyzet. Röviden válaszoltam: „Tartsátok magatokat." És mi van Kaleda dandárparancsnokkal? A Kaledához küldött Anatolij Csernov visszatérve jelentette, hogy a dandár sikeresen védekezik, visszavonulásra nem gondolnak.

Légitámadás után az ellenség megrohamozta a partizánok állásait. Az élen haladó csoportoknak sikerült átkelniük a folyón, de nem tudták tartani magukat a keleti parton, s megsemmisítő tűz várta őket. Ez lehűtötte a harciasságukat, visz-

szavonultak és csöndben maradtak. A sötétség beálltával felderítőket küldtünk az ellenség irányába.

A felderítők hamarosan jelentették, hogy a németek máris megpróbálnak átgázolni a folyón, a halk vízcsobogás hallatszik is. Rakétáink azonnal felröppentek az égre. A géppuskások tüzet nyitottak a part felé igyekvőkre és azokra, akik már kijutottak a partra. A fasiszták újból visszavonultak. Hat katona azonban a mi oldalunkon, megbújva egy gödörben rekedt. Parancsot adtam Menysikovnak, hogy ejtse foglyul őket. Fél óra múlva ötöt közülük a harcállaspontra hoztak. Karl Antonovics kihallgatta a csuromvizes, a lövöldözéstől megsüketült, a partizánok erőteljes ellenállásától megrémült németeket.

Mint a foglyok elmondták, a tisztek elhitették velük, hogy a partizánoknál egy embernek csak öt tölténye van, ezért bátran megrohamozhatják őket, nincs mitől félniük. De a katonák a saját kárukon meggyőződhettek róla, hogy becsapták őket. A partizánok tüze iszonyatos volt. A foglyok megerősítették, hogy hadosztályukat az arcvonalról dobták át, Bobrujszk alól. A partizánok ellen gyalogságot, egy páncélosdandárt, hat repülőrajt, tüzérséget, sőt az úttorlaszok felszámolására még műszaki alakulatokat is felvonultattak.

Kihallgatásuk után a foglyokat biztonságos helyre vittük és őrséget állítottunk mellékük.

Hajnalban ismét megszólaltak a német lövegek. Egy lövedék Malev századának körletében csapódott be, s megölt két harcost. A tüzérségi előkészítés befejeztével az ellenség támadásba lendült. A szomszédos Scsorsz osztagból érkezett összekötő közölte, hogy szakaszukon az ellenségnek sikerült átkelnie a Szlucson. Beláttuk, hogy a helyzet számunkra kedvezőtlenül megváltozott, vissza kell vonulnunk. A támadást megállítva az osztagok Szeliscse falvához húzódtak, és az erdő szélén védelemre rendezkedtek be. Este a felderítők jelentették, hogy az ellenség nagy erőkkel lezárta a Bobrujszk—Szluck és a Minszk—Szluck közötti utat, a gyűrű tehát bezárult körülöttünk. Most már csak kitörésben reménykedhettünk.

Június 3-án, ezen a forró és derült napon a helyzet még súlyosabbá vált. Julian Zsargyeckij és Pavel Rulinszkij felderítők megtudták, hogy mögöttünk a fasiszták elfoglalták Nyiszpogyanka falvát. Már csak ez hiányzott!

— Ki kell verni az ellenséget a faluból — mondtam Koz-

lov törzsfőnöknek. — De legfeljebb egy század hagyhatja el az állásokat.

— Adjon egy századot, magam fogom vezetni — válaszolta a százados.

Kivontuk a védelemből Szidorov századát, géppisztolyosokkal megerősítettük és Kozlov a századdal megrohamozta a falut. A partizánok rohama megsemmisítő erejű volt, az ellenség halottakat és sebesülteket hátrahagyva megfutamodott Nyiszpogyankából. Kozlov visszatért a parancsnoki állásba, Szidorov pedig a századdal a visszafoglalt faluban maradt, hogy fedezze a hátunkat.

A három osztag védelmi vonala 2 kilométer hosszan nyúlt el. Harcrendünk nem volt tömör, a partizánok harci szelleme azonban kitűnő volt. Az ellenség szüntelenül újabb tartalékokat és technikai eszközöket vetett harcba, mi pedig erősítésben nem reménykedhettünk, csak saját magunkra számíthattunk, de az utolsó csepp vérünkig hajlandók voltunk kitartani.

Az első két támadás során az ellenség 40 katonát és tisztet veszített. Visszavertük a harmadik támadást is. Június 3-án délután 5-kor jelentést kaptam Kaleda dandárparancsnoktól:

„Gradov elvtárs, 16.00-kor a németek áttörték a védelmet dandárom szakaszán, elfoglalták Rugvica és Szirovadnoje falvát és keletről megindultak az Önök háta mögött levő erdőbe. Kaleda."

A bejelentés rendkívül lesújtó volt. De nehéz lett volna szemrehányást tenni szomszédainknak, hiszen több napig hősiesen dacoltak az ellenség túlerejével.

A különleges osztag parancsnoksága elhatározta, hogy elhagyjuk a greszki erdőt. A környező falvakba összekötőket küldtünk ki, hogy figyelmeztessék a parasztokat visszavonulásunkra, hadd tűnjenek el ők is, és hadd rejtsék el értékeiket a fasiszta rablók elől. A családi tábort már jó előre áthelyeztük megközelíthetetlen mocsarak közé.

Egy órával azután, hogy megkaptuk Kaleda értesítését, mind a három osztag elhagyta állásit. Az ellenség, amikor észrevette visszavonulásunkat, az utóvédnek hátrahagyott csoport golyózáporában rohamra indult, aknákra szaladt, egy tucatnyi katonát és három lőszeres kocsit vesztett és elmaradt a partizánoktól.

Koseli falva mellett álltunk meg. Hamarosan ide érkezett a

Szuvorov dandár is. Anatolij Kaledát lehangolta, hogy vissza kellett vonulni, de a találkozásnak örült. Hamarosan még többen lettünk: visszavonult a Ptyics mögé a mi irányunkban a „Viharmadár" dandár, a „Belorusszia" dandár, a 2. és a 3. minszki dandár, a párt néhány földalatti járási bizottsága.

Reggel az illegális városi pártbizottság tanácskozásra hívta össze a dandárok parancsnokait és komisszárjait, az illegális járási bizottságok titkárait. Csak I. V. Aresztovics nem volt köztünk, dandárja, a Frunze a Bobrujszk—Szluck és az Oszipovicsi—Bobovnya utak között harcolt.

A parancsnokok és a pártvezetők véleményt cserélve arra a következtetésre jutottak, hogy ebben a helyzetben teljesen meg kell változtatni a partizánakciók taktikáját. Az ellenség fölényben van élőerőben, s különösen technikai eszközben. Tehát nem célszerű nyílt harcba bocsátkozni vele. A legjobb kitörni a bekerítésből és hátulról rátámadni a németekre. Ez bátor és váratlan akció lesz, és a partizánokhoz jól illő.

A tanácskozáson meghatároztuk a magasabbegységek harci feladatát. A „Viharmadár" és a 3. minszki dandár átvágja magát a voronyicsi mocsarakon és az uzgyenszki járásban kijut az ellenség hátába. A Szuvorov dandár a Minszk és Szluck közötti utat átlépve a kopili járásban éri el az ellenség mögöttes területét és egyesül Sesztopalov dandárjával. A Frunze dandárnak Kaledán keresztül azt az utasítást adtuk, hogy manőverezéssel jusson el a fasiszta csoportosítás hátába, és lesállásokból mérjen csapásokat a németekre.

A különleges osztagnak, a „Belorusszia" dandárnak és a 2. minszki dandárnak, a párt illegális járási bizottságainak és a városi bizottságnak át kellett törnie az oszipovicsi járásba, majd megfordulva hátulról kellett rátámadnia az ellenségre. A városi bizottság titkáraiból, Lescsenyából és Maskovból, Andrejev, Jurkovcev dandárparancsnokokból és belőlem megalakult a magasabbegység törzse. A magasabbegység irányításával a törzs engem bízott meg.

Az alakulat több mint ötezer partizánból állt, emellett útközben asszonyok és gyerekek is csatlakoztak a dandárokhoz a családi táborokból és a környező falvakból. Az ellenség egyre jobban összeszűkülő gyűrűjében nagy és nehezen mozgatható erőt jelentett ez. Az élelem elfogyott, a lőszerkészletek kimerülőben voltak. A különleges osztag lőszerkészletét elosztottam a magasabbegység partizánjai között, azzal

az utasítással, hogy takarékosan bánjanak vele, parancs nélkül ne lőjenek, csak biztosra menjenek. Csak annyi lovat és fogatot tartottunk meg, amennyi a sebesülteknek, a lőszernek és a rádióállomásoknak kellett. Minden egyéb szállítanivalót elosztottunk a harcosok között. Így a vonat jelentős részétől megszabadultunk, a törzs rendelkezésére álló erők mozgékonyabbá, manőverezőképesebbé váltak.

Az oszlop megindult, hogy végrehajtsa a kitörést. Meleg júniusi éjszaka borult ránk. A távolban ágyúk dörögtek, a mélykék eget robbanások és tűzvészek fénye ragyogta be. Ahogy közeledtünk az ellenséghez, a hangulat egyre nyomasztóbbá vált, nőtt a készülődő összecsapás miatti szorongás.

A törzs elhatározta, hogy a harc előtt mindenkinek pihenőt engedélyez. A puhovicsi járásban Bityeny félszigeten álltunk meg éjszakázni. A vonat átkelt a Ptyics keleti partjára, mi pedig őrséget állítottunk ki és pihenni tértünk.

A bokrok alatt a fűben én is nyugovóra tértem, a parttól nem messze. Nyugtalanul aludtam, bár e néhány nap alatt halálos fáradtság halmozódott fel bennem. Reggel 4 órakor robbanások, géppuska-kelepelés és repülőgépek búgása riasztott fel. A németek aknavetőkkel és géppuskákkal tűz alá vették a félszigetet, a magasban kerengő repülőgépük helyesbítette a tüzet. A tábor zaklatottan, idegesen, és megzavartan ébredt fel. Az emberek nem tudták, hol vannak, mi történik és miért. Az ilyen pillanatokban szokott kitörni a pánik, ami a háborúban a legrosszabb lehet. Valakinél félálomban a rettegés legyűrte a józan észt, felordított:

— Meneküljünk. Bekerítettek!

A félszigeten összezsúfolt tömeg megremegett, egy pillanatra megdermedt a rémülettől, majd ki merre tudott, árkonbokron keresztül a folyóhoz iramodott, a komphoz, vagy úszva igyekezett elérni a túlpartot . . .

Elöntött a szégyen, a keserűség, a bosszúság. Ez volt a legnehezebb pillanata ennek a legsúlyosabb körülzárásnak. Felugrottam, hogy elálljam a menekülők útját.

A menekülők tömegéből kiváltak a parancsnokok, a magasabbegység törzsének tagjai, körülvettek és együttes erővel sikerült úrrá lennünk a pánikon.

A legjobbkor, mert a tüzérségi előkészítés után megindult a tábor ellen a német gyalogság is. Most a káprázat elmúltával a partizánok szégyellték pillanatnyi gyengeségüket és

haragjukat a támadó fasisztákon töltötték ki. Az ellenség számtalan halottat hagyva hátra a harcmezőn visszafordult.

A törzs elhatározta, hogy átkelünk a Ptyicsen. Amíg a harcosok felverték a hidat, összehívtuk az osztagok parancsnokait és komisszárjait és szigorúan, pártszerűen megvitattuk a reggeli pánikot. Ezt követően gyűlést tartott minden alegység.

Az estét meg sem várva megkezdtük az átkelést. Jurkovcev és Andrejev dandárjának kellett először átkelnie az illegális járási bizottságokkal és a városi bizottsággal. A különleges osztag hátramaradt, hogy fedezze az átkelést.

Bombázórepülők húztak el felettünk. Ahogy korábban is gyakran előfordult, a bombákat pontatlanul célozva szórták le és nem okoztak kárt.

Miután a két dandár átkelt a keleti partra, sokáig vártam az összekötőjüket. De nem jött senki. A felderítők jelentették, hogy a túlsó parton egy lélek sincs. Elmentek volna, sorsára hagyva a különleges osztagot? Ekkor az átkelőre tüzet nyitottak a fasiszta páncélosok. Parancsot adtam, hogy a tűz ellenére átkelünk és utolérjük az oszlopot.

A keleti parton kifogtuk és szétkergettük az utolsó lovakat, a szállítanivalókat a vállunkra vettük és az ingoványos mocsárban megindultunk a többiek után. Útközben felszedtünk négy sebesültet Jurkovcev dandárjából és éjjel egy órakor beértük a két dandárt. Rárontottam a dandárparancsnokokra. Andrejev azt állította, hogy küldtek hozzám összekötőt, de az összekötő nyilván elpusztult vagy eltévedt.

Együtt folytattuk az utat kelet felé. Kijutottunk az oszipovicsi járásba és Talka vasúti állomástól délre egy fiatal fenyvesben megálltunk. A partizánoknak sötétedésig pihenőt engedélyeztünk. Javaslatomra éjszaka visszafordultunk a Biteny félszigetre, arra számítva, hogy a németek már átfésülték a félszigetet és eltűntek.

Hajnalra elértük a félszigetet, védőállást foglaltunk és felderítőket küldtünk ki. Menysikov és harcosai Bityeny falvánál fasiszta oszlopba ütköztek. A németek hamarosan meg is rohamozták a félszigetet. Ellenlökésre indultam a különleges osztaggal, és sikerült is visszavetnünk a németeket.

Az első rohamot rögtön követte a második, s egy óra múlva a fasiszták harmadik rohamukkal áttörték a 2. minszki dandár védelmét. Az áttörés helyére siettem Dmitrij Kuznyecov géppisztolyosainak csoportjával. Farkasszemet néz-

tünk a németekkel, közvetlen közelről lőttünk. Az ellenség nem állta a csapásunkat, megfutamodott.

Ezen a napon reggel 5-től delig összesen 12 rohamot vertünk vissza. A magasabbegység törzsének tanácskozásán Jurkovcev szemrehányást tett, hogy szükségtelenül visszatértünk a „halál félszigetére", ahogy a partizánok elnevezték. A dandárparancsnoknak részben igaza volt, de hol, melyik más helyen lehettünk volna nyugodtabban? Mindenfelől szorongatott minket a könyörtelen blokád. Lescsenya megállította Jurkovcevet:

— Erről majd később beszélünk. Most inkább azon gondolkozzunk, hogyan tovább.

Javasoltam, hogy estig tartsuk magunkat, azután pedig nyugat felé törjünk át. A törzs egyetértett velem.

Újabb támadás indult, ezt is visszavertük. A harc során megsebesült Arkagyij Oganeszjan géppuskás.

A sötétség beálltával a hitleristák újabb támadást indítottak, megpróbálták rohammal bevenni a félszigetet. Ismét nekem kellett ellenlökésre vezetnem a partizánokat. Egy kilométeres védelmi szakaszon morzsoltuk fel és vetettük vissza az ellenséget. A heves ellentevékenység sikeréhez hozzájárult Kozlov is, aki egy századnyi géppisztolyossal a németek hátába került.

A kedvező pillantot felhasználva a magasabbegység a blokádon nyitott résen keresztül megindult nyugatra és június 9-én reggel Lavi falvától négy kilométernyire a mocsaras erdőben tartott pihenőt. A nyolcnapos harc nem múlt el nyomtalanul. A partizánok mély álomba zuhantak. A kitörés sikeres volt, a németek egész nap békén hagytak, még repülők sem mutatkoztak. Csak kijutottunk a halálos gyűrűből!

A törzs elhatározta, hogy a magasabbegységet a greszki erdőbe vezeti, s útközben szétveri Laviban az ellenséges helyőrséget. Éjszaka az osztagok megindulóállást foglaltak a támadáshoz. A hitleristák kezdetben ellenálltak, de 30 perc múlva kiürítették a falut és megfutamodtak Sztarije Dorogiba.

Amíg a greszki erdő felé haladtunk, a felderítés észrevette, hogy a német csapatok kivonulnak a partizánok övezetéből. A büntetőexpedíció tehát véget ért, és még most, az utolsó alkalommal sem hozott sikert a német fegyvereknek. A körülzárás alatt a magasabbegység partizánjai mintegy száz halottat veszítettek, s ugyanennyi sebesültjük volt. A

hitleristák veszteségei ennek nagyjából a tízszeresét tették ki. A büntetőosztagok igen sok szenvedést okoztak a partizánövezetben fekvő falvak lakóinak is.

A törzs elbocsátotta a németek elől nálunk védelmet talált békés lakosságot, a partizáncsapatok pedig szétoszlottak bázisaikra.

Június 10-én érkeztünk meg téli táborunkba. A táborban félig lerombolt földkunyhókat, bombák és lövedékek vájta tölcséreket találtunk, a németek felgyújtották a zsákmányolt teher- és személygépkocsikat. Harcosaink munkához láttak.

A mocsarak közül visszaköltözött korábbi helyére a családi tábor. A táborban senkinek nem esett baja, mindenki egészséges és vidám volt.

Ismét megjelentettük a „Minszki Bolsevikot", pártgyűlést tartottunk, elfogadtuk Rahmatulla Muhamedjarov, Pavel Rulinszkij és Danyiil Szorin tagjelöltségét, Vaszilij Kaledát pedig felvettük a pártba. A robbantócsoportok a vasúthoz készülődtek. Tehát a partizánélet folytatódott a megszokott kerékvágásban.

Néhány nap múlva azonban Janovszkij rádió3 Moszkva parancsát fogta, amely teljesen megváltoztatta terveinket.

A NÉMETEK KIŰZÉSE

A központ parancsa. — Menetoszlopban. — Találkozás a gárdistákkal. — Útban Minszkbe. — A partizánok díszszemléje. — Dicső hazafiak.

A rádiótáviratot elolvasva nem tudtam türtőztetni magam, örömmel felkiáltottam:

— Nagyszerű!

— Micsoda? — érdeklődött Szermjazsko politikai helyettes.

— A népbiztosságtól és a Partizánmozgalom Központi Törzsétől azt a parancsot kaptuk, hogy vonuljunk Kelet-Poroszországba.

— Remek! A partizánoknak tehát Belorussziában hamarosan nem lesz már tennivalójuk. Kellemes munkanélküliség köszönt ránk.

— A Vörös Hadsereg gondoskodik a kenyérkeresetünkről, Kosztya, a hitleristákból csak foszlányok maradnak!

Emelkedett hangulatban vittük el a sürgönyt a városi pártbizottsághoz és az osztag törzséhez. A sürgöny mindenkire ugyanolyan hatással volt, mint ránk. Szavelij Konsztantyinovics Lescsenya javasolta, hogy hívjuk össze a városi bizottság és a törzs közös ülését, s az ülés értékelje a különleges osztag belorussziai harci tevékenységét. Siętve készültem a beszámolóra.

Emlékezetemben lepergettem az ellenség kezébe került szovjet földön vívott harc 28 hónapját az arcvonal sítalpakon való átlépésétől a büntetőosztagok elleni legutóbbi nyári harcokig. Felidéztem a bajtársak hőségtől, széltől, fagytól cserzett, lőporfüstös, vérrel borított arcát és a halottakat. Ismét hallottam magamban a háború hangjainak skáláját: a lövéseket, a robbanásokat, a motorzúgást, az üvöltést, a nyögést, a pattogó parancsokat, szitkozódást, a pihenőkön az elnyújtott éneklést. Magam előtt láttam a különleges osztag szerteágazó földalatti hálózatát és a feladataikat hallgatva, csendben, avatatlan szem számára észrevehetetlenül végző bátor földalatti harcosokat. Érett, idős emberek, egészen fia-

tal legénykék és lányok, s mindegyikükben határtalan merészség, halálmegvetés, a mindent beragyogó felismerés, amelyért bármikor készek áldozatot hozni.

A tanácskozáson mindezt nem mondtam el. A beszámoló szárazon tárgyilagos, szinte statisztikai volt.

Az osztag a 28 hónap alatt 187 szerelvényt robbantott fel élőerővel, technikával és lőszerrel. A harcokban és a diverziókban több mint 14 000 ellenséges katonát és tisztet semmisítettünk meg. A mi veszteségeink: 60 halott és 70 sebesült.

A különleges osztag földalatti csoportjai 52 nagyszabású diverziót hajtottak végre, ebből mintegy 40-et Minszkben. Felrobbantottak és felgyújtottak 65 üzemanyaggal teli tartálykocsit, két mozdonyt, 24 fasisztákat és lőszert szállító vasúti kocsit, 2 repülőgépet, több mint ezer megszállót semmisítettek meg, 150 békés családot hoztak ki a városból, 110 hadifoglyot szabadítottak ki.

Ez alatt az idő alatt 47 embert vettünk fel a pártba, több ezer példányban adtunk ki és terjesztettünk röplapokat, újságokat, tájékoztató közleményeket. Az osztag munkájában nagy szerephez jutott a BK(b)P tavaly októberben megalakított minszki illegális városi bizottsága. A partizánok egész tevékenységüket a pártszervek, a Partizánmozgalom Központi Törzse és a népbiztosság állandó irányításával végezték.

A nyugatra indulással összefüggésben a városi bizottság felmentett a Minszkben és a terület más városaiban tevékenykedő földalatti csoportok irányítása alól. Átadtam a városi bizottság titkárainak a földalatti harcosok és az összekötők jegyzékét, a jelszavakat és a titkos címeket.

A tanácskozás után bejelentettük a harcosoknak Moszkva parancsát. Szülőföldjükön befejeződött hát a partizánok csatája! A sok vihart látott legények szenvedélyesen kiáltoztak:

— Irány Poroszország!

— Meg sem állunk Berlinig!

Ebből az örömteli alkalomból engedélyeztem Joszif Joszifovics Koszko gazdasági vezetőnek, hogy ünnepi vacsorát készítsen borral.

Három egymást követő éjszakán fogadtuk az Obcseje melletti leszállópályán a központ repülőgépen küldött szállítmányait. Lőszert, ruhát, lábbelit, húskonzerveket, rizst, dohányt,

cukrot, friss moszkvai lapokat, pisztolyokat, géppisztolyokat és kézigránátokat dobtak le nekünk.

Elhatároztuk, hogy 500 harcossal indulunk útnak, a legfiatalabbakkal és a legerősebbekkel. A többiek irányítását Dmitrij Kuznyecovra bíztam. Neki kellett gondoskodnia a családi táborról is.

— Amivel csak tudsz, árts a visszavonuló hitleristáknak — mondtam búcsúzóul a hadnagynak —, lépj kapcsolatba és működj együtt a Vörös Hadsereg csapataival. A győzelem után találkozunk.

A minszki földalatti mozgalommal a kapcsolat tartására a városi bizottsággal maradt Krasznyitszkij, Murasko, Matuzov és mindazok, akiket a városban az a veszély fenyegetett, hogy az SD és az Abwehr fasiszta hóhérai letartóztatják őket, s ezért az osztag bázisára jöttek.

Forró búcsút véve mindenkitől, a menetoszlop elhagyta a tábort. A felderítők csoportját a terepet jól ismerő Julian Zsargyeckij és Pavel Rulinszkij vezette. Éjszaka átléptük a Minszk—Szluck műutat és 40 kilométert megtéve a kopili járás erdőibe jutottunk. Találkoztunk Sesztopalov dandárjának felderítőivel, s hamarosan megérkezett hozzánk maga a dandárparancsnok. Ismertette az övezet helyzetét és vezetőket adott a különleges osztag mellé.

Pihenőre térve felállítottuk a rádióállomást és vettük Moszkva közleményét a Vörös Hadsereg általános támadásáról Belorussziában.

— Igyekezzünk csak nyugat felé — mondta vidáman Szermjazsko. — Máskülönben könnyen a mieink hátába kerülünk!

Melyik erdei harcos nem vágyott arra ezekben a hosszú hónapokban, hogy minél hamarább találkozzon a Vörös Hadsereg csapataival! Hazafias kötelességünk azonban most Poroszországba vitt minket, hogy ott kamatoztassuk a belorusz erdőkben szerzett tapasztalatokat. Mindannyian előre néztünk, nem törődtünk a nehéz szállítmánnyal, az alig járható utakkal, az új csizmában feltört lábbal és a menettel együtt járó örökös fáradtsággal.

Három nap alatt eljutottunk a Nyemanhoz és a folyó zöldellő partján pihenőt tartottunk. Felidéztem, hogyan keltünk át a folyón 1924-ben a merész sztolbci akció után. Azóta húsz év telt el, s most ugyanott vagyok, ismét át kell jutnom harcosaimmal a nyugati partra. Milyen szeszélyesen alakul né-

ha az ember sorsa, mennyi ismétlődés, egy téma mennyi variációja fordul elő benne, de tökéletes egybeesés soha nincs. Ezúttal nem kellett átkelnem a Nyemanon.

Janovszkij rádiótáviratot vett át, amelyben az osztag utasítást kapott, hogy függessze fel a menetet és maradjon a helyén. Moszkva második értesítése haláluk után kitüntetett bajtársainkról szólt: Nyikolaj Gyenyiszevicsről, Vlagyimir és Konsztantyin Szenykóról, Nyikolaj Androszikról, Vajgyilevicsről, Jakov Vorobjevről, Heinz Linkéről, Pavel Gruntovicsról, Ványa Zalesszkijről, Turkinról és másokról.

A két rádiótáviratot felolvastam a harcosoknak. Az első ellentmondó értelmezéseket váltott ki, a második pedig mély hallgatást. Az elesett hősök örökre a sorainkban maradtak, nem húztuk ki őket sem a névsorból, sem szívünkből.

— Hogy értsük az új parancsot? — kérdezgettek a parancsnokok és a harcosok.

— Többet én sem tudok. Ha megérjük, meglátjuk.

Kosztya Szermjazsko azt mondta, hogy nyilván nincs már szükség az osztagunkra nyugaton, más osztagok közelebb fekvő vidékekről gyorsabban eljuthattak Kelet-Poroszországba, és különben is a helyzet olyan gyorsan változik, hogy nem lehet mindent előre látni! Egyetértettünk a politikai helyettessel és vártuk a további utasításokat.

Június utolsó napjaiban a Vörös Hadsereg lovas felderítői beleütköztek őrszemeinkbe. Valja Vasziljeva, Larcsenko és Tyernovszkij körletünkbe vezették az 1. Belorusz Front gárdistáinak osztagát. A partizánok újjongva leszedték a nyeregből és feldobálták őket. Majd kérdések következtek, a gárdisták váll-lapjainak és jelzéseinek szemrevételezése. Bajtársi vacsorát rendeztünk, s a vacsorán a különleges osztag harcosai és a gárdisták felidézték, amit átéltek és amit láttak. A mieink az ellenség hátában folytatott háborúról meséltek, a többiek az arcvonalról, s mindannyian egyetértésben ürítettünk poharat a fasiszták kiűzésére hazánkból.

Nekem szakmai beszélgetésem is volt a hadsereg felderítőivel. Közöltem velük felderítésünk adatait az ellenségről, ők pedig ismertették a belorussziai előrenyomulás menetét. Kiderült, hogy az élen haladó csapatok nyugat felé előretörve több szakaszon megelőztek minket. Az arcvonal azonban nem volt összefüggő, csaptaink hátában néha jelentős ellenséges csoportosulások is maradtak.

Másnap reggel a főparancsnoksági tartalék tüzérei érték el táborunkat. A tüzérek szemrehányást tettek a partizánoknak, hogy tönkretették az utakat: sem gyalog, sem járművel nem használhatók, s különösen nem a nehéztüzérség lövegeivel. Az erdei harcosok erre csak azt válaszolták: „Ezért aggattak tele minket kitüntetésekkel!"

A találkozásnak nagyon örültünk.

Ismét rádiótáviratot kaptunk, hogy vonuljunk a felszabadított Minszkbe. Belorusszia fővárosa szabad! A partizánok és a tüzérek dörgő hurrát kiáltottak, több tucat erős és lebarnult kéz dobálta a levegőbe a rádiósokat, majdnem a fiatal fenyők csúcsáig.

Testvérekként vettek búcsút a különleges osztag harcosai a frontharcosoktól, közös fényképet készítettek magukról, együtt falatoztak, énekeltek. A mi utunk északkelet felé vezetett, ők pedig nyugat felé tartottak, a közeli államhatárhoz, majd Lengyelországba és Németországba.

Minszkbe nem gyalogoltunk, hanem szinte szárnyakon repültünk. Pontosan nem tudtuk még, mi lesz Minszkben, de mind vártuk már a találkozást bajtársainkkal, rokonainkkal és szeretteinkkel, vagy legalább hírt akartunk kapni róluk... Bár a katonai helyzet még mindig nehezen áttekinthető volt, elhatároztuk, hogy elhagyjuk az erdőt és hogy gyorsabban haladjunk, közvetlenül a Szluck—Minszk műúton megyünk.

— Eleget kószáltunk a mocsarakban, az erdők sűrűjében. Hízlalják most a körülzárt németek a szúnyogokat — mondogatták a partizánok. — Szerepet cserélünk!

A mezőkön már beérett az őszi vetésű gabona, az erdőben csattogtak az énekesmadarak. Mintha a belorusz természet is a gyűlöletes jövevények kiverését ünnepelte volna.

Velünk szemben végtelen oszlopban haladtak a katonákkal és szállítmányokkal megrakott gépkocsik, a harckocsik, az önjáró lövegek, a pótkocsis vontatók. Az égen vörös csillagos vadászgépek, bombázók, harci gépek röpültek. Régóta nem láttunk ilyen fenyegető erőt, régóta nem éreztük magunkat ennyire otthonosan.

— Ez igen! — kiáltoztak elragadtatva a partizánok a szemüket meresztve.

Július 6-án reggel 8-kor a különleges osztag elérte Szamohvalovicsit. Belorusszia fővárosáig 18 kilométer maradt hátra. Szamohvalovicsiben azonban a hadsereg járőre feltartóztatott minket. A járőrt vezető tiszt elmagyarázta, hogy a

Minszkbe vezető út nem veszélytelen, a várostól délre összegyűltek a szétvert csapatok maradványai és megpróbálnak áttörni nyugatra. Megkerestem a tiszt felettesét. A fiatal, ősz hajú ezredes azt mondta:

— A városba nem engedjük be magukat. Váratlanul ezer főt is elérő ellenséges osztagok bukkannak fel, elpusztulnának. Még ide is bekukkanthatnak...

— Akkor jelöljön ki nekünk védelmi szakaszt!

— Ez már más. Nekünk egyelőre még kevés itt az erőnk.

Az ezredes az erdőszélen jelölte ki a különleges osztag szakaszát. Déltájban a bokrok közül felbukkantak a németek. Karl Antonovics kérésemre odakiáltott nekik, hogy adják meg magukat. Válaszul géppuskából tüzet nyitottak. Mi sem maradtunk adósok, majd rohamra indultunk és foglyokat ejtettünk. Este frontharcosokból álló század váltott fel minket, mi pedig bevonultunk Szamohvalovicsibe. A kisváros tömve volt partizánokkal.

— Melyik dandárból vagytok? — kérdeztem egyiküket.

— A 3. minszkiből.

— És hol van Misznyik dandárparancsnok?

A partizán nem tudott válaszolni, sokáig kellett keresni a parancsnokot. Misznyik csapnivalóan rossz hangulatban volt.

— Gondolj csak bele! Minszk karnyújtásnyira van ugyan, de minket nem engednek be. Talán nem tudunk harcolni?! Nem verjük szét a tévelygő fasisztákat? Menjünk a tábornokhoz, Gradov!

— Menjünk!

A tábornok nyilván most először találkozott partizán „támadással".

— Engedjen minket tovább még ma! — kértük egyhangúlag.

— Nem lehet kedves elvtársak. A légi felderítés adatai szerint erős ellenséges csoportosulások lépik át egymás után a minszki műutat, nyugat felé igyekeznek. Végük lenne, várjanak holnapig.

— De hisz kétezer harcedzett partizánunk van! Miért kellene félnünk bekerített és szétvert fritzektől! Tudja, hogy mit csinálunk velük... — heveskedett Misznyik dandárparancsnok, s én is támogattam őt.

A tábornok engedett a nyomásnak. De nem azonnal.

— Bátor emberek! — mondotta. — Legendás hősök! —

Valóban nem sajnálják éppen a felszabadulás napjaiban feláldozni az életüket!

Aztán megenyhülve mondotta:

— Isten neki, hisz maguk partizánok. Ha nem engedném magukat, kis csoportokban, úgyis átszivárognának. Akkor már inkább menjenek együtt. Engedélyezem!

Köszönetet mondtunk.

— Lőszerre nincs szükségük? — érdeklődött a tábornok. — Az összeütközéseket nem tudják elkerülni, pontos értesüléseink vannak a bekerítettekről.

— Esetleg aknát — mondta a felvidult Misznyik.

— Kapnak aknát, dandárparancsnok! Akkor hát rajta, elvtársak, jószerencsét!

Elláttuk magunkat aknával, s este a dandár és a különleges osztag megindult az úton Minszk felé. Elöl és a szárnyakon megerősített felderítő csoportok haladtak. Sztanykovscsina falva mellett egy rozstáblában nagy csapat németet fedeztek fel.

— Elkapjuk őket? — javasolta Misznyik.

— Kapjuk el.

A partizánok hangtalanul körülvették a mezőt. Karl Antonovics haladt az élen, felszólította a németeket, hogy adják meg magukat. Erre géppuskából tüzet nyitottak. Mi is tüzeltünk és szorosabbra vontuk a gyűrűt. A németek nem várták ki a végét, egymás után álltak fel felemelt karral és megadták magukat. A 110. rohamhadosztály egyik ezredének maradványaihoz tartoztak. A foglyokat oszlopba rendeztük és magunkkal vittük.

Útközben összefogdostunk még néhány német csoportot, a foglyok oszlopa szemlátomást felduzzadt.

Minszk közelében szovjet harckocsikkal és gyalogsággal találkoztunk — az ellenség körülzárt csapatait számolták fel.

A dandár és a különleges osztag július 6-án este 11-kor vonult be a belorusz fővárosba.

A városban itt-ott tűzvész pusztított, a város központját a fasiszták romokban hagyták hátra. A kései időpont ellenére az utcák tele voltak emberrel. A lakosság újjongva fogadott minket. Ölelgették, csókolgatták a partizánokat, virágokkal kedveskedtek. Csak sóval és kenyérrel nem vonultak elénk, mert a minszkiek már rég nem láttak se sót, se kenyeret. Vízben főtt krumpli volt a fő táplálékuk.

Helyenként lövöldözés volt hallható: a még megmaradt megszállókat verték ki.

A különleges osztag a mesterséges tó partján vert tábort. Felkerestem a városi pártbizottságot. Lescsenya és Maskov szívélyesen fogadott. A titkárok máris teljes erővel dolgoztak, még éjszakánként is. Az összekötők elhozták a földalatti harcosokat, a pártbizottság tagjai megismerkedtek velük, kikérdezték őket tevékenységükről. Borisz Ivanovics Csirko csoportparancsnok jelentette, hogy emberei gondosan szemmel tartották az ellenséges aknászokat és megmentették a felrobbantástól a Mjasznyikov, a Vorosilov, a Kirov és a Bolsevik üzemet, a Vörös Hadsereg Házát, az Operát, a II. számú villanytelepet.

Az első titkár és a jelenlevők kezet szorítottak a bátor földalatti harcossal.

— A nép soha nem felejti el érdemeiket — biztosították őt.

A likőr- és pálinkaüzem gazdasági vezetője, Pjotr Karpovics Nacion elmondta, hogyan szervezték meg az üzem védelmét a visszavonuló fasiszták rombolásaitól és hogyan távolította el az aknákat földalatti csoportjának két tagja, Pinkevics és Sztoplennyik július 3-án egy nagy német lőszerraktárból. A hatalmas mennyiségű lövedéket, aknát, repülőbombát, gránátot és trotiltöltetet hadizsákmányként átadták a Vörös Hadseregnek.

Felkereste a városi bizottságot az ellenséges tisztekkel és katonákkal teli utasszállító kocsikat megsemmisítő Gavrilov, a tartálykocsikat felgyújtó Ignat Csirko és a földalatti mozgalom sok más tagja.

Július 6-tól az egész addigra felszabadult köztársaságból áramlani kezdtek Minszkbe a partizánok dandárjai és osztagai. A város nem tudott ennyi embert befogadni. Belorussziában a felfegyverzett hazafiak 1108 osztaga, 199 dandárja tevékenykedett, összesen 374 000 emberrel. A város környékén partizántáborok nőttek ki a földből. A táborokban megváltozott, békés élet folyt. Bár a háború csak tíz hónap múlva ért véget, a belorusz nép már megünnepelhette az első győzelmet, a felszabadulást a hitlerista megszállás alól.

A belorusz főváros tereit és utcáit reggeltől estig elárasztották a város lakói és a partizánok. Örömtől eltelve találtak újra egymásra a bajtársak, a rokonok és az ismerősök. A várost elárasztotta a nótaszó.

A galád ellenség feletti nagy győzelem megünneplésére a

Belorusz Szovjet Szocialista Köztársaság kormánya 1944. július 16-án megrendezte Minszkben a partizánok díszszemléjét.

Korán reggel mindenfelől, Sztorozsevkából, Komarovkából, a cservenyi országútról, a környező falvakból megindultak a lóversenytér felé az erdei harcosok és a lakosság oszlopai. A Szviszlocs menti hatalmas zöld mezőn beláthatatlan embertömeg hullámzott. Eszembe jutottak a háború előtti minszki ünnepi felvonulások. Több tízezer ember gyűlt össze akkor is a Lenin téren, de ekkora tömeget soha nem láttam.

Amikor Kosztya Szermjazskóval áttörtük magunkat az ünnepi tolongáson, számos ismerőssel találkoztunk. Andrej Dubinyin partizánparancsnok elmondta, hogy Nyugat-Belorussziában éppen a Vörös Hadsereg csapataival való egyesülés előtt elpusztult Leonyid Joszifovics Szoroka őrnagy, hajdani szomszédunk a minszki övezetben... Még fel sem tudtuk fogni a tragikus hírt, amikor sértetlenül szembejött velünk Fjodor Borovik. Tavasszal a központ utasítása értelmében Nyikolajev politikai vezető csoportjával Szergo őrnagy osztagához ment. Robbantócsoportot vezetett, hat szerelvényt siklatott ki... Amíg eljutottunk az osztagunkhoz, a jó hírek szomorúakkal váltakoztak, s Kosztyával együtt hol elkomorultunk, hol elmosolyodtunk.

A díszszemle kezdete előtt megjelent az emelvényen P. K. Ponomarenko, Belorusszia Kommunista Pártja Központi Bizottságának titkára, I. D. Csernyahovszkij hadseregtábornok, a 3. Belorusz Front parancsnoka, V. I. Kozlov, a minszki terület pártbizottságának titkára és más párt-, tanácsi és katonai vezetők.

Ponomarenko elvtárs üdvözölt mindenkit Belorusszia felszabadulása alkalmából.

A hatalmas tér partizánmódra hurrával válaszolt.

— Engedjék meg, hogy nevükben tolmácsoljam kommunista pártunk szeretetének és hálájának szavait a belorusz földnek szabadságot hozó dicsőséges harcosoknak.

Ismét lelkes hurrá harsant fel.

— Éljen nagy hazánk!

— Hurrá!!!

Pantyelejmon Kondratyevics a gyűlés résztvevői és az egész belorusz nép nevében köszönetet mondott a köztársaság területéről az ellenséget kiűző három Belorusz Front és az 1. Balti Front csapatainak.

Beszédében elmondta, mit kellett átélniük az embereknek a fasiszta rabságban, felidézte azokat, akik nem érték meg ezt a fényes napot. A hitlerista gonosztevők több százezer szovjet állampolgárt semmisítettek meg, gyötörtek halálra a táborokban, irtottak ki vadállati kegyetlenséggel a városokban és a falvakban. Hány anya vesztette el gyermekeit, hány gyermek maradt árván!

Ponomarenko beszélt a nép hősiességéről, a partizánok hadititeteiről. A hitlerista megszállókkal szembeni népi ellenállás lelke a kommunista párt volt. Az ellenség mögöttes területén kilenc illegális területi bizottság, 174 illegális járási bizottság és városi bizottság, a partizánok magasabbegységeiben és osztagaiban 1113 pártalapszervezet működött. A párt vezetésével alakult meg és tevékenykedett a Komszomol 10 területi, 206 városi és járási bizottsága, több mint 5000 alapszervezete. Az alapszervezetek Belorusszia Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetségének 73 000 tagját tömörítették, akik fegyverrel a kézben harcoltak a külföldi invázió ellen.

Pantyelejmon Kondratyevics felidézte azt a nehéz és hősies utat, amelyet a nép a háború három éve alatt járt be, megnevezte a partizánmozgalom és az illegális harc sok hősét.

— Minszk lakói! Partizánok! Nagyszerű hazafiaknak mutatkoztatok ebben a három rettenetes évben, nem hajtottatok fejet az ellenség előtt. Most az a feladat áll előttetek, hogy fáradságot nem ismerve dolgozzatok Minszk és Belorusszia valamennyi városa és falva helyreállításán és megújításán. Az egész ország segít nekünk. Már megindultak az első élelmet és építőanyagot szállító vonatok Gorkijból, Szverdlovszkból és máshonnan. Begyógyítjuk gyönyörű fővárosunk sebeit!

— Begyógyítjuk! — visszhangozta a nép.

A gyűlés véget ért. A partizánok kiegyenesítették a sorokat.

— Díszszemle, vigyázz!

A brigádok és az osztagok kihúzták magukat.

— Jobbra igazodj! Osztagonként, lépés indulj!

Az emelvény előtt először a Voronyanszkij dandár haladt el. Mögötte a Scsorsz, a Csapajev, a Cskalov és a Kirov dandár. Virágokkal feldíszített lovon vonulnak fel a lovaspartizánok. Zsákmányolt ágyúk gördülnek el. Jönnek a „Rohamdandár", az 1., a 2. és a 3. minszki dandár harcosai.

Mögöttük menetel különleges osztagunk. Az emelvényen túlhaladva Szermjazsko politikai helyettessel és Kozlov törzsfőnökkel félrehúzódom, hogy megnézzük a díszszemle folytatását.

Milyen büszke, bátor arcok! Mennyi méltóság és nemesség az erdei harcosok egész megjelenésében.

Elhalad a „Viharmadár", a Vorosilov, a „Belorusszia" dandár és így tovább. Más az öltözék, más az életkor, sokféle a fegyver, de az ügy közös, egy a haza, egy az igazság!

Felejthetetlen díszszemle volt.

AZ UTOLSÓ LÖVÉSEK

Nagy népek barátsága. — Földalatti nacionalista mozgalom Litvániában. — A csekisták és a katonák akciói. — A banditák bevallják bűnüket. — Operatív munkatársunk megölése. — Elesett és élő hősök.

A partizánok díszszemléje után új beosztást kaptam a népbiztosságtól és elbúcsúztam a különleges osztagtól. Az osztag teljesítette minden funkcióját és feloszlatták. Az osztag sok tagja folytatta a harcot a küzdő hadseregekben és ünnepelte a győzelmet Berlinben, Prágában vagy az Elbánál.

Engem nem küldtek ki a frontra.

Szövetségesi kötelezettségéhez hiven országunk hamarosan hadat üzent az imperialista Japánnak. Az ellenség erős, jól felfegyverzett Kvantung-hadseregét 23 nap alatt szétzúztuk. A szovjet csapatok a Csendes-óceáni Flottával együttműködve felszabadították Északkelet-Kínát, Észak-Koreát, Dél-Szahalint és a Kuril-szigeteket.

Soha nem jártam a Távol-Keleten, nagyon izgalmasnak ígérkezett hát, amikor megkaptam kinevezésemet Mandzsúriába a hátország megtisztítását végző operatív csoport parancsnokává. Nemcsak az összeköttetések megbízhatóságáról és a hadsereg hátországi intézményeinek biztonságáról gondoskodtunk, hanem a békés lakosságot is megvédtük a banditizmus fenyegetése és a még kézre nem került japán martalócok mindenféle túlkapása ellen. A kínai lakosság örömkönnyekkel fogadta a felszabadító szovjet katonákat. Teljesen kimerítette a sokéves külföldi megszállás, az éhezés, a legteljesebb társadalmi és politikai jogfosztottság. A volt Mandzsukuo japán bábállam kínai lakosságának a Vörös Hadsereg győzelmes fegyverei hozták meg a szabadságot, a békét, a nemzeti függetlenséget, az igazságosságot és a boldogságot.

Meggyőződésem, hogy a nagy kínai nép nem felejtette el a jobbágyság alóli felszabadítására és felvirágzására hozott áldozatainkat. Hosszú ideig érintkeztem különböző társadalmi helyzetű kínaiakkal, s rendkívül jó véleményem alakult ki róluk, sok évszázados gazdag kultúrájukról, kimeríthetetlen munkaszeretetükről, hagyományos udvariasságukról és ta-

pintatukról. Különösen nagy rokonszenvet keltettek bennem az egyszerű emberek, a parasztok és a munkások, a kézművesek és az értelmiségiek, mindazok, akik a nemzet anyagi és szellemi értékeit megteremtik. Készségesen együttműködtek a szovjet katonai közigazgatással, erejükhöz mérten mindig segítséget nyújtottak nekünk, kifejezték forró hálájukat, barátságukat és testvériségüket.

Katonáink és tisztjeink ugyanezzel fizettek a kínai lakosságnak. A csak most felszabadult földön számtalan nehézség akadt, de a nehézségeket a két nagy nép képviselői egyesített erővel küzdötték le.

A mandzsúriai főváros, Hailar polgármestere hosszú időn át egy idős kínai, Pu úr volt. A szovjet csapatok megérkezésével azonban kérte felmentését, hivatkozott a lakosság és a városban összegyűlt több mint 8000 japán hadifogoly ellátásának nehézségeire, arra, hogy lehetetlen rendet tartani, elhelyezni a visszatérő menekülteket, és több hasonló okot felsorakoztatott.

Ezekben a napokban a városban nagyon gyenge volt a közrend. A mindenfelől ideözönlő deklasszált és bűnöző elemek külföldi hírszerző szolgálatok irányításával vagy ösztönzésére pogromokat és erőszakos cselekményeket hajtottak végre, a felelősséget pedig igyekeztek a szovjet emberekre hárítani. Igen lényeges volt, hogy Pu úr megmaradjon tisztségében, hatalmával véget vessen a rendbontásnak és tekintélyével megvédje dicsőséges harcosainkat a rágalmaktól.

Közvetlen felettesem a Távol-Keleten, Georgij Ivanovics Mordvinov ezredes engem kért meg, nogy találkozzam a polgármesterrel és győzzem meg, hogy ne adja be a lemondását.

— De hisz én itt új fiú vagyok — próbáltam ellenkezni az ezredessel. — Nem ismerem a kínai etikettet, a szokásokat...

— A megszokott szovjet etikett járja: beszélj igazat és bánj tisztelettel azzal, akivel beszélsz. A Szovjetunió hőseként, több háború veteránjaként személyiséged feltétlenül hatással lesz a polgármesterre. Hiszen egyáltalán nem mindegy neki, hogy ki akarja rábeszélni valamire.

— Jól van — egyeztem bele. — Tolmácsot adsz mellém?

— Nincs rá szükség. Pu úr beszél oroszul, s ez segítségünkre lesz a további együttműködés során. Rajta, Sztanyiszlav Alekszejevics, állítsd őt a mi oldalunkra.

Feltettem az aranycsillagot, érdemrendjeimet és kitünte-

téseimet. A Szovjetunió Hőse címet 1944. november 5-én kaptam meg különleges feladatok teljesítéséért az ellenség mögöttes területén, Belorussziáért egészében.

A polgármesterrel a beszélgetés nem volt könnyű. Rendkívül udvarias formában makacsul visszautasította a tisztséget, meggyőző érveket, számokat és tényeket hozott fel. Biztosítottam őt, hogy tevékenységéhez sokoldalú és hathatós támogatást kap a szovjet parancsnokságtól, hogy éppen az ő személyes részvételével teremthető meg Hailarban gyorsan a normális élet, hogy munkája a kínai—szovjet barátság megerősítésének ügyét szolgálja.

Pu úr valóban nagyra becsülte országunkat és felhívásom népeink testvéri kötelékeinek erősítésére mély benyomást tett rá. Parányi csészéjéből felhörpintett egy korty teát, kicsit hallgatott, és meghajlás kíséretében azt mondta:

— Igaza van, tisztelt ezredes. Kína jövője teljes egészében a nagy északi szomszédhoz fűződő barátságtól függ. Választás elé állított. Népem boldogságát választom és a város polgármestere maradok.

Jó érzés volt látni, hogy a józan ész felülkerekedett az időleges eltévelyedésen.

A szovjet katonai közigazgatás ellátta a várost élelmiszerrel, bár nem voltak feleslegei és a legszigorúbb parancsa volt rá, hogy minden zsák liszttel takarékoskodjon. Sürgős és könyörtelen intézkedésekkel Hailarban elfojtottuk a banditizmus, a tolvajlás, a nemzeti vagyon kifosztása próbálkozásait. A rablások és erőszakosságok néhány kezdeményezőjét bírósági ítélettel agyonlőtték.

A város utcáin példássá vált a rend, számtalan nehézséget sikerült felszámolni, Pu úr nyugodtan teljesíthette kötelezettségeit. A polgármester rendkívül lelkiismeretesen dolgozott.

Tanulságos volt Mandzsúriában a fehér emigrációs képviselőivel találkozni. Igyekeztek jóvátenni a szovjethatalommal szembeni hibáikat, s tevékenyen segítették csapatainkat a Kvantung-hadsereg maradványainak felgöngyölésében. Mindennek hatalmas politikai jelentősége volt. Egyszer megkérdeztem egy volt fehérgárdistát, mi a magyarázata a Szovjetunióhoz való viszonyuk ilyen nagymérvű megváltozásának, s a következő választ kaptam:

— Az embernek egy hazája van. A bolsevikok megmentet-

ték Oroszországot az idegen leigázástól. Ezért köszönetet mondunk és tiszta szívből segítünk.

Ilyen visszhangot váltottak hát ki a Szovjetunió sikerei a szocializmus építésében és a második világháborúban.

A szovjet kormány sok emigránsnak engedélyezte, hogy családostul visszatérjen az országba, s a visszatértek a mai napig becsületesen dolgoznak.

Hamarosan munkához látott a vegyes békebizottság. Arra számítottam, hogy hazatérek és a háború után megpihenek.

De számomra még nem dördültek el az utolsó lövések. Szülőföldemen, Litvániában a külföldi hírszerző szolgálatok támogatásával aktivizálódtak a nacionalista bandák.

Az állambiztonsági szerveknek tartós és nehéz erőfeszítéseket kellett tenniük, hogy felszámolják a banditizmust, leválasszák róla az ingadozókat, a megtévesztetteket, a véletlenül belekeveredetteket és bekapcsolják őket az alkotó munkába.

A tanyai településrendszer, a hatalmas erdőségek, azok a fegyverek, melyeket a régi reakciós tisztikar rejtett el, nagymértékben megkönnyítették a gonosztevők tevékenységét. A kulákcsaládok ivadékai, a német megszállás idején a büntetőosztagokban, a rendőrségnél, az SD-nél és a Gestapónál szolgáló fasiszta cinkosok a kárhozatra ítéltek kétségbeesésével mindenre kaphatók voltak. Párt- és közigazgatási vezetőket öltek meg, falvakat és tanyákat fosztottak ki, szembeszálltak a népi hatalomnak a külföldi invázió következményeinek felszámolására irányuló intézkedéseivel.

Az Állambiztonsági Minisztérium mint litvánt, litvánul beszélőt, a vidék és a szokások ismerőjét engem küldött ki a nacionalista bandák felszámolására.

Visszakerültem hát a jól ismert vidékre és fegyverrel a kézben újra az erdőket és a tanyákat jártam.

A nacionalista bandák elleni harcban részt vettek az állambiztonsági szervek, a Belügyminisztérium karhatalmi csapatai, a dolgozók legöntudatosabb képviselőiből alakult különleges népi védelmi osztagok. A Baltikumban a banditizmus a háború utáni években tulajdonképpen az osztályharc része volt.

A joniskisi járás területén tevékenykedett Tautvidas bandája. A banda számláján számos súlyos népellenes bűntett gyűlt össze, pártmunkások, közigazgatási emberek és egyszerű polgárok meggyilkolása, gyújtogatások, rablások. Megbíz-

ható forrásból tudomásukra jutott, hogy a közeljövőben a banditák tanácskozásra készülnek és a résztvevők összegyűjtésére bejárják a vidéket. Azt is megtudtuk, hogy két fegyveres bandita indult útnak a tausenyi kerületbe, és Kujsi falvában pihenőt tartanak. Elhatároztuk, hogy a faluban elkapjuk őket.

Korán reggel a népi védelem tíz harcosa Alekszandr Zsukov alhadnagy vezetésével körülvette a házat, ahol a banditák rejtőztek. Alaposan szemügyre vették az épületeket, s majd a népi védelem egyik harcosa, Leonas Vilcauskas behatolt a csűrbe. A sötétben nem lehetett látni... Az egyik távoli szögletből azonban nesz hallatszott. Leonas felkapta a puskáját és megcsörrentette a závárzatot. A sötétben láng csapott fel és rövid géppisztolysorozat dördült el. A sebesült Leonas felkiáltott:

— Itt vannak!

A többiek a segítségére siettek. A csűrből két ember ugrott ki meggörnyedve, és futás közben lövöldözve igyekeztek kijutni az udvarból. A gyűrűn azonban nem sikerült áttörniük.

— Tűz! — vezényelt Zsukov.

Mindkét bandát lelőtték. Az azonosítás során megállapították, hogy egyikük Albinas Sliazias, fedőnevén Maironis, Aliknaici falvába való kulák, a másik pedig Jozas Gaspiravicius, fedőnevén Narsutaitis, ugyancsak kulák Anapolis falvából.

A banditáknál géppisztolyt, puskát, gránátot, látcsövet, két pisztolyt, 300 töltényt, illegális okmányokat, fényképeket és személyi levelezést találtunk.

Az összecsapásban kitűnt Alekszandr Markovics Zsukov alhadnagy, Leonas Vilcauskas, Ivan Leontyevics Bojev, Julis Kirspauskas és Vlagyimir Nyikolajevics Tyimosenko, a népi védelem harcosai.

Ez volt a kezdete azoknak az akcióknak, amelyeknek vezetésével megbíztak. Tudtam, hogy a burzsoá nacionalisták a dauyravai erdőben szándékoznak összegyűlni, ezért parancsot adtam a karhatalmi erők alegységeinek és a népi védelem harcosainak, hogy fogják szoros gyűrűbe az erdőnek azt a részét, ahol a banditák tanácskozni akartak.

A banda egyik közelben lakó összekötőjének azonban sikerült értesítenie társait a fenyegető veszélyről, így az erdő reggeli átfésülése eredménytelen volt. A kudarc elkeserítet-

te az állambiztonsági minisztérium joniskisi járási osztályának vezetőjét, Vaszin őrnagyot.

— Nem baj, Alekszej Alekszejevics — mondtam neki. — Minden kezdet nehéz. Nappal még egyszer átfésüljük az erdőt, és ha nem kerülnek a kezünkbe, cselhez folyamodunk.

A nappali átfésülés is eredménytelenül végződött. Erre javasoltam, hogy az akciót szakítsuk félbe, vonuljunk vissza az erdőből Panevezysbe, s másnap hajnalban menetből váratlanul ismét kerítsük be az erdőnek ezt a részét. A banditák, ha meggyőződtek róla, hogy visszavonultunk, összegyűlnek a tanácskozásra, s mi lecsaphatunk rájuk. Így is határoztunk. Elrendeltem, hogy az erdő közelében haladó utak őrzésére küldjünk ki páros őrjáratokat és gépkocsikat néhány harcossal. A feladatuk az lesz, hogy összefogdossák azokat a banditákat, akiknek sikerül kibújni a körülzárásból.

Panevezys közelében az erdőben éjszakáztunk, hajnalban tehergépkocsikba szálltunk, megérkeztünk az akció színhelyére, gyorsan körülvettük az erdőt és megindultunk, hogy átfésüljük.

Feltevéseim igazolódtak. A banditák tényleg azt gondolták, hogy elmúlt a veszély, hosszú időre eltávoztunk, és összegyűltek a tanácskozásra. Nem közönséges gonosztevők voltak, hanem főkolomposok, kapcsolatban álltak az imperialista hírszerző szolgálatokkal a szovjethatalom és népük meggyőződéses és elállatiasodott ellenségeiként. Amikor felfedeztük őket, elkeseredetten ellenálltak és nem voltak hajlandók letenni a fegyvert. Négyüket lelőttük, az ötödik pedig elrejtőzött a sűrű cserjésben. A lövöldözésben két katonánk elesett.

Elrendeltem az erdő újbóli átfésülését. A Merkuras fedőnevű bandität sikerült is megtalálnunk a cserjésben. A népi védelem harcosai és a katonák bekerítették őt. Egyikük azt kiáltotta:

— Merkuras! Be vagy kerítve! Add meg magad!

A bokrok közül kézigránát repült a hang irányába. A katona alig tudott elugrani és egy széles fatörzs mögé rejtőzni, a gránát máris robbant, a feje mellett repeszek süvítettek el.

— Add meg magad, Merkuras! — hangzott fel újra az ajánlat.

Válaszként lövések csattantak fel. A katonák nem tehettek mást, mint hogy felvegyék a tűzharcot. A harc során a bandität lelőtték.

Intézkedtünk, hogy megállapíthassuk a megsemmisített na-

cionalisták személyazonosságát. Az elesettek között volt a „Vovere" banda parancsnoka, Benis Leveiko, fedőnevén Komaras és legközelebbi cinkostársai, Jonas Kilcauskas, fedőnevén Dede, Anacyntas Luksas, fedőnevén Polka, Menulis és a már említett Merkuras. Az akcióban négy géppisztolyt, egy karabélyt, egy gránátot, hat pisztolyt, két távcsövet és vagy 700 töltényt zsákmányoltunk.

Az akció tovább folytatódott. A felderítés jelentette, hogy Vitirci falvában az egyik portán több bandita rejtőzködik. Csekistákból és katonákból álló csoportot küldtem ki Georgij Volkov főhadnagy parancsnoksága alatt. A csoport megérkezett a faluba, körülvette a portát és felkészült a harcra. A házigazda nem mutatkozott, feleségestül elutazott valahova. A katonák hozzáláttak, hogy átvizsgálják a házat és az egyik lakatlannak látszó szobában az asztalon két tányért vettek észre ételmaradékkal, a tányérok mellett két villa is feküdt. Volkov főhadnagy parancsot adott az épületek átvizsgálására. A csűr padlásán két ember éjszakázásának nyomait fedezték fel.

— A banditák valahol itt vannak — mondta Volkov. — Folytatni a keresést.

A katonáknak azonban nem sikerült semmiféle titkos rejtekhelyre bukkanniuk. Végül a csűrben a kévébe kötött zab mögött egy ajtót sikerült kitapogatniuk. Lenyomták a kilincset, de a kilincs nem engedett és gyanúsan rugózott.

— Be kell törni! — rendelkezett a főhadnagy.

A katonák puskatussal szaporán csépelni kezdték az ajtót, amikor a deszkákat hirtelen golyók ütötték át: az ajtó mögül lőttek.

— Vigyázz! — csattant fel a főhadnagy hangja.

Az ajtó mögül géppuskából tüzeltek, a katonák a fejüket sem emelhették fel. De nem vesztették el a lélekjelenlétüket, válaszként Tamahidze törzsőrmester vezetésével ők is tüzet nyitottak az ajtóra. Alig telt el néhány perc, és az ellenséges géppuska elhallgatott. Volkov jelére a katonák felemelkedtek a földről, megközelítették a golyólyuggatta ajtót és betörték. Az ügyesen álcázott ajtó mögött tágas helyiség volt, két halott banditával, két kulákfiú volt a „Radvila" bandából, Vladis Kazlauskas, fedőnevén Slega a joniskisi járás Tubinis falvából és Jonas Macienas a linkuvai járás Sukori falvából. A helyiségben állványos géppuskát, géppisztolyt, két

pisztolyt, rakétapisztolyt, három rakétát és mintegy 500 töltényt találtunk.

A banditák táskájában a katonák a sokgyermekes anyáknak járó érdemérmet és Jelena Sztaszovna Neimekstene nevére kiállítva az érem hordására jogosító igazolványt találtak. A vizsgálat megállapította, hogy másfél évvel korábban Jelena Neimekstene Sukoriba való asszonyt a banditák elfogták, összeverték és kifosztották. Többi holmijával együtt elvették tőle az érmet és az igazolványt is.

A banditafészek felszámolásának hozzáértő vezetéséért, az akció során tanúsított leleményességért és állhatatosságért a parancsnokság előterjesztésemre dicséretben részesítette Georgij Sztyepanovics Volkov főhadnagyot, Abtangin Iljics Tomahidze törzsőrmestert, Anatolij Alekszandrovics Lukin és Mihail Sztyepanovics Koval tizedeseket.

Az alytusi járásban másfél éve tevékenykedett három mindenre kapható nacionalista banditákból álló csoport. A csoportok vezetőit ismertük. A három banda az összekötőkkel együtt 24 emberből állt. A járás lakóinak temérdek bajt okoztak, sok könny hullott miattuk. Eljött az ideje, hogy egyszer s mindenkorra véget vessünk ennek.

Az Állambiztonsági Minisztérium illetékes osztályának felderítési adataira támaszkodva láttam munkához.

Értesültünk róla, hogy Valjuny falvában, Neopolskasa tanya csűrjében rendezkedtek be, és itt rejtőzik a „Dainava" banditacsoport egyik vezére, Cieslavas Sipavicius (Vasaris). Korán reggel egy csekistákból és katonákból álló alegység körülvette a tanyát. Utasítást adtam, hogy a bandavezért élve fogják el. A csűrből a közeledő katonákat észrevéve tüzet nyitottak és arra a felszólításra, hogy adják meg magukat, válaszként golyók fütyültek. Tűzharc bontakozott ki, és a csűr hamarosan elhallgatott. A csoport főkolomposával együtt négy halott cinkostársát is megtaláltuk. A csűrben három géppisztolyt, négy puskát, öt pisztolyt, két gránátot és 200 töltényt találtunk.

Vasaris banditacsoportjának megmaradt tagjai azonban folytatták a terrorista akciókat és rendszeresen fosztogatták a helyi lakosságot. Vilciany falvában megölték Aleksas Revuckas kolhoztagot és a feleségét, Aneliu Revuckenét. Végeztek a „Pergale" kolhoz pénztárosával, Moteius Milkamanaviciussal is.

A terroristák felszámolására operatív csoportot küldtem

ki Szevosztyanov főhadnagy vezetésével. A csoport Domlino falva közelében talált rá a gonosztevőkre. Köztük volt Jozas Pratusiavicius (Kardas) bandavezér és a segédje. Vladas Remeika (Bijunas). A lövöldözésben mindkettőjüket leterítették.

Akcióinkkal sikerült megritkítanunk a burzsoá nacionalista bandák sorait. A lakosság hálás volt a bűnöző csoportok felszámolásáért, és tevékenyen segített a megmaradt banditák felkutatásában.

Az állambiztonság járási osztályának újabb értesülései a putini erdőbe vezettek minket, ahol kis létszámú, de könyörtelen banda rejtőzött, jól kiépített fedezékek védelmében, összekötők és cinkosok támogatásával.

Népi védelmi harcosokból és a karhatalmi erők katonáiból álló alegység élén útnak indultam az erdőbe. Megismerkedtem a tereppel, és elhatároztam, hogy éjszakára lesállást szervezek és őrszemeket állítok ki azokban az irányokban, amerre a banditák valószínűleg elhagyják az erdőt, a Nyeman túlsó partján pedig figyelőpontokat állítok fel, mert esetleg arrafelé menekülnek.

A katonák és a népi védelmi harcosok átfésülték az erdőt, de senkivel nem találkoztak. Ezután gépkocsikra szálltunk, és elhajtottunk Alytus járási központba, azt színlelve, hogy az átfésüléssel elégedettek vagyunk és hosszú időre eltűnünk.

A felfegyverzett banditák ezt a horgot mindig könnyen bekapták, távozásunk után rendszerint kilopakodtak rejtekhelyükről és felkészültek a következő banditaakcióra. Másnap hajnalban gépkocsijaink ismét a putini erdőben teremtek, s újból megkezdtük az erdő átfésülését. Délelőtt 10-kor az erdő sűrűjében felfedeztünk négy bandität. Amikor észrevettek, megpróbáltak elfutni, de hamarosan meg kellett érteniük, hogy bekerítették őket, s erre elszántan ellenálltak. A lövöldözésben elesett egyik katonánk és két bandita, a két életben maradt pedig a Nyemanba vetette magát, hogy átússza. De nem sikerült átkelniük a folyón: a vízben utolérték őket golyóink.

Amikor a szárazon és vízen lelőtt banditákat azonosítottuk, kiderült, hogy az akció során megsemmisítettük a „Dzuku" nevet viselő csoport főkolomposait. Az elesettek között volt a csoport parancsnoka, Vincas Ambravicius (Balandis) és legközelebbi „fegyverhordozói". Két géppisztollyal, két

puskával, négy pisztollyal voltak felfegyverkezve. Az erdőben a katonák bunkert találtak, benne egy géppisztolyt, egy pisztolyt és egy írógépet.

Egyszer a felderítéstől megtudtuk, hogy Pocjuny falvát gyakran felkeresi Anupras bandájának egy német nemzetiségű tagja, bizonyos Povas, aki illegálisan ki akar szökni Németországba. Povas feltételezhető útvonalán rejtve lesállást szerveztünk. A bandita besétált a csapdába, sikerült őt elfogni és lefegyverezni. A kihallgatásokon felfedte igazi nevét: Henrik Rossmannak hívták, 1913-ban született Németországban. Anupras bandájának három rejtekhelyét is ismerte, elmondta, hol találhatók.

Rudnyickij őrnagy vezetésével operatív csoportot küldtem ki a rejtekhelyekhez. Henrik Rossman a csoportot az egyikhez elvezette. Az őrnagy felszólította Rossmant, hogy kiáltson, s Rossman ezt meg is tette. De nem válaszoltak.

— Még egyszer! — súgta Rudnyickij.

Rossman ismét kiáltott s ismét hallgatás volt a válasz. Csak többszöri kiáltással sikerült kicsalni valakit a búvólyukon, de a bandita azonnal vissza is bújt. Rossmanra és Rudnyickijra tüzet nyitottak. A kirobbant lövöldözés során a banditákat megsemmisítették. Ketten voltak, a fedezékben pedig két géppuskát, négy géppisztolyt, három puskát, három pisztolyt, 4000 töltényt, írógépet, szovjetellenes irodalmat és német rádió adó-vevő készüléket találtak.

A banditák az egyik sötét éjszakán megölték az alytusi járás Kriziuny falvában a falu egyik lakóját, Jonas Laukaitist. A hírszerzés megállapította, hogy a terrorcselekményt Bijunas csoportja hajtotta végre. A héttagú csoport Strelcy falva közelében rejtőzött a bozótban.

A népi védelem harcosai körülzárták a cserjést. A banditák heves tüzet zúdítottak ránk. A lövöldözés során három nacionalista elesett, a többiek pedig a hamarosan beálló sötétséget felhasználva és szüntelenül tüzelve eltűntek a bokrok között. Parancsot adtam, hogy szorosan zárjuk körül rejtekhelyüket, és várjuk meg a hajnalt.

Éjszaka a banditák megpróbáltak kitörni a bekerítésből, de sikertelenül. Reggel megindultunk ellenük, két bandität lelőttünk, kettőt pedig foglyul ejtettünk.

E banda felszámolásával az alytusi járásban teljes lett a nyugalom, a helyi lakosság végre békében élhetett és dolgoz-

hatott, nem kellett többé félnie az elállatiasodott burzsoá nacionalisták váratlan támadásaitól és véres leszámolásaitól.

Megfordultam ebben az időben a Kazlu Ruda-i járásban is. A járásban öt nacionalista banditacsoportot tartottak számon, 19 banditával és 26 összekötővel.

Egy éjszaka a Kazlu Rada-i járás felett külföldi repülőgép jelent meg és ejtőernyővel a földalatti burzsoá nacionalista mozgalom három kiképzőjét dobta le. A kiképzőket az egyik imperialista hírszerző szolgálat külföldi oktatóközpontjában készítették fel tevékenységükre. Hívatott a köztársaság állambiztonsági minisztere, Pjotr Mihajlovics Kapralov vezérőrnagy. A járás térképe fölé hajoltunk, a térképen feltüntették a banditafészkek valószínű helyét.

— Hát akkor, Sztanyiszlav Alekszejevics — mondta a tábornok — mozgósítsa az operatív munkatársakat, a karhatalmi csapatok katonáit, a népi védelem harcosait, vegye körül az erdőt, találja meg az összes rejtekhelyet és számolja fel teljesen a bandát. Világos a feladat?

— Világos!

— Lásson hozzá.

Tél volt, erős fagyokkal, a földet vastag hó borította, a talaj felső rétegei átfagytak. De minden nehézség ellenére is mindennap felkerestük az erdőt. Néhány nap múlva az erdő északi részén felfedeztük a banditák három használatban levő bunkerét. Az egyik alig volt berendezve, a másodikban szovjetellenes irodalmat, a harmadikban pedig ágyneműt találtunk. A banditák nem voltak a bunkerekben, hogy hová lettek, nem tudtuk. Nyilván felkeresték a közeli tanyákat élelemért és friss hírekért. De mivel féltek, hogy a hatóságok kezébe kerülnek, nem maradhattak el sokáig.

Megtanácskozva a dolgot a tisztekkel, elhatároztam, hogy minden bunkerhez egész napra őrszemet állítunk. A felfegyverzett bűnözők előbb-utóbb visszatérnek rejtekhelyükre és meglepésszerűen elfoghatjuk őket.

Számításaink beváltak. Az erdőben több nacionalista csoport is felbukkant. A bunkeroknál elkeseredett összecsapások lángoltak fel. Egyeseket élve fogtunk el, de többségét az összecsapás során lelőttük.

Nem elégedtünk meg azonban ennyivel, hamarosan még nagyobb szabású akciót indítottunk, hogy összefogdossuk a megmaradt bűnözőket. A banditákon pánik lett úrrá. Elhagyták rejtekhelyeiket és az erdőben bolyongtak, egérutat keres-

tek, de mindenütt beleütköztek katonáinkba és a népi védelem harcosaiba. Ott voltunk minden környező faluban, minden utat lezártunk. Néhány főkolompos, a külföldi hírszerző szolgálatok ügynöke a határ felé igyekezett, megpróbált kibújni a gyűrűből. Mi azonban ezzel az eshetőséggel is számoltunk. A határ felé vezető utakon ott álltak az őrszemeink. A banditák egy része az összecsapásokban elesett, a többiek megadták magukat.

A földalatti burzsoá nacionalista mozgalommal folytatott harcban a körülményekkel és a banditák személyiségével számot vetve néha a konfliktus békés megoldására törekedtünk. A bandák ugyanis összetételüket tekintve korántsem voltak homogének. Tipikus példája volt mindennek Klajunas bandája.

A vilniusi területen meglátogattam a legnagyobb nehézségekkel küzdő járást, az anyksciait. Az Állambiztonsági Minisztérium járási osztályának szervezetén keresztül sikerült megállapítanom, hogy szinte valamennyi helyi bandát Klajunas irányítja, a litván burzsoá hadsereg volt tisztje, földbirtokos és hétpróbás ellenforradalmár.

A járási osztályon egy hosszú és álmatlan éjszakán át töprengtem, hogy volna a legjobb hozzáférni a banditavezérhez. A legkézenfekvőbb és a gyakorlatban is bevált módszer az lett volna, hogy kinyomozzuk, hol rejtőzik, lezárjuk a tanyához, házhoz vagy erdei bunkerhez vezető utakat, és elfogjuk vagy lelőjük őt. Nekem azonban más gondolatom támadt: meggyőzéssel kell próbálkozni.

A Nagy Honvédő Háborúban a minszki övezetben tevékenykedő különleges osztag parancsnokaként többször éltem ezzel a módszerrel: írásbeli ultimátumot küldtem a fasisztáknak és kiszolgálóiknak és az esetek többségében ez meg is hozta a kívánt eredményt.

Reggelre elkészültem a Klajunasnak küldendő litván nyelvű levéllel:

„Ön a legsúlyosabb bűncselekményeket követi el, amikor békés egyszerű embereket öl meg. A szovjet állam és a litván nép nem bocsátja meg magának és embereinek a terrort. Teljes esztelenség olyan illúziókkal áltatnia magát, hogy a népi hatalom nem lesz hosszú életű, vagy az országon belül magának és gazdáinak, az imperialista uraknak kedvező változások lesznek. A munkások és parasztok állama élt, él és élni fog, és mint saját maga is meggyőződhet róla, naponként

napra erősödik. Azt tanácsolom, lássa be ezt az igazságot és emlékezzen a történelemre: a szovjet nép mindig megvédte hazáját, visszaverte az antant három hadjáratát, kiverte az intervenciósokat, a legutóbbi háborúban pedig, amelyet a fasiszták kényszerítettek ránk, szétverte és megadásra kényszerítette a hitlerista Németországot és megszabadította Európát a barna pestistől.

A harc, amelyet folytat, teljes vereségre van ítélve. Emlékezzen rá, hogy a polgárháború után Mahno, Mamontov, Bulak-Balahovics vezetésével nagyszabású bandák működtek. Mind arra törekedett, hogy elpusztítsa a szovjethatalmat. És mit értek el? A nép nyárfakarót tűzött a sírjukra. Ez vár magára is!

Remélem megérti, mekkora szenvedést hoz a litván népnek, amely a háborús idők megpróbáltatásai után nyugodt életre vágyik. Ha valóban szereti népét, ha csak egy cseppnyi lelkiismeret és becsület is maradt magában, megérti, amit ebben a rövid levélben írtam és válaszol a levélre.

A felesleges áldozatok elkerülésére magának is, alárendeltjeinek is javaslom, hogy azonnal szüntessék be a szégyenletes és haszontalan harcot, fegyveresen hagyják el az erdőt és adják meg magukat. Mindenki, aki önként feladja az illegalitást, amnesztiában részesül és lehetőséget kap, hogy hazája javára munkálkodjon."

Letisztáztam a levelet, és a végére odaírtam:

„A választ sürgősen küldje futárral az Állambiztonsági Minisztérium járási osztályára." Aláírtam a levelet:

„Sz. Vaupsaszov ezredes, a litván szovjetkormány megbízottja, a Szovjetunió hőse."

A járási osztály egyik munkatársa a levelet kivitte az erdőbe és elhelyezte a rejtekhelyen, amelyet a banditavezér használt.

Kétnapi feszült várakozás után végre küldöttek érkeztek az erdőből. Az ügyeletes két zavart és bátortalan lányt vezetett a szobámba. Egyikük rémülten pislogva a Szovjetunió hőseként viselt csillagomra megszólalt:

— Megbíztak, hogy adjam ezt át.

Egy borítékot nyújtott felém.

Felnyitottam a borítékot és elolvastam Klajunas válaszát. Közölte, hogy parancsot adott minden harci cselekmény beszüntetésére. Ami az önkéntes jelentkezést és az illegalitás feladását illeti, ő személyesen nem szegheti meg az esküt,

amely halállal büntet mindenkit, aki önként átáll a szovjethatalom oldalára. De azokat, akik meg akarják adni magukat, nem fogja ebben megakadályozni, sőt segítséget is nyújt nekik. Befejezésül Klajunas azt kérte, hogy eresszük szabadon a vilniusi börtönben levő menyasszonyát és ne tartóztassuk le összekötőit.

Amíg Klajunas levelét olvastam, a lányok a szék sarkán gubbasztottak és feszülten figyeltek a neszekre, a hangokra, a folyosón felhangzó léptekre, mintha mindenhonnan halálos veszély fenyegetné őket. Feltettem nekik néhány jelentéktelen kérdést, emlekeztettem őket, hogy a velük egykorúak közül a litván komszomolisták tevékenyen segítik az új élet építését szülőföldjükön, Litvániában. Az egyik lány váratlanul felbátorodott és kérdést tett fel:

— Mi talán nem vagyunk hűségesek Litvániához?

— Kedves lányom — válaszoltam neki nyugodtan. — A szovjethatalom nélkül nincs és nem is lehet igazi, szabad Litvánia.

— Miért? — következett az újabb kérdés. — Szabadok és függetlenek akarunk lenni.

— Ezt a szabadságot és függetlenséget csak a Szovjetunióhoz tartozás biztosítja nekünk. A Szovjetunióhoz tartozás révén megőrizhetjük nyelvünket, nemzeti kultúránkat, megteremthetjük iparunkat, boldog életet építhetünk.

A lányok egymásra pillantottak és elhallgattak. Majd látható élvezettel falatoztak a járási osztály ebédlőjében, s máris nyugodtabbnak érezték magukat. Amíg ettek, új levelet írtam Klajunasnak, felszólítottam, hogy ne húzza el az illegalitás feladását és értse meg, hogy minden becsületes litvánnak minden erejét a népi hatalomnak kell szentelnie.

Búcsúzásnál az összekötők megkérdezték:

— Azokat, akik jelentkeznek maguknál, nem lövik agyon?

— Nem. Aki eljön, annak megbocsátunk. De aki folytatja a gonosztetteket, ne számítson kíméletre. Maguk is gondolkozzanak ezen, lányok.

— Attól féltünk, hogy nem engednek el.

— Menjenek nyugodtan és mindent mondjanak el Klajunasnak. Remélem, ismét találkozunk.

— Köszönjük. Viszontlátásra.

Néhány napra rá Klajunastól egy fiatal legény érkezett, és közölte, hogy a banda néhány tagja hamarosan jelentkezik bűnbocsánatért. Ezt az összekötőt is elengedtem. Harmadik-

nak egy középkorú asszony jelent meg... Megértettem Klajunas cselfogását: mindig új összekötőket küldött, attól félve, hogy embereit beszervezzük vagy kihallgatásokon megtudunk mindent a banda tartózkodási helyéről, létszámáról és fegyverzetéről.

Klajunas hosszas ingadozása természetesen engem is, társaimat is felingerelte. De helyesen úgy ítéltük meg, hogy a türelem ebben a konkrét esetben több haszonnal jár, mint a harc fegyveres módszerei. A legfontosabbat máris sikerült elérni: a banditák terrorja a járásban megszűnt.

Elhatároztam, hogy Vilniusba megyek, és személyesen teszek jelentést az Állambiztonsági Minisztériumban Klajunassal kialakított kapcsolataim részleteiről. A miniszter, Pjotr Mihajlovics Kapralov vezérőrnagy fogadott. Kifejtettem elképzelésemet, hogy hozhatjuk ki Klajunas bandáját az erdőből fegyver alkalmazása nélkül. A tábornok értetlenül széttárta a karját.

— Tudja maga, hogy ki az a Klajunas, és milyen becstelen szervezet ez? Csupa véreskező alak, s maga feltételezi, hogy csak úgy... békésen!

— Nem békésen, hanem ésszerűen, tábornok elvtárs, emberáldozatok nélkül. A bandákat állandóan szemmel tartjuk, és soha nem lesz késő a fegyverhez nyúlni.

— Az elképzelés helyes — mondta elgondolkodva a miniszter. — De kiállja-e a gyakorlat próbáját?

— Meg kell próbálnunk! Semmit nem kockáztatunk.

— Hogyhogy semmit? Az ellenség az ellenség. Fel van fegyverezve, elvetemült, külföldről tömik utasításokkal... Vérre szomjazik, vérre!

— Így van, tábornok elvtárs. De ezek az ellenségek máris teljesítették Klajunas parancsát és beszüntették a fegyveres támadásokat.

— De lehet, hogy csak taktika. Ravasz taktikai fogás.

Végül mégiscsak sikerült meggyőznöm a minisztert, hogy fogadja el a tervemet. Sikerült azt is bebizonyítanom, hogy célszerű szabadlábra helyezni a bandavezér menyasszonyát, akinek egy nap múlva kellett volna bíróság elé állnia.

— Na jó! — egyezett bele sóhajtva Pjotr Mihajlovics. — Legyen úgy. Idejében értesítsen, hogy alakulnak az események. Sok sikert!

Visszatérve a járási osztályhoz, még három levelet váltottam Klajunassal, s látva, hogy még mindig ingadozik, fel-

szólítottam, hogy 48 órán belül adja meg magát, megjelöltem a követendő útvonalat és a felvonulási rendet. A felkelő bandák tagjait és a fegyvereket szállító kocsiknak a műúton kellett bevonulniuk Aniksciaiba és egyenesen az Állambiztonsági Minisztérium járási osztályának udvarára kellett hajtaniuk.

„A fegyvereket ki kell üríteni, a töltényeket és a gránátok csappantyúit külön szekéren kell elhelyezni. A szekerekre vörös zászlót kell kitűzni. A jelszó: »Moszkva«, a válasz: »Litvánia«.

Ha elutasítja utolsó figyelmeztetésemet, kénytelenek leszünk megkezdeni a harcot és kíméletlenül megsemmisíteni mindenkit, aki ellenáll."

Természetesen izgatott voltam: ha Klajunas nem engedelmeskedik, a fegyvereké lesz a szó, vér fog folyni... Elképzeltem a miniszter arcán a szemrehányást: „Látja, én figyelmeztettem magát!"

A kitűzött időre azonban vörös zászlók alatt szekérsor jelent meg Aniksciai utcáin. A banditák között észrevettem a már ismerős összekötő lányokat is.

— Üdvözlöm az érkezőket — fogadtam őket. — Minden fegyvert leadtak?

— Mindent, az utolsó fejszéig, ezredes polgártárs.

— Jól van. Személyes motozást nem rendelek el. Megbízom a szavukban. És hol van Klajunas?

Egy bőrkabátos fiatal legény válaszolt komoran:

— Klajunas még várni akar... Kényszeríteni nem lehet, nem olyan ember...

— Magára vessen — mondtam, és felajánlottam az érkezetteknek, hogy meleg vízben mosakodjanak meg a járási osztály udvarán, majd kiadós étkezés következett az ebédlőben. Az étkezésről Tuajev alezredes, a járási osztály parancsnoka gondoskodott.

Evés után ismét az udvaron gyülekeztek, s elbeszélgettem velük.

— Hol akarnak élni, s mivel akarnak foglalkozni? — kérdeztem.

Többségük egy időre el akart utazni Litvániából, mert féltek, hogy a földalatti nacionalista mozgalom bosszút áll, ha megtudja, hogy ez a csoport feladta az illegalitást.

— Nem telepedhetünk-e le addig valahol messze, például a Távol-Keleten — érdeklődött az egyik volt bandita.

— Rendben van. Kapcsolatba lépek Vilniusszal.
— Nyugodtan akarunk dolgozni — mondta egy másik.
— Régóta itt az ideje! — válaszoltam neki.

Megkapva a miniszter jóváhagyását, kiállítottuk az áttelepülők igazolványait és néhány nap múlva tegnapi ellenségeinket elindítottuk hosszú útjukra. Mindannyian becsületesen tevékenykedtek az ország keleti részének vállalatainál és építkezésein.

1964-ben, a német fasiszta betolakodók Litvániából való kiűzésének huszadik évfordulóján a vilniusi utcán megszólított egy testes, rózsás arcú férfi.

— Ezredes elvtárs! Nem ismer meg? Algiris vagyok, régi ügyfele.

Csak nagy nehezen ismertem fel benne Klajunas bandájának egyik tagját.

Elmondta, hogy mindenki, aki akkor keletre utazott, már régóta visszatért Litvániába, családot alapítottak, élnek, dolgoznak, gyerekeket nevelnek.

— Nagyon hálásak vagyunk az ezredes elvtársnak türelméért és segítségéért. Magának és társainak köszönhetjük, hogy emberré váltunk.

Őszintén örültem, hogy életük egyenesbe került. Vezérük sorsa azonban másként alakult. Mivel leghűségesebb cinkosainak csoportjával továbbra is az erdőben húzta meg magát, elhatároztuk, hogy fegyverrel végzünk vele. Tuajevvel, a járási osztály vezetőjével együtt részletes akciótervet dolgoztunk ki és hamarosan körülvettük a tanyát, ahol Klajunas rejtőzött. Tűzharcban megsemmisítettünk több bandität, a vezért pedig élve fogtuk el.

Amikor a járási osztály munkatársai elém vezették a magas, borostás, hideg, elvetemült tekintetű férfit, azt mondtam neki:

— Hát akkor, Klajunas úr, kapcsolataink ezzel megszakadnak. A banditizmusért felelnie kell.

— Agyonlőnek? — kérdezte rekedten Klajunas.

— Erről a bíróság dönt.

Klajunast elvezették. Megindult a vizsgálat, majd Klajunas felett hadbíróság ítélkezett, és bűncselekményeiért golyó általi halálra ítélte.

Semmivel sem volt veszélytelenebb Sarunas bandája, amely ugyanabban a járásban tevékenykedett. A banda rajtaütött a szovjet intézményeken, terrorizálta és fosztogatta a

lakosságot, asszonyokat erőszakolt meg, lesből kommunistákat gyilkolt le és csekistákra vadászott. A gonosztevők annyira elszemtelenedtek, hogy megpróbáltak ügynököket beépíteni az állambiztonsági szervekbe és fontos titkos okmányokat megkaparintani.

Egyszer a litván Állambiztonsági Minisztérium egyik munkatársa, Gracsev hadnagy szolgálati útra indult az aniksciai járásba és nem tért vissza. Azt suttogták, hogy átállt a banditák oldalára. Olyan feltevések is elterjedtek, hogy a fiatal tiszt eltévedt, és megfagyott az erdőben, vagy megmérgezték őt a banditák cinkosai, s még más változatok is voltak.

Némileg ismertem Gracsevet. Velem együtt részt vett a banditizmus letörésében az ukmergei járásban. Korábban bátran harcolt a Nagy Honvédő Háború frontjain. Hozzátartozói is kommunisták, hűséges hazafiak voltak.

És most hirtelen eltűnt, méghozzá egy köteg szigorúan titkos okmánnyal. Nyugtalanság és izgatottság vett erőt a minisztérium minden munkatársán, még a miniszteren is. Néhány napig vártunk, hátha hírt kapunk Gracsevről, s amikor a várakozás már elviselhetetlenné vált, a miniszter hívatott és azt mondta:

— Sztanyiszlav Alekszejevics, furcsa história ez. Utazzon a helyszínre, riassza az egész járást, ha kell, vizsgáljon át minden tanyát, erdőt és ligetet, derítse ki Gracsev sorsát és élve vagy holtan találja meg őt. A történteket még ma jelentem Moszkvába. Induljon, ezredes!

Két óra múlva a K. T. Dorohov őrnagy vezetése alatt álló csekista csoporttal és a karhatalmi csapatok harcosaival elindultam az Állambiztonsági Minisztérium aniksciai osztályára.

Mihelyt utánanéztem a történteknek, kiderült, hogy Gracsev hadnagy, akit megbíztak, hogy állítson össze tervet Sarunas bandájának felszámolására, közvetlen felettesének engedélyével fontos szolgálati okmányokat vett magához és elindult a járásba. Találkozni akart néhány megbízható emberrel, hogy bevonja őket a kidolgozandó akcióba.

Nyomon követve Gracsev útvonalát megállapítottam, hogy utoljára Sarsuny településen állt meg, majd lovon ment tovább egy eldugott tanyára. A tanyán találkozott bizonyos Vaclavval és a feleségével, megpihent és megebédelt. A sebtiben szerzett értesülések megerősítették azt a feltételezé-

semet, hogy Vaclav kétkulacsos, aki ügyesen szovjet hazafinak mutatja magát, valójában pedig Sarunas ügynöke.

Osztagunk elindult az erdőbe. A helyi lakosok segítettek felderíteni a banditákat. A sűrű bozótosban rajtaütöttünk Sarunason. Kíméletlen tűzharc bontakozott ki, néhány gonosztevőt lelőttünk, a többieket foglyul ejtettük, maga a bandavezér elmenekült, de a foglyok semmit nem tudtak Gracsevről. Felkerestük az eldugott tanyát. Vaclavot és feleségét letartóztattuk. Tagadták, hogy közük lenne Gracsev eltűnéséhez, de végül beismerték, hogy megérkezését jelezték az erdőben bujkálóknak, és amikor Gracsev átment egy másik tanyára Kovarsk közelében, a banditák árontottak és lelőtték, a halottnál levő okmányokat pedig anélkül, hogy megnézték volna őket, sietve elrejtették Vaclav nővérénél, Jadvigánál, aki éppúgy együttműködött a terroristákkal.

Amikor meghallottam ezeknek a gonosztevőknek a beismerését, akikben korábban bíztunk, és akikre a fiatal csekista naivan rábízta az életét, nem tudtam türtőztetni magam, nekik rontottam:

— Megvásárolható szemetek! Micsoda legényt vittek romlásba!

Parancsot adtam az osztagnak, hogy induljunk el a gyilkosság színhelyére.

A fagyos éjszakán vad hóvihar dühöngött, gépkocsival nem lehetett megközelíteni Jadviga tanyáját. A hótorlaszokban botladozva gyalog vergődtünk el a tanyáig. A csekisták mögöttem vezették a félelemtől remegő Vaclavot. Vaclav megmutatta Jadviga házát. A középkorú asszony, amikor meglátott minket, hideglelősen reszketni kezdett, idő kellett hozzá, hogy beszélni tudjon.

Több órán át beszéltünk a megtorlás előérzetétől megdermedt Jadvigával, s a kép véglegesen összeállt. Sarunas, akit kémei figyelmeztettek, az asszony házának udvarában csapdát állított és lecsapott a mit sem sejtő Gracsevre. Gracsev elszántan ellenállt, mire Sarunas két pisztolylövéssel megölte, személyi okmányait és az iratköteget odaadta Jadvigának, hogy rejtse el, amíg az erdőből nem jelentkezik érte egy összekötő.

A csekista holttestét a banditák az erdőbe vitték, egy mély szakadékba dobták, lefedték hóval és rőzsével. Az okmányokért még senki nem jelentkezett, ami azt mutatta, hogy Sa-

runasnak fogalma sem volt, milyen fontos anyagok voltak Gracsevnél.

Jadviga munkatársaimmal a raktárba vezetett, leszórt néhány liszteszsákot és az egyik zsákból gyapjúharisnyát húzott ki. Ebbe rejtette zsineggel átkötve Gracsev iratait. A titkos okmányok érintetlenek voltak. Megkönnyebbülten fellélegeztem, de minden eshetőséggel számolva még egyszer megkérdeztem Jadvigát, olvasta-e őket valaki.

— Nem, nem, ezredes úr, egy lélek sem. Mind sietett... Nekem meg nincs dolgom ezekkel a papírokkal. Írástudatlan vagyok.

— Írástudatlan! — mondtam haragosan. — De úgy elrejtette őket, hogy soha nem találnak rá. Fedezte a gyilkost!

Jadviga zokogásban tört ki.

Gracsev hadnagy lemeztelenített holttestét megtaláltuk a szakadékban és Vilniusba küldtük. A részletekről értesítettük az Állambiztonsági Minisztériumot, majd a helyi hazafiak segítségével megközelítettük és véglegesen szétzúztuk Sarunas ellenforradalmi bandájának maradványait.

A könyörtelen osztályharcban elkerülhetetlenek az áldozatok. Litvánia csekistái sok dicsőséges bajtársukat vesztették el, akik hathatósan hozzájárultak a földalatti burzsoá nacionalista mozgalom szétzúzásához.

Juozas Petkjavicius fiatal korától kezdve tevékenyen részt vett az illegális kommunista ifjúsági szervezet munkájában. 1935-ben sztrájkban való részvételért letartóztatták, de hamarosan szabadon engedték. Három évre rá a fiatalok megválasztották a Komszomol alytusi városi bizottságának tagjává, ekkor lépett be az illegális pártba is, majd beválasztották a párt alytusi járási bizottságába. A litván burzsoá titkosrendőrség 1940-ben Petkjaviciust mint „veszélyes elemet" elfogta és kilenc hónapra koncentrációs táborba zárta.

Mihelyt a köztársaságban visszaállították a szovjethatalmat, Juozas Alekszandrovics az első naptól pártmunkát végzett. 1940 őszén a pártszervezet ajánlására az állambiztonsági szervekhez került. Amikor Litvánia felszabadult a német fasiszta megszállás alól, Petkjavicius azonnal bekapcsolódott a nacionalista bandák elleni erélyes harcba. Harci érdemeiért Vörös Csillag Renddel tüntették ki.

1946. március 6-án Vilniusban szolgálati kötelezettségeinek teljesítése közben Juozas Alekszandrovics Petkjavicius főhadnagyot a burzsoá nacionalisták bestiálisan megölték.

Ruvinas Eljaszovics Tokeris csekista életrajza nagyon hasonlít Petkjaviciuséhoz. Tokeris is fiatalemberként kapcsolódott be az illegális Komszomol- és párttevékenységbe, többször letartóztatták, majd 1940-ben, a szovjethatalom helyreállításakor az állambiztonsági szerveknél kezdett dolgozni.

Ruvinas Eljaszovics 1944-ben visszatért a felszabadított Litvániába. Az állambiztonsági népbiztosság kedajni járási osztályának különleges megbízottjává nevezték ki. December 7-én operatív csoportja élén Rezgi falu közelében a banditák bekerítették. A számbeli fölényben levő banditák ellen a csekisták felvették a harcot. Tokeris hadnagy súlyosan megsebesült, tölténye is elfogyott, de tovább védekezett támadói ellen. Felkapta a földről a felé hajított gránátokat és visszadobta őket. Amikor elvesztette eszméletét, a banditák odakúsztak hozzá, és megölték. Vele együtt egy másik csekista is hősi halált halt. A többiek áttörtek a tűzgyűrűn és kijutottak a bekerítésből.

Ruvinas Eljaszovics Tokeris halála után megkapta a Honvédő Háború Érdemrend második fokozatát.

Egy borongós őszi napon a merkinei járás állambiztonsági osztályának vezetője, Danyiil Fomics Fomin százados elindult Druskininkai városkába, hogy részt vegyen a járási pártkonferencián. Az Uceha falva melletti hídnál a banditák tűz alá vették a kocsit. Fomin ki akart ugrani, hogy felvegye a harcot, de halálos sebet kapott. A népi védelem kíséretében levő öt harcosa a tűzharc során megölt négy felfegyverzett gonosztevőt. A századost azonban már nem tudták megmenteni.

Danyil Fomics Fomin Varena városában van eltemetve.

Jonas Antonovics Jocyus 1944-ben a rendőrség szerveinél kezdett dolgozni. Egy évre rá a Belügyi Népbiztosság iskolájába küldték, s az iskola elvégzése után az állambiztonsági népbiztossághoz került. Tevékenyen részt vett a földalatti nacionalista mozgalom leleplezésében és a bandák felszámolásában, számtalanszor irányította a csekisták és a karhatalmisták akcióit, bátran és erélyesen tevékenykedett.

A különleges feladatok sikeres teljesítéséért és az eközben tanúsított kezdeményezésért, leleményességért és bátorságért névre szóló fegyverrel és a Honvédő Háború Érdemrend második fokozatával tüntették ki.

Az Állambiztonsági Minisztérium kaunasi járási osztályának vezetője, Jocyus főhadnagy 1952 tavaszának végén akciót kezdeményezett Karaliunas bandavezér elfogására. Az

összecsapás során a bandavezér és cinkosa elesett, de a párviadalban hősi halált halt a vakmerő csekista, Jonas Jocyus is.

Mihail Artyemjevics Kutyasovot 1945 nyarán nevezték ki különleges megbízottá. Augusztus 7-én Bobriski falva mellett az erdőszélen Kutyasov alhadnagy és a népi védelem négy harcosa a banditák csapdájába esett. Az erők nem voltak egyenlőek, s a nacionalisták bestiálisan meggyilkolták mind az ötüket.

Mihail Kutyasovot katonai pompával temették el Altyusban.

A burzsoá nacionalisták elleni harc számos hőse azonban ma is él. Már nyugalomba vonult Piatras Povilavics Jakubonis állambiztonsági alezredes, akinek a nevéhez a banditák elleni számos sikeres akció fűződik. Hőstetteiért és szervezési érdemeiért Vörös Csillag Renddel és a Munka Vörös Zászló Rendjével tüntették ki.

Georgij Georgijevics Lebegyev nyugalmazott alezredes 1950-ig teljesített szolgálatot, kiváló szakértőként tevékenykedett, megbízható kádereket készített fel a földalatti nacionalista mozgalom elleni harcra.

Jefim Sztyepanovics Pavlenko csekista, jelenleg nyugalmazott őrnagy egyik irányítója volt a rendkívül veszélyes bandavezér, Skirmantas, más néven Lukac felszámolására irányuló intézkedéseknek. Ezért az akcióért Jefim Sztyepanovicsot Vörös Zászló Renddel tüntették ki.

A földalatti nacionalista mozgalom tagjai elleni harcok veteránjai közül ma is az állambiztonsági szerveknél dolgozik A. D. Grisecskin és K. K. Silgalis alezredes, Sz. K. Simkus főhadnagy.

Alekszandr Dmitrijevics Grisecskin, a Nagy Honvédő Háború résztvevője velem együtt az ukmergei operatív csoportnál szolgált, rettenthetetlen és erélyes csekista volt. Tapasztaltsága, energiája és vállalkozó szelleme révén számos banditafészket zúztunk szét.

A nacionalista bandák elleni különleges műveletekben kitűnt Kazys Kazevics Silgalis és Stasis Kazevics Simkus. Számtalanszor kockára tették életüket, a legvalószínűtlenebb helyzetekbe kerültek, de minden megpróbáltatásban becsülettel helytálltak.

A dolgozó nép ellenségei telve voltak a csekisták elleni gyűlölettel, mert ők a szovjethatalmat erejüket és életüket nem kímélve védelmezik.

A bandák és a földalatti nacionalista mozgalom vezetői látásból ismertek, szaglásztak utánam, igyekeztek élve elfogni vagy végezni velem. A gépkocsit, amelyen szolgálati ügyekben jártam, többször is tűz alá vették. Sivítva pukkadtak szét a golyólyuggatta tömlők, az üveg apró szilánkokra törött, fellángolt a motorból kiömlő benzin. De az ellenséges golyók elkerültek, a gránátok mellettem repültek el, a repeszek nem sebeztek meg. Persze én sem kíméltem a géppisztolyomat és a mauseromat.

Ezek voltak utolsó lövéseim.

VISSZATEKINTVE

Epilógus

Jó ideje már annak, hogy eldördültek a Nagy Honvédő Háború utolsó lövései. De minél messzebb távolodnak a történelmi múltba a háború rettenetes évei, annál fényesebben és magasztosabban rajzolódik ki a szovjet nép halhatatlan hőstette a legnehezebb háborúban, melyben szocialista hazánk sorsa dőlt el.

A szovjet nép becsülettel kiállta a háború súlyos megpróbáltatását és kivívta a győzelmet. A háború eredményei meggyőzően mutatták, hogy nincs a világon olyan erő, amely lerombolhatná a szocializmust, térdre kényszeríthetné a marxizmus—leninizmus eszméit követő, hazájához hű, a lenini párt körül tömörülő népet. A szocializmus és a humanizmus erőinek nagy háborús győzelme a fasizmus és a reakció legkíméletlenebb és legembertelenebb erői felett valóban világtörténelmi jelentőségű. Nagy hatással volt az egész emberiség további fejlődésére.

Ezért törvényszerűnek tekinthetjük, hogy az elmúlt években nemcsak a Szovjetunióban, hanem külföldön, a tőkés országokban is rendkívül sok történelmi kutatás, emlékirat, népszerű-tudományos írás foglalkozik a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújával, a háború legfontosabb eseményeivel és különböző problémáival, többek között a partizánmozgalommal.

A polgári ideológusok azonban mindenáron csökkenteni akarják a szovjet állam szerepét a fasiszta agresszorok szétzúzásában. Műveikben elferdítik a háború okait és jellegét, felmentik igazi kirobbantóit, rágalmazzák a Szovjetunió politikáját, hogy aláássák a világ népeinek országunkba vetett bizalmát.

Számos Nyugaton kiadott úgynevezett „történelmi művet" olvastam a szovjet partizánmozgalomról. Nos, a partizánháború egyik résztvevőjeként és szervezőjeként felelősségem

teljes tudatában kijelentem, hogy e művek szerzőinek többsége a szó szoros értelmében ideológiai diverzáns. Az imperialista reakció társadalmi rendelését teljesítve gyakran teljesen eltorzítják a német fasiszta betolakodók hátában kibontakozott partizánmozgalmunkat, mindenáron csökkentik szerepét és jelentőségét az ellenség feletti győzelemben, aljas rágalmakat szórnak a szovjet partizánokra. Odáig mennek, hogy a népnek nincs törvényes joga a partizánharchoz, mert a partizánharc állítólag ellentmondásban van a nemzetközi jog szabályaival.

Nyilvánvaló, hogy ezeket a nyilakat nem a történelmi múltra lövik ki, hiszen még soha senkinek nem sikerült megcáfolhatatlan tényeket megcáfolnia, hanem mai valóságunkra. A polgári ideológusok igyekeznek törvényen kívülinek nyilvánítani a népek minden forradalmi és nemzeti felszabadító mozgalmát, akárhol és akármikor bontakozzon is ki.

Történelmi irodalmunk már részletesen elemezte és megcáfolta a polgári bértollnokoknak ezeket a tudománytalan koncepcióit és rágalmazó állításait. Mégis szólok néhány szót két alapvetőnek tartott, Nyugaton megjelent „műről", amelyeknek néhány megállapítása különösen felháborít.

Az első könyv, „A kommunista partizánakciók" szerzői C. O. Dickson az angol hadsereg dandártábornoka és Dr. C. Heilbrunn.[1] Dickson és Heilbrunn durván elferdítik és meghamisítják a tényeket, a kívánatost ténylegesen létező valóságnak tüntetik fel, s makacsul azt bizonygatják, hogy a partizánok és a helyi lakosság között ellentmondások, rossz kapcsolatok, sőt konfliktusok voltak.

Pedig mindenkinek tisztában kell vele lennie, hogy a partizánmozgalom természete kizárja a partizánok és a néptömegek közötti ellentétet. A megszállók elleni aktív harc csak azért robban ki, mert a nép akarja. Az osztagok a környező lakosság legharcképesebb, legtevékenyebb képviselőiből álltak, a nép szerves részét alkották, tetteikben a szabadság, a függetlenség, az emberség nagyon is népi eszméje öltött testet. A helyi lakosok saját jószántukból elláttak minket élelemmel, ruhával, szállítóeszközökkel, takarmánnyal, segítettek a sebesülteknek, vezetőket, összekötőket, felderítőket, diverzánsokat adtak mellénk, bátor önkéntesekkel töltötték fel

1 C. O. Dickson, O. Heilbrunn: Kommunyisztyicseszkije partyizanszkije gyejsztvija. Moszkva, Izdatyelsztvo inosztrannoj lityeraturi, 1957.

osztagainkat. Belorussziában a 374 000-es partizánhadsereg mellett a partizánoknak 250 000-es tartaléka is volt, készen arra, hogy bármely percben beolvadjon a fasiszta betolakodók elleni össznépi harc harcosainak kötelékébe.

Ugyanakkor a partizánok megvédték a polgári lakosságot a megszálló hatóságok elnyomásával és sanyargatásával szemben, megmentették attól, hogy a hitlerista barbárok könyörtelenül megsemmisítsék. Ezrével és tízezrével vittük ki a városok és a falvak lakóit az erdőbe, különleges településeket állítottunk fel nekik, gondoskodtunk az életükről és a biztonságukról, tápláltuk és gyógyítottuk őket. Különleges osztagunk úgynevezett családi táborában mintegy 500 asszony, gyerek öreg élt. Az 50 főből álló kommendáns-szakasz egy helyi tanácsi munkatárs, Ivan Jevdokimovics Szemasko vezetésével állandó szolgálatot teljesített a táborban, járőrei megvédték a tábort, s a szakasz ellátta az embereket minden szükségessel. A családi tábor mindig az erdő legeldugottabb sarkában helyezkedett el, járhatatlan mocsarak között, a legszigorúbb titokként kezeltük a tábor elhelyezését. A büntetőexpedíciók idején a fasiszta csapatok gyakran megtámadták fő bázisunkat, az osztag általában kitért a túlerő csapásai elől és az ellenség akciójának beszüntetéséig manőverezett. De asszonyainknak, gyereikeinknek és öregeinknek gondosan annyira rejtett helyet választottunk, hogy a feldühödött megszállóknak egyszer sem sikerült megtámadniuk őket. Ugyanilyen családi táborok működtek szinte minden partizánosztagnál és -dandárnál.

A partizánok önfeláldozó harcukkal Belorusszia megszállt területén partizánövezeteket alakítottak ki. Így az ideiglenesen megszállt terület 60 százalékát a felfegyverzett hazafiak ellenőrizték. Ezekben az övezetekben fennmaradtak a szovjetország állami, társadalmi és gazdasági intézményei, működtek a kommunista párt területi, városi és járási bizottságai, a földhasználat kollektív volt, választásokat tartottak a helyi államhatalmi szervekbe. A partizánosztagok harcosai segítették a lakosságot a mezei munkákban, szántottak, vetettek, arattak.

Felháborodással visszautasítom a szerzőknek azt a rágalmát is, hogy a szovjet partizánok féktelenül kegyetlenek, gonoszak voltak, agyonlőtték a sebesülteket és a foglyokat. Mindez a német fasiszta megszállókat jellemezte, s nem a partizánokat. Aki az ellenkezőjét állítja, az a vétkes bűnét az ár-

tatlannak tulajdonítja. Hitler embergyűlölő eszméitől elbódítva a német csapatok, az SS-ek és a büntetőosztagok rendeztek földünkön vérfürdőket, gyilkoltak le és kínoztak meg ártatlan embereket, gyújtották fel és rombolták le a városokat, a falvakat, a nemzeti kultúra emlékeit. Ez az ellenség semmiféle kíméletet nem érdemelhetett. A humanizmus magasabb elvei parancsolták a partizánoknak, hogy semmisítsék meg a megszállókat mindazokért a szenvedésekért, amelyeket népünknek okoztak.

A hitleristák arra törekedtek, hogy megfosszanak minket nemzeti függetlenségünktől, ősi államiságunktól, felszámolják a világ első szocialista országának nagyszerű társadalmi vívmányait. Egymagában ezzel is az emberiség leggonoszabb ellenségei közé sorolták be magukat. Nem a rosszindulat és a könyörtelenség vitte harcba a partizánokat, hanem a fasiszta agresszorokkal szembeni fennkölt gyűlölet, a szabadság, az igazságosság, a boldogság szeretete. Mindig és mindenütt megsemmisítettük az aljas betolakodókat, amikor és ahol csak tudtuk. De hogy a fegyvertelen ellenséggel, a sebesültekkel és a foglyokkal harcoljanak; ezt a partizánok méltóságukon alulinak tartották. Bár az ellenség mögöttes területén voltunk, megkíméltük a fegyvert letevő ellenséges katonák és tisztek életét, repülőgépen az arcvonalon túlra küldtük őket és addig alkalmas helyen őrizet alatt voltak. A partizánok csak azokat lőtték agyon, akik bűncselekményeket hajtottak végre az ideiglenesen megszállt területen, az árulókat, a feljelentőket, a békés lakosság legyilkolóit, az SS szadistáit. A kivégzést mindig törvényes bíróság ítélete alapján hajtottuk végre.

A hadifoglyok között számosan akadtak, akik kiábrándultak a hitlerizmusból, felismerték a Szovjetunió elleni fasiszta agresszió igazságtalanságát és a partizánok soraiban kívántak küzdeni az igaz ügyért. Ezeket az igazi német hazafiakat beosztottuk alegységeinkbe, fegyvert kaptak és részt vettek a harci cselekményeinkben, gyakran vérükkel váltva meg korábbi eltévelyedéseiket.

Az igazsággal és a józan ítélőképességgel mit sem törődve a könyv szerzői azt állítják, hogy az ellenállás kezdeti időszakában „a partizánok támadásaik többségét élelemszerzésért indították". Nem, uraim! A partizáncsoportok és partizánosztagok megszervezésük pillanatától felszabadító honvédő háborút folytattak a hitlerista invázió ellen, az ellenség

élőerejét és harci technikáját semmisítették meg, a helyőrségeket és a megszállási intézményeket támadták, elvágták az összeköttetési vonalakat, felderítési adatokat szereztek, hogy átadják a Vörös Hadseregnek, fegyveresen szembeszálltak az ellenség minden intézkedésével az ideiglenesen megszállt körzetekben. Az élelemről való gondoskodás természetesen része volt a partizánosztagok harci tevékenységének, de a hazafiak soha és sehol nem törekedtek csak élelemszerzésre, annál is inkább, mert az élelmiszerellátást a lakosság segítségével mindenütt sikerült megoldani. A partizánok szemében a háború első napjaitól a gátlástalan betolakodók kiirtása és kiűzése volt.

Elképesztő a szerzők állítása az „NKVD hatásáról" a partizánmozgalomra. Az állambiztonsági szervek és a határőrség csapatai nem hatottak, hanem részt vettek a hitlerista betolakodók elleni össznépi harcban. Igen, az állambiztonsági szervek operatív hírszerző, diverziós csoportokat és különleges rendeltetésű osztagokat állítottak fel és dobtak át az ellenség mögötti területre. Én magam is az egyik ilyen osztag parancsnoka voltam. A legváltozatosabb módokon vettünk részt a partizánakciókban, amivel csak tudtunk, konkrét segítséget nyújtottunk a szomszédos osztagoknak és dandároknak. Például a 2. és 3. minszki partizándandárok parancsnokságának kérésére 1943 nyarán a dandárokhoz küldtem a különleges osztály vezetőjének tapasztalt operatív munkatársait, Nyikolaj Dmitrijevics Nyikityint és Grigorij Jefimovics Lozobejevet. Mindketten jól felkészült csekisták voltak, a hírszerzés, az elhárítás és a diverziók okos, bátor szervezői. Előttem van a 2. minszki dandártól érkezett beszámoló, amelyet Nyikityin írt alá. Nem egészen egy év alatt 39 Abwehr- és SD-ügynököt, hazaárulót és más gazembert lepleztek le és semmisítettek meg, nyolc megszállt városban és több tucat faluban szerveztek felderítő hálózatot. 32 diverziót hajtottak végre, a diverziók során 937 ellenséges katonát és tisztet semmisítettek meg, a német elhárítás és biztonsági szolgálat 127 informátorát leplezték le és vették nyilvántartásba, az ellenségnek több százezer birodalmi márkát elérő anyagi kárt okoztak. Nem hatás ez, hanem a dicsőséges szovjet csekisták önfeláldozó, veszélyekkel teli harci tevékenysége a láthatatlan fronton, akiket az ideiglenesen fasiszta megszállás alá került terület lakói nagy szeretettel fogadtak. Különleges osztagunk naponta tapasztalhatta ezt a rokonszenvet. A helyi

lakosságban tiszteletet ébresztett a csekista alegység harcosainak és parancsnokainak bátorsága, állhatatossága, eszmei meggyőződése, fegyelmezettsége. Nem egy anya kérte, hogy vegyem fel az osztagba fiát, mert gyermekük megbecsülését látták abban, hogy a csekisták soraiban harcolhat.

Bármilyen nehezére esik is ez a könyv szerzőinek, kénytelenek elismerni a szovjet partizánmozgalom eredményességét, hogy legalább részben megőrizzék a történelmi hitelességet. Sajnálattal állapítják meg, hogy a partizánok aktivitása az évszaktól függetlenül állandóan nőtt. Ez nyomasztóan hatott a hitleristák erkölcsi állapotára, „akik olyan országban harcoltak, ahol mindenki partizán lehetett, és minden szokatlan zaj partizántámadás kezdetének a jele". Azt is elismerik, hogy a szovjet partizánoknak kiváló parancsnokaik voltak és az osztagok jól megszervezték a rádió-összeköttetést és a légi szállítást.

Különösen figyelmesen vizsgálják a külföldi történészek a német parancsnokság tapasztalatait a partizánok elleni harcban. A mai imperializmus nyilván nem akarja megismételni a fasiszta hadfiak hibáit, ezért a könyv a lehető legobjektívebben vizsgálja meg a melléfogásaikat. „Különös — írják a szerzők —, hogy a német stratégák egyáltalán nem értették meg a vörösök partizánmozgalmának sem a taktikáját, sem az értelmét . . . ahol támadásokra számítottak, ott nem támadtak; ahol viszont támadtak, ott a németek nem voltak felkészülve a támadás visszaverésére. Amikor a németek megelőző intézkedésekkel próbálkoztak, a partizánosztagok már megalakultak; amikor a németek hozzáláttak, hogy terrorista módszerekkel kiirtsák az osztagokat, csak olajat öntöttek a tűzre, s az osztagok száma tovább nőtt."

A beállítás érdekes, bár én nem tartom a német stratégák hibáit különöseknek. Ennél jóval nagyobb szabású történelmi melléfogásból következtek, amelyet a bűnös Barbarossa-terv testesített meg. A hitleri parancsnokság melléfogásait világnézete, szélsőséges politikai reakcióssága és gondolkodásának megcsontosodottsága váltotta ki. Főként pedig a fasiszta tábornokok nem látták, hogy milyen ország áll előttük és milyen az a nép, amelyet le akarnak igázni. Politikai vakságuk megakadályozta őket abban, hogy különbséget tegyenek a forradalom előtti Oroszország és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége között és felfogják a szovjet rendszer győzelme, a mezőgazdaság kollektivizálása, az iparosítás, a kul-

turális forradalom eredményeként bekövetkezett változások értelmét.

Azt sem tartom furcsának, hogy a mai imperializmus apologetái a német stratégákat követve nem képesek igazi tudományossággal eligazodni a szovjet partizánmozgalom értelmében, eseményeiben és jelenségeiben. Ideológiai osztálykorlátaik lehetetlenné teszik, hogy ténylegesen tudományos módszerrel dolgozzanak, amely segítségükre lehetne elméleti és történelmi kutatásaikban.

Nem lehet harag nélkül olvasni a John Armstrong szerkesztésében Amerikában kiadott „Szovjet partizánok a második világháborúban" című könyvet sem.[2] A szovjet élethez nem is konyító, és a tényekkel önkényesen bánó szerzők a felismerhetetlenségig eltorzítják a valóságot, hogy hazug állításokat építhessenek fel és lejárathassák hazánk történetét.

„A partizánmozgalom — írják — mintaszerű példája volt a nem önkéntes ellenállási mozgalomnak. Nem tömeges népi felkelésként kezdődött, nem bontakozhatott ki a szovjet segítség és irányítás nélkül." Micsoda ostobaság! Hát szembeállítható a partizánmozgalom és a szovjet vezetés? A szerzőknek illene tudni, hogy országunkban minden szovjet, szovjet a hatalom, szovjet a nép, tehát a partizánok is szovjetek. Ami a partizánmozgalom nem önkéntességét és a partizánosztagokba a helyi lakosok állítólagos erőszakos mozgósítását illeti, el kell mondanom a következőket. A háború alatt majdnem három évet töltöttem az ellenség mögöttes területén. Egy osztag állt a parancsnokságom alatt, tagja voltam a párt egyik illegális városi bizottságának, gyakorta felkerestem a szomszédos osztagokat és dandárokat, több ezer emberrel találkoztam, de egyetlenegyszer sem volt alkalmam erőszakkal mozgósított partizánt látni. És nem is láthattam volna, bármennyit járok-kelek, mert az ellenség hátában, a megszállt területen, a fasiszta helyőrségek gyűrűjében nem létezhet a hitlerizmus elleni harcra kényszerrel mozgósított harcos. Körös-körül mindenütt ellenség, mibe kerül hozzá fordulni. Nem lehet minden mozgósított mellé külön őrizetet állítani. A partizánmozgalom természete olyan, hogy csak önkéntesek vehetnek benne részt. Aki ezt az axiómát eltorzítja, az tudatosan elferdíti a történelmet.

2 J. Armstrong (ed.): Soviet Partisans in World War II., Madison, 1964.

A partizánmozgalom természeténél fogva mélységesen népi. Semmiféle erő nem késztetheti a népet arra, hogy akarata ellenére partizánháborút indítson. A partizánháború csak akkor bontakozhat ki, ha a nép maga akarja. A polgári történészeknek ezt is tudni illene. Nyilván semmiképp sem akarnak megbékélni a szovjet partizánakciók lendületével, szervezettségével és eredményességével. Láthatólag nem tetszik nekik népünk egyetakarása, összeforrottsága és állhatatossága az elmúlt háborúban. Felbőszíti őket, hogy a partizánok harca nem ösztönösen bontakozott ki, hanem a kommunista párt bölcs irányításával, hogy az ország hozzáértő emberekkel, fegyverrel, élelemmel, lőszerrel segítette a partizánokat. Holott éppen ebben nyilvánult meg a burzsoá társadalométól eltérő törvényekre épült társadalmunk természete. Erőnk éppen egységünkben van; nálunk a nép, a párt, az állam elválaszthatatlan, ugyanazon az úton járó, a konkrét-történeti helyzet feltételeivel összhangban ugyanazokat a kérdéseket megoldó egységes egészet alkot.

A párt és az állam azonnal támogatta a német hadsereg hátában az össznépi felkelést. A partizánok megsegítésére minden rendelkezésre álló erőt és eszközt mozgósítottak. Moszkvából az arcvonalon át küldött különleges osztagunk jó példája annak, hogy hazánk hogyan segítette a felkelt népet a megszállt terület különleges feltételei közötti harchoz értő tapasztalt emberekkel.

A nép alkotta a megszállókkal szembeni fegyveres ellenállás alapvető, fő és döntő erejét. Osztagunk 32 emberrel hagyta el a fővárost. Az ellenség megszállta területen a helyi lakosságból létszámával 34-szeresére duzzadt!

Az amerikai történészek könyvében ezzel a zagyvasággal is találkozhatunk: „Nem akadt egyetlen spontán módon létrejött parasztszervezet, egyetlen paraszti hős sem, aki a falusi lakosság reményeit fejezte volna ki." Nehéz lenne megmondani, hogy mire gondolnak a szerzők ezzel a fejtegetéssel. Ha azt akarják bebizonyítani, hogy a parasztság nem vett részt a partizánmozgalomban, ez — mint már említettük — megbocsáthatatlan rágalom. A szocialista rendszer előnyeit felismerő szövetkezeti parasztságunk nem békélhetett meg a fasiszta megszállókkal, hírhedt „új rendjükkel", amely szabad embereket a hitleri birodalom rabszolgáivá tett. A falusi lakosságnak nem volt és nem is lehetett semmiféle külön reménye. Ugyanazok az eszmék és remények éltették, ame-

lyek egész népünket, és a parasztságnak egyetlen célja volt, a német fasiszta betolakodók kiebrudalása földünkről.

Különleges osztagunkban minden nem hivatásos katonára vagy városlakóra két-három falusi lakos jutott. Paraszt volt földalatti csoportunk tagja, Ivan Voronyics, az ötvenéves felderítő, Julian Zsargyeckij, Sztyepan Hodika összekötő, Ivan Zalesszkij, Adam Grinyko harcosok és nagyon-nagyon sokan mások.

A falusi lakosság nemcsak közkatonákat és alsóbb szintű parancsnokokat adott a partizánmozgalomnak. A népi ellenállás sok kiemelkedő vezetője paraszti származék volt. Nagyon közeli és régi barátaim, Kirill Prokofjevics Orlovszkij, Vaszilij Zaharovics Korzs, Alekszandr Markovics Rabcevics fiatal korukban paraszti sorban éltek, vagy földbirtokosoknál és kulákoknál cselédkedtek. Én magam sem városi származású vagyok.

A partizánharc a helyi lakosoknak az ellenséges invázióval szembeni harcaként indult és mindvégig az is maradt. Nem lehet, egyszerűen elképzelhetetlen szembeállítani a lakosságot a partizánokkal, és a partizánokat a lakossággal. Mi partizánok a helyi lakosság felfegyverzett, legtevékenyebb részét alkottuk. A lakosság és közöttünk semmiféle korlát nem volt, osztagaink elsődlegesen a lakosság képviselőiből álltak. A gyűlöletes ellenséggel harcba szálló partizánok a nemzeti büszkeséggel, függetlenséggel, szabadságszeretettel és társadalmi igazságossággal teli nép akaratát hajtották végre.

A polgári történészek közül J. F. Fuller, K. Tippelskirch, E. Middeldorf, D. Carow, E. M. Howell, V. Havemann, A. Dullin, L. Randulich és mások néha kénytelenek elismerni, hogy a szovjet partizánmozgalom a fasiszta betolakodók elleni össznépi háború volt, s nem szétforgácsolt kommunista csoportok ellenállása. Ennek ellenére úgy akarják beállítani a dolgot, hogy mindennek a német hadseregnek a békés lakossággal szembeni könyörtelensége volt az oka, és ha a megszállók kíméletesebb politikát folytattak volna az ideiglenesen elfoglalt területeken, a háború másképp végződött volna számukra.

Ez az elképzelés ismét csak a polgári történészek ideológiai és tudományos korlátait tükrözi. M. I. Kalinyin azt írta, hogy a fasiszta szörnyetegek kegyetlensége és erőszakossága csak kiegészítő tényezője, és nem fő oka volt a megszállt területeken kibontakozott össznépi háborúnak. „A partizánmozgal-

mat olyan bőségesen tápláló alapvető források jóval mélyebben fekszenek, a nép legmélyebb gyökereiben."[3] Ezek a források a szovjet hazafiság, a szocializmus kapitalizmussal szembeni előnyeinek világos felismerése, a kommunista párt vezető és szervező szerepe, népünk dicsőséges felszabadító hagyományai, a haladó marxista—leninista világnézet.

Valóban, sok-sok év telt el azóta, hogy véget ért a háború és eldördültek utolsó lövéseim. E könyv második kiadását 75. évemhez közeledve készítem elő. Az első kiadás megjelenése óta számos levelet kaptam.

Meleg és kedves leveleket kaptam a háborús veteránoktól. Ezeket a leveleket nem lehet megindultság nélkül olvasni. A levélírók felidézik a hajdani hadjáratokat és harcokat, az elesett és az élő bajtársakat, olyan személyekre bukkannak a könyvben, akiket ők is ismertek, és akikkel más körülmények között, más időkben találkoztak.

Különösen megkap az öreg harcosok testvéri szolidaritásának ez a megnyilvánulása, az inkább fegyverhez, mint tollhoz szokott kézzel rótt betűk, a vélemények mélysége, a néha már egyenetlen sorok őszintesége és szívélyessége. Hogyan mondjak köszönetet nektek, ősz harcosoknak, velem egy ezredbelieknek és azoknak, akiket korábban nem ismertem, hazám kiváló fiainak, akik népük boldogsága nevében nem sajnálták vérüket, s még életüket sem?

Számtalan elismerő szavatokra azzal válaszolok, amivel a katona fogadja a dicséretet: a Szovjetuniót szolgálom! Nagyon-nagyon köszönöm mindannyiótoknak baráti figyelmeteket és bőkezűen osztott dicséreteteket!

Nagyon hálás vagyok azoknak a történészeknek is, akik felfigyeltek szerény művemre. A kedvező fogadtatás a szakmabeliektől, kitűnő ismerőitől annak a történelmi anyagnak, amelyre könyvem épül, rendkívül értékes számomra. Köszönetet mondok az újságíróknak is, akik a központi és a helyi sajtóban ismertették könyvemet.

Sok levelet kaptam fiataloktól. Jó érzés tudni, hogy országunkban a dicső apákhoz méltó nemzedék nő fel, amely közvetlenséggel és érdeklődéssel fogadja be hazánk történelmét.

A tudni vágyó fiatalság számtalan kérdést tesz fel az olvasottakról. Azt kérdezik például, hogy tudtak a különleges osztag harcosai a hóban aludni 30 fokos hidegben. Hát

3 M. I. Kalinyin: O partyizanszkoj borbe. „Izvesztyija", 1942. május 16.

egyrészt mindannyian nagyon melegen öltöztünk. Másrészt éjszaka mentünk, és nappal aludtunk, raktunk füst nélküli tábortüzet, hogy ne áruljuk el magunkat — a partizánok ismerik ennek a módját. Nem a puszta havon feküdtünk, hanem fenyőágakkal megágyaztunk, meleg étellel és forró teával melegítettük fel magunkat.

A levélírók azt is megkérdik: hogyan viselkedtem volna, ha a fasiszták fogságába kerülök? Részben érintettem ezt a kérdést a „Lunykov kalandjai" fejezet végén, a „Téli büntetőexpedíció" fejezetben pedig idézem a Frunze osztag parancsnokának, Ivan Vasziljevics Aresztovicsnak erre vonatkozó szavait. Mit tegyek ehhez hozzá? Csekista nem eshet fogságba. Ha a hitleristák kínzókamrájába kerülök, mindent megtettem volna, hogy a fasiszták minél gyorsabban megöljenek, ráugrottam volna a nyomozóra, az őrre, de mindenképp kiprovokáltam volna a halálos lövést.

Egy moszkvai komszomolista lány kérdi, milyen nemzetiségek képviselőiből állt Gradov különleges osztaga. Sorainkban több mint 20 nemzetiség képviselői küzdöttek. Voltak nálunk oroszok, ukránok, beloruszok, grúzok, örmények, üzbégek, kazahok, tatárok, baskírok, lettek, egy litván, egy zsidó, egy csuvas, egy karél. Emellett az osztagban más országok népeinek képviselői is akadtak: németek, csehek, szlovákok, olaszok, lengyelek, franciák és egy osztrák. Valóságos internacionálé!

Postám tele van gyerekektől érkező levelekkel. Minszk, Vilnius, Sztavropol, Barnaul, a minszki, breszti, vologdai terület, a Csuvas Autonóm Köztársaság és országunk sok más vidéke úttörői és iskolásai megírják, milyen hazafias munkát végeznek az iskolai múzeumokban, a helytörténeti klubokban, különböző osztagokban és körökben. Az igyekvő gyermekes tollvonásokkal teleírt füzetlapokat olvasva szívemet büszkeség és megindultság tölti el.

— Nagyon szeretnénk — írják Marjina Gorka belorussziai város úttörői —, ha valamiben legalább némileg hasonlóak lehetnénk magához és könyvének hőseihez, akik valóban mindegyikünk eszményei lehetnek.

Micsoda pompás fiatal váltás van felnövőben! Mennyi energia, hév, kitartás van még gyermeki, de már komoly társadalmi ügyeikben. Teljes szívemből köszönetet mondok azoknak a gyerekeknek, akik írtak nekem, csekista harci üdvözletemet küldöm nekik, sok sikert kívánok hazafias kezde-

ményezéseikben. És azt kérem, ne panaszkodjanak rám azok, akiknek nem tudtam külön visszaemlékezéseket küldeni valamelyik eseményről. Ennek az az oka, hogy visszaemlékezéseimet ez a könyv tartalmazza, ha az epizódokról külön írnék, a már elmondottakat ismételném.

Az olvasói levelek a nép élettapasztalatainak, a történelemről, a politikáról, az irodalomról alkotott nézeteinek kincsesháza. Kifejeződik bennük a szovjet ember, az áldozatkész munkás, a rettenthetetlen harcos, a lángoló szocialista hazafi lelke. Nagy öröm, elvtársak, ilyen leveleket kapni!

A fiatalok gyakran úgy találják, hogy az érdekes dolgokat már elvégezték, számukra már semmi fontos nem maradt. Ez az elterjedt tévhit az életerő túltengéséből és a nagy tetteknek a fiatalságra annyira jellemző türelmetlen szomjazásából származik.

A tudást nem a deres fej hozza meg. A hőstetteket sem. Könyvem hőseinek többsége 20—25 éves fiatalember. Komor időkben éltek és fel tudtak nőni a korhoz, érzékeny lelkükkel és bátor elméjükkel megértették, hol a helyük a világtörténelem folyamatában.

Személyiségünk felismerése, a történelmi folyamat teljes jogú és tevékeny résztvevőivé válás, mindenekelőtt erre van szüksége annak, aki ma fiatal és hőstettekre vágyik. Hőstetteket nemcsak háborúban hajtanak végre. Az élet minden napja hőstett lehet, ha nemcsak úgy ahogy leéljük, hanem magas fokú állampolgári értelemmel telítjük.

A nagyapák és az apák értékes örökséget hagynak a fiatalokra: a hatalmas országot és a nemes hagyományokat. Az idős nemzedékek, a XX. század, az októberi forradalom kortársai egyik alapvető hagyománya a hősies magatartás.

A hősiességben van bizonyos önmegtagadás, de ugyanakkor a hősies szárnyalás a személyiség legmagasabb szellemi felvirágzásának pillanata. Az ember a hőstettben emberi. A hősiesség a szovjet korszakban tömegessé vált, a társadalom minden gondolkodó tagjának szerves szükségletévé.

Lelkem mélyéig megörvendeztetnek és fellelkesítenek honfitársaimnak a határ menti őrhelyeken, a távoli expedíciókon, az építkezéseken, az üzemekben, a mezőkön és a közös gazdaságokban végrehajtott hőstettei. A szovjet emberek a békés munkában is hősiesek, elszántak, önfeláldozóak. Példátlan lelkesedéssel ültetik át a valóságba a kommunisták pártjának ragyogó útmutatásait.

A nép emlékezete őrzi azoknak a nevét, akik egyetlen, ismételhetetlen életüket a hazának, a pártnak, a népnek áldozták. Másokkal együtt én is fejet hajtok a harcban elesett hősök emlékezete előtt.

Sok bajtársam pusztult el nyílt ütközetekben és a láthatatlan fronton. Sokan haltak meg már a békés napokban sérüléseik és a korai öregség következtében. Eltávozott közülünk három dicső bajtársam, akikkel váll váll mellett küzdöttem végig több kíméletlen háborút:

Kirill Prokofjevics Orlovszkij, a Szovjetunió Hőse, a Szocialista Munka Hőse;

Vaszilij Zaharovics Korzs vezérőrnagy, a Szovjetunió Hőse;

Alekszandr Markovics Rabcevics, a Szovjetunió Hőse.

Nincs már életben számos egykori harcostársam a húszas évek nyugat-belorussziai és litvániai partizánosztagaiból és földalatti mozgalmából. Régen elhunyt Joszif Nyehvedovics, a Vörös Hadsereg volt zászlóaljparancsnoka, a doksicki járás földalatti szervezetének vezetője, majd katonai hírszerző, a felkelő csoport élén álló Alekszej Narkevics, a Nyugat-Belorussziai Kommunista Párt Központi Bizottságának vezető munkatársai, I. K. Loginovics (Pavel Korcsik), Sz. A. Mertyensz (Sztyefan Szkulszkij), A. Sz. Kacsorovszkij (Szlavinszkij). Nemrégiben halt meg Moszkva mellett a volozsini járási végrehajtó bizottság volt elnöke, majd ugyanabban a járásban egy felkelőcsoport parancsnoka, a későbbiekben a szovjet hadsereg mérnök őrnagya, Dmitrij Ivanovics Balasko.

Sok nagyszerű ember hiányzik azok közül, akiket a spanyol nemzeti-forradalmi háború eseményeinél idéztem fel, többek között kitűnő bajtársam, Pavel Ivanovics Naumenko tolmács, aki 1957-ben halt meg Novoszibirszkben. Nem sokkal a német fasizmus feletti győzelem után burzsoá terroristák megölték Lengyelország nemzeti hősét, a Szovjetunió nagy barátját, Karol Swierciewskit (Walter tábornokot).

Bajtársaim közül sokan haltak hősi halált népünk és a hitlerizmus történelmi párviadalának éveiben, a japán militaristákkal vívott harcokban és a litván burzsoá nacionalista bandák felszámolásánál. Nem sokkal a háború után meghaltak a különleges osztag volt törzsfőnökei, ezek a kiváló tisztek, csekisták, a partizánakciók mesterei, Alekszej Grigorjevics Lunykov (Losz) és Alekszandr Fjodorovics Kozlov, a rettenthetetlen diverzáns, Uljana Nyikolajevna Kozlova.

Sok veterán azonban még ma is jó egészségnek örvend.

Konsztantyin Nyikolajevics Takusevics, a vilejkai járás felkelő csoportjának vezetője, jelenleg a köztársaság kiemelt nyugdíjasa Minszkben él, kiterjedt társadalmi munkát végez. Szabad idejében szívesen kapálgat nemrég kapott háztáji gazdaságában, amelyet hozzám írott leveleiben tréfásan „magántulajdonnak" nevez. „Amikor Minszkben leszel, megmutatom a magántulajdonomat, amilyen pedig sem az apámnak, sem nekem nem volt." Hát ez a régi forradalmi edzés. Takusevics hamarosan eléri a nyolcvanat, de energiáját és humorérzékét a fiatalok is megirigyelhetik.

A vele egykorú és ugyancsak Minszkben élő Adam Nyikanorovics Dzik, hajdani csoportparancsnok, most személyi nyugdíjas, hajlott kora ellenére továbbra is dolgozik és pihenésről hallani sem akar.

Fiatalkori partizánteyékenységem nagyszerű társa, a sztolbci akció és más harcok résztvevője, Filipp Matvejevics Jablonszkij Mologyecsnóban él. A Honvédő Háborúban a tüzérséghél harcolt, megsebesült, katonai érdemrendekkel és érdemérmekkel tüntették ki. A Belorusz Köztársaság kormányától személyi nyugdíjat kap, de mind a mai napig dolgozik. Meglepően friss és erős: telente léket vág a folyón a fürdéshez.

Moszkvában gyakran találkozom a spanyol háború önkénteseivel, Mihail Sztyepanovics Sumilov vezérezredessel, a Szovjetunió hősével, Artur Karlovics Sprogisz nyugalmazott ezredessel, a személyi nyugdíjat élvező Zsan Andrejevics Ozollal és Nyikon Grigorjevics Kovalenkóval. Azóta él bennünk a napfényes Spanyolország szeretete, a spanyol dolgozó nép iránti proletárszolidaritás érzése. Ma is hisszük, hogy a spanyol nép szabad, boldog, független lesz, hogy a népi spanyol köztársaság győzni fog.

Ha Belorussziában járok, felkeresem különleges osztagbeli bajtársaimat, Konsztantyin Prokofjevics Szermjazskót, a volt robbantót, az alapszervezet titkárát és politikai helyettesemet, aki most a breszti területen a Lenin nevét viselő kolhoz elnöke, és a feleségét, a rettenthetetlen felderítőt és diverzánst, Valentyina Mihajlovnát, jelenleg iskolaigazgatót, akit népművelési érdemeiért Októberi Forradalom Érdemrenddel tüntettek ki. Konsztantyin Fjodorovics Uszolcev, hajdani robbantó, majd századparancsnok, jelenleg neves pszichiáter, Gomelben él, a Munka Vörös Zászló Rendjének tulajdonosa. A párt szmolevicsi járási bizottságának titkáraként

dolgozott és nemrég ment nyugdíjba a különleges osztag egy másik veteránja, Alekszej Szemjonovics Mihajlovszkij tőrzsőrmester.

A csekista osztag számos volt harcosa és tisztje a háború után Belorussziában telepedett le, bár korábban Belorussziától távol éltek. A föld, amelyért életüket sem kímélve harcoltak, örökké a szívükhöz nőtt. Így járt többek között a szibériai Uszolcev is.

Minszkben eresztett gyökeret a kurszki területen született Georgij Nyikolajevics Krasznyitszkij, egy illegális felderítő és diverziós csoport egykori parancsnoka is. Miután a köztársaság felszabadult a hitlerista megszállás alól, visszatért technológus mérnöki békés szakmájához, különböző vállalatoknál dolgozott, az Októberi Forradalom nevét viselő üzem igazgatója volt, most pedig az Orgsztankinprom intézet minszki részlegét vezeti. Georgij Nyikolajevicset többször megválasztották küldöttnek a városi tanácsba, harci tevékenységéért és munkájáért számos kitüntetést kapott.

A belorusz fővárosban tevékenykedő másik földalatti csoport vezetője, Konsztantyin Illarionovics Murasko tősgyökeres minszki, a köztársaság kiemelkedő sportolója. A háború előtt Belorusszia könnyűatlétikai bajnoka volt, szakmájára nézve pedig építész. A háború után a bátor illegális harcos visszatért a szakmájához. Jó ideje a kolhozközi építőszervezetek belorussziai köztársasági egyesülésénél dolgozik mérnökként.

A minszki felderítők és diverzánsok harmadik parancsnoka, Kozma Lavrentyevics Matuzov továbbra is a belorusz fővárosban él, tervezőmérnökként dolgozik.

Minszk bátor illegális harcosai hűek maradtak városukhoz. Oleg Martinovics Folitar üzemi művezetőként dolgozik, Raisza Alekszejevna Volcsek ma könyvelő, Zoja Nyikolajevna Vasziljevszkaja szabásznő volt, most a köztársaság személyi nyugdíjasa, Mihail Pavlovics Ivanov építőipari művezető, Kapitolina Mihajlovna Gurjeva-Dovbis a 3. sz. vásártelep főkönyvelője, Georgij Nyikolajevics Podobjed pedig művezető az Októberi Forradalom üzemben.

A különleges osztag operatív munkatársa, Mihail Petrovics Gurinovics Moszkvában elvégezte a pártfőiskolát és most oktató, a nővére, Vaszilisza Vasziljevna volt tanárnő pedig már nyugdíjas, mint ahogy nyugdíjba ment a bátor felderítő, Jekatyerina Martinovna Dubovszkaja is. Az oszta-

gunkkal együttműködő katonai hírszerző, Fedot Akimovics Kalinyin az egyik minszki főiskolán docens.

Érdekesen alakult a merész felderítő, majd robbantócsoport-parancsnok, Fjodor Borovik komszomolista sorsa. 1944 elején átadtam őt a breszti partizán-magasabbegységnek, mint az erdei háború és az illegális mozgalom tapasztalt és tehetséges szakértőjét. Belorusszia felszabadulása után önkéntesként a frontra ment, a 8. gépesített hadtest 66. gépesített dandárjának állományában harcolt, fegyverrel a kezében fél Európát bejárta. Leszerelése után elvégezte a V. V. Kujbisev nevét viselő belorusz állami egyetemet, a belorusz egyetem politikai gazdaságtan tanszékén aspiráns lett, megvédte kanditátusi disszertációját. Ezt követően Fjodor Vasziljevics az egyetemen tanított, tanszéki docens lett, rektorhelyettes, később rektor azon az egyetemen, amelyet a háború után végzett el. 1971-ben a tudományos minősítő bizottság döntése alapján Borovikot a politikai gazdaságtan professzorává avatták. Ilyen utat járt hát be ez a tehetséges partizán, a greszki járás Koseli falvából származó szerény parasztfiú.

A különleges osztag felderítőfőnöke, Dmitrij Alekszandrovics Menysikov hűséges maradt a Távol-Kelethez. Sokáig üzemvezető volt, nemrég ment nyugdíjba.

A bátor robbantó és géppuskás, Vaszilij Fjodorovics Mihejev visszatért szeretett Csuvasföldjére, ismét falusi tanító lett, a jalcsiki járásban a las-tajabini középiskolában dolgozik.

Moszkvában él és dolgozik a volt csekista, felderítő és századparancsnok-helyettes, Mihail Mihajlovics Maurin mérnök.

A párt minszki földalatti városi bizottságának volt első titkára, Szavelij Konsztantyinovics Lescsenya (Szaveljev) felelősségteljes tanácsi munkát végzett, most pedig nyugdíjas. A „Minszki Bolsevik" szerkesztője, Alekszandr Gyemjanovics Szakevics a sajtó dolgaival foglalkozik Belorusszia Kommunista Pártja minszki területi bizottságában. Az illegális városi bizottság titkára, Georgij Nyikolajevics Maskov Belorusszia Kommunista Pártjának Központi Bizottságánál dolgozik.

Kétszáz volt bajtársammal találkozom és levelezek. Szinte valamennyien voltak már nálam Moszkvában, jelenlegi lakásomon, a Lenyinszkij Proszpekt melletti szép kilencemeletes házban.

Nincs erősebb a partizánok testvériségénél. A könyörtelen harc megpróbáltatásain átment emberek mindenki másnál jobban tudják értékelni az életet, szeretni és óvni az embert. A különleges osztag nem minden veteránjának alakult a háború után simán az élete. De a hűséges partizánbarátok mindig a bajbajutottak segítségére siettek. A gyorsan múló évek nem hűtik ki a hajdani ragaszkodást, sőt csak megedzik a harcok tüzében született testvériségünket.

Az élet útjain nemcsak sikerek és kudarcok teremnek. Nagyon fontos, hogy elkerüljük a vereségeket és győzelmet arassunk. De legalább ennyire fontos, hogy minden körülmények között megőrizzük mind belső világunkban, mind a minket körülvevők kollektívájában a legkedvezőbb erkölcsi légkört.

Az ember számára egyáltalán nem közömbös ez a légkör. Nagymértékben ettől függ későbbi cselekedeteinek minősége, a személyiség szerkezete pedig a cselekedetekből áll össze. A szellemiségnek, a humanitásnak, az igazságosságnak kísérnie kell minket még a legkomorabb vállalkozásban, sőt a háborúban is.

Katonai és csekista szolgálatom hosszú évei alatt mindvégig ezekhez a kommunista erkölcs normái diktálta szabályokhoz tartottam magam. Nagy öröm látni, hogy a volt beosztottak, akikben elvetettem meggyőződéseim szikráit, magabiztosan alakítják a sorsukat, az erkölcsösség magasabb törvényeit követik, hasznot hajtanak a társadalomnak.

Büszke vagyok volt bajtársaimra, akik hőstetteikkel az egész világnak megmutatták a szovjet ember hősiességét, s most minden energiájukat a párt és a nép szent ügyének áldozzák.

... Hány év eltelt már és éjszakánként még mindig a háborúról álmodom. A láncban haladó és géppisztollyal tüzelő büntetőosztagosok fekete egyenruhái, és az a különös kényszer, hogy elszakadjak a földtől, szembeszálljak velük ...

De ha szükséges, ismét készen állok harci kötelezettségeim teljesítésére.

TARTALOM

KÜLÖNÖS SORSÚ EMBER 5

AZ IFJÚSÁG ÉS AZ ILLEGALITÁS ÉVEI 9

Mást akarok! 11
A Nyugati Fronton 20
Sanyarú föld 31
Kisajátítás, rajtaütés és új utasítás 42
Az elhárítás kinyújtja karmait 57
A felkelés elmarad 77
Ismét Nyugat-Belorusszia 91
Fegyverbarátok 105
Meghökkentő csapások 122
Mindannyiunk szabadságáért 135
Jobb időkre várva 145

A SPANYOL KÖZTÁRSASÁGÉRT 153

Azonnali döntés 155
A szabadság lovagjai 168
A nehézségek ellenére 179
A partizánhadtest 186
Harc az ellenség ügynökeivel 195
Kudarcok gyűrűjében 201
A katasztrófa küszöbén 212
A köztársaság veresége 224

VESZÉLYBEN A HAZA 235

A nagy háború előestéjén 237
A nyolcadik fedőnév 253
Megérkezés a minszki övezetbe 269
Partizánok tavasza 283
Minszki hírszerzőink 294
Erdei konferenciák 304
Júliusi ütközet 313
Élethalálharc 323
A két Konsztantyin 333
Búcsú az ősztől 344
Téli büntetőhadjárat 355
Poleszjei találkozások 369
Lunykov kalandjai 379

A GYŐZELEM PÍRJAI 387

Új nevek 389
Tavaszi meglepetések 400
A felderítés hősei 415
A nagyszabású robbantás 431
Forró nyár 444
A diverziók folytatódnak 454
Az illegális városi bizottság 466
A második harci ősz 472
Akik örökké emlékezetesek maradnak 485
Partizán-„nefelejcs" 494
A legnehezebb bekerítésben 505
A németek kiűzése 515
Az utolsó lövések 526

VISSZATEKINTVE 549

Epilógus

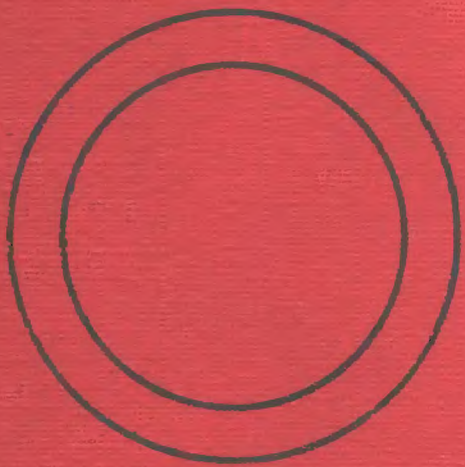

A kalandregények izgalmával ható emlékiratot tart kezében az olvasó. Pedig szerzője nem tett mást, csak leírta azt, ami vele megtörtént. Ám századunkban a megbolydult változó világ egyre szülte a kalandos sorsú embereket. Ilyen volt írónk is.

Vaupsaszov, a litván paraszt család sarja, alig volt húszéves, amikor bekapcsolódott a munkásmozgalomba, s vele egyidőben a fiatal szocialista állam védelmére életre hívott Cseka szervezet munkájába.

Az állam védelmének szolgálatában megélt negyven esztendőből huszonkettőt töltött lövészárkokban, partizánerdőkben, illegalitásban és felderítő utakon.

Dolgozott hírszerzőként. Küzdött a láthatatlan frontokon. Harcolt a hazai és a nemzetközi ellenforradalmárok, kémek, diverzánsok és nacionalista bandák ellen. Segítette a spanyol köztársaság győzelméért küzdő hazafiak harcát. Irányította a front mögött működő finn orvlövészek felszámolását. Szervezte a belorusz partizánok és illegális munkások csoportját. Végrehajtotta az Északkelet-Kínában rá kirótt különleges munkát.

Így hát emlékiratában mindmáig ismeretlen rejtélyeket tár fel az olvasónak az ellenség mögöttes területén és hátországában végzett titkos küldetéseiről, hírszerzői tevékenységéről.

Az olvasó számára emlékezetesek maradnak e könyv lapjai, a hazájukhoz végtelenül ragaszkodó szovjet emberek hősiessé-

ge, felejthetetlen hőstetteik, és maguk a néha csak futólag, érdekfeszítő események közben bemutatott rettenthetetlen hősök. E néhány mondatban vázolt roppant gazdag életművet Vaupsaszov szép stílusban, olvasmányosan közvetíti az érdeklődőnek. Bár minden szava igaz, mégis a kalandregények izgalmával hat az olvasóra, aki számos olyan epizódot tudhat meg a műből, melyet valamikor hétpecsétes titokként őriztek.

ZRÍNYI KATONAI KIADÓ
BUDAPEST
1978